

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๐๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์สุต

พระสุตตันตปิฎก

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

ขออนบ้น้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. คหปติวรรค

หมวดว่าด้วยคหบดี

๑. กัณฑ์สุต

ว่าด้วยปริพาชกชื่อกัณฑ์

[๑] ข้าพเจ้า^๑ได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ใกล้สระโบกขรณีชื่อคัคครา เขตกรุงจัมปา^๒ พร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้นนั้นแล บุตรของควาญช้างชื่อเปสสะและปริพาชกชื่อกัณฑ์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ นายเปสสะบุตรของควาญช้าง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร^๓ ส่วนกัณฑ์ปริพาชกได้สนทนา

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า ข้าพเจ้า ในตอนเริ่มต้นของพระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๑๓ นี้หมายถึงพระอานนท์

^๒ กรุงจัมปา เป็นพระนครที่นารีนรมย์ เพราะมีต้นจัมปา(จำปา) ๕ สี มีดอกหอม ขึ้นอยู่หนาแน่นตามริมสระโบกขรณี ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในพระนครนั้น ณ ที่ไม่ไกลจากพระนครมีสระโบกขรณีอยู่สระหนึ่งมีชื่อว่าคัคครา ที่มีชื่อเช่นนั้นก็เพราะพระมหากษัตริย์พระนามว่าคัคครา ทรงให้ขุดไว้ (ม.ม.อ. ๒/๑/๑)

^๓ ที่สมควร (เอกมุต) ในที่นี้หมายถึงที่เหมาะสม คือ เว้นโทษการนั่ง ๖ ประการ ได้แก่ (๑) โกลเกินไป (๒) โกลเกินไป (๓) อยู่เหนือลม (๔) สูงเกินไป (๕) อยู่ตรงหน้าเกินไป (๖) อยู่ข้างหลังเกินไป (อ.จ.ทุก.อ. ๒/๑๖/๑๕)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสุตร

ปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน ได้ยินอยู่ ณ ที่สมควร แล้วเหลียวดู
ภิกษุสงฆ์ผู้นั่งนิ่งเงียบอยู่^๑ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ เพียงเท่านี้ ท่าน
พระโคตมก็เชื่อว่าแนะนำให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบแล้ว ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ
แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ก็ทรงแนะนำให้
ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบเป็นอย่างยิ่งได้ถึงเพียงนี้ เหมือนท่านพระโคตมทรงแนะนำให้
ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบอยู่ในบัดนี้

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย
ในอนาคตกาล ก็จักทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบเป็นอย่างยิ่งได้ถึงเพียงนี้
เหมือนท่านพระโคตมทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบอยู่ในบัดนี้”

มนุษย์มีปากกับใจไม่ตรงกัน

[๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ข้อนี้เป็นอย่างนั้น กัณฑ์ทศสุตร ข้อนี้เป็น
อย่างนั้น กัณฑ์ทศสุตร แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล
ก็ทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบเป็นอย่างยิ่งได้ถึงเพียงนี้ เหมือนเราแนะนำให้
ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบอยู่ในบัดนี้ แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทั้งหลายในอนาคตกาล ก็จักทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบเป็นอย่างยิ่งได้ถึง
เพียงนี้ เหมือนเราแนะนำให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติชอบอยู่ในบัดนี้

เชิงอรรถ :

- ^๑ นิ่งนิ่งเงียบอยู่ หมายถึงการนั่งด้วยอาการสำรวมกาย วาจา และใจ ด้วยความเคารพพระผู้มีพระภาค
ประการหนึ่ง ด้วยความที่ได้รับการศึกษามาแล้วอย่างดีประการหนึ่ง ภิกษุทุกรูปสำรวมกายไม่โยกไหว
ไม่คะนองมือและเท้า สำรวมวาจา ไม่พูดคุย ไม่กระแอมไอ และสำรวมใจไม่ฟังชาน เปรียบเหมือนเสาเขื่อน
ที่ฝังไว้อย่างดี และเปรียบเหมือนมหาสมุทรที่ปราศจากลม (ม.ม.อ. ๒/๑/๒)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสุตร

จริงอยู่ กัณฑ์ทศ ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุจำนวนมากผู้เป็นอรหันตชรีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๑ ทำกิจที่ควรทำ^๒ เสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว^๓ หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ อนึ่ง ในภิกษุสงฆ์นี้ ยังมีภิกษุอีกจำนวนมากผู้ยังเป็นเสขบุคคล^๔ มีปกติสงบ มีความเป็นอยู่สงบ มีปัญญา มีความเป็นอยู่ด้วยปัญญา เธอเหล่านั้นมีจิตตั้งมั่นดีในสติปัฏฐาน ๔ ประการอยู่

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิชฌา(ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น) และโทมนัส(ความ ทุกข์ใจ) ในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้”

เชิงอรรถ :

- ^๑ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว หมายถึงกิจแห่งการปฏิบัติเพื่อทำลายอาสวกิเลสจนสิ้นสมบูรณ์แล้ว ไม่มีกิจ ที่จะต้องทำเพื่อตนเอง แต่ยังมีหน้าที่เพื่อผู้อื่นอยู่ ผู้อยู่จบพรหมจรรย์นี้ ได้ชื่อว่าอเสขบุคคล (ที.สี.อ. ๑/๒๔๘/๒๐๓)
- ^๒ ทำกิจที่ควรทำ ในที่นี้หมายถึงกิจในอริยสัจ ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์ การละเหตุเกิดแห่งทุกข์ การทำ ให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ (ที.สี.อ. ๑/๒๔๘/๒๐๓)
- ^๓ สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หมายถึงสังโยชน์ ๑๐ ประการ คือ (๑) กามราคะ (๒) ปฏิฆะ (๓) มานะ (๔) ทิฏฐิ (๕) วิจิกิจฉา (๖) สีลัพพตปรามาส (๗) ภวราคะ (๘) อภิสสา (๙) มัจฉริยะ (๑๐) อวิชชา สังโยชน์เหล่านี้ เรียกว่า ภวสังโยชน์ เพราะผูกพันหมู่สัตว์ไว้ในภพน้อยภพใหญ่ (ม.ม.อ. ๑/๘/๔๗)
- ^๔ เสขบุคคล หมายถึงบุคคลผู้ที่ยังต้องศึกษา ๓ จำพวก ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี ผู้ยังต้องฝึกอบรมในไตรสิกขา คือ (๑) **อริสัจสิกขา** ฝึกอบรมในเรื่องศีล (๒) **อริจิตตสิกขา** ฝึกอบรมในเรื่องจิต (สมาธิ) (๓) **อริปัญญาสิกขา** ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา (ม.ม.อ. ๑/๗/๔๔, อภ.ติก. (แปล) ๒๐/๘๖/๓๑๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๓ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์รสสูตร

[๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นายเปสสะบุตรของควาญช้างได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ สติปัญญา ๔ ประการนี้ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ดีแล้วเพื่อความหมดจดของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วง โสกะ(ความเศร้าโศก) และปริเทวะ(ความคร่ำครวญ) เพื่อดับทุกข์(ความทุกข์กาย) และโทมนัส(ความทุกข์ใจ) เพื่อบรรลุนิพพาน^๑ เพื่อให้แจ้งพระนิพพาน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่จริง แม้ข้าพระองค์ทั้งหลายเป็นคฤหัสถ์งุ่มง่ามข้าวก็ก็นั่งจิตตั้งมั่นในสติปัญญา ๔ ประการนี้อยู่ได้ตามกาลที่สมควร ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ เพียงเท่านั้น พระผู้มีพระภาคก็ชื่อว่าทรงทราบประโยชน์ และสิ่งที่มีประโยชน์ของสัตว์ทั้งหลาย ในเมื่อคนรกโลก คนเดนคน คนเจ้าเล่ห์ยังมีอยู่อย่างนี้ เป็นความจริงที่คนสอนยาก สัตว์เลี้ยงฝึกง่าย เพราะข้าพระองค์สามารถให้ช้างที่ฝึกแล้วทำตามได้ เช่น ให้เดินไปเดินมาในระหว่างกรุงจัมปาก็ได้ ให้ทำอาการต่าง ๆ คือ ยกชูขาหน้าทั้ง ๒ กลิ้งคู่เข้า ย่อตัวได้ทุกอย่าง แต่เหล่าชน คือ ทาสก็ดี คนรับใช้ก็ดี คนงานก็ดีของข้าพระองค์ ทำอย่างหนึ่ง พูดอย่างหนึ่ง คิดอีกอย่างหนึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ เพียงเท่านั้น พระผู้มีพระภาคก็ชื่อว่าทรงทราบประโยชน์และสิ่งที่มีประโยชน์ของสัตว์ทั้งหลาย ในเมื่อคนรกโลก คนเดนคน คนเจ้าเล่ห์ยังมีอยู่อย่างนี้ เป็นความจริงที่คนสอนยาก สัตว์เลี้ยงฝึกง่าย”

เชิงอรรถ :

^๑ ญาณธรรม ในที่นี้หมายถึงธรรมคืออริยมรรค (ส.ม.อ. ๓/๒๑-๓๐/๑๙๕)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสุตร

บุคคล ๔ ประเภท

[๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ข้อนี้เป็นอย่างนั้น เปสสะ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น
เปสสะ คนสอนยาก สัตว์เลี้ยงฝึกง่าย บุคคล ๔ ประเภท^๑นี้ มีปรากฏอยู่ในโลก

บุคคล ๔ ประเภท ไหนบ้าง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
๒. เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
๓. เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
๔. เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน

บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนั้น เป็นผู้ไม่หิว^๒ดับร้อน
เย็นใจ มีตนอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน

เปสสะ บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนี้ ท่านชอบใจบุคคลประเภทไหนเล่า”

นายเปสสะบุตรของควาญช้างกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
ไม่ชอบใจบุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
ข้าพระองค์ไม่ชอบใจบุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่น
ให้เดือดร้อน ข้าพระองค์ไม่ชอบใจบุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการ
ทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตก. (แปล) ๒๑/๑๙๘/๓๐๓-๓๐๔, อภ.ป. (แปล) ๓๖/๑๗๔-๑๗๗/๒๐๖-๒๐๙

^๒ เป็นผู้ไม่หิว ในที่นี้หมายถึงเป็นผู้ไม่มีดิ้นหา เพราะดิ้นหาท่านเรียกว่า ความหิว (ม.ม.อ. ๒/๔/๗)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสุตร

เดื่อตรอน ข้าพระองค์ขอบใจบุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดื่อตรอน ไม่หมั่นประกอบในการ
ทำตนให้เดื่อตรอน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดื่อตรอน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่น
ให้เดื่อตรอน (เพราะ)บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดื่อตรอน ไม่ทำผู้อื่นให้เดื่อตรอนนั้น เป็นผู้
ไม่หิว ดับร้อน เย็นใจ มีदनอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน”

[๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เปสสะ เพราะเหตุไรเล่า ท่านจึงไม่ขอบใจ
บุคคล ๓ ประเภทนี้”

นายเปสสะบุตรของความขำกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคล
ผู้ทำตนให้เดื่อตรอน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดื่อตรอน ชื่อว่าทำตนซึ่งรักสุข
เกลียดทุกข์ให้เดื่อตรอน ให้ร้อนรุ่ม เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์จึงไม่ขอบใจบุคคลนี้
บุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดื่อตรอน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดื่อตรอน ชื่อว่าทำ
ผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดื่อตรอน ให้ร้อนรุ่ม เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์จึงไม่ขอบ
ใจบุคคลนี้ ส่วนบุคคลผู้ทำตนให้เดื่อตรอน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดื่อตรอน
และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดื่อตรอน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดื่อตรอน ชื่อว่า
ทำตนและผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดื่อตรอน ให้ร้อนรุ่ม เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์
จึงไม่ขอบใจบุคคลนี้ บุคคลใดไม่ทำตนให้เดื่อตรอน ไม่หมั่นประกอบในการทำตน
ให้เดื่อตรอน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดื่อตรอน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดื่อตรอน บุคคลนั้นชื่อว่าไม่ทำตนให้เดื่อตรอน ไม่ทำผู้อื่นให้เดื่อตรอน เป็นผู้ไม่หิว
ดับร้อน เย็นใจ มีदनอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์
จึงขอบใจบุคคลนี้ เอาเถิด บัดนี้ ข้าพระองค์ขอทูลลากลับ เพราะมีกิจ มีหน้าที่ที่จะต้อง
ทำอีกมาก พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เปสสะ เธอจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

จากนั้น นายเปสสะบุตรของความขำขึ้นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
แล้วลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสุต

[๖] ครั้งนั้น เมื่อนายเปสสะบุตรของควาญช้างจากไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย นายเปสสะบุตรของควาญช้างเป็นคนเฉลียวฉลาด^๑ มีปัญญามาก^๒ ถ้านายเปสสะบุตรของควาญช้างจะฟังนั่งสักครู่เพียงชั่วเวลาที่เรাজำแนกบุคคล ๔ ประเภทนี้โดยพิสดาร ก็จักได้รับประโยชน์อันใหญ่หลวง^๓ แต่ถึงจะฟังโดยสังเขปเพียงเท่านี้ นายเปสสะบุตรของควาญช้างก็ยังสามารถได้รับประโยชน์อันใหญ่หลวง”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค บัดนี้เป็นกาลที่สมควร ข้าแต่พระสุคต บัดนี้เป็นกาลที่สมควร ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงจำแนกบุคคล ๔ ประเภทนี้โดยพิสดาร ภิกษุทั้งหลายได้สดับจากพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

[๗] “บุคคลเป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นอเจลก(ประพตติเปลือยกาย) ไม่มีมารยาท เลียมือ เขาเชิญให้ไปรับประทานอาหารก็ไม่ไป เขาเชิญให้หยุดรับประทานอาหารก็ไม่หยุด ไม่รับประทานอาหารที่เขาแบ่งไว้ ไม่รับประทานอาหารที่เขาทำเจาะจง ไม่ยินดีอาหารที่เขาเชิญ ไม่รับประทานอาหารจากปากหม้อ ไม่รับประทานอาหารจากปากภาชนะ ไม่รับประทานอาหารक्रमธรรมิประตุ ไม่รับประทานอาหารक्रमทอนไม้ ไม่รับประทานอาหารक्रमสาก ไม่รับประทานอาหารของคน ๒ คนที่กำลังบริโภค ไม่รับประทานอาหารของหญิงมีครรภ์ ไม่รับประทานอาหารของหญิงผู้กำลังให้นบุตรติมนม ไม่รับประทานอาหาร

เชิงอรรถ :

^๑ เฉลียวฉลาด หมายถึงฉลาดในการบำเพ็ญสติปัฏฐาน ๔ ประการ (ม.ม.อ. ๒/๖/๗)

^๒ มีปัญญามาก หมายถึงมีปัญญามาก เพราะประกอบด้วยปัญญาที่กำหนดทรงจำสติปัฏฐาน ๔ ประการนั้น (ม.ม.อ. ๒/๖/๗)

^๓ ประโยชน์อันใหญ่หลวง ในที่นี้หมายถึงโสดาปัตติผล (ม.ม.อ. ๒/๖/๗)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์รสสูตร

ของหญิงที่คลอเคลียชาย ไม่รับอาหารที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับอาหารในที่เลี้ยงสุนัข ไม่รับอาหารในที่ที่มีแมลงวันไต่ตอมเป็นกลุ่ม ๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มยาตอง รับอาหารในเรือนหลังเดียว ยังชีพด้วยข้าวค่าเดียว รับอาหารในเรือน ๒ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๒ ค่า ฯลฯ รับอาหารในเรือน ๗ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๗ ค่า ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๑ ใบ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๒ ใบ ฯลฯ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๗ ใบ กินอาหารที่เก็บไว้ ค้างคืน ๑ วัน กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๒ วัน ฯลฯ กินอาหารที่เก็บไว้ ค้างคืน ๗ วัน ถือการบริโภคอาหาร ๑๕ วันต่อ ๑ มื้ออยู่ ด้วยประการอย่างนี้ เขาเป็นผู้กินผักตองเป็นอาหาร กินข้าวฟ่างเป็นอาหาร กินลูกเต๋อยเป็นอาหาร กินกากข้าวเป็นอาหาร กินสาหร่ายเป็นอาหาร กินรำเป็นอาหาร กินข้าวตังเป็นอาหาร กินกายานเป็นอาหาร กินหญ้าเป็นอาหาร กินมูลโคเป็นอาหาร กินเหง้า และผลไม้ป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่นยังชีพ เขาถุงหม้อผ้าป่าน ถุงหม้อผ้าแกมกัน ถุงหม้อผ้าห่อศพ ถุงหม้อผ้าบังสกุล ถุงหม้อผ้าเปลือกไม้ ถุงหม้อหนังเสือ ถุงหม้อหนังเสือ มีเล็บ ถุงหม้อผ้าคารอง ถุงหม้อผ้าเปลือกปอกรอง ถุงหม้อผ้าผลไม้กรอง ถุงหม้อผ้ากัมพลพมมนุษย์ ถุงหม้อผ้ากัมพลขนสัตว์ ถุงหม้อผ้าขนปีกนกเค้า ถอนผมและหนวด คือถือการถอนผมและหนวด ยืนอย่างเดียวไม่ยอมนั่ง เดินกระโหย่ง คือถือการเดินกระโหย่ง(เหยียบพื้นไม่เต็มเท้า) นอนบนหนาม คือถือการนอนบนหนาม อาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง คือ ถือการลงอาบน้ำ^๑ ถือการย่างและอบกายหลายรูปแบบอยู่ ด้วยประการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน

[๘] บุคคลเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ฆ่าแพะ ฆ่าสุกร ฆ่านก ฆ่าเนื้อ(เลี้ยงชีพ) เป็นคนโหดเหี้ยม เป็นคนฆ่าปลา เป็นโจร เป็นคนฆ่าโจร เป็นคนฆ่าโค เป็นคนคุมเรือนจำ หรือบางพวกเป็นผู้ทำการทารุณ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.สี.(แปล) ๙/๓๙๔-๓๙๖/๑๖๔-๑๖๕

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๘ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสุตร

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบใน
การทำผู้อื่นให้เดือดร้อน

[๙] บุคคลเป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็น
อย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นพระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษก^๑แล้วก็เป็น
เป็นพราหมณมหาศาลกิติ พระราชานันโปรดให้สร้างโรงนุชาลัยหลังใหม่ ทางด้าน
ทิศตะวันออกแห่งพระนคร ปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนุ่งห่มหนังเสือมีเล็บ
ทรงทาพระวรกายด้วยเนยใสและน้ำมัน ทรงเกาพระปฤษฎางค์ด้วยเขามฤค เข้าไป
ยังโรงนุชาลัยหลังใหม่พร้อมด้วยพระมเหสีและพราหมณ์ปุโรหิต บรรทมบนพื้นหญ้า
เขียวขจี มีใต้ลาดด้วยเครื่องปูลาด ดำรงพระชนม์อยู่ด้วยน้านมเต้าที่ ๑ แห่งโค
แม่ลูกอ่อนที่มีอยู่ตัวเดียว พระมเหสีดำรงพระชนม์อยู่ด้วยน้านมเต้าที่ ๒ พราหมณ์
ปุโรหิตดำรงชีวิตอยู่ด้วยน้านมเต้าที่ ๓ ทรงนุชาไฟด้วยน้านมเต้าที่ ๔ ลูกโคมี
ชีวิตอยู่ด้วยน้านมที่เหลือ พระราชารับสั่งอย่างนี้ว่า 'จงฆ่าโคตัวผู้ประมาณเท่านี้
นุชาลัย จงฆ่าลูกโคตัวผู้ประมาณเท่านี้นุชาลัย จงฆ่าลูกโคตัวเมียประมาณเท่านี้
นุชาลัย จงฆ่าแพะประมาณเท่านี้นุชาลัย จงฆ่าแกะประมาณเท่านี้นุชาลัย (จงฆ่าม้า
ประมาณเท่านี้นุชาลัย) จงตัดต้นไม้ประมาณเท่านี้เพื่อทำเสานุชาลัย จงเกี่ยวหญ้า
ประมาณเท่านี้เพื่อลาดพื้น' เหล่าชนผู้เป็นทาสกิติ เป็นคนรับใช้กิติ เป็นคนงานกิติ
ของพระราชานัน ถูกอาชญาคุกคาม ถูกภัยคุกคาม มีน้าदानองหน้า ร้องไห้ไป
ทำงานไป

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการ
ทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน

เชิงอรรถ :

^๑ มูรธาภิเษก หมายถึงการรดน้ำศักดิ์สิทธิ์เหนือพระเศียรในงานราชาภิเษกหรืองานพระราชพิธี (ม.ม.อ. ๒/๙/๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๙ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสุตร

พระพุทธคุณ

[๑๐] บุคคลเป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่หิวดับร้อน เย็นใจ มีदनอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ ตถาคต^๑อุบัติขึ้นมาในโลกนี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ^๒ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝักผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค^๓ ตถาคตรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ตถาคต** ในที่นี้หมายถึงพระผู้มีพระภาค มัณฑิตเรียกว่า 'ตถาคต' เพราะเหตุ ๘ ประการ คือ (๑) เพราะเสด็จมาแล้วอย่างนั้น (๒) เพราะเสด็จไปแล้วอย่างนั้น (๓) เพราะเสด็จมาสู่ลักษณะอันแท้จริง (๔) เพราะตรัสรู้ธรรมที่แท้ตามความเป็นจริง (๕) เพราะทรงเห็นจริง (๖) เพราะตรัสวาจาจริง (๗) เพราะทรงทำจริง (๘) เพราะทรงครอบงำ (ผู้ที่ยึดถือลัทธิอื่นทั้งหมดในโลกพร้อมทั้งเทวโลก) (ม.ม.อ. ๑/๑๒/๕๐)
- ^๒ **ชื่อว่า เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ วิชา** ได้แก่ วิชา ๓ และวิชา ๘ ดังนี้ **วิชา ๓** คือ (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้ (๒) จตุปปาตญาณ ความรู้จติ(ตาย)และอุบัติ(เกิด)ของสัตว์ (๓) อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ **วิชา ๘** คือ (๑) วิปัสสนาญาณ ญาณที่เป็นวิปัสสนา (๒) มโนมยิทธิ มีฤทธิ์ทางใจ (๓) อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ (๔) ทิพพโสด ฤทธิ์ (๕) เจโตปริยญาณ รู้จักกำหนดจิตผู้อื่นได้ (๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้ (๗) ทิพพจักขุ ดาทิพย์ หรือเรียกว่าจตุปปาตญาณ (๘) อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ **จรณะ ๑๕** คือ (๑) สิลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล (๒) อินทริยสังวร การสำรวมอินทริย์ (๓) โภขเนมัตตัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค (๔) ชาคரியานุโยค การหมั่นประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่น (๕) มีศรัทธา (๖) มีหิริ (๗) มีโอตตปปะ (๘) เป็นพหูสูต (๙) วิริยารัมภะ ปรารถนาคความเพียร (๑๐) มีสติมั่นคง (๑๑) มีปัญญา (๑๒) ปรุณณมาน (๑๓) ทุตติยมาน (๑๔) ตตติยมาน (๑๕) จตตถมาน (วิ.อ. ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘)
- ^๓ **ชื่อว่า เป็นพระผู้มีพระภาค** เพราะ (๑) ทรงมีโชค (๒) ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส (๓) ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖ ประการ (คือ ความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน, โลกุตตรธรรม, ยศ, สิริ, ความสำเร็จประโยชน์ตามต้องการและความเพียร) (๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม (๕) ทรงเสพอริยธรรม (๖) ทรงคลายตัณหาในภพทั้ง ๓ (๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก (๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว (๙) ทรงมีส่วนแห่งปัจจัย ๔ เป็นต้น (วิ.อ. ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสุต

พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ด้วยตนเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม
แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด^๑
ประกาศพรหมจรรย์^๒พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วน คหบดี
บุตรคหบดี หรืออนุชน(คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ได้สดับธรรม
นั้นแล้ว เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาย่อมตระหนักรู้ว่า 'การอยู่ครองเรือนเป็น
เรื่องอึดอัด^๓ เป็นทางมาแห่งธุลี^๔ การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง^๕ การที่ผู้ครองเรือนจะ
ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ขัดไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี
เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต'
ต่อมา เขาละทิ้งกองโภคสมบัติน้อยใหญ่ และเครื่องญาติน้อยใหญ่ โกงผมและหนวด
นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

เชิงอรรถ :

- ^๑ ธรรมมีความงามในเบื้องต้นหมายถึงศีล ธรรมมีความงามในท่ามกลางหมายถึงอริยมรรค และธรรมมีความ
งามในที่สุดหมายถึงพระนิพพาน (ที.สี.อ. ๑/๑๙๐/๑๕๙)
- ^๒ พรหมจรรย์ หมายถึงความประพฤติประเสริฐ มีนัย ๑๒ ประการ คือ (๑) ทาน การให้ (๒) ไวยาวัจจะ
การชวนช่วยช่วยเหลือ (๓) ปัญจสิกขาบท ศีลห้า (๔) พรหมวิหาร การประพฤติพรหมวิหาร (๕) ธรรม-
เทศนา (๖) เมถุนวิริติ การงดเว้นจากการเสพเมถุน (๗) สหารสันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน
(๘) อุโปสถังคะ องค์อุโปสถ (๙) อริยมรรค ทางอันประเสริฐ (๑๐) ศาสนาที่รวมไตรสิกขา (๑๑) อัธยาศัย
(๑๒) วิริยะ ความเพียร แต่ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ (ม.ม.อ. ๑/๑๕๕/๓๖๒-๓๖๔, ที.สี.อ. ๑/๑๘๙/๑๖๐)
- ^๓ การอยู่ครองเรือนชื่อว่าเป็นเรื่องอึดอัด เพราะไม่มีเวลาว่างเพื่อจะทำกุศลกรรม แม้เรือนจะมีเนื้อที่กว้างขวางถึง
๖๐ ศอก มีบริเวณภายในบ้านตั้ง ๑๐๐ โยชน์ มีคนอยู่อาศัยเพียง ๒ คนคือสามีภรรยา ก็ยังถือว่าอึดอัด
เพราะมีความห่วงกังวลกันและกัน (ที.สี.อ. ๑/๑๙๑/๑๖๓)
- ^๔ ชื่อว่าเป็นทางแห่งธุลี เพราะเป็นที่เกิดและเป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอันทำจิตให้เศร้าหมอง เช่นราคะเป็นต้น(ที.สี.อ.
๑/๑๙๑/๑๖๓)
- ^๕ นักบวชแม้จะอยู่ในเรือนยอด ปราสาทแก้วและเทพวิมาน ซึ่งมีประตูหน้าต่างปิดมิดชิด ก็ยังถือว่าปลอดโปร่ง
เพราะนักบวชไม่มีความยึดติดในสิ่งใด ๆ เลย (ที.สี.อ. ๑/๑๙๑/๑๖๓)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสุตร

สิกขาและสาขีพของภิกษุ^๑

[๑๑] เขาเมื่อบวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาขีพ^๒ของภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑอาวุธและศีลศตราวุธ มีความละเอียด มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่
๒. ละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่
๓. ละ พฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์^๓ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรม^๔ อันเป็นกิจของชาวบ้าน
๔. ละ เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก
๕. ละ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความจากฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกต่างกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดี เพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๑๙๔-๒๔๘/๖๕-๘๔

^๒ **สิกขา** หมายถึงไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา แต่ในที่นี้หมายถึง อธิศีลสิกขา สาขีพ หมายถึงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสำหรับภิกษุผู้อยู่ร่วมกัน ผู้ดำเนินชีวิตร่วมกัน มีความประพฤติเสมอกัน (ม.ม.อ. ๒/๒๙๒/๑๑๓) และดู วิ.มหา. (แปล) ๑/๔๕/๓๓, อง.ทสก. (แปล) ๒๔/๙๙/๒๓๕

^๓ **พรหมจรรย์** มีความหมายหลายนัย ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ หรือการงดเว้นจากเมถุนธรรม (ที.สี.อ. ๑/๑๘๙/๑๖๐)

^๔ **เมถุนธรรม** หมายถึงการร่วมประเวณี การเสพสังวาส กล่าวคือ การเสพสัทธรรมอันเป็นประเวณีของชาวบ้าน มีน้ำเป็นที่สุด เป็นกิจที่จะต้องทำในที่ลับ เป็นการกระทำของคนที่เป็นคู่ ๆ (วิ.มหา. (แปล) ๑/๕๕/๔๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์รสสูตร

๖. ละ เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก
จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ
๗. ละ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดถึง
ประโยชน์ พูดถึงธรรม พูดถึงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง
มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา
๘. เว้นขาดจากการพรากรพิชคาม^๑ และภุตคาม^๒
๙. ฉันทมือเดียว ไม่ฉันทอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันทในเวลาวิกาล^๓
๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นที่
เป็นข้าศึกแก่กุศล
๑๑. เว้นขาดจากการตัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้
ของหอมและเครื่องประทีนผิว อันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว
๑๒. เว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่
๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน
๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ^๔

เชิงอรรถ :

^๑ พิชคาม หมายถึงพิชพันธุเจ้าพวกที่ถูกพรากรจากที่แล้ว ยังสามารถออกซันได้อีก (ม.ม.อ. ๒/๒๙๓/๑๑๖, ที่.ล.อ. ๑/๑๑/๗๘)

^๒ ภุตคาม หมายถึงของเขี้ยว หรือพิชพันธุอันเกิดอยู่กับที่ มี ๕ ชนิด คือ ที่เกิดจากเหง้า เช่น กระชาย, เกิดจากต้น เช่น โปธิ์, เกิดจากตา เช่น อ้อย, เกิดจากยอด เช่น ผักชี, เกิดจากเมล็ด เช่น ข้าว (ม.ม.อ. ๒/๒๙๓/๑๑๖, ที่.ล.อ. ๑/๑๑/๗๘)

^๓ เวลาวิกาล คือ เวลาที่ห้ามไว้เฉพาะแต่ละเรื่อง เวลาวิกาลในที่นี้หมายถึงผิดเวลาที่กำหนดไว้ คือตั้งแต่
หลังเที่ยงวัน จนถึงเวลาอรุณขึ้น (ม.ม.อ. ๒/๒๙๓/๑๑๖, ที่.ล.อ. ๑/๑๐/๗๕)

^๔ ธัญญาหารดิบ หมายถึงธัญชาติที่มีเมล็ดมีเปลือกสมบูรณ์พร้อมที่จะออกซันได้ เช่น ข้าวเปลือก (ที่.ล.อ. ๑/๑๐/๗๕) อีกนัยหนึ่ง หมายถึงธัญชาติ ๗ ชนิด คือ (๑) ข้าวสาลี (๒) ข้าวเปลือก (๓) ข้าวเหนียว (๔) ข้าวละมาน (๕) ข้าวฟ่าง (๖) ลูกเดือย (๗) หญ้ากับแก (ม.ม.อ. ๒/๒๙๓/๑๑๗)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์รสสูตร

๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ
 ๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี
 ๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย
 ๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ
 ๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร
 ๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา
 ๒๑. เว้นขาดจากการรับเรือกสวน ไร่ นาและที่ดิน
 ๒๒. เว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร
 ๒๓. เว้นขาดจากการซื้อการขาย
 ๒๔. เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่องตวงวัด
 ๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง
 ๒๖. เว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจอบจำ การตีชิงวิ่งราว การ
 ปล้น และการขู่กรรโชก

ภิกษุ นั้นเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอคุ่มร่างกายและบิณฑบาตพออิ่มท้อง จะไป
 ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที นกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ แม้ฉันใด ภิกษุ
 ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอคุ่มร่างกายและบิณฑบาตพออิ่มท้อง
 จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที ภิกษุ นั้นประกอบด้วยอริยศีลชั้นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุข
 อันปราศจากโทษในภายใน

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์รสสูตร

การสำรวมอินทรีย์

[๑๒] ภิกษุ นั้นเห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ^๑ ไม่แยกถือ^๒ ย่อมปฏิบัติเพื่อ
สำรวมจักขุอินทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิษณา
และโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุอินทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุอินทรีย์

ฟังเสียงทางหู ...

ดมกลิ่นทางจมูก ...

ลิ้มรสทางลิ้น ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ...

รู้ธรรมารมณ์ทางใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนอินทรีย์
ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิษณาและโทมนัสครอบงำได้
จึงรักษามโนอินทรีย์ ถึงความสำรวมในมโนอินทรีย์ ภิกษุผู้ประกอบด้วยความสำรวม
อริยอินทรีย์สังวรนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนกับกิเลสในภายใน

ภิกษุ นั้นทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู
การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร การฉัน การดื่ม
การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน
การตื่น การพูด การนิ่ง

เชิงอรรถ :

^๑ **รวบถือ** (อนิมิตตคคาคหิ มงภาพด้านเดียว) คือ มองภาพรวมโดยเห็นเป็นหญิงหรือชาย เห็นว่ารูปสวย
เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสที่อ่อนนุ่ม เป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนาด้วยอำนาจฉันทราคะ
(อภิ.สง.อ. ๑๓๕๒/ ๔๕๖-๔๕๗)

^๒ **แยกถือ** (อนุพยัญชนคคาคหิ มงภาพ ๒ ด้าน) คือ มองแยกแยะเป็นส่วน ๆ ไปด้วยอำนาจกิเลส เช่น
เห็นมือ เท้า ว่าสวยหรือไม่สวย เห็นอาการยิ้มแย้ม หัวเราะ การพูด การเหลียวซ้ายแลขวา ว่าน่ารักหรือไม่
ไม่น่ารัก ถ้าเห็นว่าสวยน่ารักก็เกิดอิฏฐารมณ์ ถ้าเห็นว่าไม่สวยไม่น่ารักก็เกิดอนิฏฐารมณ์(อารมณ์ที่ไม่น่า
ปรารถนา) (อภิ.สง.อ. ๑๓๕๒/๔๕๖-๔๕๗)

พระสูตรต้นปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์รสสูตร

การละนิวรรณ์

[๑๓] ภิกษุ นั้นประกอบด้วยอริยศีลชั้น ๓ อริยอินทริยสังวร และอริยสติ-
สัมปชัญญะนี้แล้วพักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา
ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหาร
เสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า เธอละอภิขมา (ความ
เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น) ในโลก มีใจปราศจากอภิขมาอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์
จากอภิขมา ละพยายามและความมุงร้าย มีจิตไม่พยายาม มุงประโยชน์เกื้อกูล
สรรพสัตว์อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากพยายามและความมุงร้าย ละถิ่นมัทธะ (ความ
หุดหู่และเขื่องข่ม) ปราศจากถิ่นมัทธะ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ชำระ
จิตให้บริสุทธิ์จากถิ่นมัทธะ ละอุทถัจจกุกกัจจะ (ความฟุ้งซ่านและความรำคาญใจ) เป็นผู้
ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทถัจจกุกกัจจะ ละวิจิกิจฉา
(ความล่งเลสงสัย) ข้ามวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์
จากวิจิกิจฉา

ฉาน ๔

ภิกษุ นั้นละนิวรรณ์ ๕ ประการนี้ ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต เป็นเครื่อง
ทอนกำลังปัญญาแล้ว สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฉาน
ที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฉานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะ
ที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่

เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย
บรรลุตติยฉานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข'

เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน บรรลุจตุตถฉาน
ที่ไม่มีทุกข์และไม่มีความสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์รสสูตร

วิชา ๓

[๑๔] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน^๑ ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้น น้อมจิตไปเพื่ออุปเพณิวาสนาสติปัญญา ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัป^๒เป็นอันมากบ้างว่า 'ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แมในภพนั้น เราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นก็มาเกิดในภพนี้' เฮอร์ลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

[๑๕] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้น น้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า 'หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอรียะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด

เชิงอรรถ :

- ^๑ กิเลสเพียงดั่งเนิน (อังกณะ) หมายถึงกิเลสเพียงดั่งเนิน คือ ราคะ โทสะ โมหะ มลทินหรือเปือกตม ในที่บางแห่ง หมายถึงพื้นที่เป็นเนินตามทีพุดกันว่าเนินโพธิ์ เนินเจดีย์ เป็นต้น แต่ในที่นี้ ท่านพระสารีบุตร ประสงค์เอากิเลสอย่างเผ็ดร้อนนานัปการว่า กิเลสเพียงดั่งเนิน (ม.ม.อ. ๑/๕๗/๑๕๑)
- ^๒ สังวัฏฏกัป หมายถึงกัปฝ่ายเสื่อม คือช่วงระยะเวลาที่โลกกำลังพินาศ วิวัฏฏกัป หมายถึงกัปฝ่ายเจริญ คือช่วงระยะเวลาที่โลกกลับฟื้นขึ้นมาใหม่ (วิ.อ. ๑/๑๒/๑๕๘)

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก [๑. คหปติวรรค]

๑. กัณฑ์ทศสูตร

พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก^๑ แต่หมู่มืดัวที่ประกอบกายสุจริต วีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เธอเห็นหมู่มืดัวผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ์เห็นอมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มืดัวผู้เป็นไปตามกรรม อย่างนี้แล

[๑๖] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้น้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ^๒ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา' เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๓ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว^๔ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป^๕

เชิงอรรถ :

^๑ ชื่อว่า **อบาย** เพราะปราศจากความองกงาม กล่าวคือความเจริญหรือความสุข ชื่อว่า **ทุคติ** เพราะเป็นคติคือเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ชื่อว่า **วินิบาต** เพราะเป็นสถานที่ตกไปของหมู่มืดัวที่ทำความชั่ว ชื่อว่า **นรก** เพราะปราศจากความยินดี เหตุเป็นที่ไม่มีความสบายใจ (ม.ม.อ. ๑/๑๕๓/๓๕๘)

^๒ **อัสวะ** หมายถึงกิเลสที่หมักหมมหรือดองอยู่ในสันดาน ไหลซึมซาบไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่าง ๆ มี ๔ อย่าง คือ (๑) กามาสวะ อัสวะคือกาม (๒) ภวาสวะ อัสวะคือภพ (๓) ทิฏฐาสวะ อัสวะคือทิฏฐิ (๔) อวิชชาสวะ อัสวะคืออวิชชา (ตามนัย อภ.วิ. (แปล) ๓๕/๔๓๗/๕๘๖-๕๘๗) แต่พระสูตรจัดเป็น ๓ เพราะสงเคราะห์ทิฏฐาสวะเข้าในภวาสวะ (ม.ม.อ. ๑/๑๕/๖๘)

^{๓-๔} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๓ ในเล่มนี้

^๕ **ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป** หมายถึงไม่มีหน้าที่ในการบำเพ็ญมรรคญาณเพื่อความหมดสิ้นแห่งกิเลสอีกต่อไป เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า การบรรลุหรือตัดผลเป็นจุดหมายสูงสุด (ม.ม.อ. ๑/๕๕/๑๓๘, ที.สี.อ. ๑/๒๔๘/๒๐๓)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๒. อัญจนานครสูตร

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบ
ในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการ
ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน จึงเป็นผู้ไม่หิว
ดับร้อน เย็นใจ มีตนอันประเสริฐเสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

กัณฑ์สูตรที่ ๑ จบ

๒. อัญจนานครสูตร

ว่าด้วยธรรมเทศนาที่อัญจนนคร

[๑๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์อยู่ ณ เวฬุคาม เขตกรุงเวสาลี สมัยนั้นแล
คหบดีชาวอัญจนนครชื่อทสมะ ได้เดินทางไปถึงเมืองปาตลีบุตรด้วยกิจที่ต้องทำ
บางอย่าง ครั้งนั้นแล ทสมคหบดีชาวอัญจนนครได้เข้าไปพบภิกษุรูปหนึ่งที่กุกกุฎาราม
ไว้แล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้ถามภิกษุนั้นว่า “ท่านขอรับ บัดนี้ ท่านพระอานนท์
อยู่ที่ไหน ข้าพเจ้าต้องการจะพบท่าน”

ภิกษุนั้นตอบว่า “คหบดี ท่านพระอานนท์นี้อยู่ ณ เวฬุคาม เขตกรุงเวสาลี”

ครั้งนั้น ทสมคหบดีชาวอัญจนนครทำกิจที่ควรทำในเมืองปาตลีบุตรเสร็จแล้ว
ได้เข้าไปพบท่านพระอานนท์ถึงเวฬุคาม เขตกรุงเวสาลี ไว้แล้วนั้น ณ ที่สมควร
ได้เรียนถามท่านพระอานนท์ว่า

[๑๘] “ท่านอานนท์ ธรรมอันเป็นเอกซึ่งเป็นทีหลดพันแห่งจิตที่ยังไม่หลดพัน
เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป และเป็นทีบรรลุธรรมเป็นแดนเกษม
จากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร
อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ชอบแล้ว มีอยู่หรือไม่หนอ”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๒. อัญญาครุสุต

ท่านพระอานนท์ตอบว่า “คหบดี ธรรมอันเป็นเอกซึ่งเป็นทีหลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป และเป็นทีบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ชอบแล้ว มีอยู่”

ทสมคหบดีถามว่า “ท่านอานนท์ ธรรมอันเป็นเอกซึ่งเป็นทีหลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป และเป็นทีบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ชอบแล้ว เป็นอย่างไร”

รูปถาณ ๔

[๑๙] ท่านพระอานนท์ตอบว่า “คหบดี ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า ‘แม้แต่ปฐมฌานนี้แลก็ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา’ ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในธรรม^๑นั้นแล้ว ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาทิกะ^๒ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน^๓(สังโยชน

เชิงอรรถ :

- ^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงสมถะและวิปัสสนา (ม.ม.อ. ๒/๑๙/๑๐)
- ^๒ โอปปาทิกะ ในที่นี้หมายถึงสัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุด(ตาย) ก็หายวับไปไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรกเป็นต้น (เทียบ ที.สี.อ. ๑/๑๗๑/๑๔๙) แต่ในที่นี้หมายถึงพระอนาคามีที่เกิดในสุทธาวาส (ที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์) ๕ ชั้น มีชั้นอวิหาเป็นต้น แล้วดำรงภาวะอยู่ในชั้นนั้น ๆ ปรินิพพานสิ้นกิเลสในสุทธาวาสนั่นเอง ไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก (อง.ติก.อ. ๒/๘๗-๘๘/๒๔๒-๒๔๓)
- ^๓ โอรัมภาคิยสังโยชน หมายถึงสังโยชนเบื้องต้น ๕ ประการ [คือ (๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นอัตตา (๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย (๓) สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลและวัตร (๔) กามราคะ ความติดใจในกามคุณ (๕) ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ อันเป็นเหตุให้เกิดในกามภพ] (ม.ม.อ. ๒/๒๔๕/๒๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๒๐ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๒. อัญญาครุสูตร

เบื้องต่ำ) ๕ ประการสิ้นไป ด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพาน
ในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

คหบดี ธรรมอันเป็นเอกแม่นี้แล ซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น
เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป และเป็นที่ยบรรลุธรรมเป็นแดน
เกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร
อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์-
สัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ชอบแล้ว (๑)

[๒๐] คหบดี อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุ
ทุกขนิมิต ๗๗ อยู่ ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'แม้แต่ทุกขนิมิตนี้แล
ก็ถูกปรุงแต่งแล้ว ๗๗ และเป็นที่ยบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม
ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ' (๒)

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุบรรลุทุกขนิมิต ๗๗ อยู่ ภิกษุ
นั้นย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'แม้แต่ทุกขนิมิตนี้แลก็ถูกปรุงแต่งแล้ว ๗๗ และ
เป็นที่ยบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ' (๓)

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน
ภิกษุบรรลุจตุตถนิมิต ๗๗ อยู่ ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'แม้แต่
จตุตถนิมิตนี้แลก็ถูกปรุงแต่งแล้ว ๗๗ และเป็นที่ยบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจาก
โยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ' (๔)

อัมปมัญญา ๔

อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ...
ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่ว
ทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ^๑ ไม่มีขอบเขต
ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'แม้เมตตา-
เจโตวิมุตตินี้แลก็ถูกปรุงแต่งแล้ว ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง

เชิงอรรถ :

^๑ มหัคคตะ หมายถึงอารมณ์ที่ถึงความยิ่งใหญ่ชั้นรูปาวจรและชั้นอรูปาจร เพราะมีผลที่สามารถข่มกิเลสได้
และหมายถึงฉันทะ วิริยะ จิตตะ และปัญญาอันยิ่งใหญ่ (อภิ.สง.อ. ๑๒/๙๒)

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๒. อัญญาครุสตร

มีความดับไปเป็นธรรมดา' ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในธรรมนั้นแล้ว ฯลฯ และเป็นที่ยบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ (๕)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีกรุณาจิต ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีมูทิตาจิต ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีอุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ...

ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกมุมเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นนหัดคคะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'แม่อุเบกขา-เจโตวิมุตตินี้ก็ถูกปรุ้งแต่งแล้ว ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุ้งแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา' ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในธรรมนั้นแล้ว ฯลฯ และเป็นที่ยบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ (๖-๗-๘)

อรุปรมาณ ๓

อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุอากาศาสนัญญาตนญาณโดยกำหนดว่า 'อากาศหาที่สุตมิได้' อยู่ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนानัตตสัญญา โดยประการทั้งปวง ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'แม่อากาศาสนัญญาตนญาณนี้แลก็ถูกปรุ้งแต่งแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุ้งแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา' ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในธรรมนั้นแล้ว ฯลฯ และเป็นที่ยบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ (๙)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุล่วงอากาศาสนัญญาตนญาณโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญญาตนญาณโดยกำหนดว่า 'วิญญาณหาที่สุตมิได้' ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'แม่วิญญาณัญญาตนญาณนี้แลก็ถูกปรุ้งแต่งแล้ว สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุ้งแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา' ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในธรรมนั้นแล้ว ฯลฯ และเป็นที่ยบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ (๑๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๒. อัญญาครุสุต

อีกประการหนึ่ง ภิกษุล่วงวิญญาณัญญาตนตามโดยประการทั้งปวง บรรลุนิพพานโดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ชัด ดังนี้ว่า 'แม้ภิกษุวิญญาณัญญาตนตามนี้แลก็ถูกปรุงแต่งแล้ว ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา' ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในธรรมนั้นแล้ว ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะเพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไปด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

คหบดี ธรรมอันเป็นเอกแม่นี้แล ซึ่งเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นไป และเป็นที่ยบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ชอบแล้ว" (๑๑)

ทสมคหบดีเลื่อมใสท่านพระอานนท์

[๒๑] เมื่อท่านพระอานนท์กล่าวอย่างนี้แล้ว ทสมคหบดีชาวอัญญาครุสจึงกล่าวว่า

"ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าเมื่อแสวงหาประต้อมตธรรมประต้อมเดียวได้รับประต้อมตธรรม ๑๑ ประต้อมคราวเดียวกัน เปรียบเหมือนบุรุษแสวงหาแหล่งขุมทรัพย์ขุมเดียว พึงพบแหล่งขุมทรัพย์ ๑๑ ขุมคราวเดียวกัน ข้าพเจ้าจักสามารถทำตนให้ปลอดภัยได้โดยประต้อมตธรรม ๑๑ ประต้อมนี้ประต้อมใดประต้อมหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษมีเรือน ๑๑ ประต้อม เมื่อเรือนนั้นถูกไฟไหม้ บุรุษนั้นสามารถทำตนให้ปลอดภัยได้โดยประต้อมใดประต้อมหนึ่ง

ท่านอานนท์ ธรรมด้าัญญาเดียรทีย์เหล่านี้ยังแสวงหาทรัพย์นุชาอาจารย์ เพื่ออาจารย์ ส่วนข้าพเจ้าจักไม่ทำการนุชาท่านอานนท์ได้อย่างไร"

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

ครั้งนั้นแล ทสมคหบดีชาวอัฐกนนครนิมนต์ภิกษุสงฆ์ชาวเมืองปาตลีบุตร และเชิญชาวเมืองเวสาลีให้ประชุมกัน แล้วอังกาสภิกษุสงฆ์นั้นให้อิมหนาสาราญด้วย ของเคี้ยวของฉันอันประณีต ด้วยตนเอง นิมนต์ภิกษุให้ครองผ้ารูปละ ๑ คู่ นิมนต์ ท่านพระอานนท์ให้ครองไตรจีวร และได้ให้สร้างวิหาร ๕๐๐ หลังถวายท่านพระ อานนท์ ดังนี้แล

อัฐกนนครสูตรที่ ๒ จบ

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

ว่าด้วยข้อปฏิบัติของพระเสขะ

[๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ สมัยนั้นแล ท้องพระโรงหลังใหม่ที่พวกเจ้าศากยะผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงให้สร้างเสร็จได้ไม่นาน ยังไม่มีสมณะ พราหมณ์ หรือใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์ เข้าพักอาศัย ต่อมา พวกเจ้าศากยะผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระ ผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ท้องพระโรงหลังใหม่ที่พวกเจ้า ศากยะผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ให้สร้างเสร็จได้ไม่นาน ยังไม่มีสมณะ พราหมณ์ หรือ ใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์เข้าพักอาศัย ขอพระผู้มีพระภาคทรงใช้ท้องพระโรงนั้นเป็นปฐมฤกษ์ ด้วยเถิด พวกเจ้าศากยะกรุงกบิลพัสดุ์จะใช้ภายหลังที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้เป็น ปฐมฤกษ์แล้ว ข้อนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่พวกเจ้าศากยะผู้ครอง กรุงกบิลพัสดุ์ตลอดกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ ลำดับนั้น พวกเจ้าศากยะผู้ ครองกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงทรง

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

ลูกจากที่ประทับ ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณแล้วเสด็จเข้าไปสู่
ท้องพระโรงหลังใหม่ แล้วจึงรับสั่งให้บุลาตท้องพระโรงด้วยเครื่องลาดทั่วทุกแห่ง
ให้บุลาตอาสนะ ตั้งหมอน้ำ ตามประทีปน้ำมัน แล้วเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายบุลาตท้องพระโรงด้วยเครื่องลาด
ทั่วทุกแห่ง ให้บุลาตอาสนะ ตั้งหมอน้ำ ตามประทีปน้ำมันแล้ว ขอพระผู้มีพระภาค
จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไป
ยังท้องพระโรงพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงล้างพระบาทแล้วเสด็จเข้าไปสู่ท้องพระโรง
ประทับนั่งพึงเสากลาง ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก แม้ภิกษุสงฆ์ก็ล้างเท้าเข้าไป
สู่ท้องพระโรงนั่งพึงฝาด้านหลัง ผินหน้าไปทางทิศตะวันออก ณ เบื้องพระปฤษฎางค์
พระผู้มีพระภาค ส่วนพวกเจ้าศากยะผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ล้างพระบาทแล้ว เสด็จ
เข้าไปสู่ท้องพระโรงประทับนั่งพึงฝาด้านตะวันออก ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก
ณ เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้พวกเจ้า
ศากยะผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญ
แกลวกกล้า ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาตลอดราตรี^๑ แล้วรับสั่งเรียก
ท่านพระอานนท์มาตรัสว่า

‘อานนท์ เธอจงชี้แจงเสขปฏิบัติทา^๒ให้แจ่มแจ้ง แก่พวกเจ้าศากยะผู้ครอง
กรุงกบิลพัสดุ์เถิด เราเมื่อภายหลังจะขอพักสักหน่อย”

เชิงอรรถ :

^๑ ราตรี ในที่นี้หมายถึงเวลาที่ล่วงปฐมยามไปมากแล้ว (ม.ม.อ. ๒/๒๒/๒๐-๒๑)

^๒ เสขปฏิบัติทา หมายถึงปฏิบัติที่เป็นมงคล เป็นปฏิบัติของผู้เจริญในพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งหวังความ
เป็นมงคลแก่ท้องพระโรง(สันถาคารศาลา) หลังใหม่ และเพราะมีพระเสขบุคคลเป็นอันมากนั่งอยู่ในบริษัท
เมื่อตรัสปฏิบัติทหานี้แล้ว พระเสขบุคคลเหล่านั้นจักกำหนดได้อย่างไม่ลำบาก ทั้งเป็นปฏิบัติที่รวมไว้ซึ่ง
ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหัวใจ เป็นข้อปฏิบัติหลักในพระศาสนา เพราะเหตุดังกล่าวมานี้
พระผู้มีพระภาคจึงทรงกำหนดตรัสเสขปฏิบัติทาสูตรในกาลนี้ (ม.ม.อ. ๒/๒๒/๒๑)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

ท่านพระอานนท์^๑ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จากนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้
ปูผ้าสังฆาฏิเป็น ๔ ชั้น ทรงสำเร็จสีหไสยา^๒ โดยพระปรีศวเบื้องขวา ช้อนพระบาท
เหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ กำหนดพระทัยพร้อมจะเสด็จลุกขึ้น

[๒๓] ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เชิญเจ้าศากยมหานามะมาแล้วกล่าวว่า

“เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศีล
คัมภรองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย^๓ รู้จักประมาณในการบริโภค ประกอบความเพียร
เครื่องดีนอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยสัทธรรม^๔ ๗ ประการ เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อัน
เป็นธรรมอาศัยจิตอันยิ่ง เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ตามความปรารถนา
ได้โดยไมยาก ได้โดยไม่ลำบาก

[๒๔] พระอริยสาวกเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศีล เป็นอย่างไร

คือ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์
เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร^๕อยู่ มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทาน
ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศีล เป็นอย่างนี้แล (๑)

เชิงอรรถ :

- ^๑ เหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงเลือกท่านพระอานนท์เป็นผู้แสดงธรรมเสขปฏิบัติทา เพราะทรงพิจารณาเห็นว่า
เจ้าศากยะเหล่านั้นมีความเลื่อมใสในท่านพระอานนท์ มุ่งหวังจะได้ฟังธรรมกถาจากท่านพระอานนท์ผู้เป็น
พระญาติ (ม.ม.อ. ๒/๒๒/๒๑)
- ^๒ ที่พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสีหไสยา เพราะมีพระพุทธรูปประสงคจะทรงใช้ห้องพระโรงด้วยพระอิริยาบถทั้ง ๔
ตามความดำริของพวกเจ้าศากยะ (ม.ม.อ. ๒/๒๒/๒๒)
- ^๓ คัมภรองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย หมายถึงการสำรวมกรรมทวาร (คือ กาย วาจา ใจ) ในอินทรีย์ ๖ คือ
ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ดูเทียบ อภ.ปญจก. (แปล) ๒๒/๑๖๗/๒๘๑
- ^๔ สัทธรรม หมายถึงธรรมอันงาม หรือธรรมของสัตว์บุรุษ (ม.ม.อ. ๒/๒๓/๒๒)
- ^๕ คำว่า อาจารย์ หมายถึงความไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา และทางใจ ความสำรวมระวังในศีลทั้งปวง
และความที่ภิกษุไม่เลี้ยงชีวิตด้วยมัจฉาอาชีวะ ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงดำหนิ
คำว่า โคจร หมายถึงการไม่เที่ยวไปยังสถานที่ไม่ควรเที่ยวไป เช่น ที่อยู่ของหญิงแพศยา การไม่คลุกคลี
กับบุคคลที่ไม่สมควรคลุกคลีด้วย เช่น พระราชา การไม่คบหากับตระกูลที่ไม่สมควรคบหา เช่น ตระกูลที่
ไม่มีศรัทธา ไม่มีคุณเลื่อมใส ภิกษุผู้ประกอบด้วยอาจารย์และโคจรดังกล่าวมานี้ ชื่อว่า ผู้เพียบพร้อม
ด้วยอาจารย์และโคจร (อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๕๑๓-๕๑๔/๓๘๘-๓๘๙)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

พระอริยสาวกเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย เป็นอย่างไร

คือ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุอินทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุอินทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุอินทรีย์

ฟังเสียงทางหู...

ดมกลิ่นทางจมูก...

ลิ้มรสทางลิ้น...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย...

รู้ธรรมารมณ์ทางใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนอินทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนอินทรีย์ ถึงความสำรวมในมโนอินทรีย์

เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย เป็น
อย่างนี้แล (๒)

พระอริยสาวกเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค เป็นอย่างไร

คือ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงกลืนกินอาหาร ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อประดับ ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง แต่กลืนกินอาหาร เพียงเพื่อความดำรงอยู่ได้แห่งกายนี้ เพื่อให้กายนี้เป็นไปได้ เพื่อกำจัดความ เบียดเบียน เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดเห็นว่า `เราจักกำจัดเวทนาเก่า และจักไม่ให้เกิดเวทนาใหม่เกิดขึ้น ความดำเนินไปแห่งกาย ความไม่มีโทษ และการอยู่ ผาสุก จักมีแก่เรา`

เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค เป็นอย่างนี้แล (๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

พระอริยสาวกเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องดีนอย่างต่อเนื่อง เป็นอย่างไร
 คือ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมที่เป็นเครื่อง
 ขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่ง ตลอดวัน ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมที่เป็น
 เครื่องขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่ง ตลอดปฐมยามแห่งราตรี นอนดูล
 ราชสีห์โดยข้างเบื้องขวา ช้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ กำหนดใจพร้อม
 จะลุกขึ้นตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรี ลุกขึ้นขำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมที่เป็นเครื่อง
 ขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่ง ตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี
 เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องดีนอย่างต่อเนื่อง
 เป็นอย่างนี้แล (๔)

สังฆธรรม ๗ ประการ

[๒๕] **พระอริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วยสังฆธรรม ๗ ประการ เป็นอย่างไร**
 คือ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มึศรัทธา คือ เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคตว่า 'แม่เพราะ
 เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วย
 พระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี
 รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของ
 เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค'
๒. เป็นผู้มึหิริ คือ ละอายกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ละอาย
 การประกอบบาปอกุศลธรรม
๓. เป็นผู้มึโอดตปปะ คือ สะดุ้งกลัวกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
 สะดุ้งกลัวการประกอบบาปอกุศลธรรม

พระสูตรต้นตอปฏิภัก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก [๑. คหปติวรรค]

๓. เศษปฏิปทาสูตร

๔. เป็นพหูสูตร ทรงสูตร^๑ สั่งสมสูตร เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมเหล่านี้
ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด
พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์
ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้คล่องปาก ชื่นใจ แทงตลอดดีด้วยทิวลี
๕. เป็นผู้ปรารภความเพียร^๒ เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อม
แห่งกุศลธรรม เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระ
ในกุศลธรรมทั้งหลาย
๖. เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติและปัญญาที่ยิ่ง จำได้ ระลึกได้
อย่างแม่นยำถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดไว้เมื่อนานมาแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ **ทรงสูตร** ในที่นี้หมายถึงทรงจำไว้ได้ซึ่งนวัคคัสตฤตศาสน คือ

สูตร ได้แก่ อุกโกตวิภังค์ นิทเทส ชันธกะ ปริวาร มงคลสูตร รตนสูตร นาฬิกสูตร ตวัฏฐกสูตร ในสูตรนิบาต
และพุทธวจนะอื่น ๆ ที่มีชื่อว่าสูตร

เคຍะ ได้แก่ พระสูตรที่มีคาถาทั้งหมด โดยเฉพาะสคาถวรรคในสังยุตตนิกาย

เวยยาकरणะ ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถา และพุทธพจน์อื่นที่ไม่จัดเข้าในองค์ ๘
ที่เหลือ

คาถา ได้แก่ ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วนในสูตรนิบาตที่ไม่มีชื่อว่าเป็นสูตร

อุทาน ได้แก่ พระสูตร ๘๒ สูตรที่เกี่ยวข้องด้วยคาถาที่ทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยสพรคตด้วยโสมนัสญาณ

ฉิตฺตฺตคคะ ได้แก่ พระสูตร ๑๑๐ สูตร ที่ตรัสโดยนัยว่า วุตตมิตฺ ภาควตา เป็นต้น

ชาตคคะ ได้แก่ ชาตค ๕๕๐ เรื่อง มีอภินนคชาตค เป็นต้น

อัพภูตธรรม ได้แก่ พระสูตรที่กล่าวด้วยเรื่องอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ทั้งหมด ที่ตรัสโดยนัยว่า "ภิกษุทั้งหลาย
ขออัศจรรย์ไม่เคยมี ๔ อย่างนี้ หาได้ในอาณนท" ดังนี้ เป็นต้น

เวฬลล ได้แก่ พระสูตรแบบถาม-ตอบ ซึ่งผู้ถามได้ทั้งความรู้ และความพอใจ เช่น จุฬเวฬลลสูตร

มหาเวฬลลสูตร สัมมาทิวลีสูตร สักกปัญหสูตร สังขารภานนียสูตร และมหาปณณมสูตร ที่กุลบุตรเล่า

เรียนสืบ ๆ กันมาโดยบาลีและอนสนธิ (ม.ม.อ. ๒/๒๓๘/๑๓, ม.ม.อ. ๒/๓๓๓/๑๕๙)

^๒ **ปรารภความเพียร** ในที่นี้หมายถึงมีความเพียรที่บริบูรณ์ และมีความเพียรที่ประคับประคองไว้สม่ำเสมอ

ไม่หย่อนนัก ไม่ตั้งนัก ไม่ให้จิตปรุงแต่งภายใน ไม่ให้ฟังชานภายนอก คำว่า ความเพียร ในที่นี้หมายถึงเอา
ทั้ง**ความเพียรทางกาย** เช่น เพียรพยายามทางกายตลอดคืนและวัน ดุจในประโยคที่ว่า "ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดีด้วยการเดินจงกรม ด้วยการนั่งตลอดวัน" (อภ.วิ.
(แปล) ๓๕/๕๑๙/๓๐๐) และ**ความเพียรทางจิต** เช่นความเพียรพยายามผูกจิตไว้ด้วยการกำหนดสถานที่
เป็นต้น ดุจในประโยคที่ว่า "เราจะไม่ออกจากถ้ำนี้จนกว่าจิตของเราจะหลุดพ้นจากอาสวะไม่ถ้อยมั่นด้วยอุปาทาน"
(อภ.เอกก.อ. ๑/๑๘๘/๔๓)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

๗. เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับ
อันประเสริฐ ทำลายกิเลสให้ถึงความสิ้นสุดแห่งทุกข์โดยชอบ
เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วยสัมมัชฌธรรม ๗ ประการ เป็น
อย่างนี้แล (๕-๑๑)

[๒๖] พระอริยสาวกเป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันเป็นธรรมอาศัยจิตอันยิ่ง เป็น
ธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนาได้โดยไมยาก ได้โดยไม
ลำบาก เป็นอย่างไร

คือ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว
บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบ
ระงับไป บรรลุตติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มี
วิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา
มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลาย
สรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข' เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัส
และโทมนัสดับไปก่อน บรรลุดตตฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ
อุเบกขาอยู่

เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกเป็นผู้ได้ฌาน ๔ ซึ่งเป็นธรรมอาศัยจิตอันยิ่ง
เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนาได้โดยไมยาก ได้โดยไมลำบาก
เป็นอย่างนี้แล (๑๒-๑๕)

อุปมาด้วยฟองไข่ที่แม่ไก่นอนกก

[๒๗] เจ้ามหานามะ เพราะพระอริยสาวกเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ เป็น
ผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอย่างนี้ เป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอย่างนี้
เป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่องอย่างนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมัชฌธรรม
๗ ประการอย่างนี้ เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันเป็นธรรมอาศัยจิตอันยิ่ง เป็นธรรมเครื่อง
อยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนาได้โดยไมยาก ได้โดยไมลำบากอย่างนี้ พระอริย-

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

สาวกนี้บัณฑิตสรรเสริญว่า เป็นผู้มีเสขปฏิบัติทา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมซึ่งเป็น
 ดุจฟองไข้ไก่ที่ไม่เนา เป็นผู้ควรแก่การทำลายกิเลสด้วยญาณ เป็นผู้ควรแก่การตรัสรู้
 และควรแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ฟองไข้ของแม่ไก่
 ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟองที่แม่ไก่นอนกกไว้อย่างดี ให้ความอบอุ่นอย่าง
 สม่าเสมอ พักแล้วอย่างดี แม้ว่าแม่ไก่นั้นจะไม่เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า
 'ทำอย่างไรหนอ ขอลูกไก่เหล่านี้พึงไข้ไปลายเล็บหรือจะงอยปากเจาะทำลายเปลือก
 ไข้ออกมาได้โดยสวัสดิภาพ' ก็ตาม ถึงอย่างนั้น ลูกไก่เหล่านั้นก็ต้องเจาะทำลาย
 เปลือกไข้ด้วยปลายเล็บหรือจะงอยปากออกมาโดยสวัสดิภาพได้ แม้จันใด พระอริย-
 สาวกก็จันนั้นเหมือนกัน เพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ เป็นผู้คุ้มครองทวาร
 ในอินทรีย์ทั้งหลายอย่างนี้ เป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอย่างนี้ เป็นผู้ประกอบ
 ความเพียรเครื่องดีนอย่างต่อเนื่องอย่างนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศีลธรรม ๗ ประการ
 อย่างนี้ เป็นผู้ได้มาน ๔ อันเป็นธรรมอาศัยจิตอันยิ่ง เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขใน
 ปัจจุบันตามความปรารถนาได้โดยไมยาก ได้โดยไมลำบากอย่างนี้

เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกนี้บัณฑิตสรรเสริญว่า เป็นผู้มีเสขปฏิบัติทา เป็น
 ผู้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมซึ่งเป็นดุจฟองไข้ไก่ที่ไม่เนา เป็นผู้ควรแก่การทำลายกิเลส
 ด้วยญาณ เป็นผู้ควรแก่การตรัสรู้ และควรแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจาก
 โยคะอันยอดเยี่ยม

[๒๘] เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกนั้นอาศัยจตุตถฌาน มีสติบริสุทธิ
 เพราะอุเบกขาที่ยอดเยี่ยมนี้เท่านั้น ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง
 ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ^๑ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติ
 อย่างนี้ นี่เป็นการทำลายกิเลสด้วยญาณข้อที่ ๑ ของพระอริยสาวกนั้น เปรียบเหมือน
 ลูกไก่ออกจากเปลือกไข้ได้ ฉะนั้น (๑)

เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกนั้นอาศัยจตุตถฌาน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา
 ที่ยอดเยี่ยมนี้เท่านั้น เห็นหมูสัตว์ ฯลฯ^๒ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิเห็นอมนุษย์ เฮอร์ซัด

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

^๒ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๕ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๗-๑๘ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

ถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม นี่เป็นการทำลายกิเลสด้วยญาณข้อที่ ๒ ของพระ
อริยสาวกนั้น เปรียบเหมือนลูกไก่ออกจากเปลือกไข่ได้ ฉะนั้น (๒)

เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกนั้นอาศัยจตุตถฌาน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา
ที่ยอดเยี่ยมนี้เท่านั้น ย่อมทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ^๑ ปัญญาวิมุตติ^๒อันไม่มีอาสวะ
เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี่เป็นการทำลายกิเลส
ด้วยญาณข้อที่ ๓ ของพระอริยสาวกนั้น เปรียบเหมือนลูกไก่ออกจากเปลือกไข่ได้
ฉะนั้น (๓)

ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

[๒๙] เจ้ามหานามะ การที่พระอริยสาวกเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลแม้นี้ ก็เป็น
จรณะ^๓ของพระอริยสาวกประการหนึ่ง

การที่พระอริยสาวกเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทริยทั้งหลายแม้นี้ ก็เป็นจรณะ
ของพระอริยสาวกประการหนึ่ง

การที่พระอริยสาวกเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคแม้นี้ ก็เป็นจรณะของ
พระอริยสาวกประการหนึ่ง

เชิงอรรถ :

- ^๑ **เจโตวิมุตติ** หมายถึงสมาธิที่สัมปยุตด้วยอรหัตตผล ที่ชื่อว่า เจโตวิมุตติ เพราะพ้นจากราคะ(ที่เป็นปฏิ-
ปักษ์ธรรมโดยตรง แต่มิได้หมายความว่าระงับบาปกรรมอื่นไม่ได้ ดู ม.ม.ฎีกา ๑/๖๙/๓๓๔)ในที่นี้หมายถึง
ความหลุดพ้นด้วยมีสมถกัมมัฏฐานเป็นพื้นฐาน (ม.ม.อ. ๑/๖๙/๑๗๗, เทียบ อจ.ทุก.อ. ๒/๘๘/๖๒)
- ^๒ **ปัญญาวิมุตติ** หมายถึงปัญญาที่สหระคตด้วยอรหัตตผลนั้น ที่ชื่อว่า ปัญญาวิมุตติ เพราะหลุดพ้นจาก
อริชชา(ที่เป็นปฏิปักษ์ธรรมโดยตรง แต่มิได้หมายความว่าระงับบาปกรรมอื่นไม่ได้ ดู ม.ม.ฎีกา ๑/๖๙/
๓๓๔) ในที่นี้หมายถึงความหลุดพ้นด้วยมีวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นพื้นฐาน (ม.ม.อ. ๑/๖๙/๑๗๗, เทียบ
อจ.ทุก.อ. ๒/๘๘/๖๒)
- ^๓ **จรณะ** หมายถึงธรรมเป็นเครื่องประพาศของภิกษุผู้มีศีล เช่น จรณะ ๑๕ ประการมีศีลเป็นต้น แต่ในที่นี้
หมายถึงการไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไป (หรือการบรรลุลหณะที่ยังไม่เคยบรรลุ) (ม.ม.อ. ๒/๒๙/๒๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๓๒ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

การที่พระอริยสาวกเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องดีนอย่างต่อเนื่องแม่นี้
ก็เป็นจรณะของพระอริยสาวกประการหนึ่ง

การที่พระอริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วยสังขธรรม ๗ ประการแม่นี้ ก็เป็นจรณะ
ของพระอริยสาวกประการหนึ่ง

การที่พระอริยสาวกเป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันเป็นธรรมอาศัยจิตอันยิ่ง เป็นธรรม
เครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนาได้โดยไมยาก ได้โดยไมลำบากแม่นี้
ก็เป็นจรณะของพระอริยสาวกประการหนึ่ง

การที่พระอริยสาวกระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง
ฯลฯ^๑ เระระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้
แม่นี้ ก็เป็นวิชาของพระอริยสาวกประการหนึ่ง

การที่พระอริยสาวกเห็นหมู่มสัตว์ ฯลฯ^๒ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เห็นอมนุษย์
เระรู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมแม่นี้ ก็เป็นวิชาของพระอริยสาวกประการหนึ่ง

การที่พระอริยสาวกทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะ
อาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันแม่นี้ ก็เป็นวิชาของพระ
อริยสาวกประการหนึ่ง

เจ้ามหานามะ พระอริยสาวกนี้บัณฑิตสรรเสริญว่า เป็นผู้เพียบพร้อมด้วย
วิชาแม่เพราะเหตุนี้ เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจรณะแม่เพราะเหตุนี้ เป็นผู้เพียบพร้อม
ด้วยวิชาและจรณะแม่เพราะเหตุนี้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสุต) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

^๒ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๕ (กัณฑ์ทศสุต) หน้า ๑๗-๑๘ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๓. เสขปฏิบัติทาสูตร

คาถาของพรหมชื่อสังกุมาร

[๓๐] เจ้ามหานามะ แม่พรหมชื่อสังกุมาร ก็ได้กล่าวคาถานี้ว่า

‘ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่

กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด

ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์^๑

เจ้ามหานามะ พรหมชื่อสังกุมารกล่าวคาถานั้นไว้ชอบ ไม่ใช่ไม่ชอบ กล่าวไว้ถูกต้อง ไม่ใช่ไม่ถูกต้อง มีประโยชน์ ไม่ใช่ไม่มีประโยชน์ พระผู้มีพระภาคทรงเห็นด้วยแล้ว”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงลุกขึ้น แล้วตรัสกับท่านพระอานนท์ว่า “ดีละ ดีละ อานนท์ ดีจริง อานนท์ เธอได้กล่าวเสขปฏิบัติทาแก่เจ้าศากยะทั้งหลายผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์”

ท่านพระอานนท์ได้กล่าวภาษิตนี้แล้ว พระศาสดาก็ทรงยินดี เจ้าศากยะทั้งหลายผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ ก็ทรงมีใจยินดีต่างชื่นชมภาษิตของท่านพระอานนท์ ดังนี้แล

เสขปฏิบัติทาสูตรที่ ๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดู ที.สี. (แปล) ๙/๒๗๗/๙๙, ที.ปา. ๑๑/๑๔๐/๘๔, ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๘๒/๒๕๓, ส.นิ. (แปล) ๑๖/๒๔๕/๓๓๘, อง.เอกาทสก. (แปล) ๒๔/๑๐/ ๔๐๙

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

๔. โปตลียสูตร

ว่าด้วยคหบดีชื่อโปตลียะ

[๓๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวอังคตตราปะชื่ออาปนณะ แคว้นอังคตตราปะ ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตร และจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังอาปนนิคม ทรงเที่ยวบิณฑบาตในอาปนนิคมแล้ว เสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทรงเข้าไปยังราวป่า แห่งหนึ่งเพื่อพักผ่อนกลางวัน แล้วประทับนั่งพักกลางวัน ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง แม้โปตลียคหบดีเองก็เช่นกัน นุ่งห่มเรียบร้อยกางร่มสวมรองเท้า เดินเที่ยวเล่นอยู่ ได้เข้าไปยังราวป่านั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัย พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสกับโปตลียคหบดีว่า “คหบดี ที่นั่งมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์ ก็เชิญนั่งเถิด”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเชิญอย่างนี้แล้ว โปตลียคหบดีโกรธ น้อยใจว่า “พระสมณโคดมตรัสเรียกเราด้วยคำว่า ‘คหบดี’ จึงทำเฉยเสีย

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสเรียกโปตลียคหบดีว่า “คหบดี ที่นั่งมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์ ก็เชิญนั่งเถิด”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเชิญอย่างนี้แล้ว โปตลียคหบดีโกรธ น้อยใจว่า “พระสมณโคดมตรัสเรียกเราด้วยคำว่า ‘คหบดี’ จึงทำเฉยเสีย

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสเรียกโปตลียคหบดีว่า “คหบดี ที่นั่งมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์ ก็เชิญนั่งเถิด”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเชิญอย่างนี้แล้ว โปตลียคหบดีโกรธ น้อยใจว่า “พระสมณโคดม ตรัสเรียกเราด้วยคำว่า ‘คหบดี’ แล้วจึงกราบทูลพระผู้มีพระภาค ว่า “ท่านพระโคดม พระดำรัสที่พระองค์ตรัสเรียกข้าพระองค์ด้วยคำว่า ‘คหบดี’ นั้น ไม่เหมาะ ไม่ควรเลย”

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหบดีวรรค]

๔. โปตลียสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี กิริยาของท่าน ท่าทางของท่าน ลักษณะของท่านเหล่านั้น บ่งว่าเป็นกิริยา ท่าทาง ลักษณะของคหบดีอยู่”

“ใช่แล้ว ท่านพระโคตม แต่ข้าพระองค์ละทิ้งการงานทุกอย่างแล้ว ตัดขาดโหวหารทุกอย่างแล้ว”

“คหบดี ท่านละทิ้งการงานทุกอย่าง ตัดขาดโหวหารทุกอย่าง อย่างไรเล่า”

“ท่านพระโคตม ขอประทานวโรกาส ทรัพย์ก็ดี ฐัญชาติก็ดี เงินก็ดี ทองก็ดี ที่มีอยู่ทั้งหมด ข้าพระองค์มอบให้เป็นมรดกแก่บุตรทั้งหลาย ข้าพระองค์ไม่ต้องแนะนำ ไม่ต้องดักเตือนพวกเขาในสิ่งนั้น ๆ ข้าพระองค์มีเพียงอาหารและเครื่องนุ่งห่มก็พอแล้ว ท่านพระโคตม ข้าพระองค์ละทิ้งการงานทุกอย่าง ตัดขาดโหวหารทุกอย่างอย่างนี้แล”

“คหบดี การตัดขาดโหวหารที่ท่านพูดมา เป็นอย่างหนึ่ง แต่การตัดขาดโหวหารในอริยวินัย เป็นอีกอย่างหนึ่ง”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การตัดขาดโหวหารในอริยวินัย เป็นอย่างไรเล่า ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรม คือการตัดขาดโหวหารในอริยวินัย แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด”

“คหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

โปตลียคหบดีทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

การตัดวัหาร ๘ ประการ

[๓๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี ธรรม ๘ ประการนี้ เป็นไปเพื่อการตัดขาดวัหาร^๑ในอริยวินัย

ธรรม ๘ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลพึงละการฆ่าสัตว์ได้ เพราะอาศัยการไม่ฆ่าสัตว์
๒. บุคคลพึงละการลักทรัพย์ได้ เพราะอาศัยการไม่ลักทรัพย์
๓. บุคคลพึงละการพูดเท็จได้ เพราะอาศัยการพูดจริง
๔. บุคคลพึงละการพูดส่อเสียดได้ เพราะอาศัยการไม่พูดส่อเสียด
๕. บุคคลพึงละความโลภคือความกำหนดยินดีได้ เพราะอาศัยความไม่โลภ คือความไม่กำหนดยินดี
๖. บุคคลพึงละการนินทาและการประทุษร้ายได้ เพราะอาศัยการไม่นินทา และการไม่ประทุษร้าย
๗. บุคคลพึงละความโกรธแค้นได้ เพราะอาศัยความไม่โกรธแค้น
๘. บุคคลพึงละความดูหมิ่นได้ เพราะอาศัยความไม่ดูหมิ่น

คหบดี ธรรม ๘ ประการนี้แล เรากล่าวโดยย่อ มิได้จำแนกให้พิสดาร ย่อมเป็นไปเพื่อการตัดขาดวัหารในอริยวินัย”

โปตลียคหบดีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม ๘ ประการนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อ มิได้จำแนกให้พิสดาร ย่อมเป็นไปเพื่อการตัดขาดวัหารในอริยวินัย ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดอนุเคราะห์จำแนกธรรม ๘ ประการนี้ให้พิสดารแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

- ^๑ วัหาร มีความหมายหลายนัย คือ การเรียกชื่อ การบัญญัติ คำพูด และเจตนา ในที่นี้หมายถึงเจตนา-วัหาร (ม.ม.อ. ๒/๓๒/๓๐)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

โปตลียคหบดีทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

[๓๓] “เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า ‘บุคคลพึงละการฆ่าสัตว์ได้ เพราะอาศัยการไม่ฆ่าสัตว์’ เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า ‘เราเป็นผู้ฆ่าสัตว์เพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่านี้ เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้นเสีย

อนึ่ง เราเป็นผู้ฆ่าสัตว์ แมตตนเองก็ยังดีเดียนตนได้เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วดีเดียนได้^๑ เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย หลังจากตายแล้วทุกดีเป็นอันหวังได้เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย’ การฆ่าสัตว์นั่นเองเป็นสังโยชน์ เป็นนิเวศน์^๒

อนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่านี้ จะพึงเกิดขึ้นเพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย เมื่อบุคคลเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้ว อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้น^๓ เหล่านี้จะไม่มี คำที่เรากล่าวไว้ว่า ‘บุคคลพึงละการฆ่าสัตว์ได้ เพราะอาศัยการไม่ฆ่าสัตว์’ นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๔] เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า ‘บุคคลพึงละการลักทรัพย์ได้เพราะอาศัยการไม่ลักทรัพย์’ เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า ‘เราเป็นผู้ลักทรัพย์เพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่านี้ เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้นเสีย

เชิงอรรถ :

- ^๑ ดีเดียนได้ หมายถึงตนเองดีเดียนตนเองได้ว่า ‘เราบวชในศาสนาของผู้ไม่ปลงชีวิตสัตว์แม่แต่มดตำมดแดง ยังไม่อาจงดเว้นแม่เพียงปาณาติบาตได้ จะบวชไปทำไมกัน’ ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วดีเดียนได้ว่า ‘เราบวชในศาสนาเห็นปานนี้แล้ว ยังไม่อาจงดเว้นแม่เพียงปาณาติบาตได้ เราจะบวชไปทำไม’ (ม.ม.อ. ๒/๓๓/๓๑)
- ^๒ เป็นสังโยชน์ เป็นนิเวศน์ ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงสังโยชน์ ๑๐ ประการ หรือนิเวศน์ ๕ ประการ แต่หมายถึงธรรมเป็นเครื่องปิดกั้น ๘ ประการข้างต้น ตรัสไว้ด้วยอำนาจเทศนา (ม.ม.อ. ๒/๓๓/๓๑)
- ^๓ อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้น มีอธิบายว่า คำว่า อาสวะ หมายถึงอวิชชาสวะซึ่งเกิดเพราะปาณาติบาตเป็นต้นเหตุ
ความคับแค้น หมายถึงทุกข์เพราะกิเลส และทุกข์ที่เป็นวิบาก
ความเร่าร้อน หมายถึงความเร่าร้อนเพราะกิเลส และความเร่าร้อนที่เป็นวิบาก (ม.ม.อ. ๒/๓๓/๓๑)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

อนึ่ง เราเป็นผู้ลักทรัพย์ แมตตนเองก็ยังมีดีเตียนตนได้เพราะการลักทรัพย์เป็นปัจจัย ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วพึงดีเตียนตนได้เพราะการลักทรัพย์เป็นปัจจัย หลังจากตายแล้วทุกตเป็นอันหวังได้เพราะการลักทรัพย์เป็นปัจจัย' การลักทรัพย์นั้นเองเป็นสังโยชน เป็นนิวรณ

อนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่าใด จะพึงเกิดขึ้นเพราะการลักทรัพย์เป็นปัจจัย เมื่อบุคคลเว้นขาดจากการลักทรัพย์แล้ว อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่านั้นจะไม่มี คำที่เรากล่าวไว้ว่า 'บุคคลพึงละการลักทรัพย์ได้ เพราะอาศัยการไม่ลักทรัพย์' นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๕] เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า 'บุคคลพึงละการพุดเท็จได้ เพราะอาศัยการพุดจริง' เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'เราเป็นผู้พุดเท็จเพราะเหตุแห่งสังโยชนเหล่าใด เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชนเหล่านั้นเสีย

อนึ่ง เราเป็นผู้พุดเท็จ แมตตนเองก็ยังมีดีเตียนตนได้เพราะการพุดเท็จเป็นปัจจัย ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วพึงดีเตียนตนได้เพราะการพุดเท็จเป็นปัจจัย หลังจากตายแล้วทุกตเป็นอันหวังได้เพราะการพุดเท็จเป็นปัจจัย' การพุดเท็จนั้นเองเป็นสังโยชน เป็นนิวรณ

อนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่าใด จะพึงเกิดขึ้นเพราะการพุดเท็จเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลเว้นขาดจากการพุดเท็จแล้ว อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่านั้นจะไม่มี คำที่เรากล่าวไว้ว่า 'บุคคลพึงละการพุดเท็จได้ เพราะอาศัยการพุดจริง' นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๖] เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า 'บุคคลพึงละการพุดส่อเสียดได้ เพราะอาศัยการไม่พุดส่อเสียด' เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'เราเป็นผู้พุดส่อเสียดเพราะเหตุแห่งสังโยชนเหล่าใด เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชนเหล่านั้นเสีย

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

อนึ่ง เราเป็นผู้พูดส่อเสียด แมตตนเองก็ยังติเตียนตนได้เพราะการพูดส่อเสียด เป็นปัจจัย ผู้รู้ใครครวญแล้วพึงติเตียนได้เพราะการพูดส่อเสียดเป็นปัจจัย หลังจากตายแล้ว ทุกติเป็นอันหวังได้เพราะการพูดส่อเสียดเป็นปัจจัย' การพูดส่อเสียด นั้นเองเป็นสังโยชน์ เป็นนิรวณ

อนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่าใด จะพึงเกิดขึ้นเพราะการพูดส่อเสียดเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลเว้นขาดจากการพูดส่อเสียดแล้ว อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่านั้นจะไม่มี คำที่เรากล่าวไว้ว่า 'บุคคลพึงละการพูดส่อเสียดได้ เพราะอาศัยการไม่พูดส่อเสียด' นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๗] เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า 'บุคคลพึงละความโลภคือความกำหนดยินดีได้ เพราะอาศัยความไม่โลภคือความไม่กำหนดยินดี' เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า 'เราเป็นผู้มีความโลภคือความกำหนดยินดีเพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่าใด เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้นเสีย

อนึ่ง เราเป็นผู้มีความโลภคือความกำหนดยินดี แมตตนเองก็ยังติเตียนตนได้ เพราะความโลภคือความกำหนดยินดีเป็นปัจจัย ผู้รู้ใครครวญแล้วพึงติเตียนได้ เพราะความโลภคือความกำหนดยินดีเป็นปัจจัย หลังจากตายแล้วทุกติเป็นอันหวังได้ เพราะความโลภคือความกำหนดยินดีเป็นปัจจัย' ความโลภคือความกำหนดยินดี นั้นเองเป็นสังโยชน์ เป็นนิรวณ

อนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่าใด จะพึงเกิดขึ้นเพราะความโลภคือความกำหนดยินดีเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลเว้นขาดจากความโลภคือความกำหนดยินดี อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่านั้นจะไม่มี คำที่เรา กล่าวไว้ว่า 'บุคคลพึงละความโลภคือความกำหนดยินดีได้ เพราะอาศัยความไม่โลภคือความไม่กำหนดยินดี' นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

[๓๘] เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า ‘บุคคลพึงละการนินทาและการประทุษร้ายได้ เพราะอาศัยการไม่นินทาและการไม่ประทุษร้าย’ เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า ‘เราเป็นผู้มีการนินทาและการประทุษร้ายเพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่าใด เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้นเสีย

อนึ่ง เราเป็นผู้มีการนินทาและการประทุษร้าย แมตตนเองก็ยังติเตียนตนได้ เพราะการนินทาและการประทุษร้ายเป็นปัจจัย ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วพึงติเตียนได้เพราะการนินทาและการประทุษร้ายเป็นปัจจัย หลังจากตายแล้วทุกติเป็นอันหวังได้เพราะการนินทาและการประทุษร้ายเป็นปัจจัย’ การนินทาและการประทุษร้ายนั่นเองเป็นสังโยชน์ เป็นนิรวรณ

อนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่าใด จะพึงเกิดขึ้น เพราะการนินทาและการประทุษร้ายเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลไม่มีการนินทาและการประทุษร้าย อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่านั้นจะไม่มี คำที่เรา กล่าวไว้ว่า ‘บุคคลพึงละการนินทาและการประทุษร้ายได้ เพราะอาศัยการไม่นินทา และการไม่ประทุษร้าย’ นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๙] เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า ‘บุคคลพึงละความโกรธแค้นได้ เพราะอาศัยความไม่โกรธแค้น’ เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า ‘เราเป็นผู้มีความโกรธแค้น เพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่าใด เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้นเสีย

อนึ่ง เราเป็นผู้มีความโกรธแค้น แมตตนเองก็ยังติเตียนตนได้เพราะความโกรธแค้นเป็นปัจจัย ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วพึงติเตียนได้เพราะความโกรธแค้นเป็นปัจจัย หลังจากตายแล้วทุกติเป็นอันหวังได้ เพราะความโกรธแค้นเป็นปัจจัย’ ความโกรธแค้นนั่นเองเป็นสังโยชน์ เป็นนิรวรณ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

อนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่าใด จะพึงเกิดขึ้นเพราะความโกรธแค้นเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลไม่มีความโกรธแค้น อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความโกรธแค้นเหล่านั้นจะไม่มี คำที่เรากล่าวไว้ว่า 'บุคคลพึงละความโกรธแค้นได้ เพราะอาศัยความไม่โกรธแค้น' นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เรากล่าวไว้

[๔๐] เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า 'บุคคลพึงละความดูหมิ่นได้ เพราะอาศัยความไม่ดูหมิ่น' เพราะอาศัยเหตุอะไร เรากล่าวไว้เช่นนั้น

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'เราเป็นผู้ดูหมิ่นเพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่าใด เราพึงปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้นเสีย

อนึ่ง เราเป็นผู้ดูหมิ่น แมตตนเองก็ยังมีดีเตียนตนได้เพราะความดูหมิ่นเป็นปัจจัย ผู้รู้ใครครวญแล้วพึงดีเตียนได้เพราะความดูหมิ่นเป็นปัจจัย หลังจากตายแล้วทุกคติเป็นอันหวังได้เพราะความดูหมิ่นเป็นปัจจัย' ความดูหมิ่นนั่นเองเป็นสังโยชน์ เป็นนิรณ

อนึ่ง อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่าใด จะพึงเกิดขึ้นเพราะความดูหมิ่นเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลไม่ดูหมิ่น อาสวะและความเร่าร้อนที่ทำความคับแค้นเหล่านั้นจะไม่มี คำที่เรากล่าวไว้ว่า 'บุคคลพึงละความดูหมิ่นได้ เพราะอาศัยความไม่ดูหมิ่น' นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เรากล่าวไว้

[๔๑] คหบดี ธรรม ๘ ประการที่เป็นไปเพื่อละ เพื่อตัดขาดโหวหารในอริยวินัย เรากล่าวไว้โดยย่อ จำแนกไว้แล้วโดยพิสดาร แต่เพียงเท่านี้ยังไม่ชื่อว่าเป็นการตัดขาดโหวหารทั้งสิ้นได้ครบถ้วนโดยประการทั้งปวงในอริยวินัย"

โปตลียคหบดีทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างไรก็ตามแล้ว จึงจะชื่อว่าเป็นการตัดขาดโหวหารทั้งสิ้น ได้ครบถ้วนโดยประการทั้งปวงในอริยวินัย ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่จะตัดขาดโหวหารทั้งสิ้นได้ครบถ้วนโดยประการทั้งปวงในอริยวินัยด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "คหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เรากล่าว"

โปตลียคหบดีทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

โทษแห่งกาม ๗ ประการ

[๔๒] “คหบดี เปรียบเหมือนสุนัขที่กำลังหิวโซ ยืนอยู่ใกล้เขียงของคนฆ่าโค คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ชำนาญ โยนโครงกระดูกที่เชือดชำแหละเนื้อออกหมดแล้ว แต่มีเลือดติดอยู่บ้างไปให้มัน ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร สุนัขตัวนั้นเมื่อแทะโครงกระดูกที่เชือดชำแหละเนื้อออกหมดแล้ว แต่มีเลือดติดอยู่บ้างนั้น จะบรรเทาความหิวได้บ้างไหม”

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ช้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะโครงกระดูกที่เชือดชำแหละเนื้อออกหมดแล้วนั้น แม้จะมีเลือดติดอยู่บ้าง สุนัขนั้นก็เพียงมีความเหน็ดเหนื่อยและความหิวมากขึ้นอีก พระพุทธเจ้าข้า”

“คหบดี อริยสาวกก็อย่างนั้นเหมือนกัน เห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสกามทั้งหลายว่า มีอุปมาด้วยโครงกระดูก มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่มากยิ่ง’ ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว จึงเว้นอุเบกขาที่มีอารมณ์ต่างกัน ที่อิงอาศัยอารมณ์ต่างกัน แล้วเจริญอุเบกขาที่มีอารมณ์เดียว^๑ ที่อิงอาศัยอารมณ์เดียว ซึ่งเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งความถือมั่นโลกามิสโดยประการทั้งปวง

[๔๓] คหบดี เปรียบเหมือนนกกแรง นกตะกุ่ม หรือนกเหยี่ยว คบขิ้นเนื้อบินไป ฟุ้งนกกแรงก็ดี ฟุ้งนกตะกุ่มก็ดี ฟุ้งนกเหยี่ยวก็ดี พวกมันโฉบเข้าไปรุมจิกทั้งขิ้นเนื้อนั้น ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร ถ้านกแรง นกตะกุ่ม หรือนกเหยี่ยวนั้นไม่รีบปล่อยขิ้นเนื้อนั้นเสีย มันอาจถึงตาย หรือได้รับทุกข์ปางตาย เพราะขิ้นเนื้อนั้นเป็นเหตุไข้ใหม่”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ อุเบกขาที่มีอารมณ์เดียว หมายถึงอุเบกขาในฉานที่ ๔ (ม.ม.อ. ๒/๔๒/๓๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

“คหบดี อริยสาวกก็อย่างนั้นเหมือนกัน เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลายว่า มีอุปมาด้วยขึ้นเนื้อ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่มากยิ่ง’ ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว จึงเว้นอุเบกขาที่มีอารมณ์ต่างกัน ที่อิงอาศัยอารมณ์ต่างกัน แล้วเจริญอุเบกขาที่มีอารมณ์เดียว ที่อิงอาศัยอารมณ์เดียว ซึ่งเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งความถือมั่นโลกามิสโดยประการทั้งปวง

[๔๔] คหบดี เปรียบเหมือนบุรุษถือคบหญาที่ไฟติดลูกโซนเดินทวนลมไป ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าบุรุษนั้นไม่รีบปล่อยคบหญา ที่มีไฟติดลูกโซนนั่นเสีย คบหญาที่มีไฟติดลูกโซนนั่นก็จะพืงไหม้มีอ ‘ไหม้แขน หรืออวัยวะน้อยใหญ่ ส่วนใดส่วนหนึ่งของเขา เขาอาจถึงตาย หรือได้รับทุกข์ปางตาย เพราะคบเพลิงนั้นเป็นเหตุໃ้ไหม้”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

“คหบดี อริยสาวกก็อย่างนั้นเหมือนกัน เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลายว่า มีอุปมาด้วยคบเพลิง มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่มากยิ่ง’ ครั้นเห็นโทษของกามนี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ฯลฯ เจริญอุเบกขา...

[๔๕] คหบดี เปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิงมีความลึกกว่า ๑ ขั้วบุรุษ เต็มด้วยถ่านเพลิงที่ปราศจากเปลว ปราศจากควัน ลำดับนั้น บุรุษผู้หนึ่งเป็นคนรักชีวิต ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์มาถึงเข้า มีชาย ๒ คนเป็นคนแข็งแรงช่วยกัน จับแขนเขาข้างละคนจุดเข้าไปยังหลุมถ่านเพลิง ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คนผู้นั้นจะพืงน้อมกายเข้าไปอย่างนั้น ใช่ไหม”

“ไม่ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะบุรุษผู้นั้นรู้ว่า ‘ถ้าเราจักตกลงไปยังหลุมถ่านเพลิงนี้ อาจถึงตายหรือได้รับทุกข์ปางตาย เพราะหลุมถ่านเพลิงนั้นเป็นเหตุ’ พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

“คหบดี อริยสาวกก็อย่างนั้นเหมือนกัน เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลายว่า มีอุปมาด้วยหลุมถ่านเพลิง มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่มากยิ่ง’ ครั้นเห็นโทษของกามนี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ฯลฯ เจริญอุเบกขา...”

[๔๖] คหบดี คนฝันเห็นสวน ป่า สถานที่ สระโบกขรณี ที่น่ารื่นรมย์ เขาตื่นขึ้นมาก็ไม่เห็นอะไรเลย แม้ฉันใด อริยสาวกก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลายว่า มีอุปมาด้วยความฝัน มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่มากยิ่ง ฯลฯ เจริญอุเบกขา...”

[๔๗] คหบดี เปรียบเหมือนคนยืมทรัพย์สมบัติคือแก้วมณีและกุนทลอย่างดี (ของบุคคลอื่น) นั่งยานพาหนะไป เขาสวมใส่ทรัพย์สมบัติที่ตนยืมมาไว้รอบตัว เดินไประหว่างร้านค้าในตลาด ประชาชนเห็นเขาแล้วก็ขูขบขันกันอย่างนี้ว่า ‘คนนี้ รวยจริง พวกคนรวยเขาใช้สอยสมบัติกันอย่างนี้เอง’ พวกเจ้าของพบเขา ณ ที่ใดที่หนึ่งเข้า ก็จะมีผู้นำเอาของของตนคืนไปในที่นั้น ๆ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร สมควรไหมกับการที่คนผู้นั้นไม่แสดงอาการหวงแหนในทรัพย์สมบัติ”

“สมควร พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะเจ้าของ(มีสิทธิ์) จะนำของของตนคืนไป พระพุทธเจ้าข้า”

“คหบดี อริยสาวกก็อย่างนั้นเหมือนกัน เห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลายว่า มีอุปมาด้วยของขอยืม มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่มากยิ่ง’ ฯลฯ เจริญอุเบกขา...”

[๔๘] คหบดี เปรียบเหมือนราวป่าใหญ่ไม่ไกลจากหมู่บ้านหรือนิคม ต้นไม้ในราวป่านั้นมีผลดกดาษดื่น แต่ยังไม่หล่นลงมาเลยสักผลเดียว ชายคนหนึ่งผู้ต้องการผลไม้ เที้ยวเสาะแสวงหาผลไม้ เขามาถึงราวป่านั้น เห็นต้นไม้ที่มีผลดกดาษดื่นนั้น เขาคิดอย่างนี้ว่า ‘ต้นไม้นี้มีผลดกดาษดื่น แต่ไม่มีผลหล่นลงมาสักผลเดียว แต่เราวิธีปีนขึ้นต้นไม้ ทางที่ดี เราควรปีนขึ้นต้นไม้แล้วกินพออิ่ม และใส่พกให้เต็ม’ เขาจึงปีนขึ้นต้นไม้แล้วกินพออิ่มและใส่พกให้เต็ม ต่อมา ชายคนที่ ๒

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

ต้องการผลไม้ถือขวานที่คมกริบเที่ยวเสาะแสวงหาผลไม้ เขามาถึงราวป่านั้น เห็น ต้นไม้มีผลดกดาษดื่น เขาคิดอย่างนี้ว่า ‘ต้นไม้นี้มีผลดกดาษดื่น แต่ไม่มีผลหล่น ลงมาสักผลเดียว และเราก็ไม่รู้วิธีปีนขึ้นต้นไม้ ทางที่ดี เราควรจะตัดต้นไม้ที่โคนต้น แล้วกินพออิ่มและใส่พกให้เต็ม’ เขาจึงตัดต้นไม้ที่โคนต้น ทานเข้าใจความข้อนั้น ว่าอย่างไร ชายคนแรกโน้นที่ปีนขึ้นต้นไม้ก่อน ถ้าไม่รีบลงมา ต้นไม้ก็ล้มทับมือเท้า หรืออวัยวะน้อยใหญ่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเขาก็ได้ เขาอาจถึงตายหรือได้รับทุกข์ ปางตาย เพราะต้นไม้เป็นเหตุใช้ใหม่”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี อริยสาวกก็อย่างนั้นเหมือนกัน เห็นประจักษ์ ชัดตั้งนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลายว่า มีอุปมาด้วยผลไม้ มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่มากยิ่ง’ ครั้นเห็นโทษของกามนี้ตาม ความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว จึงเว้นอุเบกขาที่มีอารมณ์ต่างกัน ที่ถึงอาศัยอารมณ์ต่างกันแล้ว เจริญอุเบกขาที่มีอารมณ์เดียว ที่ถึงอาศัยอารมณ์เดียว ซึ่งเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งความถือมั่นโลกามิสโดยประการทั้งปวง

วิชา ๓

[๔๙] คหบดี อริยสาวกนี้นั้นแล อาศัยจตุตถฌานที่มีสติบริสุทธิเพราะ อุเบกขานั่นยอดเยี่ยมนี้ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ^๑ เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

อริยสาวกนี้นั้นแล อาศัยจตุตถฌานที่มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขานั่นยอดเยี่ยมนี้ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจืด กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและ เกิดไม่ดี ฯลฯ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๔ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๖ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๔. โปตลียสูตร

อริยสาวกนี้นั้นแล อาศัยจุดตกตามที่มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอันยอดเยี่ยมนี้ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

คหบดี เพียงเท่านั้นแล ชื่อว่าเป็นการตัดขาดโวรหารทั้งสิ้นได้ครบถ้วนโดยประการ ทั้งปวงในอริยวินัย

โปตลียคหบดีประกาศตนเป็นอุบาสก

[๕๐] คหบดี ท่านเข้าใจความซอ้นว่าอย่างไร ท่านพิจารณาเห็นการตัดขาด โวรหารเห็นปานนี้ในตน เหมือนการตัดขาดโวรหารทั้งสิ้นได้ครบถ้วนโดยประการทั้งปวง ในอริยวินัย กระนั้นหรือ”

โปตลียคหบดีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นเช่นนั้น กระจ่างได้ ข้าข้าพระองค์ยังกลับเป็นผู้ไกลจากการตัดขาดโวรหารทั้งสิ้นได้ครบถ้วน โดย ประการทั้งปวงในอริยวินัยเสียอีก เพราะเมื่อก่อนข้าพระองค์เข้าใจผิดพวกอัญญเดียรถีย์ ปรินิพพานไม่รู้ทั่วถึงว่า ‘เป็นผู้รู้ทั่วถึง’ ได้คบหาพวกอัญญเดียรถีย์ปรินิพพานไม่รู้ทั่วถึง ว่า ‘คบหาบุคคลผู้รู้ทั่วถึง’ ได้ยกย่องพวกอัญญเดียรถีย์ปรินิพพานไม่รู้ทั่วถึงไว้ในฐานะ แห่งบุคคลผู้รู้ทั่วถึง แต่กลับเข้าใจภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงว่า ‘เป็นผู้ไม่รู้อันใด’ ได้คบหา ภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงว่า ‘คบหาบุคคลผู้ไม่รู้อันใด’ ได้ตั้งภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงไว้ใน ฐานะแห่งบุคคลผู้ไม่รู้อันใด แต่บัดนี้ ข้าพระองค์รู้จักพวกอัญญเดียรถีย์ปรินิพพานไม่รู้ ทั่วถึงว่า ‘เป็นผู้ไม่รู้อันใด’ คบหาพวกอัญญเดียรถีย์ปรินิพพานไม่รู้ทั่วถึงว่า ‘คบหา บุคคลผู้ไม่รู้อันใด’ ตั้งพวกอัญญเดียรถีย์ปรินิพพานไม่รู้ทั่วถึงไว้ในฐานะแห่งบุคคลผู้ ไม่รู้อันใด แต่รู้จักภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงว่า ‘เป็นผู้รู้ทั่วถึง’ คบหาภิกษุทั้งหลายผู้ รู้ทั่วถึงว่า ‘คบหาบุคคลผู้รู้ทั่วถึง’ ตั้งภิกษุทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงไว้ในฐานะแห่งบุคคลผู้รู้ ทั่วถึง พระผู้มีพระภาคทรงทำความรักสมณะให้เกิดในหมู่สมณะ ทรงทำความเลื่อมใส สมณะให้เกิดในหมู่สมณะ ทรงทำความเคารพสมณะให้เกิดในหมู่สมณะ แก่ข้าพระองค์ แล้วหนอ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๕. ชิวกสูตร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภิกษุของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภิกษุของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำเปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า 'คนมีตาดีจักเห็นรูปได้' ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต" ดังนี้แล

โปกถลยสูตรที่ ๔ จบ

๕. ชิวกสูตร

ว่าด้วยหมอชิวกโกมารกัจ

[๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของหมอชิวกโกมารกัจ เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นแล หมอชิวกโกมารกัจเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ฟังมาอย่างนี้ว่า 'ชนทั้งหลายฆ่าสัตว์ เจาะจงถวายพระสมณโคดม พระสมณโคดมก็ทรงทราบการนั้น แต่ก็ยังเสวยเนื้อที่เขาฆ่า เจาะจงพระองค์ ที่เขาอาศัยพระองค์ทำ'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า 'ชนทั้งหลายฆ่าสัตว์ เจาะจงถวายพระสมณโคดม พระสมณโคดมก็ทรงทราบการนั้น แต่ก็ยังเสวยเนื้อที่เขาฆ่า เจาะจงพระองค์ ที่เขาอาศัยพระองค์ทำ' ชนเหล่านั้นจะชื่อว่าพูดตรงตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ไม่ชื่อว่ากล่าวดูพระผู้มีพระภาคด้วยคำเท็จหรือ ชื่อว่ากล่าวแก้อย่างสมเหตุสมผลหรือไม่ มีบ้างหรือที่กล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้"

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๕. ชิวกสูตร

เนื้อที่ควรฉันและไม่ควรฉัน

[๕๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ชิวก ชนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า 'ชนทั้งหลายฆ่าสัตว์เจาะจงถวายพระสมณโคดม พระสมณโคดมก็ทรงทราบการนั้น แต่ก็ยังเสวยเนื้อที่เขาฆ่าเจาะจงพระองค์ ที่เขาอาศัยพระองค์ทำ' ชนเหล่านั้นไม่ชื่อว่าพูดตรงตามที่เรากล่าวไว้ แต่ชื่อว่ากล่าวดูเราด้วยคำเท็จ ที่ไม่มีอยู่

เรากล่าวเนื้อที่ภิกษุไม่ควรฉันไว้ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เนื้อที่ตนเห็น^๑
๒. เนื้อที่ตนได้ยิน
๓. เนื้อที่ตนสงสัย

เรากล่าวเนื้อที่ภิกษุไม่ควรฉันไว้ด้วยเหตุ ๓ ประการนี้แล

เรากล่าวเนื้อที่ภิกษุควรฉันไว้ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เนื้อที่ตนไม่เห็น
๒. เนื้อที่ตนไม่ได้ยิน
๓. เนื้อที่ตนไม่สงสัย

ชิวก เรากล่าวเนื้อที่ภิกษุควรฉันไว้ด้วยเหตุ ๓ ประการนี้แล

การแผ่เมตตา

[๕๓] ชิวก ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อาศัยบ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เธอมีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นนหัดคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ด้วยประการอย่างนี้ คหบดีหรือบุตรคหบดีเข้าไปหาเธอแล้วนิมนต์เพื่อฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น

เชิงอรรถ :

- ^๑ เนื้อที่ตนเห็น หมายถึงเนื้อสัตว์หรือเนื้อปลาที่ภิกษุเห็นตายกฆ่า(นำมาปรุงอาหาร) ถวายหมู่ภิกษุ เนื้อที่ตนได้ยิน และเนื้อที่ตนสงสัยก็มีนัยเดียวกัน (ม.ม.อ. ๒/๕๒/๓๕)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๕. ชิวกสูตร

เมื่อภิกษุต้องการจึงรับนิมนต์ เมื่อลวงราตรีนั้นไป ในเวลาเช้า เธอครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังที่อยู่ของคหบดีหรือบุตรคหบดี นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว คหบดีหรือบุตรคหบดีนั้นอังกาสเธอด้วยบิณฑบาตอันประณีต เธอไม่คิดอย่างนี้ว่า 'ดีจริง คหบดีหรือบุตรคหบดีนี้พึงอังกาสเราด้วยบิณฑบาตอันประณีต' ทั้งไม่คิดอย่างนี้ว่า 'ทำอะไรหนอ คหบดีหรือบุตรคหบดีจึงจะอังกาสเราด้วยบิณฑบาตอันประณีตเช่นนี้ตลอดไป' เธอไม่กำหนด 'ไม่ยินดี ไม่ริบจันบิณฑบาตนั้น มีปกติเห็นโทษ มีปัญหาเครื่องสลัดออกจากทุกข์ ฉันอยู่

ชิวก เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ในสมัยนั้น ภิกษุนั้นยอมคิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง หรือเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้างหรือไม่"

"ไม่ พระพุทธเจ้าข้า"

"ในคราวนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าฉันอาหารอันไม่มีโทษเลย ใช่หรือไม่"

"ใช่ พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินมาแล้วว่า 'พรหมมีปกติอยู่ด้วยเมตตา' คำกล่าวที่เพียงใดได้ยินมานี้ข้าพระองค์เห็นว่าพระผู้มีพระภาคทรงเป็นพยานได้ เพราะพระผู้มีพระภาคเองก็ทรงมีปกติอยู่ด้วยเมตตา"

"ชิวก บุคคลจะพึงมีความพยายามเพราะราคะ โทสะ โมหะใด ราคะ โทสะ โมหะนั้นตัดภาคตละได้แล้ว ตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้"

ชิวก หากเธอกล่าวหมายถึงการละราคะ โทสะ โมหะนี้ เราเห็นด้วย"

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์กล่าวหมายถึงการละราคะ โทสะ โมหะนี้แล พระพุทธเจ้าข้า"

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๕. ชั่วกสูตร

การแผ่กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

[๕๔] “ชั่วก ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อาศัยบ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เธอมีกรุณาจิต ... มีมุทิตาจิต ... มีอุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูรณ์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีควมเบียดเบียนอยู่ ด้วยประการอย่างนี้ คหบดีหรือนุตรคหบดีเข้าไปหาเธอ แล้วนิมนต์เพื่อฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น เมื่อภิกษุต้องการจึงรับนิมนต์ เมื่อล่วงราตรีนั้นไป ในเวลาเช้า เธอครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปยังที่อยู่ของคหบดีหรือนุตรคหบดี นั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้แล้ว คหบดีหรือนุตรคหบดีอังคาสเธอด้วยบิณฑบาตอันประณีต เธอไม่คิดอย่างนี้ว่า ‘ดีจริง คหบดีหรือนุตรคหบดีนี้พึงอังคาสเราด้วยบิณฑบาตอันประณีต’ ทั้งไม่คิดอย่างนี้ว่า ‘ทำอะไรหนอ คหบดีหรือนุตรคหบดีจึงจะอังคาสเราด้วยบิณฑบาตอันประณีต เช่นนี้ตลอดไป’ เธอไม่กำหนด ไม่ยินดี ไม่รับฉันบิณฑบาตนั้น มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออกจากทุกข์ ฉันอยู่

ชั่วก เธอเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร ในสมัยนั้น ภิกษุนั้นยอมคิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น หรือเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายหรือไม่”

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“ในคราวนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าฉันอาหารอันไม่มีโทษเลย ใช่หรือไม่”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินมาแล้วว่า ‘พรหมมีปกติอยู่ด้วยอุเบกขา’ คำกล่าวที่เพียงได้ยินมานี้ข้าพระองค์เห็นว่าพระผู้มีพระภาคทรงเป็นพยานได้ เพราะพระผู้มีพระภาคเองก็ทรงมีปกติอยู่ด้วยอุเบกขา”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ชั่วก บุคคลจะพึงมีความเบียดเบียน มีความไม่ยินดี มีความกระทบกระทั่ง เพราะราคะ โทสะ โมหะใด ราคะ โทสะ โมหะนั้นตถาคด ละได้แล้ว ตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้วเหลือแต่พื้นที่ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๕. ชีวกสูตร

ชีวก หากเธอกล่าวหมายถึงการละระคะ โทสะ โมหะนี้ เราเห็นด้วย”
 หมอชีวกโกมารภัจจ์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์กล่าว
 หมายถึงการละระคะ โทสะ โมหะนี้แล พระพุทธเจ้าข้า”

ทำบุญได้บาปด้วยเหตุ ๕ ประการ

[๕๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ชีวก เหตุให้ประสพ^๑สิ่งที่ไม่เป็นบุญ ๕ ประการ
 ของบุคคลผู้ฆ่าสัตว์เจาะจงถวายตถาคตหรือสาวกของตถาคต คือ

๑. การที่เขากล่าวอย่างนี้ว่า ‘พวกท่านจงไปฆ่าสัตว์ชนิดโน้นมา’ นี่เป็น
 เหตุให้ประสพสิ่งที่ไม่เป็นบุญเป็นอันมากประการที่ ๑
๒. การที่สัตว์นั้นได้รับทุกขโทมนัสขณะถูกผูกคอตามา นี่เป็นเหตุให้
 ประสพสิ่งที่ไม่เป็นบุญเป็นอันมากประการที่ ๒
๓. การที่เขากล่าวอย่างนี้ว่า ‘พวกท่านจงไปฆ่าสัตว์ชนิดนี้’ นี่เป็นเหตุ
 ให้ประสพสิ่งที่ไม่เป็นบุญเป็นอันมากประการที่ ๓
๔. การที่สัตว์นั้นได้รับทุกขโทมนัสขณะถูกฆ่า นี่เป็นเหตุให้ประสพสิ่ง
 ที่ไม่เป็นบุญเป็นอันมากประการที่ ๔
๕. การที่เขาทำให้ตถาคตหรือสาวกของตถาคตยินดีด้วยเนื้อที่ไม่สมควร^๒
 นี่เป็นเหตุให้ประสพสิ่งที่ไม่เป็นบุญเป็นอันมากประการที่ ๕

ชีวก เหตุให้ประสพสิ่งที่ไม่เป็นบุญเป็นอันมาก ๕ ประการนี้แล ของบุคคล
 ผู้ฆ่าสัตว์เจาะจงถวายตถาคตหรือสาวกของตถาคต”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว หมอชีวกโกมารภัจจ์จึงกราบทูลว่า
 “นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายฉันเฉพาะภัตตาหาร

เชิงอรรถ :

^๑ ประสพ (ปสวติ) หมายถึงได้รับผลตอบแทน (ปฏิลภติ) (อง.ตัก.อ. ๒/๔๑/๑๔๘)

^๒ เนื้อที่ไม่สมควร ดูข้อ ๕๒ หน้า ๔๙ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปาลิวาทสูตร

ที่สมควร ภิกษุทั้งหลายฉันเฉพาะอาหารที่ไม่มีโทษ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภิกษิตของพระองค์ชัดเจนไฟเพราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภิกษิตของพระองค์ชัดเจนไฟเพราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี่ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

ชีวสูตรที่ ๕ จบ

๖. อุปาลิวาทสูตร

ว่าด้วยวาหะของคหบดีชื่ออุบาลี

[๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปาวาริกัมพวัน เขตเมืองนาลันทา สมัยนั้นแล นิครนถ์ นาฏบุตรพร้อมกับบริษัทนิครนถ์เป็นจำนวนมาก อาศัยอยู่ที่เมืองนาลันทา ต่อมา นิครนถ์ชื่อทีฆตปัสสี^๑ ออกเที่ยวหาอาหารในเมืองนาลันทา กลับจากเที่ยวหาอาหารภายหลังเวลาอาหารแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงปาวาริกัมพวัน ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับนิครนถ์ชื่อทีฆตปัสสีซึ่งยืนอยู่ที่นั่นแล้วว่า “ตปัสสี ที่นั่งมืออยู่ ถ้าท่านประสงค์ ก็จงนั่งเถิด”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นิครนถ์ชื่อทีฆตปัสสีจึงเลือกนั่ง ณ ที่สมควร ที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ทีฆตปัสสี หมายถึงนิครนถ์ผู้มีชื่ออย่างนั้นเพราะเป็นผู้บำเพ็ญตบะมานาน (ม.ม.อ. ๒/๕๖/๓๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลิวาทสูตร

เปรียบเทียบหัตตะ ๓ กับกรรม ๓

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามนิครนถ์ชื่อที่ชดบัสสีว่า “ดบัสสี นิครนถ์ นาฏบุตร บัญญัติกรรมในการทำกรรมชั่ว ในการประพหุติกรรมชั่วไว้เท่าไร”

นิครนถ์ชื่อที่ชดบัสสีทูลตอบว่า “ท่านพระโคตม นิครนถ์ นาฏบุตรมิได้บัญญัติ เป็นอาจิลว่า ‘กรรม กรรม’ แต่บัญญัติเป็นอาจิลว่า ‘หัตตะ หัตตะ’

“ดบัสสี นิครนถ์ นาฏบุตรบัญญัติหัตตะในการทำกรรมชั่ว ในการประพหุติ กรรมชั่วไว้เท่าไร”

“ท่านพระโคตม นิครนถ์ นาฏบุตรบัญญัติหัตตะในการทำกรรมชั่ว ในการ ประพหุติกรรมชั่วไว้ ๓ ประการ คือ (๑) กายหัตตะ (๒) วจีหัตตะ (๓) มโนหัตตะ”

“ดบัสสี กายหัตตะอย่างหนึ่ง วจีหัตตะอย่างหนึ่ง มโนหัตตะอย่างหนึ่งหรือ”

“ท่านพระโคตม กายหัตตะก็อย่างหนึ่ง วจีหัตตะก็อย่างหนึ่ง มโนหัตตะ ก็อย่างหนึ่ง”

“ดบัสสี บรรดาหัตตะทั้ง ๓ ประการนี้ที่จำแนกแยกเป็นอย่างไร คือ (๑) กายหัตตะ (๒) วจีหัตตะ (๓) มโนหัตตะ นิครนถ์ นาฏบุตรบัญญัติหัตตะ ใหนว่ามีโทษมากกว่ากัน ในการทำกรรมชั่ว ในการประพหุติกรรมชั่ว”

“ท่านพระโคตม บรรดาหัตตะทั้ง ๓ ประการ ที่จำแนกแยกเป็นอย่างไร นิครนถ์ นาฏบุตรบัญญัติกายหัตตะว่ามีโทษมากกว่ากัน ในการทำกรรมชั่ว ในการ ประพหุติกรรมชั่ว มิใช่วจีหัตตะ หรือมโนหัตตะ”

“ดบัสสี ท่านตอบว่า ‘กายหัตตะ’ หรือ”

“ท่านพระโคตม ข้าพระองค์ทูลตอบว่า ‘กายหัตตะ’”

“ดบัสสี ท่านตอบว่า ‘กายหัตตะ’ หรือ”

“ท่านพระโคตม ข้าพระองค์ทูลตอบว่า ‘กายหัตตะ’”

“ดบัสสี ท่านตอบว่า ‘กายหัตตะ’ หรือ”

“ท่านพระโคตม ข้าพระองค์ทูลตอบว่า ‘กายหัตตะ’”

พระผู้มีพระภาคทรงให้นิครนถ์ชื่อที่ชดบัสสียืนยันคำพูดนี้ถึง ๓ ครั้ง ด้วยประการ อยางนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลิวาสสูตร

[๕๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นิครนถ์ชื่อทิมตบัสสีจึงได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาคว่า “ท่านพระโคตม พระองค์ทรงบัญญัติทัณฑะในการทำความชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่วไว้เท่าไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ตบัสสี ตถาคตมิได้บัญญัติเป็นอาจिनว่า ‘ทัณฑะ ทัณฑะ’ แต่บัญญัติเป็นอาจिनว่า ‘กรรม กรรม’”

“ท่านพระโคตม พระองค์ทรงบัญญัติกรรมในการทำความชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่วไว้เท่าไร”

“ตบัสสี เราบัญญัติกรรมในการทำความชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่วไว้ ๓ ประการ คือ (๑) กายกรรม (๒) วจีกรรม (๓) มโนกรรม^๑”

“ท่านพระโคตม กายกรรมอย่างหนึ่ง วจีกรรมอย่างหนึ่ง มโนกรรมอย่างหนึ่ง เท่านั้นหรือ”

“ตบัสสี กายกรรมก็อย่างหนึ่ง วจีกรรมก็อย่างหนึ่ง มโนกรรมก็อย่างหนึ่ง เท่านั้น”

“ท่านพระโคตม บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการนี้ที่จำแนกแยกเป็นอย่างไร คือ (๑) กายกรรม (๒) วจีกรรม (๓) มโนกรรม พระองค์ทรงบัญญัติกรรมไหนว่ามีโทษมากกว่ากัน ในการทำความชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว”

“ตบัสสี บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการที่จำแนกแยกเป็นอย่างไร เราบัญญัติ มโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำความชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว มิใช่กายกรรม หรือวจีกรรม”

เชิงอรรถ :

^๑ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อธิบายว่า กายกรรม ได้แก่ เจตนา ๒๐ เป็นฝ่ายกามาวจรกุศล ๘ และเป็นฝ่ายอกุศล ๑๒ ที่ถึงการยึดถือ การรับ การปล่อย และการเคลื่อนไหวในกายทวาร วจีกรรม ได้แก่ เจตนา ๒๐ เหล่านั้นแหละ ที่ไม่เกี่ยวกับการยึดถือเป็นต้นทางกายทวาร แต่เกี่ยวกับการเปล่งวาจาที่เกิดขึ้นทางวจีทวาร มโนทวาร ได้แก่ เจตนา ๒๙ ทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล ที่ไม่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางทวารทั้ง ๒ (กายทวารและวจีทวาร) ที่เกิดขึ้นทางมโนทวาร อีกนัยหนึ่ง กายกรรม หมายถึงกายทุจริต ๓ วจีกรรม หมายถึงวจีทุจริต ๔ มโนกรรม หมายถึงมโนทุจริต ๓ (ม.ม.อ. ๒/๕๗/๔๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลิวาทสูตร

“ท่านพระโคตม พระองค์ตรัสตอบว่า ‘มโนกรรม’ หรือ”

“ใช่ เราตอบว่า ‘มโนกรรม’”

“ท่านพระโคตม พระองค์ตรัสตอบว่า ‘มโนกรรม’ หรือ”

“ใช่ เราตอบว่า ‘มโนกรรม’”

“ท่านพระโคตม พระองค์ตรัสตอบว่า ‘มโนกรรม’ หรือ”

“ใช่ เราตอบว่า ‘มโนกรรม’”

นิครนถ์ชื่อทิวตบัสสีให้พระผู้มีพระภาคทรงยืนยันในพระดำรัสนี้ถึง ๓ ครั้ง ด้วยประการอย่างนี้ แล้วลุกจากอาสนะเข้าไปหานิครนถ์ นาฏบุตรถึงที่อยู่

อุบาลีอาสาได้ว่าหะกับพระพุทธเจ้า

[๕๘] สมัยนั้น นิครนถ์ นาฏบุตรนั่งอยู่กับบริษัทอุททิสต์เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านพาลกะ มีคหบดีชื่ออุบาลีเป็นหัวหน้า ได้เห็นนิครนถ์ชื่อทิวตบัสสีเดินมาแต่ไกล จึงทักทายว่า “ตบัสสี เข็ญทางนี้ ท่านมาจากไหนแต่วันเชียว”

ทิวตบัสสีตอบว่า “ผมมาจากสำนักของพระสมณโคตมนี้เอง ขอรับ”

“ท่านได้สนทนาปราศรัยกับพระสมณโคตมบ้างหรือไม่”

“ก็ได้สนทนาปราศรัยบ้าง ขอรับ”

“สนทนาปราศรัยกันถึงเรื่องอะไรเล่า”

จากนั้น นิครนถ์ชื่อทิวตบัสสีได้เล่าเรื่องที่สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ให้นิครนถ์ นาฏบุตรฟังทั้งหมด เมื่อนิครนถ์ชื่อทิวตบัสสีเล่าจบ นิครนถ์ นาฏบุตร จึงกล่าววว่า

“ดีละ ดีละ ตบัสสี การที่ท่านทิวตบัสสีชี้แจงให้พระสมณโคตมฟังนั้น ตรงตามที่สาวกผู้ได้ศึกษาจนรู้ทั่วถึงคำสอนของศาสดาอย่างถูกต้องชี้แจงไว้ มโนทัศนะ อันต่ำทรามจะดั่งามได้อย่างไร เมื่อเทียบกับกายทัศนะที่สำคัญเช่นนี้ แท้จริงในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว กายทัศนะเท่านั้นมีโทษมากกว่า มิใช่วจีทัศนะ หรือมโนทัศนะเลย”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหบดีวรรค]

๖. อุปาลิวาทสูตร

[๕๙] เมื่อนิครนถ์ นาฏบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว อุบาลีคหบดีได้กล่าวกับนิครนถ์ นาฏบุตรว่า “ดีละ ดีละ ท่านผู้เจริญ ท่านที่ขตปัสสีชี้แจงดีแล้ว ถูกต้องแล้ว การที่ท่านที่ขตปัสสีชี้แจงให้พระสมณโคดมฟังนั้น ตรงตามที่สาวกผู้ได้ศึกษาจนรู้ทั่วถึงคำสอนของศาสดาอย่างถูกต้องชี้แจงไว้ มโนทัศนะอันต่ำทรามจะดิ่งมาได้ อย่างไร เมื่อเทียบกับกายทัศนะที่สำคัญเช่นนี้ แท้จริงในการทำความชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว กายทัศนะเท่านั้นย่อมมีโทษมากกว่า มิใช่จิตทัศนะ หรือมโน-ทัศนะเลย

ท่านผู้เจริญ เอาเถิด ข้าพเจ้าจะไปโต้วาทะในเรื่องนี้กับพระสมณโคดมเอง ถ้าพระสมณโคดมจักยืนยัน เหมือนอย่างที่ท่านตปัสสียืนยันไว้อย่างนั้น ข้าพเจ้าจักพูดตะล่อมวกไปวกมาหวานล่อมในห้วง เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงจับขนแกะที่มีขนยาวจุดดิ่งไปดิ่งมาหมุนจนงง หรือเปรียบเหมือนชายฉกรรจ์ผู้เป็นกรรมกรในโรงงานสุรา ทั้งกระสอบที่มีส่วนผสมสุราใบใหญ่ลงในบ่อหมักสาที่ลึก แล้วจับที่มุมสายไปสายมาสลัดออก ข้าพเจ้าจักขจัด บด ขยี้ซึ่งวาทะของพระสมณโคดมด้วยวาทะเหมือนคนที่แข็งแรงเป็นนักเลงสุรา จับไหสุราคว่ำลง หงายขึ้น เขย่าจนน้ำสุราสะอาด หรือข้าพเจ้าจักเล่นกีฬาชกป้านกับพระสมณโคดม เหมือนช่างแก่อายุ ๖๐ ปี ลงไปยังสระลึกลงเล่นกีฬาชกป้าน

ท่านผู้เจริญ เอาเถิด ข้าพเจ้าจะไป จักโต้วาทะในเรื่องที่พูดกันนี้กับพระสมณโคดมเอง”

“คหบดี ท่านจงไป จงโต้วาทะในเรื่องที่พูดกันนี้กับพระสมณโคดม แท้จริงเราก็คงได้ ที่ขตปัสสีก็ได้ หรือท่านก็ได้ ควรโต้วาทะกับพระสมณโคดม”

[๖๐] เมื่อนิครนถ์ นาฏบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว นิครนถ์ชื่อที่ขตปัสสีได้กล่าวกับนิครนถ์ นาฏบุตรว่า “ท่านผู้เจริญ การที่อุบาลีคหบดีจะฟังโต้วาทะกับพระสมณโคดมนั้น ข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย เพราะพระสมณโคดมเป็นคนมีมารยา รัมายา เป็นเครื่องกลับใจพวกสาวกของอัญญเดียรถีย์ได้”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุบาลีวาทสูตร

นิครนถ์ นาฏบุตร กล่าววว่า "ตบัสสี เป็นไปไม่ได้เลย^๑ที่อุบาลีคหบดีจะพึงเป็นสาวกของพระสมณโคดม แต่เป็นไปได้^๒ที่พระสมณโคดมจะพึงเป็นสาวกของอุบาลีคหบดี

คหบดี ท่านจงไป จงโต้วาทะในเรื่องที่พูดกันนี้กับพระสมณโคดม แท้จริงเราก็ได้ ที่ขตบัสสีก็ได้ หรือท่านก็ได้ ควรโต้วาทะกับพระสมณโคดม"

แม้ครั้งที่ ๒ นิครนถ์ชื่อที่ขตบัสสีก็ได้เตือนนิครนถ์ นาฏบุตรว่า "ท่านผู้เจริญ การที่อุบาลีคหบดีจะพึงโต้วาทะกับพระสมณโคดม นั้น ข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย เพราะพระสมณโคดมเป็นคนมีมารยา รู้มายุเป็นเครื่องกลับใจพวกสาวกของอัญญเดียรถียได้"

นิครนถ์ นาฏบุตร กล่าววว่า "ตบัสสี เป็นไปไม่ได้เลยที่อุบาลีคหบดีจะพึงเป็นสาวกของพระสมณโคดม แต่เป็นไปได้ที่พระสมณโคดมจะพึงเป็นสาวกของอุบาลีคหบดี

คหบดี ท่านจงไป จงโต้วาทะในเรื่องที่พูดกันนี้กับพระสมณโคดม แท้จริงเราก็ได้ ที่ขตบัสสีก็ได้ หรือท่านก็ได้ ควรโต้วาทะกับพระสมณโคดม"

แม้ครั้งที่ ๓ นิครนถ์ชื่อที่ขตบัสสีก็ได้กล่าวเตือนนิครนถ์ นาฏบุตรว่า "ท่านผู้เจริญ การที่อุบาลีคหบดีจะพึงโต้วาทะกับพระสมณโคดม นั้น ข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย เพราะพระสมณโคดมเป็นคนมีมารยา รู้มายุเป็นเครื่องกลับใจพวกสาวกของอัญญเดียรถียได้"

นิครนถ์ นาฏบุตร กล่าววว่า "ตบัสสี เป็นไปไม่ได้เลยที่อุบาลีคหบดีจะพึงเป็นสาวกของพระสมณโคดม แต่เป็นไปได้ที่พระสมณโคดมจะพึงเป็นสาวกของอุบาลีคหบดี

คหบดี ท่านจงไป จงโต้วาทะในเรื่องที่พูดกันนี้กับพระสมณโคดม แท้จริงเราก็ได้ ที่ขตบัสสีก็ได้ หรือท่านก็ได้ ควรโต้วาทะกับพระสมณโคดม"

เชิงอรรถ :

^๑ เป็นไปไม่ได้เลย หมายถึงปฏิเสธฐานะ (เหตุ) และปฏิเสธโอกาส (ปัจจัย) ที่ให้เป็นไปได้ (อง.เอกก.อ. ๑/๒๖๘/๔๐๒)

^๒ เป็นไปได้ ในที่นี้หมายถึงยอมรับฐานะ (เหตุ) ที่ให้เป็นไปได้ (อง.เอกก.อ. ๑/๒๖๘/๔๐๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหบดีวรรค]

๖. อุบาลีวาทสูตร

อุบาลีคหบดีรับคำนิครนถ์ นาฏบุตรแล้วลุกจากที่นั่ง ไหว้นิครนถ์ นาฏบุตร และกระทำประทักษิณแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงป่าวาริภัมพวัน ถวายอภิวาท แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ท่านผู้เจริญ นิครนถ์ชื่อ ที่ฆตปัสสีได้มาที่นี้บ้างไหม”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า “มา คหบดี”

“ท่านผู้เจริญ ท่านได้สนทนาปราศรัยกับนิครนถ์ชื่อที่ฆตปัสสีบ้างไหม”

“ได้สนทนาบ้าง คหบดี”

“ท่านผู้เจริญ ท่านได้สนทนาปราศรัยเรื่องอะไรกับนิครนถ์ชื่อที่ฆตปัสสีหรือ”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสบอกเรื่องที่สนทนาปราศรัยกับนิครนถ์ชื่อ ที่ฆตปัสสีทั้งหมด แก่อุบาลีคหบดีทุกประการ

[๖๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อุบาลีคหบดีได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ดีละ ดีละ ท่านผู้เจริญ ที่ฆตปัสสีชี้แจงดีแล้ว ถูกต้องแล้ว การที่นิครนถ์ ชื่อที่ฆตปัสสีชี้แจงให้พระผู้มีพระภาคฟังนั้น ตรงตามที่สาวกผู้ได้ศึกษาจนรู้ทั่วถึง คำสอนของศาสดาอย่างถูกต้องชี้แจงไว้ มโนทัศนะอันต่ำทรามจะตั้งงมงายได้อย่างไร เมื่อเทียบกับกายทัศนะที่สำคัญเช่นนี้ แท้จริงในการทำความชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว กายทัศนะเท่านั้นมีโทษมากกว่า มิใช่วจีทัศนะ หรือมโนทัศนะเลย”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี หากท่านจะพึงยึดมั่นอยู่ในคำสัตย์แล้วสนทนากัน เราจึงจะสนทนาในเรื่องนี้ด้วย”

อุบาลีคหบดีกราบทูลว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะยึดมั่นคำสัตย์แล้วสนทนากัน เราทั้ง ๒ จงมาสนทนากันในเรื่องนี้เถิด”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลิวาทสูตร

พระผู้มีพระภาคทรงย้อนถามปัญหา

[๖๒] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “คหบดี ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร นิครนถ์ในโลกนี้ป่วย มีทุกข์ เป็นไข้หนัก ถูกห้ามใช้น้ำเย็น ใช้น้ำร้อน เมื่อเขาไม่ได้ใช้น้ำเย็นจะต้องตาย นิครนถ์ นาฏบุตรบัญญัติว่านิครนถ์ผู้นี้จะไปเกิด ณ ที่ไหน”

อุปลิวคหบดีทูลตอบว่า “ท่านผู้เจริญ เหล่าเทพที่ชื่อว่ามโนสัตว์มีอยู่ เขาย่อมเกิดในหมู่เทพนั้น ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเขาเป็นผู้มีใจผูกพันตายไป”

“คหบดี ท่านจงใส่ใจแล้วชี้แจงดูที ทำไมคำหลังกับคำก่อน หรือคำก่อนกับคำหลัง ของท่านจึงไม่สัมพันธ์กันเล่า คหบดี ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า ‘ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะยึดมั่นคำสัตย์แล้วสนทนากัน เราทั้ง ๒ จงมาสนทนากันในเรื่องนี้เถิด’

“ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ก็ถูก ถึงกระนั้น ในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว กายทัณทะเท่านั้นมีโทษมากกว่า มิใช่จี้ทัณทะ หรือมโนทัณทะเลย”

[๖๓] “คหบดี ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร ในโลกนี้นิครนถ์ นาฏบุตรพึงเป็นผู้สำรวมด้วยการสังวร ๔ อย่าง คือ

๑. เว้นน้ำดิบทุกอย่าง
๒. ประกอบกิจที่เว้นจากบาปทุกอย่าง
๓. ล้างบาปทุกอย่าง
๔. รับสัมผัสทุกอย่างโดยไม่ให้เกิดบาป

แต่ขณะเธอก้าวไป ถอยกลับ ย่อมทำให้สัตว์เล็ก ๆ ตายไปเป็นอันมาก

คหบดี นิครนถ์ นาฏบุตรจะบัญญัติว่า นิครนถ์ผู้นี้มีวิบากอย่างไร”

“ท่านผู้เจริญ นิครนถ์ นาฏบุตรมิได้บัญญัติกรรมที่ไม่จงใจว่ามีโทษมาก”

“ถ้าเป็นกรรมที่จงใจเล่า คหบดี”

“ก็เป็นกรรมมีโทษมาก ท่านผู้เจริญ”

“นิครนถ์ นาฏบุตรบัญญัติความจงใจไว้ในส่วนไหนเล่า คหบดี”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลาลิวาสสูตร

“ในมโนทัณฑะ ท่านผู้เจริญ”

“คหบดี ท่านจงกำหนดใจแล้วชี้แจงดูที ทำไมค่าหลังกับค่าก่อน หรือค่าก่อนกับค่าหลังของท่าน จึงไม่สัมพันธ์กันเล่า ท่านกล่าวค่านี้ไว้ว่า ‘ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะยึดมั่นคำสัตย์แล้วสนทนากัน เราทั้ง ๒ จงมาสนทนากันในเรื่องนี้เถิด’”

“ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ก็ถูก ถึงกระนั้น ในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว กายทัณฑะเท่านั้นมีโทษมากกว่า มิใช่จี้ทัณฑะ หรือมโนทัณฑะเลย”

[๖๔] “คหบดี ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บ้านนาลันทานี่มั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีประชากรมาก มีพลเมืองหนาแน่น มิใช่หรือ”

“ใช่ ท่านผู้เจริญ บ้านนาลันทานี่มั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีประชากรมาก มีพลเมืองหนาแน่น”

“คหบดี ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ชายคนหนึ่งในบ้านนาลันทานี้ เจื่อดาบขึ้นพร้อมกับพูดว่า ‘เราจักทำสัตว์เท่าที่มีอยู่ในบ้านนาลันทานี้ให้เป็นลานเนื้อเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน ชั่วขณะพริบตาเดียว’ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เขาจะสามารถทำสัตว์เท่าที่มีอยู่ในบ้านนาลันทานี้ให้เป็นลานเนื้อเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน ชั่วขณะพริบตาเดียว ได้หรือไม่”

“ท่านผู้เจริญ ต่อให้ชาย ๑๐ คน ๒๐ คน ๓๐ คน ๔๐ คน ๕๐ คน ก็ไม่สามารถจะทำสัตว์เท่าที่มีอยู่ในบ้านนาลันทานี้ให้เป็นลานเนื้อเดียวกัน ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน ชั่วขณะพริบตาเดียวได้ ชายผู้ต่ำทรามคนเดียวจะเก่งกาจอะไรปานนั้น”

“คหบดี ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ ผู้ถึงความเชี่ยวชาญทางจิตมาในบ้านนาลันทานี้ สมณะหรือพราหมณ์นั้นบอกอย่างนี้ว่า ‘เราจักทำบ้านนาลันทานี้ให้เป็นเถาด้วยจิตคิดประทุษร้ายครั้งเดียว’ คหบดี ท่านเข้าใจ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลิวาทสูตร

ความข้อนั้นว่าอย่างไร สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ ผู้ถึงความเชี่ยวชาญทางจิตนั้น จะสามารถทำบ้านนาสันทานี้ให้เป็นเถา ด้วยจิตคิดประทุษร้ายครั้งเดียว ได้หรือไม่”

“ท่านผู้เจริญ บ้านนาสันทา ๑๐ หลัง ๒๐ หลัง ๓๐ หลัง ๔๐ หลัง ๕๐ หลัง สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ ผู้ถึงความเชี่ยวชาญทางจิตนั้น ยังสามารถทำให้เป็นเถาได้ด้วยจิตคิดประทุษร้ายครั้งเดียว แล้วบ้านนาสันทาที่ทรุดโทรมหลังเดียวจะ คณนาอะไรเล่า”

“คหบดี ท่านจงกำหนดใจแล้วชี้แจงดูที ทำไมค้ำหลังกับค้ำก่อน หรือค้ำก่อน กับค้ำหลังของท่าน จึงไม่สัมพันธ์กันเล่า คหบดี ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า ‘ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะยึดมั่นคำสัตย์แล้วสนทนากัน เราทั้ง ๒ จงมาสนทนากันในเรื่องนี้เถิด’”

“ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ก็ถูก ถึงกระนั้น ในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว กายทัณทะเท่านั้นมีโทษมากกว่า มิใช่วจีทัณทะ หรือมโน-ทัณทะเลย”

[๖๕] “คหบดี ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ป่าทัณทกั ป่ากาลิงคะ ป่าเมชณะ ป่ามาตังคะ ได้กลายเป็นป่าทึบ ท่านได้ฟังมาแล้วมิใช่หรือ”

“ใช่ ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ฟังมาแล้ว”

“คหบดี ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ป่าทัณทกั ป่ากาลิงคะ ป่าเมชณะ ป่ามาตังคะ ได้กลายเป็นป่าทึบเพราะใคร”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ยินมาว่า ป่าทัณทกั ป่ากาลิงคะ ป่าเมชณะ ป่ามาตังคะ ได้กลายเป็นป่าทึบเพราะจิตคิดประทุษร้ายของพวกฤาษี”

“คหบดี ท่านจงกำหนดใจแล้วชี้แจงดูที ทำไมค้ำหลังกับค้ำก่อน หรือค้ำก่อน กับค้ำหลังของท่าน จึงไม่สัมพันธ์กันเล่า คหบดี ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า ‘ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะยึดมั่นคำสัตย์แล้วสนทนากัน เราทั้ง ๒ จงมาสนทนากันในเรื่องนี้เถิด’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปาสิวัตสูตร

อุบาลีคหบดีแสดงตนเป็นอุบาสก

[๖๖] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพียงอุปมาข้อแรกข้าพระองค์ก็มีใจยินดีชื่นชมต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว แต่ข้าพระองค์ปรารถนาจะฟังปฏิภาณการชี้แจงปัญหาอันวิจิตรนี้ของพระผู้มีพระภาค ฉะนั้น ข้าพระองค์จึงได้แสวงหาเป็นเหมือนอยู่ต่างฝ่ายกับพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

[๖๗] “คหบดี ท่านจงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำเถิด^๑ การใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ เป็นความดีสำหรับคนที่มีชื่อเสียงเช่นท่าน”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แมด้วยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ‘คหบดี ท่านจงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำเถิด การใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ เป็นความดีสำหรับคนที่มีชื่อเสียงเช่นท่าน’ ข้าพระองค์ยังมีใจยินดีชื่นชมต่อพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้น ด้วยว่า พวกอัญญเดียรถีย์ได้ข้าพระองค์เป็นสาวกแล้ว ก็พึงเที่ยวประกาศไปทั่วหมู่บ้านนาสันทาวา ‘อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของพวกเรา’

เชิงอรรถ :

- ^๑ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสเตือนว่า “ท่านควรใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำเถิด” เพราะอุบาลีคหบดีเป็นผู้มีชื่อเสียงและเลื่อมใสพวกนิครนถ์มาช้านาน ถ้ารีบแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คนจะครหาได้ว่า “พบนิครนถ์ก็ถึงนิครนถ์เป็นสรณะ พบพระก็ถึงพระเป็นที่พึ่ง” (ม.ม.อ. ๒/๖๗/๖๗)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปาสิวัตสูตร

ก็แล พระผู้มีพระภาคตรัสกับข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ‘คหบดี ท่านจงใคร่ครวญก่อน แล้วจึงทำเถิด การใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ เป็นความดีสำหรับคนที่มีชื่อเสียง เช่นท่าน’

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ เป็นครั้งที่ ๒ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

[๖๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี ตระกูลของท่านเป็นจุดบ่อน้ำของพวกนิครนถ์มานานแล้ว ท่านควรเข้าใจว่า ควรให้บิณฑบาตแก่นิครนถ์เหล่านั้นผู้เข้าไปหาต่อไปเถิด”

อุบาสีคหบดีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แมด้วยพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ‘ตระกูลของท่านเป็นจุดบ่อน้ำของพวกนิครนถ์มานานแล้ว ท่านควรเข้าใจว่า ควรให้บิณฑบาตแก่นิครนถ์เหล่านั้นผู้เข้าไปหาต่อไปเถิด’ นี้ ข้าพระองค์ยังมีใจยินดีชื่นชมต่อพระผู้มีพระภาคมากยิ่งขึ้น ข้าพระองค์ได้ฟังคำนี้มาว่า ‘พระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า ‘บุคคลควรให้ทานแก่เราเท่านั้น ไม่ควรให้แก่คนเหล่านี้ บุคคลควรให้ทานแก่สาวกของเราเท่านั้น ไม่ควรให้แก่พวกสาวกของนิกบวชเหล่านี้ ทานที่ให้แก่เราเท่านั้นย่อมมีผลมาก ที่ให้แก่คนเหล่านี้หาไม่มีผลมากไม่ ทานที่ให้แก่สาวกทั้งหลายของเราเท่านั้นย่อมมีผลมาก ที่ให้แก่สาวกของนิกบวชเหล่านี้หาไม่มีผลมากไม่’ แต่ความจริง พระผู้มีพระภาคทรงชักชวนให้ข้าพระองค์ให้ทานแก่ในพวกนิครนถ์ ก็แล ข้าพระองค์จักทราบกาลอันสมควรในการให้ทานนี้ต่อไป

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ เป็นครั้งที่ ๓ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปาสิวัตสูตร

อุบาลีคหบดีบรรลุธรรม

[๖๙] หลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสอนุบุพพิกกา^๑ แก่อุบาลีคหบดี คือ ทรงประกาศทานกตา^๒(เรื่องทาน) สีลกตา^๓(เรื่องศีล) สัคคกตา^๔(เรื่องสวรรค์) กามา-
ทินวกตา^๕(เรื่องโทษความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม)และเนกขัมมานิสังสกตา^๖
(เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม) เมื่อใด พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า อุบาลีคหบดี
มีจิตควรบรรลุธรรม มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตสูง มีจิตผ่องใส เมื่อนั้น
จึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้า(พระองค์ก่อนๆ) ทั้งหลาย ทรงยกขึ้น
แสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ผ้าขาวสะอาดปราศจากสิ่ง
ปนเปื้อน จะพึงรับน่าย้อมต่าง ๆ ได้อย่างดี แม้ฉันใด ธรรมจักษุอันปราศจากฐลี
ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแก่อุบาลีคหบดี ขณะที่นั่งอยู่นั้นเองว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความ
เกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา' ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อนุบุพพิกกา** หมายถึงเทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอภัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจต่อไป ดุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้วควรรับน่าย้อมต่าง ๆ ได้ด้วยดี (ม.ม.อ. ๒/๖๙/๖๘)
- ^๒ **ทานกตา** หมายถึงกตาที่พรรณาคณะของทานหลายนัย เช่น ทานเป็นเหตุแห่งความสุข เป็นมูลรากแห่งสมบัติทั้งหลาย เป็นที่ก่อให้เกิดโรคสมบัติทั้งปวง อุปมาด้วยสิ่งต่าง ๆ ตามความหมายที่มุ่งถึง เช่น ถ้ามุ่งถึงความหมายว่าเป็นที่ตั้ง ก็อุปมาด้วยแผ่นดินใหญ่ มุ่งถึงความหมายว่าหน่วงเหนี่ยว ก็อุปมาด้วยเชือกโยง (ม.ม.อ. ๒/๖๙/๖๘)
- ^๓ **สีลกตา** หมายถึงกตาที่พรรณาคณะของศีลว่าเป็นที่พึ่ง ที่อาศัย ที่ตั้ง ที่หน่วงเหนี่ยว ที่ป้องกัน ที่เร้นที่ไป ที่ไปเบื้องหน้า เช่น สมบัติทั้งหลายในโลกนี้และโลกอื่นล้วนอาศัยศีลเป็นที่พึ่งที่อาศัย เป็นต้น จึงได้มา (ม.ม.อ. ๒/๖๙/๖๙)
- ^๔ **สัคคกตา** หมายถึงกตาที่พรรณาคณะของสวรรค์ว่า นำปรารถนา นำใคร นำพอใจ และอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก (ม.ม.อ. ๒/๖๙/๖๙)
- ^๕ **กามาทินวกตา** หมายถึงกตาที่พรรณานากามว่ามีโทษมากมีคุณน้อย มีความเลวทรามมาก มีความด้น้อย มีความเศร้าหมองมาก มีความผ่องแผ้วน้อย มีทุกข์มาก มีสุขน้อย เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๖๙/๖๙-๗๐)
- ^๖ **เนกขัมมานิสังสกตา** หมายถึงกตาที่พรรณาคณะความดีของการไม่ติดใจเพลินอยู่ในกาม ความปลอดโปร่งจากสิ่งล่อเร้าเย้ายวน การออกบวช เพื่อให้มีฉันทะที่จะแสวงหาความดีงาม และความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น (ม.ม.อ. ๒/๖๙/๗๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๖๕ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปาลีวาหสูตร

จากนั้น อุปาลีคหบดีเห็นธรรม บรรลธรรม รู้ธรรม หยั่งลงสู่ธรรม หมดความ สงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแจ่มแล้ว ไม่ต้องเชื่อใครอีกในหลักคำสอนของ พระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอาเถิด บัดนี้ ข้าพระองค์ขอทูลลากลับ เพราะมีกิจมีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดี เธอจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

[๗๐] จากนั้น อุปาลีคหบดีขึ้นขมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากที่นั่งถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วกลับไปยังที่อยู่ ของตน เรียกนายประตุมาสั่งว่า

“นายประตुเพื่อนรัก ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราจะปิดประตูกันพวกนิครนถ์ทั้งชาย และหญิง แต่เราจะเปิดประตูไว้สำหรับพระผู้มีพระภาคและสาวกของพระผู้มีพระภาค คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ถ้านิครนถ์คนใดคนหนึ่งมา ท่านพึงบอก อย่างนี้ว่า ‘หยุดก่อนท่าน อย่าเข้าไปเลย ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป อุปาลีคหบดีเป็น สาวกของพระสมณโคดมแล้ว อุปาลีคหบดีปิดประตูกันพวกนิครนถ์ทั้งชายและหญิง แต่เปิดประตูไว้สำหรับพระผู้มีพระภาคและสาวกของพระผู้มีพระภาค คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หากท่านต้องการอาหารก็จงรออยู่ที่นี้แหละ จะมีคน นำมาให้ที่นี่เอง”

นายประตुरुับคำอุปาลีคหบดีแล้ว

[๗๑] นิครนถ์ชื่อที่ชตปัสสีได้ยินว่า “ข้าว่า อุปาลีคหบดีเป็นสาวกของ พระสมณโคดมแล้ว” ลำดับนั้น จึงเข้าไปหานิครนถ์ นาฏบุตรถึงที่อยู่แล้วถามว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ยินว่า ‘ข้าว่า อุปาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว”

นิครนถ์ นาฏบุตรตอบว่า “ตปัสสี เป็นไปไม่ได้เลยที่อุปาลีคหบดีจะพึงเป็น สาวกของพระสมณโคดมนั้น แต่เป็นไปได้ที่พระสมณโคดมจะพึงเป็นสาวกของ อุปาลีคหบดี”

แม้ครั้งที่ ๒ นิครนถ์ชื่อที่ชตปัสสีก็ได้กล่าวกับนิครนถ์ นาฏบุตรว่า “ท่าน ผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ยินว่า ‘ข้าว่า อุปาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุบาลีวาทสูตร

นิครนถ์ นาฏบุตรก็ยังพูดว่า “ตบัสสี เป็นไปไม่ได้เลยที่อุบาลีคหบดีจะพึงเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั้น แต่เป็นไปได้ที่พระสมณโคดมจะพึงเป็นสาวกของอุบาลีคหบดี”

แม้ครั้งที่ ๓ นิครนถ์ชื่อที่ชตบัสสีก็ได้กล่าวกับนิครนถ์ นาฏบุตรว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ยินว่า ‘ชาวว่า อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว’”

นิครนถ์ นาฏบุตรก็ยังพูดด้วยความมั่นใจว่า “ตบัสสี เป็นไปไม่ได้เลยที่อุบาลีคหบดีจะพึงเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั้น แต่เป็นไปได้ที่พระสมณโคดมจะพึงเป็นสาวกของอุบาลีคหบดี”

นิครนถ์ชื่อที่ชตบัสสีกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ เอาเถิด ข้าพเจ้าจะไปดูให้รู้แน่ว่า อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดม จริงหรือไม่”

นิครนถ์ นาฏบุตรจึงกล่าวว่า “ตบัสสี ท่านไปเถิด จะได้รู้ว่า อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดม จริงหรือไม่”

อุบาลีคหบดีไม่ต้อนรับนิครนถ์

[๗๒] ต่อมา นิครนถ์ชื่อที่ชตบัสสีเข้าไปยังที่อยู่ของอุบาลีคหบดี นายประดู เห็นเขาเดินมาแต่ไกลจึงบอกว่า

“หยุดก่อนท่าน อย่าเข้าไปเลย ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว อุบาลีคหบดีปิดประตูกันพวกนิครนถ์ทั้งชายและหญิง แต่เปิดประตูไว้สำหรับพระผู้มีพระภาคและสาวกของพระผู้มีพระภาค คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ถ้าท่านต้องการอาหารก็จงรออยู่ที่นี้แหละ จะมีคนนำมาให้ที่นี้เอง”

นิครนถ์ชื่อที่ชตบัสสีบอกว่า “ข้าพเจ้าไม่ต้องการอาหารหรอก” แล้วกลับจากที่นั้น เข้าไปหานิครนถ์ นาฏบุตรถึงที่อยู่แล้วกล่าวว่า

“ท่านผู้เจริญ เป็นความจริงทีเดียวที่อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดม ชื่อนั้นข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับท่านดังได้กล่าวไว้แล้วว่า ‘การที่อุบาลีคหบดีจะได้อาหารกับพระสมณโคดมนั้นข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย เพราะพระสมณโคดมเป็นคนมีมารยา

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุบาลีวาทสูตร

รู้มาว่าเป็นเครื่องกลับใจสาวกของพวกอัญญเดียรถีย์ได้ ท่านผู้เจริญ อุบาลีคหบดีของท่านคงถูกพระสมณโคดมกลับใจด้วยมาายเป็นเครื่องกลับใจเสียแล้ว”

นิครนถ์ นาฏบุตร กล่าวว่า “ตบัสสี เป็นไปไม่ได้เลยที่อุบาลีคหบดีจะพึงเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั่น แต่เป็นไปได้ที่พระสมณโคดมจะพึงเป็นสาวกของอุบาลีคหบดี”

แม้ครั้งที่ ๒ นิครนถ์ชื่อทชตบัสสีก็ได้กล่าวกับนิครนถ์ นาฏบุตรว่า “ท่านผู้เจริญ เป็นความจริงทีเดียวที่อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดม ข้อนั้นข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับท่านดังได้กล่าวไว้แล้วว่า ‘การที่อุบาลีคหบดีจะโตว่าทะกับพระสมณโคดมนั้นข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย เพราะพระสมณโคดมเป็นคนมีมารยา รู้มาว่าเป็นเครื่องกลับใจสาวกของพวกอัญญเดียรถีย์ได้ ท่านผู้เจริญ อุบาลีคหบดีของท่านคงถูกพระสมณโคดมกลับใจด้วยมาายเป็นเครื่องกลับใจเสียแล้ว”

นิครนถ์ นาฏบุตร ก็ยังกล่าวว่า “ตบัสสี เป็นไปไม่ได้เลยที่อุบาลีคหบดีจะพึงเป็นสาวกของพระสมณโคดมนั่น แต่เป็นไปได้ที่พระสมณโคดมจะพึงเป็นสาวกของอุบาลีคหบดี เอาเถิด ตบัสสี เราจะไปดูให้รู้แน่ที่อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดม จริงหรือไม่”

ลำดับนั้น นิครนถ์ นาฏบุตรพร้อมกับบริษัทนิครนถ์เป็นจำนวนมากได้เข้าไปยังที่อยู่ของอุบาลีคหบดี นายประตุเห็นนิครนถ์ นาฏบุตรเดินมาแต่ไกลจึงพูดเตือนท่านว่า

“หยุดก่อนท่าน อย่าเข้าไปเลย ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของพระสมณโคดมแล้ว อุบาลีคหบดีปิดประตูกันพวกนิครนถ์ทั้งชายและหญิง แต่เปิดประตูไว้สำหรับพระผู้มีพระภาคและสาวกของพระผู้มีพระภาค คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิกา ถ้าท่านต้องการอาหารก็จงรออยู่ที่นี้แหละ จะมีคนนำมาให้ที่นี่เอง”

นิครนถ์ นาฏบุตร กล่าวว่า “นายประตุเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเข้าไปหาอุบาลีคหบดีแล้วบอกอย่างนี้ว่า ‘ท่านขอรับ นิครนถ์ นาฏบุตรพร้อมกับบริษัทนิครนถ์เป็นจำนวนมากยืนรอรออยู่นอกซุ้มประตู เขาต้องการพบท่าน”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลิวาทสูตร

นายประตุรับคำแล้วเข้าไปหาอุบาลีคหบดีเรียนว่า “ท่านขอรับ นิครนถ์ นาฏบุตร พร้อมกับบริษัทนิครนถ์เป็นจำนวนมากยืนรออนอกชุ้มประตู เขาต้องการพบท่าน”

อุบาลีคหบดีกล่าวว่า “นายประตุเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น ท่านจงปูอาสนะไว้ที่ศาลา ประตูกลาง”

นายประตุรับคำแล้ว ปูอาสนะไว้ที่ศาลาประตูกลางเสร็จแล้ว เข้าไปหาอุบาลีคหบดีเรียนว่า “ท่านขอรับ อาสนะปูไว้ที่ศาลาประตูกลางเสร็จแล้ว ขอท่านจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

[๗๓] จากนั้น อุบาลีคหบดีเข้าไปยังศาลาประตูกลางนั่งบนอาสนะเลิศ ล้ำค่า สูงสง และดียิ่งนั้นเสียเอง แล้วเรียกนายประตุมาสั่งว่า “นายประตุเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น ท่านจงไปหานิครนถ์ นาฏบุตร บอกกับเขาอย่างนี้ว่า ‘ท่านครับ อุบาลีคหบดีสั่งมาอย่างนี้ว่า ‘จงเข้าไปเถิดครับ ถ้าท่านประสงค’”

นายประตุรับคำแล้วเข้าไปหานิครนถ์ นาฏบุตร เรียนว่า “ท่านขอรับ อุบาลีคหบดีสั่งมาอย่างนี้ว่า ‘จงเข้าไปเถิดขอรับ ถ้าท่านประสงค’”

ลำดับนั้น นิครนถ์ นาฏบุตรพร้อมกับบริษัทนิครนถ์เป็นจำนวนมากจึงเข้าไปยังศาลาประตูกลาง

ได้ยินว่า เมื่อก่อน อุบาลีคหบดีเห็นนิครนถ์ นาฏบุตรเดินมาจะไกลแค่ไหนก็ตาม ก็จะไปต้อนรับถึงที่นั่น เช็ดอุอาสนะเลิศ ล้ำค่า สูงสง และดียิ่งด้วยผ้าห่มแล้ว เชื้อเชิญให้นั่ง บัดนี้ เขากลับนั่งบนอาสนะเลิศ ล้ำค่า สูงสง และดียิ่งนั้นเสียเอง แล้วได้พูดกับนิครนถ์ นาฏบุตรอย่างนี้ว่า “ท่านขอรับ อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านประสงค ก็จงนั่งเถิด”

เมื่อคหบดีกล่าวอย่างนี้ นิครนถ์ นาฏบุตรก็พูดว่า “ท่านบำหรือโง่กันเล่า คหบดี ท่านเองบอกกับเราว่า ‘ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะไปโต้วาทะกับพระสมณโคดม’ ครั้นไปแล้ว ท่านเองกลับถูกสวมปากด้วยตะกร้อคือวาทะใบใหญ่เสียนี้ ชายผู้มีอัมตะแต่ถูกควักอัมตะออกเสียทั้ง ๒ ข้าง หรือคนมีดวงตาแต่ถูกควักดวงตาออกทั้ง ๒ ข้าง แม้นั้นใด ท่านก็ฉันนั้นเหมือนกัน บอกว่า ‘จะไปโต้วาทะกับพระสมณโคดม’ ครั้นไปแล้ว กลับถูกสวมปากด้วยตะกร้อคือวาทะใบใหญ่ พระสมณโคดมกลับใจท่านด้วยมายาเป็นเครื่องกลับใจหรือ”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลิวาทสูตร

มายาเครื่องกลับใจ

[๗๔] อุบลาคหบดีชี้แจงว่า "ท่านขอรับ มายาเป็นเครื่องกลับใจนี้ดีจริง มายาเป็นเครื่องกลับใจนี้งามจริง ญาติสาโลหิตผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้า หากกลับใจได้ด้วยมายาเป็นเครื่องกลับใจนี้ มายาเป็นเครื่องกลับใจนี้ก็จะเข้าไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่ญาติสาโลหิตผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้าไปนานแสนนาน

กษัตริย์ทั้งปวง หากกลับใจได้ด้วยมายาเป็นเครื่องกลับใจนี้ มายาเครื่องกลับใจนี้ก็จะเข้าไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่กษัตริย์ทั้งปวงไปนานแสนนาน

แม่พราหมณ์ทั้งปวง ฯลฯ

แพศย์ ฯลฯ

ศูทรทั้งปวง หากกลับใจได้ด้วยมายาเป็นเครื่องกลับใจนี้ มายาเป็นเครื่องกลับใจนี้ก็จะเข้าไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่ศูทรทั้งปวงไปนานแสนนาน

แม่โลกพรหมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ หากกลับใจได้ด้วยมายาเป็นเครื่องกลับใจนี้ มายาเป็นเครื่องกลับใจนี้ก็จะเข้าไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่โลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก แก่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ไปนานแสนนาน

ท่านขอรับ ถ้าเช่นนั้น ข้าพเจ้าจะอุปมาให้ท่านฟัง เพราะวิญญูชนบางพวกในโลกนี้ยอมเข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำได้ แม้ด้วยข้ออุปมา

[๗๕] ท่านขอรับ เรื่องเคยมีมาแล้ว สาววัยรุ่นนภรรยาของพราหมณ์แก่แต่่าวัยชราคนหนึ่งมีครรภ์ใกล้คลอด ต่อมา ภรรยาสาวนั้นจึงพูดกับพราหมณ์นั้นว่า 'พี่พราหมณ์ พี่จงไปซื้อลูกสิงจากตลาดมาสักตัวไว้เป็นเพื่อนเล่นของลูกฉัน' เมื่อนางบอกอย่างนั้น พราหมณ์นั้นก็พูดว่า 'น้องหญิง คอยจนคลอดเสียก่อนเถิด ถ้าเธอคลอดลูกเป็นชาย ฉันก็จักซื้อลูกสิงตัวผู้จากตลาดมาให้เป็นเพื่อนเล่นของลูกชายเธอ แต่ถ้าเธอคลอดลูกเป็นหญิง ฉันก็จักซื้อลูกสิงตัวเมียจากตลาดมาให้เป็นเพื่อนเล่นของลูกสาวเธอ'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลิวาทสูตร

แม้ครั้งที่ ๒ ภรรยาสาวก็พูดกับพราหมณ์นั้นว่า 'พี่พราหมณ์ พี่จงไปซื้อลูกลิงจากตลาดมาสักตัวไว้เป็นเพื่อนเล่นของลูกฉัน' แม้ครั้งที่ ๒ พราหมณ์ก็พูดว่า 'น้องหญิง คอยจนคลอดเสียก่อนเถิด ถ้าเธอคลอดลูกเป็นชาย ฉันก็จักซื้อลูกลิงตัวผู้จากตลาดมาให้เป็นเพื่อนเล่นของลูกชายเธอ แต่ถ้าเธอคลอดลูกเป็นหญิง ฉันก็จักซื้อลูกลิงตัวเมียจากตลาดมาให้เป็นเพื่อนเล่นของลูกสาวเธอ'

แม้ครั้งที่ ๓ ภรรยาสาวนั้นก็พูดกับพราหมณ์นั้นว่า 'พี่พราหมณ์ พี่จงไปซื้อลูกลิงจากตลาดมาสักตัวไว้เป็นเพื่อนเล่นของลูกฉัน' ก็แล พราหมณ์แก่นั้นหลงใหลรักใคร่ภรรยาสาวจึงซื้อลูกลิงจากตลาดมาแล้วบอกเธอว่า 'ฉันซื้อลูกลิงจากตลาดมาไว้เป็นเพื่อนเล่นของลูกเธอแล้วนะ น้องหญิง' เมื่อพราหมณ์บอกอย่างนี้แล้ว ภรรยาสาวนั้นจึงพูดว่า 'พี่พราหมณ์ พี่จงอุ้มลูกลิงตัวนี้ไปหาลูกช่างย้อมผู้ชำนาญการย้อมแล้วบอกเขาว่า 'เพื่อนผู้ชำนาญการย้อม ฉันอยากให้ท่านย้อมลูกลิงตัวนี้ให้สีจับอย่างสนิทดี ชัดแล้วชัดอีก ให้เรียบร้อยทั้งสองด้าน'

พราหมณ์ผู้หลงใหลรักใคร่ภรรยาสาวนั้นอุ้มลูกลิงไปหาลูกนายช่างย้อมผู้ชำนาญการย้อมแล้วบอกว่า 'เพื่อนผู้ชำนาญการย้อม ฉันอยากให้ท่านย้อมลูกลิงตัวนี้ให้สีจับอย่างสนิทดี ชัดแล้วชัดอีก ให้เรียบร้อยทั้งสองด้าน' เมื่อพราหมณ์กล่าวอย่างนี้แล้ว บุตรนายช่างย้อมผู้ชำนาญการย้อมได้บอกว่า 'ท่านผู้เจริญ ลูกลิงของท่านนี้ควรย้อมสีเท่านั้น 'ไม่ควรชัดแล้วชัดอีก' แม้ฉันใด วาตะของนิครนถ์ผู้เขลา ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ควรเป็นที่ยินดีของคนเขลาด้วยกันเท่านั้น 'ไม่ควรเป็นที่ยินดี 'ไม่ควรซักถาม และไม่ควรพิจารณาของบัณฑิตทั้งหลาย

ท่านผู้เจริญ ต่อมา พราหมณ์นั้นถือผ้าใหม่คู่หนึ่งไปหาบุตรนายช่างย้อมผู้ชำนาญการย้อมแล้วบอกกับเขาว่า 'เพื่อนผู้ชำนาญการย้อม ฉันอยากให้ท่านย้อมผ้าใหม่คู่นี้ให้สีจับอย่างสนิทดี ชัดแล้วชัดอีก ให้เรียบร้อยทั้งสองด้าน' เมื่อพราหมณ์บอกอย่างนี้แล้ว บุตรนายช่างย้อมผู้ชำนาญการย้อมก็ได้บอกว่า 'ท่านผู้เจริญ ผ้าใหม่ของท่านคู่นี้ ควรย้อม ควรชัดแล้วชัดอีก' แม้ฉันใด วาตะของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ควรเป็นที่ยินดีของบัณฑิต

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุบาลีวาทสูตร

ทั้งหลายเทานั้น ไม่ควรเป็นที่ยินดี ไม่ควรซักถาม และไม่ควรถือพิจารณา^๑ของคนเขลาทั้งหลาย”

นิครนถ์ นาฏบุตรถามว่า “คหบดี บริษัทพร้อมทั้งพระราชาก็รู้จักท่านอย่างนี้ว่า ‘อุบาลีคหบดีเป็นสาวกของนิครนถ์ นาฏบุตร’ เราจะจำท่านว่า เป็นสาวกของใครเล่า”

เมื่อนิครนถ์ นาฏบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว อุบาลีคหบดีลุกจากอาสนะพาดสไบเจวียงบา ประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ พุดกับนิครนถ์ นาฏบุตรว่า “ท่านขอรับ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟังการกล่าวสรรเสริญพระคุณของพระผู้มีพระภาคของข้าพเจ้าผู้เป็นสาวก” แล้วกล่าวคาถาประพันธ์ดังต่อไปนี้ว่า

อุบาลีคหบดีประกาศตนเป็นพุทธสาวก

[๗๖] “ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคผู้เป็นปราชญ์
ปราศจากโมหะ ทรงทำลายกิเลสเครื่องตรึงจิตได้
ทรงขำเนมาร ไม่มีทุกข์ มีจิตเสมอด้วยดี มีมารยาทเจริญ
มีพระปัญญาดี ทรงข้ามกิเลสอันปราศจากความเสมอ
(และ)ปราศจากมลทินได้

ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคผู้ไม่มีความสงสัย
มีพระหทัยดี ทรงกายโลกามิสได้ ทรงบันเทิง
ทรงเจริญสมณธรรมสำเร็จแล้ว ทรงเกิดเป็นมนุษย์
มีพระสรณะเป็นชาติสุดท้าย ทรงเป็นนระไม่มีผู้เปรียบได้
ปราศจากกิเลสเพียงดังธูลี

เชิงอรรถ :

^๑ หมายความว่า พระพุทธพจน์เป็นสิ่งลึกซึ้งเปรียบเหมือนมหาสมุทร คนเขลาไม่สามารถหยั่งถึงได้ (ม.ม.อ. ๒/๗๕/๗๒)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปลิวาทสูตร

ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคผู้ไม่มีความสงสัย
ทรงเฉียบแหลม ผู้ทรงแนะนำสัตว์ ผู้เป็นสารถิ์ผู้ประเสริฐ
ผู้ยอดเยี่ยม ทรงมีธรรมงาม หมดความเคลือบแคลง
ทรงให้แสงสว่าง ทรงตัดมานะเสียได้ มีพระวิริยะ

ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคผู้องอาจ
ไม่มีใครประมาณได้ มีพระคุณลึกซึ้ง บรรลุถึงญาณ
ทรงทำความเกษม มีพระญาณ ดำรงอยู่ในธรรม
ทรงสำรวมพระองค์ดีแล้ว ล่วงกิเลสเครื่องข้อง หลุดพ้นแล้ว

ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ
ผู้ทรงมีเสนาสนะอันสงบ สิ้นสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้ว
มีพระปัญญาโต้ตอบ มีพระปัญญาหยั่งรู้
ทรงลดธงคือมานะเสียได้ ปราศจากราคะ
เป็นผู้ฝึกแล้ว เป็นผู้ปราศจากรรรมเครื่องยึดหน่วง

ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค
ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ที่ ๗^๑
ผู้ไม่หลงโลก ทรงมีวิชา ๓ เป็นผู้ประเสริฐ
ทรงชำระกิเลสแล้ว ประสมอักษรให้เป็นบทคาถา
ทรงสงบระงับ มีพระญาณแจ่มแจ้ง
ทรงให้ธรรมทานก่อนผู้อื่นทั้งหมด เป็นผู้สามารถ

เชิงอรรถ :

^๑ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ที่ ๗ หมายถึงพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์หนึ่ง บรรดาพระพุทธรเจ้า ๗ พระองค์ คือ

๑. พระวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้า	๒. พระสิขีสัมมาสัมพุทธเจ้า
๓. พระเวสสภูสัมมาสัมพุทธเจ้า	๔. พระกกุสันธสัมมาสัมพุทธเจ้า
๕. พระโกนาคมนสัมมาสัมพุทธเจ้า	๖. พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า
๗. พระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า (ที.ปา. ๑๑/๒๗๗/๑๗๐)	

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๗๓ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๖. อุปาสิวัตสูตร

ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคผู้เป็นอริยะ
มีพระองค์อบรมแล้ว บรรลุคุณที่ควรบรรลุ
ทรงแสดงอรรถให้พิสดาร มีพระสติ
ทรงเห็นแจ้ง ไม่ยุบลง ไม่ฟูขึ้น
ไม่ทรงหวั่นไหว เป็นผู้มีความชำนาญ

ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคผู้เสด็จไปดีแล้ว
ทรงมีมาน ไม่ทรงปล่อยพระทัยไปตามกระแส
เป็นผู้หมดจด ไม่สะดุ้ง ปราศจากความกลัว
สงบอยู่ผู้เดียว ทรงบรรลุธรรมอันเลิศ
ทรงข้ามพ้นเอง ทรงยังสัตว์อื่นให้ข้ามพ้นด้วย

ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคผู้สงบแล้ว
มีพระปัญญากว้างใหญ่เสมอด้วยแผ่นดิน
มีพระปัญญาใหญ่หลวง ปราศจากความโลภ
ทรงดำเนินปฏิบัติเหมือนพระพุทธเจ้าในปางก่อน
เสด็จไปดี ไม่มีบุคคลเปรียบ ไม่มีผู้เสมอเหมือน
ทรงแก้แล้ว เป็นผู้ละเอียด สุขุม

ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค
ผู้ตัดค้นหาได้เด็ดขาด ผู้ตื่น ปราศจากควัน
ผู้ไม่ถูกค้นหาและทิวฐิฉาบทา ผู้ควรบูชา
ผู้ทรงได้รับพระนามว่ายักขะ^๑ เป็นบุคคลผู้สูงสุด
มีพระคุณซึ่งไม่ได้ เป็นผู้ใหญ่ยิ่ง
บรรลุยศอย่างยอดเยี่ยม”

เชิงอรรถ :

^๑ ยักขะ ในที่นี้หมายถึงทรงแสดงอานุภาพได้ และทรงทำพระกายไม่ให้ปรากฏได้ (ม.ม.อ. ๒/๗๖/๗๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๗๔ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๗. กุกกุรวตติกสูตร

[๗๗] นิครนถ์ นาฏบุตรถามว่า “คหบดี ท่านประมวลถ้อยคำสำหรับพรรณนาคุณของพระสมณโคดมไว้ตั้งแต่เมื่อไร”

อุบาลีคหบดีตอบว่า “ท่านขอรับ ช่างดอกไม้ หรือลูกมือช่างดอกไม้ผู้ชำนาญ พึงร้อยดอกไม้ต่าง ๆ กองใหญ่ให้เป็นพวงมาลัยอันวิจิตรได้ แม้ฉันใด พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทรงมีพระคุณควรพรรณนาเป็นอนเนก ทรงมีพระคุณควรพรรณนาได้หลายร้อย ใครเล่าจักพรรณนาไม่ได้ถึงพระคุณของพระองค์ผู้ควรพรรณนา”

จากนั้น นิครนถ์ นาฏบุตรทนต์ุสัการะของพระผู้มีพระภาคไม่ได้ จึงกระอักโลหิตอุ่นออกจากปาก ณ ที่นั่นเอง ดังนี้แล

อุปาลิวาสสูตรที่ ๖ จบ

๗. กุกกุรวตติกสูตร

ว่าด้วยการประพฤติวัตรเลียนแบบสุนัข

[๗๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกสิยะชื่อหลิททวสนะ แคว้นโกสิยะ ครั้นนั้นแล บุตรของชาวโกสิยะชื่อปุณณะผู้ประพฤติโควัตร^๑และชีเปลือยชื่อเสนियะผู้ประพฤติกุกกุรวต^๒ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ นายปุณณะ โกสิยะบุตร ผู้ประพฤติโควัตร ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ส่วนชีเปลือยชื่อเสนियะผู้ประพฤติกุกกุรวต ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ก็แสดงท่าตะกุดจสุนัขแล้วนั่ง ณ ที่สมควร นายปุณณะ โกสิยะบุตรผู้ประพฤติโควัตรได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้ประพฤติโควัตร หมายถึงผู้ประพฤติเลียนแบบโค คือ ผูกเขา ผูกหางเที่ยวไปกับฝูงโค (ม.ม.อ. ๒/๗๘/๗๕)

^๒ ผู้ประพฤติกุกกุรวต หมายถึงผู้ประพฤติเลียนแบบสุนัข หรือทำกิริยาอาการเหมือนสุนัขทุกอย่าง (ม.ม.อ. ๒/๗๘/๗๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๗. กุกกุรวตติกสูตร

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชีเปลือยชื่อเสนียะ ผู้ประพตีกุกกุรวัตถ์นี้ ทำสิ่งที่ผู้อื่นทำได้ยาก กินอาหารที่เขากองไว้บนพื้นดิน เขาสมათานกุกกุรวัตถ์นั้นอย่างสมบูรณ์แบบมานานแล้ว คติของเขาจักเป็นอย่างไร ภาพหน้าของเขาจักเป็นอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า “อย่าเลย ปุณณะ เธอจงงดเรื่องนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงเรื่องนี้เลย”

แม้ครั้งที่ ๒ นายปุณณะ โกลิบุตรผู้ประพตติโควัตรก็ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชีเปลือยชื่อเสนียะนี้ ผู้ประพตีกุกกุรวัตถ์ ทำสิ่งที่ผู้อื่นทำได้ยาก กินอาหารที่เขากองไว้บนพื้นดิน เขาสมათานกุกกุรวัตถ์อย่างสมบูรณ์แบบมานานแล้ว คติของเขาจักเป็นอย่างไร ภาพหน้าของเขาจักเป็นอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามว่า “อย่าเลย ปุณณะ เธอจงงดเรื่องนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงเรื่องนี้เลย”

แม้ครั้งที่ ๓ นายปุณณะ โกลิบุตรผู้ประพตติโควัตร ก็ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชีเปลือยชื่อเสนียะผู้ประพตีกุกกุรวัตถ์ ทำสิ่งที่ผู้อื่นทำได้ยาก กินอาหารที่เขากองไว้บนพื้นดิน เขาสมათานกุกกุรวัตถ์อย่างสมบูรณ์แบบมานานแล้ว คติของเขาจักเป็นอย่างไร ภาพหน้าของเขาจักเป็นอย่างไร”

คติของบุคคลผู้ประพตติโควัตรและกุกกุรวัตถ์

[๗๙] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ปุณณะ เราห้ามเธอไม่ได้แน่ที่ว่า ‘อย่าเลย ปุณณะ เธอจงงดเรื่องนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงเรื่องนี้เลย’ แต่เราจักชี้แจงให้เธอฟัง บุคคลบางคนในโลกนี้บำเพ็ญกุกกุรวัตถ์ บำเพ็ญตนตามปกติแบบสุนัข บำเพ็ญจิตแบบสุนัข บำเพ็ญกิริยาอาการแบบสุนัขอย่างสมบูรณ์ไม่ขาดสาย ครั้นบำเพ็ญกุกกุรวัตถ์ บำเพ็ญตนตามปกติแบบสุนัข บำเพ็ญจิตแบบสุนัข บำเพ็ญกิริยาอาการแบบสุนัขอย่างสมบูรณ์ไม่ขาดสายแล้ว หลังจากตายไป เขาย่อมไปเกิดในหมู่มนุษย์ อนึ่ง ถ้าเขามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘เราก็คงเป็นเทวดา หรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งด้วยศีล วัตร ดบะ หรือ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๗. กุกกุรวตติกสูตร

พรหมจรรย์นี้' ทิฏฐิของเขานั้นจัดเป็นมิจฉาทิฏฐิ เรากล่าวว่า คติของผู้มีมิจฉาทิฏฐิ มี ๒ อย่าง คือ (๑) นรก (๒) กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน

ปุณณะ กุกกุรวัตรเมื่อใครประพตีสมนุรณ ยอมนำไปเกิดในหมู่มนุษย์ เมื่อประพตินิกพรอง ยอมนำไปเกิดในนรก ด้วยประการอย่างนี้"

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ซีเปลือยชื่อเสนียะผู้ประพตีกุกกุรวัตร ถึงกับร้องไห้หน้าตานองหน้า

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับนายปุณณะ โกลิยบุตร ผู้ประพตินิกวัตร ว่า "ปุณณะ เราห้ามเธอไม่ได้แน่ว่า 'อย่าเลย ปุณณะ เธอจงงดเรื่องนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงเรื่องนี้เลย"

ซีเปลือยชื่อเสนียะกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มิได้ร้องไห้ถึงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับข้าพระองค์ แม้ข้าพระองค์จะสมาทานกุกกุรวัตรนี้ อย่างสมนุรณแบบมาช้านานแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นายปุณณะ โกลิยบุตร ผู้ประพตินิกวัตร สมาทานโควัตรนั้นอย่างสมนุรณแบบมานานแล้ว คติของเขาจักเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาจักเป็นอย่างไร"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อย่าเลย เสนียะ เธอจงงดเรื่องนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงเรื่องนี้เลย"

แม้ครั้งที่ ๒ ซีเปลือยชื่อเสนียะก็ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ซีเปลือยชื่อเสนียะผู้ประพตีกุกกุรวัตร ก็ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นายปุณณะ โกลิยบุตร สมาทานโควัตรนั้น อย่างสมนุรณแบบมาช้านานแล้ว คติของเขาจักเป็นอย่างไร ภพหน้าของเขาจักเป็นอย่างไร"

[๘๐] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "เสนียะ เราห้ามเธอไม่ได้แน่ว่า 'อย่าเลย เสนียะ เธอจงงดเรื่องนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงเรื่องนี้เลย' แต่เราจักชี้แจงให้เธอฟัง บุคคลบางคนในโลกนี้บำเพ็ญโควัตร บำเพ็ญตนตามปกติแบบโค บำเพ็ญจิตแบบโค บำเพ็ญกิริยาอาการแบบโคอย่างสมนุรณไม่ขาดสาย ครั้นบำเพ็ญโควัตร บำเพ็ญตน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๗. กุกกุรวตติกสูตร

ตามปกติแบบโค บำเพ็ญจิตแบบโค บำเพ็ญกิริยาอาการแบบโคอย่างสมบูรณ์ไม่ขาดสายแล้ว หลังจากตายไป ย่อมไปเกิดในหมูโค อนึ่ง ถ้าเขามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘เราจักเป็นเทวดาหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้’ ทิฏฐิของเขานั้นจัดเป็นมิจฉาทิฏฐิ เรากล่าวว่า คติของผู้มีมิจฉาทิฏฐิมี ๒ อย่าง คือ (๑) นรก (๒) กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน

เสนิยะ โควัตรเมื่อใครประพฤตिसสมบูรณ์ ย่อมนำไปเกิดในหมูโค เมื่อประพฤติบกพร่อง ย่อมนำไปเกิดในนรก ด้วยประการอย่างนี้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นายปุลณะ โกลิยบุตรผู้ประพฤตโควัตรถึงกับร้องไห้หน้าตานองหน้า

จากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับซีเปลือยชื่อเสนิยะผู้ประพฤตีกุกกุรวตติว่า “เสนิยะ เราห้ามเธอไม่ได้แน่ ว่า ‘อย่าเลย เสนิยะ เธอจงงดเรื่องนี้เสียเถิด อย่าถามเราถึงเรื่องนี้เลย”

นายปุลณะ โกลิยบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มิได้ร้องไห้ถึงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับข้าพระองค์ แม้ข้าพระองค์จะสมาทานโควัตรนี้อย่างสมบูรณ์แบบมาช้านานแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคเท่านั้นทรงสามารถแสดงธรรมโดยวิธีที่ข้าพระองค์จะพึงละโควัตรนี้ได้ และซีเปลือยชื่อเสนิยะผู้ประพฤตีกุกกุรวตติจะพึงละกุกกุรวตตินั้นได้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ปุลณะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

นายปุลณะ โกลิยบุตร ผู้ประพฤตโควัตร ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๗. กุกกวรรตีกสูตร

กรรม ๔ ประการ

[๘๑] “ปุณณะ กรรม ๔ ประการนี้ เราทำให้แจ่มด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว จึงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม

กรรม ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. กรรมดำมีวิบากดำ^๑
๒. กรรมขาวมีวิบากขาว^๒
๓. กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว^๓
๔. กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว^๔ เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

กรรมดำมีวิบากดำ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประงแต่ง^๕กายสังขาร^๖ที่มีความเบียดเบียน^๗ประงแต่งวจีสังขาร^๘ที่มีความเบียดเบียน และประงแต่งมโนสังขาร^๙ที่มีความเบียดเบียน เขา

เชิงอรรถ :

- ^๑ **กรรมดำ** หมายถึงอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ **มีวิบากดำ** หมายถึงเป็นเหตุให้เกิดในอบาย (ม.ม.อ. ๒/๘๑/๗๗)
- ^๒ **กรรมขาว** หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ **มีวิบากขาว** หมายถึงเป็นเหตุให้เกิดในสวรรค์ (ม.ม.อ. ๒/๘๑/๗๗)
- ^๓ **มีวิบากทั้งดำและขาว** หมายถึงกรรมมีวิบากทั้งเป็นสุขและเป็นทุกข์ (ม.ม.อ. ๒/๘๑/๗๗)
- ^๔ **มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว** หมายถึงเจตนากรรมในมรรคทั้ง ๔ ซึ่งทำให้สิ้นกรรม (ม.ม.อ. ๒/๘๑/๗๗)
- ^๕ **ประงแต่ง** ในที่นี้หมายถึงการสั่งสมพอกพูน (อภ.จตทก.อ. ๒/๒๓๓/๔๔๐)
- ^๖ **กายสังขาร** หมายถึงสภาพประงแต่งการกระทำทางกายหรือกายสัญญาเจตนา คือ ความจงใจทางกาย (อภ.ตีก.อ. ๒/๒๓/๑๐๑)
- ^๗ **มีความเบียดเบียน** หมายถึงมีทุกข์ (อภ.จตทก.อ. ๒/๒๓๓/๔๔๐)
- ^๘ **วจีสังขาร** หมายถึงสภาพประงแต่งการกระทำทางวาจา ได้แก่ วิตกและวิจารณ์ หรือวจีสัญญาเจตนา คือ ความจงใจทางวาจา (อภ.ตีก.อ. ๒/๒๓/๑๐๑)
- ^๙ **มโนสังขาร** หมายถึงสภาพประงแต่งการกระทำทางใจ ได้แก่ สัญญาและเวทนา หรือมโนสัญญาเจตนา คือ ความจงใจทางใจ (อภ.ตีก.อ. ๒/๒๓/๑๐๑)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๗. กุกกุรวตติกสูตร

ครั้นปรุ่งแต่งแล้วยอมเข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียน ผัสสะที่มีความเบียดเบียนยอม
ถูกต้องบุคคลผู้เข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนนั้น เขาถูกผัสสะที่มีความเบียดเบียน
กระทบเข้า ย่อมเสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เหมือน
สัตว์นรกทั้งหลาย

ปุ่ณณะ เพราะกรรมที่มีดังนี้แล ความเกิดขึ้นของสัตว์จึงมีได้ สัตว์ยอมเกิดขึ้น
เพราะกรรมที่ทำไว้ ผัสสะยอมถูกต้องสัตว์ผู้เกิดแล้วนั้น เราจึงกล่าวอย่างนี้ว่า
'สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลกรรม' นี้เรียกว่า กรรมดำมีวิบากดำ (๑)

กรรมขาวมีวิบากขาว เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ปรุ่งแต่งกายสังขารที่ไม่มีความเบียดเบียน ปรุ่งแต่ง
วจีสังขารที่ไม่มีความเบียดเบียน และปรุ่งแต่งมโนสังขารที่ไม่มีความเบียดเบียน เขา
ครั้นปรุ่งแต่งแล้วยอมเข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียน ผัสสะที่ไม่มีความเบียดเบียน
ยอมถูกต้องบุคคลผู้เข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียนนั้น เขาถูกผัสสะที่ไม่มีความ
เบียดเบียนกระทบเข้า ย่อมเสวยเวทนาที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขโดยส่วนเดียว
เหมือนเทพทั้งหลายชั้นสุภกิณหะ

ปุ่ณณะ เพราะกรรมที่มีดังนี้แล ความเกิดขึ้นของสัตว์จึงมีได้ สัตว์ยอมเกิดขึ้น
เพราะกรรมที่ทำไว้ ผัสสะยอมถูกต้องสัตว์ผู้เกิดแล้วนั้น เราจึงกล่าวอย่างนี้ว่า
'สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลกรรม' นี้เรียกว่า กรรมขาวมีวิบากขาว (๒)

กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ปรุ่งแต่งกายสังขารที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความ
เบียดเบียนบ้าง ปรุ่งแต่งวจีสังขารที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง
และปรุ่งแต่งมโนสังขารที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง เขาครั้น
ปรุ่งแต่งแล้วยอมเข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง
ผัสสะที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ย่อมถูกต้องบุคคลผู้เข้า
ถึงโลกที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้างนั้น เขาถูกผัสสะที่มีความ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๗. กุกกุรวตติกสูตร

เบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้างกระทบเข้า ย่อมเสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง มีสุขและทุกข์ระคนกัน เหมือนมนุษย์ เทวดาบางพวก^๑ และวินิปาติกะ^๒บางพวก

ปุณณะ เพราะกรรมที่มีดังนี้แล ความเกิดขึ้นของสัตว์จึงมีได้ สัตว์ย่อมเกิดขึ้นเพราะกรรมที่ทำได้ ผัสสะย่อมถูกต้องสัตว์ผู้เกิดแล้วนั้น เราจึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลกรรม' นี้เรียกว่า กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว (๓)

กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เป็นอย่างไร

คือ บรรดากรรมเหล่านั้น เจตนา^๓เพื่อละกรรมดำที่มีวิบากดำ เจตนาเพื่อละกรรมขาวที่มีวิบากขาว และเจตนาเพื่อละกรรมทั้งดำและขาว ที่มีวิบากทั้งดำและขาว

ปุณณะ เพราะกรรมที่มีดังนี้แล ความเกิดขึ้นของสัตว์จึงมีได้ สัตว์ย่อมเกิดขึ้นเพราะกรรมที่ทำได้ ผัสสะย่อมถูกต้องสัตว์ผู้เกิดแล้วนั้น เราจึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลกรรม' นี้เรียกว่า กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

ปุณณะ กรรม ๔ ประการนี้แล เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วจึงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม (๔)"

เชิงอรรถ :

- ^๑ เทวดาบางพวก ในที่นี้หมายถึงกามาวจรเทวดา ๖ ชั้น คือ จาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี (อภ.จตุกก.อ. ๒/๒๓๓/๔๔๐)
- ^๒ วินิปาติกะ หมายถึงเวมานิกเปรต ได้แก่ เปรตผู้อยู่ในวิมาน เสวยสุขและทุกข์สลับกันไป บางตนข้างแรม เสวยทุกข์ ข้างขึ้นเสวยสุข บางตนกลางคืนเสวยสุข กลางวันเสวยทุกข์ เวลาเสวยสุขอยู่ในวิมานมีร่างสวย เป็นทิพย์สวยงาม แต่เวลาจะเสวยทุกข์ก็ต้องออกจากวิมานนี้ไป และร่างกายก็กลายเป็นร่างที่น่าเกลียด น่ากลัว (อภ.จตุกก.อ. ๒/๒๓๓/๔๔๑)
- ^๓ เจตนา ในที่นี้หมายถึงเจตนาในอริยมรรค ที่เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงวิวิฏฐะคือพระนิพพาน (อภ.จตุกก.อ. ๒/๒๓๓/๔๔๐)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๗. กุกกุรวตติกสูตร

นายปุลณะแสดงตนเป็นอุบาสกและเสนียะซีเปลือยขอบวช

[๘๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นายปุลณะ โกลิยบุตร ผู้ประพฤติโควัตร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

ส่วนซีเปลือยชื่อเสนียะผู้ประพฤติกุกกุรวตริได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เสนียะ ผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุพอใจก็จะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ อนึ่ง ในเรื่องนี้ เราคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๗. กุกกุรวตติกสูตร

เขากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หากผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ประสงคฺจะบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส^๑ ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุพอใจก็จะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ ข้าพระองค์จักขออยู่ปริวาส ๔ ปี หลังจาก ๔ ปีล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุพอใจก็จะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุเถิด”

ซึ่งเปลื้องข้อเสนียะผู้ประพฤติกุกกุรวัตถ ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค เมื่อบวชแล้วไม่นาน จากไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิสกายและใจอยู่ ไม่นานนักได้ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์^๒ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๓ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว^๔ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

จึงเป็นอันว่า ท่านพระเสนียะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย ดังนี้แล

กุกกุรวตติกสูตรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ปริวาส** ในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ได้แก่ ข้อบังคับนักบวชนอกพระพุทธศาสนาที่หันมาเลื่อมใสพระธรรมวินัยแล้วประสงคฺจะบวชเป็นภิกษุ ให้ขอปริวาสต่อสงฆ์ และดำรงตนอย่างสามเณรครบ ๔ เดือน จนสงฆ์พอใจจะขออุปสมบทเป็นภิกษุได้ (ที.สี.อ. ๑/๔๐๕/๒๙๙)
- ^๒ **ที่สุดแห่งพรหมจรรย์** หมายถึงจุดสุดท้ายของการประพฤดิธรรม ในที่นี้หมายถึงเอาพระอรหันต์ผลอันเป็นจุดหมายสูงสุดของมรรคพรหมจรรย์ (ม.ม.อ. ๒/๘๒/๘๐, ที.สี.อ. ๑/๔๐๕/๓๐๐)
- ^{๓-๔} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒ (กัณฑ์กุกกุรวตติกสูตร) หน้า ๓ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๘๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๘. อภยราชกุมารสูตร

๘. อภยราชกุมารสูตร

ว่าด้วยพระราชกุมารพระนามว่าอภัย

[๘๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นแล พระราชกุมารพระนามว่าอภัยเสด็จเข้าไปหานิครนถ์ นาฏบุตรถึงที่อยู่ ทรงไหว้นิครนถ์ นาฏบุตรแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร นิครนถ์ นาฏบุตรได้ทูลอภัยราชกุมารว่า

“เสด็จไปเกิด พระราชกุมาร เข็ญพระองค์เสด็จไปได้ว่าทะกับพระสมณโคดมเกิด เมื่อพระองค์ทรงโต้ว่าทะกับพระสมณโคดมอย่างนี้แล้ว กิตติศัพท์อันงามของพระองค์จักกระบือไปว่า ‘อภัยราชกุมารทรงโต้ว่าทะกับพระสมณโคดมผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้’”

อภัยราชกุมารตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะโต้ว่าทะกับพระสมณโคดมผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ได้อย่างไร”

นิครนถ์ นาฏบุตรทูลตอบว่า “มาเกิดพระราชกุมาร เข็ญพระองค์เสด็จเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมถึงที่ประทับ แล้วตรัสถามพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีบ้างไหมที่พระตถาคตตรัสวาทันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น’ ถ้าพระสมณโคดมถูกถามอย่างนี้แล้วจะทรงตอบว่า ‘ราชกุมาร มีบ้างที่ตถาคตกล่าววาทันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น’

พระองค์พึงทูลถามพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น การกระทำของพระองค์จะต่างอะไรจากปุถุชน^๑ เพราะปุถุชนก็กล่าววาทันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น’ ถ้าพระสมณโคดมถูกถามอย่างนี้แล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ปุถุชน หมายถึงคนที่ยังมีกิเลสหนา ที่เรียกเช่นนั้นเพราะบุคคลประเภทนี้ยังมีเหตุก่อให้เกิดกิเลสอย่างหนานานัปการ ปุถุชนมี ๒ ประเภท คือ (๑)อันธปุถุชน คนที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิต (๒)กัลยาณปุถุชน คนที่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิตแล้ว (ม.ม.อ. ๑/๒/๒๒, ที.ล.อ. ๑/๗/๕๘-๕๙)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๘. อภยราชกุมารสูตร

จะทรงตอบว่า 'ราชกุมาร ตถาคตไม่กล่าววจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น'

พระองค์พึงทูลถามพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงพยากรณ์พระเทวทัตว่า 'เทวทัตจักเกิดในอบาย จักเกิดในนรก ดำรงอยู่สิ้น ๑ กัป เป็นผู้ที่ใคร ๆ เยี่ยวยาไม่ได้ เพราะวจาของพระองค์นั้น พระเทวทัตโกรธ เสียใจ'

พระราชกุมาร พระสมณโคดมถูกพระองค์ทูลถามปัญหา ๒ เจื่อนี้แล้วจะทรงกลืนไม่เข้า คายไม่ออก กระจับเหล็กติดอยู่ในลำคอของบุรุษ บุรุษนั้นไม่อาจกลืนเข้าไป ไม่อาจคายออก แม้ฉันใด พระสมณโคดมก็ฉันนั้นเหมือนกัน ถูกพระองค์ทูลถามปัญหา ๒ เจื่อนี้แล้วก็จะทรงกลืนไม่เข้า คายไม่ออก"

อภยราชกุมารทรงรับคำนิครนถ์ นาฏบุตรแล้วเสด็จลุลจากที่ประทับทรงไหว้ นิครนถ์ นาฏบุตร กระทำประทักษิณแล้วเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร

[๘๔] อภยราชกุมารประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้วทรงแหงนดูดวงอาทิตย์ ทรงดำริว่า "วันนี้ไม่ใช่เวลาสมควรที่จะโต้วาทะกับพระผู้มีพระภาค วันพรุ่งนี้เกิด เราจะโต้วาทะกับพระผู้มีพระภาคในวังของเรา" จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคมีพระองค์เป็นที่ ๔^๑ โปรดทรงรับภัตตาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด"

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ

ลำดับนั้น อภยราชกุมารทรงทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงเสด็จลุลจากที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคทรงกระทำประทักษิณแล้วเสด็จจากไป

เชิงอรรถ :

^๑ มีพระองค์เป็นที่ ๔ หมายถึงนิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมกับภิกษุอื่นอีก ๓ รูป (ม.ม.อ. ๒/๘๔/๘๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๘. อภัยราชกุมารสูตร

เมื่อล่วงราตรีนั้นไป เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตร และจีวร เสด็จเข้าไปยังวังของอภัยราชกุมาร ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว ต่อมา อภัยราชกุมารทรงอังคาสพระผู้มีพระภาคให้อิมหันาสารายด้วยของเคี้ยว ของฉันอันประณีตด้วยพระองค์เอง เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จทรงวางพระหัตถ์แล้ว อภัยราชกุมารจึงทรงเลือกประทับนั่ง ณ ที่สมควร ที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า

ถ้อยคำอันไม่เป็นที่รัก

[๘๕] อภัยราชกุมารประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคต^๑จะพึงตรัสวาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจ ของคนอื่นบ้างหรือหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ราชกุมาร ในปัญหาข้อนี้ จะวิสันหาโดยส่วนเดียวมิได้”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะปัญหาข้อนี้ พวกนิครนถ์ฉิบหายแล้ว”

“ราชกุมาร เหตุไฉน พระองค์จึงตรัสอย่างนี้เล่า”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะปัญหาข้อนี้ พวกนิครนถ์ได้ฉิบหายแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส หม่อมฉันเข้าไปหานิครนถ์ นาฏบุตรถึงที่อยู่ ใหว่แล้วนั่ง ณ ที่สมควร นิครนถ์ นาฏบุตรได้บอกว่ ‘เสด็จไปเกิดพระราชากุมาร เข็ญพระองค์เสด็จไปโต้วาทะกับพระสมณโคดมเกิด เมื่อพระองค์ทรงโต้วาทะกับพระสมณโคดมอย่างนี้ กิตติศัพท์อันงามของพระองค์จักกระเบื้องไปว่า ‘อภัยราชกุมารทรงโต้วาทะกับพระสมณโคดมผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้’

เมื่อนิครนถ์ นาฏบุตรกล่าวอย่างนี้ ข้าพระองค์ได้ถามว่า ‘ท่านขอรับ ข้าพเจ้าจะโต้วาทะกับท่านพระสมณโคดมผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ ได้อย่างไร’ นิครนถ์ นาฏบุตรตอบว่า ‘มาเกิดพระราชากุมาร เข็ญพระองค์เสด็จเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมถึงที่ประทับแล้วทูลถามอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีบ้างไหมที่พระตถาคต

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๐ (กัณฑ์กรสูตร) หน้า ๑๐ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๘. อภยราชกุมารสูตร

ตรัสวาทว่า 'ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น' ถ้าพระสมณโคดมถูกถามอย่างนี้ แล้วจะทรงตอบว่า 'ราชกุมาร มีบ้างที่ตถาคตกล่าววาทว่า 'ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น'

พระองค์พึงทูลถามพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น การกระทำของพระองค์จะต่างอะไรจากปุถุชน เพราะปุถุชนก็กล่าววาทว่า 'ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น' ถ้าพระสมณโคดมถูกพระองค์ทูลถามอย่างนี้ แล้วจะทรงตอบอย่างนี้ว่า 'ราชกุมาร ตถาคตไม่กล่าววาทว่า 'ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น'

พระองค์พึงทูลถามพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงพยากรณ์พระเทวทัตว่า 'เทวทัตจักเกิดในอบาย จักเกิดในนรก ดำรงอยู่สิ้น ๑ กัป เป็นผู้ที่ใคร ๆ เยี่ยวยามไม่ได้' เพราะวาทของพระองค์นั้น พระเทวทัตโกรธ เสียใจ'

พระราชกุมาร พระสมณโคดมถูกพระองค์ทูลถามปัญหา ๒ เจื่อนี้แล้วจะทรงกลืนไม่เข้า คายไม่ออก กระจับเหล็กติดอยู่ในลำคอของบุรุษ บุรุษนั้นไม่อาจกลืนเข้าไปได้ ไม่อาจคลายออก แม้ฉันใด พระสมณโคดมก็ฉันนั้นเหมือนกัน ถูกพระองค์ทูลถามปัญหา ๒ เจื่อนี้แล้วจะทรงกลืนไม่เข้า คายไม่ออก"

เกณขีในการตรัสวาทของพระพุทธเจ้า

[๘๖] ขณะนั้นเอง กุมารน้อยยังนอนหงายอยู่บนพระเพลาของอภัยราชกุมาร ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับอภัยราชกุมารว่า "ราชกุมาร พระองค์เข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้ากุมารน้อยนี้อาศัยความประมาทของพระองค์หรือของหญิงที่เลี้ยง พึงนำไม้หรือก้อนกรวดมาใส่ปาก พระองค์จะพึงปฏิบัติกับกุมารน้อยนั้นอย่างไร"

อภัยราชกุมารกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันจะนำออกเสีย ถ้าหม่อมฉันไม่อาจจะนำออกแต่ที่แรกได้ หม่อมฉันก็จะเอามือซ้ายประคองศีรษะ แล้วอนี้ว่ามีขอว่า ล้วงเอาไม้หรือก้อนกรวดพร้อมด้วยเลือดออกเสีย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะหม่อมฉันมีความเอ็นดูในกุมารน้อย"

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๘. อภยราชกุมารสูตร

“ราชกุมาร ตถาคตก็นั้นเหมือนกัน รู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบ
ด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าว
วาจานั้น

อนึ่ง ตถาคตรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้น
ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่
เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ว่าจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก
เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก
เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

อนึ่ง ตถาคตรู้ว่าจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้น
เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ข้อนั้น
เพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในหมู่มสัตว์ทั้งหลาย”

พุทธปฏิภาณ

[๘๗] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี พราหมณ์ผู้เป็น
บัณฑิตก็ดี คหบดีผู้เป็นบัณฑิตก็ดี สมณะผู้เป็นบัณฑิตก็ดี ตั้งปัญหาแล้วเข้ามา
เฝ้าพระตถาคต ทูลถามปัญหานั้น การตอบปัญหาของบัณฑิตเหล่านั้น พระผู้มี
พระภาคทรงตรัสด้วยพระหทัยก่อนว่า ‘บัณฑิตทั้งหลายจักเข้ามาหาเราแล้วทูลถาม
ปัญหาอย่างนี้ เราเมื่อบัณฑิตเหล่านั้นทูลถามอย่างนี้แล้ว จักตอบอย่างนี้’ หรือ
ว่าคำตอบนั้นปรากฏแก่พระตถาคตโดยทันที”

“ราชกุมาร ถ้าเช่นนั้น ในข้อนี้ ตถาคตจักถามพระองค์บ้าง ข้อนี้พระองค์
เห็นควรอย่างไร พระองค์พึงตอบอย่างนั้น พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้น
ว่าอย่างไร พระองค์เป็นผู้ชำนาญในองค์ประกอบน้อยใหญ่ของรถ มิใช่หรือ”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า หม่อมฉันเป็นผู้ชำนาญในองค์ประกอบน้อยใหญ่ของรถ”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๘. อภัยราชกุมารสูตร

“ราชกุมาร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ชนทั้งหลายเข้าไปเฝ้าพระองค์แล้วทูลถามอย่างนี้ว่า ‘องค์ประกอบน้อยใหญ่ของรถคันนี้ชื่ออะไร’ การตอบปัญหาของชนเหล่านั้น พระองค์ตริคด้วยพระทัยก่อนว่า ‘ชนทั้งหลายเข้ามาหาเราแล้วจักถามอย่างนี้ เราเมื่อถูกชนเหล่านั้นถามอย่างนี้ จักตอบอย่างนี้’ หรือว่าคำตอบนั้นปรากฏแก่พระองค์โดยทันที”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะหม่อมฉันเป็นผู้เชี่ยวชาญจักรกลเป็นอย่างดี ขำนาญในองค์ประกอบน้อยใหญ่ของรถ องค์ประกอบน้อยใหญ่ของรถทั้งหมด หม่อมฉันทราบดีแล้ว ฉะนั้นการตอบปัญหานั้นปรากฏแก่หม่อมฉันโดยทันที”

“ราชกุมาร กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี พรหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี คหบดีผู้เป็นบัณฑิตก็ดี สมณะผู้เป็นบัณฑิตก็ดี ตั้งปัญหาแล้วจักเข้ามาหาตถาคต ถ้ามปัญหานั้น การตอบปัญหานั้นปรากฏแก่ตถาคตโดยทันทีเหมือนกัน ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะธรรมชาติ^๑นั้น ตถาคตแทงตลอดดีแล้ว การตอบปัญหานั้นปรากฏแก่ตถาคตโดยทันที”

อภัยราชกุมารแสดงตนเป็นอุบาสก

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อภัยราชกุมารได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาค ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของทีปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดี จักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

อภัยราชกุมารสูตรที่ ๘ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมชาติ ในที่นี้หมายถึงสภาวะธรรม เป็นชื่อของพระสัมพันธัญญาน (ม.ม.อ. ๒/๘๗/๘๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๘๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๙. พหุเวทนิยสูตร

๙. พหุเวทนิยสูตร

ว่าด้วยเวทนาหลายประเภท

[๘๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะเข้าไปหาท่านพระอุททายี
ถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนถามท่านพระอุททายีว่า “ท่านอุททายี
พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้เท่าไร ขอรับ”

ท่านพระอุททายีตอบว่า “ช่างไม้ พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการ คือ
(๑) สุขเวทนา (๒) ทุกขเวทนา (๓) อทุกขมสุขเวทนา พระผู้มีพระภาคตรัส
เวทนาไว้ ๓ ประการนี้”

เมื่อท่านพระอุททายีกล่าวอย่างนี้แล้ว ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะได้กล่าวกับท่าน
พระอุททายีว่า “ท่านอุททายี พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการ แต่พระ
ผู้มีพระภาคตรัสไว้ ๒ ประการ คือ (๑) สุขเวทนา (๒) ทุกขเวทนา

ท่านผู้เจริญ อทุกขมสุขเวทนาพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในสุขที่สงบประณีต”

แม้ครั้งที่ ๒ ท่านพระอุททายีก็ได้กล่าวกับช่างไม้ชื่อปัญจกังคะว่า “ช่างไม้
พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๒ ประการ แต่พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้
๓ ประการ คือ (๑) สุขเวทนา (๒) ทุกขเวทนา (๓) อทุกขมสุขเวทนา

พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการนี้”

แม้ครั้งที่ ๒ ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะก็ได้กล่าวกับท่านพระอุททายีว่า “ท่านอุททายี
พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการ แต่พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้
๒ ประการ คือ (๑) สุขเวทนา (๒) ทุกขเวทนา

ท่านผู้เจริญ อทุกขมสุขเวทนาพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในสุขที่สงบประณีต”

แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระอุททายีก็ได้กล่าวกับช่างไม้ชื่อปัญจกังคะว่า “ช่างไม้
พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๒ ประการ แต่พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้
๓ ประการ คือ (๑) สุขเวทนา (๒) ทุกขเวทนา (๓) อทุกขมสุขเวทนา

พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการนี้”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๙. พหุเวทนิยสูตร

แม้ครั้งที่ ๓ ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะก็ได้กล่าวกับท่านพระอุทายีว่า “ท่านอุทายี พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสเวทนาไว้ ๓ ประการ แต่พระผู้มีพระภาคตรัสเวทนาไว้ เพียง ๒ ประการ คือ (๑) สุขเวทนา (๒) ทุกขเวทนา

ท่านผู้เจริญ อทุกขมสุขเวทนาพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในสุขที่สงบประณีต”

ท่านพระอุทายีไม่สามารถให้ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะยินยอมได้ ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะ ก็ไม่สามารถให้ท่านพระอุทายียินยอมได้

[๘๙] ท่านพระอานนท์ได้ยินการสนทนาปราศรัยนี้ของท่านพระอุทายีกับ ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะ จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลถึงการสนทนาปราศรัยของท่านพระอุทายีกับช่างไม้ชื่อ ปัญจกังคะทั้งหมดนั้นแต่พระผู้มีพระภาค เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ว่า

“อานนท์ ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะไม่คล้อยตามบรรยาย^๑ที่มีอยู่ของอุทายี ส่วน อุทายีก็ไม่คล้อยตามบรรยายที่มีอยู่ของช่างไม้ชื่อปัญจกังคะ

ประเภทแห่งเวทนา

อานนท์ เรากล่าวเวทนา ๒ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๓ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๕ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าว เวทนา ๖ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๑๘ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๓๖ ประการไว้โดยบรรยายก็มี กล่าวเวทนา ๑๐๘ ประการไว้โดย บรรยายก็มี

ธรรมอันเราแสดงไว้แล้วโดยบรรยายอย่างนี้ เมื่อธรรมอันเราแสดงไว้แล้วโดย บรรยายอย่างนี้ ชนเหล่าใดจักไม่รู้ ไม่สำคัญ ไม่ชื่นชมตามคำที่เรากล่าวเจรจาดีแล้ว แก่กันและกัน ชนเหล่านั้นพึงหวังได้ว่า จักบาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ใช้หอกคือปากที่มแทงกันอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ บรรยาย ในที่นี้หมายถึงเหตุ (ส.สพ.อ. ๓/๒๖๗-๒๖๘/๑๔๑)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๙. พหุเวทนิยสูตร

ธรรมอันเราแสดงไว้แล้วโดยบรรยายอย่างนี้ เมื่อธรรมอันเราแสดงไว้แล้วโดย
บรรยายอย่างนี้ ชนเหล่าใดจักรู้ สำคัญ ขึ้นชมตามคำที่เรากล่าวเจรจาดีแล้ว
แก่กันและกัน ชนเหล่านั้นพึงหวังได้ว่า จักพร้อมเพรียงกัน ขึ้นชมกัน ไม่วิวาทกัน
เป็นเหมือนน้ำมันกับน้ำ มองดูกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่

กามสุข

[๙๐] อานนท กามคุณ ๕ ประการนี้

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก
ชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนด
๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู ...
๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก ...
๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น ...
๕. โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ
ชวนให้รัก ชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

กามคุณ ๕ ประการนี้

สุขโสมนัสที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ ๕ ประการนี้ เราเรียกว่า กามสุข

ชนใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ชนทั้งหลายย่อมเสวยสุขโสมนัสที่สงบอย่างยิ่งนี้'

เราก็ไม่คล้อยตามคำของชนนั้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะยังมีสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๙. พหุเวทนิยสูตร

สุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่า

สุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน
ที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

นี้แล ชื่อว่าสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

ชนใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ชนทั้งหลายย่อมเสวยสุขโสมนัสที่สงบอย่างยิ่งนี้' เราก็
ไม่คล้อยตามคำของชนนั้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะยังมีสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

สุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เป็นอย่างไร

คือ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุในธรรมวินัยนี้บรรลุทุติยฌาน มีความ
ผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุข
อันเกิดจากสมาธิอยู่ ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน ... อยู่

นี้แล ชื่อว่าสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

ชนใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ฯลฯ

สุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนด
นานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง บรรลุอากาศาสนัญจายตนฌานอยู่โดยกำหนดว่า
'อากาศหาที่สูดมิได้'

นี้แล ชื่อว่าสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

ชนใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ฯลฯ

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๙. พหุเวทนิยสูตร

สุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงฉานโดยประการทั้งปวง บรรลวิญญาณ์ญาณจา-
ยตนฉานอยู่ โดยกำหนดว่า 'วิญญาณ์หาที่สุดมิได้'

นี้แล ชื่อว่าสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

ชนใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ฯลฯ

สุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงฉานได้โดยประการทั้งปวง บรรลอุกาสัญญา-
ยตนฉานอยู่ โดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร'

นี้แล ชื่อว่าสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

ชนใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ฯลฯ

สุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงฉานโดยประการทั้งปวง บรรลุเนวส์ัญญา-
นาส์ัญญา ยตนฉานอยู่

นี้แล ชื่อว่าสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

อาณนทฺ์ ชนใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ชนทั้งหลายยอมเสวยสุขโสมนัสที่สงบ
อย่างยั้งนี้' เราก็มิได้คล้อยตามคำของชนนั้น

ชื่อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะยังมีสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

สุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงฉานได้โดยประการทั้งปวง บรรลุสัจัญญา-
เวทียัตนิโรธอยู่

นี้แล ชื่อว่าสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปปีณณกสูตร

[๙๑] อานนทฺ เป็นไปได้ที่อัญญเดียรถียปริพาชกทั้งหลายจะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
'เป็นไปได้หรือ เป็นไปได้อย่างไรที่พระสมณโคดมกล่าวสัญญาเวทียัตนิโรธ และ
บัญญัติสัญญาเวทียัตนิโรธนั้นไว้ในสุข'

อานนทฺ อัญญเดียรถียปริพาชกทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ เธอทั้งหลายฟังคํานว่า
'ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงหมายถึงสุขเวทนาเพียงอย่างเดียวแล้ว
บัญญัติสัญญาเวทียัตนิโรธนั้นไว้ในสุขเลย แต่บุคคลย่อมประสบสุขในฐานะใด ๆ มีสุข
ในฐานะใด ๆ พระตถาคตจึงทรงบัญญัติฐานะนั้น ๆ ไว้ในสุข'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนทฺมีใจยินดีชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

พหุเวทนิยสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อปปีณณกสูตร

ว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด

พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดชาวบ้านสาลา

[๙๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมกับภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ เสด็จถึงบ้านพราหมณ์ของชาวโกศลชื่อสาลา พราหมณ์และคหบดีชาวบ้าน
สาลาได้สดับข่าวว่า

'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ท่านพระสมณโคดมเป็นศากยบุตร เสด็จ
ออกผนวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศล พร้อมกับภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่เสด็จถึงบ้านพราหมณ์ชื่อสาลาโดยลำดับ ท่านพระโคดมนี้มีกิตติศัพท์
อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า 'แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็น
พระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝักผู้สมควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปฺปนณกสูตร

เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทฺธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค' พระองค์ทรงรู้แจ้ง
โลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์
เทวดาและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมี
ความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศ
พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทฺธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบ
พระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้เป็นความดีอย่างแท้จริง"

ครั้งนั้น พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านสาลาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ บางพวกถวายอภิวาทแล้วนั้น ณ ที่สมควร บางพวกทูลสนทนาปราศรัย
พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร บางพวกประนมมือ
ไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้วนั้น ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและ
โคตรในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้วนั้น ณ ที่สมควร บางพวกก็นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่
สมควร

ตรัสอปฺปนณกธรรม

[๙๓] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพราหมณ์และคหบดีชาวบ้านสาลาผู้หนึ่ง
เรียบร้อยแล้วว่า

"พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ศาสดาองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งเป็นที่ชอบใจของ
ท่านทั้งหลาย เป็นเหตุให้ได้ศรัทธาที่มีเหตุผล มีอยู่หรือ"

พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ศาสดา
องค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นที่ชอบใจของข้าพระองค์ทั้งหลาย เป็นเหตุให้ได้ศรัทธาที่
มีเหตุผล ยังไม่มีเลย"

พระสูตรต้นตอปีฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปฺปนณกสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลาย ยังไม่ได้ศัสตราเป็นที่ชอบใจ พึงสมათานอปฺปนณกธรรม^๑นี้แล้วประพทิตตามเกิด เพราะวา อปฺปนณกธรรมที่ท่านทั้งหลายสมათานให้บริบูรณ์ จักเป็นไปเพื่อประโยชน์ ก่อกุศล เพื่อสุขแก่ท่านทั้งหลายตลอดกาลนาน

อปฺปนณกธรรมนั้น เป็นอย่างไร

นัตถิกทิกฺขณฺฐิกับอตฺถิกทิกฺขณฺฐิ

[๙๔] คือ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิกฺขณฺฐิอย่างนี้ว่า ‘ท่านที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงก็ไม่มีผล ผลวิบาก แห่งกรรมที่ทําดีทําชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดามีคุณ บิดามีคุณ โอปปาติก^๒สัตว์ก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพทิตปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และ โลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก’

สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมีวาตะเป็นข้าศึกโดยตรงต่อสมณพราหมณ์เหล่านั้น พวกเขากล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงก็มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทําดีทําชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ โอปปาติกสัตว์มีอยู่ สมณพราหมณ์ผู้ประพทิตปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และ โลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็มีอยู่ในโลก’

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความชอนนั้นว่าอย่างไร สมณพราหมณ์เหล่านี้มีวาตะขัดแย้งกันโดยตรง มิใช่หรือ”

พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นกราบทูลว่า “ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ อปฺปนณกธรรม หมายถึงธรรมที่ไม่ผิด ไม่เป็นสองแง่ เป็นเอกภาพ (ม.ม.อ. ๒/๙๓/๘๗)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๙ (อัฐกนาคสูตร) หน้า ๒๐ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อภิณณกสูตร

โทษแห่งการปฏิบัติผิด

[๙๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บรรดาสมณ-พราหมณ์ ๒ จำพวกนั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงก็ไม่มีผล ฯลฯ สมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก' สมณพราหมณ์เหล่านั้น พึงหวังข้อนี้ได้ คือ จักเว้นกุศล-ธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจจริต (๒) วจีสุจจริต (๓) มโนสุจจริต จักสมาทาน อกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายทุจจริต (๒) วจิตุจจริต (๓) มโนทุจจริต แล้วประพฤติอยู่

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมอง แห่งอกุศลธรรม ไม่เห็นอนิสงส์ในเนกขัมมะอันเป็นฝ่ายผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรม

อนึ่ง โลกหน้ามี แต่เขากลับเห็นว่า 'โลกหน้าไม่มี' ความเห็นนั้นของเขาจึงเป็น มิจฉาทิฏฐิ โลกหน้ามี แต่เขาดำริว่า 'โลกหน้าไม่มี' ความดำรินั้นของเขาจึงเป็น มิจฉาสังกัปปะ โลกหน้ามี แต่เขากล่าวว่า 'โลกหน้าไม่มี' วาจานั้นของเขาจึงเป็น มิจฉาวาจา โลกหน้ามี เขากล่าวว่า 'โลกหน้าไม่มี' ผู้นี้ย่อมทำตนเป็นข้าศึกต่อ พระอรหันต์ผู้รู้แจ้งโลกหน้า โลกหน้ามี เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า 'โลกหน้าไม่มี' การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจเช่นนั้น เป็นการทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริง และเขายังจะยกตนข่มผู้อื่น ด้วยการทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้น เขาก็ละทิ้งความเป็นผู้มีศีลตั้งงามแล้วตั้งตนเป็นคนทุศีล เพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย บาบอกุศลธรรมเป็นอเนกเหล่านี้ คือ มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา ความเป็นข้าศึกกับพระอรียะ การทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริง การยกตน การข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการอย่างนี้

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น วิญญูชน ย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ถ้าโลกหน้าไม่มี เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้หลังจาก ตายแล้วจักทำตนให้มีมีความสุขได้ ถ้าโลกหน้ามีจริง เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัณณกสูตร

หลังจากตายแล้ว จักไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^๑ ถ้าโลกหน้าไม่มีจริง คำของ สมณพราหมณ์เหล่านั้นจะจริงหรือไม่ก็ช่างเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษบุคคลนี้ย่อม กุกรวิญญูชน ดีเดียนไต่ในปัจจุบันว่า 'เป็นบุรุษบุคคลผู้ทศิล เป็นมิจฉาทิฏฐิ เป็น นัตถิกวาทะ'

ถ้าโลกหน้ามีจริง บุรุษบุคคลนี้จะได้รับโทษในโลกทั้ง ๒ คือ (๑) ในปัจจุบัน กุกรวิญญูชนดีเดียนไต่ (๒) หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก อย่างนี้

อปัณณกธรรมนี้ ที่บุคคลนั้นสมาทานให้บริบูรณ์ไม่ดี แพร่ดั่งไปฝ่ายเดียว^๒ ย่อมละเหตุที่เป็นกุศล ด้วยประการอย่างนี้

คุณแห่งการปฏิบัติชอบ

[๙๖] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์ ๒ จำพวกนั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดผู้มีวาทะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'ทานที่ให้แล้วมีผล ฯลฯ สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่ง เองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้ง มีอยู่ในโลก' สมณพราหมณ์เหล่านั้นพึงหวังข้อนี้ได้ คือ จักเว้นอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายทุจริต (๒) วจีทุจริต (๓) มโนทุจริต จักสมาทานกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจริต (๒) วจีสุจริต (๓) มโนสุจริต แล้วประพฤติด้อย

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นเห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่ง อกุศลธรรม เห็นอานิสงส์ในเนกขัมมะอันเป็นฝ่ายผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรม

อนึ่ง โลกหน้ามี เขาเห็นว่า 'โลกหน้ามีจริง' ความเห็นนั้นของเขา จึงเป็น สัมมาทิฏฐิ โลกหน้ามีจริง เขาดำริว่า 'โลกหน้ามีจริง' ความดำรินั้นของเขาจึงเป็น สัมมาสังกัปปะ โลกหน้ามีจริง เขากล่าวว่า 'โลกหน้ามีจริง' วาจานั้นของเขาจึงเป็น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๕ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

^๒ แพร่ดั่งไปฝ่ายเดียว หมายถึงยึดถือวาทะของตนฝ่ายเดียว (ม.ม.อ. ๒/๙๕/๘๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัณณกสูตร

สัมมาวาจา โลกหน้ามีจริง เขากล่าวว่า 'โลกหน้ามีจริง' ผู้นี้ชื่อว่าไม่ทำตนเป็นข้าศึกกับพระอรหันต์ผู้รู้แจ้งโลกหน้า โลกหน้ามี เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า 'โลกหน้ามีจริง' การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจเช่นนั้น เป็นการทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง และเขาย่อมไม่ยกตนข่มผู้อื่น ด้วยการทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้นเขาก็ละทิ้งความเป็นผู้ทุศีล แล้วตั้งตนเป็นคนมีศีลตั้งงาม เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย กุศลธรรมเป็นอนงกเหล่านี้ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา ความไม่ เป็นข้าศึกกับพระอริยะ การทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง การไม่ยกตน การไม่ ข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการอย่างนี้

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น วิญญูชน ย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ถ้าโลกหน้ามี เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้ หลังจาก ตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์' ถ้าโลกหน้าไม่มีจริง คำของสมณพราหมณ์ เหล่านั้นจะจริงหรือไม่ก็ช่างเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษบุคคลนี้ก็ย่อมได้รับคำสรรเสริญ จากวิญญูชนในปัจจุบันว่า 'เป็นบุรุษบุคคลผู้มีศีล เป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นอัครถิกวาตะ'

ถ้าโลกหน้ามีจริง บุรุษบุคคลนี้ก็จะได้รับคุณในโลกทั้ง ๒ คือ (๑) ในปัจจุบัน วิญญูชนย่อมสรรเสริญ (๒) หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ อย่างนี้

อปัณณกธรรมนี้ ที่บุคคลนั้นสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว แพร่ดั่งไปทั้งสองฝ่าย^๑ ย่อมละเหตุที่เป็นอกุศลได้ ด้วยประการอย่างนี้

อกิริยทิฏฐิกับกิริยทิฏฐิ

[๙๗] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะ อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'เมื่อบุคคลทำเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เศร้าโศกเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้เศร้าโศก ทำให้ลำบากเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ดันรนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ดันรน ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ตัดของย่องเบา ปล้นเรือนหลังเดียว ดักจี้ในทาง เปลี่ยว เป็นขู้ พุดเท็จ ผู้ทำ(เช่นนั้น) ก็ไม่จัดว่าทำบาป

เชิงอรรถ :

^๑ แพร่ดั่งไปทั้งสองฝ่าย หมายถึงยึดถือวาทะทั้งของตนและของผู้อื่น (ม.ม.อ. ๒/๙๖/๘๘)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปฺปนณกสูตร

แม้หากบุคคลใช้จักรมีคมดุมัดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ให้เป็นดุจลานตากเนื้อ ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาปมาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งขวาแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ไซ้ให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาปมาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งซ้ายแม่น้ำคงคา ให้เอง ไซ้ให้ผู้อื่นให้ ฆ่าเอง ไซ้ให้ผู้อื่นฆ่า เขาย่อมไม่มีบุญที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบุญมาถึงเขา ไม่มีบุญที่เกิดจากการให้ทาน จากการฝึกอินทรีย์ จากการสำรวจ จากการพูดคำสัตย์ ไม่มีบุญมาถึงเขา'

สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่ง มีวาทะขัดแย้งกันโดยตรงกับสมณพราหมณ์เหล่านั้น พวกเขากล่าวอย่างนี้ว่า 'เมื่อบุคคลทำเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เศร้าโศกเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้เศร้าโศก ทำให้ลำบากเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ดันรนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ดันรน ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ตัดช่องย่องเบา ปล้นเรือนหลังเดียว ดักจี้ในทางเปลี่ยว เป็นขู้ พุดเท็จ ผู้ทำ(เช่นนั้น)จัดว่าทำบาป

แม้หากบุคคลใช้จักรมีคมดุมัดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ให้เป็นดุจลานตากเนื้อ ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน เขาย่อมมีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลไปฝั่งขวาแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ไซ้ให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน เขาย่อมมีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น มีบาปมาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งซ้ายแม่น้ำคงคา ให้เอง ไซ้ให้ผู้อื่นให้ ฆ่าเอง ไซ้ให้ผู้อื่นฆ่า เขาย่อมมีบุญที่เกิดจากกรรมนั้น มีบุญมาถึงเขา ย่อมมีบุญที่เกิดจากการให้ทาน จากการฝึกอินทรีย์ จากการสำรวจ จากการพูดคำสัตย์ มีบุญมาถึงเขา' ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร สมณพราหมณ์เหล่านี้มีวาทะขัดแย้งกันโดยตรง มิใช่หรือ"

พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นกราบทูลว่า "ไซ้ พระพุทธเจ้าข้า"

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัลณกสูตร

โทษแห่งการปฏิบัติผิด

[๙๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บรรดาสมณ-พราหมณ์ ๒ จำพวกนั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘เมื่อบุคคลทำเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เศร้าโศกเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้เศร้าโศก ทำให้ลำบากเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ดิ้นรน ฆ่าสัตว์ ถู้อาณัติของที่เจ้าของเขา ไม่ได้ให้ ตัดช่องย่องเบา ปล้นเรือนหลังเดียว ตักจี้ในทางเปลี่ยว เป็นขู้ พุดเท็จ ผู้ทำ(เช่นนั้น) ก็ไม่จัดว่าทำบาป

แม้หากบุคคลใช้จักรมีคมคมัดโกนสังหารเหล่าสัตว์ ในปฐพีนี้ให้เป็นดจลานตากเนื้อ ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาปมาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งขวามแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ไซ้ให้ผู้อื่นฆ่า ฯลฯ ไม่มีบุญที่เกิดจากการให้ทาน จากการฝึกอินทรีย์ จากการสำรวม จากการพูดคำสัตย์ ‘ไม่มีบุญมาถึงเขา’ สมณพราหมณ์เหล่านั้นพึงหวังข้อนี้ได้ คือ จักเว้นกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจจริต (๒) วจิสฺสุจจริต (๓) มโนสุจจริต จักสมათานอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายทุจจริต (๒) วจิทฺทุจจริต (๓) มโนทุจจริต แล้วประพฤติด้อย

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม ไม่เห็นอาณัติสงส์ในเนกขัมมะอันเป็นฝ่ายผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรม

อนึ่ง การกระทำมีผล แต่เขากลับเห็นว่า ‘การกระทำไม่มีผล’ ความเห็นนั้นของเขาจึงเป็นมิจฉาทิฏฐิ การกระทำมีผล แต่เขาดำริว่า ‘การกระทำไม่มีผล’ ความดำรินั้นของเขาจึงเป็นมิจฉาสังกัปปะ การกระทำมีผล แต่เขากล่าวว่า

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปฺปนณกสูตร

'การกระทำไม่มีผล' วาจานั้นของเขาจึงเป็นมิจฉาวาจา การกระทำมีผล เขากล่าวว่า 'การกระทำไม่มีผล' ผู้นี้ย่อมทำตนให้เป็นข้าศึกกับพระอรหันต์ ผู้เป็นกิริยวาหะ การกระทำมีผล เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า 'การกระทำไม่มีผล' การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจเช่นนั้น เป็นการทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริง และเขายังจะยกตนข่มผู้อื่น ด้วยการทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้นเขาก็ละทิ้งความเป็นผู้มีศีลตั้งงามแล้วตั้งตนเป็นคนทุศีล เพราะมิจฉาทิฎฐิเป็นปัจจัย บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกเหล่านี้ คือ มิจฉาทิฎฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา ความเป็นข้าศึกกับพระอรหันต์ การทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริง การยกตน การข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการอย่างนี้

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น วิญญูชน ย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ถ้าการกระทำไม่มีผล เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้ หลังจากตายแล้วจักทำตนให้มีความสวัสดีได้ ถ้าการกระทำมีผลจริง เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้ หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก' ถ้าการกระทำไม่มีผลจริง คำของสมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นจะจริงหรือไม่ก็ช่างเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้น บุรุษบุคคลนี้ย่อมถูกวิญญูชนติเตียนได้ในปัจจุบันว่า 'เป็นบุรุษบุคคลผู้ทุศีล เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นอกิริยวาหะ' ถ้าการกระทำมีผลจริง บุรุษบุคคลผู้เจริญนี้จะได้รับโทษในโลกทั้ง ๒ คือ (๑) ในปัจจุบันถูกวิญญูชนติเตียนได้ (๒) หลังจากตายแล้ว จักไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก อย่างนี้

อปฺปนณกธรรมนี้ ที่บุคคลนั้นสมาทานให้บริบูรณ์ไม่ดี แพร่ดังไปฝ่ายเดียว ย่อมละเหตุที่เป็นกุศล ด้วยประการอย่างนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัลณกสูตร

คุณแห่งการปฏิบัติชอบ

[๙๙] พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพรหมณ์เหล่านั้น สมณพรหมณ์เหล่าใดผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฐฐิอย่างนี้ว่า `เมื่อบุคคลทำเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เศร้าโศกเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้เศร้าโศก ทำให้ลำบากเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ตั้รตนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ตั้ร ฆ่าสัตว์ ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ตัดช่องย่องเบา ปล้น เรือนหลังเดียว ตักจีในทางเปลี่ยว เป็นขู้ พุดเท็จ ผู้ทำ(เช่นนั้น)จัดว่าทำบาป

แม้หากบุคคลใช้จักรมีคมดุมัดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ให้เป็นตุจลาน ตากเนื้อ ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน เขาย่อมมีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น มีบาปมาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งขวาแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ไซ้ให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน เขาย่อมมีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น มีบาปมาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งซ้ายแม่น้ำคงคา ให้เอง ไซ้ให้ผู้อื่นให้ บุษาเอง ไซ้ให้ผู้อื่น บุษา เขาย่อมมีบุญที่เกิดจากกรรมนั้น มีบุญมาถึงเขา ย่อมมีบุญที่เกิดจากการ ให้ทาน จากการฝึกอินทรีย์ จากการสำรวม จากการพูดคำสัตย์ มีบุญมาถึงเขา' สมณพรหมณ์เหล่านั้นพึงหวังข้อนี้ได้ คือ จักเว้นอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายทุจริต (๒) วจีทุจริต (๓) มโนทุจริต จักสมათานกุศล ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจริต (๒) วจีสุจริต (๓) มโนสุจริต แล้วประพฤติด้อย

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะสมณพรหมณ์เหล่านั้น เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่ง อกุศลธรรม เห็นอานิสงส์ในเนกขัมมะอันเป็นฝ่ายผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรม

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัณณกสูตร

อนึ่ง การกระทำมีผล เขาเห็นว่า 'การกระทำมีผลจริง' ความเห็นนั้นของเขา จึงเป็นสัมมาทิฏฐิ การกระทำมีผลจริง เขาตำราว่า 'การกระทำมีผลจริง' ความตำราเห็นของเขาจึงเป็นสัมมาสังกัปปะ การกระทำมีผลจริง เขากล่าวว่า 'การกระทำมีผลจริง' วาจาเห็นของเขาจึงเป็นสัมมาวาจา การกระทำมีผลจริง เขากล่าวว่า 'การกระทำมีผลจริง' ผู้นี้ชื่อว่าไม่ทำตนเป็นข้าศึกกับพระอรหันต์ผู้เป็นกิริยวาตะ การกระทำมีผลจริง เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า 'การกระทำมีผลจริง' การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจเช่นนั้น เป็นการทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง และเขาย่อมไม่ยกตนข่มผู้อื่น ด้วยการทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้นเขาก็ละทิ้งความเป็นผู้ทุศีลแล้วตั้งตนเป็นคนมีศีลตั้งงาม เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย กุศลธรรมเป็นอเนกเหล่านี้ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา ความไม่เป็นข้าศึกกับพระอรหันต์ การทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง การไม่ยกตน การไม่ข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการอย่างนี้

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น วิญญูชน ย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ถ้าการกระทำมีผลจริง เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้ หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าการกระทำไม่มีผลจริง คำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะจริงหรือไม่ก็ช่างเถิด เมื่อเป็นอย่างนั้น บุรุษบุคคลนี้ก็ย่อม 'ได้รับคำสรรเสริญจากวิญญูชนในปัจจุบันว่า 'เป็นบุรุษบุคคลผู้มีศีล เป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นกิริยวาตะ' ถ้าการกระทำมีผลจริง บุรุษบุคคลนี้ก็จะได้รับคุณในโลกทั้ง ๒ คือ (๑) ในปัจจุบันวิญญูชนย่อมสรรเสริญ (๒) หลังจากตายแล้ว จักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ อย่างนี้

อปัณณกธรรม ที่บุคคลนั้นสมาทานให้บริบูรณ์ดีแล้ว แพร่ตั้งไปทั้งสองฝ่าย ย่อมละเหตุที่เป็นอกุศลได้ ด้วยประการอย่างนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปฺปนณกสูตร

เหตุกทิกฺกุฏิกัปปเหตุกทิกฺกุฏิก

[๑๐๐] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิกฺกุฏิกอย่างนี้ว่า 'ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายบริสุทธิ์เอง ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีคามสามารถของมนุษย์ ไม่มีคามพยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะ^๑ทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตา ตามสถานภาพทางสังคมและตามลักษณะเฉพาะตน ย่อมเสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติ^๒ทั้ง ๖'

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่ง มีวาตะขัดแย้งโดยตรงกับสมณพราหมณ์เหล่านั้น พวกเขากล่าวอย่างนี้ว่า 'ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายบริสุทธิ์เอง มีกำลัง มีคามเพียร มีคามสามารถของมนุษย์ มีคามพยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะทั้งปวง ไม่ใช่ไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตา ตามสถานภาพทางสังคมและตามลักษณะเฉพาะตน เสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖' ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร สมณพราหมณ์เหล่านี้มีวาตะขัดแย้งกันโดยตรง มิใช่หรือ"

พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นกราบทูลว่า "ใช่ พระพุทธเจ้าข้า"

เชิงอรรถ :

^๑ สัตว์ หมายถึงสัตว์ทุกจำพวก เช่น อูฐ โค ลา ปาณะ หมายถึงสัตว์ที่มี ๑ อินทรีย์ ๒ อินทรีย์ เป็นต้น
ภูตะ หมายถึงสัตว์ทุกจำพวกทั้งที่เกิดจากฟองไข่และเกิดในครรภ์มารดา ชีวะ หมายถึงพวกพืชทุกชนิด
(ที.สี.อ. ๑/๑๖๘/๑๔๖)

^๒ อภิชาติทั้ง ๖ ได้แก่

๑. กัณหาภิชาติ (ผู้มีชาติดำ) หมายถึงผู้ทำงานหนักแล้ว เช่น เป็นโจร เป็นแพศมชาติ
๒. นีลาภิชาติ (ผู้มีชาติเขียว) หมายถึงภิกษุผู้เป็นนักบวชพวกหนึ่ง ผู้เลือกกินแต่เนื้อปลา
๓. โลหิตาภิชาติ (ผู้มีชาติแดง) หมายถึงนิครนถ์ผู้ถือผ้าผืนเดียวเป็นวัตร
๔. หลีทาภิชาติ (ผู้มีชาติเหลือง) หมายถึงคฤหัสถ์ผู้เป็นสาวกของชีเปลือย ผู้ประเสริฐกว่าพวกนิครนถ์
๕. สุกกาภิชาติ (ผู้มีชาติขาว) หมายถึงเจ้าลัทธิชื่อ นันทะ วัจจะ สังกิจจะ ดีกว่า ๔ จำพวกข้างต้น
๖. ปรมสุกกาภิชาติ (ผู้มีชาติขาวที่สุด) หมายถึงพวกอาชีวกผู้มีลัทธิดีกว่า ๕ จำพวกข้างต้น
(ม.ม.อ. ๒/๑๐๐/๙๐, ที.สี.อ. ๑/๑๖๘/๑๔๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๑๐๖ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อภิณณกสูตร

โทษแห่งการปฏิบัติผิด

[๑๐๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของ สมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายบริสุทธิ์เอง ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีความสามารถของมนุษย์ ไม่มีคามพยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตา ตามสถานภาพทางสังคมและตามลักษณะเฉพาะตน ย่อมเสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖’ สมณพราหมณ์เหล่านั้นพึงหวังข้อนี้ได้ คือ จักเว้นกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจริต (๒) วจีสุจริต (๓) มโนสุจริต จักสมทาน อกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายทุจริต (๒) วจิตุจริต (๓) มโนทุจริต แล้วประพฤติด้อย

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้น ไม่เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม ไม่เห็นอาณิสงส์ในเนกขัมมะอันเป็นฝ่ายผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรม

อนึ่ง เหตุมีอยู่ แต่เขากลับเห็นว่า ‘เหตุไม่มี’ ความเห็นนั้นของเขาจึงเป็นมิจฉาทิฏฐิ เหตุมีอยู่ แต่เขาดำริว่า ‘เหตุไม่มี’ ความดำรินั้นของเขาจึงเป็นมิจฉาสังกัปปะ เหตุมีอยู่ แต่เขากล่าวว่า ‘เหตุไม่มี’ วาจานั้นของเขาจึงเป็นมิจฉาวาจา ‘เหตุมีอยู่’ เขากล่าวว่า ‘เหตุไม่มี’ ผู้นี้ย่อมทำตนให้เป็นข้าศึกกับพระอรหันต์ผู้เป็นเหตุกวาทะ เหตุมีอยู่ เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า ‘เหตุไม่มี’ การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจเช่นนั้น เป็นการทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริง และเขายังจะยกตนข่มผู้อื่นด้วยการทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้นเขาก็ละทิ้งความเป็นผู้มีศีลตั้งงามแล้ว ตั้งตนเป็นคนทุศีล เพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกเหล่านี้ คือ มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา ความเป็นข้าศึกกับพระอรหิยะ การทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริง การยกตน การข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการอย่างนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปฺปนณกสูตร

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น วิญญูชน
 ย่อมเห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า 'ถ้าเหตุไม่มี เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้ หลังจาก
 ตายแล้ว จักทำตนให้มีความสุขได้ ถ้าเหตุมีอยู่จริง เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษ
 บุคคลนี้ หลังจากตายแล้ว จักไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก' ถ้ายอมรับว่า
 เหตุไม่มีจริง ค่าของสมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นจะจริงหรือไม่ก็ข้างเถิด เมื่อเป็น
 เช่นนั้น บุรุษบุคคลนี้ย่อมอุทวิญญูชนติเตียนได้ในปัจจุบันว่า 'เป็นบุรุษบุคคลผู้ทศิล
 เป็นมิจฉาทิฎฐี เป็นอเหตุกวาทะ' ถ้าเหตุมีอยู่จริง บุรุษบุคคลนี้จะได้รับโทษในโลก
 ทั้ง ๒ คือ (๑) ในปัจจุบันอุทวิญญูชนติเตียนได้ (๒) หลังจากตายแล้ว จักไปเกิด
 ในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก อย่างนี้

อปฺปนณกธรรมนี้ ที่บุคคลนั้นสมาทานให้บริบูรณ์ไม่ดี แพร่ดังไปฝ่ายเดียว ย่อมละ
 เหตุที่เป็นกุศล ด้วยประการอย่างนี้

คุณแห่งการปฏิบัติชอบ

[๑๐๒] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น
 สมณพราหมณ์เหล่าใดผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฎฐิอย่างนี้ว่า 'ความเศร้าหมองของสัตว์
 ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายจึงเศร้าหมอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย
 มีเหตุ มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายจึงบริสุทธิ์ มีกำลัง มีความเพียร มีความสามารถของ
 มนุษย์ มีความพยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ กูตะ ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ
 ไม่มีกำลัง ไม่มีมีความเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตา ตามสถานภาพทางสังคมและ
 ตามลักษณะเฉพาะของตน ย่อมไม่ได้เสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖' สมณพราหมณ์
 เหล่านี้พึงหวังข้อนี้ได้ คือ จักเว้นอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายทุจริต
 (๒) วจีทุจริต (๓) มโนทุจริต จักสมาทานกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจริต
 (๒) วจีสุจริต (๓) มโนสุจริต แล้วประพฤติอยู่

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัลณกสูตร

ข้อนั้น เพราะเหตุไร

เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้น เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่ง
อกุศลธรรม เห็นอานิสงส์ในเนกขัมมะอันเป็นฝ่ายผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรม

อนึ่ง เหตุมีอยู่ เขาเห็นว่า เหตุมีอยู่จริง' ความเห็นนั้นของเขาจึงเป็นสัมมาทิฐิ
เหตุมีอยู่จริง เขาตำราว่า 'เหตุมีอยู่จริง' ความตำราเห็นของเขาจึงเป็นสัมมาสังกัปปะ
เหตุมีอยู่จริง เขากล่าวว่า 'เหตุมีอยู่จริง' วาจาเห็นของเขาจึงเป็นสัมมาวาจา เหตุมี
อยู่จริง เขากล่าวว่า 'เหตุมีอยู่จริง' ผู้นี้ชื่อว่าไม่ทำตนให้เป็นข้าศึกกับพระอรหันต์ผู้
เป็นเหตุกวาทะ เหตุมีอยู่จริง เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า 'เหตุมีอยู่จริง' การที่เขาทำให้
ผู้อื่นเข้าใจเช่นนั้น เป็นการทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง และเขาย่อมไม่ยกตน
ข่มผู้อื่น ด้วยการทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้นเขาก็ละทิ้ง
ความเป็นผู้ทุศีลแล้วตั้งตนเป็นคนมีศีลดีงาม เพราะสัมมาทิฐิเป็นปัจจัย กุศลธรรม
เป็นอเนกเหล่านี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา ความไม่เป็นข้าศึก
กับพระอรหันต์ การทำให้เข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง การไม่ยกตน การไม่ข่มผู้อื่น
ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการอย่างนี้

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น วิญญูชน
ย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ถ้าเหตุมีอยู่ เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษบุคคลนี้ หลังจาก
ตายแล้ว จักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้ายอมรับว่าเหตุไม่มีจริง ค่าของสมณพราหมณ์
เหล่านั้นจะจริงหรือไม่ก็ช่างเถิด เมื่อเป็นอย่างนั้น บุรุษบุคคลนี้ก็ย่อมได้รับค่าสรรเสริญ
จากวิญญูชนในปัจจุบันว่า 'เป็นบุรุษบุคคลผู้มีศีล มีสัมมาทิฐิ เป็นเหตุกวาทะ'
ถ้าเหตุมีอยู่จริง บุรุษบุคคลนี้ ก็จะได้รับคุณในโลกทั้ง ๒ คือ (๑) ในปัจจุบันวิญญูชน
ย่อมสรรเสริญ (๒) หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ อย่างนี้

อปัลณกธรรมนี้ ที่บุคคลนั้นสมาทานให้บริบูรณ์ดีแล้วอย่างนี้ แพร่ดังไปทั้ง
สองฝ่าย ย่อมละเหตุที่เป็นอกุศลได้ ด้วยประการอย่างนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัลณกสูตร

ความขัดแย้งกันเรื่องอรุปรหม

[๑๐๓] พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย มีสมณพรหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อรุปรหมไม่มีโดยประการทั้งปวง’ สมณพรหมณ์อีกพวกหนึ่งผู้มีวาตะขัดแย้งโดยตรงกับสมณพรหมณ์เหล่านั้น พวกเขากล่าวอย่างนี้ว่า ‘อรุปรหมมีอยู่โดยประการทั้งปวง’ ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร สมณพรหมณ์เหล่านั้นผู้มีวาตะขัดแย้งกันโดยตรง มิใช่หรือ”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

“พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพรหมณ์พวกนั้น วิญญูชนย่อมเห็นประลักษ์ชัดดังนี้ว่า ‘การที่สมณพรหมณ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อรุปรหมไม่มีโดยประการทั้งปวง’ เราไม่เห็นด้วย แม้การที่สมณพรหมณ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อรุปรหมมีอยู่โดยประการทั้งปวง’ เราก็ไม่รับรูด้วย ส่วนเราเอง เมื่อไม่รู้ ไม่เห็น จะพึงถือเอาฝ่ายเดียว กล่าววว่า ‘นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ ข้อนั้นไม่เป็นการสมควรแก่เราเลย ถ้าคำของสมณพรหมณ์ทั้งหลาย ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อรุปรหมไม่มีโดยประการทั้งปวง’ เป็นคำจริงแล้ว เป็นไปได้ที่เราจักเกิดในเหล่าเทพผู้มีรูปสำเร็จด้วยใจ ซึ่งไม่ถือว่าผิด ถ้าคำของสมณพรหมณ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อรุปรหมมีอยู่โดยประการทั้งปวง’ เป็นคำจริงแล้ว เป็นไปได้ที่เราจักเกิดในเหล่าเทพผู้ไม่มีรูปสำเร็จด้วยสัญญาซึ่งไม่ถือว่าผิด อนึ่ง การถือทอนไม้ การถือศัสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การพูดขึ้นเสียงว่า ‘เจ้า เจ้า’ การพูดส่อเสียด และการพูดเท็จซึ่งมีรูปเป็นเหตุย่อมปรากฏ แต่ข้อนี้ย่อมไม่มีในอรุปรหมโดยประการทั้งปวง’ วิญญูชนนั้นครั้นพิจารณาตั้งนี้แล้วย่อมปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับแห่งรูปอย่างเดียว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัลณกสูตร

ความขัดแย้งเรื่องภพ

[๑๐๔] พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย มีสมณพรหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ความดับสนิทแห่งภพ^๑ไม่มีโดยประการทั้งปวง’ สมณพรหมณ์อีกพวกหนึ่ง มีวาตะขัดแย้งโดยตรงกับสมณพรหมณ์เหล่านั้น พวกเขากล่าวอย่างนี้ว่า ‘ความดับสนิทแห่งภพมีอยู่โดยประการทั้งปวง’ ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร สมณพรหมณ์เหล่านี้มีวาตะขัดแย้งกันโดยตรง มิใช่หรือ”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

“พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ในลัทธิของสมณพรหมณ์เหล่านั้น วิญญูชนย่อมเห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า ‘การที่สมณพรหมณ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ความดับสนิทแห่งภพไม่มีโดยประการทั้งปวง’ เราไม่เห็นด้วย แม้การที่สมณพรหมณ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ความดับสนิทแห่งภพมีอยู่โดยประการทั้งปวง’ เราก็ไม่รับรู้ด้วย ส่วนเราเอง เมื่อไม่รู้ไม่เห็น จะถือเอาฝ่ายเดียวแล้วกล่าวว่า ‘นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ ข้อนั้นไม่เป็นการสมควรแก่เราเลย ถ้าคำของสมณพรหมณ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ความดับสนิทแห่งภพไม่มีโดยประการทั้งปวง’ เป็นคำจริงแล้ว เป็นไปได้ที่เราจักเกิดในเหล่าเทพผู้ไม่มีรูปสำเร็จด้วยสัญญาซึ่งไม่ถือว่าผิด อนึ่ง ถ้าคำของสมณพรหมณ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ความดับสนิทแห่งภพมีอยู่โดยประการทั้งปวง’ เป็นคำจริงแล้ว เป็นไปได้ที่เราจักปรินิพพานในปัจจุบัน ความเห็นของสมณพรหมณ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ความดับสนิทแห่งภพไม่มีโดยประการทั้งปวง’ นี้ใกล้ต่อธรรมที่ยังมีความกำหนด ใกล้ต่อธรรมที่ยังมีสังโยชน์ ใกล้ต่อธรรมที่ยังมีความเพลิดเพลिन ใกล้ต่อธรรมที่มีความจจจจ ใกล้ต่อ

เชิงอรรถ :

^๑ ความดับสนิทแห่งภพ ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ม.ม.อ. ๒/๑๐๔/๙๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมบิณณาสก [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อภิณณกสูตร

ธรรมที่ยังมีความถื้อมัน ส่วนความเห็นของสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทฎฐิอย่างนี้ว่า 'ความดับสนิทแห่งภพมียุโดยประการทั้งปวง' นี้ใกล้ต่อธรรมที่ไม่มีความกำหนด ใกล้ต่อธรรมที่ไม่มีสังโยชน์ ใกล้ต่อธรรมที่ไม่มีความเพลิตเพลิน ใกล้ต่อธรรมที่ไม่มีความจตจขอ ใกล้ต่อธรรมที่ไม่มีความถื้อมัน วิญญูชนันัั้น ครันัพิจารณาตั้งนี้แล้วยอมปฏิบัติเพื่อความเบื้อหนาย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับแห่งภพอย่างเด็ยว

บุคคล ๔ ประเภท^๑

[๑๐๕] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บุคคล ๔ ประเภทนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก

บุคคล ๔ ประเภท ไหนบ้าง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมันประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
๒. เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมันประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
๓. เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมันประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมันประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
๔. เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมันประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมันประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน

บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนั้น เป็นผู้ไม่หิว ดับร้อน
เย็นใจ มีตนอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน

เชิงอรรถ :

^๑ ดูความพิสดารจากกัณฑ์กรสูตรข้อ ๔-๙ หน้า ๕-๙ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปฺปนณกสูตร

[๑๐๖] บุคคลเป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นอเจลก(ประพตติเปลือยกาย) ไม่มีมารยาทเสียมือ ฯลฯ^๑ ถือการย่างและอปกายหลายรูปแบบอยู่ ด้วยประการอย่างนี้

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน

บุคคลเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ข่าแพะ ข่าสุกร ฯลฯ^๒ หรือบางพวกเป็นผู้ทำการทารุณ

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน

บุคคลเป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นพระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วก็ดี ฯลฯ^๓ เหล่าชนผู้เป็นทาสก็ดี เป็นคนรับใช้ก็ดี เป็นคนงานก็ดี ของพระราชานั้น ถูกอาชญาคุกคาม ถูกภัยคุกคาม มีน้ำตานองหน้า ร้องให้ไปทำงานไป

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๗ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๗-๘ ในเล่มนี้

^๒ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๘ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๘ ในเล่มนี้

^๓ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๙ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๙ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัลณกสูตร

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน

บุคคลเป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่หิว ด้บริบูรณ์ เย็นใจ มีदनอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ ฯลฯ^๑

ภิกษุ นั้นครั้งละนิวรรณ์ ๕ ประการนี้ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต เป็นเครื่องทอนกำลังปัญญาแล้ว สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานมีความสงบใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป บรรลุตติยฌาน ฯลฯ อยู่ เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้วบรรลุจตุตถฌาน ฯลฯ อยู่

วิชา ๓

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุ นั้น น้อมจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ^๒ เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๐-๑๓ (กัณฑ์กรสูตร) หน้า ๑๐-๑๖ ในเล่มนี้

^๒ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๔ (กัณฑ์กรสูตร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

๑๐. อปัลณกสูตร

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้นน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มืดผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ฯลฯ^๑ รู้ชัดถึงหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรม อย่างนี้แล

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้นน้อมจิตไปเพื่ออัสวรัทขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้อัสวนิโรธคามินี-ปฏิบัติทา' เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตยอมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป'

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน จึงเป็นผู้ไม่หิว ดับร้อน เย็นใจ มีตนอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน"

ชาวบ้านสาลาแสดงตนเป็นอุบาสก

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านสาลาได้กราบทูลว่า

"ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๕ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๑๗-๑๘ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๑๑๕ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๑. คหปติวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า 'คนมีตา
ดีจักเห็นรูปได้' ข้าพระองค์ทั้งหลายนี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรมและ
พระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ทั้งหลายว่าเป็นอุบาสก
ผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต" ดังนี้แล

อปริณณกสูตรที่ ๑๐ จบ
คหปติวรรคที่ ๑ จบบริบูรณ์

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กัณฑกสูตร	๒. อัฏฐกนาครสูตร
๓. เสขปฏิปทาสูตร	๔. โปตลียสูตร
๕. ชิวกสูตร	๖. อุปาลีวาทสูตร
๗. กุกกุรวตติกสูตร	๘. อภยราชกุมารสูตร
๙. พหุเวทนิยสูตร	๑๐. อปริณณกสูตร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขวรรค]

๑. จุฬารามสูต

๒. ภิกขวรรค

หมวดว่าด้วยภิกษุ

๑. จุฬารามสูต

ว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตเล็ก

[๑๐๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้นแล ท่านพระราหุลพักอยู่ ณ ปราสาทชื่ออัมพลัญจิกา ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากที่หลีกเร้น^๑ แล้วเสด็จเข้าไปหาท่าน พระราหุลจนถึงปราสาทชื่ออัมพลัญจิกา ท่านพระราหุลได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล จึงปลุกอาสาสนะและตั้งน้ำสำหรับล้างพระบาทไว้ พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนพุทธอาสนะที่ปลุกไว้แล้วทรงล้างพระบาท ท่านพระราหุลถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร^๒

[๑๐๘] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเหลือน้ำน้อยหนึ่งไว้ในภาชนะน้ำ แล้วรับสั่งเรียกท่านพระราหุลมาตรัสว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำที่เหลืออยู่หนึ่งหนึ่งในภาชนะนี้ไหม”

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ผู้ก็มีอยู่หนึ่งเหมือนน้ำที่เหลืออยู่หนึ่งอย่างนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเทน้ำที่เหลืออยู่หนึ่งทิ้ง แล้วตรัสกับท่านพระราหุลว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำน้อยหนึ่งที่เราทิ้งไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ ที่หลีกเร้น ในที่นี้หมายถึงผลสมาบัติ (ม.ม.อ. ๒/๑๐๗/๙๓)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๑ (กัณฑ์ทศสุต) หน้า ๑ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑. จุฬาราคูโลวาทสูตร

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละเอียดในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ ก็มิอยู่หน้อยหนึ่งเหมือนน้ำที่เททิ้งแล้วอย่างนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงคว่าภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสกับท่านพระราหุลว่า “ราหุล เธอเห็นภาชนะน้ำที่คว่านี้ใหม่”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละเอียดในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ ก็เหมือนภาชนะน้ำที่คว่าแล้วอย่างนี้”

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหงายภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสกับท่านพระราหุล ว่า “เธอเห็นภาชนะน้ำอันว่างเปล่านี้ใหม่”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละเอียดในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ยู่ ก็เหมือนภาชนะน้ำที่ว่างเปล่าอย่างนี้ เปรียบเหมือนช่างต้นมิงางอนงาม เป็นช่างทรง ที่มีชาติกำเนิดดี เคยฝาศึกสงครามมาแล้ว บุกบั้นสงครามมาแล้ว ทำการงาน ด้วยเท้าหน้าทั้ง ๒ บ้าง ด้วยเท้าหลังทั้ง ๒ บ้าง ด้วยกายท่อนหน้าบ้าง ด้วยกาย ท่อนหลังบ้าง ด้วยศิระษะบ้าง ด้วยหูทั้ง ๒ บ้าง ด้วยงาทั้ง ๒ บ้าง ด้วยหางบ้าง สวงนไว้แต่งวงเท่านั้น เพราะการที่ช่างสวงนวงไว้นั้น ความยู่ช่างมีความเห็น อย่างนี้ว่า ‘ช่างต้น เชือกนี้มิงางอนงาม เป็นช่างทรงที่มีชาติกำเนิดดี เคยฝาศึก สงครามมาแล้ว บุกบั้นสงครามมาแล้ว ทำการงานด้วยเท้าหน้าทั้ง ๒ บ้าง ด้วยเท้าหลังทั้ง ๒ บ้าง ด้วยกายท่อนหน้าบ้าง ด้วยกายท่อนหลังบ้าง ด้วยศิระษะบ้าง ด้วยหูทั้ง ๒ บ้าง ด้วยงาทั้ง ๒ บ้าง ด้วยหางบ้าง สวงนไว้แต่งวงเท่านั้น ชื่อว่า ช่างต้นยังสละไม่ได้กระทั่งชีวิต’

เมื่อใด ช่างต้นมิงางอนงาม เป็นช่างทรงที่มีชาติกำเนิดดี เคยฝาศึกสงคราม มาแล้ว บุกบั้นสงครามมาแล้ว ทำการงานด้วยเท้าหน้าทั้ง ๒ บ้าง ด้วยเท้าหลัง ทั้ง ๒ บ้าง ฯลฯ ด้วยหางบ้าง ด้วยวงบ้าง เพราะการที่ช่างทำการงานด้วยวงนั้น เมื่อนั้น ความยู่ช่างจึงมีความเห็นอย่างนี้ว่า ‘ช่างต้นเชือกนี้ มิงางอนงาม เป็นช่างทรง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑. จุฬารุโรวาทสูตร

ที่มีชาติกำเนิดดี เคยเล่าศึกษาสงครามาแล้ว บุกบั้นสงครามาแล้ว ทำการงานด้วย
 เท้าหน้าทั้ง ๒ บ้าง ด้วยเท้าหลังทั้ง ๒ บ้าง ด้วยกายท่อนหน้าบ้าง ด้วยกายท่อน
 หลังบ้าง ด้วยศีรษะบ้าง ด้วยหูทั้ง ๒ บ้าง ด้วยงาทั้ง ๒ บ้าง ด้วยหางบ้าง ด้วยวงบ้าง
 ชื่อว่าข้างต้นสละได้กระทั่งชีวิต' บัดนี้ 'ไม่มีอะไรที่ข้างต้นจะทำได้' แม้ฉันใด
 ตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกัน 'ไม่กล่าวว่า 'บุคคลผู้ไม่มีความละเอียดในการกล่าวเท็จ
 ทั้งที่รู้อยู่ จะไม่ทำบาปกรรมอะไรเลย'

ราหุล เพราะเหตุนั้นแล เธอพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า 'เราจักไม่
 กล่าวเท็จ แม้เพื่อให้หัวเราะกันเล่น' เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้แล ราหุล"

ทรงสอนให้พิจารณากายกรรม

[๑๐๙] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า "ราหุล เธอเข้าใจความชื่อนั้นว่าอย่างไร
 กระจกมีประโยชน์อย่างไร"

ท่านพระราหุลทูลตอบว่า "มีประโยชน์สำหรับส่องดู พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อย่างนั้นเหมือนกัน ราหุล บุคคลควรพิจารณาให้ดี
 แล้วจึงทำกรรมทางกาย พิจารณาให้ดีแล้วจึงทำกรรมทางวาจา พิจารณาให้ดีแล้ว
 จึงทำกรรมทางใจ

ถ้าเธอปรารถนาจะทำกรรมใดทางกาย เธอพึงพิจารณากรรมนั้นเสีย
 ก่อนว่า 'กายกรรมที่เราปรารถนาจะทำนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อ
 เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์
 เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก กระนั้นหรือ'

ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'กายกรรมที่เราปรารถนาจะทำนี้ เป็นไป
 เพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง
 กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก' กรรมทางกายเห็นปานนี้
 เธออย่าทำเด็ดขาด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑. จุฬารahulโลวาทสูตร

แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'กายกรรมที่เราปรารถนาจะทำนี้ไม่เป็นไป เพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง กายกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก' กรรมทางกายเห็นปานนี้เธอควรทำ

ราहुล เธอแม่เมื่อกำลังทำกรรมทางกาย ก็พึงพิจารณากายกรรมนั้นแล้วว่า 'กายกรรมที่เราจะทำนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก กระนั้นหรือ'

ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'กายกรรมที่เราจะทำนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก' เธอพึงละกายกรรมเห็นปานนี้เสีย

แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'กายกรรมที่เราจะทำนี้ ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง กายกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก' เธอพึงเพิ่มพูนกายกรรมเห็นปานนี้

ราहुล แม่เธอทำกรรมทางกายแล้ว ก็พึงพิจารณากายกรรมนั้นแล้วว่า 'กายกรรมที่เราทำแล้วนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากกระนั้นหรือ'

ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'กายกรรมที่เราทำแล้วนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก' กายกรรมเห็นปานนี้ เธอพึงแสดง เปิดเผย ทำในห้าง ในศาสนา หรือในเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย แล้วสำรวมต่อไป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑. จุฬารahulโลวาทสูตร

แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'กายกรรมที่เราทำแล้วนี้ ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง กายกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก' เธอพึงมีปีติและปราโมทย์ สำเนียงในกุศลธรรมทั้งหลาย ทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยกายกรรมนั้นแล

ทรงสอนให้พิจารณาวจิกกรรม

[๑๑๐] ราหุล ถ้าเธอปรารถนาจะทำกรรมใดทางวาจา เธอพึงพิจารณาวจิกกรรมนั้นเสียก่อนว่า 'วจิกกรรมที่เราปรารถนาจะทำนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง วจิกกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก กระนั้นหรือ'

ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'วจิกกรรมที่เราปรารถนาจะทำนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง วจิกกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก' กรรมทางวาจาเห็นปานนี้ เธออย่าทำเด็ดขาด

แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'วจิกกรรมที่เราปรารถนาจะทำนี้ ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง วจิกกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก' กรรมทางวาจาเห็นปานนี้เธอควรทำ

ราหุล เธอแม้เมื่อกำลังทำกรรมทางวาจา ก็พึงพิจารณาวจิกกรรมนั้นแล้วว่า 'วจิกกรรมที่เราจะทำนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง วจิกกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก กระนั้นหรือ'

ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า วจิกกรรมที่เราจะทำนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง วจิกกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก' เธอพึงละวจิกกรรมเห็นปานนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑. จุฬารahulโลวาทสูตร

แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'วชิกรรมที่เราจะทำนี้ ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง วชิกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก' เธอพึงเพิ่มพูนวชิกรรมเห็นปานนี้

ราหุล แม้เธอทำกรรมทางวาจาแล้ว ก็พึงพิจารณาวชิกรรมนั้นแล้วว่า 'วชิกรรมที่เราทำแล้วนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง วชิกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก กระนั้นหรือ'

ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'วชิกรรมที่เราทำแล้วนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง วชิกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก' วชิกรรมเห็นปานนี้ เธอพึงแสดง เปิดเผย ทำใ้ห่างไกล ในศาสนา หรือในเพื่อนพรหมจรรย์ ผู้รู้ทั้งหลาย แล้วสำรวจต่อไป

แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'วชิกรรมที่เราทำแล้วนี้ ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง วชิกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก' เธอพึงมีปีติ และปราโมทย์ สำเนียงในกุศลธรรมทั้งหลาย ทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วย วชิกรรมนั้นแล

ทรงสอนให้พิจารณามโนกรรม

[๑๑๑] ราหุล ถ้าเธอปรารถนาจะทำกรรมใดทางใจ เธอพึงพิจารณามโนกรรมนั้นเสียก่อนว่า 'มโนกรรมที่เราปรารถนาจะทำนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง มโนกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก กระนั้นหรือ'

ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'มโนกรรมที่เราปรารถนาจะทำนี้ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง มโนกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก' กรรมทางใจเห็นปานนี้ เธออย่าทำเด็ดขาด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑. จุฬารahulโลวาทสูตร

แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'มโนกรรมที่เราปรารถนาจะทำนี้' ไม่
เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อ
เบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง มโนกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก'
กรรมทางใจเห็นปานนี้เธอควรทำ

ราहुล เธอแม่เมื่อกำลังทำกรรมทางใจ ก็พึงพิจารณามโนกรรมนั้นแล้วว่า
'มโนกรรมที่เราจะทำนี้' เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง
เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง มโนกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์
เป็นวิบาก กระนั้นหรือ'

ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'มโนกรรมที่เราจะทำนี้' เป็นไปเพื่อเบียดเบียน
ตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง
มโนกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก' เธอพึงละมโนกรรม
เห็นปานนี้

แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'มโนกรรมที่เราจะทำนี้' ไม่เป็นไปเพื่อ
เบียดเบียนตนเองบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียน
ทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง มโนกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก' เธอพึงเพิ่มพูน
มโนกรรมเห็นปานนี้

ราहुล แม่เธอทำกรรมทางใจแล้ว ก็พึงพิจารณามโนกรรมนั้นแล้วว่า 'มโนกรรม
ที่เราทำแล้วนี้' เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง
เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง มโนกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มี
ทุกข์เป็นวิบาก กระนั้นหรือ'

ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'มโนกรรมที่เราทำแล้วนี้' เป็นไปเพื่อเบียดเบียน
ตนเองบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง
มโนกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก' เธอพึงอึดอึด ระอา
รังเกียจมโนกรรมเห็นปานนี้ แล้วสำรวมต่อไป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑. จุฬารahulโลวาทสูตร

แต่ถ้าเธอพิจารณาอยู่พึงรู้อย่างนี้ว่า 'มโนกรรมที่เราทำแล้วนี้ ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง มโนกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก' เธอพึงมีปีติและปราโมทย์ สำเนียงในกุศลธรรมทั้งหลาย ทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยมโนกรรมนั้นแล

[๑๑๒] รากุล สมณะหรือพราหมณ์^๑ เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล ได้ชำระกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด พิจารณาดีแล้วจึงได้ชำระกายกรรม พิจารณาดีแล้วจึงได้ชำระวจีกรรม พิจารณาดีแล้วจึงได้ชำระมโนกรรม อย่างนี้แล

แม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล จักชำระกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ก็พิจารณาดีแล้ว จักชำระกายกรรม พิจารณาดีแล้วจักชำระวจีกรรม พิจารณาดีแล้วจักชำระมโนกรรม อย่างนี้แล

ถึงสมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันกาลกำลัง ชำระกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมอยู่ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ก็พิจารณาดีแล้วจึงชำระกายกรรม พิจารณาดีแล้วจึงชำระวจีกรรม พิจารณาดีแล้วจึงชำระมโนกรรม อย่างนี้แล

รากุล เพราะเหตุนี้แล เธอพึงสำเนียงในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า 'เราพิจารณาดีแล้วจักชำระกายกรรม พิจารณาดีแล้วจักชำระวจีกรรม พิจารณาดีแล้วจักชำระมโนกรรม' เธอพึงสำเนียงอย่างนี้แล"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ท่านพระรากุลมีใจยินดีชื่นชมพระภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬารahulโลวาทสูตรที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ สมณะหรือพราหมณ์ ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือสาวกของพระตถาคต (ม.ม.อ. ๒/๑๑๒/๙๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๒. มหาราหุโลวาทสูตร

๒. มหาราหุโลวาทสูตร

ว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรใหญ่

[๑๑๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก
ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี แม้ท่านพระราหุลก็ครอง
อันตรวาสกถือบาตรและจีวร ตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปทางเบื้องพระปฤษฎางค์
ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงผินพระพักตร์ไปรับสั่งกับท่านพระราหุลว่า

“ราหุล เธอพึงเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง
ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลว
หรือประณีต อยู่ไกลหรือใกล้ก็ตาม อย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น
นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’”

ท่านพระราหุลทูลถามว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค รูปเท่านั้นหรือ ข้าแต่
พระสุคต รูปเท่านั้นหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ราหุล ทั้งรูป ทั้งเวทนา ทั้งสัญญา ทั้งสังขาร
ทั้งวิญญาณ”

หลังจากนั้น ท่านพระราหุลคิดว่า “วันนี้ ใครหนอที่พระผู้มีพระภาคจะทรง
ประทานโอวาทโปรดเฉพาะพระพักตร์ แล้วเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาต” กลับจากที่นั่น
แล้วนั่งคูบลสังข์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง ท่านพระ
สารีบุตรได้เห็นท่านพระราหุลนั่งคูบลสังข์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ณ
โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงกล่าวกับท่านพระราหุลว่า

“ราหุล เธอจงเจริญอานาปานสติภาวนาเถิด เพราะอานาปานสติภาวนาที่
บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๒. มหาราหุโลวาทสูตร

ชาด ๕

[๑๑๔] ครั้นเวลาเย็น ท่านพระราหุลออกจากที่หลีกเร้น แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ราหุล รูปขนิดใดขนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปาทินนกรุป^๑ ที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของแน่แท้ เป็นของหายาบ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ใจ^๒ หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า หรือรูปขนิดใดขนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปาทินนกรุปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของแน่แท้ เป็นของหายาบ นี้เรียกว่า ปรุวิธาด^๓ ที่เป็นภายใน

ปรุวิธาด(ชาตดิน) ที่เป็นภายในและปรุวิธาดที่เป็นภายนอก ก็เป็นปรุวิธาดนั่นเอง บัณฑิตควรเห็นปรุวิธาดนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’ ครั้นเห็นปรุวิธาดนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในปรุวิธาด และทำจิตให้คลายกำหนดในปรุวิธาดได้

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อุปาทินนกรุป** หมายถึงรูปมีกรรมเป็นสมุฏฐาน และคำนี้ยังเป็นชื่อของรูปที่ดำรงอยู่ในสรีระโดยที่ยึดถือจับต้อง ลูบคลำได้ เช่น ผม ขน ฯลฯ อาหารใหม่ อาหารเก่า คำนี้กำหนดจำแนกไว้โดยเป็นปรุวิธาดที่เป็นภายใน สำหรับกุลบุตรผู้บำเพ็ญธาดกัมมัฏฐาน(ที่กำหนดจำแนกเป็นอาโปธาด เตโชธาด และวาโยธาด) ก็เช่นเดียวกัน พึงทราบความพิสดารในคัมภีร์วิสุทธิมรรค (ม.ม.อ. ๒/๓๐๒/๑๓๐)
- ^๒ **วิกกะ** โบราณแปลว่า ม้าม และแปลคำว่า **ปีหกะ** ว่า “ใจ” แต่ในที่นี้ แปลวิกกะ ว่า “ใจ” และแปล **ปีหกะ** ว่า “ม้าม” อธิบายว่า **ใจ** ได้แก่ ก่อนเนื้อ ๒ ก่อน มีชีวิตเดียวกัน รูปร่างคล้ายลูกสะบ้าของเด็ก ๆ หรือคล้ายผลมะม่วง ๒ ผลที่ติดอยู่ในชีวิตเดียวกัน มีเอ็นใหญ่รัดตั้งจากลำคอลงไปถึงหัวใจแล้วแยกออก ห้อยอยู่ทั้ง ๒ ข้าง (ข.ข.อ. ๔๓-๔๔); พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้บทนิยามของ “ใจ” ไว้ว่า “อวัยวะคู่หนึ่งของคนและสัตว์ อยู่ในช่องท้องใกล้กระดูกสันหลัง ทำหน้าที่ขับของเสียออกมาคับน้ำปัสสาวะ” Buddhadatta Mahathera, A Concise Pali-English Dictionary; Rhys Davids. T.W. Pali-English Dictionary ให้ความหมายของคำว่า “วิกกะ” ตรงกันว่า “ใจ” (Kidney)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๒. มหาราหุลโฆวาทสูตร

[๑๑๕] **อาโปธาด** เป็นอย่างไร

คือ อาโปธาดที่เป็นภายในก็มี อาโปธาดที่เป็นภายนอกก็มี

อาโปธาดที่เป็นภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเอิบอาบ มีความเอิบอาบ คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ มุตร หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่งที่เป็นอุปาทินนกรุปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเอิบอาบ มีความเอิบอาบ นี้เรียกว่า อาโปธาดที่เป็นภายใน

อาโปธาด(ธาดน้ำ) ที่เป็นภายในและอาโปธาดที่เป็นภายนอก ก็เป็นอาโปธาดนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นอาโปธาดนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา' ครั้นเห็นอาโปธาดนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในอาโปธาดและทำจิตให้คลายกำหนดในอาโปธาดได้

[๑๑๖] **เตโชธาด** เป็นอย่างไร

คือ เตโชธาดที่เป็นภายในก็มี เตโชธาดที่เป็นภายนอกก็มี

เตโชธาดที่เป็นภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความเราร้อน ได้แก่ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้อบอุ่น ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้ทรุดโทรม ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้เราร้อน ธรรมชาติที่เป็นเครื่องย่อยสิ่งที่กินแล้ว ต้มแล้ว เคี้ยวแล้ว และลิ้มรสแล้ว หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่งที่เป็นอุปาทินนกรุปซึ่งเป็นภายในเป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความเราร้อน นี้เรียกว่า เตโชธาดที่เป็นภายใน

เตโชธาด(ธาดไฟ) ที่เป็นภายในและเตโชธาดที่เป็นภายนอก ก็เป็นเตโชธาดนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นเตโชธาดนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๒. มหาราหุโลวาทสูตร

‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’ ครั้นเห็นเตโชธาตุนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในเตโชธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนดในเตโชธาตุได้

[๑๑๗] วาโยธาตุ เป็นอย่างไร

คือ วาโยธาตุที่เป็นภายในก็มี วาโยธาตุที่เป็นภายนอกก็มี

วาโยธาตุที่เป็นภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา คือ ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมที่แล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา นี้เรียกว่า วาโยธาตุที่เป็นภายใน

วาโยธาตุ(ธาตุลม) ที่เป็นภายในและวาโยธาตุที่เป็นภายนอก ก็เป็นวาโยธาตุนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นวาโยธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’ ครั้นเห็นวาโยธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในวาโยธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนดในวาโยธาตุได้

[๑๑๘] อากาศธาตุ เป็นอย่างไร

คือ อากาศธาตุที่เป็นภายในก็มี อากาศธาตุที่เป็นภายนอกก็มี

อากาศธาตุที่เป็นภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของว่างเปล่า มีความว่างเปล่า คือ ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องสำหรับก้นของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มรส ช่องที่พักอยู่แห่งของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มรส และช่องสำหรับของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้มรส ไหลลงเบื้องต่ำ หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่งที่เป็น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๒. มหาราหุโลวาทสูตร

อุปาทินนกรูปร่างที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของว่างเปล่า มีความว่างเปล่า เป็นของว่าง เป็นธรรมชาติที่นับว่าช่องว่าง ซึ่งเนื้อและเลือดไม่ถูกต้องแล้ว นี้เรียกว่า อากาศธาตุที่เป็นภายใน

อากาศธาตุ(ธาตุคืออากาศ) ที่เป็นภายในและอากาศธาตุที่เป็นภายนอก ก็เป็น อากาศธาตุนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นอากาศธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า 'นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา' ครั้นเห็น อากาศธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายใน อากาศธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนดในอากาศธาตุได้^๑

ภavana เสมอด้วยธาตุ ๕

[๑๑๙] ราหุล เธอจงเจริญภavana ให้เสมอด้วยแผ่นดินเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภavana ให้เสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้ คนทั้งหลายทั้งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง คุณบ้าง มุตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ลงบนแผ่นดิน แผ่นดินจะอึดอัด ระอา หรือรังเกียจของนั้นก็หาไม่ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภavana ให้เสมอด้วยแผ่นดิน เพราะเมื่อเธอเจริญภavana ให้เสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้

เธอจงเจริญภavana ให้เสมอด้วยน้ำเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภavana ให้เสมอด้วยน้ำอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้ คนทั้งหลายล้างของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คุณบ้าง มุตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง น้ำจะอึดอัด ระอา หรือรังเกียจของนั้นก็หาไม่ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภavana ให้เสมอด้วยน้ำ เพราะเมื่อเธอเจริญภavana ให้เสมอด้วยน้ำอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้

เชิงอรรถ :

^๑ ธาตุ ๕ ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๒/๓๐๒-๓๐๕/๓๓๐-๓๓๖ และ ม.อ. ๑๔/๓๔๙-๓๕๓/๓๐๗-๓๐๙

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๒. มหาราหุโลวาทสูตร

เธอจงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยไฟเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยไฟอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้ ไฟย่อมเผาของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คุณบ้าง มุตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ไฟจะอึดอึด ระอา หรือรังเกียจของนั้นก็หาไม่ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยไฟ เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยไฟอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้

เธอจงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยลมเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยลมอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้ ลมย่อมพัดของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คุณบ้าง มุตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ลมจะอึดอึด ระอา หรือรังเกียจของนั้นก็หาไม่ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยลม เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยลมอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้

เธอจงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยอากาศเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยอากาศอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้ อากาศไม่ตั้งอยู่ในที่ไหน ๆ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญภาวนาให้เสมอด้วยอากาศ เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาให้เสมอด้วยอากาศอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเธอไม่ได้

การเจริญภาวนา ๖ อย่าง

[๑๒๐] ราหุล

๑. เธอจงเจริญเมตตาภาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญเมตตาภาวนาอยู่ จักละพยาบาทได้
๒. เธอจงเจริญกรุณาภาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญกรุณาภาวนาอยู่ จักละการเบียดเบียนได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๒. มหาราหุโลวาทสูตร

๓. เธอจงเจริญมุทิตากาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญมุทิตากาวนาอยู่ จักละความริษยาได้
๔. เธอจงเจริญอุเบกขากาวนาเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญอุเบกขากาวนาอยู่ จักละความหงุดหงิดได้
๕. เธอจงเจริญอุสุภกาวนา^๑เกิด เพราะเมื่อเธอเจริญอุสุภกาวนาอยู่ จักละราคะได้
๖. เธอจงเจริญอนิจจสัญญา^๒เกิด เพราะเมื่อเธอเจริญอนิจจสัญญาอยู่ จักละความถือตัวได้

อานาปานสติ ๑๖ ชั้น

[๑๒๑] ราหุล เธอจงเจริญอานาปานสติเกิด เพราะอานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

อานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

๑. เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้ายาว'
เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกยาว'
๒. เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจเข้าสั้น'
เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่า 'เราหายใจออกสั้น'

เชิงอรรถ :

^๑ **อุสุภกาวนา** ในที่นี้หมายถึงทั้งอุปลจารกาวนาและอัปนาภาวนาในชาคศพที่อึดพองขึ้น ท่านกล่าวอธิบายไว้โดยพิสดารในคัมภีร์วิสุทธิมรรค (ม.ม.อ. ๒/๑๒๐/๑๐๕)

^๒ **อนิจจสัญญา** ในที่นี้หมายถึงการหมายรู้ที่เกิดร่วมกันโดยพิจารณาเห็นเป็นความไม่เที่ยง (ม.ม.อ. ๒/๑๒๐/๑๐๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๒. มหาราหุโลวาทสูตร

๓. สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กงลมทั้งปวงหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้กงลมทั้งปวงหายใจออก'
๔. สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขารหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราระงับกายสังขารหายใจออก'
๕. สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้ปีติหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้ปีติหายใจออก'
๖. สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้สุขหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้สุขหายใจออก'
๗. สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้จิตตสังขารหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้จิตตสังขารหายใจออก'
๘. สำเนียงกว่า 'เราระงับจิตตสังขารหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราระงับจิตตสังขารหายใจออก'
๙. สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้จิตหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เรากำหนดรู้จิตหายใจออก'
๑๐. สำเนียงกว่า 'เราทำจิตให้บันเทิงหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราทำจิตให้บันเทิงหายใจออก'
๑๑. สำเนียงกว่า 'เราตั้งจิตมั่นหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราตั้งจิตมั่นหายใจออก'
๑๒. สำเนียงกว่า 'เราเปลื้องจิตหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราเปลื้องจิตหายใจออก'
๑๓. สำเนียงกว่า 'เราพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงหายใจออก'
๑๔. สำเนียงกว่า 'เราพิจารณาเห็นความคลายออกได้หายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราพิจารณาเห็นความคลายออกได้หายใจออก'
๑๕. สำเนียงกว่า 'เราพิจารณาเห็นความดับไปหายใจเข้า'
 สำเนียงกว่า 'เราพิจารณาเห็นความดับไปหายใจออก'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๓. จุฬิมาลงกยสูตร

๑๖. สำเนียงกว่า ‘เราพิจารณาเห็นความสละคืนหัวใจเข้า’

สำเนียงกว่า ‘เราพิจารณาเห็นความสละคืนหัวใจออก’

อานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก^๑

ราหุล เมื่ออานาปานสติอันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ลมอัสสาสะ(หายใจเข้า) ลมปัสสาสะ(หายใจออก) ครั้งสุดท้ายที่ปรากฏชัด ย่อมดับไป ที่ไม่ปรากฏชัด ยังไม่ดับไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษาขิตนี้แล้ว ท่านพระราหุลมีใจยินดีชื่นชมพระภษาขิต ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาราหุโลวาหสูตรที่ ๒ จบ

๓. จุฬิมาลงกยสูตร

ว่าด้วยพระมาลงกยบุตร สูตรเล็ก

เหตุแห่งอัพยากตปัญญา ๑๐ ประการ

[๑๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระมาลงกยบุตร หลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้เกิด
ความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า

“ทิวลิปที่พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสตอบ ทรงงด ทรงวางเฉยเหล่านี้ คือ ทิวลิปว่า
‘โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน
ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคต^๒เกิดอีก หลังจากตายแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ม.อ. ๑๔/๑๔๘/๑๓๐-๑๓๑

^๒ ตถาคต เป็นคำที่ลึทธิอื่น ๆ ใช้มาก่อนพุทธกาลหมายถึงอัตตา(อาตมัน) ไม่ได้หมายถึงพระพุทธเจ้า ในที่
นี้หมายถึงสัตว์ (เทียบ ที.สี.อ. ๑/๖๕/๑๐๘, ม.ม.อ. ๒/๑๒๒/๑๐๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๓. จุฬามาลกยสูตร

ตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีไข้' การที่พระผู้มีพระภาค ไม่ทรงตอบ ทิฏฐิเหล่านั้นแก่เรา เราไม่ชอบใจ เราไม่พอใจ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอีก จะทูลถามเนื้อความนั้น

ถ้าพระผู้มีพระภาคจักตรัสตอบเราว่า 'โลกเที่ยง ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีไข้' เราก็จักประพฤติพรหมจรรย์ใน พระผู้มีพระภาคต่อไป

ถ้าพระผู้มีพระภาค จักไม่ตรัสตอบเราว่า 'โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจาก ตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่าไม่เกิด อีกก็มีไข้' เราก็จักลาสิกขาไปเป็นคฤหัสถ์"

[๑๒๓] ครั้นเวลาเย็น ท่านพระมาลกยบุตรออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มี พระภาคว่า

[๑๒๔] "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เมื่อข้าพระองค์อยู่ใน ที่สงัด หลีกเร้นอยู่ ได้เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า 'ทิฏฐิที่พระผู้มีพระภาคไม่ ตรัสตอบ ทรงงด ทรงวางเฉยเหล่านี้ คือ ทิฏฐิวินิจฉัยว่า 'โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมี ที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตาย แล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่า 'ไม่เกิดอีกก็มีไข้' การที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงตอบทิฏฐิเหล่านั้นแก่เรา เราไม่ชอบใจ เราไม่พอใจ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอีก จะทูลถามเนื้อความนั้น

ถ้าพระผู้มีพระภาคจักตรัสตอบเราว่า 'โลกเที่ยง ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีไข้' เราก็จักประพฤติพรหมจรรย์ใน พระผู้มีพระภาคต่อไป

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๓. จุฬามาลกยสูตร

ถ้าพระผู้มีพระภาคจักไม่ตรัสตอบแก่เราว่า 'โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่า 'ไม่เกิดอีกก็มีใช่' เราก็จักลาสิกขาไปเป็นคฤหัสถ์

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ 'โลกเที่ยง' ของจงตรัสตอบข้าพระองค์เกิดว่า 'โลกเที่ยง'

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ 'โลกไม่เที่ยง' ของจงตรัสตอบข้าพระองค์เกิดว่า 'โลกไม่เที่ยง'

ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่ 'โลกเที่ยง หรือ โลกไม่เที่ยง, เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอให้ตรัสบอกมาตรง ๆ เกิดว่า 'เราไม่รู้ เราไม่เห็น'

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ 'โลกมีที่ สุด' ของจงตรัสตอบข้าพระองค์เกิดว่า 'โลกมีที่ สุด'

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ 'โลกไม่มีที่ สุด' ของจงตรัสตอบข้าพระองค์เกิด ว่า 'โลกไม่มีที่ สุด'

ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่ 'โลกมีที่ สุด หรือ โลกไม่มีที่ สุด' เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอให้ตรัสบอกมาตรง ๆ เกิดว่า 'เราไม่รู้ เราไม่เห็น'

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ 'ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน' ของจงตรัสตอบข้าพระองค์เกิดว่า 'ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน'

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ 'ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน' ของจงตรัสตอบข้าพระองค์เกิดว่า 'ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน'

ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่ 'ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน' เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอให้ตรัสบอกมาตรง ๆ เกิดว่า 'เราไม่รู้ เราไม่เห็น'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๓. จุฬามาลกยสูตร

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบฯว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก’ ของ
 ตรีสตอบบข้าพระองค์เถิดว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก’

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบฯว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก’ ของ
 ตรีสตอบบข้าพระองค์เถิดว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก’

ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบฯว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หรือ
 หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก’ เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอให้ตรัสบอกมา
 ตรง ๆ เถิดว่า ‘เราไม่รู้ เราไม่เห็น’

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบฯว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก’
 ของตรีสตอบบข้าพระองค์เถิดว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก’

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบฯว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่
 จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ ของตรีสตอบบข้าพระองค์เถิดว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคต
 จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’

ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบฯว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก
 หรือหลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ เมื่อไม่ทรงรู้
 ไม่ทรงเห็น ก็ขอให้ตรัสบอกมาตรง ๆ เถิดว่า ‘เราไม่รู้ เราไม่เห็น’

[๑๒๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาลงกยบุตร เราได้พูดไว้อย่างนั้นกับเธอ
 หรือว่า ‘เธอจงมาประพจน์พรหมจรรย์ในเราเถิด เราจักตอบเธอว่า ‘โลกเที่ยง
 โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับ
 สรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคต
 ไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคต
 จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ บ้างไหม’”

ท่านพระมาลงกยบุตรกราบทูลว่า “ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็หรือว่าเธอได้พูดไว้กับเราอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จัก
 ประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจักตรัสตอบข้าพระองค์
 ว่า ‘โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๓. จุฬามาลกยสูตร

ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีไข้ บ้างไหม”

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“มาलगยบุตร ได้ยินว่า เรามีได้พูดไว้กับเธอตั้งนี้ว่า ‘เธอจงมาประพทิตพรหมจรรย์ในเราเถิด เราจักตอบเธอว่า ‘โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง ฯลฯ หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีไข้’ ฯลฯ ได้ยินว่า แม่เธอก็มีได้พูดกับเราว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักประพทิตพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจักตรัสตอบข้าพระองค์ว่า ‘โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง ฯลฯ หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีไข้’

โมฆบุรุษ เมื่อเป็นอย่างนั้น เธอเป็นใคร จะมาทวงอะไรกับใครเล่า

ทรงอุปมาด้วยบุคคลผู้ต้องศร

[๑๒๖] มาलगยบุตร บุคคลใดจะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ตราบใดที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงตอบเราว่า ‘โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง ฯลฯ หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีไข้’ ตราบนั้น เราก็จักไม่ประพทิตพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ต่อให้บุคคลนั้นสิ้นชีวิตไปตถาคตก็ไม่ตอบเรื่องนั้น เปรียบเหมือนบุรุษต้องศรที่อาบยาพิษอย่างร้ายแรง มีตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต^๑ของบุรุษนั้น ฟังไปหาแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัดมารักษาบุรุษต้องศรนั้นฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเราเลยว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป’

เชิงอรรถ :

- ^๑ ญาติ หมายถึงบิดามารดาของสามี หรือบิดามารดาของภรรยาและเครือญาติของทั้ง ๒ ฝ่าย
 สาโลหิต หมายถึงผู้ร่วมสายเลือดเดียวกัน ได้แก่ ปู่หรือตา เป็นต้น (ม.ม.อ. ๑/๖๕/๑๗๒, ม.ม.ฎีกา ๑/๖๕/๓๒๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๓. จุฬามาลกยสูตร

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเราว่ามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป'

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเราว่าเป็นคนสูง ต่ำ หรือปานกลาง ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป'

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเราว่าเป็นคนผิวดำ ผิวคล้ำ หรือผิวสองสี ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป'

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักคนที่ยิงเราว่าอยู่ในบ้าน นิคม หรือนครชื่อนั้น ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป'

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักภูที่เข่าใช้ยิงเราว่า เป็นชนิดมีแล่ง หรือชนิดเกาทัณฑ์ ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป'

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักสายธนูที่เข่าใช้ยิงเราว่า เป็นสายที่ทำด้วยปอ ผิวไม้ไผ่ เอ็น ป่าน หรือเยื่อไม้ ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป'

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักลูกธนูที่เข่าใช้ยิงเราว่า เป็นธนูที่ทำด้วยไม้เกิดเองหรือไม่คัดปลุก ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป'

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักหางเกาทัณฑ์ที่เข่าใช้ยิงเราว่า เป็นหางที่เสียบด้วยขนปีกนกแร้ง นกตระกูล นกเหยี่ยว นกยูง หรือนกปากห่าง ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป'

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักเกาทัณฑ์ที่เข่าใช้ยิงเราว่า เป็นสิ่งที่เข่าพันด้วยเอ็นวัว เอ็นควาย เอ็นค่าง หรือเอ็นลิง ตราบนั้น เราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป'

บุรุษผู้ต้องลูกศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักลูกธนูที่เข่าใช้ยิงเราว่า เป็นลูกศรธรรมดา ลูกศรคม ลูกศรหัวเกาทัณฑ์ ลูกศรหัวโลหะ ลูกศรหัวเขี้ยวสัตว์ หรือลูกศรพิเศษ ตราบนั้นเราก็จักไม่ถอนลูกศรนี้ออกไป' ต่อให้บุรุษนั้นตายไป เขาก็จะไม่รู้เรื่องนั้นเลย ฉันท

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๓. จุฬามาลกยสูตร

บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'ตราบใจที่พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสตอบว่า 'โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีไข้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีไข้' ตราบนั้น เราก็จักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค' ต่อให้บุคคลนั้นตายไป ตถาคตก็ไม่ตอบเรื่องนั้น ฉะนั้นเหมือนกัน

[๑๒๗] มาลงกยบุตร เมื่อมีความเห็นว่า 'โลกเที่ยง' จักได้มีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์กันหรือก็หามิได้

เมื่อมีความเห็นว่า 'โลกไม่เที่ยง' จักได้มีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์กันหรือก็หามิได้

แม้เมื่อมีความเห็นว่า 'โลกเที่ยง หรือโลกไม่เที่ยง' ชาติ(ความเกิด) ชรา(ความแก่) มรณะ(ความตาย) โสกะ(ความเศร้าโศก) ปรีเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) ก็ยังคงมีอยู่ตามปกติ เราจึงบัญญัติเฉพาะการกำจัดชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน

เมื่อมีความเห็นว่า 'โลกมีที่ สุด' จักได้มีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์กันหรือก็หามิได้

เมื่อมีความเห็นว่า 'โลกไม่มีที่ สุด' จักได้มีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์กันหรือก็หามิได้

แม้เมื่อมีความเห็นว่า 'โลกมีที่ สุด หรือโลกไม่มีที่ สุด' ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสก็ยังคงมีอยู่ตามปกติ เราจึงบัญญัติการกำจัดชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน

เมื่อมีความเห็นว่า 'ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน' จักได้มีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์กันหรือก็หามิได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๓. จุฬามาลกยสูตร

เมื่อมีความเห็นว่า 'ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน' จักได้มีการอยู่ประพฤติ
พรหมจรรย์กันหรือก็หาไม่ได้

แม้เมื่อมีความเห็นว่า 'ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือชีวะกับสรีระเป็น
คนละอย่างกัน' ชาติ ฯลฯ เราจึงบัญญัติเฉพาะการกำจัด ชาติ ชรา มรณะ โสกะ
ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน

เมื่อมีความเห็นว่า 'หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก' จักได้มีการอยู่ประพฤติ
พรหมจรรย์กันหรือก็หาไม่ได้

เมื่อมีความเห็นว่า 'หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก' จักได้มีการอยู่ประพฤติ
พรหมจรรย์กันหรือก็หาไม่ได้

แม้เมื่อมีความเห็นว่า 'หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หรือหลังจากตายแล้ว
ตถาคตไม่เกิดอีก' ชาติ ฯลฯ เราจึงบัญญัติเฉพาะการกำจัดชาติ ชรา มรณะ โสกะ
ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสในปัจจุบัน

เมื่อมีความเห็นว่า 'หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก' จักได้มีการ
อยู่ประพฤติพรหมจรรย์กันหรือก็หาไม่ได้

เมื่อมีความเห็นว่า 'หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีก
ก็มีใช่' จักได้มีการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์กันหรือก็หาไม่ได้

มาलगยบุตร แม้เมื่อมีความเห็นว่า 'หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่
เกิดอีก หรือหลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่' ชาติ
ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสก็ยังคงมีอยู่ตามปกติ เราจึง
บัญญัติเฉพาะการกำจัดชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส
ในปัจจุบัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๓. จุฬามาลกยสูตร

เหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบปัญหาเชิงปรัชญา

[๑๒๘] มาลงกยบุตร เพราะเหตุนั้นแล เธอจงจำปัญหาที่เราไม่ตอบว่า เป็นปัญหาที่เราไม่ตอบ และจงจำปัญหาที่เราตอบว่า เป็นปัญหาที่เราตอบเถิด

ปัญหาอะไรเล่าที่เราไม่ตอบ

คือ ปัญหาว่า 'โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระ เป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่' เราไม่ตอบ

เพราะเหตุไรเราจึงไม่ตอบ

เพราะปัญหานั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความ เบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เหตุนั้นเราจึงไม่ตอบ

ปัญหาอะไรเล่าที่เราตอบ

คือ ปัญหาว่า 'นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา' เราตอบ

เพราะเหตุไรเราจึงตอบ

เพราะปัญหานั้นมีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความ เบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อ นิพพาน เหตุนั้นเราจึงตอบ

มาลงกยบุตร เพราะเหตุนั้นแล เธอจงจำปัญหาที่เราไม่ตอบว่า เป็นปัญหาที่ เราไม่ตอบ และจงจำปัญหาที่เราตอบว่า เป็นปัญหาที่เราตอบเถิด"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมาลงกยบุตรมีใจยินดีชื่นชมพระ ภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬามาลกยสูตรที่ ๓ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๔. มหามาลงกยสูตร

๔. มหามาลงกยสูตร

ว่าด้วยพระมาลงกยบุตร สูตรใหญ่

โอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ

[๑๒๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย
มาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มี
พระภาคจึงได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายยังจำโอรัมภาคียสังโยชน์^๑
(สังโยชน์เบื้องต้น) ๕ ประการที่เราแสดงแล้ว ได้หรือไม่”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระมาลงกยบุตรได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังจำโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ
ที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วได้”

“เธอจำโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ ที่เราแสดงไว้แล้ว อย่างไร”

“ข้าพระองค์จำโอรัมภาคียสังโยชน์ คือสักกายทิฏฐิ(ความเห็นว่าเป็นตัว
ของตน) ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้แล้วได้

ข้าพระองค์จำโอรัมภาคียสังโยชน์ คือวิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย) ที่พระผู้มี
พระภาคทรงแสดงไว้แล้วได้

ข้าพระองค์จำโอรัมภาคียสังโยชน์ คือสีลัพพตปรามาส(ความถือมั่นศีลพรต)
ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้แล้วได้

ข้าพระองค์จำโอรัมภาคียสังโยชน์ คือกามฉันทะ(ความพอใจในกาม) ที่พระผู้มี
พระภาคทรงแสดงไว้แล้วได้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๑๙ (อัญญากรสูตร) หน้า ๒๐ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๔. มหามาลงกยสูตร

ข้าพระองค์จำโอรัมภาคียสังโยชน์ คือพยาบาท(ความคิดร้าย) ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้แล้วได้

ข้าพระองค์จำโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้แล้วได้อย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“มาลงกยบุตร เธอจำโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการนี้ที่เราแสดงไว้แล้วอย่างนี้แก่ใคร อัญญเดียรถีย์ปริพาชกทั้งหลายจักหักล้างด้วยการนำเรื่องเด็กอ่อนมาเปรียบเทียบได้ มิใช่หรือ เพราะเด็กอ่อนที่นอนหงายยอมไม่มีแม่แต่ความคิดว่า ‘ตัวของตน’ สักกายทิฐิจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นได้อย่างไร สักกายทิฐิของเด็กนั้นก็ยังไม่นอนเนื่องอยู่

เพราะเด็กอ่อนที่นอนหงายยอมไม่มีแม่แต่ความคิดว่า ‘ธรรมทั้งหลาย’ วิจิกิจฉาในธรรมทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นได้อย่างไร วิจิกิจฉาของเด็กนั้นก็ยังไม่นอนเนื่องอยู่

เพราะเด็กอ่อนที่นอนหงายยอมไม่มีแม่แต่ความคิดว่า ‘ศีลทั้งหลาย’ สิ้นพต-ปราสาทในศีลทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นได้อย่างไร สิ้นพตปราสาทของเด็กนั้นก็ยังไม่นอนเนื่องอยู่

เพราะเด็กอ่อนที่นอนหงายยอมไม่มีแม่แต่ความคิดว่า ‘กามทั้งหลาย’ กามฉันทะในกามทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นได้อย่างไร กามราคะของเด็กนั้นก็ยังไม่นอนเนื่องอยู่

เพราะเด็กอ่อนที่นอนหงายยอมไม่มีแม่แต่ความคิดว่า ‘สัตว์ทั้งหลาย’ ความพยาบาทในสัตว์ทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นได้อย่างไร พยาบาทของเด็กนั้นก็ยังไม่นอนเนื่องอยู่

อัญญเดียรถีย์ปริพาชกทั้งหลายจักหักล้างด้วยการนำเรื่องเด็กอ่อนมาเปรียบเทียบได้ มิใช่หรือ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๔. มหามาลุงกยสูตร

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค บัดนี้เป็นกาลที่สมควร ข้าแต่พระสุคต บัดนี้เป็นกาล
ที่สมควรที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ ภิกษุ
ทั้งหลายได้สดับจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”
ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องที่ว่า

อุบายเครื่องละสังโยชน์

[๑๓๐] “อานนท์ ปุถุชน^๑ในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาด
ในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ
ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ มีจิตถูก
สัkkายทิฏฐิลักลุ่มรุม ถูกสัkkายทิฏฐิครอบงำอยู่ และไม่รู้อุบายเครื่องสลัดสัkkายทิฏฐิ
ที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สัkkายทิฏฐินั้นของเขามีกำลังแก่กล้าขึ้น ปุถุชน
บรรเทาไม่ได้ จึงชื่อว่าเป็นโอรัมภาคียสังโยชน์

ปุถุชนมีจิตถูกวิจิกิจฉาลักลุ่มรุม ถูกวิจิกิจฉาครอบงำอยู่ และไม่รู้อุบายเครื่อง
สลัดวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง วิจิกิจฉานั้นของเขามีกำลังแก่กล้าขึ้น
ปุถุชนบรรเทาไม่ได้ จึงชื่อว่าเป็นโอรัมภาคียสังโยชน์

ปุถุชนมีจิตถูกสีลัพพตปรามาสลักลุ่มรุม ถูกสีลัพพตปรามาสครอบงำอยู่
และไม่รู้อุบายเครื่องสลัดสีลัพพตปรามาสที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สีลัพพต-
ปรามาสนั้นของเขามีกำลังแก่กล้าขึ้น ปุถุชนบรรเทาไม่ได้ จึงชื่อว่าเป็นโอรัมภาคีย-
สังโยชน์

ปุถุชนมีจิตถูกกามราคะลักลุ่มรุม ถูกกามราคะครอบงำอยู่ และไม่รู้อุบายเครื่อง
สลัดกามราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง กามราคะนั้นของเขามีกำลังแก่กล้าขึ้น
ปุถุชนบรรเทาไม่ได้ จึงชื่อว่าเป็นโอรัมภาคียสังโยชน์

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๘๓ (อภยราชกุมารสูตร) หน้า ๘๔ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๑๔๔ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๔. มหาาลงกยสูตร

ปุถุชนมีจิตถูกพยาบาททลุมรม ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ และไม่รู้อุบายเครื่องสลัดพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง พยาบาทนั้นของเขามีกำลังแก้กล้าขึ้น ปุถุชนบรรเทาไม่ได้ จึงชื่อว่า เป็นโอรัมภาคิยสังโยชน

[๑๓๑] อานนท ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับ ได้เห็นพระอริยะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ มีจิตที่สักกายทิฏฐิลลุมรมไม่ได้ ที่สักกายทิฏฐิครอบงำไม่ได้ อยู่ และรู้อุบายเครื่องสลัดสักกายทิฏฐิที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง อริยสาวกนั้นยอมละสักกายทิฏฐินั้นพร้อมทั้งอนุสัยได้

อริยสาวกนั้นมีจิตที่วิจิกจฉากลลุมรมไม่ได้ ที่วิจิกจฉาครอบงำไม่ได้ อยู่ และรู้อุบายเครื่องสลัดวิจิกจฉาที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง อริยสาวกนั้นยอมละวิจิกจฉานั้นพร้อมทั้งอนุสัยได้

อริยสาวกนั้นมีจิตที่สีลัพตปรามาสกลลุมรมไม่ได้ ที่สีลัพตปรามาสครอบงำไม่ได้ อยู่ และรู้อุบายเครื่องสลัดสีลัพตปรามาสที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง อริยสาวกนั้นยอมละสีลัพตปรามาสนั้นพร้อมทั้งอนุสัยได้

อริยสาวกนั้นมีจิตที่กามราคะกลลุมรมไม่ได้ ที่กามราคะครอบงำไม่ได้ อยู่ และรู้อุบายเครื่องสลัดกามราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง อริยสาวกนั้นยอมละกามราคะนั้นพร้อมทั้งอนุสัยได้

อริยสาวกนั้นมีจิตที่พยาบาททลุมรมไม่ได้ ที่พยาบาทครอบงำไม่ได้ อยู่ และรู้อุบายเครื่องสลัดพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง อริยสาวกนั้นยอมละพยาบาทนั้นพร้อมทั้งอนุสัยได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๔. มหามาลุงกยสูตร

ข้อปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์

[๑๓๒] อานนท์ เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลไม่อาศัยมรรคและปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการแล้ว จักรู้ จักเห็น จักละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการได้ เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลไม่ถากเปลือก ไม่ถากกระพี้ของตนไม่ใหญ่ ประเภทยืนต้นมีแก่นแล้ว จักตัดแก่นเลยทีเดียว แม้งั้นใด เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลไม่อาศัยมรรคและปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการแล้ว จักรู้ จักเห็น จักละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการได้ ก็ฉันทันเหมือนกัน

เป็นไปได้ที่บุคคลอาศัยมรรคและปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการแล้ว จักรู้ จักเห็น จักละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการนั้นได้ เป็นไปได้ที่บุคคลถากเปลือก ถากกระพี้ของตนไม่ใหญ่ ประเภทยืนต้นมีแก่นแล้ว จักตัดแก่นนั้นได้ แม้งั้นใด เป็นไปได้ที่บุคคลอาศัยมรรคและปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการแล้ว จักรู้ จักเห็น จักละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการนั้นได้ ก็ฉันทันเหมือนกัน

แม่น้ำคงคามีน้ำเต็มเสมอฝั่ง นกกา(กัม)ตีบกินได้ ครั้งนั้น บรุษผู้มีกำลังน้อย มาด้วยหวังว่า 'เราจักวายตัดกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคาไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์' เขาจะไม่อาจวายตัดกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคาไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ได้ แม้งั้นใด คนบางคนก็ฉันทันเหมือนกัน เมื่อพระธรรมกถึกแสดงธรรมเพื่อดับสักกายะอยู่ จิตยอมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น ไม่หลุดพ้น พึงเห็นบุคคลเหล่านั้นเหมือนบรุษผู้มีกำลัง น้อยนั้น

อานนท์ แม่น้ำคงคามีน้ำเต็มเสมอฝั่ง นกกา(กัม)ตีบกินได้ บรุษผู้มีกำลังมาก มาด้วยหวังว่า 'เราจักวายตัดกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคาไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์' เขาจะไม่อาจวายตัดกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคาไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดิ์ได้ แม้งั้นใด คนบางคนก็ฉันทันเหมือนกัน เมื่อพระธรรมกถึกแสดงธรรมเพื่อดับสักกายะอยู่ จิตยอมแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น หลุดพ้น พึงเห็นบุคคลเหล่านั้นเหมือนบรุษผู้มีกำลังมากนั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๔. มหามาลงกยสูตร

รูปมาน ๔

[๑๓๓] มรรคและปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะละอกุศลธรรมทั้งหลายด้วยอุปธิวิเวก^๑ เพราะระงับความเกียจคร้านทางกายได้โดยประการทั้งปวง จึงสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เราย่อมพิจารณาเห็น^๒ธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่มีอยู่ในปฐมฌานนั้นโดยเป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดุจโรค เป็นดุจหัวฝี เป็นดุจลูกศร เป็นสิ่งคอยก่อความเดือดร้อน เป็นที่ทำให้ขัดข้อง เป็นดุจคนฝ่ายอื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เราย่อมทำจิตให้กลับจากธรรมเหล่านั้น ครั้นแล้ว จึงน้อมจิตไปเพื่ออมตธาตุว่า 'ภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนด ความดับ นิพพาน' เรายังดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะ^๓ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรมนั้น จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก^๔

นี้แล เป็นมรรคและปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุจึงบรรลุทุติยฌาน ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุจตุตถฌาน ฯลฯ อยู่ เราย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่มีอยู่ในจตุตถฌานนั้น ฯลฯ เพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อุปธิวิเวก** ในที่นี้หมายถึงความสังัดจากกามคุณ ๕ ประการ (คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ) (ม.ม.อ. ๒/๑๓๓/๑๐๘)
- ^๒ **พิจารณาเห็น** ในที่นี้หมายถึงเห็นด้วยวิปัสสนาอันแรงกล้า (อง.นวก.อ. ๓/๓๖/๓๐๙)
- ^๓ **ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๙ (อัฐกษณาครสูตร) หน้า ๒๐ ในเล่มนี้**
- ^๔ **ดูเทียบ อง.นวก. (แปล) ๒๓/๓๖/๕๐๘-๕๐๙**

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๔. มหาาลงกยสูตร

อรุปลมาน ๕

อีกประการหนึ่ง เพราะล่องรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนานัตตสัญญา โดยประการทั้งปวง ภิกษุบรรลุอากาศาณัญญายตนฌาน โดยกำหนดว่า 'อากาศหาที่สดมได้' อยู่ เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่มีอยู่ในอากาศาณัญญายตนฌานนั้นโดยเป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นจลโรค เป็นจลหวัฬ เป็นจลลुकศร เป็นสิ่งคอยก่อความเดือดร้อน เป็นที่ทำให้ขัดข้อง เป็นจลคนฝ้ายอื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอ่อมทำจิตให้กลับจากธรรมเหล่านั้น ครั้นแล้ว จึงน้อมจิตไปเพื่ออมตธาตว่า 'สภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืน อุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนด ความดับ นิพพาน' เธอดำรงอยู่ในอากาศาณัญญายตนฌานนั้น ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ประการสิ้นไป ด้วยความยินดีเพลิดเพลินในธรรมนั้น จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

นี้แล เป็นมรรคและปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ประการ อีกประการหนึ่ง ภิกษุล่องอากาศาณัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญญายตนฌาน โดยกำหนดว่า 'วิญญาณหาที่สดมได้' อยู่ เธอ่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ เวทนา ฯลฯ ที่มีอยู่ในวิญญาณัญญายตนฌานนั้น ฯลฯ เพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ประการ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุล่องวิญญาณัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุอากัญญัญญายตนฌาน โดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' อยู่ เธอ่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่มีอยู่ในอากัญญัญญายตนฌานนั้น โดยเป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นจลโรค เป็นจลหวัฬ เป็นจลลुकศร เป็นสิ่งคอยก่อความเดือดร้อน เป็นที่ทำให้ขัดข้อง เป็นจลคนฝ้ายอื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอ่อมทำจิตให้กลับจากธรรมเหล่านั้น ครั้นแล้ว จึงน้อมจิตไปเพื่ออมตธาตว่า 'สภาวะที่สงบ ประณีต คือ ความสงบระงับสังขาร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๔. มหามาลุงกยสูตร

ทั้งปวง ความสละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนด ความดับ นิพพาน' เธอดำรงอยู่ในอาภิกขุญญาตณณานั้น ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากยังไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็น โอบปาดิกะ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ด้วยความยินดีเพิลิตเพลิน ในธรรมนั้น จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก

นี้แล เป็นมรรคและปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ"

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า "ถ้ามรรคและปฏิบัตินี้เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร ภิกษุทั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้ บางพวกจึงเป็นเจโตวิมุต^๑ บางพวกจึงเป็นปัญญาวิมุต^๒ พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "อานนท์ ในเรื่องนี้ เรากล่าวว่าภิกษุเหล่านั้น มีอินทรีย์ต่างกัน^๓"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดีชื่นชมพระภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหามาลุงกยสูตรที่ ๔ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ หมายความว่า บรรดาภิกษุผู้ดำเนินไปด้วยสมถกัมมัฏฐาน ภิกษุพวกหนึ่งมีจิตเดกัคคตา(ความที่จิตมีอารมณ์เดียว)เป็นหลัก จึงชื่อว่าเป็นเจโตวิมุต(หลุดพ้นด้วยสมถะ) (ม.ม.อ. ๒/๑๓๓/๑๑๐)
- ^๒ หมายความว่า บรรดาภิกษุผู้ดำเนินไปด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐาน ภิกษุพวกหนึ่งมีปัญญาเป็นหลัก จึงชื่อว่าเป็นปัญญาวิมุต(หลุดพ้นด้วยปัญญา) (ม.ม.อ. ๒/๑๓๓/๑๑๐)
- ^๓ มีอินทรีย์ต่างกัน หมายความว่า มีหลักปฏิบัติต่างกัน เช่น ท่านพระอานนท์ บำเพ็ญบารมี ๑๐ แล้วยังไม่บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ เหตุนั้นพระสัพพัญญุตญาณจึงไม่ปรากฏแก่ท่าน แต่พระตถาคตแห่งตลอดแล้ว เหตุนั้นพระสัพพัญญุตญาณจึงปรากฏแก่พระองค์ ทั้งนี้เป็นเพราะอินทรีย์ต่างกัน หรือในเวลาบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานภิกษุรูปหนึ่งมุ่งความที่จิตมีอารมณ์เดียวเป็นหลักก็จะหลุดพ้นด้วยเจโตวิมุตติ ภิกษุอีกรูปหนึ่งมุ่งปัญญาเป็นหลัก ก็จะหลุดพ้นด้วยปัญญาวิมุตติ (ม.ม.อ. ๒/๑๓๓/๑๐๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. ภัททาลิสุต

๕. ภัททาลิสุต

ว่าด้วยพระภัททาลิ

คุณแห่งการฉันอาหารมือเดียว

[๑๓๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมา
ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาค
จึงได้ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารมือเดียว เราเมื่อฉันอาหารมือเดียว^๑ ย่อมรู้สึก
ว่าสุขภาพมีโรคพาธน้อย กระจุกกระจิกเปรี๊ยะ มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ

ภิกษุทั้งหลาย มาเถิด แม่เธอทั้งหลายก็จงฉันอาหารมือเดียวเถิด เธอทั้งหลาย
เมื่อฉันอาหารมือเดียว จักรู้สึกสุขภาพมีโรคพาธน้อย กระจุกกระจิกเปรี๊ยะ มีพลานามัย
สมบูรณ์ อยู่สำราญ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระภัททาลิได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สามารถฉันอาหารมือเดียวได้ เพราะเมื่อ
ข้าพระองค์ฉันอาหารมือเดียว จะมีความกระวนกระวาย และมีความเดือดร้อน”

“ภัททาลิ ถ้าเช่นนั้น เธอรับนิมนต์ ณ ที่ใดแล้ว ฟังฉัน ณ ที่นั้นเสียส่วนหนึ่ง
แล้วนำอีกส่วนหนึ่งมาฉันก็ได้ เมื่อเธอฉันอาหารได้อย่างนี้ ก็จักดำรงชีวิตอยู่ได้”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สามารถจะฉันแม่ด้วยอาการอย่างนั้น
เพราะเมื่อข้าพระองค์ฉันอย่างนั้น ก็จะมีอาการกระวนกระวาย และมีความเดือดร้อน”

เชิงอรรถ :

^๑ **ฉันอาหารมือเดียว** หมายถึงการฉันอาหารในเวลาเช้า คือตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงเวลาเที่ยงวัน แม้ภิกษุ
ฉันอาหาร ๑๐ ครั้ง ในช่วงเวลานี้ก็ประสงค์ว่า ฉันอาหารมือเดียว (ม.ญ.อ. ๒/๒๒๕/๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๑๕๐ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขวรรค]

๕. ภัทททาสสูตร

ครั้งนั้น ท่านพระภัทททาสได้ประกาศความไม่สามารถใน(การรักษา)สิกขาบทที่ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้(และ)ให้ภิกษุสงฆ์สมาทานศึกษาอยู่ ตั้งแต่นั้นมา ท่าน พระภัทททาสไม่กล้าเผชิญพระพักตร์พระผู้มีพระภาคตลอด ๓ เดือนเต็ม เหมือนภิกษุ ผู้ไม่บำเพ็ญสิกขา^๑ในศาสนาของพระศาสดาให้บริบูรณ์

พระภัทททาสสำนึกผิด

[๑๓๕] สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากช่วยกันทำจีวรกรรม(เย็บจีวร) สำหรับ พระผู้มีพระภาคด้วยตั้งใจว่า “พระผู้มีพระภาคจะทรงใช้จีวรที่ทำสำเร็จแล้ว เสด็จ เทียวจาริกไปเป็นเวลา ๓ เดือน”

เวลานั้น ท่านพระภัทททาสเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัย พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ภิกษุเหล่านั้นได้กล่าว กับท่านพระภัทททาสว่า

“ท่านภัทททาส ภิกษุทั้งหลายช่วยกันทำจีวรกรรมนี้สำหรับพระผู้มีพระภาค ด้วยตั้งใจว่า ‘พระผู้มีพระภาคจะทรงใช้จีวรที่ทำสำเร็จแล้วเสด็จเที่ยวจาริกไปเป็น เวลา ๓ เดือน’ ท่านภัทททาส เราขอเตือน ท่านจงใส่ใจความผิดนี้ไว้ให้ดีเถิด ที่หลัง ท่านอย่าได้ก่อความยุ่งยากอีกเลย”

ท่านพระภัทททาสรับคำแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท แล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษ ได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้เป็นคนโง่ เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ผู้ประกาศความไม่สามารถ ใน(การรักษา)สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้(และ)ให้ภิกษุสงฆ์สมาทาน ศึกษาอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับรู้โทษของข้าพระองค์นั้นโดยความเป็นโทษ เพื่อ ความสำรวมระวังต่อไปเถิด”

เชิงอรรถ :

- ^๑ สิกขา ในที่นี้หมายถึงอธิสัสสิกขา(การศึกษาอบรมในเรื่องศีล) อธิจิตตสิกขา(การศึกษาอบรมในเรื่องสมาธิ) และอธิปัญญาสิกขา(การศึกษาอบรมในเรื่องปัญญา) (ที.สี.อ. ๑/๔๑๓/๓๐๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. กิขวรรค]

๕. กัททาลิสุต

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เอาเถิด กัททาลิ โทษได้ครอบงำเธอผู้เป็นคนโง่ เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ผู้ประกาศความไม่สามารถใน(การรักษา)สิกขาบทที่เราบัญญัติไว้ (และ)ให้ภิกษุสงฆ์สมาทานศึกษาอยู่ เธอมิได้เข้าใจแม่เหตุที่ว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงรู้จักเราว่า ‘ภิกษุชื่อกัททาลิเป็นผู้ไม่บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของพระศาสดาให้บริบูรณ์’ แม่เหตุนี้เธอก็มิได้เข้าใจ

เธอมิได้เข้าใจแม่เหตุที่ว่า ภิกษุจำนวนมากเข้าจำพรรษาอยู่ในกรุงสาวัตถี แม้ภิกษุเหล่านั้นก็รู้จักเราว่า ‘ภิกษุชื่อกัททาลิเป็นผู้ไม่บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของพระศาสดาให้บริบูรณ์’ แม่เหตุนี้เธอก็มิได้เข้าใจ

เธอมิได้เข้าใจแม่เหตุที่ว่า ภิกษุณีจำนวนมากเข้าจำพรรษาอยู่ในกรุงสาวัตถี แม้ภิกษุณีเหล่านั้นก็รู้จักเราว่า ‘ภิกษุชื่อกัททาลิเป็นผู้ไม่บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของพระศาสดาให้บริบูรณ์’ แม่เหตุนี้เธอก็มิได้เข้าใจ

เธอมิได้เข้าใจแม่เหตุที่ว่า อุบาสกจำนวนมากอาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี แม้อุบาสกเหล่านั้นก็รู้จักเราว่า ‘ภิกษุชื่อกัททาลิเป็นผู้ไม่บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของพระศาสดาให้บริบูรณ์’ แม่เหตุนี้เธอก็มิได้เข้าใจ

เธอมิได้เข้าใจแม่เหตุที่ว่า อุบาสิกาจำนวนมากอาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี แม้อุบาสิกาเหล่านั้นก็รู้จักเราว่า ‘ภิกษุชื่อกัททาลิเป็นผู้ไม่บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของพระศาสดาให้บริบูรณ์’ แม่เหตุนี้เธอก็มิได้เข้าใจ

กัททาลิ เธอมิได้เข้าใจแม่เหตุที่ว่า สมณพราหมณ์ต่างลัทธิจำนวนมากเข้าจำพรรษาในกรุงสาวัตถี แม้สมณพราหมณ์ต่างลัทธิเหล่านั้นก็รู้จักเราว่า ‘ภิกษุชื่อกัททาลิ สาวกของพระสมณโคดม เป็นพระเถระรูปหนึ่ง ผู้ไม่บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของพระศาสดาให้บริบูรณ์’ แม่เหตุนี้เธอก็มิได้เข้าใจ”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้เป็นคนโง่ เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ผู้ประกาศความไม่สามารถใน(การรักษา)สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้(และ)ให้ภิกษุสงฆ์สมาทานศึกษาอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับรู้โทษของข้าพระองค์โดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมระวังต่อไปเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. กัททาลิสุตระ

“กัททาลิ เอาเถิด โทษได้ครอบงำเธอผู้เป็นคนโง่ เป็นคนหลง ไม่ฉลาด ผู้ประกาศความไม่สามารถใน(การรักษา)สิกขาบทที่เราบัญญัติไว้(และ)ให้ภิกษุสงฆ์สมาทานศึกษาอยู่

[๑๓๖] กัททาลิ เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นอุกโตภาควิมุต^๑เราจะพึงกล่าวกับภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า ‘มาเถิด ภิกษุ เราจะก้าวไปในหล่มด้วยกัน ภิกษุนั้นจะพึงก้าวไป หรือน้อมกายไปทางอื่น หรือจะพึงปฏิเสธ’

“ไม่ปฏิเสธ พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นปัญญาวิมุต^๒ เป็นกายสักขี^๓ เป็นทัญญีปัตตะ^๔ เป็นสัทธาวิมุต^๕ เป็นธัมมานุสारी^๖ เป็นสัทธานุสारी^๗ เราจะพึงกล่าวกับภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า ‘มาเถิด ภิกษุ เราจะก้าวไปในหล่มด้วยกัน’

“ไม่ปฏิเสธ พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อุกโตภาควิมุต** หมายถึงผู้บำเพ็ญสมถกรรมฐานจนได้รูปสมาบัติ และใช้สมถะเป็นพื้นฐานในการบำเพ็ญวิปัสสนาจนได้บรรลอรหัตตผล (อง.สตตก.อ. ๓/๑๔/๑๖๐, อง.นวก.อ. ๓/๔๕/๓๑๖)
- ^๒ **ปัญญาวิมุต** หมายถึงผู้บำเพ็ญวิปัสสนาล้วน ๆ จนบรรลอรหัตตผล (อง.สตตก.อ. ๓/๑๔/๑๖๑)
- ^๓ **กายสักขี** หมายถึงผู้มีศรัทธาแก่กล้า ได้สัมผัสสรีโรภข ๘ ด้วยนามกาย และอสาสะบางอย่างก็สิ้นไป เพราะเห็นด้วยปัญญา ได้แก่พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไปจนถึงท่านผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล (อง.ทก.อ. ๒/๔๙/๕๕, อง.สตตก.อ. ๓/๑๔/๑๖๑)
- ^๔ **ทัญญีปัตตะ** หมายถึงผู้บรรลุสัมมาทัญญี เข้าใจอริยสัจถูกต้อง ก็เลสบางส่วนสิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา มีปัญญาแก่กล้า หมายถึงผู้บรรลุโสดาปัตติผลจนถึงผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล (อง.สตตก.อ. ๓/๑๔/๑๖๑)
- ^๕ **สัทธาวิมุต** หมายถึงผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา เข้าใจอริยสัจถูกต้อง ก็เลสบางส่วนสิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา มีศรัทธาแก่กล้า หมายถึงผู้บรรลุโสดาปัตติผลจนถึงผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล (อง.ทก.อ. ๒/๔๙/๕๕, อง.สตตก.อ. ๓/๑๔/๑๖๑-๑๖๒)
- ^๖ **ธัมมานุสारी** หมายถึงผู้แล่นไปตามธรรม ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีปัญญาแก่กล้า บรรลผลแล้วกลายเป็นทัญญีปัตตะ (อง.ทก.อ. ๒/๔๙/๕๕, อง.สตตก.อ. ๓/๑๔/๑๖๒)
- ^๗ **สัทธานุสारी** คือผู้แล่นไปตามศรัทธา ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีศรัทธาแก่กล้า บรรลผลแล้วกลายเป็นสัทธาวิมุต (อง.ทก.อ. ๒/๔๙/๕๕, อง.สตตก.อ. ๓/๑๔/๑๖๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๑๕๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. ภัททาลิสุตฺร

“เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เวลานั้น เธอเป็นอุภโตภาควิมุต เป็น
ปัญญาวิมุต เป็นกายสักขี เป็นทิวฏฐิปัตตะ เป็นสัทธาวิมุต เป็นธัมมานุสारी หรือ
เป็นสัทธานุสारीบ้างไหม”

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“เวลานั้น เธอเป็นคนว่าง คนเปล่า คนผิด ไข้ไหม”

“ไข้ พระพุทธเจ้าข้า โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้เป็นคนโง่ เป็นคนหลง
ไม่ฉลาด ผู้ประกาศความไม่สามารถใน(การรักษาศึกษา)สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรง
บัญญัติไว้(และ)ให้ภิกษุสงฆ์สมาทานศึกษาอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับรู้โทษของ
ข้าพระองค์โดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมระวังต่อไปเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

“ภัททาลิ เอาเถิด โทษได้ครอบงำเธอผู้เป็นคนโง่ เป็นคนหลง ไม่ฉลาด
ผู้ประกาศความไม่สามารถใน(การรักษาศึกษา)สิกขาบทที่เราบัญญัติไว้(และ)ให้ภิกษุสงฆ์
สมาทานศึกษาอยู่ แต่เพราะเธอเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วทำคินตามธรรม
เราจึงรับรู้โทษของเธอนั้น การที่บุคคลเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วทำคินตาม
ธรรมจะสำรวมระวังต่อไปนี้ เป็นความเจริญในอริยวินัย

ผู้ไม่บำเพ็ญศึกษาให้บริบูรณ์

[๑๓๗] ภัททาลิ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่บำเพ็ญศึกษาในศาสนา
ของศาสดาให้บริบูรณ์ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘ทางที่ดี เราควรพักอยู่ ณ เสนาสนะ
เจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ่ม ลอมฟางเกิด
บางที่เราจะพึงทำให้แจ่มญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ^๑ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของ
มนุษย์^๒’ เธอพักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ

เชิงอรรถ :

^๑ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ หมายถึงมหัคคตโลกุตตรปัญญา (ปัญญาระดับโลกุตระที่ถึงความ
เป็นใหญ่) อันประเสริฐ บริสุทธิ์ สูงสุด สามารถกำจัดกิเลสได้ (ม.น.อ. ๑/๑๔๖/๓๔๒, อจ.ทสก.อ.
๓/๔๘/๓๕๐)

^๒ ธรรมของมนุษย์ ในที่นี้หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ม.น.อ. ๑/๑๔๖/๓๔๒, อจ.เอกก.อ. ๑/๔๕/๕๑)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. ภัททาลิสุต

ปาชา ปาชัญ ที่แจ้ง ลอมฟาง เมื่อเธอหลีกออกไปอยู่อย่างนั้น ศาสดาก็ติเตียนได้ เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วก็ติเตียนได้ เทวดาก็ติเตียนได้ แมदनเองก็ติเตียนตนเองได้ เธอถูกศาสดาติเตียนบ้าง ถูกเพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายติเตียนบ้าง ถูกเทวดาติเตียนบ้าง ตนเองติเตียนตนเองบ้าง ก็ไม่ทำให้แจ้งญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุ นั้นเป็นผู้ไม่บำเพ็ญสิกขาในศาสนาของศาสดาให้บริบูรณ์

ผู้บำเพ็ญสิกขาให้บริบูรณ์

[๑๓๘] ภัททาลิ ส่วนภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้บำเพ็ญสิกขาในศาสนาของศาสดาให้บริบูรณ์ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า 'ทางที่ดี เราควรพักอยู่ ณ เสนาสนะเงียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้า ปาชา ปาชัญ ที่แจ้ง ลอมฟาง บางทีเราจะพึงทำให้แจ้งญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์' เธอพักอยู่ ณ เสนาสนะเงียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้า ปาชา ปาชัญ ที่แจ้ง ลอมฟาง เมื่อเธอหลีกออกไปอยู่อย่างนั้น แม้ศาสดาก็ติเตียนไม่ได้ แม้เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วก็ติเตียนไม่ได้ แม้เทวดาก็ติเตียนไม่ได้ แมदनเองก็ติเตียนตนเองไม่ได้ เธออันศาสดาไม่ติเตียน เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วก็ไม่ได้ติเตียน เทวดาไม่ติเตียน ตนเองติเตียนตนเองไม่ได้ ย่อมทำให้แจ้งญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ภิกษุ นั้นสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุ นั้นเป็นผู้บำเพ็ญสิกขาในศาสนาของศาสดาให้บริบูรณ์

[๑๓๙] อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. กัททาลิสุตฺร

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุนั้นเป็นผู้บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของศาสดาให้บริบูรณ์
อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุบรรลุดุติยฌาน ฯลฯ อยู่

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุนั้นเป็นผู้บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของศาสดาให้บริบูรณ์
อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน
ภิกษุบรรลุดตุตถฌาน ฯลฯ อยู่

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุนั้นเป็นผู้บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของศาสดาให้บริบูรณ์

วิชา ๓

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน^๑ ปราศจากความ
เศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิตไป
เพื่ออุปเพณิวาสนาสติปัญญา ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ฯลฯ^๒
เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุนั้นเป็นผู้บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของศาสดาให้บริบูรณ์

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความ
เศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิตไป
เพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสุตฺร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

^๒ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสุตฺร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. ภัททาลิสสูตร

‘ไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธินิยมมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ‘หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต ฯลฯ จะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต ฯลฯ^๑ จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์’ เธอเห็นหมู่มสัตว์ ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธินิยมมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุ นั้นเป็นผู้บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของศาสดาให้บริบูรณ์

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุ นั้นน้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา’ เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และ อวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า ‘หลุดพ้นแล้ว’ รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว^๒ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป^๓’

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุ นั้นเป็นผู้บำเพ็ญศึกษาในศาสนาของศาสดาให้บริบูรณ์

เหตุที่ทำให้ถูกขมขี้และไม่ถูกขมขี้

[๑๔๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระภัททาลิได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ภิกษุทั้งหลายมักขมขี้ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ทำให้เป็นเหตุ(แห่งอธิกรณ์) อนึ่งอะไรรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยไม่ทำให้ภิกษุทั้งหลายมักขมขี้ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ทำให้เป็นเหตุ(แห่งอธิกรณ์) พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๕ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๑๗-๑๘ ในเล่มนี้

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๒ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๓ ในเล่มนี้

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๑๖ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. ภัททาลิสสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภัททาลิ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ต้องอาบัติ อยู่เนือง ๆ เป็นผู้มีอาบัติมาก เธอถูกภิกษุทั้งหลายตักเตือนอยู่ ก็ยังฝ่าฝืนประพฤตินอก ลุ่่นอกทาง นำถ้อยคำภายนอกมากลบบเลื้อน แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อมให้ปรากฏ ไม่ประพฤติชอบ ไม่หวาดกลัว ไม่ยอมถอนตนออก ไม่กล่าวว่า ‘ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์’ เพราะเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ว่ายากนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงพูดอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ต้องอาบัติเนือง ๆ เป็นผู้มีอาบัติมาก เธอถูกภิกษุทั้งหลายตักเตือนอยู่ ก็ยังฝ่าฝืนประพฤตินอก ลุ่่นอกทาง นำถ้อยคำภายนอกมากลบบเลื้อน แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อมให้ปรากฏ ไม่ประพฤติชอบ ไม่หวาดกลัว ไม่ยอมถอนตนออก ไม่กล่าวว่า ‘ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์’ เป็นการชอบที่ท่านผู้มีอายุทั้งหลายจะพิจารณาโทษของภิกษุนี้ โดยมีให้อธิกรณ์ระงับไปโดยเร็ว’

ภัททาลิ ภิกษุทั้งหลายจึงพิจารณาโทษของภิกษุนั้น โดยมีให้อธิกรณ์^๑นี้ระงับไปโดยเร็ว ด้วยอาการอย่างนี้

[๑๕๑] ภัททาลิ ส่วนภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ต้องอาบัติเนือง ๆ เป็นผู้มีอาบัติมาก เธอถูกภิกษุทั้งหลายตักเตือนอยู่ ก็ไม่ฝ่าฝืนประพฤตินอก ลุ่่นอกทาง ไม่นำถ้อยคำภายนอกมากลบบเลื้อน ไม่แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อมให้ปรากฏ ประพฤติชอบ หวาดกลัว ยอมถอนตนออก กล่าวว่า ‘ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์’ เพราะเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ว่ายากนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงพูดอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ต้องอาบัติเนือง ๆ เป็นผู้มีอาบัติมาก เธอถูกภิกษุทั้งหลายตักเตือนอยู่ ก็ไม่ฝ่าฝืนประพฤตินอก ลุ่่นอกทาง ไม่นำถ้อยคำภายนอกมากลบบเลื้อน ไม่แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อม

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อธิกรณ์** หมายถึงเรื่องที่ต้องดำเนินการ มี ๔ อย่าง คือ (๑) **วิวาหาธิกรณ์** การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย (๒) **อนวาทาธิกรณ์** การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ (ละเมิดสิกขาบท) (๓) **อาปัตตาธิกรณ์** การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ (๔) **กิจจาธิกรณ์** กิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน แต่ในที่นี้หมายถึงอนวาทาธิกรณ์ (อง.ทุก.อ. ๒/๑๕/๑๒, ม.ม.อ. ๒/๒๒๒/๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๑๕๘ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. ภัททาลิสสูตร

ให้ปรากฏ ประพฤติชอบ หวาดกลัว ถอนตนออก กล่าวว่า 'ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์' เป็นการชอบแล้ว ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลายจงพิจารณาโทษของภิกษุนั้น โดยให้อธิกรณ์นี้ระงับไปโดยเร็ว'

ภัททาลิ ภิกษุทั้งหลายจึงพิจารณาโทษของภิกษุนั้น โดยให้อธิกรณ์นี้ระงับไปโดยเร็ว ด้วยอาการอย่างนี้

[๑๔๒] ภัททาลิ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ต้องอาบัติเป็นบางครั้ง ไม่มีอาบัติมาก เธอถูกภิกษุทั้งหลายตักเตือนอยู่ ก็ยังฝ่าฝืนประพฤตินอกนอกลู่นอกทาง นำถ้อยคำภายนอกมากลบบกลื่อน แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อมให้ปรากฏ ไม่ประพฤติชอบ ไม่หวาดกลัว ไม่ยอมถอนตนออก ไม่กล่าวว่า 'ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์' เพราะเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ว่ายานั้น ภิกษุทั้งหลายจึงพูดอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ต้องอาบัติเป็นบางครั้ง ไม่มีอาบัติมาก เธอถูกภิกษุทั้งหลายตักเตือนอยู่ ก็ยังฝ่าฝืนประพฤตินอกนอกลู่นอกทาง นำถ้อยคำภายนอกมากลบบกลื่อน แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อมให้ปรากฏ ไม่ประพฤติชอบ ไม่หวาดกลัว ไม่ยอมถอนตนออก ไม่กล่าวว่า 'ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์' เป็นการชอบที่ท่านผู้มีอายุทั้งหลายจะพิจารณาโทษของภิกษุนี้ โดยมีให้อธิกรณ์ระงับไปโดยเร็ว'

ภัททาลิ ภิกษุทั้งหลายจึงพิจารณาโทษของภิกษุนั้น โดยมีให้อธิกรณ์ระงับไปโดยเร็ว ด้วยอาการอย่างนี้

[๑๔๓] ภัททาลิ ส่วนภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ต้องอาบัติเป็นบางครั้ง ไม่มีอาบัติมาก เธอถูกภิกษุทั้งหลายตักเตือนอยู่ ก็ไม่ฝ่าฝืนประพฤตินอกนอกลู่นอกทาง ไม่นำถ้อยคำภายนอกมากลบบกลื่อน ไม่แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่อ่อนน้อมให้ปรากฏ ประพฤติชอบ หวาดกลัว ยอมถอนตนออก กล่าวว่า 'ข้าพเจ้าจะทำตามความพอใจของสงฆ์' เพราะเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ว่ายานั้น ภิกษุทั้งหลายจึงพูดอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ต้องอาบัติเป็นบางครั้ง ไม่มีอาบัติมาก เธอถูกภิกษุทั้งหลายตักเตือนอยู่ ก็ไม่ฝ่าฝืนประพฤตินอกนอกลู่นอกทาง ไม่นำถ้อยคำภายนอกมากลบบกลื่อน ไม่แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. ภัททาลิสสูตร

‘ไม่อ่อนน้อมให้ปรากฏ ประพฤติชอบ หวาดกลัว ถอนตนออก กล่าวว่า ‘ข้าพเจ้า จะทำตามความพอใจของสงฆ์’ เป็นการชอบแล้ว ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลายจง พิจารณาโทษของภิกษุนี้ โดยให้อธิกรณ์นี้ระงับไปโดยเร็ว’

ภัททาลิ ภิกษุทั้งหลายจึงพิจารณาโทษของภิกษุนั้น โดยให้อธิกรณ์นี้ระงับไป โดยเร็ว ด้วยอาการอย่างนี้

[๑๔๔] ภัททาลิ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ดำเนินชีวิตด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณ เพราะเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ดำเนินชีวิตด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงพูดอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ดำเนินชีวิตด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณ ถ้าเราทั้งหลาย จักข่มขี้ภิกษุนี้ ทำให้เป็นเหตุ(แห่งอธิกรณ์) ด้วยตั้งใจว่า ‘ศรัทธาพอประมาณ ความรักพอประมาณของเธอนั้นอย่าได้เสื่อมไปจากเธอเลย’

บุคคลผู้เป็นมิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของบุรุษผู้มีนัยนดาข้างเดียว พึงรักษา นัยนดาข้างเดียวนั้นไว้ด้วยตั้งใจว่า ‘นัยนดาข้างเดียวของเขานั้น อย่าได้เสื่อมไปจาก เขาเลย’ แม้ฉันใด ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ดำเนินชีวิตด้วย ศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณ เพราะเหตุที่ภิกษุเป็นผู้ดำเนินชีวิต ด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรักพอประมาณนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงพูด อย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้ดำเนินชีวิตด้วยศรัทธาพอประมาณ ด้วยความรัก พอประมาณ ถ้าเราทั้งหลายจักข่มขี้ภิกษุนี้ ทำให้เป็นเหตุ(แห่งอธิกรณ์) ศรัทธา พอประมาณ ความรักพอประมาณของเธอ อย่าได้เสื่อมไปจากเธอเลย’

ภัททาลิ นี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ภิกษุทั้งหลายข่มขี้ภิกษุบางรูปในธรรม- วินัยนี้ แล้วทำให้เป็นเหตุ(แห่งอธิกรณ์) อนึ่ง นี้เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้ภิกษุทั้งหลาย ข่มขี้ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ แล้วทำให้เป็นเหตุ(แห่งอธิกรณ์)”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. ภัททาลิสุต

อาสาฬหानิยธรรม

[๑๔๕] ท่านพระภัททาลิทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่เมื่อก่อนสิกขาบทมีเพียงเล็กน้อย แต่ภิกษุจำนวนมากดำรงอยู่ในอรหัตตผล อนึ่ง อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่บัดนี้สิกขาบทมีเป็นอันมาก แต่ภิกษุจำนวนน้อย ดำรงอยู่ในอรหัตตผล”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภัททาลิ ข้อนี้เป็นจริงอย่างนั้น เมื่อสัตว์ทั้งหลาย กำลังจะเสื่อม เมื่อสังฆกรรม^๑ กำลังจะอันตรธาน สิกขาบทมีอยู่เป็นอันมาก แต่ภิกษุจำนวนน้อยดำรงอยู่ในอรหัตตผล ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสาฬหानิยธรรม^๒ บางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอาสาฬหानิยธรรม บางอย่างในสงฆ์ ศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อขจัดอาสาฬหานิยธรรมเหล่านั้น

อาสาฬหานิยธรรมบางอย่างยังไม่เกิดในสงฆ์ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่เป็นหมู่ใหญ่ เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่ อาสาฬหานิยธรรมบางอย่างจึงเกิดในสงฆ์ ศาสดาจะบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อขจัดอาสาฬหานิยธรรมเหล่านั้น

อาสาฬหานิยธรรมบางอย่างยังไม่เกิดในสงฆ์ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่เป็นผู้เลิศ ด้วยลาภ ... ยังไม่เป็นผู้เลิศด้วยยศ ... ยังไม่เป็นผู้เลิศด้วยศรัทธา ...

เชิงอรรถ :

- ^๑ **สังฆกรรม** ในที่นี้หมายถึงธรรมอันดี หรือศาสนา มี ๓ ประการ คือ ปรีชาดีสังฆกรรม ปฏิบัติดีสังฆกรรม และ อธิคมสังฆกรรม (วิ.อ. ๒/๔๓๘/๔๒๕)
- ^๒ **อาสาฬหานิยธรรม** หมายถึงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ คือ การกล่าวร้ายผู้อื่น การฆ่า การจงใจ เป็นต้น และทุกขใจในอบายชนิดต่าง ๆ รวมทั้งการล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ (ม.ม.อ. ๒/๑๔๕/๑๑๕)
- ^๓ **เป็นผู้เลิศ** ในที่นี้หมายถึงได้เรียนพุทธพจน์โดยตรงจากพระผู้มีพระภาค ตั้งอยู่ในฐานะ “บุคคลสังปรีชาดี” ในศาสนาของพระตศพล (อง.เอกก.อ. ๑/๒๑๙-๒๒๓/๒๕๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. ภัททาลิสุต

อาสาฬหฐานิยธรรมบางอย่างยังไม่เกิดในสงฆ์ ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่เป็นรัตตัญญู เมื่อสงฆ์เป็นรัตตัญญู^๑ อาสาฬหฐานิยธรรมบางอย่างจึงเกิดในสงฆ์ ศาสดาจะบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อขจัดอาสาฬหฐานิยธรรมเหล่านั้น

[๑๔๖] ภัททาลิ สมัยใด เราแสดงธรรมบรรยายเปรียบด้วยม้าอาชาไนยหนุ่มแก่เธอทั้งหลาย สมัยนั้น เธอทั้งหลายยังมีจำนวนน้อย ภัททาลิ เธอยังระลึกถึงธรรมบรรยายนั้น ได้อยู่หรือ”

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ในการระลึกไม่ได้นั้น เธออาศัยเหตุอะไรเล่า”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะข้าพระองค์มิได้บำเพ็ญสิกขาในศาสนาของพระศาสดาให้บริบูรณ์เป็นเวลานานมาแล้วแน่ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภัททาลิ ความเป็นผู้ไม่บำเพ็ญสิกขาให้บริบูรณ์นี้ จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยก็หามิได้ แต่เรากำหนดรู้ด้วยจิตจึงรู้จักเธอมานานแล้วว่า ‘เมื่อเราแสดงธรรมอยู่ โมฆบุรุษนี้ไม่ตั้งใจ ไม่ใส่ใจ ไม่เอาใจจดจ่อ ไม่เจียวิเสตสดับธรรม’ แต่เราก็จักแสดงธรรมบรรยายเปรียบเทียบด้วยม้าอาชาไนยหนุ่มแก่เธออีก เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ตีเราจักกล่าว”

ท่านพระภัททาลิทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

องค์คุณของภิกษุผู้เป็นเนื้อนาบุญ

[๑๔๗] “ภัททาลิ เปรียบเหมือนคนฝึกม้าผู้ชำนาญ ได้ม้าอาชาไนยพันธุ์ดีแล้ว ครั้งแรกที่เดี๋ยฝึกให้มันรู้เรื่องในการสวมบังเหียน เมื่อเขากำลังฝึกให้มันรู้เรื่องในการสวมบังเหียน มันก็พยศ สบัด ดิ้นรน อย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนม้าที่ยังไม่เคยฝึก ม้านั้นหมดพยศได้เพราะได้รับการฝึกบ่อย ๆ เพราะได้รับการฝึกตามขั้นตอนโดยลำดับ เมื่อม้าอาชาไนยพันธุ์ดีหมดพยศลงได้ เพราะได้รับการฝึกบ่อย ๆ เพราะได้

เชิงอรรถ :

^๑ รัตตัญญู ในที่นี้เป็นตำแหน่งเอตทัคคะที่พระอัญญาโกณฑัญญะได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้า มีความหมายว่า รูราตรีนาน คือ บวชแล้วรู้แจ้งธรรม และเป็นพระขีณาสพก่อนพระสาวกทั้งหลาย (อจ.เอกก.อ. ๑/๑๘๘/๑๒๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๕. กัททาลิสุตระ

รับการฝึกตามขั้นตอนโดยลำดับ คนฝึกมากก็จะฝึกให้มันรู้เรื่องอื่นต่อไปอีก เช่น ฝึกเทียมแอก เมื่อเขากำลังฝึกให้มันรู้เรื่องในการเทียมแอก มันก็จะพยศ สบัด ดิ้นรน อย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนม้าที่ไม่เคยฝึก ม้านั้นหมดพยศลงได้เพราะได้รับการฝึกบ่อย ๆ เพราะได้รับการฝึกตามขั้นตอนโดยลำดับ ม้าอาชาไนยพันธุ์ดีหมดพยศลงได้ เพราะได้รับการฝึกบ่อย ๆ เพราะได้รับการฝึกตามขั้นตอนโดยลำดับ คนฝึกมากก็จะฝึกให้มันรู้เรื่องอื่นต่อไปอีก คือ

๑. การเหาะอย่าง	๒. การวิ่งเป็นวงกลม
๓. การจรดกีบ	๔. การวิ่ง
๕. การใช้เสียงร้องให้เป็นประโยชน์	๖. คุณสมบัติได้เป็นราชนิยม
๗. ความเป็นวงศ์พญา	๘. ความว่องไวชั้นเยี่ยม
๙. การเป็นม้าชั้นเยี่ยม	๑๐. การเป็นม้าที่ควรแก่การชมเชย
- อย่างยิ่ง

เมื่อคนฝึกม้าฝึกให้มันรู้เรื่องในความว่องไวชั้นเยี่ยม ในการเป็นม้าชั้นเยี่ยม ในการเป็นม้าควรแก่การชมเชยอย่างยิ่ง ม้านั้นก็จะพยศ สบัด ดิ้นรน อย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนม้าที่ยังไม่เคยฝึก ม้านั้นหมดพยศลงได้เพราะได้รับการฝึกอยู่บ่อย ๆ เพราะได้รับการฝึกตามขั้นตอนโดยลำดับ ในการขี่ม้าอาชาไนยพันธุ์ดีซึ่งหมดพยศลงนั้น คนฝึกมากก็จะเพิ่มการฝึกให้มีคุณภาพ ให้มีกำลังขึ้น ม้าอาชาไนยพันธุ์ดีประกอบด้วยองค์ ๑๐ ประการนี้แล จึงเป็นม้าควรแก่พระราชพา เป็นม้านั้น นับว่าเป็นราชพาหุโดยแท้ แม้ฉันใด

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาทิฐิอันเป็นอเสชชะ
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาสังกัปปะอันเป็นอเสชชะ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลฎกโกปมสูตร

๓. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาวาจาอันเป็นอเสขะ
๔. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมากัมมันตอันเป็นอเสขะ
๕. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาอาชีวะอันเป็นอเสขะ
๖. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาวายามะอันเป็นอเสขะ
๗. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาสติอันเป็นอเสขะ
๘. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาสมาธิอันเป็นอเสขะ
๙. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาญาณะอันเป็นอเสขะ
๑๐. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาวิมุตติอันเป็นอเสขะ^๑

ภัททาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาคบุญอันยอดเยี่ยมของโลก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระภัททาลีมีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ภัททาลีสูตรที่ ๕ จบ

๖. ลฎกโกปมสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยนางนกุลไถ

[๑๔๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวอังคตตราปะชืออาปนณะ แคว้นอังคตตราปะ ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตร และจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังอาปนนิคม ทรงเที่ยวบิณฑบาตในอาปนนิคมแล้ว เสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทรงเข้าไปยังราวป่าแห่งหนึ่งเพื่อประทับพักผ่อนกลางวัน ได้ประทับนั่งพักกลางวันที่โคนไม้แห่งหนึ่ง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.ทสก. (แปล) ๒๔/๑๑๑/๒๕๖

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลุกกโกปมสูตร

ในเวลาเช้า แม่ท่านพระอุทายีก็ครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยัง
อาปณนิคม เทียวบิณฑบาตในอาปณนิคมแล้ว กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉัน
ภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปยังราวป่าเพื่อพักผ่อนกลางวัน ได้นั่งพักกลางวันที่โคนไม้
แห่งหนึ่ง ครั้งนั้น ท่านพระอุทายีหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า

“พระผู้มีพระภาคทรงกำจัดธรรมอันเป็นเหตุแห่งทุกข์เป็นอันมากของเราทั้งหลาย
ออกไปได้ พระผู้มีพระภาคทรงนำธรรมอันเป็นเหตุแห่งสุขเป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย
พระผู้มีพระภาคทรงกำจัดอกุศลธรรมเป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้ พระผู้มี
พระภาคทรงนำกุศลธรรมเป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย”

ครั้นเวลาเย็น ท่านพระอุทายีออกจากที่หลีกเร้น^๑ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึง
ที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

มูลเหตุที่ทรงห้ามฉันในเวลาวิกาล

[๑๔๙] ท่านพระอุทายีนั่ง ณ ที่สมควรแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์หลีกเร้นอยู่ในที่สงัด
ได้เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรงกำจัดธรรมอันเป็นเหตุแห่งทุกข์
เป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้ พระผู้มีพระภาคทรงนำธรรมอันเป็นเหตุแห่งสุข
เป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงกำจัดอกุศลธรรมเป็นอันมากของ
เราทั้งหลายออกไปได้ พระผู้มีพระภาคทรงนำกุศลธรรมเป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย’
ก็เมื่อก่อนข้าพระองค์เคยฉันได้ทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน(หลังเที่ยง)

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย
เราขอเตือน เธอทั้งหลายจงเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางวันเสียเถิด’

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๐๗ (จุฬารุโฆวาสสูตร) หน้า ๑๑๗ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๑๖๕ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลุกกโกปมสูตร

ข้าพระองค์นั้นมีความน้อยใจ มีความเสียใจว่า 'คหบดีทั้งหลายผู้มีศรัทธาจะถวายของควรเคี้ยว ของควรฉันอันประณีตแม้ใดแก่เราทั้งหลายในเวลาวิกาลกลางวัน พระผู้มีพระภาคผู้สุดรับสั่งให้เราทั้งหลายเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางวันแม้ฉันเสียแล้ว'

ข้าพระองค์ทั้งหลายนั้นเมื่อพิจารณาเห็นความรัก ความเคารพ ความละเอียด และความเกรงกลัวในพระผู้มีพระภาค จึงยอมเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางวันนั้นเสีย ด้วยอาการอย่างนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลายนั้นจึงฉันในเวลาเย็นและเวลาเช้า

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือน เธอทั้งหลายจงเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางคืนเสียเถิด'

ข้าพระองค์นั้นมีความน้อยใจ มีความเสียใจว่า 'พระผู้มีพระภาคผู้สุดรับสั่งให้เราเลิกฉันโภชนะที่นับว่าประณีตกว่าบรรดาโภชนะทั้งสองนี้เสีย'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว บุรุษคนหนึ่งได้ของที่ควรจะแกงมาในเวลากลางวัน จึงบอกภรรยาอย่างนี้ว่า 'เอาเถิด เธอจงเก็บสิ่งนี้ไว้ เราทั้งหมดจักบริโภคพร้อมกันในเวลาเย็น อะไร ๆ ทั้งหมดที่จะปรุงกินย่อมมีรสอร่อยในเวลากลางคืน เวลากกลางวันมีรสไม่อร่อย'

ข้าพระองค์ทั้งหลายนั้น เมื่อพิจารณาเห็นความรัก ความเคารพ ความละเอียด และความเกรงกลัวในพระผู้มีพระภาค จึงยอมเลิกฉันโภชนะในเวลาวิกาลกลางคืนนั้นเสีย

เรื่องเคยมีมาแล้ว ภิกษุทั้งหลายเที่ยวบิณฑบาตไปในเวลามืดค่ำ ย่อมเข้าไปใกล้บ่อน้ำคร่ำบ้าง ตกลงในหลุมโสโครกบ้าง บุกลงเข้าไปยังป่าหนามบ้าง เขี่ยบแม่มโคที่กำลังหลับบ้าง พบกับโจรผู้ทำโจรกรรมบ้าง ผู้ยังไม่ได้ทำโจรกรรมบ้าง ถูกมาตุคามชกชวนให้เสพสมบ้าง

เรื่องเคยมีมาแล้ว ข้าพระองค์เที่ยวบิณฑบาตไปในเวลามืดค่ำ หญิงคนหนึ่งกำลังล้างภาชนะอยู่ ได้เห็นข้าพระองค์โดยแสงฟ้าแลบแล้วตกใจกลัวร้องเสียงหลงว่า 'ว้าย ! ผีหลอก'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลุกกโกปมสูตร

เมื่อหญิงนั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์จึงพูดกับเธอว่า ‘ไม่ใช่ผีหรือ
น้องหญิง เราเป็นภิกษุยืนบิณฑบาตอยู่’

หญิงนั้นกล่าวว่า ‘พ่อแม่ของภิกษุคงตายแล้วกระนั้นหรือ ภิกษุ ท่านเอา
มิดคม ๆ สำหรับเชือดโคมาเชือดท้องของดิฉันเสียยิ่งดีกว่า การที่ท่านมาเที่ยว
บิณฑบาตในเวลามืดค่าอย่างนี้เพราะเห็นแก่ปากแก่ท้อง ‘ไม่ดีเลย’

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ระลึกถึงเรื่องนั้นอยู่ จึงคิดอย่างนี้ว่า
‘พระผู้มีพระภาคทรงกำจัดกรรมอันเป็นเหตุแห่งทุกข์เป็นอันมากของเราทั้งหลาย
ออกไปได้ พระผู้มีพระภาคทรงนำกรรมอันเป็นเหตุแห่งสุขเป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย
พระผู้มีพระภาคทรงกำจัดอกุศลกรรมเป็นอันมากของเราทั้งหลายออกไปได้ พระผู้มี
พระภาคทรงนำกุศลกรรมเป็นอันมากมาให้เราทั้งหลาย’

อุปมาด้วยนางนกุลโกล

[๑๕๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุทายี อย่างนั้นเหมือนกัน โมฆบุรุษ
บางพวกในธรรมวินัยนี้ เมื่อเรากล่าวว่า ‘จงละความผิดนี้เสียเถิด’ ก็กล่าวอย่างนี้ว่า
‘ความผิดเพียงเล็กน้อยนี้จะสำคัญอะไร พระสมณะรูปนี้ช่างเคร่งครัดนัก’ พวกเขาจึง
ไม่ละความผิดนั้นทั้งที่ยังมีความยำเกรงในเราอยู่ อนึ่ง ความผิดเพียงเล็กน้อยของ
ภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ในสิกขา ย่อมเป็นเครื่องผูกที่มีกำลัง มั่นคง แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย
เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่ เปรียบเหมือนนางนกุลโกลถูกผูกด้วยเถาหัวด้วน ย่อมรอ
เวลาที่จะถูกฆ่า เวลาที่จะถูกมัด หรือความตายในที่นั่นเอง ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า
‘เครื่องดักคือเถาหัวด้วนที่เขาใช้ผูกนางนกุลโกลซึ่งรอเวลาที่จะถูกฆ่า เวลาที่จะถูกมัด
หรือความตายในที่นั้น เป็นเครื่องผูกไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่น’ ผู้นั้น
เมื่อกล่าวอย่างนี้ชื่อว่ากล่าวถูกต้องหรือไม่”

ท่านพระอุทายีกราบทูลว่า “ไม่ พระพุทธเจ้าข้า เครื่องดักคือเถาหัวด้วนที่เขา
ใช้ผูกนางนกุลโกล ซึ่งรอเวลาที่จะถูกฆ่า เวลาที่จะถูกมัด หรือความตายในที่นั้นแล
เป็นเครื่องผูกที่มีกำลัง มั่นคง แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่ พระ-
พุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลุกกโกปมสูตร

“อุทายี โมฆบุรุษบางพวกในธรรมวินัยนี้ก็อย่างนั้นเหมือนกัน เมื่อเรากล่าวว่า ‘จงละความผิดนี้เสียเถิด’ ก็กล่าวอย่างนี้ว่า ‘ความผิดเพียงเล็กน้อยนี้จะสำคัญอะไร พระสมณะรูปนี้ช่างเคร่งครัดนัก’ พวกเขาจึงไม่ละความผิดนั้นทั้งที่ยังมีความยาเกรงในเราอยู่ อนึ่ง ความผิดเพียงเล็กน้อยของภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ในสิกขา ย่อมเป็นเครื่องผูกที่มีกำลัง มั่นคง แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่

อุปมาด้วยขังตัน

[๑๕๑] อุทายี ส่วนกุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ เมื่อเรากล่าวว่า ‘จงละความผิดนี้เสียเถิด’ ก็กล่าวอย่างนี้ว่า ‘ความผิดเพียงเล็กน้อยที่ต้องละนี้จะสำคัญอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสอนให้เราทั้งหลายละ พระสุคตจึงตรัสสอนให้เราทั้งหลายสลัดทิ้ง’ พวกเขาละความผิดนั้นทั้งที่ไม่มีมีความยาเกรงในเรา อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ในสิกขา ละความผิดนั้นแล้ว ไม่มีความดั้นรน ไม่หวาดกลัว ดำรงชีวิตด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจจดจ่ออยู่ ความผิดเพียงเล็กน้อยของภิกษุเหล่านั้น ย่อมเป็นเครื่องผูกที่ไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร เปรียบเหมือนขังตัน มิงางอนงาม เป็นขังทรง ที่มีชาติกำเนิดดี เคยเล่าศึกษาสงครามาแล้ว ความขัง ล่ามโซ่ไว้อย่างมั่นคง พอมันสับตกายเท่านั้น ก็จะทำให้โซ่ที่ล่ามไว้นั้นขาดแล้วหนีไปตามใจปรารถนา ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ขังตันนั้นมิงางอนงาม เป็นขังทรง ที่มีชาติกำเนิดดี เคยเล่าศึกษาสงครามาแล้ว ความขังล่ามโซ่ไว้อย่างมั่นคง พอมันสับตกายเท่านั้น ก็จะทำให้โซ่ที่ล่ามไว้นั้นขาดแล้วหนีไปตามใจปรารถนา โซ่นั้นจัดเป็นเครื่องผูกที่มีกำลัง มั่นคง แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่’ ผู้นั้นเมื่อกล่าวอย่างนี้ชื่อว่ากล่าวถูกต้องหรือไม่”

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า เพราะขังตันนั้นมิงางอนงาม เป็นขังทรง ที่มีชาติกำเนิดดี เคยเล่าศึกษาสงครามาแล้ว ความขังล่ามโซ่ไว้อย่างมั่นคง พอมันสับตกายเท่านั้น ก็จะทำให้โซ่ที่ล่ามไว้นั้นขาดแล้วหนีไปตามใจปรารถนา เครื่องผูกขังตันนั้นจัดเป็นเครื่องผูกที่ไม่มีกำลัง ฯลฯ ไม่มีแก่นสาร พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลุกกิกโกปมสูตร

“อุทายี กุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ก็อย่างนั้นเหมือนกัน เมื่อเรากล่าวว่า ‘จงละความผิดนี้เสียเถิด’ ก็กล่าวอย่างนี้ว่า ‘ความผิดเพียงเล็กน้อยที่ต้องละนี้จะสำคัญอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสอนให้เราทั้งหลายละ พระสุคตจึงตรัสสอนให้เราทั้งหลายสลัดทิ้ง’ พวกเขาละความผิดนั้นทั้งที่ไม่มีความยาเกรงในเรา อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ในสิกขา ละความผิดนั้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีความดีนรน ไม่หวาดกลัว ดำรงชีวิตด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจจดจ่ออยู่ ความผิดเพียงเล็กน้อยของภิกษุเหล่านั้น จัดเป็นเครื่องผูกที่ไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร

อุปมาด้วยคนจน

[๑๕๒] อุทายี เปรียบเหมือนคนยากไร้ ไม่มีทรัพย์สินสิ่งใดเป็นของตน จัดเป็นคนจน ไม่ใช่คนมั่งคั่งเลย เขามีเรือนเล็ก ๆ หลังหนึ่ง ซึ่งมีเครื่องมุงและเครื่องประกอบอื่น ๆ ผุพัง หลุดลุ่ย ต้องคอยไล่นกกา ไม่เป็นรูปบ้าน มีแคร่อันหนึ่ง ก็ผุพังแทบไม่เป็นแคร่ มีข้าวเปลือกและเมล็ดพืชสำหรับหว่านหม้อหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่พันธุ์ดี มีภรรยาคนหนึ่งก็ไม่สวย เขาเห็นภิกษุผู้อยู่ในอารามมีมือและเท้าล้างสะอาด สะอาด ฉันทโภชนะล้วนน่าอร่าม นั่งอยู่ในสถานที่ร่มรื่นเย็นสบาย เจริญธรรมฝึกสมาธิ เขาจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘ความเป็นสมณะน่าสุขสบายหนอ ความเป็นสมณะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บหนอ เราควรจะโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตบ้าง’

แต่เขาไม่อาจสละเรือนหลังเล็กนั้นซึ่งมีเครื่องมุงบังและเครื่องประกอบอื่น ๆ ผุพัง หลุดลุ่ย ต้องคอยไล่นกกา ไม่เป็นรูปบ้าน ไม่อาจละแคร่อันหนึ่งที่ผุพังแทบไม่เป็นแคร่ ไม่อาจละข้าวเปลือกและเมล็ดพืชสำหรับหว่านหม้อหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่พันธุ์ดี ไม่อาจละภรรยาคนหนึ่งซึ่งมีรูปไม่สวย แล้วโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตได้

อุทายี ผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เครื่องผูกที่ผูกบรุษนั้น ผู้ไม่อาจละเรือนหลังเล็ก ๆ หลังหนึ่งซึ่งมีเครื่องมุงบังและเครื่องประกอบอื่น ๆ ผุพัง หลุดลุ่ย ต้องคอยไล่นกกา ไม่เป็นรูปบ้าน ไม่อาจละแคร่อันหนึ่งที่ผุพังแทบไม่เป็นแคร่ ไม่อาจละข้าวเปลือกและ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. กิกขุวรรค]

๖. ลุกกิกโกปมสูตร

เมล็ดพืชสำหรับหว่านหม้อหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่พันธุ์ดี ไม่อาจละภรรยาคนหนึ่งซึ่งมีรูป
ไม่สวย แล้วโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัด ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต จัดเป็นเครื่องผูกที่ไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย 'ไม่มีแก่นสาร' ผู้นั้นเมื่อ
กล่าวอย่างนี้ ชื่อว่ากล่าวถูกต้องหรือไม่"

"ไม่ พระพุทธเจ้าข้า เพราะเครื่องผูกที่ผูกบุตรนั้น ผู้ไม่อาจจะได้แม้แต่เรือน
หลังเล็ก ๆ หลังนั้น ซึ่งมีเครื่องมุงและเครื่องประกอบอื่น ๆ ผุพัง หลุดลุ่ย ที่ต้อง
คอยไล่ نگاه ไม่เป็นรูปบ้าน ไม่อาจละแคว้นหนึ่งที่ผุพังแทบไม่เป็นแคว ไม่อาจละ
ข้าวเปลือกและเมล็ดพืชสำหรับหว่านหม้อหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่พันธุ์ดี ไม่อาจละภรรยา
คนหนึ่งซึ่งมีรูปไม่สวย แล้วโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัด ออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิตได้ จัดเป็นเครื่องผูกที่มีกำลัง มั่นคง แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็น
เหมือนท่อนไม้ใหญ่"

"อุทายี โมฆบุตรบางคนในธรรมวินัยนี้ก็อย่างนั้นเหมือนกัน เมื่อเรากล่าวว่า
'จงละความผิดนี้เสียเถิด' ก็กล่าวอย่างนี้ว่า 'ความผิดเพียงเล็กน้อยนี้จะสำคัญอะไร
พระสมณะรูปนี้ช่างเคร่งครัดนัก' พวกเขาจึงไม่ละความผิดนั้นทั้งที่ยังมีความยำเกรง
ในเรา อนึ่ง ความผิดเพียงเล็กน้อยของภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ในสิกขานั้น ย่อมเป็น
เครื่องผูกที่มีกำลัง มั่นคง แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่"

อุปมาด้วยคนมั่งมี

[๑๕๓] อุทายี เปรียบเหมือนคหบดีหรือบุตรคหบดีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก
มีสมบัติมาก สะสมทองไว้หลายร้อยแท่ง สะสมข้าวเปลือก นา ที่ดิน ภรรยา
ทาสชาย ทาสหญิง ไว้เป็นอันมาก เขาเห็นภิกษุผู้อยู่ในอารามมีมือและเท้าล้าง
สะอาดสะอาด ฉันโภชนาแล้วนอน รอย นั่งอยู่ในสถานที่ร่มรื่นเย็นสบาย เจริญธรรม
ฝึกสมาธิ เขาจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'ความเป็นสมณะน่าสุขสบายหนอ ความเป็น
สมณะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บหนอ เราควรจะโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัด
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตบ้าง'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลกุทิกโกปมสูตร

เขาอาจจะละทองหลายร้อยแท่ง ละข้าวเปลือก นา ที่ดิน ภรรยา ทาสชาย ทาสหญิง เป็นอันมากแล้ว โคนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัด ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เครื่องผูกที่ผูกคหบดีหรือบุตรคหบดี ผู้อาจจะละทองหลายร้อยแท่ง ละข้าวเปลือก นา ที่ดิน ภรรยา ทาสชาย ทาสหญิง เป็นอันมาก แล้ว โคนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัด ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต จัดเป็นเครื่องผูกที่มีกำลัง มั่นคง แน่นแฟ้น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่’ ผู้นั้นเมื่อกล่าวอย่างนี้ ชื่อว่ากล่าวถูกต้องหรือไม่”

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า เพราะเครื่องผูกที่ผูกคหบดีหรือบุตรคหบดี ผู้อาจจะละทองหลายร้อยแท่ง ละข้าวเปลือก นา ที่ดิน ภรรยา ทาสชาย ทาสหญิง เป็นอันมากแล้ว โคนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัด ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต จัดเป็นเครื่องผูกที่ไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร พระพุทธเจ้าข้า”

“อุทายี กุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ก็อย่างนั้นเหมือนกัน เมื่อเรากล่าวว่า ‘จงละความผิดนี้เสียเถิด’ ก็กล่าวอย่างนี้ว่า ‘ความผิดเพียงเล็กน้อยที่ต้องละนี้ จะสำคัญอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสอนให้เราทั้งหลายละ พระสุคตจึงตรัสสอนให้เราทั้งหลายสลัดทิ้ง’ พวกเขาละความผิดนั้นทั้งที่ไม่มีความยำเกรงในเรา อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ในสีกา ละความผิดนั้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีความดีนรณ ไม่หวาดกลัว ดำรงชีวิตด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจจดจ่ออยู่ ความผิดเพียงเล็กน้อยของภิกษุเหล่านั้น จัดเป็นเครื่องผูกที่ไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร

บุคคล ๔ จำพวก

[๑๕๔] อุทายี บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก

บุคคล ๔ จำพวก ไหนบ้าง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ^๑ เพื่อสลัดทิ้งอุปธิ ความดำริที่เล่นไปอันประกอบด้วยอุปธิ ยังครอบงำบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปธิ เพื่อสลัด

เชิงอรรถ :

^๑ **อุปธิ** ในที่นี้หมายถึงอุปธิ ๔ อย่าง คือ ชันธ กิเลส อภิสังขาร และกามคุณ (ม.ม.อ. ๒/๑๕๔/๑๒๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. กิกขุวรรค]

๖. ลุกกโกปมสูตร

ทั้งอุปลิถินอยู่ ผู้นั้นยังรับความตำรานั้นไว้ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้
สิ้นสุด และไม่ทำให้หมดไป เราเรียกบุคคลนี้ว่า 'ผู้ยังมีกิเลส ไม่ใช่
ผู้คลายกิเลส'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเรารู้ความต่างแห่งอินทรีย์ในบุคคลนี้

๒. เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปลิถิ เพื่อสลัดทั้งอุปลิถิ ความตำราที่แล่นไปอัน
ประกอบด้วยอุปลิถิ ยังครอบงำบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปลิถิ เพื่อสลัด
ทั้งอุปลิถินั้นอยู่ ผู้นั้นไม่รับความตำราเหล่านั้นไว้ ละได้ บรรเทาได้
ทำให้สิ้นสุดได้ และทำให้หมดไป เราเรียกบุคคลนี้ว่า 'ผู้ยังมีกิเลส
ไม่ใช่ผู้คลายกิเลส'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเรารู้ความต่างแห่งอินทรีย์ในบุคคลนี้

๓. เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปลิถิ เพื่อสลัดทั้งอุปลิถิ ความตำราที่แล่นไปอัน
ประกอบด้วยอุปลิถิ ยังครอบงำบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปลิถิ เพื่อสลัด
ทั้งอุปลิถินั้นอยู่ เพราะความหลงลืมสติในบางครั้งบางคราว สติเกิด
เข้าไป ที่จริงเขาละได้ บรรเทาได้ ทำให้สิ้นสุดได้ และทำให้หมดไป
ได้ฉับพลัน คนหยดน้ำ ๒ หยดหรือ ๓ หยดลงในกะทะเหล็ก
ที่ร้อนอยู่ตลอดวัน หยดน้ำที่หยดลงอย่างช้า ๆ ก็จะเหือดแห้งไป
ฉับพลัน แม้ฉันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้
ปฏิบัติเพื่อละอุปลิถิ เพื่อสลัดทั้งอุปลิถิ ความตำราที่แล่นไปอันประกอบด้วย
อุปลิถิ ยังครอบงำบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อละอุปลิถิ เพื่อสลัดทั้งอุปลิถิ
นั้นอยู่ เพราะความหลงลืมสติในบางครั้งบางคราว สติเกิดเข้าไป
ที่จริงเขาละได้ บรรเทาได้ ทำให้สิ้นสุดได้ และทำให้หมดไปได้โดย
ฉับพลัน เราเรียกบุคคลนี้ว่า 'ผู้ยังมีกิเลส ไม่ใช่ผู้คลายกิเลส'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลุกกโกปมสูตร

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเรารู้ความต่างแห่งอินทรีย์ในบุคคลนี้

๔. รู้ว่า 'อุปธิ^๑ เป็นเหตุแห่งทุกข' แล้วเป็นผู้ไม่มีอุปธิ น้อมจิตไปใน
ธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิ^๒ เราเรียกบุคคลนี้ว่า 'ผู้คลายกิเลสได้แล้ว มิใช่
ผู้มีกิเลส'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเรารู้ความต่างแห่งอินทรีย์ในบุคคลนี้

บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก

กามคุณ ๕ ประการ

[๑๕๕] อุทายี กามคุณมี ๕ ประการนี้

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก
ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
๒. เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...
๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...
๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

เชิงอรรถ :

^๑ **อุปธิ** ในที่นี้หมายถึงขันธ ๕ ประการ (คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ) (ม.ม.อ. ๒/๑๕๔/๑๒๖)

^๒ **ธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิ** หมายถึงนิพพานเป็นที่สิ้นตัณหา (ม.ม.อ. ๒/๑๕๔/๑๒๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๑๗๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลุกกโกปมสูตร

๕. โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

กามคุณมี ๕ ประการนี้แล

อุทายี สุขโสมนัสที่อาศัยกามคุณ ๕ ประการนี้เกิดขึ้น เราเรียกว่า ความสุขที่เกิดจากกาม ความสุขไม่สะอาด ความสุขของปุถุชน ไม่ใช่ความสุขของพระอริยะ เรากล่าวว่า 'ไม่ควรเสพ^๑ ไม่ควรให้เจริญ ไม่ควรทำให้มาก ควรเกรงกลัวสุขชนิดนี้'^๒

รูปฌาน ๔

[๑๕๖] อุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุตติยฌาน ฯลฯ เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌาน ฯลฯ เพราะละสุขและทุกข^๓ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน บรรลจตตถฌาน ฯลฯ^๓ อยู่ ฌานทั้ง ๔ นี้เราเรียกว่า ความสุขเกิดจากการออกจากกาม ความสุขเกิดจากความสงบ ความสุขเกิดจากความสงบ ความสุขเกิดจากการตรัสรู้ เรากล่าวว่า 'ควรเสพ ควรให้เจริญ ควรทำให้มาก ไม่ควรเกรงกลัวสุขชนิดนี้'

ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ ปฐมฌานนี้เรากล่าวว่า ยังหวั่นไหว

ในปฐมฌานนั้นยังมีอะไรหวั่นไหว

การที่วิตกวิจารณ์ในปฐมฌานนี้ยังไม่ดับ เป็นความหวั่นไหวในปฐมฌานนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ เสพ ในที่นี้หมายถึงการนิกหน่วง รู้ เห็น พิจารณา อธิฐานจิต น้อมใจเชื่อ ปรองคองความเพียร ตั้งสติไว้ ตั้งจิตไว้ กำหนดรู้ด้วยปัญญา รู้ยิ่งธรรมที่ควรรู้อย่าง กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ ละธรรมที่ควรละ เจริญธรรมที่ควรเจริญ ทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง (อง.เอกก.อ. ๑/๕๓/๖๒)

^๒ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๓๖/๔๔๑-๔๔๒

^๓ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๓ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๖ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลุกกโกปมสูตร

เพราะวิตถวารสงบระงับไป ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุตุดิยฌาน ฯลฯ อยู่
 แม่ตุดิยฌานนี้เราก็ก้าวว่า ยังหวั่นไหว
 ในตุดิยฌานนั้นยังมีอะไรหวั่นไหว
 การที่ปีติและสุขในตุดิยฌานนี้ยังไม่ดับ เป็นความหวั่นไหวในตุดิยฌานนั้น
 เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุข
 ด้วยนามกาย บรรลุตุดิยฌาน ฯลฯ อยู่ แม่ตุดิยฌานนี้เราก็ก้าวว่า ยังหวั่นไหว
 ในตุดิยฌานนั้นยังมีอะไรหวั่นไหว
 การที่อุเบกขาและสุขในตุดิยฌานนี้ยังไม่ดับ เป็นความหวั่นไหวในตุดิยฌานนั้น
 เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุในธรรมวินัยนี้
 บรรลุดุดตถฌาน ฯลฯ อยู่ จดตถฌานนี้เราก็ก้าวว่า ไม่หวั่นไหว

อรุปลมาน ๔

อุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรล
 ปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ ปฐมฌานนี้เราก็ก้าวว่า ‘ไม่ควรทำความอาลัย เธอทั้งหลาย
 จงละ จงก้าวล่วง’

อะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงปฐมฌานนั้น

คือ เพราะวิตถวารสงบระงับไป ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุตุดิยฌาน ฯลฯ อยู่
 นี้เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงปฐมฌานนั้น แม่ตุดิยฌานนี้เราก็ก้าวว่า ‘ไม่ควรทำ
 ความอาลัย เธอทั้งหลายจงละ จงก้าวล่วง’

อะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงตุดิยฌานนั้น

คือ เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ
 เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตุดิยฌาน ฯลฯ อยู่ นี้เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงตุดิยฌานนั้น
 แม่ตุดิยฌานนี้เราก็ก้าวว่า ‘ไม่ควรทำความอาลัย เธอทั้งหลายจงละ จงก้าวล่วง’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๖. ลกุทิกโกปมสูตร

อะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงตติยภวานั้น

คือ เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุ
ในธรรมวินัยนี้ บรรลุดูดตถภวาน ฯลฯ อยู่ นี่เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงตติยภวานั้น
แม้จตุตถภวานี้เราก็ก้าวว่า ‘ไม่ควรทำความอาลัย เธอทั้งหลายจงละ จงก้าวล่วง’

อะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงจตุตถภวานั้น

คือ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนันทตสัญญาโดยประการ
ทั้งปวง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลู่กาธานัญญาตนภวานอยู่โดยกำหนดว่า
‘อากาศหาที่สุตมิได้’ นี่เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงจตุตถภวานั้น แม้กาธานัญญาตน-
ภวานี้เราก็ก้าวว่า ‘ไม่ควรทำความอาลัย เธอทั้งหลายจงละ จงก้าวล่วง’

อะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงอากาศาธานัญญาตนภวานั้น

คือ เพราะล่วงอากาศาธานัญญาตนภวานโดยประการทั้งปวง ภิกษุในธรรมวินัยนี้
บรรลู่วิญญาณัญญาตนภวานอยู่โดยกำหนดว่า ‘วิญญาณหาที่สุตมิได้’ นี่เป็นธรรม
เครื่องก้าวล่วงอากาศาธานัญญาตนภวานนั้น แม้วิญญาณัญญาตนภวานี้เราก็ก้าวว่า
‘ไม่ควรทำความอาลัย เธอทั้งหลายจงละ จงก้าวล่วง’

อะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงวิญญาณัญญาตนภวานั้น

คือ เพราะล่วงวิญญาณัญญาตนภวานโดยประการทั้งปวง ภิกษุในธรรมวินัยนี้
บรรลู่อาภิกขัญญาตนภวานอยู่โดยกำหนดว่า ‘ไม่มีอะไร’ นี่เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วง
วิญญาณัญญาตนภวานนั้น แม้อาภิกขัญญาตนภวานี้เราก็ก้าวว่า ‘ไม่ควรทำ
ความอาลัย เธอทั้งหลายจงละ จงก้าวล่วง’

อะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงอาภิกขัญญาตนภวานั้น

คือ เพราะล่วงอาภิกขัญญาตนภวานโดยประการทั้งปวง ภิกษุในธรรมวินัยนี้
บรรลู่เนวสัญญานาสัญญาตนภวานอยู่ นี่เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงอาภิกขัญญาตน
ภวานั้น แม้เนวสัญญานาสัญญาตนภวานี้เราก็ก้าวว่า ‘ไม่ควรทำความอาลัย
เธอทั้งหลายจงละ จงก้าวล่วง’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. กิกขวรรค]

๗. จาตุมสูตร

อะไรเล่าเป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฉนนั้น

คือ เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฉนโดยประการทั้งปวง กิษุในธรรมวินัย
นี้บรรลุนิเวศนวิเวคอยู่ นี้เป็นธรรมเครื่องก้าวล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฉน
นั้น เรากล่าวการละแมเนวสัญญานาสัญญายตนฉนนี้ด้วยประการอย่างนี้

“อุทายี สังโยชนที่ละเหียดหรือหยานนั้น ซึ่งเรายังมิได้กล่าวถึงการละ เธอเห็น
หรือไม่”

ท่านพระอุบาลีกราบทูลว่า “ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ท่านพระอุทายีมีใจยินดีชื่นชมพระภษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ลฎกโกปมสูตรที่ ๖ จบ

๗. จาตุมสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ในหมู่บ้านจาตมา

เรื่องพระอัครันตกะพูดเสียงดัง

[๑๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อามลกีวัน หมู่บ้านจาตมา สมัยนั้นแล
ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลณะเป็น
หัวหน้า เดินทางมาถึงบ้านจาตมาเพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุอัครันตกะ
เหล่านั้นสนทนาปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะ เกือบาตรและจีวรอยู่ ส่งเสียง
ดังอื้ออึง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสถามว่า “อานนท์
ผู้ที่ส่งเสียงดังอื้ออึงเหมือนชาวประมงแย่งปลากัน เป็นภิกษุพวกไหน”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป
มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลณะเป็นหัวหน้า เดินทางมาถึงบ้าน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๗. จาตมสูตร

จาตมาเพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุอาคันตกะเหล่านั้นสนทนาปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะ เกือบบาตรและจีวรอยู่ ส่งเสียงดังอื้ออึง พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงไปเรียกภิกษุเหล่านั้นมาตามคำของเราว่า ‘พระศาสดาตรัสเรียกท่านทั้งหลาย’”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่พัก ได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า “พระศาสดาตรัสเรียกท่านทั้งหลาย”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพากันส่งเสียงดังอื้ออึง เหมือนชาวประมงแย่งปลา กันหรือ”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นหัวหน้า เดินทางมาถึงบ้าน จาตมาเพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุอาคันตกะเหล่านั้นปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะ เกือบบาตรและจีวรอยู่ ส่งเสียงดังอื้ออึง พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไป เราขอขับไล่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลาย ไม่ควรอยู่ในสำนักของเรา”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ลุกจากอาสนะถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วเก็บเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรจากไป

[๑๕๘] สมัยนั้น เจ้าศากยะชาวบ้านจาตมา มาประชุมกันอยู่ที่หอประชุม ด้วยกรณีกิจบางอย่าง ได้เห็นภิกษุเหล่านั้นเดินมาแต่ไกล จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น ถึงที่อยู่ ได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า “พระคุณท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะพากันไปไหนเล่า”

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์ถูกพระผู้มีพระภาค ทรงขับไล่แล้ว”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๗. จาตมสูตร

“พระคุณท่านทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอท่านทั้งหลายจงนั่งอยู่ที่นี้สักครู่หนึ่ง บางทีพวกข้าพเจ้าอาจจะให้พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยได้”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ลำดับนั้น พวกเจ้าศากยะชาวบ้านจาดมาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงชื่นชมภิกษุสงฆ์ ขอจงรับสั่งกับภิกษุสงฆ์เถิด ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุเคราะห์^๑ภิกษุสงฆ์ในบัดนี้ เหมือนอย่างที่เคยทรงอนุเคราะห์ในกาลก่อนด้วยเถิด ในภิกษุสงฆ์นี้ ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นนวกะบวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ก็มีอยู่ เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรผันไป

พืชที่ยังอ่อนเมื่อขาดน้ำก็จะเหี่ยวเฉาแปรเปลี่ยนสภาพไป แม้ฉันใด ในภิกษุสงฆ์นี้ ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นนวกะบวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ก็มีอยู่ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรผันไป

ลูกโคอ่อนเมื่อไม่เห็นแม่ก็จะร้องหาเที่ยวชมชานไป แม้ฉันใด ในภิกษุสงฆ์นี้ ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นนวกะบวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ก็มีอยู่ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรผันไป

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงชื่นชมภิกษุสงฆ์ ขอจงรับสั่งกับภิกษุสงฆ์เถิด ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในบัดนี้ เหมือนอย่างที่เคยทรงอนุเคราะห์ในกาลก่อนด้วยเถิด”

เชิงอรรถ :

^๑ อนุเคราะห์ ในที่นี้หมายถึงการอนุเคราะห์ ๒ อย่าง คือ (๑) การอนุเคราะห์ด้วยอามิส (๒) การอนุเคราะห์ด้วยธรรม (ม.ม.อ. ๒/๑๕๙/๑๒๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๗. จาตุมสูตร

พรหมอาราธนาพระพุทธเจ้า

[๑๕๙] ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทรงทราบความรำพึงในพระทัยของพระผู้มีพระภาคด้วยใจของตนแล้ว ได้อันตรธานจากพรหมโลกมาปรากฏในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า แล้วห่มผ้าเจวียงป่า ประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ได้กราบทูลว่า

“ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงขึ้นชมภิกษุสงฆ์ ขอจงรับสั่งกับภิกษุสงฆ์เถิด ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในบัดนี้ เหมือนกับที่เคยทรงอนุเคราะห์ในกาลก่อนด้วยเถิด ในภิกษุสงฆ์นี้ ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นนวกะ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ก็มีอยู่ เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรผันไป

พืชที่ยังอ่อนเมื่อขาดน้ำก็จะเหี่ยวเฉาแปรเปลี่ยนสภาพไป แม้อันใด ในภิกษุสงฆ์นี้ ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นนวกะ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ก็มีอยู่ ก็ฉนั้นเหมือนกัน เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรผันไป

ลูกโคอ่อนเมื่อไม่เห็นแม่ก็จะร้องหาเที่ยวชมชานไป แม้อันใด ในภิกษุสงฆ์นี้ ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นนวกะ บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ก็มีอยู่ ก็ฉนั้นเหมือนกัน เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค จะพึงมีความน้อยใจ มีความแปรผันไป

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงขึ้นชมภิกษุสงฆ์ ขอจงรับสั่งกับภิกษุสงฆ์เถิด ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในบัดนี้ เหมือนกับที่เคยทรงอนุเคราะห์ในกาลก่อนด้วยเถิด^๑ พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ข. (แปล) ๑๗/๘๐/๑๒๖

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๑๘๐ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๗. จาตุมสูตร

[๑๖๐] เจ้าศากยะชาวบ้านจาตมาและท้าวสหัมบดีพรหม สามารถทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยด้วยคำวิงวอนเปรียบด้วยพีชที่ยังอ่อน และด้วยคำวิงวอนเปรียบด้วยลูกโคอ่อน

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านจงลุกขึ้น จงถือบาตรและจีวรเถิด เจ้าศากยะชาวเมืองจาตมาและท้าวสหัมบดีพรหมได้กราบทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยแล้ว ด้วยคำวิงวอนเปรียบด้วยพีชที่ยังอ่อน และด้วยคำวิงวอนเปรียบด้วยลูกโคอ่อน”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว จึงลุกจากอาสนะ ถือบาตรและจีวรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระสารีบุตรว่า “สารีบุตร เมื่อเราขบไล่ภิกษุสงฆ์ เธอได้มีความคิดอย่างไร”

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงขบไล่ภิกษุสงฆ์ ข้าพระองค์ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรงขบไล่ภิกษุสงฆ์แล้ว บัดนี้ พระผู้มีพระภาคจักทรงมีความชวนชวายน้อย เจริญธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน’ อยู่ แม้เราทั้งหลายก็จักมีความชวนชวายน้อย เจริญธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันอยู่เช่นกัน”

“สารีบุตร เธอจงรอก่อน เธอจงรอก่อน ธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน จงพักไว้ก่อน เธอไม่ควรให้ความคิดเห็นปานนี้เกิดขึ้นอีก”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระมหาโมคคัลลานะมาตรัสว่า “โมคคัลลานะ เมื่อเราขบไล่ภิกษุสงฆ์ เธอได้มีความคิดอย่างไร”

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงขบไล่ภิกษุสงฆ์ ข้าพระองค์ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรงขบไล่ภิกษุสงฆ์แล้ว บัดนี้ พระผู้มีพระภาคจักทรงมีความชวนชวายน้อย

เชิงอรรถ :

๑ ธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ในที่นี้หมายถึงผลสมาบัติ (ม.ม.อ. ๒/๑๖๐/๑๓๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. กิกขวรรค]

๗. จาตมสูตร

เจริญธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันอยู่ ข้าพระองค์และท่านสารีบุตรจักช่วยกัน
บริหารภิกษุสงฆ์”

“ดีละ ดีละ โมคคัลลานะ ความจริง เรา สารีบุตรหรือโมคคัลลานะเท่านั้น
ควรบริหารภิกษุสงฆ์”

ภัยของภิกษุผู้บวชใหม่ ๔ ประการ

[๑๖๑] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภัย ๔ ประการนี้ ที่คนลงไปในน้ำพึงประสบ

ภัย ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อุมีภัย (ภัยจากคลื่น)
๒. กุมภิลภัย (ภัยจากจระเข้)
๓. อารีฎุภัย (ภัยจากน้ำวน)
๔. สสุกาภัย (ภัยจากปลาร้าย)

ภัย ๔ ประการนี้แล ที่คนลงไปในน้ำพึงประสบ ฉันท

ภิกษุทั้งหลาย ภัย ๔ ประการนี้ก็ฉันทันเหมือนกัน ที่กุลบุตรบางคนในโลกนี้
มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยนี้ พึงประสบ

ภัย ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อุมีภัย	๒. กุมภิลภัย
๓. อารีฎุภัย	๔. สสุกาภัย

[๑๖๒] **อุมีภัย** เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต คิดว่า
'เราถูกชาติ(ความเกิด) ชรา(ความแก่) มรณะ(ความตาย) โสกะ(ความเศร้าโศก)
ปริเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) อุปายาส

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๗. จาตมสูตร

(ความคับแค้นใจ) ครอบงำ ตกอยู่ในกองทุกข์ มีทุกข์ประดังเข้ามา ไฉนหนอ การทำกองทุกข์ทั้งหมดนี้ให้สิ้นสุด จะพึงปรากฏ' เพื่อนพรหมจรรย์ตักเตือนพราสาทอนเธอผู้บวชแล้วนั้นว่า 'เธอพึงก้าวไปอย่างนี้ พึงถอยกลับอย่างนี้ พึงแลดูอย่างนี้ พึงเหยียดดูอย่างนี้ พึงคู้เข้าอย่างนี้ พึงเหยียดออกอย่างนี้ พึงครองสังฆาฏิ บาตร และจีวรอย่างนี้' เธอคิดอย่างนี้ว่า 'เมื่อก่อน เราเป็นคฤหัสถ์มีแต่ตักเตือนพราสาทอนผู้อื่น ก็ภิกษุเหล่านี้ มีอายุคราวลูกคราวหลานของเรา ยังจะมาตักเตือนพราสาทอนเรา' เธอจึงบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์

นี้เรียกว่า ภิกษุผู้กลัวอุมิภัย บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์ คำว่า อุมิภัย นี้เป็นชื่อเรียกความโกรธและความคับแค้นใจ

[๑๖๓] กุมภิลภัย เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต คิดว่า 'เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสครอบงำ ตกอยู่ในกองทุกข์ มีทุกข์ประดังเข้ามา ไฉนหนอ การทำกองทุกข์ทั้งหมดนี้ให้สิ้นสุด จะพึงปรากฏ' เพื่อนพรหมจรรย์ตักเตือนพราสาทอนเธอผู้บวชแล้วนั้นว่า 'สิ่งนี้เธอควรฉัน สิ่งนี้เธอไม่ควรฉัน สิ่งนี้เธอควรบริโภค สิ่งนี้เธอไม่ควรบริโภค สิ่งนี้เธอควรลั้ม สิ่งนี้เธอไม่ควรลั้ม สิ่งนี้เธอควรดื่ม สิ่งนี้เธอไม่ควรดื่ม สิ่งที่เป็นกัมปียะ^๑ เธอควรฉัน สิ่งที่เป็นอกัมปียะ^๒ เธอไม่ควรฉัน สิ่งที่เป็นกัมปียะเธอควรบริโภค สิ่งที่เป็นอกัมปียะเธอไม่ควรบริโภค สิ่งที่เป็นกัมปียะเธอควรลั้ม สิ่งที่เป็นอกัมปียะเธอไม่ควรลั้ม สิ่งที่เป็นกัมปียะเธอควรดื่ม สิ่งที่เป็นอกัมปียะเธอไม่ควรดื่ม สิ่งนี้เธอควร

เชิงอรรถ :

^๑ กัมปียะ หมายถึงสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมตามพุทธบัญญัติ เช่น น้ำปานะ ๘ ชนิด คือ (๑) น้ำมะม่วง (๒) น้ำหว้า (๓) น้ำกล้วยมีเมล็ด (๔) น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด (๕) น้ำมะพร้าว (๖) น้ำผลจันทน์หรือน้ำองุ่น (๗) น้ำเหง้าบัว (๘) น้ำผลมะพร้าวหรือน้ำลิ้นจี่ เกสัช ๕ ชนิด คือ (๑) เนยใส (๒) เนยข้น (๓) น้ำมัน (๔) น้ำมัน (๕) น้ำมัน (๕) น้ำมัน โภชนะ ๕ ชนิด คือ (๑) ข้าวสุก (๒) ขนมสด (๓) ข้าวตู่ (๔) ปลา (๕) เนื้อ รวมทั้งสิ่งที่เป็นยามกาลิก (สิ่งที่บริโภคได้ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยง) สัตตมหากาลิก (สิ่งที่บริโภคได้ภายใน ๗ วัน) และยาวชีริก (สิ่งที่บริโภคได้ตลอดชีวิต คือ เกลือ มุตร คุณ เถา ดิน) (ดูเทียบ วิ.มหา. (แปล) ๒/๒๓๘-๒๕๖/๓๙๕-๔๐๙)

^๒ อกัมปียะ หมายถึงสิ่งที่ไม่ถูกต้องไม่เหมาะสมตามพุทธบัญญัติ ซึ่งตรงกันข้ามกับสิ่งที่ เป็นกัมปียะ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๗. จาตมสูตร

ฉันในเวลา^๑ สิ่งนี้เธอไม่ควรฉันในเวลาวิกาล^๒ สิ่งนี้เธอควรบริโภคนอกเวลา สิ่งนี้เธอไม่ควรบริโภคนอกเวลา สิ่งนี้เธอควรลิ้มในเวลา สิ่งนี้เธอไม่ควรลิ้มในเวลาวิกาล สิ่งนี้เธอควรดื่มในเวลา สิ่งนี้เธอไม่ควรดื่มในเวลาวิกาล' เธอคิดอย่างนี้ว่า 'เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์เคียงกินสิ่งที่เราต้องการ ไม่เคียงกินสิ่งที่เราไม่ต้องการ บริโภคสิ่งที่เราต้องการ ไม่บริโภคสิ่งที่เราไม่ต้องการ ลิ้มสิ่งที่เราต้องการ ไม่ลิ้มสิ่งที่เราไม่ต้องการ ดื่มสิ่งที่เราต้องการ ไม่ดื่มสิ่งที่เราไม่ต้องการ เคี้ยวกินทั้งสิ่งเป็นกัมปียะ และสิ่งเป็นอกัมปียะ บริโภคทั้งสิ่งเป็นกัมปียะและสิ่งเป็นอกัมปียะ ลิ้มทั้งสิ่งเป็นกัมปียะและสิ่งเป็นอกัมปียะ ดื่มทั้งสิ่งเป็นกัมปียะและสิ่งเป็นอกัมปียะ เคี้ยวกินทั้งในเวลาและในเวลาวิกาล บริโภคทั้งในเวลาและในเวลาวิกาล ลิ้มทั้งในเวลาและในเวลาวิกาล ดื่มทั้งในเวลาและในเวลาวิกาล สิ่งใดที่ประณีตไม่ว่าจะเป็นของเคี้ยวหรือของบริโภค ที่คหบดีผู้มีศรัทธาถวายแก่เราทั้งในเวลาและในเวลาวิกาล ภิกษุเหล่านี้ทำเหมือนปิดปากแมงในสิ่งของเหล่านั้น' เธอจึงบอกคณสิขากลับมาเป็นคฤหัสถ์

นี่เรียกว่า ภิกษุผู้กลัวกัมภิลภัย บอกคณสิขากลับมาเป็นคฤหัสถ์ คำว่า กัมภิลภัย นี้ เป็นชื่อเรียกความเป็นคนเห็นแก่ปากท้อง

[๑๖๔] อารัฏฐภัย เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต คิดว่า 'เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกซ์ โทมนัส อุปายาสครอบงำ ตกอยู่ในกองทุกซ์ มีทุกซ์ประดังเข้ามา ไฉนหนอ การทำกองทุกซ์ทั้งหมดนี้ให้สิ้นสุด จะพึงปรากฏ' เธอบวชอยู่อย่างนี้ ในเวลาเข้าครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือตำบล ไม่รักษากาย ไม่รักษาวาจา มีสติไม่ตั้งมั่น ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอเห็นคหบดีหรือบุตรคหบดีในหมู่บ้านหรือตำบลนั้น ผู้เอิบอิ่ม

เชิงอรรถ :

^๑ กาล หมายถึงเวลาดังแต่อรุณขึ้นถึงเที่ยงวัน (ส.ส.อ. ๑/๔/๒๒)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๑๑ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๓ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๗. จาตมสูตร

พริ้งพร้อม บำเรอดนด้วยกามคุณ ๕ ประการ คิดอย่างนี้ว่า 'เมื่อก่อน เราเป็น
คฤหัสถ์ผู้เฒ่าบิณฑิมา พริ้งพร้อม บำเรอดนด้วยกามคุณ ๕ ประการ โภคทรัพย์ใน
ตระกูลของเราก็มีอยู่พร้อม เราสามารถที่จะใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญได้' เธอจึง
บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์

นี้เรียกว่า ภิกษุผู้กลัวอวิชชา บอกรับคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์ คำว่า
อวิชชา นี้ เป็นชื่อเรียกกามคุณ ๕ ประการ

[๑๖๕] สุตกาถ์ เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต คิดว่า
'เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสครอบงำ ตกอยู่ใน
กองทุกข์ มีทุกข์ประดังเข้ามา ไฉนหนอ การทำกองทุกข์ทั้งหมดนี้ให้สิ้นสุด จะพึง
ปรากฏ' เธอบวชอยู่อย่างนี้ ในเวลาเข้าครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไป
บิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือตำบล ไม่รักษากาย ไม่รักษาวาจา มีสติไม่ตั้งมั่น
ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอเห็นมาตุคาม(สตรี)ในหมู่บ้านหรือนิคมนั้น นุ่งไม่เรียบร้อย
หรือห่มไม่เรียบร้อย ราคะระบวงจิดของเธอ เพราะเห็นมาตุคามนุ่งไม่เรียบร้อย
หรือห่มไม่เรียบร้อย เธอมีจิตฟุ้งซ่านเพราะราคะ จึงบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์

นี้เรียกว่า ภิกษุผู้กลัวสุตกาถ์ บอกรับคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์ คำว่า
สุตกาถ์ นี้ เป็นชื่อเรียกมาตุคาม

ภิกษุทั้งหลาย ภัย ๔ ประการนี้แล ที่กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออก
จากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัย นี้พึงประสบ^๑

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษาชิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภษาชิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จาตมสูตรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตกก. (แปล) ๒๑/๑๒๒/๑๘๔-๑๘๖

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๑๘๕ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๘. นพิกปานสูตร

๘. นพิกปานสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ในหมู่บ้านนพิกปานะ

กุลบุตรผู้มีชื่อเสียงอกบวช

[๑๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าไม้ทองกวาว หมู่บ้านนพิกปานะ แคว้นโกศล สมัยนั้นแล กุลบุตรผู้มีชื่อเสียงจำนวนมาก คือ ท่านพระอนรุทธะ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระกิมพิละ ท่านพระภักคฺคฺ ท่านพระโกณฑัญญะ ท่านพระเรวตะ ท่านพระอานนท์ และกุลบุตรที่มีชื่อเสียงอื่น ๆ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตอุทิศพระผู้มีพระภาค

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคมีหมู่ภิกษุแวดล้อมแล้วประทับนั่งอยู่ ณ ที่กลางแจ้ง ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงปรารภกุลบุตรเหล่านั้น รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตอุทิศเรานั้น ยังยินดีในพรหมจรรย์อยู่หรือ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นได้พากันนั่งอยู่

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ทรงปรารภกุลบุตรเหล่านั้น รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตอุทิศเรานั้น ยังยินดีในพรหมจรรย์อยู่หรือ”

แม้ครั้งที่ ๒ ภิกษุเหล่านั้นก็พากันนั่งอยู่

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ทรงปรารภกุลบุตรเหล่านั้น รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตอุทิศเรานั้น ยังยินดีในพรหมจรรย์อยู่หรือ”

แม้ครั้งที่ ๓ ภิกษุเหล่านั้นก็พากันนั่งอยู่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๘. นพิกปานสูตร

[๑๖๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า “ทางที่ดี เราควรถามกุลบุตรเหล่านั้นดู” แล้วได้รับสั่งเรียกท่านพระอนรุทธะมาตรัสว่า “อนรุทธะ^๑ เธอทั้งหลาย ยังยินดีในพรหมจรรย์อยู่หรือ”

ท่านพระอนรุทธะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลาย ยังยินดีในพรหมจรรย์อยู่”

“ดีละ ดีละ อนรุทธะ การที่เธอทั้งหลายยินดีในพรหมจรรย์นี้แล เป็นการสมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตรมีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพราะเธอทั้งหลาย กำลังหนุ่มแน่น มีผมดำสนิท เจริญอยู่ในปฐมวัยสมควรบริโภคมายังออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตได้ เธอทั้งหลายนั้นมีไข้ผู้ทำความผิดต่อพระราชา จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต มีไข้ผู้ถูกตามจับว่าเป็นโจรจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต มีไข้ถูกหนีสินบีบคั้นจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต มีไข้เดือดร้อน เพราะภัยจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต มีไข้ถูกอาชีพิบีบคั้นจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ความจริง เธอทั้งหลายมีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว ตกอยู่ในกองทุกข์ มีทุกข์ประดังเข้ามา ใจหนอ การทำกองทุกข์ทั้งหมดนี้ให้สิ้นสุดจะพึงปรากฏ’ มีไข้หรือ”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

กุลบุตรผู้บวชแล้วอย่างนี้ควรทำกิจอะไรบ้าง

คือ กุลบุตร ยังไม่บรรลุปีติและสุข หรือสุขอื่นที่ละเอียดกว่านั้นอันสงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย แม้อภิชฌาก็ยังครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ แม้พยายาม ก็ยังครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ แม้อทินมิทสะก็ยังครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ **อนรุทธะ** เป็นอาลปนะพหูพจน์ที่พระพุทธเจ้ารับสั่งเรียกท่านพระอนรุทธะรูปเดียวแทนพระเถระเหล่านั้นทั้งหมด

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๑๘๗ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๘. นพิกปานสูตร

แม้อุทัจจกุกุจะก็ยังครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ แม่วิจิจจาก็ยังครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ แม้ความริษยาก็ยังครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ แม้ความเป็นผู้เกียจคร้านก็ยังครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ กุลบุตรนั้น ยังไม่บรรลุปิติและสุข หรือสุขอื่นที่ละเอียดกว่านั้นอันสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย

อนรุทธะ กุลบุตรบรรลุปิติและสุข หรือสุขอื่นที่ละเอียดกว่านั้นอันสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย แม่อภิชฌาก็ครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ไม่ได้ แม้พยาบาทก็ครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ไม่ได้ แม่อทินมิทธะก็ครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ไม่ได้ แม่อุทัจจกุกุจะก็ครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ไม่ได้ แม่วิจิจจาก็ครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ไม่ได้ แม้ความริษยาก็ครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ไม่ได้ แม้ความเป็นผู้เกียจคร้านก็ครอบงำจิตของกุลบุตรนั้นอยู่ไม่ได้ กุลบุตรนั้น บรรลุปิติและสุข หรือสุขอื่นที่ละเอียดกว่านั้นอันสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายได้

พระตถาคตกับอาสวะ

[๑๖๘] อนรุทธะ เธอทั้งหลายจะคิดอย่างไรในเราว่า "ตถาคตยังละอาสวะอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา และมรณะต่อไปไม่ได้ เพราะเหตุนั้น ตถาคตพิจารณาแล้วจึงเสพของอย่างหนึ่ง อดกลิ่นของอย่างหนึ่ง เว้นของอย่างหนึ่ง บรรเทาของอย่างหนึ่งบ้างใหม่"

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มิได้คิดในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า 'พระตถาคตยังทรงละอาสวะอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา และมรณะต่อไปไม่ได้ เพราะเหตุนั้น พระตถาคตพิจารณาแล้วจึงทรงเสพของอย่างหนึ่ง อดกลิ่นของอย่างหนึ่ง เว้นของอย่างหนึ่ง บรรเทาของอย่างหนึ่ง'

แต่ข้าพระองค์ทั้งหลายได้คิดในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า 'พระตถาคตทรงละอาสวะอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา และมรณะต่อไปได้แล้ว เพราะเหตุนั้น พระตถาคตพิจารณา

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๘. นพิกปานสูตร

แล้วจึงทรงเสพของอย่างหนึ่ง อดกลิ่นของอย่างหนึ่ง เว้นของอย่างหนึ่ง บรรเทาของอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ อนรุทธะ ตถาคตละอาสวะอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา และมรณะต่อไปได้แล้ว ตั้ดรกถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรกถอนโคนไปแล้วเหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ต้นตาลที่ถูกตัดยอดแล้วไม่อาจอกขึ้นอีกได้ แม้ฉันใด ตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ละอาสวะอันทำให้เศร้าหมอง ให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา และมรณะต่อไปได้แล้ว ตั้ดรกถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรกถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เพราะเหตุนั้น ตถาคตพิจารณาแล้วจึงเสพของอย่างหนึ่ง อดกลิ่นของอย่างหนึ่ง เว้นของอย่างหนึ่ง บรรเทาของอย่างหนึ่ง

เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ตถาคตพิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์อะไร จึงพยากรณ์สาวกทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วในภพที่เกิดทั้งหลายว่า ‘สาวกชื่อโน้นเกิดในภพชื่อโน้น สาวกชื่อโน้นเกิดในภพชื่อโน้น’

“ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นหลัก มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ชอบแล้วพระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคทรงโปรดอธิบายเนื้อความแห่งพระภาษิตนี้ให้แจ่มแจ้งเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังคำอธิบายของพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้ พระพุทธเจ้าข้า”

“อนรุทธะ ตถาคตจะพยากรณ์สาวกทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วในภพที่เกิดทั้งหลายว่า ‘สาวกชื่อโน้นเกิดในภพโน้น สาวกชื่อโน้นเกิดในภพโน้น’ เพื่อให้คนเกิดความพิศวงก็หามิได้ เพื่อเกลี้ยกล่อมคนก็หามิได้ เพื่ออานิสงส์คือลาภสักการะและความสรรเสริญก็หามิได้ หรือด้วยความประสงค์ว่า ‘คนจงรู้จักเราด้วยเหตุนี้’ ก็หามิได้

อนรุทธะ กุลบุตรผู้มีศรัทธา มีความยินดีมาก มีความปราโมทย์มาก มีอยู่ กุลบุตรเหล่านั้นได้ฟังคำพยากรณ์นั้นแล้ว จะน้อมจิตไปเพื่อความเป็นอย่างนั้น ข้อนั้นจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่กุลบุตรเหล่านั้นตลอดกาลนาน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขวรรค]

๘. นพิกปานสูตร

การอยู่อย่างผาสุกของภิกษุ

[๑๖๙] อนรุทธะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า 'ภิกษุชื่อนี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'ท่านรูปนั้นดำรงอยู่ในอรหัตตผล' ภิกษุนั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีธรรม^๑อย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นผู้วิหิตธรรมอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของท่านรูปนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุ ด้วยประการฉะนี้แล

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า 'ภิกษุชื่อนี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'ท่านรูปนั้นเป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน^๒ ๕ ประการสิ้นไป จักปรินิพพานในภพนั้น 'ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก' ภิกษุนั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ...เป็นผู้มีธรรมอย่างนี้ ...เป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้ ... เป็นผู้วิหิตธรรมอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของท่านรูปนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุ ด้วยประการฉะนี้แล

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า 'ภิกษุชื่อนี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'ท่านรูปนั้นเป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน^๓ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะ เมาบาง จักกลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวแล้วจะทำที่สุดแห่งทุกขได้' ภิกษุนั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ...

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้มีศีลอย่างนี้ ในที่นี้หมายถึงศีลที่เป็นทั้งโลกิยะและโลกุตตระ ผู้มีธรรมอย่างนี้ ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นไปเพื่อสมมติ (ม.ม.อ. ๒/๑๖๙/๑๓๕)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๑๙ (อัญญกนาคสูตร) หน้า ๒๐ ในเล่มนี้

^๓ สังโยชน หมายถึงกิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์, ธรรมที่มัดใจสัตว์ไว้กับทุกข มี ๑๐ ประการ คือ (๑) สักกายทิฐิ (๒) วิจิกิจฉา (๓) สีลัพพตปรามาส (๔) กามฉันทะหรือกามราคะ (๕) พยาบาทหรือปฏิฆะ (๖) รูปราคะ (๗) อรูปราคะ (๘) มานะ (๙) อุทธัจจะ (๑๐) อวิชชา

๕ ข้อต้นชื่อโอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ข้อหลังชื่ออุทธัจจกามคิยสังโยชน พระโสดาบันละสังโยชน ๓ ข้อต้นได้พระสกทาคามีทำสังโยชนข้อ ๔ และข้อ ๕ ให้เมาบาง พระอนาคามีละสังโยชน ๕ ข้อต้นได้ พระอรหันต์ละสังโยชนได้หมดทั้ง ๑๐ ข้อ (อง.ทสก. (แปล) ๒๔/๑๓/๒๑, ม.ม.อ. ๑/๖๗/๑๓๕-๑๓๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๘. นพิกปานสูตร

เป็นผู้มีธรรมอย่างนี้ ... เป็นผู้มียัญญาอย่างนี้... เป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' ภิกษุ นั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของท่านรูปนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุ ด้วยประการฉะนี้แล

อนรุทธะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า 'ภิกษุชื่อนี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'ท่านรูปนั้นเป็นโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เป็นผู้ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า' ภิกษุ นั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'ท่านรูปนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ... เป็นผู้มีธรรมอย่างนี้ ... เป็นผู้มียัญญาอย่างนี้ ... เป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้ ท่านรูปนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' ภิกษุ นั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของท่านรูปนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุ ด้วยประการฉะนี้แล

การอยู่อย่างผาสุกของภิกษุณี

[๑๗๐] อนรุทธะ ภิกษุณีในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า 'ภิกษุณีชื่อนี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'น้องหญิงนั้นดำรงอยู่ในอรหัตตผล' ภิกษุณี นั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้มียัญญาอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' ภิกษุณี นั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของน้องหญิงนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุณี ด้วยประการฉะนี้แล

ภิกษุณีในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า 'ภิกษุณีชื่อนี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'น้องหญิงนั้นเป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จักปรินิพพานในภพนั้น 'ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก' ภิกษุณี นั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้มียัญญาอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีวิหการธรรมอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' ภิกษุณี นั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของน้องหญิงนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุณี ด้วยประการฉะนี้แล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๘. นพิกปานสูตร

ภิกษุณีในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า 'ภิกษุณีชื่อนี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'น้องหญิงนั้นเป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน ๓ ประการสิ้นไป และเพราะระคะ โทสะ โมหะ เบบาง จักกลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวแล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข'ได้' ภิกษุณีนั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ... เป็นผู้มัตถธรรมอย่างนี้ ... เป็นผู้มัตถปัญญาอย่างนี้ ... เป็นผู้มัตถวิหการธรรมอย่างนี้' น้องหญิงนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' ภิกษุณีนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของน้องหญิงนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุณี ด้วยประการฉะนี้แล

อนรุทธะ ภิกษุณีในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า 'ภิกษุณีชื่อนี้มรณภาพแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'น้องหญิงนั้นเป็นโสดาบัน เพราะสังโยชน ๓ ประการสิ้นไป เป็นผู้ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า' ภิกษุณีนั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ... เป็นผู้มัตถธรรมอย่างนี้ ... เป็นผู้มัตถปัญญาอย่างนี้ ... เป็นผู้มัตถวิหการธรรมอย่างนี้' น้องหญิงนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' ภิกษุณีนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของน้องหญิงนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุณี ด้วยประการฉะนี้แล

การอยู่อย่างผาสุกของอุบาสก

[๑๗๑] อนรุทธะ อุบาสกในศาสนานี้ได้ฟังว่า 'อุบาสกชื่อนี้ตายแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'ท่านผู้นั้นเป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคิย-สังโยชน ๕ ประการสิ้นไป จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก' อุบาสกนั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ท่านผู้นั้นเป็นผู้มัตถธรรมอย่างนี้ ท่านผู้นั้นเป็นผู้มัตถปัญญาอย่างนี้ ท่านผู้นั้นเป็นผู้มัตถวิหการธรรมอย่างนี้' ท่านผู้นั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' อุบาสกนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของท่านผู้นั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่อุบาสก ด้วยประการฉะนี้แล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๘. นพิกปานสูตร

อุบาสกในศาสนานี้ได้ฟังว่า 'อุบาสกชื่อนี้ตายแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'ท่านผู้นั้นเป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะ เบบาง จักกลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวแล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้' อุบาสกนั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ... เป็นผู้มึธรรมอย่างนี้ ... เป็นผู้มึปัญญาอย่างนี้ ... เป็นผู้มึวิหการธรรมอย่างนี้ ท่านผู้นั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' อุบาสกนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของท่านผู้นั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสกยอมมีแก่อุบาสก ด้วยประการฉะนี้แล

อนรุทธะ อุบาสกในศาสนานี้ได้ฟังว่า 'อุบาสกชื่อนี้ตายแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'ท่านผู้นั้นเป็นโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เป็นผู้ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า' อุบาสกนั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ... เป็นผู้มึธรรมอย่างนี้ ... เป็นผู้มึปัญญาอย่างนี้ ... เป็นผู้มึวิหการธรรมอย่างนี้ ท่านผู้นั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' อุบาสกนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของท่านผู้นั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสกยอมมีแก่อุบาสก ด้วยประการฉะนี้แล

การอยู่อย่างผาสกของอุบาสิกา

[๑๗๒] อนรุทธะ อุบาสิกาในศาสนานี้ได้ฟังว่า 'อุบาสิกาชื่อนี้ตายแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า 'น้องหญิงนั้นเป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคัย-สังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนี้อีก' อุบาสิกานั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า 'น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ... เป็นผู้มึธรรมอย่างนี้ ... เป็นผู้มึปัญญาอย่างนี้ ... เป็นผู้มึวิหการธรรมอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้' อุบาสิกานั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของน้องหญิงนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสกยอมมีแก่อุบาสิกา ด้วยประการฉะนี้แล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๘. นพิกปานสูตร

อุบาสิกาในศาสนานี้ได้ฟังว่า ‘อุบาสิกาชื่อนี้ตายแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า ‘น้องหญิงนั้นเป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป และเพราะระคะ โทสะ โมหะเบาบาง จักกลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวแล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้’ อุบาสิกานั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า ‘น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ ... เป็นผู้มึนธรรมอย่างนี้ ... เป็นผู้มึนปัญญาอย่างนี้ ... เป็นผู้มึนวิหการธรรมอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้’ อุบาสิกานั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของน้องหญิงนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่อุบาสิกา ด้วยประการฉะนี้แล

อุบาสิกาในศาสนานี้ได้ฟังว่า ‘อุบาสิกาชื่อนี้ตายแล้ว ได้รับพยากรณ์จากพระผู้มีพระภาคว่า ‘น้องหญิงนั้นเป็นโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เป็นผู้ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า’ อุบาสิกานั้นได้เห็นเองหรือได้ฟังมาว่า ‘น้องหญิงนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้มึนธรรมอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้มึนปัญญาอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้มึนวิหการธรรมอย่างนี้ น้องหญิงนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้’ อุบาสิกานั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของน้องหญิงนั้น ก็จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น การอยู่อย่างผาสุกย่อมมีแก่อุบาสิกา ด้วยประการฉะนี้แล

ตามที่กล่าวมานี้แล ตถาคตพยากรณ์สาวกทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วในภพที่เกิดทั้งหลายว่า ‘สาวกชื่อโน้นเกิดในภพโน้น สาวกชื่อโน้นเกิดในภพโน้น’ เพื่อให้คนเกิดความพิศวงก็หามิได้ เพื่อเกลี้ยกล่อมคนก็หามิได้ เพื่ออาณิสงส์คือลากสักการะและความสรรเสริญก็หามิได้ หรือด้วยความประสงค์ว่า ‘คนจงรู้จักเราด้วยเหตุนี้’ ก็หามิได้

อนรุทธะ กุลบุตรผู้มีศรัทธา มีความยินดีมาก มีความปราโมทย์มาก มีอยู่ กุลบุตรเหล่านั้นได้ฟังคำพยากรณ์นั้นแล้ว จะน้อมจิตไปเพื่อศรัทธาเป็นต้นนั้น ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่อกุล เพื่อสุขแก่กุลบุตรเหล่านั้นสิ้นกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอนรุทธะมีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

นพิกปานสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๙. โคลิสसानิสุต

๙. โคลิสसानิสุต

ว่าด้วยภิกษุชื่อโคลิสธานี

คุณธรรมของภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร

[๑๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ภิกษุชื่อโคลิสธานี เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร มีมารยาท ทรมานั่งอยู่ในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยกรณีกิจบางอย่าง ณ ที่นั้น ท่านพระสารีบุตร ปราศรภิกษุชื่อโคลิสธานี จึงเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ควรเป็นผู้มีความเคารพยำเกรงในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่า เป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ เป็นผู้ไม่เคารพยำเกรงในเพื่อนพรหมจารี ทั้งหลายแล้ว จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า ‘จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่า แต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่ไม่มีความเคารพยำเกรงใน เพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย’ จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการ อยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ควรเป็นผู้มีความเคารพยำเกรงในเพื่อน พรหมจารีทั้งหลาย (๑)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ควรเข้าใจลำดับแห่ง อาสนะว่า ‘เราจักไม่นั่งเบียดภิกษุผู้เป็นเถระ และจักไม่กั้นอาสนะภิกษุผู้เป็นนวกะ’ ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ไม่เข้าใจลำดับแห่งอาสนะ จะมีผู้ติเตียนภิกษุรูปนั้นได้ว่า ‘จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่ไม่เข้าใจลำดับแห่งอาสนะ’ จะมีผู้ติเตียน ภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ควรเข้าใจลำดับแห่งอาสนะ (๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๙. โคลิสสานิสุตต

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ควรรู้ภิกษมาจาริก-
 ธรรม^๑ ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ไม่รู้ภิกษมาจาริก-
 ธรรม จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิอยู่ป่าแต่ผู้เดียว
 สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่ไม่รู้ภิกษมาจาริกธรรม' จะมีผู้ติเตียนภิกษุ
 นั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ควร
 รู้ภิกษมาจาริกธรรม (๓)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ไม่ควรเข้าบ้านเข้าสำนัก
 ไม่ควรกลับมาสายนัก ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์
 เข้าบ้านเข้าสำนัก กลับมาสายนัก จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับ
 การสมาธิอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ ที่เข้าบ้านเข้าสำนัก
 กลับมาสายนัก' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร
 เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ไม่ควรเข้าบ้านเข้าสำนัก ไม่ควรกลับมาสายนัก (๔)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ไม่ควรเที่ยวไปใน
 ตระกูลทั้งหลาย ในเวลาก่อนฉันภัตตาหาร ในเวลาหลังฉันภัตตาหาร ถ้าภิกษุผู้ถือ
 การอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ เที่ยวไปในตระกูลทั้งหลายในเวลาก่อน
 ฉันภัตตาหาร ในเวลาหลังฉันภัตตาหาร จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'ท่านผู้ถือการ
 อยู่ป่าเป็นวัตร ผู้สมาธิอยู่ป่าแต่ผู้เดียวนี้ ได้ทำการเที่ยวไปในเวลาวิกาลไว้มากแ
 นหนึ่ง เพื่อนพรหมจารีก็จะกล่าวทักท้วงเธอผู้ไปในสงฆ์ได้' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้
 เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ จึงไม่ควรเที่ยว
 ไปในตระกูลทั้งหลาย ในเวลาก่อนฉันภัตตาหาร ในเวลาหลังฉันภัตตาหาร (๕)

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ภิกษมาจาริกธรรม** หมายถึง อภิมาจาริกศีล คือ ศีลที่บัญญัติว่าด้วยเรื่องวัตรอันเป็นระเบียบปฏิบัติ
 ขนบธรรมเนียมชั้นสูง ได้แก่ ชั้นธกวัตร ๘๒ มหาวัตร ๑๔ เช่น เจตียังคณวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่ลาน พระ
 เจตีย์) โภชียังคณวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่ลานต้นโพธิ์) อุปัชฌายวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่สหวิหการิกพึง
 ปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์) อาจารยวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่อันเดวาสิกพึงปฏิบัติต่อพระอาจารย์) ชั้นดาชยวัตร
 (ระเบียบปฏิบัติที่เรือนไฟ) อุโปสถาคารวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่โรงอุโบสถ) (อภ.ปญจก.อ. ๓/๒๑/๖, วิ.อ.
 ๑/๑๖๕/๔๕๓) และดู วิ.จ. (แปล) ๖/๕๑/๙๖, ๗๕-๘๒/๑๕๗-๑๖๓, วิ.จ. (แปล) ๗/๓๕๖-๓๕๒/๒๒๒-๒๖๒
 ตามนัย สารตถ.ฎีกา ๒/๑๖๕/๒๔๑-๒๔๒

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๙. โคลิสสานิสุตต

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ไม่ควรเป็นผู้คณองกาย คณองวาจา ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ เป็นผู้คณองกาย คณองวาจา จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'ท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ผู้สมัคใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียวนี้ ได้ทำการคณองกาย คณองวาจาไว้มากแน่ อนึ่ง เพื่อนพรหมจารีก็จะกล่าวทักท้วงเธอผู้ไปกับสงฆ์ได้' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ จึงไม่ควรคณองกาย คณองวาจา (๖)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ไม่ควรเป็นผู้มีปากกล้า ไม่ควรเป็นผู้มีวาจาจัดจ้าน ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ เป็นผู้มีปากกล้า เป็นผู้มีวาจาจัดจ้าน จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมัคใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้แต่เป็นผู้มีปากกล้า เป็นผู้มีวาจาจัดจ้าน' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ จึงไม่ควรเป็นผู้มีปากกล้า เป็นผู้มีวาจาจัดจ้าน (๗)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ควรเป็นผู้ว่าง่าย เป็นกัลยาณมิตร ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ เป็นผู้ว่าง่าย เป็นบาปมิตร จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมัคใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่เป็นผู้ว่าง่าย เป็นบาปมิตร' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เมื่อไปหาสงฆ์ อยู่ในสงฆ์ จึงควรเป็นผู้ว่าง่าย เป็นกัลยาณมิตร (๘)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมัคใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงควรเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย (๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขวรรค]

๙. โคลิสีสนิสุตต

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่เป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงควรเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร (๑๐)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่ไม่ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงควรเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง (๑๑)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรเป็นผู้ปรารภความเพียร^๑ ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรเป็นผู้เกียจคร้าน จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่เป็นผู้เกียจคร้าน' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงควรเป็นผู้ปรารภความเพียร (๑๒)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรเป็นผู้มีสติตั้งมั่น ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรเป็นผู้มีสติฟั่นเฟือน จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่เป็นผู้มีสติฟั่นเฟือน' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงควรเป็นผู้มีสติตั้งมั่น (๑๓)

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๒๕ (เสขปฏิบัติทาสุตต) หน้า ๒๙ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๙. โคลิสสานิสุตต

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรเป็นผู้มีจิตตั้งมั่น ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรเป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่เป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงควรเป็นผู้มีจิตตั้งมั่น (๑๔)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรเป็นผู้มีปัญญา ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรเป็นผู้มีปัญญาทราวม จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่เป็นผู้มีปัญญาทราวม' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงควรเป็นผู้มีปัญญา (๑๕)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรทำความเพียรในอธิธรรมและในอธิวินัย เพราะเมื่อมีผู้ถามปัญหาในอธิธรรมและในอธิวินัยกับภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรถูกถามปัญหาในอธิธรรมและในอธิวินัยแล้ว ตอบไม่ได้ จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า 'จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่ถูกถามปัญหาในอธิธรรมและในอธิวินัยแล้ว ตอบไม่ได้' จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงควรทำความเพียรในอธิธรรมและในอธิวินัย (๑๖)

ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรทำความเพียรในสันตวิโมกข์^๑ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่องรูปฉาน เพราะเมื่อมีคนถามปัญหาในสันตวิโมกข์ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่องรูปฉานกับภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรถูกถามปัญหาในสันตวิโมกข์ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่องรูปฉานแล้ว ตอบไม่ได้ จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้

เชิงอรรถ :

^๑ สันตวิโมกข์ หมายถึง อรูปฉานที่พ้นได้อย่างสิ้นเชิง เพราะพ้นจากธรรมที่เป็นขันธ์ห้าคืออวิชชา ๕ ประการ และเพราะไม่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ เป็นต้น (อง.ทสก.อ. ๓/๙/๓๒๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๑๙๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๙. โคลิสนิสาณสูตร

ว่า ‘จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่าแต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่า เป็นวัตรนี้ แต่ถูกถามปัญหาในสันตวิโมกข์ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฌานแล้ว ตอบ ‘ไม่ได้’ จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงควร ทำความเพียรในสันตวิโมกข์ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฌาน (๑๗)

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ควรทำความเพียรใน อุตตริมุสสธรรม^๑ เพราะเมื่อมีคนถามปัญหาในอุตตริมุสสธรรมกับภิกษุผู้ถือการ อยู่ป่าเป็นวัตร ถ้าภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรถูกถามปัญหาในอุตตริมุสสธรรมแล้ว ตอบไม่ได้ จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ว่า ‘จะมีประโยชน์อะไรกับการสมาธิใจอยู่ป่า แต่ผู้เดียว สำหรับท่านผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนี้ แต่ไม่รู้เนื้อความแห่งคุณวิเศษที่ กุลบุตรผู้ออกบวชแล้วต้องการ’ จะมีผู้ติเตียนภิกษุนั้นได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้ถือการ อยู่ป่าเป็นวัตร จึงควรทำความเพียรในอุตตริมุสสธรรม (๑๘)”

เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ถามท่าน พระสารีบุตรว่า

“ท่านสารีบุตร ธรรมเหล่านี้ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรเท่านั้นหรือที่ควร สมาทาน ประพฤติ หรือธรรมเหล่านี้แม้ภิกษุอยู่ในอารามใกล้บ้านก็ควรสมาทาน ประพฤติด้วย”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ท่านโมคคัลลานะ ธรรมเหล่านี้ภิกษุผู้ถือการอยู่ป่า เป็นวัตรควรสมาทานประพฤติ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงภิกษุอยู่ในอารามใกล้บ้านเลย” ดังนี้แล

โคลิสนิสาณสูตรที่ ๙ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ อุตตริมุสสธรรม หมายถึงฌาน วิปัสสนา มรรคและผล มหาคัคคโลกุตตรปัญญาที่สามารถกำจัดกิเลสได้ เป็นธรรมที่ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ กล่าวคือกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (อง.เอกก.อ. ๑/๔๕/๕๑, อง.ทสก.อ. ๓/๔๘/๓๕๐) แต่ในที่นี้หมายถึงโลกุตตรธรรม (คือ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน) (ม.ม.อ. ๒/๑๓๗/๑๓๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. กิกขวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

๑๐. กิฎาคริสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ในกิฎาครินิคม

คุณของการฉันอาหารน้อย

[๑๗๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นกาสิ พร้อมกับภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่ฉันโภชนะในราตรีเลย เราเมื่อไม่ฉันโภชนะในราตรี
ก็รู้สึกว่าคุณภาพมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพละนามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ
มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย แม้เธอทั้งหลายก็จงอย่าฉันโภชนะในราตรีเลย เธอทั้งหลาย
เมื่อไม่ฉันโภชนะในราตรี ก็จักรู้สึกว่าคุณภาพมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า
มีพละนามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จากนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไป
ในแคว้นกาสิโดยลำดับ จนถึงนิคมของชาวกาสิชื่อกิฎาคริ ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระผู้มี
พระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกาสิชื่อกิฎาคริ

พระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะฉันอาหารในเวลาวิกาล

[๑๗๕] สมัยนั้น ภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อปุนัพพสุกะ^๑ เป็นผู้อยู่ประจำ
ในนิคมชื่อกิฎาคริ ครั้งนั้น ภิกษุจำนวนมากเข้าไปหาภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อ
ปุนัพพสุกะถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ท่านทั้งสองเป็นคณาจารย์ในหมู่ภิกษุฉัพพัคคีย์คือท่านพระบิณฑุกะ และท่านพระโลหิตกะปกครอง
บริษัทในกรุงสาวัตถี ท่านพระเมตตियะและท่านพระภุมมชกะปกครองบริษัทอยู่ในกรุงราชคฤห์ (ม.ม.อ.
๒/๑๗๕/๑๓๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๒๐๑ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ไม่ฉันโภชนะในราตรี พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์เมื่อไม่ฉันโภชนะในราตรี ก็รู้สึกว่าคุณภาพมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ มาเถิด ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ท่านทั้งหลายก็จงอย่าฉันโภชนะในราตรีเลย ท่านทั้งหลายเมื่อไม่ฉันโภชนะในราตรี ก็จักรู้สึกว่าคุณภาพมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ”

เมื่อภิกษุทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อนันพพสุกะได้กล่าวว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน เราทั้งหลายนั้นเมื่อฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน ก็รู้สึกว่าคุณภาพมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ เราทั้งหลายนั้นจักละคุณที่ตนเห็นเองแล้วไล่ตามผลที่เป็นอนาคตกาลท่าไม เราทั้งหลายจักฉันทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน”

เพราะเหตุที่ภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถจะให้ภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อนันพพสุกะยินยอมได้ จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายเข้าไปหาภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อนันพพสุกะถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ไม่ฉันโภชนะในราตรี เมื่อพระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ไม่ฉันโภชนะในราตรี ก็รู้สึกว่าคุณภาพมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ มาเถิด ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ท่านทั้งหลายก็จงอย่าฉันโภชนะในราตรีเลย ท่านทั้งหลายเมื่อไม่ฉันโภชนะในราตรีก็จะรู้สึกว่าคุณภาพมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ’

เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อนันพพสุกะได้กล่าวว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน เมื่อเราทั้งหลายฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลา

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. กิกขวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

วิกาลกลางวัน ก็รู้สึกว่าคุณภาพมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัย
สมบูรณ์ อยู่สำราญ เราทั้งหลายนั้นจักละคุณที่ตนเห็นเองแล้วไล่ตามผลที่เป็น
อนาคตกาลทำไม เราทั้งหลายจักฉันท์เวลาเย็น เวลาเช้า และเวลารีกาลกลางวัน'
เพราะเหตุที่ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่สามารถจะให้ภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อปุนัพพสุกะ
ยินยอมได้ จึงมาราบทูลเนื้อความนี้แต่พระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า”

[๑๗๖] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า “มาเถิด
ภิกษุ เธอจงไปเรียกภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อปุนัพพสุกะตามคำของเราว่า ‘พระศาสดา
ตรัสเรียกท่านทั้งหลาย”

ภิกษุนั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อปุนัพพสุกะ
ถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า “พระศาสดาตรัสเรียกท่านทั้งหลาย”

ภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อปุนัพพสุกะรับคำของภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับ
ภิกษุชื่ออัสสชิและภิกษุชื่อปุนัพพสุกะว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปหาเธอทั้งสองแล้วกล่าวว่า
'ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ไม่ฉันโภชนะในราตรี พระผู้มี
พระภาคและภิกษุสงฆ์เมื่อไม่ฉันโภชนะในราตรี ก็รู้สึกว่าคุณภาพมีโรคาพาธน้อย
กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ มาเถิด ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
แม้ท่านทั้งหลายก็จงอย่าฉันโภชนะในราตรีเลย ท่านทั้งหลายเมื่อไม่ฉันโภชนะใน
ราตรีก็จะรู้สึกว่าคุณภาพมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์
อยู่สำราญ'

ได้ยินว่า เมื่อภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว เธอทั้งสองได้กล่าวกับภิกษุ
เหล่านั้นอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น เวลา
เช้า และเวลารีกาลกลางวัน เราทั้งหลายเมื่อฉันโภชนะทั้งเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลา

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

วิกาลกลางวัน ก็รู้สึกว่าคุณภาพมีโรคาพาน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพละนามัยสมบุรณ์
อยู่สำราญ เราทั้งหลายนั้นจักละคุณที่ตนเห็นเองแล้วไล่ตามผลที่เป็นอนาคตกาล
ทำไม เราทั้งหลายจักฉันทังเวลาเย็น เวลาเช้า และเวลาวิกาลกลางวัน' จริ่งหรือ"
ภิกษุชื่ออัสสขิและภิกษุชื่อปุนัพพสกะ กราบทูลว่า "จริง พระพุทธเจ้าข้า"

กุศลธรรมและอกุศลธรรมกับเวทนา ๓

[๑๗๗] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายรู้ทั่วถึง
ธรรมที่เราแสดงแล้วอย่างนี้ว่า 'บุคคลนี้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สุขเวทนา
ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา (อุเบกขา) อกุศลธรรมของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม
กุศลธรรมย่อมเจริญ' ใช่มั้ย"

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า "ไม่ใช่ พระพุทธเจ้าข้า"

"ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายรู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงแล้ว อย่างนี้ว่า 'เมื่อบุคคล
บางคนในโลกนี้เสวยสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อม
เสื่อม แต่เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อม
เสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยทุกขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่
อกุศลธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อม แต่เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวย
ทุกขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ เมื่อบุคคล
บางคนในโลกนี้เสวยอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรม
ย่อมเสื่อม แต่เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศล-
ธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ ใช่มั้ย"

"ใช่ พระพุทธเจ้าข้า"

[๑๗๘] "ดีละ ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ ถ้าเราไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ทราบ ไม่ทำ
ให้แจ้ง ไม่สัมผัสด้วยปัญญาว่า 'เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่
อกุศลธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อม' เราเมื่อไม่รู้รู้อย่างนี้จะพึงกล่าวว่า 'เธอ
ทั้งหลายจงละสุขเวทนาเห็นปานนี้เถิด' ข้อนี้จักเป็นการสมควรแก่เราหรือไม่"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“เพราะข้อนี้เรารู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว ทำให้แจ้งแล้ว สัมผัสแล้วด้วย ปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อม เจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อม’ ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลายจงเสวยสุขเวทนาเห็น ปานนี้เถิด’ ข้อนี้ถ้าเราไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ทราบ ไม่ทำให้แจ้ง ไม่สัมผัสด้วยปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศล ธรรมย่อมเจริญ’ เราเมื่อไม่รู้อย่างนี้จะพึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลายจงเข้าถึงสุขเวทนา เห็นปานนี้เถิด’ ข้อนี้จักเป็นการสมควรแก่เราหรือไม่”

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะข้อนี้เรารู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว ทำให้แจ้งแล้ว สัมผัสแล้วด้วยปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ’ ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลาย จงเข้าถึงสุขเวทนาเห็นปานนี้เถิด’

[๑๗๙] ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ถ้าเราไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ทราบ ไม่ทำให้แจ้ง ไม่สัมผัสด้วยปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยทุกขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อม’ เราเมื่อไม่รู้อย่างนี้ จะพึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลายจงละทุกขเวทนาเห็นปานนี้เถิด’ ข้อนี้เป็นการสมควรแก่เราหรือไม่”

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“เพราะข้อนี้เรารู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว ทำให้แจ้งแล้ว สัมผัสแล้วด้วย ปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยทุกขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรม ย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อม’ ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลายจงละทุกข- เวทนาเห็นปานนี้เถิด’ ข้อนี้ถ้าเราไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ทราบ ไม่ทำให้แจ้ง ไม่สัมผัสด้วย ปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยทุกขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรม ย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ’ เราเมื่อไม่รู้อย่างนี้ จะพึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลาย จงเข้าถึงทุกขเวทนาเห็นปานนี้เถิด’ ข้อนี้จักเป็นการสมควรแก่เราหรือไม่”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะข้อนี้เรารู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว ทำให้แจ้งแล้ว สัมผัสแล้วด้วยปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยทุกขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ’ ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลาย จงเข้าถึงทุกขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่เถิด’

[๑๘๐] ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ถ้าเราไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ทราบ ไม่ทำให้แจ้ง ไม่สัมผัสแล้วด้วยปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อม’ เราเมื่อไม่รู้อย่างนี้ จะพึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลาย จงละอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้เถิด’ ข้อนี้เป็นการสมควรแก่เราหรือไม่”

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“เพราะข้อนี้เรารู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว ทำให้แจ้งแล้ว สัมผัสแล้วด้วยปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเจริญ กุศลธรรมย่อมเสื่อม’ ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลาย จงละอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้เถิด’ ข้อนี้ถ้าเราไม่รู้ ไม่เห็น ไม่ทราบ ไม่ทำให้แจ้ง ไม่สัมผัสด้วยปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ’ เราเมื่อไม่รู้อย่างนี้ จะพึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลาย จงเข้าถึงอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่เถิด’ ข้อนี้จักเป็นการสมควรแก่เราหรือไม่”

“ไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะข้อนี้เรารู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว ทำให้แจ้งแล้ว สัมผัสแล้วด้วยปัญญาว่า ‘เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้เสวยอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่ อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญ’ ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลาย จงเข้าถึงอทุกขมสุขเวทนาเห็นปานนี้ อยู่เถิด’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

[๑๘๑] ภิกษุทั้งหลาย เรามีได้กล่าวว่า 'ภิกษุทั้งหมดจะต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท' ทั้งมิได้กล่าวว่า 'ภิกษุทั้งหมดไม่ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท' ภิกษุเหล่าใดเป็นอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เราย่อมกล่าวว่า 'ภิกษุเห็นปานนั้นไม่ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุนั้นได้ทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาทเสร็จแล้ว และภิกษุเหล่านั้นจัดเป็นผู้ไม่ประมาทต่อไป

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเป็นเสขะยังไม่สำเร็จเป็นอรหันต์ ยังปรารถนาธรรมที่เป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ เรากล่าวว่า 'ภิกษุเห็นปานนั้น ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุเหล่านี้เช่นนี้ว่า 'จะเป็นการดีถ้าท่านเหล่านี้ เมื่อใช้สอยเสนาสนะที่สมควร^๑ คบหากัลยาณมิตร ปรับอินทรีย์ให้เสมอ จะพึงทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากัลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน' จึงกล่าวว่า 'ภิกษุเห็นปานนั้นต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท'

เชิงอรรถ :

- ^๑ ที่สมควร ในที่นี้หมายถึงที่สมควรต่อการปฏิบัติธรรมเหมาะแก่การเจริญกัมมัฏฐาน ภิกษุเมื่ออาศัยอยู่
อาจบรรลุมรรคผลได้ (ม.ม.อ. ๒/๑๘๑/๑๓๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๒๐๗ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กีฎาคริสูตร

บุคคล ๗ จำพวก

[๑๘๒] ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้^๑ มีปรากฏอยู่ในโลก

บุคคล ๗ จำพวก ไหนบ้าง คือ

๑. ท่านผู้เป็นอุกโตภาควิมุต
๒. ท่านผู้เป็นปัญญาวิมุต
๓. ท่านผู้เป็นกายสักขี
๔. ท่านผู้เป็นทิวฐิปัตตะ
๕. ท่านผู้เป็นสัทธาวิมุต
๖. ท่านผู้เป็นธัมมานุสारी
๗. ท่านผู้เป็นสัทธานุสारी^๒

ท่านผู้เป็นอุกโตภาควิมุต เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ได้สัมผัสสันตวิโมกข์^๓ ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฉานได้ด้วยกาย^๔ อยู่ และอัสวะทั้งหลายของผู้นั้นสิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา บุคคลนี้เราเรียกว่า เป็นอุกโตภาควิมุต เรากล่าวว่า 'ภิกษุนี้ไม่ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุนั้นได้ทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาทเสร็จแล้ว และภิกษุนั้นจัดเป็นผู้ไม่ประมาทต่อไป (๑)

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๑๕๐/๙๑, ๓๓๒/๒๒๓ อัง.สตตก. (แปล) ๒๓/๑๔/๒๐, อัง.ทสก. (แปล) ๒๔/๑๖/๒๙, อภิ.ป. (แปล) ๓๖/๑๕/๑๔๘, ๒๐๘/๒๒๙-๒๓๑

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๗ ข้อ ๑๓๖ (ภัททาลิสสูตร) หน้า ๑๕๓ ในเล่มนี้

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๗๓ (โคลิสสานิสสูตร) หน้า ๑๙๙ ในเล่มนี้

^๔ กาย ในที่นี้หมายถึงนามกาย คือกองแห่งนามธรรม ได้แก่ เจตสิกทั้งหลาย (อัง.ทก.อ. ๒/๔๙/๕๔, อัง.ปณจก.อ. ๓/๒๖/๘, อัง.ทก.ฐีกา ๒/๔๙/๕๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

ท่านผู้เป็นปัญญาวิมุต เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฉาน
ได้ด้วยกายอยู่ และอาสวะทั้งหลายของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็นด้วยปัญญา บุคคลนี้
เราเรียกว่า เป็นปัญญาวิมุต เรากล่าวว่า 'ภิกษุแม้ไม่ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความ
ไม่ประมาท'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุนั้นได้ทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาทเสร็จแล้ว และภิกษุนั้น
จัดเป็นผู้ไม่ประมาทต่อไป (๒)

ท่านผู้เป็นกายสักขี เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ ซึ่งไม่มีรูป เพราะล่วงรูปฉาน
ได้ด้วยกายอยู่ และอาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา บุคคลนี้
เราเรียกว่า เป็นกายสักขี เรากล่าวว่า 'ภิกษุแม้ไม่ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่
ประมาท'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุนี้เช่นนี้ว่า 'จะเป็นการดี ถ้าท่าน
ผู้นี้เมื่อใช้สอยเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ปรับอินทรีย์ให้เสมอมะพิจ
ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน' จึงกล่าว
ว่า 'ภิกษุนี้ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท' (๓)

ท่านผู้เป็นทวิภูฏิปัตตะ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฉาน
ได้ด้วยกายอยู่ แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา อนึ่ง ธรรม

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

ทั้งหลายที่ตถาคตประกาศแล้ว เป็นธรรมที่ผู้นั้นเห็นแจ้งด้วยปัญญา ประพฤติดีแล้ว
บุคคลนี้เราเรียกว่า เป็นทิวฐิปัตตะ เรากล่าวว่า 'ภิกษุนี้ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความ
ไม่ประมาท'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุนี้เช่นนี้ว่า 'จะเป็นการดี ถ้าท่าน
ผู้นี้เมื่อใช้สอยเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ปรับอินทรีย์ให้เสมอ จะพึง
ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน'
จึงกล่าวว่า 'ภิกษุนี้ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท' (๔)

ท่านผู้เป็นสังฆาวิมุต เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฌาน
ได้ด้วยกายอยู่ แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็นด้วยปัญญา อนึ่ง
ความเชื่อในตถาคตของผู้นั้นตั้งมั่นแล้ว มีรากหยั่งลงมั่นคงแล้ว บุคคลนี้เราเรียกว่า
เป็นสังฆาวิมุต เรากล่าวว่า 'ภิกษุแม้นี้ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุนี้เช่นนี้ว่า 'จะเป็นการดี
ถ้าท่านผู้นี้เมื่อใช้สอยเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ปรับอินทรีย์ให้เสมอ
จะพึงทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ใน
ปัจจุบัน' จึงกล่าวว่า 'ภิกษุนี้ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท' (๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

ท่านผู้เป็นธัมมานุสारी เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฉาน
ได้ด้วยกายอยู่ แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา อนึ่ง ธรรม
ทั้งหลายที่ตถาคตประกาศแล้วควรเพื่อพินิจโดยประมาณด้วยปัญญาของผู้นั้น

อีกประการหนึ่ง ธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์(อินทรีย์คือศรัทธา) วิริยินทรีย์
(อินทรีย์คือวิริยะ) สตินทรีย์(อินทรีย์คือสติ) สมาธินทรีย์(อินทรีย์คือสมาธิ)
ปัญญินทรีย์(อินทรีย์คือปัญญา) ย่อมมีแก่ผู้นั้น บุคคลนี้เราเรียกว่า เป็นธัมมานุสारी
เรากล่าวว่า 'ภิกษุแม้นี้ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท'

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุนี้เช่นนี้ว่า 'จะเป็นการดี
ถ้าท่านผู้นี้เมื่อใช้สอยเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ปรับอินทรีย์ให้เสมอ
จะพึงทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ใน
ปัจจุบัน' จึงกล่าวว่า 'ภิกษุนี้ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท' (๖)

ท่านผู้เป็นสัทธานุสारी เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่วงรูปฉาน
ได้ด้วยกายอยู่ แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา อนึ่ง ผู้นั้นมี
แต่เพียงความเชื่อ ความรักในตถาคต

อีกประการหนึ่ง ธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์
ปัญญินทรีย์ ย่อมมีแก่ผู้นั้น บุคคลนี้เราเรียกว่า เป็นสัทธานุสारी เรากล่าวว่า
'ภิกษุแม้นี้ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุนี้เช่นนี้ว่า 'จะเป็นการดี ถ้าท่านผู้นี้เมื่อใช้สอยเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ปรับอินทรีย์ให้เสมอ จะพึงทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ใน ปัจจุบัน' จึงกล่าวว่า 'ภิกษุนี้ต้องทำกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท' (๗)

การดำรงอยู่ในอรหัตตผล

[๑๘๓] ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวการบรรลุอรหัตตผลด้วยขั้นเดียวเท่านั้น แต่การบรรลุอรหัตตผล ย่อมมีได้ด้วยการบำเพ็ญสิกขา^๑โดยลำดับ ด้วยการบำเพ็ญ กิริยาโดยลำดับ ด้วยการบำเพ็ญปฏิบัติโดยลำดับ

การบรรลุอรหัตตผล ย่อมมีได้ด้วยการบำเพ็ญสิกขาโดยลำดับ ด้วยการ บำเพ็ญกิริยาโดยลำดับ ด้วยการบำเพ็ญปฏิบัติโดยลำดับ เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรในศาสนาี้ เกิดศรัทธาแล้วยอมเข้าไปหา เมื่อเข้าไปหาย่อม นิ่งใกล้ เมื่อนิ่งใกล้ยอมเจียโสตลงสดับ เจียโสตลงสดับแล้วยอมฟังธรรม ครั้นฟัง ธรรมแล้วยอมทรงจำไว้ ย่อมพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้ว เมื่อพิจารณา เนื้อความอยู่ ธรรมทั้งหลายยอมควรเพ่งพินิจ เมื่อมีการเพ่งพินิจธรรมอยู่ จันทะ ย่อมเกิด กุลบุตรนั้นเกิดจันทะแล้ว ย่อมอดสาหะ ครั้นอดสาหะแล้ว ย่อมไตรตรอง ครั้นไตรตรองแล้ว ย่อมอุทิสกายและใจ เมื่ออุทิสกายและใจแล้ว ย่อมทำให้แจ้ง สัจจะอันยอดเยี่ยม^๒ด้วยนามกาย และเห็นแจ่มแจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยมนั้นด้วย ปัญญา^๓

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๓๔ (ภัททาลิสสูตร) หน้า ๑๕๑ ในเล่มนี้

^๒ สัจจะอันยอดเยี่ยม ในที่นี้หมายถึงนิพพานสัจจะ (ม.ม.อ. ๒/๑๘๓/๑๕๒)

^๓ ปัญญา ในที่นี้หมายถึงมรรคปัญญา (ม.ม.อ. ๒/๑๘๓/๑๕๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. กิกขวรรค]

๑๐. กิฎาคริสูตร

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าศรัทธาไม่มี การเข้าไปหา การนั่งใกล้ การเจียโสตกลงสดับ การฟังธรรม การทรงจำธรรม การพิจารณาเนื้อความ ความเพ่งพินิจธรรม ฉันทะ อุตสาหะ การไตร่ตรอง และการอุทิศกายและใจก็ไม่มี เธอทั้งหลายเป็นผู้ปฏิบัติพลาด เป็นผู้ปฏิบัติผิด โมฆบุรุษเหล่านี้ได้ก้าวออกไปจากธรรมวินัยนี้ไกลเท่าไร

[๑๘๔] ภิกษุทั้งหลาย คำอธิบายสั้นจะ ๔ ประการมีอยู่ เมื่อยกคำอธิบายดังกล่าวขึ้นมาแสดง วิญญูชนพึงเข้าใจเนื้อความได้ด้วยปัญญาในไม่ช้า เราจักแสดงแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจักเข้าใจถึงเนื้อความได้”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายเป็นคนเช่นไร และผู้เข้าใจถึงธรรมได้ เป็นคนเช่นไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ศาสดาใดเป็นผู้หนักในอามิส รับแต่ อามิสอยู่ ช้องอยู่ด้วยอามิส แม้ศาสนานั้นก็ยังไม่ตอรองเลย ว่า ‘เมื่อสิ่งเช่นนี้พึงมีแก่เรา เราพึงทำสิ่งนั้น เมื่อสิ่งเช่นนี้ไม่พึงมีแก่เรา เราก็ไม่พึงทำสิ่งนั้น’ ตถาคคไม่ช้องอยู่ด้วยอามิสโดยประการทั้งปวงจะสมควรกับการตอรองหรือ สาวกผู้มีศรัทธาผู้ทำตามคำสั่งสอนของศาสดา ย่อมมีหลักปฏิบัติว่า ‘พระผู้มีพระภาคเป็นศาสดา เราเป็นสาวก พระผู้มีพระภาคทรงรู้ เราไม่รู้’

คำสั่งสอนของศาสดาย่อมมองอกงามมีโอชาแก่สาวกผู้มีศรัทธา ผู้ทำตามคำสั่งสอนของศาสดา

สาวกผู้มีศรัทธา ผู้ทำตามคำสั่งสอนของศาสดา ย่อมมีหลักปฏิบัติว่า

‘หนัง เอ็น และกระดูกจงเหือดแห้งไปเกิด เนื้อและเลือดในสรีระของเรา จงเหือดแห้งไปก็ก็ตามที เมื่อเรายังไม่บรรลุผลที่พึงบรรลุด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้ว จักไม่หยุดความเพียรนั้น^๑’

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อภ.ทุก. (แปล) ๒๐/๕/๖๑, ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๙๖/๕๗๕

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๒. ภิกขุวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

ภิกษุทั้งหลาย สาวกผู้มีศรัทธา ผู้ทำตามคำสั่งสอนของศาสดา จะพึงหวังได้
ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ (๑) อรหัตตผลในปัจจุบัน (๒) เมื่อมีอุปาทานเหลืออยู่
ก็จะเป็นอนาคามี”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

กัฎฐาคิริสูตรที่ ๑๐ จบ

ภิกขุวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จุฬราหูโลวาสสูตร	๒. มหาราหูโลวาสสูตร
๓. จุฬมาลงกยสูตร	๔. มหามาลงกยสูตร
๕. ภัททาลีสูตร	๖. ลภูกิโกปมสูตร
๗. จาตมสูตร	๘. นพักปานสูตร
๙. โคลิสสานิสูตร	๑๐. กัฎฐาคิริสูตร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๑. จุฬัจฉโคตตสูตร

๓. ปริพพาชกวรรค

หมวดว่าด้วยปริพพาชก

๑. จุฬัจฉโคตตสูตร

ว่าด้วยปริพพาชกชื่อวัจฉโคตร สูตรเล็ก

[๑๘๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี สมัยนั้นแล ปริพพาชกชื่อวัจฉโคตรอาศัยอยู่ในอารามของปริพพาชกชื่อเอกนุณฑริก ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไป บิณฑบาตยังกรุงเวสาลี ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริว่า “ยังเข้าเกินไปที่จะ เทียบบิณฑบาตในกรุงเวสาลี ทางที่ดี เราควรเข้าไปหาวัจฉโคตรปริพพาชก จนถึงอาราม ของปริพพาชกชื่อเอกนุณฑริก”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาวัจฉโคตรปริพพาชก ถึงอารามของ ปริพพาชกชื่อเอกนุณฑริก วัจฉโคตรปริพพาชกได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ได้กราบทูลว่า

“ท่านผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงเสด็จเข้ามาเถิด ขอต้อนรับเสด็จ นาน ๆ พระผู้มีพระภาคจะมีเวลาเสด็จมาถึงที่นี่ ขอเชิญพระผู้มีพระภาคประทับนั่งเถิด อาสนะ นี้ปูลาดไว้แล้ว”

พระผู้มีพระภาคได้ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว แม่วัจฉโคตรปริพพาชก ก็เลือกนั่ง ณ ที่สมควร^๑ที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า แล้วได้กราบทูลว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๑ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๑. จุฬัจฉโคตตสูตร

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดมเป็นสัมพัญญ มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ทรงปฏิญญาญาณทัสสนะ^๑ อย่างเบ็ดเสร็จว่า ‘เมื่อเราเดินอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะจะปรากฏต่อเนื่องตลอดไป’

ท่านผู้เจริญ คนที่กล่าวอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดมเป็นสัมพัญญ มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ทรงปฏิญญาญาณทัสสนะอย่างเบ็ดเสร็จว่า ‘เมื่อเราเดินอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะจะปรากฏต่อเนื่องตลอดไป’ เป็นผู้กล่าวตามพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ไม่เชื่อว่าการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำอันไม่จริง และเชื่อว่าการกล่าวแก้อย่างสมเหตุสมผลละหรือ อนึ่ง ไม่มีบ้างหรือที่คำกล่าวเช่นนั้น และคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจฉะ คนที่กล่าวอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดมเป็นสัมพัญญ’ มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ทรงปฏิญญาญาณทัสสนะอย่างเบ็ดเสร็จว่า ‘เมื่อเราเดินอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะจะปรากฏต่อเนื่องตลอดไป’ ยังกล่าวไม่ตรงกับคำที่เรากล่าวแล้ว และเชื่อว่าการกล่าวต่อเราด้วยคำที่ไม่เป็นจริง ‘ไม่มีจริง’

วิชา ๓

[๑๘๖] วัจฉโคตรปริพาชกทูลถามว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายจะอธิบายอย่างไร จึงจะเชื่อว่าการพูดตรงตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ไม่เชื่อว่าการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำเท็จและเชื่อว่าการกล่าวแก้อย่างสมเหตุสมผลละหรือ อนึ่ง ไม่มีบ้างหรือที่คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมาจะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจฉะ บุคคลผู้อธิบายว่า ‘พระสมณโคดมเป็นผู้มีวิชา^๒ ๓’ เชื่อว่าเป็นผู้พูดตรงตามที่เรากล่าวไว้ ไม่เชื่อว่าการกล่าวต่อเราด้วยคำเท็จ

เชิงอรรถ :

^๑ ญาณทัสสนะ หมายถึงความรู้และความเห็นตรงตามความเป็นจริง อาจเรียก มรรคญาณ ผลญาณ สัมพัญญตญาณ ปัจจเวกขณญาณ หรือวิปัสสนาญาณก็ได้ (ที.สี.อ. ๑/๒๓๔/๑๙๘)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๐ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๐ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๑. จุฬวัจจโคตตสูตร

ชื่อว่ากล่าวแก้อย่างสมเหตุสมผล หนึ่ง ไม่มีเลยที่คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมาจะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้

เมื่อไรก็ตามที่เราต้องการจะรู้ เราย่อมระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ^๑ เราระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

เราเพียงต้องการจะรู้เท่านั้น เราก็เห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ฯลฯ^๒ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม อย่างนี้แล

เราทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ^๓ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

วัจจะ บุคคลผู้อธิบายว่า ‘พระสมณโคตมเป็นผู้มีวิชา ๓’ ชื่อว่าเป็นผู้พูดตรงตามที่เรากล่าวไว้ ไม่ชื่อว่ากล่าวตู่เราด้วยคำเท็จ และชื่อว่ากล่าวแก้อย่างสมเหตุสมผล หนึ่ง ไม่มีเลยที่คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้”

ลัทธิเตียรถียว้างจากคุณความดี

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสสอนอย่างนี้แล้ว วัจจโคตรปริพาชกได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม คฤหัสถ์บางคน ผู้ยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์^๔ ไม่ได้ หลังจากตายแล้วทำที่สุดแห่งทุกขีได้ มีอยู่หรือ”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

^๒ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๕ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๗-๑๘ ในเล่มนี้

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒๘ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

^๔ สังโยชน์ของคฤหัสถ์ ในที่นี้หมายถึงทรัพย์สินสมบัติ บุตร ภรรยา ข้าทาส บริวาร และกามคุณ ๕ ประการ อันเป็นเหตุผูกพันและรักใคร่ (ม.ม.อ. ๒/๑๘๖/๑๔๔)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๑. จุฬวัจจโคตตสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจจะ คฤหัสถ์ที่ยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ไม่ได้ หลังจากตายแล้วย่อมทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ไม่มีเลย”

“คฤหัสถ์บางคนยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ไม่ได้ หลังจากตายแล้วไปเกิดใน สวรรค์มีอยู่หรือ ท่านพระโคตม”

“คฤหัสถ์ผู้ยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ไม่ได้ หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสวรรค์นั้น มิใช่มีเพียง ๑๐๐ คน ๒๐๐ คน ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน หรือ ๕๐๐ คนเท่านั้น ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“อาชีวกบางคนหลังจากตายแล้ว จะทำที่สุดแห่งทุกข์^๑ได้ มีอยู่หรือ ท่าน พระโคตม”

“อาชีวกบางคน หลังจากตายแล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ไม่มีเลย”

“อาชีวกบางคนหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสวรรค์ มีอยู่หรือ ท่านพระโคตม”

“จากภัทธกัณฑ์ไป ๙๑ กัณฑ์เราระลึกได้ เราไม่รู้จักอาชีวกคนอื่นผู้ไปเกิดใน สวรรค์ นอกจากอาชีวกเพียงคนเดียวผู้เป็นกรรมวาที^๒ เป็นกิริยวาที^๓”

“ท่านพระโคตม เมื่อเป็นอย่างนี้ ลัทธิเดียรถียก็เป็นลัทธิที่วางเปล่าจาก คุณความดี โดยที่สุดแม้แต่คุณความดีที่จะให้ไปเกิดในสวรรค์”

“อย่างนั้น วัจจะ เมื่อเป็นอย่างนี้ ลัทธิเดียรถียนั้นเป็นลัทธิที่วางเปล่าจาก คุณความดี โดยที่สุดแม้แต่คุณความดีที่จะให้ไปเกิดในสวรรค์”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว วัจจโคตตปริพพาชกมีใจยินดีชื่นชมพระภาษิต ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬวัจจโคตตสูตรที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ที่ที่สุดแห่งทุกข์ ในที่นี้หมายถึงพระอรหัตตผล (ม.ม.อ. ๒/๑๘๖/๑๔๔)

^๒ กรรมวาที หมายถึงลัทธิที่ถือว่า สรรพสัตว์มีกรรมเป็นของตน ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

^๓ กิริยวาที หมายถึงลัทธิที่ถือว่า การกระทำทุกอย่างมีผล เมื่อเหตุดีผลก็ต่อดี เมื่อเหตุชั่วผลก็ต่อชั่ว ย่อมรับผลกรรม

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๒. อัคคิวัจจโคตตสูตร

๒. อัคคิวัจจโคตตสูตร

ว่าด้วยทรงแสดงเรื่องไฟแก่ปริพพาชกชื่อวัจจโคตร

ทฎฐิ ๑๐ ประการ

[๑๘๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ปริพพาชกชื่อวัจจโคตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน
แล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า "ข้าแต่ท่านพระโคตม ท่าน
พระโคตมทรงมีทฎฐิอย่างนี้ว่า 'โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง' หรือ"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "วัจจะ เราไม่มีทฎฐิอย่างนั้นว่า 'โลกเที่ยง
นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'"

"ท่านพระโคตมทรงมีทฎฐิอย่างนี้ว่า 'โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่น
'ไม่จริง' หรือ"

"เราไม่มีทฎฐิอย่างนั้นว่า 'โลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'"

"ท่านพระโคตมทรงมีทฎฐิอย่างนี้ว่า 'โลกมีที่ สุด นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่น
'ไม่จริง' หรือ"

"เราไม่มีทฎฐิอย่างนั้นว่า 'โลกมีที่ สุด นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'"

"ท่านพระโคตมทรงมีทฎฐิอย่างนี้ว่า 'โลกไม่มีที่ สุด นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่น
'ไม่จริง' หรือ"

"เราไม่มีทฎฐิอย่างนั้นว่า 'โลกไม่มีที่ สุด นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'"

"ท่านพระโคตมทรงมีทฎฐิอย่างนี้ว่า 'ชีวะ^๑กับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน นี้เท่านั้นจริง
อย่างอื่นไม่จริง' หรือ"

เชิงอรรถ :

^๑ ชีวะ ในที่นี้หมายถึงวิญญาณอมตะ หรืออาดมัน (Soul) (อภิ.ปญจ.อ. ๑/๑/๑๒๙)

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๒. อัคคิวัจจโคตตสูตร

“เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘ชั๊วะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน นี่เท่านั้นจริง
อย่างอื่นไม่จริง”

“ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ชั๊วะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน นี่เท่านั้นจริง
อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ”

“เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘ชั๊วะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น
ไม่จริง”

“ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคต^๑เกิดอีก นี่เท่านั้น
จริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ”

“เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น
ไม่จริง”

“ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก
นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ”

“เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก นี่เท่านั้นจริง
อย่างอื่นไม่จริง”

“ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่
เกิดอีก^๒ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ”

“เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก
นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘หลังจากตายแล้ว
ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่^๓ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๒๒ (จุฬามาลงกยสูตร) หน้า ๑๓๓ ในเล่มนี้

^๒ คำว่า เกิดอีกและไม่เกิดอีก นี้ หมายถึงลัทธิชั๊วะเองก็จลลัสสสวาทะ เห็นว่า อัตตและโลกเที่ยงเป็น
บางอย่าง (ม.ม.อ. ๒/๑๘๗/๑๔๕) และดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๓๘-๕๐/๑๖-๒๑

^๓ คำว่า จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ นี้ หมายถึงลัทธิชั๊วะอมราวีกเขปวาทะ ความเห็นหลบเลี่ยง
ไม่แน่นอน (ม.ม.อ. ๒/๑๘๗/๑๔๕) และดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๖๑-๖๖/๒๔-๒๘

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๒. อัคคีวัจจนโคตตสูตร

“วัจจะ เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’”

[๑๘๘] วัจจนโคตรปริพาชกทูลถามว่า “เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ข้าแต่ท่านพระโคตม ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘โลกเที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘วัจจะ เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘โลกเที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘โลกไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘โลกไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘โลกมีที่สดุ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘โลกมีที่สดุ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘โลกไม่มีที่สดุ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘โลกไม่มีที่สดุ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ท่านพระโคตมทรงมีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘เราไม่มีทิวฏฐิอย่างนั้นว่า ‘ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปรีพพาชกวรรค]

๒. อัคคีวัจจโคตตสูตร

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ท่านพระโคตมทรงมีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ ‘พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘เราไม่มีทิฏฐิอย่างนั้นว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ท่านพระโคตมทรงมีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ ‘พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘เราไม่มีทิฏฐิอย่างนั้นว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ท่านพระโคตมทรงมีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ ‘พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘เราไม่มีทิฏฐิอย่างนั้นว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ข้าแต่ท่านพระโคตม ท่านพระโคตมทรงมีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ หรือ ‘พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘วัจจะ เราไม่มีทิฏฐิอย่างนั้นว่า ‘หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ ท่านพระโคตมทรงเห็นโทษอะไรหรือ จึงไม่ทรงยอมรับทิฏฐิเหล่านี้ โดยประการทั้งปวง เช่นนี้”

[๑๘๙] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจจะ ทิฏฐิวา ‘โลกเที่ยง’ นั้น เป็นรชฏคือทิฏฐิ เป็นกัณดารคือทิฏฐิ เป็นเสี้ยนหนามคือทิฏฐิ เป็นความด้นรนคือทิฏฐิ เป็นสังโยชน์คือทิฏฐิ ก่อให้เกิดความทุกข์^๑ ความลำบาก ความคับแค้น และความเร่าร้อน ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อยุติ เพื่อดรستی และเพื่อนิพพาน ทิฏฐิวา ‘โลกไม่เที่ยง’ ฯลฯ ‘โลกมีที่สุด’ ฯลฯ

เชิงอรรถ :

^๑ ความทุกข์ ในที่นี้หมายถึงทุกข์ที่เกิดจากกิเลส และทุกข์ที่เกิดจากผลของกรรมชั่ว (ม.ม.อ. ๒/๑๘๙/๑๘๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๒๒๒ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๒. อัคคีวัจจโคตตสูตร

'โลกไม่มีที่สุด' ฯลฯ 'ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน' ฯลฯ 'ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน' ฯลฯ 'หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก' ฯลฯ 'หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก' ฯลฯ 'หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก' ฯลฯ ทิฏฐิวา 'หลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่' นั้น เป็นรทขัญ คือทิฏฐิ เป็นกัณดารคือทิฏฐิ เป็นเสี้ยนหนามคือทิฏฐิ เป็นความตันรนคือทิฏฐิ เป็นสังโยชน์คือทิฏฐิ ก่อให้เกิดความทุกข์ ความลำบาก ความคับแค้น และความเร่าร้อน ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่าง เพื่อดรฺสฺร และเพือนิพพาน

วัจจะ เราเห็นโทษนี้จึงไม่ยอมรับทิฏฐิเหล่านั้นโดยประการทั้งปวง อย่างนี้”
“ท่านพระโคตมทรงมีทิฏฐิบางอย่างหรือไม่”

“วัจจะ คำว่า 'ทิฏฐิ' นั้น ตถาคตกำจัดได้แล้ว ตถาคตเห็นแล้วว่า 'รูปเป็นดังนี้ ความเกิดแห่งรูปเป็นดังนี้ ความดับแห่งรูปเป็นดังนี้ เวทนาเป็นดังนี้ ความเกิดแห่งเวทนาเป็นดังนี้ ความดับแห่งเวทนาเป็นดังนี้ สัญญาเป็นดังนี้ ความเกิดแห่งสัญญาเป็นดังนี้ ความดับแห่งสัญญาเป็นดังนี้ สังขารเป็นดังนี้ ความเกิดแห่งสังขารเป็นดังนี้ ความดับแห่งสังขารเป็นดังนี้ วิญญาณเป็นดังนี้ ความเกิดแห่งวิญญาณเป็นดังนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็นดังนี้' เพราะฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า 'ตถาคตหลุดพ้นแล้วด้วยความไม่ถือมั่น เพราะความสิ้นไป เพราะความคลายไป เพราะความดับ เพราะความสละ เพราะความสละคืน เพราะความไม่ถือมั่น อหังการ มมังการ และมานานสัย^๑ทั้งปวง ที่เข้าใจแล้ว ย้ายได้แล้วทั้งหมด”

ปัญหาเรื่องความหลุดพ้น

[๑๙๐] วัจจโคตรปริพาชกทูลถามว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ จะเกิด ณ ที่ไหน”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจจะ คำว่า 'เกิด' นำมาใช้ไม่ได้”

“ถ้าเช่นนั้น ภิกษุนั้นจะไม่เกิดหรือ ท่านพระโคตม”

เชิงอรรถ :

^๑ อหังการ หมายถึงทิฏฐิ มมังการ หมายถึงตัณหา มานานสัย หมายถึงมานะ (ม.ม.อ. ๒/๑๘๙/๑๔๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๒๒๓ }

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๒. อัคคิวัจจโคตตสูตร

“คำว่า ‘ไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้”

“ถ้าเช่นนั้น ภิกษุ นั้นเกิดและไม่เกิดหรือ ท่านพระโคตม”

“คำว่า ‘เกิดและไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้”

“ถ้าเช่นนั้น ภิกษุ นั้นจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่หรือ ท่านพระโคตม”

“คำว่า ‘จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ นำมาใช้ไม่ได้”

“เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ข้าแต่ท่านพระโคตม ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้ว อย่างนี้ จะเกิด ณ ที่ไหน’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘คำว่า ‘เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ถ้าเช่นนั้น ภิกษุ นั้นจะไม่เกิดหรือ ท่านพระโคตม’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘คำว่า ‘ไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ถ้าเช่นนั้น ภิกษุ นั้นเกิดและไม่เกิดหรือ ท่านพระโคตม’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘คำว่า ‘เกิดและไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้’

เมื่อข้าพระองค์ทูลถามดังนี้ว่า ‘ถ้าเช่นนั้น ภิกษุ นั้นจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่หรือ ท่านพระโคตม’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘คำว่า ‘จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ นำมาใช้ไม่ได้’

ข้าแต่ท่านพระโคตม ในข้อนี้ ข้าพระองค์ไม่รู้แล้ว ในข้อนี้ ข้าพระองค์หลงไปแล้ว ความเสื่อมใสซึ่งมีอยู่บ้างจากการสนทนาปราศรัยกับท่านพระโคตมในตอนแรก บัดนี้ได้หมดสิ้นไปแล้ว”

“วัจจะ ควรแล้วที่ท่านจะไม่รู้ ควรแล้วที่ท่านจะหลง เพราะว่าธรรมนี้^๑ ลึกซึ่งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่ใช่ธรรมที่จะหยั่งถึงได้ด้วยความคิด

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมนี้ ในที่นี้หมายถึงธรรมคือปัจจุอาการ ๑๒ ประการ [คือ

(๑) อวิชชา ความไม่รู้ในอริยสัจ	(๒) สังขาร สภาพที่ปรุงแต่ง
(๓) วิญญาณ ความรู้แจ้งอารมณ์	(๔) นามรูป เวทนา สัญญา เจตนา ผัสส มนสิการ + รูป
(๕) สฬายตนะ อายตนะภายใน ๖	(๖) ผัสสะ ความกระทบ (สัมผัส ๖)
(๗) เวทนา ความเสวยอารมณ์	(๘) ตัณหา ความทะยานอยาก (ตัณหา ๖)
(๙) อปาทาน ความยึดมั่น (อุปาทาน)	(๑๐) ภพ ภาวะที่ดำรงชีวิต
(๑๑)ชาติ ความเกิด	(๑๒) ชรา มรณะ ความแก่และความตาย]

(ม.ม.อ. ๒/๑๙๐/๑๔๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๒. อัคคีวัจจโคตตสูตร

ละเอียดย เจเพาะบัตถิตจึงจะรู้ได้ ธรรมนั้นผู้มีความเห็นเป็นอย่างอื่น มีความพอใจ
เป็นอย่างอื่น มีความชอบใจเป็นอย่างอื่น มีความเพียรในทางอื่น อยู่ในสำนักของ
อาจารย์อื่น รู้ได้ยาก

[๑๙๑] วัจจะ เอาเถิด เราจะย่อนถามท่านในข้อนี้ ท่านเห็นควรอย่างไร
ก็พึงตอบอย่างนั้น ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าไฟลุกโพลงอยู่ต่อหน้าท่าน
ท่านรู้ได้ไหมว่า “ไฟนี้กำลังลุกโพลงต่อหน้าเรา”

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าไฟลุกโพลงต่อหน้าข้าพระองค์ ข้าพระองค์ก็รู้ได้ว่า
“ไฟนี้ลุกโพลงอยู่ต่อหน้าข้าพระองค์”

“ถ้าใคร ๆ จะพึงถามท่านอย่างนี้ว่า “ไฟที่ลุกโพลงอยู่ต่อหน้าท่านนี้ อาศัยอะไร
จึงลุกโพลง’ ท่านถูกถามอย่างนี้แล้ว จะพึงตอบอย่างไร”

“ถ้าใคร ๆ ถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า “ไฟที่ลุกโพลงอยู่ต่อหน้าท่านนี้ อาศัยอะไร
จึงลุกโพลง’ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว ก็ตอบอย่างนี้ว่า “ไฟที่ลุกโพลงอยู่
ต่อหน้าข้าพระองค์นี้ อาศัยเชื้อคือหญ้าและไม่จึงลุกโพลง ท่านพระโคตม”

“ถ้าไฟนั้นจะพึงดับไปต่อหน้าท่าน ท่านรู้ได้ไหมว่า “ไฟนี้ดับไปต่อหน้าท่านแล้ว”

“ถ้าไฟนั้นจะพึงดับไปต่อหน้าข้าพระองค์ ข้าพระองค์ก็รู้ได้ว่า “ไฟนี้ดับไปต่อหน้า
ข้าพระองค์แล้ว ท่านพระโคตม”

“วัจจะ ถ้าใคร ๆ จะพึงถามท่านว่า “ไฟที่ดับไปแล้วต่อหน้าท่านนั้น ดับจาก
ทิศนี้แล้วยังทิศไหน คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศใต้ หรือ ทิศเหนือ’
ท่านถูกถามอย่างนี้แล้วจะพึงตอบอย่างไร”

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ไม่ควรถามเช่นนั้น เพราะไฟอาศัยเชื้อคือหญ้าและไม่จึง
ลุกโพลง แต่เพราะเชื่อนั้นถูกไฟเผาหมดไหม้และเพราะไม่มีของอื่นเป็นเชื้อ ไฟนั้นจึง
ดับได้ว่าไม่มีเชื้อ ดับสนิทแล้ว”

พระสูตรต้นตอปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๒. อัคคิวัจจโคตตสูตร

[๑๙๒] “วัจจะ อย่างนั้นเหมือนกัน บุคคลเมื่อบัญญัติตถาคต^๑ ฟังบัญญัติด้วยรูปใด รูปนั้นตถาคต^๒ ละได้แล้ว ตัตรากถอนโคณ เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดราก ถอนโคณไปแล้วเหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ตถาคตพ้นแล้วจากการเรียกว่ารูป มีคุณอันลึกลับ อันใคร ๆ ประมาณไม่ได้ หยั่งถึงได้ยาก เปรียบเหมือนมหาสมุทร คำว่า ‘เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘ไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘เกิดและไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ ก็นำมาใช้ไม่ได้

บุคคลเมื่อบัญญัติตถาคต ฟังบัญญัติด้วยเวทนาใด เวทนานั้น ตถาคต ละได้แล้ว ตัตรากถอนโคณ เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดราก ถอนโคณไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ตถาคตพ้นแล้วจากการเรียกว่าเวทนา มีคุณอันลึกลับ อันใคร ๆ ประมาณไม่ได้ หยั่งถึงได้ยาก เปรียบเหมือนมหาสมุทร คำว่า ‘เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘ไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘เกิดและไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ ก็นำมาใช้ไม่ได้

บุคคลเมื่อบัญญัติตถาคต ฟังบัญญัติด้วยสัญญาใด สัญญานั้น ตถาคต ละได้แล้ว ตัตรากถอนโคณ เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดราก ถอนโคณไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ตถาคตพ้นแล้วจากการเรียกว่าสัญญา มีคุณอันลึกลับ อันใคร ๆ ประมาณไม่ได้ หยั่งถึงได้ยาก เปรียบเหมือนมหาสมุทร คำว่า ‘เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘ไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘เกิดและไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ ก็นำมาใช้ไม่ได้

บุคคลเมื่อบัญญัติตถาคต ฟังบัญญัติด้วยสังขารใด สังขารนั้น ตถาคต ละได้แล้ว ตัตรากถอนโคณ เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดราก ถอนโคณไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ตถาคตพ้นแล้วจากการเรียกว่าสังขาร มีคุณอันลึกลับ อันใคร ๆ ประมาณไม่ได้ หยั่งถึงได้ยาก เปรียบเหมือนมหาสมุทร คำว่า ‘เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘ไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘เกิดและไม่เกิด’ นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า ‘จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่’ ก็นำมาใช้ไม่ได้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๒๒ (จุฬามาลงกยสูตร) หน้า ๑๓๓ ในเล่มนี้

^๒ คำว่า ตถาคต ในที่นี้เป็นคำที่พระพุทธเจ้าตรัสหมายถึงพระองค์เอง แทนคำว่า “เรา” (อุตตมบุรุษ)

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๒. อัคคิวัจจโคตตสูตร

บุคคลเมื่อบัญญัติตถาคต พึงบัญญัติด้วยวิญญานใด วิญญานนั้น ตถาคตละ
ได้แล้ว ตั้ดรกถอนโคณ เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรกถอนโคณไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่
ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ตถาคตพ้นแล้วจากการเรียกว่าวิญญาน มีคุณอันลึกล้ำ
อันใคร ๆ ประมาณไม่ได้ หยั่งถึงได้ยาก เปรียบเหมือนมหาสมุทร คำว่า 'เกิด'
นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า 'ไม่เกิด' นำมาใช้ไม่ได้ คำว่า 'เกิดและไม่เกิด' นำมาใช้ไม่ได้
คำว่า 'จะว่าเกิดอีกก็มีใช้ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช้' ก็นำมาใช้ไม่ได้”

วัจจโคตรปริพาชกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วัจจโคตรปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคดม ต้นสาละใหญ่ ในที่ใกล้บ้านหรือนิคม กิ่ง ใบ เปลือก
สะเก็ด และกระพี้ ของต้นสาละใหญ่นั้น จะหลุด ร่วง กระเทาะไป เพราะเป็นของ
ไม่เที่ยง สมัยต่อมา ต้นสาละใหญ่นั้น ก็ไร้กิ่ง ใบ เปลือก สเก็ด และกระพี้ คงอยู่
แต่แก่นล้วน ๆ แม้ฉันใด ปาพจน์^๑ของท่านพระโคดมก็ฉันนั้นเหมือนกัน ปราศจาก
กิ่ง ใบ เปลือก สเก็ด และกระพี้ คงอยู่แต่คำอันเป็นแก่น^๒ล้วน ๆ

ข้าแต่ท่านพระโคดม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่าน
พระโคดม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคดมทรงประกาศธรรม
แจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด
บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า 'คนมืดตาดีจักเห็นรูปได้'
ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคดม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ
ขอท่านพระโคดมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป
จนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

อัคคิวัจจโคตตสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ปาพจน์ หมายถึงคำเป็นประธานคือพระธรรมวินัย ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสูตรตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก
รวมเป็นธรรมชั้นดี ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี (ที.ม.อ. ๒/๒๑๖/๑๙๘-๑๙๙, สารตถ.ฐีกา ๑/๔๐)

^๒ คงอยู่แต่คำอันเป็นแก่น ในที่นี้หมายถึงคงอยู่แต่แก่นคือโลกุตตรธรรม (ม.ม.อ. ๒/๑๙๒/๑๔๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพาชกวรรค]

๓. มหาวัจจโคตตสูตร

๓. มหาวัจจโคตตสูตร

ว่าด้วยปริพาชกชื่อวัจจโคตร สูตรใหญ่
เรื่องกุศลธรรมและอกุศลธรรม

[๑๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ปริพาชกชื่อวัจจโคตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าพระองค์เคยสนทนากับท่านพระโคตมเป็นเวลานานมาแล้ว ขอประทานวโรกาส ขอท่านพระโคตมโปรดแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศลและเป็นอกุศลแก่ข้าพระองค์โดยย่อเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “วัจจะ เราจะแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศลและเป็นอกุศลแก่ท่านโดยย่อก็ได้ เราจะแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศลและเป็นอกุศลแก่ท่านโดยพิสดารก็ได้ แต่เราจักแสดงธรรมทั้งที่เป็นกุศลและเป็นอกุศลแก่ท่านโดยย่อ ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

วัจจโคตรปริพาชก ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

[๑๙๔] “วัจจะ โลภะเป็นอกุศล อโลภะเป็นกุศล โทสะเป็นอกุศล อโทสะเป็นกุศล โมหะเป็นอกุศล อโมหะเป็นกุศล รวมความว่า ธรรมที่เป็นอกุศลมี ๓ ประการ ธรรมที่เป็นกุศลมี ๓ ประการ

ปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์) เป็นอกุศล ปาณาติปาตา เวรมณี(การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์) เป็นกุศล

อทินนาทาน(การลักทรัพย์) เป็นอกุศล อทินนาทานา เวรมณี(การงดเว้นจากการลักทรัพย์) เป็นกุศล

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวิจจโคตตสูตร

กาเมสุมิจจาจาร(การประพฤตินิดในกาม) เป็นอกุศล กาเมสุมิจจาจารา เวมณี
(การงดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม) เป็นกุศล

มุสาวาท(การพูดเท็จ) เป็นอกุศล มุสาวาทา เวมณี(การงดเว้นจากการ
พูดเท็จ) เป็นกุศล

ปีสุณาวาจา(การพูดส่อเสียด) เป็นอกุศล ปีสุณาย วาจาย เวมณี(การงดเว้น
จากการพูดส่อเสียด) เป็นกุศล

ผรุสวาจา(การพูดคำหยาบ) เป็นอกุศล ผรุสวาย วาจาย เวมณี(การงดเว้น
จากการพูดคำหยาบ) เป็นกุศล

สัมผัปปลาปะ(การพูดเพ้อเจ้อ) เป็นอกุศล สัมผัปปลาปา เวมณี(การงดเว้น
จากการพูดเพ้อเจ้อ) เป็นกุศล

อภิขณา(ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น) เป็นอกุศล อนภิขณา(ความไม่
เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น) เป็นกุศล

พยาบาท(ความคิดร้าย) เป็นอกุศล อพยาบาท(ความไม่คิดร้าย) เป็นกุศล

มิจจาทีฎฐิ(ความเห็นผิด) เป็นอกุศล สัมมาทีฎฐิ(ความเห็นชอบ) เป็นกุศล

รวมความว่า ธรรมที่เป็นอกุศลมี ๑๐ ประการ ธรรมที่เป็นกุศลมี ๑๐ ประการ

วิจจะ เพราะภิกษุละตัณหาได้แล้ว ตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดราก
ถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ จึงเป็นอรหันตชีณาสพ
อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำ^๑เสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตน
โดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว^๒ หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ”

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๓ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๒๒๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวิจเจโคตตสูตร

พุทธบริษัทผู้ทำให้แจ้งวิมุตติ

[๑๙๕] วิจเจโคตรปริพพาชกทูลถามว่า “ยกเว้นท่านพระโคตม ภิกษุแม่รูปหนึ่งผู้เป็นสาวกของท่านพระโคตม ผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ^๑ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน มีอยู่หรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วิจเจ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน มิใช่มีเพียง ๑๐๐ รูป ๒๐๐ รูป ๓๐๐ รูป ๔๐๐ รูป ๕๐๐ รูป ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุ ภิกษุณีแม่รูปหนึ่งผู้เป็นสาวิกาของท่านพระโคตม ผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน มีอยู่หรือ”

“ภิกษุณีทั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของเรา ผู้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน มิใช่มีเพียง ๑๐๐ รูป ๒๐๐ รูป ๓๐๐ รูป ๔๐๐ รูป ๕๐๐ รูป ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุทั้งหลาย ยกเว้นภิกษุณีทั้งหลาย อุบาสกแม่คนหนึ่งผู้เป็นสาวกของท่านพระโคตม ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี เป็นโอปปาทิกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีก มีอยู่หรือ”

“อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี เป็นโอปปาทิกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีก มิใช่มีเพียง ๑๐๐ คน ๒๐๐ คน ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน ๕๐๐ คน ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒๘ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๓๒ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๒๓๐ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวิจจโคตตสูตร

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุทั้งหลาย ยกเว้นภิกษุณีทั้งหลาย ยกเว้นอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ อุบาสกแม่คนหนึ่งผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแจ่มแจ้งแล้ว ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดา มีอยู่หรือ”

“อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแจ่มแจ้งแล้ว ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดา มิใช่มีเพียง ๑๐๐ คน ๒๐๐ คน ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน ๕๐๐ คน ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุทั้งหลาย ยกเว้นภิกษุณีทั้งหลาย ยกเว้นอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ยกเว้นอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม อุบาสิกาแม่คนหนึ่งผู้เป็นสาวิกาของท่านพระโคตม ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ เป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคัยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีก มีอยู่หรือ”

“อุบาสิกาทั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ เป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคัยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีก มิใช่มีเพียง ๑๐๐ คน ๒๐๐ คน ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน ๕๐๐ คน ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

“ยกเว้นท่านพระโคตม ยกเว้นภิกษุทั้งหลาย ยกเว้นภิกษุณีทั้งหลาย ยกเว้นอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ยกเว้นอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ยกเว้นพวกอุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ อุบาสิกาแม่คนหนึ่งผู้เป็นสาวิกาของท่านพระโคตมผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแจ่มแจ้งแล้ว ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดาของตน มีอยู่หรือ”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวัจฉโคตตสูตร

“วัจฉะ อุบาสิกาทั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแกล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดา มิใช่มีเพียง ๑๐๐ คน ๒๐๐ คน ๓๐๐ คน ๔๐๐ คน ๕๐๐ คน ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

การบำเพ็ญธรรมให้บริบูรณ์

[๑๙๖] วัจฉโคตตปริพพาชกทูลถาม(ต่อไป)ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าท่านพระโคตมเท่านั้นได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ แต่พวกภิกษุจักไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนั้น พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ และพวกภิกษุก็บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ และพวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวกภิกษุณีไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ และพวกภิกษุก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ทั้งพวกภิกษุณีก็บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และทั้งพวกภิกษุณีก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ไม่บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมได้บำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว

พระสูตรต้นตปีฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวิจจโคตตสูตร

เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาว
ห่มขาว บริโภคคาม ไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนั้น พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่
บริบูรณ์เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุ
ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์
นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกผู้เป็น
คฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคามก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์
นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์
พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อน
พรหมจรรย์ ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว
บริโภคคาม ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว
เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้อาจจะ
ไม่บริบูรณ์เช่นนี้ แต่เพราะท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุ
ได้บำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกอุบาสก
ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสก
ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสก
ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจรรย์ ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้
พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

ถ้าท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์
พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อน
พรหมจรรย์ ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม
ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อน
พรหมจรรย์ ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ แต่พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว
บริโภคคาม ไม่ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พรหมจรรย์นี้อาจจะไม่บริบูรณ์
เช่นนี้

แต่เพราะท่านพระโคตมได้ทรงบำเพ็ญธรรมนี้ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุได้บำเพ็ญ
ให้บริบูรณ์ พวกภิกษุณีได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาว

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวัจฉโคตตสูตร

ห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสกผู้เป็นคฤหัสถ์
 นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกาม ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ พวกอุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์
 นุ่งขาวห่มขาว เป็นเพื่อนพรหมจารี ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ และพวกอุบาสิกา
 ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกาม ก็ได้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้
 พรหมจรรย์นี้จึงบริบูรณ์ได้เช่นนี้

วัจฉโคตปริพพาชกขอบรรพชา

[๑๙๗] ข้าแต่ท่านพระโคตม แม่น้ำคงคามีแต่จะไหลหลังล้นไปสู่มหาสมุทร
 รวมกันอยู่ในมหาสมุทร แม่น้ำในใด บริษัทของท่านพระโคตมซึ่งมีทั้งคฤหัสถ์และ
 บรรพชิตก็ฉั่นนั้นเหมือนกัน มีแต่มุ่งไป ก้าวไป และดำเนินไปสู่นิพพาน บรรล
 นิพพานอยู่ ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่
 ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศ
 ธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด
 บอทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’
 ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ
 ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของท่านพระโคตมเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วัจฉะ ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ประสงค์จะบรรพชา
 อุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส^๑ ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไปแล้ว
 เมื่อภิกษุทั้งหลายเต็มใจจึงจะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุได้ อนึ่ง ในเรื่องนี้ เราคำนี้
 ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หากผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบท
 ในพระธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไปแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๘๒ (กุกกุรวตติกสูตร) หน้า ๘๓ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวัจจโคตตสูตร

เมื่อภิกษุทั้งหลายพอใจก็จะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ ข้าพระองค์จักขอยุ่ปรินิเวศน์ ๔ ปี หลังจาก ๔ ปีล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายพอใจก็จะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุเถิด”

วัจจโคตรปริพพาชกได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว

สมถวิปัสสนา

ท่านพระวัจจโคตรอุปสมบทแล้วไม่นาน คืออุปสมบทได้กึ่งเดือน ก็ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผล ๓ เบื้องต่ำมีประมาณเท่าใดซึ่งบุคคลจะพึงบรรลุด้วยญาณของพระเสขะ และด้วยวิชชาของพระเสขะ^๑ ผลนั้นทั้งหมดข้าพระองค์บรรลุแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมที่ยิ่งขึ้นไปแก่ข้าพระองค์เถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “วัจจะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงเจริญธรรม ๒ ประการ คือ (๑) สมถะ (๒) วิปัสสนา ให้ยิ่งขึ้นไปเถิด ธรรม ๒ ประการ คือ (๑) สมถะ (๒) วิปัสสนา นี้ซึ่งเธอเจริญให้ยิ่งขึ้นไปแล้ว จักเป็นไปเพื่อรู้แจ้งธรรมชาติหลายประการ

อภิญาญา ๖

[๑๙๘] วัจจะ เธออาจจะหวังว่า ‘เราควรบรรลุอิทธิวิธญาณแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏ หรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือตกลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปก็ได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ อันมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้’

เชิงอรรถ :

^๑ วิชชาของพระเสขะ ในที่นี้หมายถึงสามัญญผล ๓ เบื้องต่ำ [คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล และอนาคามิผล]

อีกนัยหนึ่ง หมายถึงมรรคปัญญาอันถึงลักษณะของพระเสขะ (ม.ม.อ. ๒/๑๙๗/๑๔๘, ม.ม.ฎีกา ๑๙๗/๑๑๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๒๓๕ }

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวิจจโคตตสูตร

เมื่อมีเหตุ^๑อยู่ เธอก็จักบรรลุความเป็นผู้สามารถในอิทธิวิธญาณแสดงฤทธิ์ได้
หลายอย่างนั้นได้แน่ (๑)

เธออาจจะหวังว่า 'เราควรได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ (๑) เสียงทิพย์ (๒) เสียง
มนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและอยู่ใกล้ด้วยหุทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์'

เมื่อมีเหตุอยู่ เธोजักบรรลุความเป็นผู้สามารถในทิพโสตธาตุได้แน่ (๒)

เธออาจจะหวังว่า 'เราพึงกำหนดรู้จิตของสัตว์ และบุคคลอื่นได้ด้วยจิตของตน คือ

จิตมีราคะก็รู้ว่า 'จิตมีราคะ' หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากราคะ'

จิตมีโทสะก็รู้ว่า 'จิตมีโทสะ' หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากโทสะ'

จิตมีโมหะก็รู้ว่า 'จิตมีโมหะ' หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากโมหะ'

จิตหดหู่ก็รู้ว่า 'จิตหดหู่' หรือจิตฟุ้งซ่านก็รู้ว่า 'จิตฟุ้งซ่าน'

จิตเป็นมหัคคตะ^๒(จิตถึงความใหญ่)ก็รู้ว่า 'จิตเป็นมหัคคตะ' หรือจิตไม่
เป็นมหัคคตะก็รู้ว่า 'จิตไม่เป็นมหัคคตะ'

จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า 'จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า' หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า
'จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า'

จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่า 'จิตเป็นสมาธิ' หรือจิตไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่า 'จิตไม่เป็นสมาธิ'

จิตหลุดพ้นก็รู้ว่า 'จิตหลุดพ้น' หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้ว่า 'จิตไม่หลุดพ้น'

เมื่อมีเหตุอยู่ เธोजักบรรลุความเป็นผู้สามารถในเจโตปริยญาณนั้นได้แน่ (๓)

เธออาจจะหวังว่า 'เราควรระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง
๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง
๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง

เชิงอรรถ :

^๑ เหตุ ในที่นี้หมายถึงอกุศลญา ฌานที่มีอกุศลญาเป็นฐาน พระอรหัต หรือการเห็นแจ้งพระอรหัต (ม.ม.อ.
๒/๑๙๘/๑๔๙)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒๐ (อัญจนนาครสูตร) หน้า ๒๑ ในเล่มนี้

พระสูตรต้นตอปฏิภก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสก [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวิจจโคตตสูตร

ตลอดสังวิภูฏกัปปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวิภูฏกัปปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวิภูฏกัปป และวิวิภูฏกัปป^๑เป็นอันมากบ้างว่า 'ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้น ก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้' เราระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้'

เมื่อมีเหตุอยู่ เธอจักบรรลุความเป็นผู้สามารถในปุพเพนิวาสานุสสติญาณนั้นได้แน่ (๔)

เธออาจจะหวังว่า 'เราควรเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพพยอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า 'หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก^๒ แต่หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์' เราเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยดาตัพพยอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล'

เมื่อมีเหตุอยู่ เธอจักบรรลุความเป็นผู้สามารถในจตุปปาตญาณนั้นได้แน่ (๕)

วิจจะ เธออาจจะหวังว่า 'เราควรทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน'

เมื่อมีเหตุอยู่ เธอจักบรรลุความเป็นผู้สามารถในอัสวักขยญาณนั้นได้แน่" (๖)

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๓. มหาวัจฉโคตตสูตร

[๑๙๙] ครั้งนั้น ท่านพระวัจฉโคตรขึ้นขมยินดีพระภษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนัก ได้ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ได้รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป'^๑

ท่านพระวัจฉโคตรได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

[๒๐๐] สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากพากันไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ท่านพระวัจฉโคตรได้เห็นภิกษุเหล่านั้นกำลังเดินมาแต่ไกล จึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นจนถึงที่อยู่ แล้วถามว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านกำลังจะไปไหนกัน"

ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า "ท่านผู้มีอายุ พวกเราจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค"

ท่านพระวัจฉโคตรกล่าวว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ขอพวกท่านจงถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และจงกราบทูลอย่างนี้ตามคำของกระผมว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุชื่อวัจฉโคตรขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และขอกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติ^๒พระผู้มีพระภาคแล้ว ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติพระสุคตแล้ว"

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระวัจฉโคตรขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และขอให้กราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติพระผู้มีพระภาคแล้ว ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติพระสุคตแล้ว พระพุทธเจ้าข้า"

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๑๖ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

^๒ ข้าพระองค์ได้ปรนนิบัติ ในที่นี้หมายถึงพระเถระพยากรณ์อรหัตตผลโดยสังเขป เพราะผู้เป็นพระชินาสพ ชื่อว่าได้ปรนนิบัติพระผู้มีพระภาคแล้ว (ม.ม.อ. ๒/๒๐๐/๑๔๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๔. ทีฆนขสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้จิตของภิกษุชื่อวัจจโคตรด้วยจิตของเราก่อนแล้วว่า ‘ภิกษุชื่อวัจจโคตรเป็นผู้มีวิชา ๓ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก’ แม้เทวดาทั้งหลายก็บอกเนื้อความนี้แก่เราแล้วว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุชื่อวัจจโคตรเป็นผู้มีวิชา ๓ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก’”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาวัจจโคตตสูตรที่ ๓ จบ

๔. ทีฆนขสูตร

ว่าด้วยปริพพาชกชื่อทีฆนขะ

[๒๐๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ถ้ำสุกรชาตา ที่ภูเขาคิชฌกุฏ เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ปริพพาชกชื่อทีฆนขะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ความจริง ข้าพระองค์มีวาทีอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา’”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคคีเวสสนะ แม้ทิฏฐิของท่านที่ว่า ‘สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา’ นั้น ก็ไม่น่าเป็นที่พอใจแก่ท่านด้วย”

“ท่านพระโคตม ข้าพระองค์ก็ยังพอใจทิฏฐินั้นว่า ‘แม้คำกล่าวนั้นก็จะพึงเป็นเช่นนั้น แม้คำกล่าวนั้นก็จะพึงเป็นเช่นนั้น’”

“อัคคีเวสสนะ คนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า ‘แม้คำกล่าวนั้นก็จะพึงเป็นเช่นนั้น แม้คำกล่าวนั้นก็จะพึงเป็นเช่นนั้น’ ในโลกนี้ คนเหล่านั้นละทิฏฐินั้นไม่ได้ และยังยึดถือทิฏฐิอื่นอยู่ คนเหล่านั้นมีจำนวนมากกว่าคนที่ละได้

คนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า ‘แม้คำกล่าวนั้นก็จะพึงเป็นเช่นนั้น แม้คำกล่าวนั้นก็จะพึงเป็นเช่นนั้น’ ในโลกนี้ คนเหล่านั้นละทิฏฐินั้นได้ และไม่ยึดถือทิฏฐิอื่น คนเหล่านั้นมีจำนวนน้อยกว่าคนที่ละไม่ได้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๔. ทีฆนขสูตร

ทิวฏฐิเป็นเหตุให้เกิดวิวาท

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เรา'

มีสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา'

มีสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา บางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เรา'

บรรดาทิวฏฐิเหล่านั้น ทิวฏฐิของสมณพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เรา' นั้น อยู่ใกล้ความกำหนด ใกล้กิเลสเครื่องผูกสัตว์ไว้ ใกล้กิเลสเป็นเหตุเพลิงติด เกลือกเลสเป็นเหตุเกาะติด ใกล้กิเลสเป็นเหตุยึดมั่น

อัคคีเวสสนะ บรรดาทิวฏฐิเหล่านั้น ทิวฏฐิของสมณพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา' นั้น อยู่ใกล้ความไม่กำหนด ใกล้ธรรมเป็นเครื่องปล้องสัตว์ ใกล้ธรรมที่ไม่เป็นเหตุเพลิงติด เกลือกเลสเป็นเหตุเกาะติด ใกล้ธรรมที่ไม่เป็นเหตุยึดมั่น"

[๒๐๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ทีฆนขปริพพาชกได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า "ท่านพระโคตมยกย่องทิวฏฐิของข้าพระองค์หรือ ท่านพระโคตมยกย่องทิวฏฐิของข้าพระองค์หรือ"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อัคคีเวสสนะ บรรดาทิวฏฐิเหล่านั้น ทิวฏฐิของสมณพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา บางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เรา' นั้น ส่วนที่เห็นว่าเป็นที่พอใจ อยู่ใกล้ความกำหนด ใกล้กิเลสเป็นเครื่องผูกสัตว์ไว้ ใกล้กิเลสเป็นเหตุเพลิงติด เกลือกเลสเป็นเหตุเกาะติด ใกล้กิเลสเป็นเหตุยึดมั่น ส่วนที่เห็นว่าไม่เป็นที่พอใจ อยู่ใกล้ความไม่กำหนด ใกล้ธรรมเป็นเครื่องปล้องสัตว์ ใกล้ธรรมที่ไม่เป็นเหตุเพลิงติด เกลือกเลสเป็นเหตุเกาะติด ใกล้ธรรมที่ไม่เป็นเหตุยึดมั่น

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๔. ทีฆนขสูตร

บรรดาทีฎฐิเหล่านั้น ทีฎฐิของสมณพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทีฎฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เรา' นั้น วิญญูชนยอมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'ถ้าเราจะยึดมั่น ถ้อมมั่นทีฎฐิของเราว่า 'สิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เรา' แล้วยืนยันอย่างแข็งขันว่า 'นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง' เราก็จะพึงถือผิดจากสมณพราหมณ์ ๒ พวกนี้ คือ

๑. สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทีฎฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา'
๒. สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทีฎฐิอย่างนี้ว่า 'บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา บางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เรา'

เมื่อเราถือผิดจากสมณพราหมณ์ ๒ พวกนี้ ก็จะมีการทุมเถียงกัน เมื่อมีการทุมเถียงกัน ก็จะมีการทำลายกัน เมื่อมีการทำลายกัน ก็จะมีการเบียดเบียนกัน วิญญูชนนั้นเมื่อพิจารณาเห็นการถือผิดกัน การทุมเถียงกัน การทำลายกัน และการเบียดเบียนกันในตน จึงละทีฎฐินั้น และไม่ยึดถือทีฎฐิอื่น การละ การสลัดทิ้งทีฎฐิเหล่านั้น ย่อมมีได้ด้วยประการอย่างนี้

[๒๐๓] อัคคิเวสสนะ บรรดาทีฎฐิเหล่านั้น ทีฎฐิของสมณพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทีฎฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา' วิญญูชนยอมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'ถ้าเรายึดมั่นถ้อมมั่นทีฎฐิของเราว่า 'สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา' แล้วยืนยันอย่างแข็งขันว่า 'นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง' เราก็จะพึงถือผิดจากสมณพราหมณ์ ๒ พวกนี้ คือ

๑. สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทีฎฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เรา'
๒. สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทีฎฐิอย่างนี้ว่า 'บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา บางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เรา'

เมื่อเราถือผิดจากสมณพราหมณ์ ๒ พวกนี้ ก็จะมีการทุมเถียงกัน เมื่อมีการทุมเถียงกัน ก็จะมีการทำลายกัน เมื่อมีการทำลายกัน ก็จะมีการเบียดเบียนกัน วิญญูชนนั้นเมื่อพิจารณาเห็นการถือผิดกัน การทุมเถียงกัน การทำลายกัน และการ

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๔. ทีฆนขสูตร

เบียดเบียดกันในตัว จึงละทิฐิหนึ่ง และไม่ยึดถือทิฐิอื่น การละ การสลัดทิ้งทิฐิ เหล่านั้น ย่อมมีได้ด้วยประการอย่างนี้

[๒๐๔] อัคคิเวสสนะ บรรดาทิฐิเหล่านั้น ทิฐิของสมณพราหมณ์ผู้มีวาตะ อย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า 'บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา บางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เรา' นั้น วิญญูชนย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'ถ้าเรายึดมั่นถือมั่นทิฐิของเราว่า 'บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา บางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เรา' แล้วยืนยันอย่างแข็งขันว่า 'นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง' เราก็จะพึงถือผิดจากสมณพราหมณ์ ๒ พวกนี้ คือ

๑. สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เรา'
๒. สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า 'สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา'

เมื่อเราถือผิดจากสมณพราหมณ์ ๒ พวกนี้ ก็จะมีการทู่เถียงกัน เมื่อมีการทู่เถียงกัน ก็จะมีการทำลายกัน เมื่อมีการทำลายกัน ก็จะมีการเบียดเบียดกัน วิญญูชนนั้นเมื่อพิจารณาเห็นการถือผิดกัน การทู่เถียงกัน การทำลายกัน และการเบียดเบียดกันในตัว จึงละทิฐิหนึ่ง และไม่ยึดถือทิฐิอื่น การละ การสลัดทิ้งทิฐิเหล่านั้น ย่อมมีได้ด้วยประการอย่างนี้

[๒๐๕] อัคคิเวสสนะ รูปร่างนี้เกิดจากมหาภูตรูป ๔ มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เติบโตด้วยข้าวสุกและขนมกุมมาส มีความไม่เที่ยง มีการไล่ทำบีบกด แดกสลาย และกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา ท่านควรพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นจลโรค เป็นจลหวัฬ เป็นจลลुकศร เป็นสิ่งคับแคบ เป็นสิ่งเบียดเบียน เป็นจลผู้อื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เมื่อท่านพิจารณาเห็นกายนี้โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นจลโรค เป็นจลหวัฬ เป็นจลลुकศร เป็นสิ่งคับแคบ เป็นสิ่งเบียดเบียน เป็นจลผู้อื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา ท่านย่อมละความพอใจในกาย ความเยื่อใยในกาย และความยอมตามกายได้

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก [๓. ปริพพาชกวรรค]

๔. ทีฆนขสูตร

เวทนา ๓

เวทนา ๓ ประการนี้ คือ

๑. สุขเวทนา
๒. ทุกขเวทนา
๓. อทุกขมสุขเวทนา

เมื่อใดบุคคลได้เสวยสุขเวทนา เมื่อนั้นเขาไม่ได้เสวยทุกขเวทนา ไม่ได้เสวยอทุกขมสุขเวทนา ได้เสวยแต่สุขเวทนาเท่านั้น เมื่อใดบุคคลเสวยทุกขเวทนา เมื่อนั้นเขาไม่ได้เสวยสุขเวทนา ไม่ได้เสวยอทุกขมสุขเวทนา ได้เสวยแต่ทุกขเวทนาเท่านั้น เมื่อใดบุคคลเสวยอทุกขมสุขเวทนา เมื่อนั้น เขาย่อมไม่ได้เสวยสุขเวทนา ไม่ได้เสวยทุกขเวทนา ได้เสวยแต่อทุกขมสุขเวทนาเท่านั้น

สุขเวทนาไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป และดับไปเป็นธรรมดา แม้ทุกขเวทนามก็ไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป และดับไปเป็นธรรมดา แม้อทุกขมสุขเวทนามก็ไม่เที่ยง ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป และดับไปเป็นธรรมดา

อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายสุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด จึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป'

อัคคีเวสสันะ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ย่อมไม่ทะเลาะวิวาททุมเถียงกับใคร ๆ โวหารใดที่ชาวโลกนิยมพูดกันก็ไม่ยึดมั่นกล่าวไปตามโวหารนั้น”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๔. ทีฆนขสูตร

[๒๐๖] สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรยืนถวายงานพัด ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ พระผู้มีพระภาค ได้คิดว่า “ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงรู้อย่างไรแล้ว ตรัสการละกรรมเหล่านั้น ๆ แก่เราทั้งหลาย พระสุคตทรงรู้อย่างไรแล้ว ตรัสการสลัดทิ้งกรรมเหล่านั้น ๆ แก่เราทั้งหลาย” เมื่อท่านพระสารีบุตรพิจารณาเห็นอยู่อย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน

ธรรมจักขุอันปราศจากธุลี และปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแล้วแก่ทีฆนข-
ปริพพาชก ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนมีความ
ดับไปเป็นธรรมดา”^๑

ทีฆนขปริพพาชกแสดงตนเป็นอุบาสก

ลำดับนั้น ทีฆนขปริพพาชกเห็นธรรม บรรลุธรรม รู้ธรรม หยั่งลงสู่ธรรม
หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแจ่มแจ้งแล้ว ไม่ต้องเชื่อใครอีกในหลัก
คำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่าน
พระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศ
ธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนนุคคฺลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด
บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทับในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’
ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่าน
พระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอด
ชีวิต” ดังนี้แล

ทีฆนขสูตรที่ ๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ หมายความว่า ทีฆนขปริพพาชกได้บรรลุโสดาปัตติผลเพราะฟังพระธรรมเทศนานั้น (ม.ม.อ. ๒/๒๐๖/๑๕๔)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มาคัณทียสูตร

๕. มาคัณทียสูตร

ว่าด้วยปริพพาชกชื่อมาคัณทียะ

[๒๐๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับบนเครื่องปูลาดซึ่งทำด้วยหญ้า ในโรงบูชาไฟของพราหมณ์ภารทวาชโคตร นิคมของชาวกรุงชื่อกัมมาสธัมมะ แคว้นกรุง ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังนิคมชื่อกัมมาสธัมมะ ทรงเที่ยวบิณฑบาตในกัมมาสธัมมนิคมแล้ว เสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว เสด็จเข้าไปยังราวป่าแห่งหนึ่งเพื่อประทับพักผ่อนกลางวัน ได้ประทับนั่งพักผ่อนกลางวัน ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง ลำดับนั้น ปริพพาชกชื่อมาคัณทียะเดินเที่ยวเล่นอยู่ เข้าไปยังโรงบูชาไฟของพราหมณ์ภารทวาชโคตร ได้เห็นเครื่องปูลาดทำด้วยหญ้าในโรงบูชาไฟของพราหมณ์ภารทวาชโคตร จึงถามว่า

“สหาย เครื่องปูลาดที่ทำด้วยหญ้าซึ่งปูลาดไว้ในโรงบูชาไฟของท่านภารทวาชะนี้เป็นของใคร ดูเหมือนจะเป็นที่นอนของสมณะกรรมง”

ภารทวาชโคตรพราหมณ์ตอบว่า “ใช่ ท่านมาคัณทียะ พระสมณโคดมผู้เป็นศากยบุตรออกผนวชจากศากยะตระกูล ท่านพระโคดมนี้มีกิตติศัพท์อันงามขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้สมควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธานุเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ ที่นอนนี้ปูลาดไว้สำหรับท่านพระโคดมนั้น”

“ท่านภารทวาชะ พวกเราผู้ที่ได้เห็นที่นอนของท่านพระโคดมผู้ทำลายความเจริญนั้น นับว่าได้เห็นสิ่งที่ไม่เป็นมงคล”

“ท่านมาคัณทียะ ท่านจงรักษาวาจาไว้ ท่านมาคัณทียะ ท่านจงรักษา วาจาไว้ ความจริง กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี คหบดีผู้เป็นบัณฑิตก็ดี สมณะผู้เป็นบัณฑิตก็ดี มีจำนวนมาก พวกเขาสื่อมน้ำท่านพระสมณโคดมพระองค์นั้นเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านพระสมณโคดมทรงแนะนำแต่ธรรมที่ทำให้คนฉลาด รอบรู้ และเป็นอริยะ”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มาคัณทียสูตร

“ท่านภารทวาชะ ถ้าเราเผชิญหน้ากับท่านพระโคตมฉันนั้น เราก็กล้าพุดต่อหน้าท่านพระโคตมว่า ‘พระสมณโคตมเป็นผู้ทำลายความเจริญ’ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำพูดอย่างนี้อยู่ในสูตรของเรา”

“ท่านมาคัณทียะ ถ้าการกล่าวคำนั้น ไม่เป็นการหนักใจแก่ท่านมาคัณทียะละก็ ข้าพเจ้าจักกราบทูลพระสมณโคตมพระองค์นั้นให้ทรงทราบ”

“ท่านภารทวาชะ อย่ากังวลเลย เราได้พุดไว้แล้ว เชิญท่านพุดกับพระสมณโคตมฉันเถิด”

[๒๐๘] พระผู้มีพระภาคทรงสดับคำสนทนานี้ของพราหมณ์ภารทวาชโคตร ก็มาคัณทียปริพาชกด้วยทิพโสตอันบริสุทธิ์เห็นอมนุษย์ ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาค ทรงออกจากที่หลิกเร็น^๑ เสด็จเข้าไปยังโรงบูชาไฟของพราหมณ์ภารทวาชโคตร ประทับนั่งบนเครื่องปูลาดซึ่งทำด้วยหญ้าที่ปูลาดไว้แล้ว ลำดับนั้น พราหมณ์ภารทวาชโคตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว จึงนั่งอยู่ ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคตรัสกับพราหมณ์ภารทวาชโคตรนั้นว่า “ภารทวาชะ ท่านกับมาคัณทียปริพาชกปรารถนถึงเครื่องปูลาดซึ่งทำด้วยหญ้านี้ ได้เจรจาโต้ตอบกันอย่างไรบ้าง”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภารทวาชโคตรพราหมณ์ถึงกับตะลึงขมลุก ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าพระองค์ปรารถนาที่จะกราบทูลเรื่องนี้แก่ท่านพระโคตมอยู่แล้ว แต่ท่านพระโคตมได้ตรัสถามก่อนที่ข้าพระองค์จะได้กราบทูล”

เมื่อพระผู้มีพระภาคกับพราหมณ์ภารทวาชโคตรสนทนากันค้างอยู่นั้น มาคัณทียปริพาชกผู้กำลังเดินเที่ยวเล่นอยู่ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่โรงบูชาไฟของพราหมณ์ภารทวาชโคตร ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับมาคัณทียปริพาชกกว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ที่หลิกเร็น ในที่นี้หมายถึงผลสมาบัตติ (ม.ม.อ. ๒/๒๐๘/๑๕๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๒๔๖ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพชาขกวรรค]

๕. มาคัณทียสูตร

ตรีสถามมาคัณทียปริพชาขกเรื่องการสำรวมอินทริย

[๒๐๙] “มาคัณทียะ ดามีรูปเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในรูป อັນรูปให้บันเทิงแล้ว ตานั้นตถาคตฝึกดีแล้ว คุมครองดีแล้ว รักษาดีแล้ว สำรวมดีแล้ว อนึ่ง ตถาคต ย่อมแสดงธรรมเพื่อสำรวมตานัน

มาคัณทียะ คำที่ท่านกล่าวว่า ‘พระสมณโคดมเป็นผู้ทำลายความเจริญ’ นั้น ท่านคงจะหมายถึงความข้อนีกระมัง”

มาคัณทียปริพชาขกราบทูลว่า “ท่านพระโคดม คำที่ข้าพระองค์กล่าวว่า ‘พระสมณโคดมเป็นผู้ทำลายความเจริญ’ นี้ ข้าพระองค์หมายถึงความข้อนั้นแล ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำที่พูดอย่างนี้อยู่ในสูตรของข้าพระองค์”

“มาคัณทียะ หูมีเสียงเป็นที่ยินดี ฯลฯ จมูกมีกลิ่นเป็นที่ยินดี ฯลฯ ลิ้นมีรสเป็นที่ยินดี ฯลฯ กายมีการสัมผัสเป็นที่ยินดี ฯลฯ ใจมีธรรมารมณเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในธรรมารมณ อันธรรมารมณให้บันเทิงแล้ว ใจนั้นตถาคตฝึกดีแล้ว คุมครองดีแล้ว รักษาดีแล้ว สำรวมดีแล้ว อนึ่ง ตถาคตย่อมแสดงธรรมเพื่อสำรวมใจนั้น

มาคัณทียะ คำที่ท่านกล่าวว่า ‘พระสมณโคดมเป็นผู้ทำลายความเจริญ’ นั้น ท่านคงจะหมายถึงความข้อนีกระมัง”

“ท่านพระโคดม คำที่ข้าพระองค์กล่าวว่า ‘พระสมณโคดมเป็นผู้ทำลายความเจริญ’ นี้ ข้าพระองค์หมายถึงความข้อนั้นแล ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำที่พูดอย่างนี้อยู่ในสูตรของข้าพระองค์”

[๒๑๐] “มาคัณทียะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เคยได้รับการบำเรอด้วยรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด สมัยต่อมา เขารู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัดออกไปได้ตามความเป็นจริง ละตัณหาในรูปได้ บรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดเพราะรูปได้ เป็นผู้ปราศจากความกระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่ มาคัณทียะ ท่านมีอะไรที่จะกล่าวกับท่านผู้นี้เล่า”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๕. มาคัณฑียสูตร

“ท่านพระโคตม ข้าพระองค์ไม่มีอะไรที่จะกล่าว”

“มาคัณฑียะ ท่านเข้าใจความซึ้งนั้นว่าอย่างไร คนบางคนในโลกนี้เป็นผู้เคยได้รับการบำเรอด้วยเสียงที่ฟังรู้แจ้งทางหู ฯลฯ ด้วยกลิ่นที่ฟังรู้แจ้งทางจมูก ฯลฯ ด้วยรสที่ฟังรู้แจ้งทางลิ้น ฯลฯ ด้วยโผฏฐัพพะที่ฟังรู้แจ้งทางกาย ที่นำปรารภนา นำใคร่ นำพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด สมัยต่อมา เขารู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัดโผฏฐัพพะให้ออกไปได้ตามความเป็นจริง ละตัณหาในโผฏฐัพพะได้ บรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดเพราะโผฏฐัพพะได้ เป็นผู้ปราศจากความกระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่ มาคัณฑียะ ท่านมีอะไรที่จะกล่าวกับท่านผู้นี้เล่า”

“ท่านพระโคตม ข้าพระองค์ไม่มีอะไรที่จะกล่าว”

[๒๑๑] “มาคัณฑียะ เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์ครองเรือน เป็นผู้เฝ้าอัมพรั้งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอตนอยู่ด้วยรูปที่ฟังรู้แจ้งทางตา ที่นำปรารภนา นำใคร่ นำพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด ฯลฯ ด้วยเสียงที่ฟังรู้แจ้งทางหู ฯลฯ ด้วยกลิ่นที่ฟังรู้แจ้งทางจมูก ฯลฯ ด้วยรสที่ฟังรู้แจ้งทางลิ้น ฯลฯ เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์ครองเรือน เป็นผู้เฝ้าอัมพรั้งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอตนอยู่ด้วยโผฏฐัพพะที่ฟังรู้แจ้งทางกาย ที่นำปรารภนา นำใคร่ นำพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด ปราสาทของเรานั้นมีอยู่ถึง ๓ หลัง คือ

๑. ปราสาทหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูฝน
๒. ปราสาทหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูหนาว
๓. ปราสาทหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ในฤดูร้อน

เรานั้นไม่มีบุรุษเจือปน มีแต่สตรีคอยบำเรอขับกล่อมดนตรี อยู่ในปราสาทเป็นที่อยู่ในฤดูฝนตลอด ๔ เดือน ไม่ได้ลงจากปราสาทเลย

สมัยต่อมา เรานั้นรู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัดกามทั้งหลายให้ออกไปได้ตามความเป็นจริง ละตัณหาในกามได้ บรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามได้ เป็นผู้ปราศจากความกระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่

พระสูตรต้นตอปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มาคัณทียสูตร

เราเห็นหมู่สัตว์เหล่าอื่นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ถูกกามตัณหาเกาะกินอยู่
ถูกความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ เสพกามอยู่ เราก็มิกระหิ้มต่อสัตว์
เหล่านั้น ทั้งไม่ยินดีในกามนั้นด้วย

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเราเมื่อยินดีด้วยความยินดีที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย^๑ อัน
เข้าถึงความสุขที่เป็นทิพย์ จึงไม่กระหิ้มต่อความสุขชั้นต่ำ^๒ และไม่ยินดีในความสุข
ชั้นต่ำนั้น

เปรียบเทียบกามของมนุษย์กับกามทิพย์

[๒๑๒] มาคัณทียะ เปรียบเหมือนคหบดีหรือบุตรคหบดี เป็นผู้มั่งคั่ง
มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก เอิบอímพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนอยู่
ด้วยรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่
พาใจให้กำหนัด ฯลฯ ด้วยเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ฯลฯ ด้วยกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก
 ฯลฯ ด้วยรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ฯลฯ คหบดีหรือบุตรคหบดี เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์
มาก มีโภคะมาก เอิบอímพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนอยู่
ด้วยโณฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก
ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด เขาประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต หลังจากตาย
แล้วจะพึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จะพึงไปเกิดในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ เทพบุตรนั้น
มีหมูนางอัปสรแวดล้อมอยู่ในสวนนันทวัน เอิบอímพรั่งพร้อมด้วยกามคุณที่เป็นทิพย์
บำเรอดนอยู่ในดาวดึงส์เทวโลกนั้น เทพบุตรนั้นได้เห็นคหบดีหรือบุตรของคหบดีผู้
เอิบอímพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ ความยินดีที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย หมายถึงความยินดีในผลสมาบัติ อันเกิดจากจตุตถฌาน
(ม.ม.อ. ๒/๒๑๑/๑๔๙)

^๒ ความสุขชั้นต่ำ หมายถึงความสุขที่เกิดจากกามคุณ ๕ ประการอันเป็นของมนุษย์ (คือ รูป เสียง กลิ่น รส
โณฏฐัพพะ) (ม.ม.อ. ๒/๒๑๒/๑๖๐)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มาคัณฑียสูตร

มาคัณฑียะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เทพบุตรนั้นมีหมูนางอัปสร
แวดล้อม อยู่ในสวนนันทวัน เอิบอ้อมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอ
ตนอยู่ จะพึงกระหึ่มต่อคหบดีหรือบุตรของคหบดีโน้น หรือต่อกามคุณ ๕ ประการ
ของมนุษย์ หรือจะเวียนกลับมาหากามของมนุษย์ใหม่”

“ไม่ ท่านพระโคดม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกามที่เป็นทิพย์เป็นสิ่งที่น่าใคร่
ยิ่งกว่าและประณีตยิ่งกว่ากามของมนุษย์”

“มาคัณฑียะ เราก็ออย่างนั้นเหมือนกัน เมื่อยังครองเรือนอยู่ในกาลก่อน
เอิบอ้อมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนอยู่ ด้วยรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา
ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด ฯลฯ
ด้วยเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ฯลฯ ด้วยกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ฯลฯ ด้วยรสที่พึง
รู้แจ้งทางลิ้น ฯลฯ เมื่อยังครองเรือนอยู่ในกาลก่อน เอิบอ้อมพรั่งพร้อมด้วย
กามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนอยู่ ด้วยโผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา
น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

สมัยต่อมา เรารู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัด
กามทั้งหลายให้ออกไปได้ตามความเป็นจริง ละค้นหาในกามได้ บรรเทาความ
เร่าร้อนที่เกิดเพราะกามได้ เป็นผู้ปราศจากความกระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่
เรานั้นเห็นหมู่มสัตว์เหล่าอื่นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม ถูกกามค้นหา
เกาะกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ เสพกามอยู่ เราจึงไม่
กระหึ่มต่อสัตว์เหล่านั้น ทั้งไม่ยินดีในกามนั้นด้วย

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะเราเมื่อยินดีด้วยความยินดีที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย
อันเข้าถึงความสุขที่เป็นทิพย์ จึงไม่กระหึ่มต่อความสุขชั้นต่ำ และไม่ยินดีในความ
สุขชั้นต่ำนั้น

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๕. มาคัณฑียสูตร

เปรียบเทียบบุริโภคคามเหมือนคนเป็นโรคเรื้อน

[๒๑๓] มาคัณฑียะ เปรียบเหมือนบุรุษผู้เป็นโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัวพุพอง มีเชื้อโรคคอยบ่อนทำลาย ใช้เล็บเกาปากแผล ใช้ถ่านไฟรมกายให้ร้อน มีตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของเขาเชิญแพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดมารักษา แพทย์ผู้นั้นพึงประกอบยารักษาให้ เขาอาศัยยาแล้วจึงหายจากโรคเรื้อน หายจากโรคร้าย มีความสบายขึ้น ลุกเดินได้เอง ไปไหนมาไหนได้เองตามความพอใจ บุรุษนั้นเห็นบุรุษผู้เป็นโรคเรื้อนคนอื่น มีตัวเป็นแผล มีตัวพุพอง มีเชื้อโรคคอยบ่อนทำลาย ใช้เล็บเกาปากแผล ใช้ถ่านไฟรมกายให้ร้อน

มาคัณฑียะ ท่านเข้าใจความชื่อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นจะพึงกระหม่อมต่อบุรุษผู้เป็นโรคเรื้อนคนโน้น ต่อหลุมถ่านเพลิง หรือต่อการกล้ำกลืนฝืนใช้ยา ใช้หรือไม่”

“ไม่ใช่ ท่านพระโคตม ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเมื่อยังมีโรค กิจที่เกี่ยวกับการใช้ยาก็ต้องมี เมื่อหายโรค กิจที่เกี่ยวกับยาก็หมดไป”

“มาคัณฑียะ เราก็ออย่างนั้นเหมือนกัน เมื่อยังครองเรือนอยู่ในกาลก่อน เอิบอิมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนด้วยรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด ฯลฯ ด้วยเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ฯลฯ ด้วยกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ฯลฯ ด้วยรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ฯลฯ เมื่อยังครองเรือนอยู่ในกาลก่อน เอิบอิมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนด้วยโภกฐิพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

สมัยต่อมา เรารู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัดกามทั้งหลายให้ออกไปได้ตามความเป็นจริง ละตัณหาในกามได้ บรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามได้ เป็นผู้ปราศจากความกระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่ เรานั้นเห็นหมูสัตว์เหล่าอื่นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม ถูกกามตัณหาเกาะกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ เสพกามอยู่ เราจึงไม่กระหม่อมต่อสัตว์เหล่านั้น ทั้งไม่ยินดีในกามนั้นด้วย

ชื่อนั้นเพราะเหตุไร

พระสูตรต้นตปีฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มาคัณฑียสูตร

เพราะเราเมื่อยินดีด้วยความยินดีที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย
อันเข้าถึงความสุขที่เป็นทิพย์ จึงไม่กระหึ่มต่อความสุขชั้นต่ำ และไม่ยินดีใน
ความสุขชั้นต่ำนั้น

[๒๑๔] มาคัณฑียะ เปรียบเหมือนบุรุษผู้เป็นโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัว
พุพอง มีเชื้อโรคคอยบ่อนทำลาย ไข้เล็บเกาปากแผล ไข้ถ่านไฟรมกายให้ร้อน มีตร
อำมาตย์ ญาติสาโลหิตของเขาเชิญแพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดมารักษา แพทย์ผู้นั้น
พึงประกอบยารักษาให้ เขาอาศัยยาแล้วจึงหายจากโรคเรื้อน หายจากโรคร้าย
มีความสบายขึ้น ลุกเดินได้เอง ไปไหนมาไหนได้เองตามความพอใจ ที่นั่น คนที่
แข็งแรง ๒ คนช่วยกันจับเขาที่แขนคนละข้าง จุดเขาให้เข้าไปที่หลุมถ่านเพลิง

มาคัณฑียะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นต้องดิ้นรนไปมาข้างนี้
และข้างโน้น ไข้ไหม”

“ไข้ ท่านพระโคตม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะไฟมีสัมผัสเป็นทุกข์ มีความ
ร้อนมาก และมีความเร่าร้อนมาก”

“มาคัณฑียะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ไฟนั้นมีสัมผัสเป็นทุกข์
มีความร้อนมาก และมีความเร่าร้อนมาก เฉพาะในบัดนี้เท่านั้นหรือ หรือว่าแม่
เมื่อก่อน ไฟนั้นก็สัมผัสเป็นทุกข์ มีความร้อนมาก มีความเร่าร้อนมาก
เหมือนกัน”

“ท่านพระโคตม ไฟนั้นมีสัมผัสเป็นทุกข์ มีความร้อนมาก และมีความเร่าร้อน
มากทั้งในบัดนี้ และแม่เมื่อก่อนไฟนั้นก็สัมผัสเป็นทุกข์ มีความร้อนมาก มีความ
เร่าร้อนมากเหมือนกัน แต่บุรุษผู้เป็นโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัวพุพอง ถูกเชื้อโรค
คอยบ่อนทำลายอยู่ ไข้เล็บเกาปากแผล ถูกโรคเรื้อนเบียดเบียนร่างกาย กลับเข้าใจ
ไฟซึ่งมีสัมผัสเป็นทุกข์ว่าเป็นความสุข”

“มาคัณฑียะ กามทั้งหลายก็อย่างนั้นเหมือนกัน แม้ในอดีตก็มีสัมผัสเป็นทุกข์
มีความร้อนมาก และมีความเร่าร้อนมาก ในอนาคต กามทั้งหลายก็มีสัมผัส
เป็นทุกข์ มีความร้อนมาก และมีความเร่าร้อนมาก แม้ในปัจจุบัน กามทั้งหลายก็มี

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๕. มาคัณฑียสูตร

สัมผัสเป็นทุกข์ มีความร้อนมาก และมีความเร่าร้อนมาก สัตว์เหล่านี้เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม ถูกกามตัณหาเกาะกินอยู่ ถูกความร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ มีอินทรีย์^๑ถูกกามกำจัดแล้ว กลับเข้าใจกามซึ่งมีสัมผัสเป็นทุกข์ว่าเป็นความสุขไป

[๒๑๕] มาคัณฑียะ บุรุษผู้เป็นโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัวพุพอง มีเชื้อโรคคอบบ่อนทำลายอยู่ ใช้เล็บเกาปากแผล ใช้ถ่านไฟรมกายให้ร้อน บุรุษผู้เป็นโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัวพุพอง มีเชื้อโรคคอบบ่อนทำลายอยู่ ใช้เล็บเกาปากแผล ใช้ถ่านไฟรมกายให้ร้อนด้วยประการใด ๆ ปากแผลเหล่านั้นของบุรุษผู้เป็นโรคเรื้อนนั้นก็เป็นที่ของไม่สะอาดมากขึ้น มีกลิ่นเหม็นมากขึ้น และเน่ามากขึ้น ด้วยประการนั้น ๆ แต่เขาจะมีเพียงความยินดี และความพอใจอยู่บ้าง ก็เพราะการเกาปากแผลเท่านั้น แม้จันใด สัตว์ทั้งหลายก็จันนั้นเหมือนกัน ผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม ถูกกามตัณหาเกาะกินอยู่ ถูกความร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ เสพกามอยู่ สัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม ถูกกามตัณหาเกาะกินอยู่ ถูกความร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ เสพกามอยู่ ด้วยประการใด ๆ กามตัณหาย่อมเจริญแก่สัตว์เหล่านั้น และสัตว์เหล่านั้นก็ถูกความร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ด้วยประการนั้น ๆ และเขาเหล่านั้นจะมีความยินดี และความพอใจอยู่บ้างก็เพราะอาศัยกามคุณ ๕ ประการนั่นเอง

มาคัณฑียะ ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร ท่านได้เห็นหรือได้ฟังมาบ้างไหมว่า พระราชาหรือมหาอำมาตย์ของพระราชา ผู้เอิบอิ่มพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนอยู่ ยังละกามตัณหาไม่ได้ ยังบรรเทาความร้อนที่เกิดเพราะกามไม่ได้ แต่เป็นผู้ปราศจากความกระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่แล้ว กำลังอยู่ หรือว่าจักอยู่”

“ไม่ ท่านพระโคตม”

เชิงอรรถ :

^๑ อินทรีย์ ในที่นี้หมายถึงปัญญาอินทรีย์ (ม.ม.อ. ๒/๒๑๔/๑๖๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๒๕๓ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มาคัณฑิยสูตร

“ดีละ มาคัณฑิยะ ข้อนี้แม้เราก็ไม่ได้เห็นมา ไม่ได้ฟังมาว่า ‘พระราชาหรือมหาอำมาตย์ของพระราชา ผู้เอิบอิมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอตนอยู่ ยังละกามตัณหาไม่ได้ ยังบรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามไม่ได้ แต่เป็นผู้ปราศจากความกระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่แล้ว กำลังอยู่ หรือว่าจักอยู่’

มาคัณฑิยะ ที่แท้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่เป็นผู้ปราศจากความกระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่แล้ว กำลังอยู่ หรือว่าจักอยู่ เพราะสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดล้วนรู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบาย เป็นเครื่องสลัดกามทั้งหลายให้ออกไปได้ตามความเป็นจริง ละกามตัณหาได้ บรรเทาความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามได้ จึงเป็นผู้ปราศจากความกระหาย มีจิตสงบในภายในอยู่แล้ว กำลังอยู่ หรือว่าจักอยู่”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

“ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ

นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

บรรดาทางทั้งหลายอันให้ถึงอมตธรรม

ทางมีองค์ ๘ เป็นทางอันเกษม”

[๒๑๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว มาคัณฑิยปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ท่านพระโคตมตรัสไว้ดีแล้วว่า

‘ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง’

ข้าพระองค์ก็ได้ฟังมาจากปริพาชกทั้งหลายในกาลก่อน ผู้เป็นอาจารย์และเป็นปาจารย์ผู้กล่าวว่า

‘ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง’

ความข้อนั้นจึงสมกัน”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มาคัณฑียสูตร

“มาคัณฑียะ ข้อที่เธอได้ฟังมาจากปริพพาชกทั้งหลาย ในกาลก่อน ผู้เป็น
อาจารย์และเป็นปาจารย์ผู้กล่าวว่า

‘ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง’

ความไม่มีโรคนั้น เป็นอย่างไร

นิพพานนั้น เป็นอย่างไร”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ได้ทราบว่ มาคัณฑียปริพพาชกเอาฝ่ามือ
ลูบตัวเองแล้วกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ความไม่มีโรคนั้นคืออันนี้ นิพพานนั้น
คืออันนี้ บัดนี้ ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่มีโรค มีความสุข โรคอะไร ๆ มิได้เบียดเบียน
ข้าพระองค์”

เปรียบเทียบโรคอกามเหมือนคนตาบอด

[๒๑๗] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มาคัณฑียะ เปรียบเหมือนคนตาบอด
มาแต่กำเนิด เขาไม่ได้เห็นรูปสีดำ รูปสีขาว รูปสีเขียว รูปสีเหลือง รูปสีแดง รูปสีแสด
ไม่ได้เห็นที่อันเสมอและไม่เสมอ ไม่ได้เห็นดวงดาว ไม่ได้เห็นดวงจันทร์และดวง
อาทิตย์ เขาได้ฟังจากคนมีตาดีผู้กล่าวว่า ‘ท่านผู้เจริญ ผ้าขาวผ่องงดงามยิ่งนัก
ไม่สกปรก สะอาดสะอาด’

เขาจึงเที่ยวแสวงหาผ้าขาว บุรุษผู้หนึ่งเอาผ้าเนื้อหยาบเปื้อนน้ำมันมาลงคนตาบอด
มาแต่กำเนิดนั้นว่า ‘พ่อคุณ ผ้าผืนนี้ เป็นผ้าขาวผ่องงดงามยิ่งนัก ไม่สกปรก สะอาด
สะอาด เป็นของท่าน’

เขารับเอาผ้าผืนนั้นมาห่ม พุดออกมาด้วยความดีใจว่า ‘พ่อคุณ ผ้าขาวผ่องงดงาม
ยิ่งนัก ไม่สกปรก สะอาดสะอาดจริง ๆ’

มาคัณฑียะ ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร คนตาบอดมาแต่กำเนิดนั้น รู้อยู่
เห็นอยู่ จึงรับเอาผ้าเนื้อหยาบเปื้อนน้ำมันนั้นมาห่ม พलगพุดออกมาด้วยความดีใจ
ว่า ‘พ่อคุณ ผ้าขาวผ่องงดงามยิ่งนัก ไม่สกปรก สะอาดสะอาด’ หรือว่าเปล่งวาจา
แสดงความดีใจอย่างนั้นเพราะเชื่อคนมีตาดี”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มาคัณฑียสูตร

มาคัณฑียปริพาชกทูลตอบว่า “ท่านพระโคตม คนตาบอดมาแต่กำเนิดนั้น
ไม่รู้ ไม่เห็นรับเอาผ้าเนื้อหยาบที่เปื้อนน้ำมันมาห่มพลาญพุดออกมาด้วยความดีใจว่า
‘พ่อคุณ ผ้าขาวผ่องงดงามยิ่งนัก ไม่สกปรก สะอาดสะอาด’ เปล่งวาจาแสดงความ
ดีใจอย่างนั้นเพราะเชื่อคนมีตาดี”

“มาคัณฑียะ อัญเดียรถีย์ปริพาชกทั้งหลายก็อย่างนั้นเหมือนกัน เป็นคน
ตาบอด ไม่มีจักขุ ไม่รู้ความไม่มีโรค ไม่เห็นนิพพาน เมื่อเป็นเช่นนั้น ยังกล่าว
คาถานี้ได้ว่า

‘ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง’

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ได้ตรัสพระคาถาไว้ว่า

‘ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

บรรดาทางทั้งหลายอันให้ถึงอมตธรรม

ทางมีองค์ ๘ เป็นทางอันเกษม’

[๒๑๘] บัดนี้ คาถานั้นเป็นคาถาของปุถุชนไปโดยลำดับ มาคัณฑียะ กายนี้
เป็นตจโรค เป็นตจหัวฝี เป็นตจลูกศร เป็นสิ่งคับแค้น เป็นสิ่งเบียดเบียน ท่านนั้น
กล่าวกายนี้ซึ่งเป็นตจโรค เป็นตจหัวฝี เป็นตจลูกศร เป็นสิ่งคับแค้น เป็นสิ่ง
เบียดเบียนว่า ‘ท่านพระโคตม ความไม่มีโรคนั้นคืออันนี้ นิพพานนั้นคืออันนี้ ท่านไม่
มีอริยจักขุ^๑ที่เป็นเครื่องรู้ความไม่มีโรค ที่เป็นเครื่องเห็นนิพพานได้”

“ข้าพระองค์เสื่อมใสท่านพระโคตมอย่างนี้ ท่านพระโคตมทรงสามารถแสดงธรรม
แก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่ข้าพระองค์จะรู้ความไม่มีโรคและเห็นพระนิพพานได้”

เชิงอรรถ :

^๑ อริยจักขุ ในที่นี้หมายถึงวิปัสสนาญาณและมรรคญาณอันบริสุทธิ์ (ม.ม.อ. ๒/๒๑๘/๑๖๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๒๕๖ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มัคคัณฑิยสูตร

เปรียบเทียบการแสดงธรรมกับการรักษาคนตาบอด

[๒๑๙] “มัคคัณฑิยะ เปรียบเหมือนคนตาบอดมาแต่กำเนิด เขาไม่ได้เห็นรูป สีดำ รูปสีขาว รูปสีเขี้ยว รูปสีเหลือง รูปสีแดง รูปสีแสด ไม่ได้เห็นที่อันเสมอและไม่เสมอ ไม่ได้เห็นดวงดาว ไม่ได้เห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตของเขา ได้เชิญแพทย์ผู้ชำนาญการผ่าตัดมารักษา แพทย์ผู้ชำนาญนั้น ได้ประกอบยารักษาให้ เขาอาศัยยานั้นแต่ก็เห็นไม่ได้ ทำตาให้ใสไม่ได้ ท่านเข้าใจความ ข้อนั้นว่าอย่างไร แพทย์ผู้นั้นต้องมีส่วนแห่งความลำบาก ความคับแค้นมิใช่หรือ”

“ใช่ ท่านพระโคดม”

“มัคคัณฑิยะ เราก็ออย่างนั้นเหมือนกัน หากจะพึงแสดงธรรมแก่ท่านว่า ‘ความไม่มีโรคนั้นคืออันนี้ นิพพานนั้นคืออันนี้’ ท่านนั้นยังไม่รู้ความไม่มีโรค ยังไม่เห็นนิพพาน มีแต่ทำให้เราเหน็ดเหนื่อยเปล่า ลำบากเปล่า”

“ข้าพระองค์เลื่อมใสท่านพระโคดมอย่างนี้ ท่านพระโคดมทรงสามารถแสดงธรรม แก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่ข้าพระองค์จะรู้ความไม่มีโรค และเห็นพระนิพพานได้”

[๒๒๐] “มัคคัณฑิยะ เปรียบเหมือนคนตาบอดมาแต่กำเนิด เขาไม่ได้เห็นรูป สีดำ รูปสีขาว รูปสีเขี้ยว รูปสีเหลือง รูปสีแดง รูปสีแสด ไม่ได้เห็นที่อันเสมอและไม่เสมอ ไม่ได้เห็นดวงดาว ไม่ได้เห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ แต่เขาได้ฟังจากคน ตาดีผู้กล่าวว่า ‘พ่อคุณ ผ้าขาวผ่องงดงามยิ่งนัก ไม่สกปรก สะอาดสะอาด’

คนตาบอดมาแต่กำเนิดนั้นเที่ยวแสวงหาผ้าขาว ชายคนหนึ่งเอาผ้าเนื้อหยาบ เปื่อน้ำมันมาลองเขาว่า ‘พ่อคุณ ผ้าผืนนี้ขาวผ่องงดงามยิ่งนัก ไม่สกปรก สะอาด สะอาด เป็นของท่าน’

เขารับผ้านั้นมาห่ม มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตของเขาเชิญแพทย์ผู้ชำนาญ การผ่าตัดมารักษา แพทย์ผู้ชำนาญนั้นทำยาถอนให้ ทำยาถ่าย ยาหยุด ยาป้าย และยานัดฤให้ เขาอาศัยยานั้นจึงเห็นได้ ทำตาให้ใสได้ พร้อมกับมีตาดีขึ้น เขาย่อม

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มาคัณฑียสูตร

ละความพอใจและความยินดีในผ้าเนื้อหยาบเปื้อนน้ำมันผืนโน้น เขาจะพึงเบียดเบียน
 บุรุษที่ลวงตนนั้น โดยความเป็นศัตรูเป็นข้าศึก และจะพึงสำคัญว่าควรปลงชีวิตบุรุษ
 ที่ลวงตนนั้นด้วยความแค้นว่า 'เราถูกบุรุษผู้นี้ล่อลวงให้หลงผิดด้วยผ้าเนื้อหยาบ
 เปื้อนน้ำมันว่า 'พ่อคุณ ผ้าผืนนี้ขาวผ่องงดงามยิ่งนัก ไม่สกปรก สะอาดสะอาด
 เป็นของท่าน' แม้ฉันใด

มาคัณฑียะ เราก็งั้นนั้นเหมือนกัน หากจะพึงแสดงธรรมแก่ท่านว่า 'ความ
 'ไม่มีโรคนั้นคืออันนี้ นิพพานนั้นคืออันนี้' ท่านนั้นจะพึงรู้ความ'ไม่มีโรค จะพึงเห็น
 นิพพานได้ ท่านก็จะละความพอใจและความยินดีในอุปาทานชั้น ๕ ประการ
 พร้อมกับเกิดดวงตา คือปัญญาขึ้น อนึ่ง ท่านจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า 'ท่านผู้เจริญ
 เราถูกจิตนี้ล่อลวงให้หลงผิดมานานแล้ว เราเมื่อยึดมั่นก็ยึดมั่นเฉพาะรูป เฉพาะ
 เวทนา เฉพาะสัญญา เฉพาะสังขาร และเฉพาะวิญญาณเท่านั้น เพราะอุปาทาน
 เป็นปัจจัย ภพจึงมีแก่เรา เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย
 ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมี ความเกิดแห่งกองทุกข์
 ทั้งสิ้นนี้ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้"

"ข้าพระองค์เลื่อมใสท่านพระโคตมอย่างนี้ ท่านพระโคตมทรงสามารถแสดง
 ธรรมแก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่ข้าพระองค์จะไม่เป็นคนตาบอดลุกขึ้นจากอาสนะนี้ได้"

[๒๒๑] "มาคัณฑียะ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงคบสัตบุรุษ เพราะเมื่อใดท่านคบ
 สัตบุรุษ เมื่อนั้นท่านจะได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ เมื่อใดท่านได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ
 เมื่อนั้นท่านก็จักปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เมื่อใดท่านปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
 เมื่อนั้นท่านก็จักรู้เอง เห็นเองว่า 'โรค ฝั ลุกศร คืออันนี้ โรค ฝั ลุกศร จะดับ
 ไปได้โดยไม่เหลือในที่นี้ เพราะอุปาทานของเรานั้นดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ
 ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส
 จึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้"

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๕. มัคคณทียสูตร

มัคคณทียะได้บรรพชาอุปสมบท

[๒๒๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว มัคคณทียปริพาชกได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่าน
พระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศ
ธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของ
ที่ปิด บอกรทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็น
รูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ
ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของท่านพระโคตมเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มัคคณทียะ ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ประสงค์จะ
บรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือน
ล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายเต็มใจจึงจะให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุได้ แต่เรา
ทราบความแตกต่างของบุคคลในเรื่องนี้”

มัคคณทียปริพาชก ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าผู้เคยเป็น
อัญญเดียรถีย์ ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาส
๔ เดือน หลังจาก ๔ เดือนล่วงไปแล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายเต็มใจจึงจะให้บรรพชา
อุปสมบทเป็นภิกษุได้ ข้าพระองค์จักขออยู่ปริวาส ๔ ปี หลังจาก ๔ ปีล่วงไปแล้ว
เมื่อภิกษุทั้งหลายเต็มใจก็จงให้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุเถิด”

มัคคณทียปริพาชกได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว
ท่านพระมัคคณทียะอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกไปอยู่ผู้เดียว เป็นผู้ไม่ประมาท
มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็น
ที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ
ต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบ
พรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

ท่านพระมัคคณทียะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย
ดังนี้แล

มัคคณทียสูตรที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

๖. สันทกสูตร

ว่าด้วยปริพาชกชื่อสันทกะ

[๒๒๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี สมัยนั้นแล ปริพาชกชื่อสันทกะกับหมู่ปริพาชกประมาณ ๕๐๐ คน พร้อมด้วยปริพาชกบริษัท หมู่ใหญ่อาศัยอยู่ ณ ถ้ำปีลักขะ(ถ้ำไม้มะเดื่อ) ครั้นเวลาเย็น ท่านพระอานนท์ ออกจากที่หลีกเร้น^๑แล้วเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เราทั้งหลายจะเข้าไปยังบ่อน้ำฝนเขาะเพื่อจะดูถ้ำ"

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์พร้อมด้วยภิกษุจำนวนมาก ได้เข้าไปยังบ่อน้ำฝนเขาะ

ดิรัจฉานกถา

สมัยนั้น สันทกปริพาชกกำลังนั่งอยู่กับปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ผู้กำลังสนทนา ถึงดิรัจฉานกถา^๒ต่าง ๆ ด้วยเสียงดังอื้ออึง คือ พุดเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่อง มหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่อง ที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมืองหลวง เรื่องชนบท เรื่องสตรี (เรื่องบุรุษ) เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ล่องลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความ เจริญและความเสื่อมอย่างนั้น ๆ สันทกปริพาชกได้เห็นท่านพระอานนท์กำลังเดิน มาแต่ไกล จึงห้ามบริษัทของตนว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ที่หลีกเร้น ในที่นี้หมายถึงวิเวก ๓ ประการ (คือ กายวิเวก สังคกาย จิตตวิเวก สังคจิต อุปลิววิเวก สังคกิเลส) (ม.ม.อ. ๒/๒๒๓/๑๖๓)

^๒ ดิรัจฉานกถา คือ ถ้อยคำอันขวางทางไปสู่สวรรค์ นิพพาน หมายถึงเรื่องราวที่ภิกษุไม่ควรนำมาเป็นข้อ ถกเถียงสนทนากัน (ที.สี.อ. ๑/๑๗/๘๔, ม.ม.อ. ๒/๒๒๓/๑๖๔)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

“ท่านทั้งหลาย โปรตเจียบหนอย อย่าส่งเสียงอ้ออึ้ง นี่คือสาวกของพระสมณโคดมชื่อว่าอานนท์กำลังเดินมา ท่านเป็นสาวกรูปหนึ่งบรรดาสาวกของพระสมณโคดมผู้อาศัยอยู่ ณ กรุงโกสัมพี ท่านเหล่านั้นชอบเสียงเบา แนะนำให้พูดกันเบา ๆ กล่าวสรรเสริญเสียงเบา บางทีท่านอานนท์ทราบวาบริษัทเสียงเบา ท่านอาจจะเข้ามาก็ได้”

ลำดับนั้น ปริพพาชกเหล่านั้นจึงได้พากันนั่ง

พระอานนท์กล่าวธรรมีกถา

[๒๒๔] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้เข้าไปหาสันทกปริพพาชกถึงที่อยู่ สันทกปริพพาชกจึงกล่าวเชื้อเชิญว่า “ท่านพระอานนท์ ขอเชิญท่านพระอานนท์เข้ามาเถิด ขอต้อนรับ นาน ๆ ท่านพระอานนท์จะมีเวลามาที่นี่ ขอเชิญท่านพระอานนท์จงนั่งเถิด อาสนะนี้ที่ปูลาดไว้แล้ว ขอรับ”

ท่านพระอานนท์จึงนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว แม้สันทกปริพพาชกก็เลือกนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า ท่านพระอานนท์ได้ถามสันทกปริพพาชกว่า “สันทกะ บัดนี้ ท่านทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร เรื่องอะไรที่ท่านทั้งหลายสนทนากันค่างไว้”

“ท่านพระอานนท์ เรื่องที่ข้าพเจ้าทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันในเวลานี้ขอองค์ไว้ก่อนเถิด เรื่องนั้นท่านพระอานนท์จักฟังได้ในภายหลังโดยไม่ยาก ดิละ ขอท่านพระอานนท์จงแสดงธรรมีกถาในลัทธิอาจารย์ของตนให้แจ่มแจ้งเถิด”

“ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

สันทกปริพพาชกรับค่าแล้ว ท่านพระอานนท์ได้กล่าวว่า “สันทกะ ลัทธิอันไม่ใช่การประพฤติพรหมจรรย์ ๔ ลัทธินี้ และพรหมจรรย์ที่ไม่น่าไว้วางใจ ๔ ประการที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติเลย ถึงเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

สันทกปริพพาชกถามว่า “ท่านพระอานนท์ ลัทธิอันไม่ใช้การประพตติ พรหมจรรย์ ๔ ลัทธิ ที่วิญญชนไม่พึงอยู่ประพตติเลย ถึงเมื่ออยู่ที่ทำกุศลธรรม ที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้วนั้น เป็นอย่างไร”

ลัทธิอันไม่ใช้การประพตติพรหมจรรย์

[๒๒๕] ท่านพระอานนท์ตอบว่า “สันทกะ ศาสดาบางท่านในโลกนี้ ผู้มีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงก็ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทาดิทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอบปาดิกสัตว์ก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพตติ ปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก มนุษย์คือที่ประชุมแห่งมหาภูตรูป ๔ เมื่อสิ้นชีวิต ชาติดินไปตาม ชาติดิน ชาติน้ำไปตาม ชาติน้ำ ชาติไฟไปตาม ชาติไฟ ชาติลมไปตาม ชาติลม อินทรียั้งทั้งหลายย่อมแปรผันไปเป็นอากาศธาตุ มนุษย์มีเตียงนอนเป็นที่ ๕ นำศพไป^๑ ร่างกายปรากฏอยู่แค่ป่าช้า กลายเป็นกระดูกขาวโพลนดจสีนภพิตราบ การเช่นสรวง สิ้นสุดลงแค่นั้น ท่าน คนเขลาบัญญัติทานนี้ไว้ ค่าที่คนบางพวกย่ำว่ามีผลนั้น วางเปล่า เท็จ ไร้สาระ เมื่อสิ้นชีวิตไม่ว่าคนเขลาหรือคนฉลาดย่อมขาดสูญไม่เกิดอีก’

ในลัทธิของศาสนานั้น วิญญชนย่อมเห็นประจักษ์ชัดดังนี้ว่า ‘ท่านศาสดา ผู้มีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงก็ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทาดิทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอบปาดิกสัตว์ก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพตติ ปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้งก็ไม่มีในโลก มนุษย์คือที่ประชุมแห่งมหาภูตรูป ๔ เมื่อสิ้นชีวิต ชาติดินไปตาม ชาติดิน ชาติน้ำไปตาม ชาติน้ำ ชาติไฟไปตาม ชาติไฟ ชาติลมไปตาม ชาติลม

เชิงอรรถ :

^๑ เวลาหามศพจะใช้นรุษ ๔ คน เดินหามเตียงนอนไป ฉะนั้น จึงชื่อว่ามีเตียงนอนเป็นที่ ๕ (ที.สี.อ. ๑/๑๗๑/๑๕๐)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

อินทรีย์ทั้งหลายย่อมผันแปรไปเป็นอากาศธาตุ มนุษย์มีเพียงนอนเป็นที่ ๕ นำศพไป
ร่างกายปรากฏอยู่แค่ป่าช้า กลายเป็นกระดูกขาวโพลนดจสีนกกพิราบ การเช่นสรวง
สิ้นสุดลงแค่เก้าถ่าน คนเขลาบัญญัติทานนี้ไว้ คำที่คนบางพวกย่ำว่ามีผลนั้น
ว่างเปล่า เท็จ ไร้สาระ เมื่อสิ้นชีวิตไม่ว่าคนเขลาหรือคนฉลาด ย่อมขาดสูญไม่
เกิดอีก'

ถ้าคำของท่านศาสดานี้เป็นจริง ในลัทธินี้กรรมที่เราไม่ได้ทำเลยชื่อว่าเป็นอัน
ทำแล้ว พรหมจรรย์ที่เราไม่ได้อยู่ประพฤติเลย ชื่อว่าเป็นอันอยู่ประพฤติแล้ว แม้เรา
ทั้งสองชื่อว่าเป็นผู้เสมอ ๆ กัน และถึงความเท่าเทียมกันในลัทธินี้ แต่เราไม่กล่าวว่า
'หลังจากตายแล้ว แม้เราทั้งสองก็จักขาดสูญ ไม่เกิดอีก' การที่ท่านศาสดานี้เป็น
ผู้ประพฤติเปลือยกาย เป็นคนศรัทธาโง่ง ทำความเพียรในการเดินกระโหรง
ถอนผมและหนวด เป็นการปฏิบัติเกินไป เราเมื่ออยู่ครองเรือนนอนเบียดเสียดกับ
บุตรภรรยา ประพรมผงแก่นจันทร์เมืองกาสิ ทัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่อง
ลูบไล้ ยินดีทองและเงินอยู่ จึงเป็นผู้มีคติเสมอ ๆ กันกับท่านศาสดานี้ เรานั้น
รู้อะไร เห็นอะไรอยู่ จึงจักประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานี้ วิญญูชนนั้นรู้อย่างนี้ว่า
'ลัทธินี้ไม่ใช่การประพฤติพรหมจรรย์' ย่อมเบื่อหน่ายหลีกไปจากพรหมจรรย์นั้น

สันทกะ ลัทธินี้ไม่ใช่การประพฤติพรหมจรรย์ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติเลย
ถึงเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ เป็นลัทธิที่ ๑ ที่พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว

[๒๒๖] สันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ ผู้มีวาตะอย่างนี้
มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'เมื่อบุคคลทำเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด เบียด
เบียดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียด ทำให้เศร้าโศกเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้เศร้าโศก ทำให้
ลำบากเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ดิ้นรน ฆ่าสัตว์
ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ตัดช่องย่องเบา ปล้นเรือนหลังเดียว ดักจี้ใน
ทางเปลี่ยว เป็นขู้ พุดเท็จ ผู้ทำ(เช่นนั้น)ก็ไม่จัดว่าทำบาป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

แม้หากบุคคลใช้จักรมีคมดุมัดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ให้เป็นดจลาน
ตากเนื้อ ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาป
มาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งขวาแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ไซ้ให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด
เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาป
มาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งซ้ายแม่น้ำคงคา ให้เอง ไซ้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง ไซ้ให้
ผู้อื่นบูชา เขาย่อมไม่มีบุญที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบุญมาถึงเขา ไม่มีบุญที่เกิดจาก
การให้ทาน จากการฝึกอินทรีย์ จากการสำรวม และจากการพูดคำสัตย์ ไม่มี
บุญมาถึงเขา'

ในลัทธิของศาสนานั้น วิญญูชนยอมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ท่านศาสดา
ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทฎฐิอย่างนี้ว่า 'เมื่อบุคคลทำเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ไซ้ให้
ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เศร้าโศกเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้
เศร้าโศก ทำให้ลำบากเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นทำให้ดิ้นรน
ฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ตัดช่องย่องเบา ปล้นเรือนหลังเดียว
ดักจี้ในทางเปลี่ยว เป็นขู พุดเท็จ ผู้ทำ(เช่นนั้น)ก็ไม่จัดว่าทำบาป

แม้หากบุคคลใช้จักรมีคมดุมัดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ให้เป็นดจลาน
ตากเนื้อ ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาป
มาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งขวาแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ไซ้ให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ไซ้ให้ผู้อื่นตัด
เบียดเบียนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาป
มาถึงเขา

แม้หากบุคคลไปฝั่งซ้ายแม่น้ำคงคา ให้เอง ไซ้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง ไซ้ให้ผู้อื่นบูชา
เขาย่อมไม่มีบุญที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบุญมาถึงเขา ไม่มีบุญที่เกิดจากการให้ทาน
จากการฝึกอินทรีย์ จากการสำรวม และจากการพูดคำสัตย์ ไม่มีบุญมาถึงเขา'

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

ถ้าคำของท่านศาสดานี้เป็นจริง ในลัทธินี้กรรมที่เราไม่ได้ทำเลยชื่อว่า เป็นอัน
 ทำแล้ว พรหมจรรย์ที่เราไม่ได้อยู่ประพฤติเลย ชื่อว่าเป็นอันอยู่ประพฤติแล้ว แม้เรา
 ทั้งสองชื่อว่า เป็นผู้เสมอ ๆ กัน และถึงความเท่าเทียมกันในลัทธินี้ แต่เราไม่กล่าวว่า
 'หลังจากตายแล้ว แม้เราทั้งสองก็จักขาดสูญ 'ไม่เกิดอีก' การที่ท่านศาสดานี้เป็น
 ผู้ประพฤติเปลือยกาย เป็นคนศรัทธาโล้น ทำความเพียรในการเดินกระโหรง ถอนผม
 และหนวด เป็นการปฏิบัติเกินไป เราเมื่ออยู่ครองเรือนนอนเบียดเสียดกับบุตรภรรยา
 ประพรมผงแก่นจันทน์เมืองกาสิ หัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดีทอง
 และเงินอยู่ จึงเป็นผู้มีคติเสมอ ๆ กันกับท่านศาสดานี้ในภพหน้าได้ เรานั้นรู้อะไร
 เห็นอะไรอยู่จึงจักประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานี้ วิญญูชนนั้รูด้งนี้ว่า 'ลัทธินี้ไม่
 ใช้การประพฤติพรหมจรรย์' ย่อมเบื้อหน่ายหลีกไปจากพรหมจรรย์นั้น

สันทกะ ลัทธินี้ไม่ใช้การประพฤติพรหมจรรย์ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติเลย
 ถึงเมื่ออยู่ที่ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ เป็นลัทธิที่ ๒ ที่พระผู้มีพระภาค
 พระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว

[๒๒๗] สันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ ผู้มีวาทะอย่างนี้
 มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลาย
 เศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลาย
 บริสุทธิ์เอง ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีความสามารถของมนุษย์ ไม่มีคาม
 พยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะทั้งปวง^๑ ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มี
 ความเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตา ตามสถานภาพทางสังคมและตามลักษณะ
 เจเพาะตน ย่อมเสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖^๒

ในลัทธิของศาสดานั้น วิญญูชนย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ท่านศาสดา
 ผู้มีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มี
 ปัจจัย สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มี
 ปัจจัย สัตว์ทั้งหลายบริสุทธิ์เอง ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีคามสามารถของ

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๑๐๐ (อปัณณกสูตร) หน้า ๑๐๖ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๒๖๕ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

มนุษย์ ไม่มีความพยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตา ตามสถานภาพทางสังคมและตามลักษณะเฉพาะตน ย่อมเสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖'

ถ้าคำของท่านศาสดานี้เป็นจริง ในลัทธินี้กรรมที่เราไม่ได้ทำเลยถือว่าเป็นอันทำแล้ว พรหมจรรย์ที่เราไม่ได้อยู่ประพฤติเลย ถือว่าเป็นอันอยู่ประพฤติแล้ว แม้เราทั้งสองถือว่าเป็นผู้เสมอ ๆ กัน และถึงความเท่าเทียมกันในลัทธินี้ แต่เราไม่กล่าวว่า 'หลังจากตายแล้ว แม้เราทั้งสองก็จักขาดสูญ ไม่เกิดอีก' การที่ท่านศาสดานี้เป็นผู้ประพฤติเปลือยกาย เป็นคนศรัทธาโสด ทำความเพียรในการเดินกระโหรง ถอนผม และหนวด เป็นการปฏิบัติเกินไป เราเมื่ออยู่ครองเรือนนอนเบียดเสียดกับบุตรภรรยา ประพรมผงแก่นจันทร์เมืองกาสิ หัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดีทอง และเงินอยู่ จักเป็นผู้มีคติเสมอ ๆ กันกับท่านศาสดานี้ในภพหน้าได้ เรานั้นรู้อะไรเห็นอะไรอยู่ จึงจักประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานี้ วิญญูชนนั้รู้ตั้งนี้ว่า 'ลัทธินี้ไม่ใช่การประพฤติพรหมจรรย์' ย่อมเบื่อหน่ายหลักไปจากพรหมจรรย์นั้น

สันทกะ ลัทธินี้ไม่ใช่การประพฤติพรหมจรรย์ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติเลย ถึงเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ เป็นลัทธิที่ ๓ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว

[๒๒๘] สันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ ผู้มีวาตะอย่างนี้มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยังยืนยันมั่นคงดุจยอดภูเขา ดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน

สภาวะ ๗ กอง ะไรบ้าง คือ

๑. กองแห่งธาตุดิน	๒. กองแห่งธาตุน้ำ
๓. กองแห่งธาตุไฟ	๔. กองแห่งธาตุลม
๕. กองสุข	๖. กองทุกข์
๗. กองชีวะ	

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

สภาวะ ๗ กองนี้ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยั่งยืน
มั่นคงดลยอดภูเขา ดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน
ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน ในสภาวะ ๗ กองนั้น
ไม่มีผู้ฆ่า ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่มีผู้ฟัง ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฟัง ไม่มีผู้รู้ ไม่มีผู้ทำ
ให้คนอื่นรู้ ใครก็ตามแม้จะเอาศีลตราอันคมตัดศีรษะใคร ก็ไม่ชื่อว่าปลงชีวิตใครได้
เพราะเป็นเพียงศีลตราแทรกผ่านไประหว่างสภาวะ ๗ กองเท่านั้นเอง อนึ่ง กำหนด
ที่เป็นประธาน ๑,๔๐๖,๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรมกึ่ง^๑
ปฏิบัติทา ๖๒ อันตรกัป ๖๒ อภิชาติ^๒ ๖ ปุริสภูมิ^๓ ๘ อาชีวก ๔,๙๐๐ ปริพพาชก
๔,๙๐๐ นาควาส ๔,๙๐๐ อินทรีย์ ๒,๐๐๐ นรก ๓,๐๐๐ โรชธาด^๔ ๓๖
สัณญ์ครรรค์ ๗ อสัณญ์ครรรค์ ๗ นิคัณฐ์ครรรค์^๕ ๗ เทวดา ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗
สระ ๗ ดาไม้ไผ่ ๗ (ดาไม้ไผ่ ๗๐๐) เหวใหญ่ ๗ เหวน้อย ๗๐๐ มหาสบัน ๗
สบัน ๗๐๐ และมหากัป^๖ ๘,๔๐๐,๐๐๐ เหล่านี้ที่คนพาลและบัณฑิตพากันเที่ยว
เวียนว้ายไปแล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้เอง ไม่มี ความสมหวังในความปรารถนาว่า เรา

เชิงอรรถ :

- ^๑ ตามทัศนะของครุฑกษลิ โคศาล กรรม ๕ หมายถึง ดา หู จมูก ลิ้น และกาย กรรม ๓ หมายถึง กายกรรม
วจีกรรม และมโนกรรม กรรม ๑ หมายถึง กายกรรมกับวจีกรรมรวมกัน กรรมกึ่ง หมายถึงมโนกรรม
(ม.ม.อ. ๒/๒๒๘/๑๖๙, ที.สี.อ. ๑/๑๖๘/๑๔๗)
- ^๒ อภิชาติ คือ การกำหนดหมายชนชั้น เช่น โจรเป็นกัณหาภิชาติ(สีดำ) นักบวชเป็นนัลาภิชาติ(สีเขียว)
นิครนถ์เป็นโลหิตาภิชาติ(สีแดง) คฤหัสถ์เป็นหลัททาภิชาติ(สีเหลือง) อาชีวกเป็นสุกกาภิชาติ(สีขาว)
นักบวชที่เคร่งครัดปฏิบัติเป็นปรมสุกกาภิชาติ (ที.สี.อ. ๑/๑๖๘/๑๔๗)
- ^๓ ปุริสภูมิ หมายถึงขั้นตอนแห่งการเจริญเติบโตและพัฒนาการของบุคคล นับตั้งแต่คลอดไปจนถึงวาระ
สุดท้ายของชีวิต แบ่ง เป็น ๘ ชั้น คือมัทภูมิ(ระยะไร้เดียงสา) ชิตทาภูมิ(ระยะรู้เดียงสา) ปหิมังสภูมิ
(ระยะตั้งไข่) อุชคตภูมิ(ระยะเดินตรง) เสขภูมิ(ระยะศึกษา) สมณภูมิ(ระยะสงบ) ชินภูมิ(ระยะมีความ
รอบรู้) ปันนภูมิ(ระยะแก่หง่อม) (ม.ม.อ. ๒/๒๒๘/๑๖๙-๑๗๐, ที.สี.อ. ๑/๑๖๘/๑๔๗-๑๔๘)
- ^๔ โรชธาด (ฝุ่นละออง) ในที่นี้หมายถึงที่ที่ฝุ่นจับเกาะ เช่นหลังฝ่ามือ ฝ่าเท้า เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๒๒๘/๑๗๐,
ที.สี.อ. ๑/๑๖๘/๑๔๘)
- ^๕ นิคัณฐ์ครรรค์ หมายถึงสิ่งอกซึ่งอยู่ที่ข้อหรือตา เช่น อ้อย ไม้ไผ่ และไม้้อ เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๒๒๘/๑๗๐,
ที.สี.อ. ๑/๑๖๘/๑๔๘)
- ^๖ กำหนดระยะเวลา ๑ มหากัป ยาวนานมาก อรรถกถาเปรียบว่า มีสระน้ำใหญ่แห่งหนึ่งเต็มด้วยน้ำ บุคคล
เอาปลายใบหญ้าคาจุ่มลงไปนำหยดน้ำออกมา ๑๐๐ ปีต่อ ๑ ครั้ง จนน้ำในสระนั้นแห้ง กระทำเช่นนี้ไปจน
ครบ ๗ ครั้ง นั่นคือระยะเวลา ๑ มหากัป (ม.ม.อ. ๒/๒๒๘/๑๗๐, ที.สี.อ. ๑/๑๖๘/๑๔๘, ดูเทียบ ส.นิ. (แปล)
๑๖/๑๒๘-๑๓๑/๒๑๙-๒๒๒)

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

จักอบรมกรรมที่ยังไม่ให้เกิดผลให้อำนวยผล หรือสัมผัสกรรมที่ให้ผลแล้ว จักทำให้หมดสิ้นไปด้วยศีล พรต ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ 'ไม่มีสุขทุกข์ที่ทำให้สิ้นสุดลงได้ (จำนวนเท่านั้นเท่านั้น) เหมือนดวงด้ายทะนาน สังสารวัฏที่จะทำให้สิ้นสุดไม่มีเลย ด้วยอาการอย่างนี้' 'ไม่มีความเสื่อมและความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นสูงหรือเลื่อนลงต่ำ พวกคนพาลและบัณฑิตพากันเที่ยวเวียนว้ายไปแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่ถูกขว้างไปย่อมคลี่หมดไปได้เอง ฉะนั้น^๑

ในลัทธิของศาสนานั้น วิญญูชนย่อมเห็นประจักษ์ดังนี้ว่า 'ท่านศาสดาผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐีอย่างนี้ว่า 'สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยังยืนมั่นคงดลยอดภูเขาดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน

สภาวะ ๗ กอง ะไรบ้าง คือ

๑. กองแห่งธาตุดิน
๒. กองแห่งธาตุน้ำ
๓. กองแห่งธาตุไฟ
๔. กองแห่งธาตุลม
๕. กองสุข
๖. กองทุกข์
๗. กองชีวะ

สภาวะ ๗ กองนี้ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยังยืนมั่นคงดลยอดภูเขาดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน ในสภาวะ ๗ กองนั้น ไม่มีผู้ฆ่า ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่มีผู้ฟัง ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฟัง ไม่มีผู้รู้ ไม่มีผู้ทำให้คนอื่นรู้ ใครก็ตามแม้จะเอาศีลตราอันคมดัดศิระชะใคร ก็ไม่เชื่อว่าปลงชีวิตใครได้ เพราะเป็นเพียงศีลตราแทรกผ่านไประหว่างสภาวะ ๗ กองเท่านั้นเอง อนึ่ง กำหนดที่เป็นประธาน ๑,๔๐๖,๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรม กิ่งปฏิบัติ ๖๒ อันตรกัป ๖๒ อภิชชาติ ๖ ปริสภูมิ ๘ อาชีวก ๔,๙๐๐

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ข. (แปล) ๑๗/๒๑๓/๒๙๒-๒๙๓

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

ปริพพาชก ๔,๙๐๐ นาควาส ๔,๙๐๐ อินทริย์ ๒,๐๐๐ นรก ๓,๐๐๐ รัชชาติ ๓๖
 สัญญีครรรค์ ๗ อสังัญญีครรรค์ ๗ นิคัณฐีครรรค์ ๗ เทวดา ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗
 สระ ๗ ดาไม้ไฟ ๗ (ดาไม้ไฟ ๗๐๐) เหวใหญ่ ๗ เหวน้อย ๗๐๐ มหาสุบิน ๗
 สุบิน ๗๐๐ มหากำป ๘,๔๐๐,๐๐๐ เหล่านี้ ที่คนพาลและบัณฑิตพากันเที่ยวเวียน
 วายไปแล้วจักทำที่สุดทุกขได้เอง ไม่มีความสมหวังในความปรารถนาว่า 'เราจัก
 อบรมกรรมที่ยังไม่ให้ผลให้อำนวยผล หรือสัมผัสกรรมที่ให้ผลแล้ว จักทำให้หมด
 สิ้นไปด้วยศีล พรต ดบะ หรือพรหมจรรย์นี้' 'ไม่มีสุขทุกข์ที่ทำให้สิ้นสุดลงได้
 (จำนวนเท่านั้นเท่านั้น)เหมือนดวงด้ายทะนาน สังสารวัฏที่จะทำให้สิ้นสุดไม่มีเลยด้วย
 อาการอย่างนี้ ไม่มีความเสื่อมและความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นสูงหรือเลื่อนลงต่ำ
 พวกรคนพาลและบัณฑิตพากันเที่ยวเวียนวายไปแล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกขได้เอง
 เหมือนกลุ่มด้ายที่ถูกขวางไปยอมคลี่หมดไปได้เอง ฉะนั้น'

ถ้าคาของท่านศาสดานี้เป็นจริง ในลัทธินี้กรรมที่เราไม่ได้ทำเลยชื่อว่าเป็นอัน
 ทำแล้ว พรหมจรรย์ที่เราไม่ได้อยู่ประพฤติเลย ชื่อว่าเป็นอันอยู่ประพฤติแล้ว แม้เรา
 ทั้งสองชื่อว่าเป็นผู้เสมอ ๆ กัน และถึงความเท่าเทียมกันในลัทธินี้ แต่เราไม่กล่าวว่า
 'หลังจากตายแล้ว แม้เราทั้งสองก็จักขาดสูญ ไม่เกิดอีก' การที่ท่านศาสดานี้เป็นผู้
 ประพฤติเปลือยกาย เป็นคนศรัทธาโง่ ทำความเพียรในการเดินกระโหรง ถอนผม
 และหนวด เป็นการปฏิบัติเกินไป เราเมื่ออยู่ครองเรือนนอนเบียดเสียดกับบุตรภรรยา
 ประพรมผงแก่นจันทร์เมืองกาสิ ทัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดีทอง
 และเงินอยู่ จึงเป็นผู้มีคติเสมอ ๆ กันกับท่านศาสดานี้ในภพหน้าได้ เรานั้นรู้อะไร
 เห็นอะไรอยู่ จึงจักประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานี้' วิญญูชนนั้นรู้อย่างนี้ว่า 'ลัทธินี้
 ไม่ใช่การประพฤติพรหมจรรย์' ย่อมเบื่อหน่ายหลีกไปจากพรหมจรรย์นั้น

ลัทธินี้ไม่ใช่การประพฤติพรหมจรรย์ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพฤติเลย ถึงเมื่ออยู่
 ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ เป็นลัทธิที่ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

สันทกะ ลัทธิอันไม่ใช้การประพตติพรหมจรรย์ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพตติเลย ถึงเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ ๔ ลัทธินี้แล ที่พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว”

“ท่านพระอานนท์ นาอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสลัทธิอันไม่ใช้การ ประพตติพรหมจรรย์ ๔ ลัทธิต ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพตติเลย ถึงเมื่ออยู่ก็ทำกุศล ธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ว่า เป็นลัทธิอันไม่ใช้การประพตติพรหมจรรย์

ท่านพระอานนท์ พรหมจรรย์ที่ไม่น่าวางใจ ๔ ประการ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ ประพตติเลย ถึงเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ ที่พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้วนั้น เป็นอย่างไร”

พรหมจรรย์ที่ไม่น่าวางใจ

[๒๒๙] “สันทกะ ศาสตาบางคนในโลกนี้ตั้งตนเป็นสัพพัญญู รู้เห็นธรรม ทั้งปวง ปฏิญญาญาณทัสสนะอย่างเบ็ดเสร็จว่า ‘เมื่อเราเดินอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะย่อมปรากฏต่อเนื่องตลอดไป’ ศาสตานั้นเข้าไปยังเรือน ว่างบ้าง ไม่ได้ก่อนข้าวบ้าง ถูกสุนัขกัดบ้าง พบข้างดู่บ้าง พบม้าดู่บ้าง พบโคดู่บ้าง ถามถึงชื่อและโคตรของหญิงบ้าง ของชายบ้าง ถามถึงชื่อและหนทางแห่งบ้านบ้าง แห่งนิคมบ้าง เมื่อถูกถามว่า ‘นี่อะไร’ ก็ตอบว่า ‘เราเข้าไปยังเรือนว่างด้วยกิจที่เรา จำเป็นต้องเข้าไป เราไม่ได้ก่อนข้าวด้วยเหตุที่เราไม่ควรได้ เรายังเป็นผู้ถูกสุนัขกัด ด้วยเหตุที่ควรถูกกัด เราพบข้างดู่ด้วยเหตุที่ควรพบ เราพบม้าดู่ด้วยเหตุที่ควรพบ เราพบโคดู่ด้วยเหตุที่ควรพบ เราถามถึงชื่อและโคตรของหญิงบ้าง ของชายบ้าง ด้วยเหตุที่ควรถาม เราถามถึงชื่อและหนทางแห่งบ้านบ้าง แห่งนิคมบ้างด้วยเหตุ ที่ควรถาม’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

ในพรหมจรรย์ของศาสนานั้น วิญญูชนย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ท่านศาสนานี้ ซึ่งตั้งตนเป็นสัพพัญญู รู้เห็นธรรมทั้งปวง ปฏิญาณญาณทัสสนะอย่างเบ็ดเสร็จว่า 'เมื่อเราเดินอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะย่อมปรากฏต่อเนื่อง ตลอดไป' ศาสดานั้นเข้าไปยังเรือนว่างบ้าง ไม่ได้ก่อนข้าวบ้าง ถูกสุนัขกัดบ้าง พบ ช้างดุบ้าง พบม้าดุบ้าง พบโคดุบ้าง ถ้ามถึงชื่อและโคตรของหญิงบ้าง ของชายบ้าง ถ้ามถึงชื่อและหนทางแห่งบ้านบ้าง แห่งนิคมบ้าง ศาสดานั้นเมื่อถูกถามว่า 'นี่อะไร' ก็ตอบว่า 'เราเข้าไปยังเรือนว่างด้วยกิจที่เราจำต้องเข้าไป เราไม่ได้ก่อนข้าวด้วยเหตุที่เราไม่ควรได้ เราเป็นผู้ถูกสุนัขกัดด้วยเหตุที่ควรถูกกัด เราพบช้างดุด้วยเหตุที่ควรพบ เราพบม้าดุด้วยเหตุที่ควรพบ เราพบโคดุด้วยเหตุที่ควรพบ เราถ้ามถึงชื่อและโคตรของหญิงบ้าง ของชายบ้างด้วยเหตุที่ควรถาม เราถ้ามถึงชื่อและหนทางแห่งบ้านบ้าง แห่งนิคมบ้างด้วยเหตุที่ควรถาม' วิญญูชนรู้อย่างนี้ว่า 'ลัทธินี้เป็น การประพจน์พรหมจรรย์ที่ไม่น่าวางใจ' ย่อมเบื่อหน่ายหลีกไปจากพรหมจรรย์นั้น

สันทกะ พรหมจรรย์ที่ไม่น่าวางใจที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพจน์เลย ถึงเมื่ออยู่ ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ เป็นประการที่ ๑ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว

[๒๓๐] สันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เชื่อถือการ ฟังตามกันมา เป็นผู้เชื่อถือว่าจะจริงด้วยการฟังตามกันมา ศาสดานั้นจึงแสดงธรรม ด้วยการฟังตามกันมา ด้วยการถือสืบ ๆ กันมาว่าอย่างนั้น ๆ และด้วยการอ้าง ตำราหรือคัมภีร์ ศาสดาผู้เชื่อถือด้วยการฟังตามกันมา ผู้เชื่อถือว่าจะจริงด้วยการฟัง ตามกันมา ย่อมมีการฟังถูกบ้าง ฟังผิดบ้าง เป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างอื่นบ้าง

ในพรหมจรรย์ของศาสนานั้น วิญญูชนย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ท่านศาสนานี้ เป็นผู้เชื่อถือการฟังตามกันมา เป็นผู้เชื่อถือว่าจะจริงด้วยการฟังตามกันมา ท่านศาสนานี้ จึงแสดงธรรมด้วยการฟังตามกันมา ด้วยการถือสืบ ๆ กันมาว่าอย่างนั้น ๆ และ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ เมื่อศาสดาเชื่อถือการฟังตามกันมา เชื่อว่าจริง ด้วยการฟังตามกันมา ย่อมมีการฟังถูกบ้าง การฟังผิดบ้าง เป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างอื่นบ้าง' วิญญูชนนั้น รู้ตั้งนี้ว่า 'ลัทธินี้เป็นการประพจน์พรหมจรรย์ ที่ไม่น่าวางใจ' ย่อมเบื่อหน่ายหลีกไปจากพรหมจรรย์นั้น

สันทกะ พรหมจรรย์ที่ไม่น่าวางใจที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพจน์เลย ถึงเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ เป็นประการที่ ๒ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว

[๒๓๑] สันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นนักรรณะ^๑ เป็นนักรอกิปรัชญา^๒ ศาสดานั้นจึงแสดงธรรมตามปฏิภาณของตน ตามหลักเหตุผล และการคาดคะเนความจริง ศาสดาผู้เป็นนักรรณะ เป็นนักรอกิปรัชญา ก็ย่อมมีการใช้เหตุผลถูกบ้าง การใช้เหตุผลผิดบ้าง เป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างอื่นบ้าง

ในพรหมจรรย์ของศาสดานั้น วิญญูชนย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ศาสดานี้ เป็นนักรรณะ เป็นนักรอกิปรัชญา ศาสดานั้นย่อมแสดงธรรมตามปฏิภาณของตน ตามหลักเหตุผลและการคาดคะเนความจริง ศาสดาผู้เป็นนักรรณะ เป็นนักรอกิปรัชญา ก็ย่อมมีการใช้เหตุผลถูกบ้าง การใช้เหตุผลผิดบ้าง เป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างอื่นบ้าง' วิญญูชนนั้นรู้ตั้งนี้ว่า 'ลัทธินี้เป็นการประพจน์พรหมจรรย์ ที่ไม่น่าวางใจ' ย่อมเบื่อหน่ายหลีกไปจากพรหมจรรย์นั้น

เชิงอรรถ :

- ^๑ นักรรณะ (ดกกี) ผู้ที่ใช้เหตุผลตามแนวของตรรกศาสตร์ (Logic) มี ๔ จำพวก คือ อนุสสติกะ อนุมาน จากข้อมูลที่เป็นประสบการณ์ ขาดิสสระ อนุมานโดยการระลึกชาติ ลากิตักกิกะ อนุมานจาก ประสบการณ์ภายในของตน และสุทธิตักกิกะ อนุมานโดยใช้เหตุผลล้วน ๆ (ที.สี.อ. ๑/๓๔/๙๘-๙๙)
- ^๒ นักรอกิปรัชญา (ริมสี) ผู้ที่ใช้เหตุผลโดยการคาดคะเนความจริงเอาจากการเทียบเคียงจนพอใจถูกใจแล้ว ยึดถือเป็นทฤษฎี เช่น คาดคะเนในเรื่องที่เกี่ยวกับปฐมเหตุของโลกและจักรวาล (ที.สี.อ. ๑/๓๔/๙๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๒๗๒ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

สันทกะ พรหมจรรย์ที่ไม่นาวางใจที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพตติเลย ถึงเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ เป็นประการที่ ๓ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว

[๒๓๒] สันทกะ อีกประการหนึ่ง ศาสดาบางคนในโลกนี้เป็นคนเขลา งมกาย เพราะเป็นคนเขลา งมกาย ศาสดานั้นเมื่อถูกถามปัญหาอย่างนั้น ๆ ย่อมพูดแบ่งรับ แบ่งสู้ คือตอบดั้นได้ไม่ตายตัวว่า 'ความเห็นของเราอย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ มิใช่ก็ไม่ใช่ มิใช่ไม่ใช่มิใช่ มิใช่ไม่ใช่มิใช่'

ในพรหมจรรย์ของศาสดานั้น วิญญูชนย่อมเห็นประจักษ์ชัดตั้งนี้ว่า 'ท่านศาสดานี้ เป็นคนเขลา งมกาย' เพราะเป็นคนเขลา งมกาย ศาสดานั้นเมื่อถูกถามปัญหา อย่างนั้น ๆ ย่อมพูดแบ่งรับแบ่งสู้ คือตอบดั้นได้ไม่ตายตัวว่า 'ความเห็นของเรา ว่าอย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ มิใช่ก็ไม่ใช่ มิใช่ไม่ใช่มิใช่' วิญญูชนนั้นรู้ตั้งนี้ว่า 'ลัทธินี้เป็นการประพตติพรหมจรรย์ที่ไม่นาวางใจ' ย่อมเบื่อหน่าย หลีกไปจากพรหมจรรย์นั้น

พรหมจรรย์ที่ไม่นาวางใจที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพตติเลย ถึงเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรม ที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ เป็นประการที่ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว

สันทกะ พรหมจรรย์ที่ไม่นาวางใจที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพตติเลย ถึงเมื่ออยู่ ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ ๔ ประการนี้แลที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว"

สันทกปริพพาชกถามว่า "ท่านพระอานนท์ นาอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสพรหมจรรย์ที่ไม่นาวางใจ ๔ ประการ ที่วิญญูชนไม่พึงอยู่ประพตติเลย ถึงเมื่อ อยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จไม่ได้ว่า 'เป็นพรหมจรรย์ที่ไม่นาวางใจ'

ท่านพระอานนท์ ศาสดานั้นมักกล่าวกันอย่างไร บอกกันอย่างไร ในพรหมจรรย์ ที่วิญญูชนพึงอยู่ประพตติจริงจัง และเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จได้"

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

พรหมจรรย์ที่ควรประพฤติ

[๒๓๓] ท่านพระอานนทตอบว่า “สันทกะ พระตถาคตเสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ฯลฯ ภิกษุนั้นละนิวรรณ์ ๕ ประการนี้ ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองใจ เป็นเครื่องทอนกำลังปัญญาแล้ว สังกตจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตกวิจารณ์ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ สาวกย่อมบรรลุคุณวิเศษอันยิ่งเห็นปานนี้ในศาสดาใด วิญญูชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานั้นอย่างจริงจัง และเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จได้

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน ฯลฯ อยู่ สาวกย่อมบรรลุคุณวิเศษอย่างยิ่งเห็นปานนี้ในศาสดาใด วิญญูชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานั้นอย่างจริงจัง และเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จได้

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุผู้มีอุเบกขา บรรลุตติยฌาน ฯลฯ อยู่ สาวกย่อมบรรลุคุณวิเศษอย่างยิ่งเห็นปานนี้ในศาสดาใด วิญญูชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานั้นอย่างจริงจัง และเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จได้

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุบรรลุจตุตถฌาน ฯลฯ อยู่ สาวกย่อมบรรลุคุณวิเศษอย่างยิ่งเห็นปานนี้ในศาสดาใด วิญญูชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสดานั้นอย่างจริงจัง และเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จได้

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน^๑ ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิตไป

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๒๗๔ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

เพื่ออุปเพนิวาसानุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ^๑ เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ สาวกยอมบรรลुकุณวิเศษอันยิ่งเห็นปานนี้ในศาสดาไต วิญญูชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนานั้นอย่างจริงจัง และเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จได้

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุที่นั้นน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจืด กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ์เห็นอมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมด้วยประการอย่างนี้ สาวกยอมบรรลुकุณวิเศษอันยิ่งเห็นปานนี้ในศาสดาไต วิญญูชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนานั้นอย่างจริงจัง และเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จได้

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุที่นั้นน้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา’ เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตยอมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภาวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า ‘หลุดพ้นแล้ว’ รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’

สันทกะ สาวกยอมบรรลुकุณวิเศษอย่างยิ่งเห็นปานนี้ในศาสดาไต วิญญูชนพึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนานั้นอย่างจริงจัง และเมื่ออยู่ก็ทำกุศลธรรมที่ถูกต้องให้สำเร็จได้”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๙ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๒๗๕ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

พระอรหันตชีณาสพไม่ละเมิดฐานะ ๕

[๒๓๔] สันทกปริพาชกถามว่า “ท่านพระอานนท์ ภิกษุใดเป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้น จะยังบริโภคมคามอยู่อีกหรือ”

ท่านพระอานนท์ตอบว่า “สันทกะ ภิกษุใดเป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่สามารถละเมิดฐานะ ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ไม่สามารถแกลังปลงสัตว์จากชีวิต
๒. เป็นผู้ไม่สามารถถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ อันเป็นส่วนแห่งความเป็นขโมย
๓. เป็นผู้ไม่สามารถเสพเมถุนธรรม
๔. เป็นผู้ไม่สามารถกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่
๕. เป็นผู้ไม่สั่งสมบริโภคมคามทั้งหลายเหมือนเมื่อเป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อน

สันทกะ ภิกษุใดเป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเป็นผู้ไม่สามารถละเมิดฐานะ ๕ ประการนี้”

ญาณทัสสนะของพระอรหันตชีณาสพ

[๒๓๕] “ท่านพระอานนท์ ภิกษุใดเป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นเดินไปอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะว่า ‘อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นไปแล้ว’ จะปรากฏต่อเบื้องตลอดไปใหม่”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๖. สันทกสูตร

“สันทกะ ถ้าเช่นนั้น เราจักอุปมาให้ท่านฟัง วิญญูชนบางพวกในโลกนี้ย่อมรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งภาษิตได้ด้วยอุปมา เปรียบเหมือนคนที่มีมือและเท้าขาดไป เมื่อคนนั้นเดินไปอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ก็รู้เสมอต่อเนื้อว่า ‘มือและเท้าของเราขาดแล้ว’ หรือเมื่อเขาพิจารณาเหตุนั้นอยู่ก็รู้ว่า ‘มือและเท้าของเราขาดแล้ว’ หรือ”

“ท่านพระอานนท์ คนนั้นย่อมไม่รู้เสมอต่อเนื้อว่า ‘มือและเท้าของเราขาดแล้ว’ แต่เขาพิจารณาเหตุนั้นแล้วจึงรู้ว่า ‘มือและเท้าของเราขาดแล้ว’”

“สันทกะ ภิกษุนั้นก็อย่างนั้นเหมือนกัน เป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เมื่อเธอเดินไปอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะว่า ‘อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นไปแล้ว’ ก็ไม่ปรากฏต่อเนื้อตลอดไป แต่เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาเหตุนั้นอยู่จึงรู้ว่า ‘อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นไปแล้ว’”

[๒๓๖] สันทกปริพาชกถามว่า “ท่านพระอานนท์ ในพระธรรมวินัยนี้ ภิกษุ กัจฉกัณเฑาะและกองทุกขีให้ออกไปได้มีจำนวนมากเพียงไร”

ท่านพระอานนท์ตอบว่า “สันทกะ ในพระธรรมวินัยนี้ ภิกษุผู้กัจฉกัณเฑาะและกองทุกขีให้ออกไปได้ มีใหม่เพียง ๑๐๐ รูป ๒๐๐ รูป ๓๐๐ รูป ๔๐๐ รูป ๕๐๐ รูป ความจริงแล้วมีอยู่จำนวนมากทีเดียว”

สันทกปริพาชกกล่าวว่า “ท่านพระอานนท์ นาคัจฉกรรย์จริง ไม่เคยปรากฏในพระธรรมวินัยนี้ไม่ได้มีการยกย่องธรรมของตน และไม่มีการติเตียนธรรมของผู้อื่น มีแต่การแสดงธรรมตามเหตุผลเท่านั้น แต่ก็ปรากฏว่ามีผู้กัจฉกัณเฑาะและกองทุกขีได้มากมายถึงเพียงนั้น ส่วนอาชีวกเหล่านี้ชื่อว่า เป็นบุตรของมารดาผู้มีบุตรตายแล้ว ยกย่องแต่ตนและติเตียนคนอื่นเท่านั้น กลับปรากฏว่ามีผู้กัจฉกัณเฑาะและกองทุกขีได้เพียง ๓ คน คือ (๑) นันทะ วัจจะ (๒) กิสะ สังกัจจะ (๓) มกขลิ โคสาล”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

ลำดับนั้น สันทกปริพาชกเรียกบริษัทของตนมากล่าวว่า “พ่อผู้เจริญทั้งหลาย จงประพฤติพรหมจรรย์กันเถิด การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดมย่อม มีผล แต่บัดนี้ เราทั้งหลายจะสละลาภสักการะและความสรรเสริญนั้นไม่ใช่เป็นของ ทำได้ง่าย”

สันทกปริพาชกได้ส่งบริษัทของตนไปประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระผู้มีพระภาค ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้แล

สันทกสูตรที่ ๖ จบ

๗. มหาสกุฬทายีสุต

ว่าด้วยปริพาชกชื่อสกุฬทายี สุตใหญ่

[๒๓๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้นแล ปริพาชกผู้มีชื่อเสียงจำนวนมาก คือ ปริพาชกชื่อ อันนการะ ปริพาชกชื่ออรรถระ ปริพาชกชื่อสกุฬทายี และปริพาชกเหล่านั้นล้วนมีชื่อเสียง อาศัยอยู่ในอารามของปริพาชกอันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปมณฑปมณฑปยังกรุง ราชคฤห์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริว่า

“ยังเข้าเกินไปที่จะเที่ยวมณฑปมณฑปในเขตกรุงราชคฤห์ ทางที่ดี เราควรเข้าไป หาสกุฬทายีปริพาชก จนถึงอารามของปริพาชกอันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปยังอารามของปริพาชกอันเป็นที่ให้เหยื่อ แก่นกยูง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุททายีสุต

ดิรัจฉานกถา

สมัยนั้น สกุททายีปริพพาชกกำลังนั่งอยู่กับปริพพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ผู้กำลังสนทนาถึงดิรัจฉานกถาต่าง ๆ ด้วยเสียงดังอื้ออึง คือ พุดเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข่าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมืองหลวง เรื่องชนบท เรื่องสตรี (เรื่องบุรุษ) เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตลก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ลวงลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อมอย่างนั้น ๆ สกุททายีปริพพาชกได้เห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จมาแต่ไกล จึงห้ามบริษัทของตนว่า

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดเจียมหนอย อย่าส่งเสียงอื้ออึง พระสมณโคดมกำลังเสด็จมา พระองค์โปรดเสียงเบา ทรงแนะนำให้พูดกันเบา ๆ ดรัสสรรเสริญคุณของคนี่พูดเสียงเบา บางทีพระองค์ทรงทราบว่ บริษัทเสียงเบา พระองค์อาจจะเสด็จเข้ามาหา ก็ได้”

ลำดับนั้น ปริพพาชกเหล่านั้นจึงได้พากันนั่ง ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปหาสกุททายีปริพพาชกถึงที่อยู่ สกุททายีปริพพาชกทูลขอเชิญพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอเชิญพระผู้มีพระภาคจงเสด็จเข้ามาเถิด ขอต้อนรับเสด็จ นาน ๆ พระองค์จะมีเวลาเสด็จมาที่นี่ ขอเชิญพระผู้มีพระภาคประทับนั่งเถิด อาสนะนี้ปูลาดไว้แล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว แม้สกุททายีปริพพาชกก็เลือกนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามสกุททายีปริพพาชกว่า

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุททายีสุต

เรื่องการทำความเคารพ

[๒๓๘] “อุทายี บัดนี้ ท่านทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร เรื่องอะไรที่ท่านทั้งหลายสนทนากันค้างไว้”

สกุททายีปริพพาชกทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องที่ข้าพระองค์ทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันในเวลานี้ ของดไว้ก่อนเถิด เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคจะทรงสดับได้ในภายหลังโดยไม่ยาก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันก่อน ๆ พวกสมณพราหมณ์ผู้มีลัทธิต่างกันได้มาชุมนุมกันที่ศาลาถกแถลง^๑ ได้สนทนากันถึงเรื่องนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภ^๒ของชาวอังคะและชาวมคธหนอ ชาวอังคะและชาวมคธได้ดีแล้วหนอ ที่สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของหมู่บ้าน เป็นคณาจารย์ เป็นผู้ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี เข้าจำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์แล้ว คือ ปุรณะ กัสสปะ^๓ ผู้เป็นเจ้าของหมู่บ้าน เป็นคณาจารย์ เป็นผู้ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี เข้าจำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์แล้ว มักขลิ โคสาล^๔ ... อชิตะ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ศัพท์บาลีว่า กุตุหลสาลา อรรถกถาแก้ว่า ไม่มีศาลาที่มีชื่ออย่างนี้โดยเฉพาะ แต่เป็นสถานที่ที่สมณพราหมณ์ผู้เป็นเดิรลัทธิต่างพวกมาแสดงทรรศนะตามลัทธิของตน (ที.สี.อ. ๑/๔๑๑/๓๐๔) อีกนัยหนึ่ง หมายถึงการประชุมสนทนาประกาศลัทธิ ทำให้ประชาชนทราบทั่วว่า ‘คนนี้พูดอะไร คนนี้ประกาศอะไร’ เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๒๓๘/๑๗๓)
- ^๒ ลาภ ในที่นี้หมายถึงการได้เห็น การได้ถามปัญหา หรือการได้ฟังธรรมกถาจากสมณพราหมณ์ทั้งหลาย (ม.ม.อ. ๒/๒๓๘/๑๗๓)
- ^๓ คำว่า ปุรณะ เป็นชื่อของเขา เหตุที่ชื่ออย่างนั้นเพราะเขาเป็นทาสคนที่ครบร้อยพอดี คำว่า กัสสปะ เป็นชื่อโคตร รวมทั้งชื่อและโคตรเรียกว่า ปุรณกัสสปะ (ที.สี.อ. ๑/๑๕๑/๑๓๐, ม.ม.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๐)
- ^๔ คำว่า มักขลิ เป็นชื่อที่ ๑ ของเขา เหตุที่ชื่ออย่างนั้นเพราะเขาเป็นคนถือหมอน้ำมันเดินตามทางที่มีเปลือกตม มักจะได้รับค่าเดือนจากนายว่า มา ขลิ (อย่าสิ้นนะ) คำว่า โคสาล เป็นชื่อที่ ๒ เพราะเขาเกิดในโรงโค (ที.สี.อ. ๑/๑๕๒/๑๓๑, ม.ม.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๒๘๐ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุหลทายีสุต

เกสกัมพล^๑ ... ปกุธะ กัจจายนะ^๒ ... สัญชัย เวลัฏฐบุตร^๓ ... นิครนถ์ นาฏบุตร^๔
 ผู้เป็นเจ้าของหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ
 คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี รวมทั้งพระสมณโคดมแม่นี้ ผู้เป็นเจ้าของ
 เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมาก
 ยกย่องกันว่าเป็นคนดี พระองค์ก็เสด็จเข้าจำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์เหมือนกัน
 บรรดาท่านสมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียง
 มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดีนี้ ใครเล่าหนอที่
 สวาททั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา และสวาททั้งหลายสักการะ เคารพแล้ว
 อาศัยใครเล่าอยู่'

เรื่องศิษย์ไม่เคารพครูทั้ง ๖

[๒๓๙] ในที่ประชุมนั้น สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า 'ครูปุรณะ
 กัสสปะนี้ถึงจะเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ
 เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี แต่สวาททั้งหลายก็ไม่ยอม
 สักการะ เคารพ นับถือ บูชา และสวาททั้งหลายสักการะ เคารพแล้ว ก็ไม่อาศัย
 ครูปุรณะ กัสสปะอยู่

เรื่องเคยมีมาแล้ว ครูปุรณะ กัสสปะแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้น
 สวาทคนหนึ่งของครูปุรณะ กัสสปะได้ส่งเสียงขึ้นว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย อย่าถาม
 เนื้อความนี้กับครูปุรณะ กัสสปะเลย ครูปุรณะ กัสสปะนี้ไม่รู้เนื้อความนี้ พวกเราสิ

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า **อชิตะ** เป็นชื่อของเขา และได้ชื่อว่า **เกสกัมพล** ก็เพราะนุ่งผ้าที่ทำด้วยผมของมนุษย์ (ที.สี.อ.
 ๑/๑๕๓/๑๓๑, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๑)

^๒ คำว่า **ปกุธะ** เป็นชื่อของเขา คำว่า **กัจจายนะ** เป็นชื่อโคตรเรียกรวมทั้งชื่อและโคตรว่า ปกุธกัจจายนะ
 (ที.สี.อ. ๑/๑๕๔/๑๓๒, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๑)

^๓ คำว่า **สัจชัย** เป็นชื่อของเขา คำว่า **เวลัฏฐบุตร** เป็นชื่อที่ ๒ เพราะเป็นบุตรของช่างสาน (ที.สี.อ.
 ๑/๑๕๕/๑๓๒, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๑)

^๔ คำว่า **นิครนถ์**เป็นชื่อของเขาที่มีชื่ออย่างนั้นเพราะเขามักกล่าวว่า'เราไม่มีกิเลสเครื่องร้อยรัด' คำว่า **นาฏบุตร**
 เป็นอีกชื่อหนึ่งของเขา เพราะเขาเป็นบุตรของนักฟ้อน (ที.สี.อ. ๑/๑๕๖/๑๓๒, ม.มุ.อ. ๒/๓๑๒/๑๔๑)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุหลทายีสุต

จึงจะรู้เนื้อความนี้ พวกท่านจงถามเนื้อความนี้กับพวกเราเถิด พวกเราจักอธิบายให้ท่านฟัง' เรื่องเคยมีมาแล้ว ครุปรุณะ กัสสปะยกมือทั้งสองขึ้น แล้วกล่าวขอร้องว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงเงยบเสียงหน่อย อย่าส่งเสียงไปเลย ท่านพวกนี้จะถามพวกท่านไม่ได้ แต่ถามเราได้ เราจักอธิบายให้ท่านพวกนี้ฟัง' ก็ห้ามไม่ได้

อนึ่ง สาวกของครุปรุณะ กัสสปะเป็นอันมาก พากันยกโทษว่า 'ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ผมรู้ทั่วถึง ท่านจะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด แต่ผมปฏิบัติถูก คำพูดของผมมีประโยชน์ แต่คำพูดของท่านไม่มีประโยชน์ คำที่ควรพูดก่อนท่านกลับพูดภายหลัง คำที่ควรพูดภายหลัง ท่านกลับพูดก่อน เรื่องที่ท่านเคยชินได้ผันแปรไปแล้ว ผมจับผิดคำพูดของท่านได้แล้ว ผมชมท่านได้แล้ว ถ้าท่านมีความสามารถก็จงหาทางแก้ไขคำพูดหรือเปลื้องตนให้พ้นผิดเถิด' แล้วพากันหลีกไป พวกสาวกไม่ยอมสักการะ เคารพ นับถือ บูชาครุปรุณะ กัสสปะด้วยอาการอย่างนี้ และสาวกทั้งหลาย ไม่สักการะ เคารพแล้ว ก็ไม่อาศัยครุปรุณะ กัสสปะอยู่ ครุปรุณะ กัสสปะก็ไม่โกรธ เพราะเป็นการดำหนิที่ชอบธรรม'

สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า 'แม่ครุหมักขลิ โคสาลนี้...ครุอชิตะ เกสกัมพล... ครุปฤชะ กัจฉายนะ... ครุสัณชัย เวลัญจบุตร... ครุนิครนถ์ นาฏบุตร ถึงจะเป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นคนมีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี แต่สาวกทั้งหลายไม่ยอมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา และสาวกทั้งหลายสักการะ เคารพแล้ว ก็ไม่อาศัยครุนิครนถ์ นาฏบุตรอยู่

เรื่องเคยมีมาแล้ว ครุนิครนถ์ นาฏบุตรแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้น สาวกคนหนึ่งของครุนิครนถ์ นาฏบุตรได้ส่งเสียงขึ้นว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย อย่าถามเนื้อความนี้กับครุนิครนถ์ นาฏบุตรเลย ครุนิครนถ์ นาฏบุตรนี้ไม่รู้เนื้อความนี้ พวกเราสิจึงจะรู้เนื้อความนี้ พวกท่านจงถามเนื้อความนี้กับเราเถิด เราจะอธิบายเนื้อความนี้ให้ท่านฟัง' เรื่องเคยมีมาแล้ว ครุนิครนถ์ นาฏบุตรยกมือทั้งสองขึ้น แล้วกล่าวขอร้องว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงเงยบเสียงหน่อย อย่าส่งเสียงไปเลย ท่านพวกนี้จะถามพวกท่านไม่ได้ แต่ถามเราได้ เราจักอธิบายให้ท่านพวกนี้ฟัง' ก็ห้ามไม่ได้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุทหายีสุต

อนึ่ง สาวกของครุณิครนถ์ นาฏบุตรเป็นอันมาก พวกกันยกโทษว่า 'ท่านไม่รู้
ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ผมรู้ทั่วถึง ท่านจะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด
แต่ผมปฏิบัติถูก คำพูดของผมมีประโยชน์ แต่คำพูดของท่านไม่มีประโยชน์ คำที่ควร
พูดก่อนท่านกลับพูดภายหลัง คำที่ควรพูดภายหลัง ท่านกลับพูดก่อน เรื่องที่ท่าน
เคยชินได้ผันแปรไปแล้ว ผมจับผิดคำพูดของท่านได้แล้ว ผมชมท่านได้แล้ว ถ้าท่าน
มีความสามารถก็จงหาทางแก้ไขคำพูดหรือเปลื้องตนให้พ้นผิดเถิด' แล้วพากัน
หลีกไป พวกสาวกไม่ยอมสักการะ เคารพ นับถือ บูชาครุณิครนถ์ นาฏบุตร
ด้วยอาการอย่างนี้ และสาวกทั้งหลาย ไม่สักการะ เคารพแล้ว ก็ไม่อาศัยครุณิครนถ์
นาฏบุตรอยู่ ครุณิครนถ์ นาฏบุตรก็ไม่โกรธ เพราะเป็นการตำหนิที่ชอบธรรม'

ความเคารพในพระพุทธเจ้า

[๒๕๐] สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมพระองค์นี้
ทรงเป็นเจ้าของเจ้าคณะ ทรงเป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ
คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา
พระองค์ นอกจากสักการะ เคารพแล้วยังอาศัยพระองค์อยู่

เรื่องเคยมีมาแล้ว พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้น
สาวกของพระสมณโคดมรูปหนึ่งไอซัน เพื่อนพรมจารีรูปหนึ่งใช้เขาสะกิดเดือน
ให้รู้ว่า 'ท่านจงเจียบเสียง อย่าส่งเสียงดังไป พระผู้มีพระภาคผู้เป็นศาสดาของเรา
ทั้งหลายกำลังแสดงธรรม' ในเวลาที่พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย
จะไม่มีเสียงจาม หรือเสียงไอของสาวกของพระสมณโคดมเลย หม่อมหาชนมุ่งหวัง
ที่จะฟังธรรมนั้นว่า 'เราทั้งหลายจักฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พวกเรา' บุรุษ
บีบรังผึ้งซึ่งปราศจากตัวอ่อน ที่สีกแยกทางหลวง หม่อมหาชนก็มุ่งหวังที่จะได้นำผึ้งนั้น
แม้ฉันใด ในเวลาที่พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ก็ฉันนั้น
เหมือนกัน จะไม่มีเสียงจาม หรือเสียงไอของสาวกของพระสมณโคดมเลย หม่อมหาชน
มุ่งหวังที่จะฟังธรรมนั้นว่า 'เราทั้งหลายจักฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคจักตรัสแก่พวกเรา'

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุทายีสุต

แม่สาวกของพระสมณโคดมผู้บาดหมางกับเพื่อนพรหมจารีแล้วลาสิกขาออกไป เป็นคฤหัสถ์ ก็ยังกล่าวสรรเสริญพระศาสดา กล่าวสรรเสริญพระธรรม และกล่าวสรรเสริญพระสงฆ์ ไม่ติเตียนผู้อื่น ติเตียนเฉพาะตนเองว่า 'ถึงพวกเราจักได้มาบวช ในพระธรรมวินัยนี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้ แต่ไม่อาจประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์จนตลอดชีวิตได้ เป็นคนไม่มีบุญ มีบุญน้อยเสียแล้ว'

สาวกของพระสมณโคดมเหล่านั้นจะเป็นอารามิกชนก็ดี เป็นอุบาสกก็ดี ก็ยังสมาทานประพตีสิกขาบท ๕ ประการ สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสมณโคดมด้วยอาการอย่างนี้ นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยพระสมณโคดมอยู่"

ธรรมเป็นเหตุให้ทำความเคารพ ๕ ประการ

[๒๔๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อุทายี เธอพิจารณาเห็นธรรมที่ประการที่มีอยู่ในเรา ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยเราอยู่"

สกุทายีปริพพาชกกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรม ๕ ประการในพระผู้มีพระภาค ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่"

ธรรม ๕ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. พระผู้มีพระภาคเสวยพระกระยาหารน้อย และทรงกล่าวสรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๑ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

๒. พระผู้มีพระภาคทรงสนฺโดษ^๑ด้วยจีวรตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสนฺโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๒ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่
๓. พระผู้มีพระภาคทรงสนฺโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสนฺโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๓ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่
๔. พระผู้มีพระภาคทรงสนฺโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสนฺโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๔ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่
๕. พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้สังัด^๒และทรงกล่าวสรรเสริญความสังัด ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรมนี้ในพระผู้มีพระภาคเป็นประการที่ ๕ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระผู้มีพระภาค นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่

เชิงอรรถ :

- ^๑ **สนฺโดษ** หมายถึงความสนฺโดษ ๓ ประการ คือ (๑) **ยถาลาภสนฺโดษ** เป็นผู้สนฺโดษตามมีตามได้ทั้งดีและไม่ดี (๒) **ยถาพลสนฺโดษ** เป็นผู้สนฺโดษตามกำลังทั้งกำลังของตนและของทายก (๓) **ยถาสารูปสนฺโดษ** เป็นผู้สนฺโดษตามสมควรแก่สมณภาวะ
สนฺโดษ ๓ ประการ ในปัจฉย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานมัจฉัยเภสัชบริขาร จึงเป็นสนฺโดษ ๑๒ (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๔๘-๕๐)
- ^๒ **เป็นผู้สังัด** หมายถึงมีวิเวก ๓ ประการ คือ (๑) **กายวิเวก** สังัดกาย ได้แก่ อยู่ผู้เดียวทุกอิริยาบถ (๒) **จิตตวิเวก** ได้แก่ ได้สมาบัติ ๘ (๓) **อุปธิวิเวก** ได้แก่ บรรลุนิพพาน (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๕๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นธรรม ๕ ประการนี้แล ที่มีอยู่ในพระผู้มีพระภาคซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอกจากสักการะ เคารพแล้วยังอาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่”

[๒๔๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุทายี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วยังอาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจ ดังนี้ว่า ‘พระสมณโคดมเสวยพระกระยาหารน้อย และทรงกล่าวสรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย’ หนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราฉันอาหารเพียง ๑ โกสะ^๑ก็มี เพียงครั้ง โกสะก็มี เพียงเท่าผลมะตูมก็มี เพียงครั้งผลมะตูมก็มี ส่วนเราสบบ้างฉันอาหารเสมอขอบปากบาตรนี้ก็มี ยิ่งกว่าก็มี ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วยังอาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจ ดังนี้ว่า ‘พระสมณโคดมเสวยพระกระยาหารน้อย และทรงกล่าวสรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย’ สาวกทั้งหลายของเราผู้ฉันอาหารเพียง ๑ โกสะบ้าง เพียงครั้ง โกสะบ้าง เพียงเท่าผลมะตูมบ้าง เพียงครั้งผลมะตูมบ้าง ก็คงจะไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วอาศัยเราอยู่โดยธรรมนี้ (๑)

ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วยังอาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจ ดังนี้ว่า ‘พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้’ หนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราเป็นผู้ถือผ้าบังสกุลเป็นวัตร ทั้งครองจีวรเศร้าหมองด้วย เธอเหล่านั้นเลือกเก็บผ้าที่ไม่มีชายจากป่าช้าบ้าง จากกองหยากเยื่อบ้าง จากร้านตลาดบ้าง นำมาทำเป็นผ้าสังฆาฏิใช้ก็มี ส่วนเราสบบ้างคราวก็ใช้คหบดีจีวรเนื้อแน่นเย็บด้วยเส้นด้ายเหนียว เส้นด้ายละเอียดเช่นกับขนน้ำเต้า ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วยังอาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจ ดังนี้ว่า ‘พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญ

เชิงอรรถ :

^๑ ๑ โกสะ หมายถึง ถ้วยเล็ก หรือขันเล็ก ที่ทายกผู้เป็นทานบดบริจจาคอาหารชั้นเลิศเก็บไว้ถวายบรรพชิตผู้
 มามีณฑบาท (ม.ม.อ. ๒/๒๔๒/๑๗๔-๑๗๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปรีพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

ความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้' สาวกทั้งหลายของเราผู้ที่ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง เลือกเก็บผ้าที่ไม่มีชายจากป่าช้าบ้าง จากกองหยากเยื่อบ้าง จากร้านตลาดบ้าง มาทำเป็นผ้าสังฆาฏิใช้ ก็คงจะไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วอาศัยเราอยู่โดยธรรมนี้ (๒)

ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยิ่งอาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจดังนี้ว่า 'พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วย บิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้' อนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราเป็นผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอกเป็นวัตร ยินดีในวัตรคือการรับภัตตาหารทั้งดีทั้งเลว เธอเหล่านั้น เมื่อเข้าไปถึงละแวกบ้านแล้ว ถึงใครจะนิมนต์ด้วยอาสนะก็ไม่ยินดี ส่วนเราสิ บางครั้งก็ฉันในที่นิมนต์ แต่ล้วนเป็นข้าวสุกแห้งข้าวสาลีที่เขานำกากออกแล้ว มีแกง และกับหลายอย่าง ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยิ่งอาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจดังนี้ว่า 'พระสมณโคดม ทรงสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วย บิณฑบาตตามมีตามได้' สาวกทั้งหลายของเราผู้ที่ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการเที่ยว บิณฑบาตตามลำดับตรอกเป็นวัตร ยินดีในวัตรคือการรับภัตตาหารทั้งดีทั้งเลว เมื่อเข้าไปยังละแวกบ้านแล้ว ถึงใครจะนิมนต์ด้วยอาสนะก็ไม่ยินดี ก็คงจะไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วอาศัยเราอยู่โดยธรรมนี้ (๓)

ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยิ่งอาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจดังนี้ว่า 'พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วย เสนาสนะตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้' อนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร ถือการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร เธอเหล่านั้นไม่เข้าไปที่มุงตลอด ๘ เดือน ส่วนเราสิบางครั้งอยู่ในเรือนยอดที่ฉาบทา ทั้งข้างในและข้างนอก ลมเข้าไม่ได้ มีลิ้มชิดสนิทดี มีหน้าต่างเปิดปิดได้ ถ้าสาวก ทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยิ่ง

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุหลทายีสุต

อาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจตั้งนี้ว่า 'พระสมณโคดมทรงยินดีด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้' สาวกทั้งหลายของเราผู้ที่ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร ถือการอยู่ในที่แจ้งเป็นวัตรไม่เข้าไปที่มุงตลอด ๘ เดือน ก็คงจะไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วอาศัยเราอยู่โดยธรรมนี้ (๔)

ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้ว ก็ยังอาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจตั้งนี้ว่า 'พระสมณโคดมเป็นผู้สงัด และทรงกล่าวสรรเสริญความสงัด' อนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือเสนาสนะอันสงัดคือป่าชฎอยู่ เธอเหล่านั้นย่อมมาประชุมท่ามกลางสงฆ์เฉพาะเวลาสวดปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน ส่วนเราสีบางคราวก็มากไปด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกของเดียรถีย์ ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้ว ก็ยังอาศัยเราอยู่ด้วยเข้าใจตั้งนี้ว่า 'พระสมณโคดมเป็นผู้สงัด และทรงกล่าวสรรเสริญความสงัด' สาวกทั้งหลายของเราผู้ที่ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือเสนาสนะอันสงัดคือป่าชฎอยู่ ย่อมมาประชุมท่ามกลางสงฆ์เฉพาะเวลาสวดปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน ก็คงจะไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วอาศัยเราอยู่โดยธรรมนี้ (๕)

อุทายี สาวกทั้งหลายย่อมไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเราแล้วอาศัยเราอยู่โดยธรรม ๕ ประการนี้ ด้วยอาการอย่างนี้

ธรรมเป็นเหตุให้ทำความเคารพประการอื่น ๆ

[๒๔๓] อุทายี มีธรรม ๕ ประการอื่นอีกซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้ว ก็ยังอาศัยเราอยู่

ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง

คือ ในธรรมวินัยนี้

๑. สาวกทั้งหลายของเราย่อมสรรเสริญ(เรา) ในอธิศีล^๑ว่า 'พระสมณโคดมเป็นผู้มีศีล ประกอบด้วยศีลชั้นธออย่างยิ่ง' การที่สาวกทั้งหลายของ

เชิงอรรถ :

^๑ อธิศีล ในที่นี้หมายถึงศีลอันยอดเยี่ยม ดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๔๐๒/๑๗๑

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุทหายีสุต

เราสรรเสริญ(เรา) ในอธิศีลว่า ‘พระสมณโคดมเป็นผู้มีศีล ประกอบด้วยศีลชั้นธออย่างยิ่ง’ นี้แล เป็นธรรมประการที่ ๑ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังคงอาศัยเราอยู่

[๒๔๔] ๒. สาวกทั้งหลายของเราจอมสรรเสริญ(เรา) ในญาณทัสสนะ^๑อันยอดเยี่ยมว่า ‘พระสมณโคดมเมื่อทรงรู้เองก็ตรัสว่า ‘เรา’ เมื่อทรงเห็นเองก็ตรัสว่า ‘เราเห็น’ ทรงแสดงธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง มิใช่ทรงแสดงเพื่อความรู้ยิ่ง ทรงแสดงธรรมมีเหตุ มิใช่ทรงแสดงธรรมไม่มีเหตุ ทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ มิใช่ทรงแสดงธรรมไม่มีปาฏิหาริย์’ การที่สาวกทั้งหลายของเราสรรเสริญ(เรา)ในญาณทัสสนะอันยอดเยี่ยมว่า ‘พระสมณโคดมเมื่อทรงรู้เองก็ตรัสว่า ‘เรา’ เมื่อทรงเห็นเองก็ตรัสว่า ‘เราเห็น’ ทรงแสดงธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง มิใช่ทรงแสดงเพื่อความรู้ยิ่ง ทรงแสดงธรรมมีเหตุ มิใช่ทรงแสดงธรรมไม่มีเหตุ ทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ มิใช่ทรงแสดงธรรมไม่มีปาฏิหาริย์’ นี้แล เป็นธรรมประการที่ ๒ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังคงอาศัยเราอยู่

[๒๔๕] ๓. สาวกทั้งหลายของเราจอมสรรเสริญ(เรา)ในอธิปัญญา^๒ว่า ‘พระสมณโคดมทรงมีพระปัญญา ทรงประกอบด้วยพระปัญญาชั้นธอันยิ่ง เป็นไปไม่ได้เลยที่พระสมณโคดมจักไม่ทรงเล็งเห็นถ้อยคำที่ยังไม่มาถึง หรือจักไม่ทรงข่มคำโต้เถียงของฝ่ายอื่นที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เป็นการถูกต้อง มีเหตุผลดี’ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร มีบ้างไหมที่สาวกทั้งหลายของเรา เมื่อรู้ เห็นอย่างนี้ จะพึงพูดสอดขึ้นมา”
“ไม่มี พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ขั้ว ๑๘๕ (จุฬารัตนโคตตสูตร) หน้า ๒๑๖ ในเล่มนี้

^๒ อธิปัญญา หมายถึงปัญญาในมรรค ๔ และผล ๔ ดูเทียบ อภิ.วิ.(แปล) ๓๔/๗๗๐/๕๐๕ อีกนัยหนึ่ง หมายถึงวิปัสสนาปัญญาและมรรคปัญญา (อภิ.วิ.อ. ๗๗๐/๔๘๓)

พระสูตรต้นตอปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุททายีสุต

“อุทายี เราไม่หวังการพำสอนจากสาวกทั้งหลาย ที่แท้สาวกทั้งหลาย ย่อมหวังการพำสอนจากเราเท่านั้น การที่สาวกทั้งหลายของเรา ย่อมสรรเสริญ(เรา)ในอธิปัญญาว่า ‘พระสมณโคดมทรงมีพระปัญญา ทรงประกอบด้วยพระปัญญาชั้นอันยิ่ง เป็นไปไม่ได้เลยที่พระสมณโคดมจักไม่ทรงเล็งเห็นถ้อยคำที่ยังไม่มาถึง หรือจักไม่ทรงชมคำโต้เถียงของฝ่ายอื่นที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เป็นการถูกต้อง มีเหตุผลดี’ นี้แล เป็นธรรมประการที่ ๓ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยเราอยู่

[๒๔๖] ๔. สาวกทั้งหลายของเราผู้ถูกทุกข์ท่วมทับแล้ว ถูกทุกข์ครอบงำแล้ว เพราะทุกข์ใด เธอเหล่านั้นจึงเข้ามาหาเราแล้วถามถึงทุกขอริยสังขันธ์ เราถูกเธอเหล่านั้นถามถึงทุกขอริยสังขันธ์ก็ตอบได้ เราทำให้เธอเหล่านั้นมีจิตยินดีแจ่มชื่นด้วยการตอบปัญหา เธอเหล่านั้นเข้ามาหาเราแล้วถามถึงทุกขสมุทัยอริยสังขันธ์ ฯลฯ ทุกขนิโรธอริยสังขันธ์ ฯลฯ ถามถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังขันธ์ เราถูกเธอเหล่านั้นถามถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังขันธ์ก็ตอบได้ เราทำให้เธอเหล่านั้นมีจิตยินดีแจ่มชื่นด้วยการตอบปัญหา การที่สาวกทั้งหลายของเราผู้ถูกทุกข์ท่วมทับแล้ว ถูกทุกข์ครอบงำแล้วเพราะทุกข์ใด เธอเหล่านั้นจึงเข้ามาหาเราแล้ว ถามถึงทุกขอริยสังขันธ์นั้น เราถูกเธอเหล่านั้นถามถึงทุกขอริยสังขันธ์ก็ตอบได้ เราทำให้เธอเหล่านั้นมีจิตยินดีแจ่มชื่นด้วยการตอบปัญหา เธอเหล่านั้นเข้ามาหาเราแล้วถามถึงทุกขสมุทัยอริยสังขันธ์ ฯลฯ ทุกขนิโรธอริยสังขันธ์ ฯลฯ ถามถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังขันธ์ เราถูกเธอเหล่านั้นถามถึงทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังขันธ์แล้วก็ตอบได้ เราทำให้เธอเหล่านั้นมีจิตยินดีแจ่มชื่นด้วยการตอบปัญหา นี้แล เป็นธรรมประการที่ ๔ ซึ่งเป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยเราอยู่

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

[๒๔๗] ๕. เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติ
ตามย่อมเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

เพราะเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุ
ที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมี^๑อยู่

อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา
ผู้ปฏิบัติตามเจริญสัมมัปปธาน ๔ ประการ

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างฉันทะ^๒ พยายาม ปรรกความเพียร^๓ ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรม^๔ที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น
๒. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
๓. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น
เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

เชิงอรรถ :

^๑ **ที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมี** ในที่นี้หมายถึงพระอรหันตผลอันมีอภิญญาเป็นที่สุด และมี
อภิญญาเป็นบารมี (ม.ม.อ. ๒/๒๔๗/๑๗๗)

^๒ **สร้างฉันทะ** ในที่นี้หมายถึงสร้างความพอใจในกุศลคือความประสงค์จะทำยิ่งขึ้น (ม.ม.อ. ๒/๒๔๗/๑๗๗)

^๓ **ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๒๕ (เสขปฏิบัติทาสูตร) หน้า ๒๙ ในเล่มนี้**

^๔ **บาปอกุศลธรรม** ในที่นี้หมายถึงอาสวะ คือ กามาสวะ (อาสวะคือกาม) (ม.ม.อ. ๒/๒๔๗/๑๘๓)

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสสูตร

๔. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อ
ความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภัยโยภภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที แห่ง
กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

เพราะเจริญสัมมปปธาน ๔ ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้
บรรลุนิพพานแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา
ผู้ปฏิบัติตามเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร^๑(สมาธิที่เกิดจาก
ฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์)
๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร(สมาธิที่เกิดจาก
วิริยะและความเพียรสร้างสรรค์)
๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร(สมาธิที่เกิดจาก
จิตตะและความเพียรสร้างสรรค์)
๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร(สมาธิที่เกิด
จากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์)

เพราะเจริญอิทธิบาท ๔ ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุนิพพาน
แห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา
ผู้ปฏิบัติตามเจริญอินทริย์ ๕ ประการ

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสัทธินทริย์ที่ให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้
๒. เจริญวิริยอินทริย์ ฯลฯ

เชิงอรรถ :

^๑ ฉันทสมาธิ หมายถึงสมาธิที่เกิดจากฉันทะ ปธานสังขาร หมายถึงความเพียรที่มุ่งมั่น(ปธาน) วิริยสมาธิ
จิตตสมาธิ และวิมังสาสมาธิ ก็มีอรรถาธิบายเช่นเดียวกัน ในสูตรนี้ เป็นทั้งโลกิยะและโลกุตตระ (ม.ม.อ.
๑/๑๘๙/๓๙๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปรีพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

๓. เจริญสตินทรีย์ ฯลฯ

๔. เจริญสมาธิทรีย์ ฯลฯ

๕. เจริญปัญญาธิทรีย์ที่จะให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้

เพราะเจริญอินทรีย์ ๕ ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุ
ที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา
ผู้ปฏิบัติตามเจริญผล(ธรรมอันเป็นกำลัง) ๕ ประการ

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสัทธาผลที่จะให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้

๒. เจริญวิริยผล ฯลฯ

๓. เจริญสติผล ฯลฯ

๔. เจริญสมาธิผล ฯลฯ

๕. เจริญปัญญาผล ที่จะให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้

เพราะเจริญผล ๕ ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุด
แห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา
ผู้ปฏิบัติตามเจริญโพชฌงค์(องค์ธรรมแห่งการตรัสรู้) ๗ ประการ

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อม
ไปในโอสลัคคะ (ความสละ)

๒. เจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ฯลฯ

๓. เจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ฯลฯ

๔. เจริญปีติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ

๕. เจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ฯลฯ

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุลาทายีสสูตร

๖. เจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ฯลฯ

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
น้อมไปในโอสถัคคะ (ความสละ)

เพราะเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุ
ที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา
ผู้ปฏิบัติตามเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสัมมาทิฐิ	๒. เจริญสัมมาสังกัปปะ
๓. เจริญสัมมาวาจา	๔. เจริญสัมมากัมมันตะ
๕. เจริญสัมมาอาชีวะ	๖. เจริญสัมมาวายามะ
๗. เจริญสัมมาสติ	๘. เจริญสัมมาสมาธิ

เพราะเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุ
ที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

[๒๔๘] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลาย
ของเราผู้ปฏิบัติตาม เจริญวิโมกข์(ธรรมเครื่องหลุดพ้น) ๘ ประการ^๑ คือ

๑. สาวกผู้มีรูปเห็นรูปทั้งหลาย นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๑
๒. สาวกผู้มีอรุปรสสัญญาภายในเห็นรูปทั้งหลายภายนอก นี่เป็นวิโมกข์
ประการที่ ๒
๓. สาวกน้อมใจไปว่า 'งาม' นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๓
๔. สาวกบรรลุอากาศาสนัญญาตนฉานโดยกำหนดว่า 'อากาศหาที่สุด
มิได้' อยู่ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนัตต-
สัญญาโดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๔

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ม. (แปล) ๑๐/๑๗๔/๑๒๒, ที.ปา. ๑๑/๓๓๙/๒๓๐, อัง.อภฺฐก. (แปล) ๒๓/๖๖/๓๖๘-๓๖๙

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุลทายีสุต

๕. สาวกล่วงอากาศาณญายตนฉานโดยประการทั้งปวง บรรล

วิญญาณญายตนฉานอยู่โดยกำหนดว่า 'วิญญาณหาที่สดมิได้' อยู่
นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๕

๖. สาวกล่วงอากาศัญญายตนฉานโดยประการทั้งปวง บรรล

อากาศัญญายตนฉานโดยกำหนดว่า 'ไม่มีอะไร' อยู่ นี้เป็นวิโมกข์
ประการที่ ๖

๗. สาวกล่วงอากาศัญญายตนฉานโดยประการทั้งปวง บรรล

เนวส์ัญญานาสัญญายตนฉานอยู่ นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๗

๘. สาวกล่วงเนวส์ัญญานาสัญญายตนฉานโดยประการทั้งปวง บรรล

สัจญญาเวทยิตนิโรธอยู่ นี้เป็นวิโมกข์ประการที่ ๘

เพราะเจริญวิโมกข์ ๘ ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลที่สุด
แห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

[๒๔๙] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลาย
ของเราผู้ปฏิบัติตาม เจริญอภิกายตนะ^๑ ๘ ประการ คือ

๑. สาวกผู้หนึ่งมีรูปสัจญญาภายใน^๒ เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดเล็ก
มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงารูปเหล่านั้นได้ มีสัจญญาอย่างนี้ว่า 'เรา
เราเห็น' นี้เป็นอภิกายตนะประการที่ ๑

๒. สาวกผู้หนึ่งมีรูปสัจญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่
มีสีสันดีหรือไม่ดี ครอบงารูปเหล่านั้นได้ มีสัจญญาอย่างนี้ว่า 'เรา
เราเห็น' นี้เป็นอภิกายตนะประการที่ ๒

เชิงอรรถ :

^๑ อภิกายตนะ หมายถึงเหตุครอบงำ เหตุที่มีอิทธิพล ได้แก่ญาณหรือฉานที่เป็นเหตุครอบงำนิวรรณ์ ๕ และ
อารมณ์ทั้งหลาย คำนี้มาจาก อภิ+อายตนะ ที่ชื่อว่า อภิ เพราะครอบงำอารมณ์ และชื่อว่า อายตนะ
เพราะเป็นที่เกิดความสุขอันวิเศษแก่พระโยคีทั้งหลาย เพราะเป็นมนายตนะและชัมมายตนะ (อง.อฎฐก.อ.
๓/๖๕/๒๗๐, อง.อฎฐก.ฎีกา ๓/๖๑-๖๕/๓๐๒, ที.ม.อ. ๒/๑๗๓/๑๖๔, ม.ม.อ. ๒/๒๔๙/๑๘๗)

^๒ มีรูปสัจญญาภายใน หมายถึงจำได้หมายรู้รูปภายในโดยการบริกรรมรูปภายในที่ยังไม่ถึงอัปปนา (อง.
อฎฐก.อ. ๓/๖๕/๒๗๐, ม.ม.อ. ๒/๒๔๙/๑๘๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุณฑายสูตร

๓. สาวกผู้หนึ่งมีอรูปสัณญาภายใน^๑ เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดเล็ก มีสีสันดีหรือไม่ดี ครองงารูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรา รู้ เรา เห็น' นี้เป็นอภิภายตนะประการที่ ๓
๔. สาวกผู้หนึ่งมีอรูปสัณญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่ มีสีสันดีหรือไม่ดี ครองงารูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรา รู้ เรา เห็น' นี้เป็นอภิภายตนะประการที่ ๔
๕. สาวกผู้หนึ่งมีอรูปสัณญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ดอกผักตบที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม หรือผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้าน ที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม แมงฉันใด สาวกผู้หนึ่งมีอรูปสัณญาภายใน ก็ฉันนั้น เหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ครองงารูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรา รู้ เรา เห็น' นี้เป็นอภิภายตนะประการที่ ๕
๖. สาวกผู้หนึ่งมีอรูปสัณญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม ดอกกรรณิการที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม หรือผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้าน ที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม แมงฉันใด สาวกผู้หนึ่งมีอรูปสัณญาภายใน ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม ครองงารูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรา รู้ เรา เห็น' นี้เป็นอภิภายตนะประการที่ ๖

เชิงอรรถ :

^๑ มีอรูปสัณญาภายใน หมายถึงปราศจากการบริกรรมในรูปภายใน เพราะไม่ให้อรูปสัณญาเกิดขึ้น (อง. อฎฐก.อ. ๓/๖๕/๒๗๑, ม.ม.อ. ๒/๒๔๙/๑๘๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

๗. สาวกผู้หนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม ดอกขบาที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง และมีสีแดงเข้ม หรือผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้าน ที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม แม้งั้นใด สาวกผู้หนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน ก็ฉนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม ครอบงารูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็นอภิภายตนะประการที่ ๗

๘. สาวกผู้หนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกสีขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ดาวประกายพริกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว และมีสีขาวเข้ม หรือผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้าน ที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม แม้งั้นใด สาวกผู้หนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน ก็ฉนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ครอบงารูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า 'เรารู้ เราเห็น' นี้เป็นอภิภายตนะประการที่ ๘

เพราะเจริญอภิภายตนะ ๘ ประการนั้นแล^๑ สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมี^๒อยู่

[๒๕๐] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตามเจริญกสิณายตนะ^๓ (บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์) ๑๐ ประการ คือ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อัง.ทสก. (แปล) ๒๔/๒๙/๗๑-๗๓, ที.ปา. ๑๑/๓๔๖/๒๓๗-๒๓๘

^๒ บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมี ในที่นี้หมายถึงเหล่าสาวกเจริญธรรมในสติปัฏฐานเป็นต้น ก่อน จากนั้นจึงบรรลุอรหัตตผล หรือเป็นผู้บรมวิสัยในอภิภายตนะ ๘ ประการนี้ (ม.ม.อ. ๒/๒๔๙/๑๘๙)

^๓ กสิณายตนะ หมายถึงที่เกิดหรือที่เป็นไปแห่งธรรมทั้งหลายโดยบริกรรมกสิณเป็นอารมณ์ คำว่า กสิณ หมายถึงวัตถุสำหรับเพ่งเพื่อจงใจให้เป็นสมาธิทั้งหมดหรือสิ้นเชิง กล่าวคือวัตถุสำหรับแผ่ไปไม่เหลือ ไม่ปักใจอยู่ในอารมณ์กัมมัฏฐานเพียงอารมณ์เดียว (อัง.ทสก.อ. ๓/๒๕/๓๓๓, อัง.ทสก.ฎีกา ๒/๒๕/๓๙๕)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

๑. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดปฐวีกสิณ(กสิณคือดิน) เบื้องบน เบื้องต่ำ
เบื้องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ
๒. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดอาโปกสิณ(กสิณคือน้ำ) ฯลฯ
๓. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดเตโชกสิณ(กสิณคือไฟ) ฯลฯ
๔. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดวาโยกสิณ(กสิณคือลม) ฯลฯ
๕. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดนิลกสิณ(กสิณคือสีเขียว) ฯลฯ
๖. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดปีตกสิณ(กสิณคือสีเหลือง) ฯลฯ
๗. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดโลหิตกสิณ(กสิณคือสีแดง) ฯลฯ
๘. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดโอทาทกสิณ(กสิณคือสีขาว) ฯลฯ
๙. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดอากาศกสิณ(กสิณคือที่ว่างเปล่า) ฯลฯ
๑๐. สวากผู้หนึ่งยอมรู้ชัดวิญญานกสิณ(กสิณคือวิญญาน) เบื้องบน
เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ

เพราะเจริญกสิณายตนะ ๑๐ ประการนั้นแล^๑ สวากของเราเป็นอันมากจึงได้
บรรลุนิพพานแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

ฉาน ๔

[๒๕๑] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สวากทั้งหลาย สวากทั้งหลาย
ของเราผู้ปฏิบัติตาม เจริญฉาน ๔ ประการ

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฉาน ที่มีวิตก
วิจาร์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ
ด้วยปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกรู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของ
ร่างกายที่ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง พนักงานสรงสนาน
หรือลูกลมพนักงานสรงสนานผู้ชำนาญ เทพวงดูตัวลงในภาชนะสัมฤทธิ์

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อัง.ทสก. (แปล) ๒๔/๒๙/๗๐

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุหลทายีสุต

แล้วเอาน้ำประพรมให้ติดเป็นก้อน พอตกเย็นก้อนฤดูที่ยางซึมไปจับก็ติดกันหมด ไม่กระจายออก แม้งั้นใด ภิกษุก็ฉนั้นเหมือนกัน ทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น เอิบอím ด้วยปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก รู้สึกซาบซ่าอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง

๒. เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน ฯลฯ อยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น เอิบอím ด้วยปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิรู้สึกซาบซ่าอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่ถูกต้อง ห่วงน้ำลึก เป็นวังวน ไม่มีทางที่กระแสน้ำจะไหลเข้าได้ ทั้งด้านตะวันออก ด้านตะวันตก ด้านเหนือ และด้านใต้ ฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาล แต่กระแสน้ำเย็นพุขึ้นจากห้วงน้ำนั้นแล้วทำห้วงน้ำนั้นให้ชุ่มชื้น เอิบอím เนื่องนองไปด้วยน้ำเย็น ไม่มีส่วนไหนของห้วงน้ำนั้นที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง แม้งั้นใด ภิกษุก็ฉนั้นเหมือนกัน ทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น เอิบอím ด้วยปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิรู้สึกซาบซ่าอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่ถูกต้อง

๓. เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกายบรรลุตติยฌาน ฯลฯ อยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น อímเอิบด้วยสุขอันไม่มีปีติรู้สึกซาบซ่าอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มีปีติจะไม่ถูกต้อง ในกอบัวเขียว(อุบล) กอบัวหลวง(ปทุม) หรือกอบัวขาว(บุณฑริก) ดอกบัวเขียว ดอกบัวหลวงหรือดอกบัวขาวบางเหล่าที่เกิด เจริญเติบโตในน้ำ ยังไม่พ่นน้ำ จมอยู่ใต้น้ำ มีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกบัวเหล่านั้นชุ่มชื้น เอิบอím ซาบซึมด้วยน้ำเย็นตั้งแต่ยอดถึงเหง้า ไม่มีส่วนไหนของดอกบัวเขียวดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาวทั่วทุกดอก ที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง แม้งั้นใด ภิกษุก็ฉนั้นเหมือนกัน ทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น เอิบอím ด้วยสุขอันไม่มีปีติรู้สึกซาบซ่าอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มีปีติจะไม่ถูกต้อง

พระสูตรต้นตอปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุทหายีสสูตร

๔. เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุ
บรรลุดุคตถณาน ฯลฯ อยู่ เธอมีใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง นั่งแผ่ไป
ทั่วกายนี้ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องจะไม่
ถูกต้อง บุรุษนั่งใช้ผ้าขาวคลุมตัวตลอดศีรษะ ไม่มีส่วนไหนของร่าง
กายที่ผ้าขาวจะไม่ปกคลุม แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีใจ
อันบริสุทธิ์ผุดผ่อง นั่งแผ่ไปทั่วกายนี้ ไม่มีส่วนไหนของร่างกาย
ที่ใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง

เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วเจริญญาณ ๔ ประการนั้นแล สวาง
ของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

วิชา ๘ ประการ

๑. วิปัสสนาญาณ

[๒๕๒] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลาย
ของเราผู้ปฏิบัติตามรู้ชัดอย่างนี้ว่า ‘กายของเรานี้คุ้มกันเป็นรูปร่างประกอบขึ้นจาก
มหาภูตรูป ๔ เกิดจากมารดาบิดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมกุมมาส ไม่เพียงแต่
ต้องอบ ต้องนวดเพ็น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา วิญญาณของเรา
อาศัยและเนื่องอยู่ในกายนี้’ แก้วไพฑูรย์อันงดงาม ตามธรรมชาติมีแปดเหลี่ยม
ที่เจียรระไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัดส่วน มีด้ายสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว
หรือสีนวลร้อยอยู่ข้างใน คนตาถึงหยิบแก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือแล้วพิจารณาว่า
‘แก้วไพฑูรย์อันงดงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรระไนดีแล้ว สุกใส เป็น
ประกายได้สัดส่วนมีด้ายสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว หรือสีนวลร้อยอยู่ข้างใน’
ได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย แม้ฉันใด เราก็คฉันนั้นเหมือนกัน ได้บอก
ข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตามยอมรู้ชัดอย่างนี้ว่า
‘กายของเรานี้คุ้มกันเป็นรูปร่าง ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากมารดาบิดา
เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมกุมมาส ไม่เพียงแต่ ต้องอบ ต้องนวดเพ็น มีอันแตก
กระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา วิญญาณของเราอาศัยและเนื่องอยู่ในกายนี้’

เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วรู้ชัดอย่างนี้นั้นแล สวางของเราเป็น
อันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

๒. มโนมยิทธิญาณ

[๒๕๓] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตามเนรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปที่เกิดแต่ใจ มีอวัยวะครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง เปรียบเหมือนคนชักไม้ส้อมออกจากหม้อปล้อง เขาเห็นอย่างนี้ว่า 'นี่คือหม้อปล้อง นี่คือไม้ ส้อมปล้องเป็นอย่างหนึ่ง ไม้ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ไม้ถูกชักออกมาจากหม้อปล้องนั่นเอง'

คนชักดาบออกจากฝัก เขาเห็นอย่างนี้ว่า 'นี่คือดาบ นี่คือฝัก ดาบเป็นอย่างหนึ่ง ฝักก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ดาบถูกชักออกมาจากฝักนั่นเอง'

หรือคนดึงงูออกจากคราบ เขาเห็นอย่างนี้ว่า 'นี่คืองู นี่คือคราบ งูเป็นอย่างหนึ่ง คราบก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่งูถูกดึงออกจากคราบนั่นเอง' แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน ได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วยอมเนรมิตกายอื่นจากกายนี้ได้ มีรูปที่เกิดแต่ใจ มีอวัยวะครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง

เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วเนรมิตกายนั้นแล สาวกทั้งหลายของเราเป็นอันมากจึงบรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

๓. อิทธิวิธญาณ

[๒๕๔] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตาม แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือตกลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์ดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มากมีอำนาจมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้ เปรียบเหมือนช่างหม้อหรือลูกมือช่างหม้อผู้ชำนาญ เมื่อนวดดินเหนียวดีแล้วพึงทำภาชนะที่ต้องการให้สำเร็จได้

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุลาหยาสูต

ช่างงาหรือลูกมือช่างงาผู้ชำนาญ เมื่อแต่งงาดีแล้ว ฟังทำเครื่องงาชนิดที่
ต้องการให้สำเร็จได้

ช่างทองหรือลูกมือช่างทองผู้ชำนาญ เมื่อหลอมทองดีแล้ว ฟังทำทอง
รูปพรรณชนิดที่ต้องการให้สำเร็จได้ แม้ฉันทิ เราก็จันทินั้นเหมือนกัน ได้บอกข้อ
ปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้ว
ยอมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดง
เป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไป
ได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือตกลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้
เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศ
เหมือนนกบินไปก็ได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์ดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มากมีอำนาจ
มากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วแสดงฤทธิ์นั้นแล สาวกของเราเป็น
อันมากจึงบรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

๘. ทิพพโสตธาตญาณ

[๒๕๕] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลาย
ของเราผู้ปฏิบัติตามได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ (๑) เสียงทิพย์ (๒) เสียงมนุษย์ ทั้งที่
อยู่ไกลและใกล้ด้วยหุทธิพยอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ คนเป่าสังข์ที่แข็งแรง จะฟังยังคน
ให้รู้ตลอดทิศทั้ง ๔ โดยไม่ยาก แม้ฉันทิ เราก็จันทินั้นเหมือนกัน ได้บอกข้อปฏิบัติ
แก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วยอม
ได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ (๑) เสียงทิพย์ (๒) เสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้
ด้วยหุทธิพยอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วได้ยินเสียง ๒ ชนิดนั้นแล สาวกทั้งหลาย
ของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุลทายีสุต

๕. เจโตปริยญาณ

[๒๕๖] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตาม กำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน คือ

จิตมีราคะก็รู้ว่า 'จิตมีราคะ' หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากราคะ'

จิตมีโทสะก็รู้ว่า 'จิตมีโทสะ' หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากโทสะ'

จิตมีโมหะก็รู้ว่า 'จิตมีโมหะ' หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากโมหะ'

จิตหดหู่ก็รู้ว่า 'จิตหดหู่' หรือจิตฟุ้งซ่านก็รู้ว่า 'จิตฟุ้งซ่าน'

จิตเป็นมหัคคตะ^๑ก็รู้ว่า 'จิตเป็นมหัคคตะ' หรือจิตไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ว่า 'จิตไม่เป็นมหัคคตะ'

จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า 'จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า' หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า 'จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า'

จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่า 'จิตเป็นสมาธิ' หรือจิตไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่า 'จิตไม่เป็นสมาธิ'

จิตหลุดพ้นก็รู้ว่า 'จิตหลุดพ้น' หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้ว่า 'จิตไม่หลุดพ้น'

ชายหนุ่มหญิงสาวที่ชอบการแต่งตัว เมื่อส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกใสสะอาด หรือในภาชนะน้ำใส หนามีใฝ่ฝาก็รู้ว่า มีใฝ่ฝ่า หรือไม่มีใฝ่ฝ่าก็รู้ว่า ไม่มีใฝ่ฝ่า แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน ได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วยอมกำหนดรู้จิตของสัตว์ และคนอื่นด้วยจิตของตน คือ

จิตมีราคะก็รู้ว่า 'จิตมีราคะ' หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากราคะ'

จิตมีโทสะก็รู้ว่า 'จิตมีโทสะ' หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ว่า 'จิตปราศจากโทสะ'

จิตมีโมหะ ... หรือจิตปราศจากโมหะ ...

จิตหดหู่ ... หรือจิตฟุ้งซ่าน ...

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒๐ (อัญจนนาครสูตร) หน้า ๒๑ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๓๐๓ }

พระสูตรต้นตอปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุหลทายีสุต

จิตเป็นมหัคคตะ ... หรือจิตไม่เป็นมหัคคตะ ...

จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ... หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ...

จิตเป็นสมาธิ ... หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ...

จิตหลุดพ้นก็รู้ว่า 'จิตหลุดพ้น' หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้ว่า 'จิตไม่หลุดพ้น'

เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วรู้จิตผู้อื่นนั้นแล สาวกของเราเป็นอัน
มากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

๖. ปุพเพนิวาसानุสสติญาณ

[๒๕๗] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลาย
ของเราผู้ปฏิบัติตาม ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง
๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง
๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง
ตลอดสังวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์
และวิวัฏฏ์^๑ เป็นอันมากบ้างว่า 'ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ
มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น
แม้ในภพนั้น เราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมี
อายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้' เฮอร์ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ
พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ คนจากบ้านตนไปบ้านอื่น แล้วจาก
บ้านนั้นไปยังบ้านอื่นอีก เขาจากบ้านนั้นกลับมายังบ้านเดิมของตนระลึกได้อย่างนี้ว่า
'เราได้จากบ้านตนไปบ้านอื่น ในบ้านนั้น เราได้ยีน นิ่ง พุด นิ่งเฉยอย่างนั้น ๆ
เราได้จากแม่บ้านนั้นไปยังบ้านโน้น แม่ในบ้านนั้น เราก็ได้ยีน นิ่ง พุด นิ่งเฉย

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๔ (กัณฑ์กรสูตร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุฬทายีสุต

อย่างนั้น ๆ แล้วกลับจากบ้านนั้นมายังบ้านเดิมของตน' แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้น เหมือนกัน ได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตาม ข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วยอมระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติ บ้าง ฯลฯ เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมลักษณะทั่วไปและชีวประวัติ อย่างนี้

เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วระลึกชาติได้นั้นแล สาวกของเราเป็น อันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

๗. ทิพพจักขุญาณ

[๒๕๘] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลาย ของเราผู้ปฏิบัติตาม เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและ ไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้ เป็นไปตามกรรมว่า 'หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วลีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้าย พระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขา หลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก แต่หมู่มสัตว์ที่ประกอบ กายสุจริต วลีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดใน สุตติโลกสวรรค์' เธอเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและ ไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็น ไปตามกรรมอย่างนี้แล เรือน ๒ หลังที่ใช้ประตुर่วมกัน คนตาดียืนอยู่ระหว่าง เรือน ๒ หลังนั้น เห็นหมู่มชนกำลังเข้าไปสู่เรือนบ้าง ออกจากเรือนบ้าง เดินรอบ ๆ บ้าง แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน ได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลาย ของเราผู้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วยอมเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๗. มหาสกุณฑายิสุตระ

ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ์เหนือ
มนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฯลฯ^๑

เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วเห็นสัตว์กำลังจติ กำลังเกิดนั้นแล สวาก
ทั้งหลายของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

๘. อาสวัคชยญาณ

[๒๕๙] อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สวากทั้งหลาย สวาก
ทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตาม ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ
เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน สระน้ำใสสะอาดไม่ขุ่น
มีवनยอดภูเขา คนมีดาตัพยที่ขอบสระนั้น เห็นหอยโข่งและหอยกาบ ก้อนกรวด
และก้อนหิน หรือฝูงปลา กำลังแหวกว่ายอยู่บ้าง หยดอยู่บ้าง ในสระนั้น ก็คิด
อย่างนี้ว่า ‘สระน้ำนี้ ใสสะอาด ไม่ขุ่นมี หอยโข่งและหอยกาบ ก้อนกรวดและก้อนหิน
หรือฝูงปลา เหล่านี้กำลังแหวกว่ายอยู่ก็มี หยดอยู่ก็มี ในสระนั้น’ แม้ฉันใด^๒ เราก็
ฉันนั้นเหมือนกัน ได้บอกข้อปฏิบัติแก่สวากทั้งหลาย สวากทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติ
ตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วย่อมทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ
เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

เพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้วรู้แจ้งวิมุตตินั้นแล สวากของเราเป็น
อันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่

นี้แล เป็นธรรมประการที่ ๕ ซึ่งเป็นเหตุให้สวากทั้งหลายของเราสักการะ เคารพ
นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยเราอยู่

อุทายี ธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นเหตุให้สวากทั้งหลายของเราสักการะ
เคารพ นับถือ บูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยเราอยู่”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสาธิตนี้แล้ว สกุณฑายิปริพาชกมีใจยินดีชื่นชมพระภาสิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาสกุณฑายิสุตระที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๑๕ (กัณฑ์ทศสุต) หน้า ๑๗-๑๘ ในเล่มนี้

^๒ ดูเทียบ ที.สี. (แปล) ๙/๒๒๖-๒๔๙/๗๕-๘๔

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๘. สมณมุณฑิกสูตร

๘. สมณมุณฑิกสูตร

ว่าด้วยปริพพาชกชื่ออุคคาหมานะ สมณมุณฑิกานุตร

[๒๖๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ปริพพาชกชื่ออุคคาหมานะ สมณมุณฑิกานุตร
กับปริพพาชกประมาณ ๕๐๐ คน พร้อมด้วยปริพพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ อาศัยอยู่ใน
อารามของพระนางมัลลิกาเทวีชื่อเอกศालา ซึ่งแวดล้อมด้วยต้นมะพลับ อันเป็นที่
ประชุมแสดงลัทธิ ครั้งนั้น ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะ ออกจากกรุงสาวัตถีเพื่อเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคแต่ยงวัน ได้คิดว่า

“บัดนี้ไม่ใช่เวลาที่จะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นอยู่ บัดนี้
ไม่ใช่เวลาที่จะเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายผู้บำเพ็ญเพียรทางใจ ภิกษุทั้งหลายผู้บำเพ็ญเพียร
ทางใจยังหลีกเร้นอยู่ ทางที่ดี เราควรเข้าไปหาอุคคาหมานปริพพาชก สมณมุณฑิกานุตร
ที่อารามของพระนางมัลลิกาเทวีชื่อเอกศาลา ซึ่งแวดล้อมด้วยต้นมะพลับ อันเป็น
ที่ประชุมแสดงลัทธิ”

ลำดับนั้น ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะจึงเข้าไปหาอุคคาหมานปริพพาชก สมณมุณฑิกานุตร
ถึงอารามของพระนางมัลลิกาเทวีชื่อเอกศาลา ซึ่งแวดล้อมด้วยต้นมะพลับ อันเป็น
ที่ประชุมแสดงลัทธิ

ไตรจฉานกถา

สมัยนั้น อุคคาหมานปริพพาชก สมณมุณฑิกานุตรกำลังนั่งสนทนาอยู่กับ
ปริพพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ผู้กำลังสนทนาถึงไตรจฉานกถา^๑ต่าง ๆ ด้วยเสียงดังอื้ออึง
คือ พุดเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่อง
การรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม
เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมืองหลวง เรื่องชนบท เรื่องสตรี

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๒๒๓ (สันทกสูตร) หน้า ๒๖๐ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๓๐๗ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพาชกวรรค]

๘. สมณมุณฑิกสูตร

(เรื่องบุรุษ) เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตลก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ลวงลับไปแล้ว เรื่อง เบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญ และความเสื่อม อย่างนั้น ๆ

อุคคาหมานปริพาชก สมณมุณฑิกานุตร ได้เห็นช่างไม้ชื่อปัญจกังคะกำลังเดิน มาแต่ไกล จึงห้ามบริษัทของตนว่า

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดเจียมหนอย อย่าส่งเสียงอื้ออึง นี่คือช่างไม้ชื่อ ปัญจกังคะผู้เป็นสาวกของพระสมณโคดมกำลังเดินมา ท่านเป็นสาวกคนหนึ่งบรรดา สาวกของพระสมณโคดมผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ผู้อาศัยอยู่ ณ กรุงสาวัตถี ท่านเหล่านั้นชอบเสียงเบา แนะนำให้พูดกันเบา ๆ สรรเสริญคุณของคนทีพูดเสียงเบา บางทีช่างไม้ชื่อปัญจกังคะทราบว่าเป็นบริษัทเสียงเบา ท่านอาจจะเข้ามาหากก็ได้”

ลำดับนั้น ปริพาชกเหล่านั้นจึงได้พากันนิ่ง

วาทะของปริพาชก

[๒๖๑] ลำดับนั้น ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะได้เข้าไปหาอุคคาหมานปริพาชก สมณมุณฑิกานุตรถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร อุคคาหมานปริพาชก สมณมุณฑิกานุตรได้กล่าวกับช่างไม้ชื่อปัญจกังคะว่า

“ช่างไม้ เราบัญญัติบุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการว่า เป็นผู้ มีกุศลเพียงพร้อม มีกุศลยอดเยี่ยม เป็นสมณะผู้บรรลุลหณะชั้นสูงที่ควรบรรล ไม่มีใครสู้วาทะได้

ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ บุคคลในโลกนี้

๑. ไม่ทำกรรมชั่วทางกาย
๒. ไม่กล่าววาจาชั่ว
๓. ไม่ดำริความดำริชั่ว
๔. ไม่ประกอบอาชีพชั่ว

ช่างไม้ เราบัญญัติบุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล้ว เป็นผู้ มีกุศลเพียงพร้อม มีกุศลยอดเยี่ยม เป็นสมณะผู้บรรลุลหณะชั้นสูงที่ควรบรรล ไม่มีใครสู้วาทะได้”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๘. สมณมุณฑิกสูตร

ลำดับนั้น ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะ ไม่ยินดี ไม่คัดค้านภษิตของอุคคาหมาน-
ปริพพาชก สมณมุณฑิกาบุตร ลุกจากอาสนะจากไปด้วยคิดว่า “เราจักรู้ทั่วถึง
เนื้อความแห่งภษิตนี้ ในสำนักของพระผู้มีพระภาค” จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลเรื่องที่สนทนาปราศรัย
กับอุคคาหมานปริพพาชก สมณมุณฑิกาบุตรให้พระผู้มีพระภาคฟังทั้งหมด

[๒๖๒] เมื่อช่างไม้ชื่อปัญจกังคะกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้
ตรัสว่า

“ช่างไม้ เมื่อเป็นอย่างนี้ เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ ก็จักเป็นผู้มีกุศลเพียบพร้อม
มีกุศลยอดเยี่ยม เป็นสมณะผู้บรรลุธรรมชั้นสูงที่ควรบรรลุ ไม่มีใครสู้ว่าหะได้

แท้จริง เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่กายก็ยังไม่รู้จัก^๑ จักทำกรรมชั่ว
ทางกายได้ที่ไหนเล่า นอกจากจะมีเพียงอาการนอนดิ้นรน เด็กอ่อนที่ยังนอน
หงายอยู่ แม้แต่วาจาก็ยังไม่รู้จัก^๒ จักกล่าววาจาชั่วได้ที่ไหนเล่า นอกจากจะมีเพียงการ
ร้องไห้ เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่ความดำริก็ยังไม่รู้จัก^๓ จักดำริชั่วได้แต่
ที่ไหนเล่า นอกจากจะมีการส่งเสียงร้อง เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ แม้แต่การ
เล็งขีพก็ยังไม่รู้จัก^๔ จักเล็งขีพชั่วได้ที่ไหนเล่า นอกจากการตีม้านมของมารดา

ช่างไม้ เมื่อเป็นอย่างนี้ เด็กอ่อนที่ยังนอนหงายอยู่ก็จักเป็นผู้มีกุศลเพียบพร้อม
มีกุศลยอดเยี่ยม เป็นสมณะผู้บรรลุธรรมชั้นสูงที่ควรบรรลุ ไม่มีใครสู้ว่าหะได้

[๒๖๓] ช่างไม้ เราบัญญัติบุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการว่า
มิใช่ผู้มิกุศลเพียบพร้อม มิใช่ผู้มิกุศลยอดเยี่ยม มิใช่สมณะผู้บรรลุธรรมชั้นสูงที่ควร
บรรลุไม่มีใครสู้ว่าหะได้ แต่บุรุษบุคคลนี้ยังดีกว่าเด็กอ่อนที่นอนหงายอยู่บ้าง

เชิงอรรถ :

^๑ กายก็ยังไม่รู้จัก หมายถึงไม่รู้จักความแตกต่างว่า กายของตน กายของผู้อื่น (ม.ม.อ. ๒/๒๖๒/๑๙๔)

^๒ วาจาก็ยังไม่รู้จัก หมายถึงไม่รู้จักความแตกต่างว่า วาจาผิด วาจาชอบ (ม.ม.อ. ๒/๒๖๒/๑๙๔)

^๓ ความดำริก็ยังไม่รู้จัก หมายถึงไม่รู้จักความแตกต่างว่า ความดำริผิด ความดำริชอบ (ม.ม.อ. ๒/๒๖๒/๑๙๔)

^๔ การเล็งขีพก็ยังไม่รู้จัก หมายถึงไม่รู้จักความแตกต่างว่า อาชีพผิด อาชีพชอบ (ม.ม.อ. ๒/๒๖๒/๑๙๔)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๘. สมณมุณฑิกสูตร

ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ บุรุษบุคคลในโลกนี้

๑. ไม่ทำกรรมชั่วทางกาย
๒. ไม่กล่าววาจาชั่ว
๓. ไม่ดำริความดำริชั่ว
๔. ไม่ประกอบอาชีพชั่ว

เราบัญญัติบุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แลว่า มิใช่ผู้มีกุศลเพียงพร้อม มิใช่ผู้มีกุศลยอดเยี่ยม มิใช่สมณะผู้บรรลุธรรมชั้นสูงที่ควรบรรลุ ไม่มีใครสู้ว่าหะได้ แต่บุรุษบุคคลนี้ยังดีกว่าเด็กอ่อนที่นอนหงายอยู่บ้าง

ข้างไม่ เราบัญญัติบุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการว่า เป็นผู้มีกุศลเพียงพร้อม มีกุศลยอดเยี่ยม เป็นสมณะผู้บรรลุธรรมชั้นสูงที่ควรบรรลุ ไม่มีใครสู้ว่าหะได้

เสขธรรม

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ศีลเหล่านี้เป็นอกุศล เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ศีลเป็นอกุศล มีสมุฏฐานมาจากจิตนี้ เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ศีลเป็นอกุศลดับไปโดยไม่เหลือในที่นี้ เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลที่เป็นอกุศล เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ศีลเหล่านี้เป็นกุศล เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ศีลเป็นกุศลมีสมุฏฐานมาแต่จิตนี้ เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ศีลเป็นกุศลดับไปโดยไม่เหลือในที่นี้ เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลที่เป็นกุศล เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ความดำริเหล่านี้เป็นอกุศล เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ความดำริที่เป็นอกุศลมีสมุฏฐานมาแต่จิตนี้ เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๘. สมณมุณฑิกสูตร

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ความดำริที่เป็นอกุศลดับไปโดยไม่เหลือในที่นี้ เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริที่เป็นอกุศล เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ความดำริเหล่านี้เป็นกุศล เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ความดำริเป็นกุศลมีสมุฏฐานมาแต่จิตนี้ เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่ความดำริที่เป็นอกุศลดับไปโดยไม่เหลือในที่นี้ เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เรากล่าวว่า 'ข้อที่บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริที่เป็นอกุศล เป็นสิ่งที่บุคคลควรรู้'

เสขธรรมว่าด้วยศีล

[๒๖๔] ศีลที่เป็นอกุศล เป็นอย่างไร

คือ กายกรรมที่เป็นอกุศล วาจกรรมที่เป็นอกุศล การเลี้ยงชีพที่เป็นบาปเหล่านี้ เราเรียกว่า 'ศีลที่เป็นอกุศล'

ศีลที่เป็นอกุศลเหล่านี้มีอะไรเป็นสมุฏฐาน

คือ แม้สมุฏฐานแห่งศีลที่เป็นอกุศลเหล่านั้น เราก็ได้กล่าวไว้แล้ว สมุฏฐานแห่งศีลนี้ควรกล่าวว่า 'มีจิตเป็นสมุฏฐาน'

จิตดวงไหนเล่า

แท้จริงจิตมีหลายดวง มีหลายอย่าง มีหลายประการ คือ จิตที่มีราคะ จิตที่มีโทสะ และจิตที่มีโมหะ^๑ ศีลที่เป็นอกุศลมีจิตเหล่านี้เป็นสมุฏฐาน

เชิงอรรถ :

^๑ มีราคะ ได้แก่จิตที่สหระคตด้วยโลภะ ๘ ดวง มีโทสะ ได้แก่จิตที่สัมปยุตด้วยปฏิกะ ๒ ดวง มีโมหะ ได้แก่จิตที่สหระคตด้วยวิจิกิจฉาและอุทธัจจะ ๒ ดวงก็ถูก แม้อกุศลจิตทุกดวงก็ถูก (ม.ม.อ. ๒/๒๖๔/๑๙๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๘. สมณมุลทิกสูตร

ศีลที่เป็นอกุศลเหล่านี้ดับไปโดยไม่เหลือในที่ไหน

คือ แม้ความดับแห่งศีลที่เป็นอกุศลเหล่านั้น เราก็ได้กล่าวไว้แล้ว ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ ละกายทุจริต เจริญกายสุจริต ละวจีทุจริต เจริญวจีสุจริต ละมโนทุจริต
เจริญมโนสุจริต ละมิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ ศีลที่เป็นอกุศลเหล่านี้
ดับไปโดยไม่เหลือในธรรมเหล่านี้^๑

ผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลที่เป็นอกุศล

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ
ป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น
๒. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละ
บาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
๓. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำ
กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
๔. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ
ความดำรงอยู่ ไม่เสื่อมหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่ง
กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ข้างไม่ บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลที่เป็น
อกุศล

[๒๖๕] ศีลที่เป็นกุศล เป็นอย่างไร

คือ กายกรรมที่เป็นกุศล วจีกรรมที่เป็นกุศล และแม่อาชีวะอันบริสุทธิ์ก็
รวมอยู่ในศีล เหล่านี้เราเรียกว่า 'ศีลที่เป็นกุศล'

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมเหล่านี้ ในที่นี้หมายถึงโสดาปัตติผล ซึ่งมีศีลคือการสังวรในพระปาติโมกข์ เป็นที่ดับสนิทแห่งศีล
ที่เป็นอกุศล (ม.ม.อ. ๒/๒๖๔/๑๙๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๘. สมณมุณฑิกสูตร

ศีลที่เป็นกุศลเหล่านี้มีอะไรเป็นสมณฐาน

คือ แม้สมณฐานแห่งศีลที่เป็นกุศลเหล่านั้น เราก็ได้กล่าวไว้แล้ว สมณฐานแห่งศีลนี้ควรกล่าวว่า 'มีจิตเป็นสมณฐาน'

จิตดวงไหนเล่า

แท้จริง จิตมีหลายดวง มีหลายอย่าง มีหลายประการ คือ จิตที่ปราศจากราคะ^๑ ที่ปราศจากโทสะ และที่ปราศจากโมหะ ศีลที่เป็นกุศลมีจิตเหล่านี้เป็นสมณฐาน

ศีลที่เป็นกุศลเหล่านี้ดับไปโดยไม่เหลือในที่ไหน

คือ แม้ความดับแห่งศีลที่เป็นกุศลเหล่านั้น เราก็ได้กล่าวไว้แล้ว ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มศีล แต่หาใช่มีเพียงศีลก็พอ^๒ ยังจะต้องรู้ชัดเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นที่ดับไปโดยไม่เหลือแห่งศีลที่เป็นกุศลเหล่านั้น

บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลที่เป็นกุศล
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น
๒. สร้างฉันทะ ฯลฯ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
๓. สร้างฉันทะ ฯลฯ เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
๔. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ข้างไม่ บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความดับแห่งศีลที่เป็นกุศล

เชิงอรรถ :

^๑ จิตที่ปราศจากราคะ หมายถึงกามาวจรกุศลจิต ๘ ดวง เป็นเหตุเกิดขึ้นแห่งศีลที่เป็นกุศล (ม.ม.อ. ๒/๒๖๕/๑๙๖)

^๒ หาใช่มีเพียงศีลก็พอ หมายถึงไม่ทำอะไรให้ยิ่งไปกว่าความเป็นผู้มีศีล (ม.ม.อ. ๒/๒๖๕/๑๙๖)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๘. สมณมุณฑิกสูตร

เสขธรรมว่าด้วยความดำริ

[๒๖๖] ความดำริที่เป็นอกุศล เป็นอย่างไร

คือ ความดำริในกาม ความดำริในพยาบาท ความดำริในการเบียดเบียน
เหล่านี้เราเรียกว่า 'ความดำริที่เป็นอกุศล'

ความดำริที่เป็นอกุศลเหล่านี้ มีอะไรเป็นสมุฏฐาน

คือ แม้สมุฏฐานแห่งความดำริที่เป็นอกุศลเหล่านั้น เราก็ได้กล่าวไว้แล้ว
สมุฏฐานแห่งความดำรินี้ควรกล่าวว่ามีสัญญาเป็นสมุฏฐาน'

สัญญาประเภทไหนเล่า

แท้จริง แม้สัญญาก็มีมาก มีหลายอย่าง มีหลายประการ คือ สัญญาในกาม^๑
สัญญาในพยาบาท สัญญาในการเบียดเบียน ความดำริที่เป็นอกุศลมีสัญญาเหล่านี้
เป็นสมุฏฐาน

ความดำริที่เป็นอกุศลเหล่านี้ ดับไปโดยไม่เหลือในที่ไหน

คือ แม้ความดับแห่งความดำริที่เป็นอกุศลนั้น เราก็ได้กล่าวไว้แล้ว ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน^๒ ที่มีวิตก
วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ซึ่งเป็นที่ดับไปโดยไม่เหลือแห่งความดำริที่เป็น
อกุศล

บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริที่เป็นอกุศล

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างฉันทะ พยายาม ปราศจากความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ
ป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

เชิงอรรถ :

^๑ สัญญาในกาม หมายถึงกามสัญญาที่เกิดพร้อมกับจิตที่สหระคตด้วยโลกจิต ๘ ดวง กามสัญญา ๒ ดวง
นอกจากนี้เกิดพร้อมกับจิต ๒ ดวงที่สหระคตด้วยโสมนัส (ม.ม.อ. ๒/๒๖๖/๑๙๖)

^๒ ปฐมฌาน ในที่นี้หมายถึงปฐมฌานของผู้ได้อานาคามีผล (ม.ม.อ. ๒/๒๖๖/๑๙๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. परिพพาชกวรรค]

๘. สมณมุณฑิกสูตร

๒. สร้างฉันทะ ฯลฯ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. สร้างฉันทะ ฯลฯ เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๔. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ
ความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่ง
กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ข้างนี้ บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริ
ที่เป็นอกุศล

[๒๖๗] **ความดำริที่เป็นกุศล เป็นอย่างไร**

คือ ความดำริในเนกขัมมะ ความดำริในความไม่พยาบาท ความดำริในความ
ไม่เบียดเบียน เหล่านี้เราเรียกว่า 'ความดำริที่เป็นกุศล'

ความดำริที่เป็นกุศลนี้ มีอะไรเป็นสมุฏฐาน

คือ แม้สมุฏฐานแห่งความดำริที่เป็นกุศลเหล่านั้นเราก็คงกล่าวไว้แล้ว สมุฏฐาน
แห่งความดำรินี้ควรกล่าวว่า 'มีสัญญาเป็นสมุฏฐาน'

สัญญาประเภทไหนเล่า

แท้จริง แม้สัญญาก็มีมาก มีหลายอย่าง มีหลายประการ คือ สัญญาใน
เนกขัมมะ สัญญาในความไม่พยาบาท สัญญาในความไม่เบียดเบียน ความดำริที่
เป็นกุศลมีสัญญาเหล่านี้เป็นสมุฏฐาน

ความดำริที่เป็นกุศลเหล่านี้ ดับไปโดยไม่เหลือในที่ไหน

คือ แม้ความดับแห่งความดำริที่เป็นกุศลนั้น เราก็คงกล่าวไว้แล้ว เพราะวิตก
วิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุในธรรมวินัยนี้บรรลุหุตยฉาน ฯลฯ อยู่ ซึ่งเป็นที่ดับไปโดย
ไม่เหลือแห่งความดำริที่เป็นกุศลเหล่านี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๘. สมณมุณฑิกสูตร

บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริที่เป็นกุศล
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำ
บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น
๒. สร้างฉันทะ ฯลฯ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว
๓. สร้างฉันทะ ฯลฯ เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น
๔. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ
ความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่ง
กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ข้างไม่ บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริ
ที่เป็นกุศล

อเสขธรรม ๑๐ ประการ

[๒๖๘] ข้างไม่ เราบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ^๑ ใหนว่า
เป็นผู้มีกุศลสมบูรณ์ มีกุศลอย่างยิ่ง เป็นสมณะผู้บรรลุลหรรณชั้นสูงที่ควรบรรล ไม่มี
ใครสู้ว่าหะได้

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ	ที่เป็นอเสขะ
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาสังกัปปะ	ที่เป็นอเสขะ
๓. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาวาจา	ที่เป็นอเสขะ
๔. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมากัมมันตะ	ที่เป็นอเสขะ
๕. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาอาชีวะ	ที่เป็นอเสขะ
๖. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาวายามะ	ที่เป็นอเสขะ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.ทสก. (แปล) ๒๔/๑๑๑/๒๕๖

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพาชกวรรค]

๙. จุฬีสกุลทายีสสูตร

๗. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาสติ	ที่เป็นอเสขะ
๘. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาสมาธิ	ที่เป็นอเสขะ
๙. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาญาณะ ^๑	ที่เป็นอเสขะ
๑๐. เป็นผู้ประกอบด้วยสัมมาวิมุตติ	ที่เป็นอเสขะ

เราบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล้ว เป็นผู้มีกุศลเพียง
พร้อม มีกุศลยอดเยี่ยม เป็นสมณะผู้บรรลุลหรรณชั้นสูงที่ควรบรรลุ ไม่มีใครสู้ว่าหะได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ข่างไม้ข้อบัญญัติกัังคะมิใจยินดีขึ้นชมพระภษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

สมณมณฑกิสสูตรที่ ๘ จบ

๙. จุฬีสกุลทายีสสูตร

ว่าด้วยปริพาชกข้อสกุลทายี สูตรเล็ก

[๒๖๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต
เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้นแล ปริพาชกข้อสกุลทายีพร้อมด้วยปริพาชกบริษัทหมู่
ใหญ่อาศัยอยู่ในอารามของปริพาชกอันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง ครั้นเวลาเช้า พระผู้มี
พระภาคทรงครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริว่า

“ยังเข้าเกินไปที่จะเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ทางที่ดี เราควรเข้าไปหา
สกุลทายีปริพาชก จนถึงอารามของปริพาชกอันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปจนถึงอารามของปริพาชกอันเป็นที่ให้
เหยื่อแก่นกยูง

เชิงอรรถ :

^๑ สัมมาญาณะ ในสูตรนี้หมายถึงสัมมาทวิญญูญาณ ท่านตรัสไว้เพื่อให้องค์ธรรมบริบูรณ์ และธรรมทั้งหมด
นี้เป็นธรรมชั้นอรหัตตผล (อง.ทสก.อ. ๓/๑๑๑/๓๗๓)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬาสกุลทายีสสูตร

ดิรัจฉานกถา

สมัยนั้น สกุลทายีปริพาชกกำลังนั่งอยู่กับปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ผู้กำลังสนทนา ถึงดิรัจฉานกถาต่าง ๆ ด้วยเสียงดั่งอ้ออึง คือ พูดเรื่องพระราชชา เรื่องโจร ฯลฯ เรื่องความเจริญและความเสื่อมอย่างนั้น ๆ สกุลทายีปริพาชก ได้เห็นพระผู้มีพระภาค กำลังเสด็จมาแต่ไกล จึงห้ามบริษัทของตนว่า

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดเจียมหนอย อย่าส่งเสียงอ้ออึง นี่คือ พระสมณโคดมกำลังเสด็จมา พระองค์โปรดเสียงเบา ทรงแนะนำให้พูดกันเบา ๆ ตรัสสรรเสริญคุณของคนทีพูดเสียงเบา บางทีพระองค์ทรงทราบว่าเป็นบริษัทเสียงเบา พระองค์อาจจะเสด็จเข้ามาหา ก็ได้”

ลำดับนั้น ปริพาชกเหล่านั้นจึงได้พากันนั่ง

[๒๓๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปหาสกุลทายีถึงที่อยู่ สกุลทายีปริพาชกทูลเชื้อเชิญพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอเชิญพระผู้มีพระภาคจงเสด็จเข้ามาเถิด ขอต้อนรับเสด็จนาน ๆ พระองค์จะมีเวลาเสด็จมาที่นี่ ขอเชิญพระผู้มีพระภาคประทับนั่งเถิด อาสนะนี้ ปลูกไว้แล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปลูกไว้แล้ว แม้สกุลทายีปริพาชก ก็เลือกนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามสกุลทายีปริพาชกว่า

“อุทายี บัดนี้ ท่านทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร และเรื่องอะไร ที่ท่านทั้งหลายสนทนากันค้างไว้”

สกุลทายีปริพาชกทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องที่ข้าพระองค์ทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันในเวลานี้ ของดไว้ก่อนเถิด เรื่องนี้พระผู้มีพระภาค จะทรงสดับได้ในภายหลังโดยไมยาก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในเวลาที่ข้าพระองค์ ไม่ได้เข้าไปยังบริษัทนี้ บริษัทนี้ก็จะมีสนทนากันแต่ดิรัจฉานกถาต่าง ๆ แต่ในเวลา

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬาสกุลทายีสุตระ

ที่ข้าพระองค์เข้าไปยังบริษัทนี้ บริษัทนี้ก็นั่งมองดูแต่หน้าของข้าพระองค์ด้วยความ
ประสงคว่า ‘สมณะอุทายี จักกล่าวธรรมใดแก่พวกเรา พวกเรจักฟังธรรมนั้น’
และในเวลาทีพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้ามายังบริษัทนี้ ทั้งข้าพระองค์และบริษัทนี้ก็นั่ง
มองดูพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคด้วยความประสงคว่า ‘พระผู้มีพระภาคจักตรัส
ธรรมใดแก่พวกเรา พวกเรจักฟังธรรมนั้น’”

ชั้นส่วนอดีตและชั้นส่วนอนาคต

[๒๗๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุทายี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงตั้งปัญหาซึ่งจะ
เป็นเหตุให้เราแสดงธรรมในบริษัทนี้เถิด”

สกุลทายีปริพพาชกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันก่อน ๆ ท่านผู้เป็น
สัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ปฏิญาณญาณทัสสนะอย่างเบ็ดเสร็จว่า ‘เมื่อเรา
เดินอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะจะปรากฏต่อเนื่องตลอดไป’
ท่านผู้นั้นถูกข้าพระองค์ถามปัญหาปรารภชั้นส่วนอดีตก็นำเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อน
‘ไกลไปพูดนอกเรื่อง ทั้งทำความโกรธ ความประทุษร้าย และความไม่พอใจให้ปรากฏ
ข้าพระองค์นั้นระลึกถึงพระผู้มีพระภาคว่า ‘ผู้ฉลาดในธรรมเหล่านี้ต้องเป็นพระผู้มี
พระภาคแน่นอน ต้องเป็นพระสคตแน่นอน’”

“ท่านผู้เป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ปฏิญาณญาณทัสสนะอย่าง
เบ็ดเสร็จว่า ‘เมื่อเราเดินอยู่ หยุดอยู่ หลับอยู่ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะจะปรากฏ
ต่อเนื่องตลอดไป’ ที่ถูกท่านถามปัญหาปรารภชั้นส่วนอดีตก็นำเรื่องอื่นมาพูด
กลบเกลื่อน ‘ไกลไปพูดนอกเรื่อง ทั้งทำความโกรธ ความประทุษร้าย และความ
ไม่พอใจให้ปรากฏ เป็นใครเล่า’”

“นิครนถ์ นาฏบุตร พระพุทธเจ้าข้า”

“ผู้ใดระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ ระลึก
ชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ ผู้นั้นควรถาม
ปัญหาปรารภชั้นส่วนอดีตกับเรา หรือเราควรถามปัญหาปรารภชั้นส่วนอดีตกับ

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬาสกุลทายีสสูตร

ผู้หนึ่ง ผู้หนึ่งจะทำให้เรายินดีด้วยการตอบปัญหาปรารภชั้นส่วนอดีต หรือเราจะพึง
ทำจิตของผู้หนึ่งให้ยินดีด้วยการตอบปัญหาปรารภชั้นส่วนอดีต

ผู้ใดพึงเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม
เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตาม
กรรม ผู้นั้นควรถามปัญหาปรารภชั้นส่วนอนาคตกับเรา หรือเราควรถามปัญหา
ปรารภชั้นส่วนอนาคตกับผู้หนึ่ง ผู้หนึ่งทำให้เรายินดีด้วยการตอบปัญหาปรารภชั้น
ส่วนอนาคต หรือเราพึงยังจิตของผู้หนึ่งให้ยินดีด้วยการตอบปัญหาปรารภชั้นส่วน
อนาคต

อุทายี จงงดชั้นส่วนอดีตและชั้นส่วนอนาคตไว้ก่อน เราจักแสดงธรรมแก่
ท่านว่า 'เมื่อเหตุนี้มี ผลนี้จึงมี เพราะเหตุนี้เกิด ผลนี้จึงเกิด เมื่อเหตุนี้ไม่มี ผลนี้
จึงไม่มี เพราะเหตุนี้ดับ ผลนี้จึงดับ'

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชาตินี้ที่ปรากฏแก่ข้าพระองค์โดยอัฏฐภาพนี้พร้อม
ทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติ ข้าพระองค์ยังไม่สามารถจะระลึกได้เลย ไฉนเลยจัก
ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกถึง
ชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ เหมือนพระผู้มี
พระภาคเล่า บัดนี้ แม้แต่ปีศาจเล่นฝุ่น ข้าพระองค์ก็ยังไม่เคยเห็นเลย ไฉนเลย
จักเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและ
เกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ จักรู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม
เหมือนพระผู้มีพระภาคเล่า คำที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับข้าพระองค์คืออย่างนี้ว่า
'อุทายี จงงดชั้นส่วนอดีตและชั้นส่วนอนาคตไว้ก่อน เราจักแสดงธรรมแก่ท่านว่า
'เมื่อเหตุนี้มี ผลนี้จึงมี เพราะเหตุนี้เกิด ผลนี้จึงเกิด เมื่อเหตุนี้ไม่มี ผลนี้จึงไม่มี
เพราะเหตุนี้ดับ ผลนี้จึงดับ' จะปรากฏแก่ข้าพระองค์ โดยประมาณยิ่ง ๆ ขึ้นไป
ก็หาไม่ ไฉนข้าพระองค์จึงจะทำให้พระผู้มีพระภาคทรงยินดีด้วยการตอบปัญหาใน
ลัทธิอาจารย์ของตนได้เล่า"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬาสกุลทายีสุตต

เรื่องวรรณะ

[๒๗๒] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อุทายี ในลัทธิอาจารย์ของตน ท่านมีความเห็นอย่างไร”

สกุลทายีปริพพาชกทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในลัทธิอาจารย์ของตน ข้าพระองค์มีความเห็นอย่างนี้ว่า ‘นี้เป็นวรรณะสูงสุด นี้เป็นวรรณะสูงสุด’

“ในลัทธิอาจารย์ของตน ท่านมีความเห็นอย่างนี้ว่า ‘นี้เป็นวรรณะสูงสุด นี้เป็นวรรณะสูงสุด’ วรรณะสูงสุดนั้นเป็นอย่างไร”

“วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า วรรณะนั้นเป็นวรรณะสูงสุด พระพุทธเจ้าข้า”

“วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า วรรณะนั้นเป็นวรรณะไหนเล่า”

“วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า วรรณะนั้นเป็นวรรณะสูงสุด พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านกล่าวแต่เพียงว่า ‘วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า วรรณะนั้นเป็นวรรณะสูงสุด’ คำที่ท่านกล่าวนั้น ฟังขยายความได้อย่างยืดยาว แต่ท่านไม่ชี้วรรณะนั้นให้ชัด เปรียบเหมือนชายคนหนึ่งปรารภถึงหญิงสาวอย่างนี้ว่า ‘เราปรารถนารักใคร่หญิงงามแห่งชนบทนี้’ คนจะถามเขาว่า ‘พ่อคุณ เธอรู้จักหญิงคนนั้นหรือว่าเป็นนางกษัตริย์ นางพราหมณ์ นางแพศย์ หรือนางศูทร’ เมื่อถูกถามอย่างนี้ เขาจะตอบว่า ‘ไม่รู้จัก’ จะถูกถามต่อไปว่า ‘เธอรู้จักหญิงคนนั้นหรือว่ามีชื่อ ตระกูล สูง ต่ำ สั้น หัด ต่ำ คล้ำ หรือผิวเหลือง อยู่ในหมู่บ้าน นิคม หรือเมืองโน้น’ เมื่อถูกถามอย่างนี้ เขาจะตอบว่า ‘ยังไม่รู้จัก’ จะถูกถามต่อไปว่า ‘เธอปรารถนารักใคร่หญิงที่ยังไม่เคยรู้จักหังไม่เคยเห็น อย่างนั้นหรือ’ เมื่อถูกถามอย่างนี้ เขาจะตอบว่า ‘ใช่’

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ คำพูดของชายผู้นั้นจะถือว่าเลื่อนลอย มิใช่หรือ”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬาสกุลทายีสุต

“เมื่อเป็นเช่นนี้ คำพูดของชายผู้นั้นถือว่าเลื่อนลอยแน่นอน พระพุทธเจ้าข้า”

“อุทายี ท่านก็อย่างนั้นเหมือนกัน กล่าวอยู่แต่เพียงว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า วรรณะนั้นเป็นวรรณะสูงสุด’ แต่ไม่ได้ชี้วรรณะนั้นให้ชัด”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์แปดเหลี่ยม นายช่างเจียรไนดีแล้ว ซึ่งเขาวางไว้ที่ฝักกัมพลเหลือง ย่อมส่องแสงสว่างเป็นประกายออกมา แม้ฉันใด อัตตาก็มีวรรณะ(แสงสว่าง)ก็ฉันนั้นเหมือนกัน หลังจากตายไป ย่อมเป็นของยังยืน”

[๒๗๓] “อุทายี ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร แก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์แปดเหลี่ยม นายช่างเจียรไนดีแล้ว ซึ่งเขาวางไว้ที่ฝักกัมพลเหลือง ย่อมส่องแสงสว่างเป็นประกายออกมา กับหิ้งห้อยในราตรีที่มีเดือนมืด บรรดา วรรณะทั้ง ๒ นี้ วรรณะไหนจะส่องสว่างกว่า และประณีตกว่ากัน”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ หิ้งห้อยในราตรีที่มีเดือนมืดนี้ ย่อมส่องสว่างกว่า และประณีตกว่า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร หิ้งห้อยในราตรีที่มีเดือนมืด กับประทีปน้ำมัน ในราตรีที่มีเดือนมืด บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ วรรณะไหนจะส่องสว่างกว่าและประณีตกว่ากัน”

“บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ ประทีปน้ำมันในราตรีที่มีเดือนมืดส่องสว่างกว่าและประณีตกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ประทีปน้ำมันในราตรีที่มีเดือนมืดกับกองไฟใหญ่ในราตรีที่มีเดือนมืด บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ วรรณะไหนจะส่องสว่างกว่า และประณีตกว่ากัน”

เชิงอรรถ :

๑ อัตตา ในที่นี้หมายถึงขันธที่บังเกิดในทิวโลกชั้นสุภกัณหา (ม.ม.อ. ๒/๒๗๒/๑๙๘)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬาสกุลทายีสุตระ

“บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ กองไฟใหญ่ในราตรีที่มีเดือนมืด ส่องสว่างกว่าและ
ประณีตกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร กองไฟใหญ่ในราตรีที่มีเดือนมืด กับดาวศุกร์
ในนภากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในเวลาใกล้รุ่ง บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ วรรณะ
ไหนจะส่องสว่างกว่าและประณีตกว่ากัน”

“บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ ดาวศุกร์ในนภากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในเวลา
ใกล้รุ่งส่องสว่างกว่าและประณีตกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ดาวศุกร์ในนภากาศอันกระจ่างปราศจาก
เมฆ ในเวลาใกล้รุ่งกับดวงจันทร์เวลาเที่ยงคืนตรง ในนภากาศอันกระจ่างปราศจาก
เมฆ ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ วรรณะไหนจะส่องสว่างกว่า
และประณีตกว่ากัน”

“บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ ดวงจันทร์เวลาเที่ยงคืนตรง ในนภากาศอันกระจ่าง
ปราศจากเมฆ ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ จะส่องสว่างกว่าและประณีตกว่า พระ-
พุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ดวงจันทร์ในเวลาเที่ยงคืนตรงในนภากาศ
อันกระจ่างปราศจากเมฆในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ กับดวงอาทิตย์เวลาเที่ยงตรงใน
นภากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในสารทกาลเดือนท้ายแห่งฤดูฝน บรรดา
วรรณะทั้ง ๒ นี้ วรรณะไหนจะส่องสว่างกว่าและประณีตกว่ากัน”

“บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ ดวงอาทิตย์เวลาเที่ยงตรงอันกระจ่างปราศจากเมฆ ใน
สารทกาลเดือนท้ายแห่งฤดูฝนจะส่องสว่างกว่าและประณีตกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

“เทวดาเหล่าใดไม่อาศัยแสงดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เทวดาเหล่านั้นมีมาก
มีมากยิ่งกว่าเหล่าเทวดาที่อาศัยแสงดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เรารู้ทั่วถึงเทวดา

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬาสกุลทายีสุต

เหล่านั้น แต่เราก็ไม่กล่าวว่า 'เป็นวรรณะที่ไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า' ส่วนท่านกล่าวว่า 'วรรณะที่เร็วกว่าและเศร้าหมองกว่าหึ่งห้อยเป็นวรรณะสูงสุด' แต่ท่านไม่ชี้วรรณะนั้นให้ชัด"

"พระผู้มีพระภาคทรงหักล้างเรื่องนี้เสียแล้ว พระสฤตทรงหักล้างเรื่องนี้เสียแล้ว พระพุทธเจ้าข้า"

"อุทายี ทำไมท่านจึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระผู้มีพระภาคทรงหักล้างเรื่องนี้เสียแล้ว พระสฤตทรงหักล้างเรื่องนี้เสียแล้วเล่า'"

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในลัทธิอาจารย์ของตน ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ว่า 'วรรณะนี้เป็นวรรณะสูงสุด วรรณะนี้เป็นวรรณะสูงสุด' ข้าพระองค์เหล่านั้นเมื่อถูกพระผู้มีพระภาคสอบสวนซักไซ้ไล่เสียดในลัทธิอาจารย์ของตนจึงกลายเป็นคนว่าง เป็นคนเปล่า ผิดไปหมด"

ปัญหาเรื่องโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว

[๒๓๔] "อุทายี โลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่หรือ ข้อปฏิบัติที่มีเหตุ^๑เพื่อให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว มีอยู่หรือ"

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในลัทธิอาจารย์ของตน ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ว่า 'โลกมีสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่ ข้อปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวก็มีอยู่'"

"ข้อปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวนั้น เป็นอย่างไร"

"คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ละเว้นขาดจากปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์) ละเว้นขาดจากกอนินนาทาน(การลักทรัพย์) ละเว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร(การประพฤติ

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อปฏิบัติที่มีเหตุ ในที่นี้หมายถึงลัทธิของอเจลก คือการงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา (สุรา) (ม.ม.อ. ๒/๒๗๔/๑๙๙)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬสกุณฑลทวยสูตร

ผิดในกาม) ละเว้นขาดจากมุสาวาท(การพูดเท็จ) สมาทานคุณคือตบะอย่างใด
อย่างหนึ่ง ประพฤติอยู่ นี้แลเป็นข้อปฏิบัติที่มิเหตเพื่อทำให้แจ้งโลกที่มีสุขโดย
ส่วนเดียว พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ในเวลาที่บุคคลละเว้นขาดจากปาณาติบาต
อัตรามีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง”

“มีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ในเวลาที่บุคคลละเว้นขาดจากอทินนาทาน
อัตรามีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง”

“มีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ในเวลาที่บุคคลละเว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร
อัตรามีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง”

“มีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ในเวลาที่บุคคลละเว้นขาดจากมุสาวาท
อัตรามีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง”

“มีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ในเวลาที่บุคคลสมาทานคุณคือตบะอย่างใด
อย่างหนึ่งประพฤติอยู่ อัตรามีสุขโดยส่วนเดียว หรือมีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง”

“มีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร การจะอาศัยข้อปฏิบัติอันมีทั้งสุขและทุกข์
แล้วทำให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว มีอยู่บ้างไหม”

“พระผู้มีพระภาคทรงหักล้างเรื่องนี้เสียแล้ว พระสุคตทรงหักล้างเรื่องนี้เสียแล้ว
พระพุทธเจ้าข้า”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬาสกุลทายีสุตระ

“อุทายี ทำไมท่านจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘พระผู้มีพระภาคทรงหักล้างเรื่องนี้เสียแล้ว พระสฤคตทรงหักล้างเรื่องนี้เสียแล้วเล่า’”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในลัทธิอาจารย์ของตน ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ว่า ‘โลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่ ข้อปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวก็มีอยู่’ ข้าพระองค์เหล่านั้นเมื่อถูกพระผู้มีพระภาคสอบสวนซักไซ้ ไล่เลียงในลัทธิอาจารย์ของตนก็เป็นคนว่าง เป็นคนเปล่า เป็นคนผิดไปหมด

[๒๗๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่หรือ ข้อปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่หรือ”

“อุทายี โลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวมีอยู่ ข้อปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวก็มีอยู่”

ฉาน ๔

“ข้อปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวนั้น^๑ เป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

“อุทายี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฉาน ฯลฯ อยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุตติยฉาน ฯลฯ อยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรล

เชิงอรรถ :

- ^๑ อรรถกถาอธิบายว่า สกฺลทายีปริพพาชกถามปัญหานี้เพราะคิดว่า “เราจะกล่าวถึงอัตตาวามีสุขโดยส่วนเดียว จะกล่าวข้อปฏิบัติว่ามีสุขบางคราว มีทุกข์บางคราว แม้ข้อปฏิบัติของอัตตาวามีสุขโดยส่วนเดียว จะพึงเป็นโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว กถาของเราไม่อาจนำสัตว์ออกจากทุกข์ กถาของพระศาสดาเท่านั้น นำสัตว์ออกจากทุกข์ได้” เขาคิดต่อไปว่า “บัดนี้ เราถามพระศาสดาเท่านั้นจะรู้คำตอบได้” จึงถามปัญหา (ม.ม.อ. ๒/๒๗๕/๑๙๙)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬสกุณฑลทาสสูตร

ตติยฌมาน ฯลฯ อยู่ นี้แล เป็นข้อปฏิบัติที่นั่นที่มีเหตุเพื่อทำให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อปฏิบัติที่ตรัสตอบมิใช่ข้อปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อทำให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวได้ เพราะโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว บุคคลทำให้แจ้งชัดด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น^๑”

“อุทายี โลกมีสุขโดยส่วนเดียว บุคคลไม่อาจทำให้แจ้งด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น แต่ข้อปฏิบัติที่นั่นเป็นข้อปฏิบัติที่มีเหตุเพื่อทำให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวได้ แนแท้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว บริษัทของสกุณฑลทาสปริพาชก ได้บันลือเสียงอื้ออึงขึ้นว่า “พวกเราพร้อมทั้งอาจารย์ยังไม่พอใจในเหตุนี้ พวกเราพร้อมทั้งอาจารย์ยังไม่พอใจในเหตุนี้ พวกเรายังไม่รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติที่ยิ่งไปกว่านี้”

ลำดับนั้น สกุณฑลทาสปริพาชกห้ามปริพาชกเหล่านั้นให้เงียบเสียงแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ภิกษุเหล่านั้นจึงจะทำให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวได้”

“อุทายี เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลุดุดตฌมาน ฯลฯ อยู่ ยินสนทนาปราศรัยกันกับเทวดาทังหลาย ผู้เข้าถึงโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวเหล่านั้น อุทายี ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้นแล ภิกษุเหล่านั้นจึงจะทำให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวได้”

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น ในที่นี้หมายถึงตติยฌมาน เพราะปริพาชกผู้นี้ยึดถือว่าตติยฌมานเป็นโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว (ม.ม.อ. ๒/๒๗๕/๑๙๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๓๒๗ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬาสกุลทายีสุต

[๒๗๖] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค มุ่งจะทำให้แจ้ง^๑โลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวนั้นเป็นแน่”

“อุทายี ไม่ใช่ภิกษุจะประพฤติพรหมจรรย์ในเรา เพียงเพื่อทำให้แจ้งโลกที่มีสุข โดยส่วนเดียวนั้นเท่านั้น แท้จริงยังมีธรรมอื่นที่ดีกว่า และประณีตกว่า ที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในเรา มุ่งจะทำให้แจ้ง”

“ธรรมที่ดีกว่าและประณีตกว่าที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค มุ่งจะทำให้แจ้งนั้นคืออะไร พระพุทธเจ้าข้า”

“อุทายี ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเอง โดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝีกผู้ที่ควรฝึก ได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ฯลฯ ภิกษุนั้นละนิวรรณ์ ๕ ประการนี้ อันเป็นเหตุทำให้ เศร้าหมอง เป็นเครื่องบั่นทอนปัญญาได้แล้ว เธอสังัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ ธรรมนี้แลดีกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในเรา มุ่งจะทำให้แจ้ง

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุจตุตถฌาน ฯลฯ อยู่ อุทายี ธรรมนี้แล ดีกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในเรา มุ่งจะทำให้แจ้ง”

เชิงอรรถ :

- ^๑ มุ่งจะทำให้แจ้ง ในที่นี้หมายถึงการทำให้แจ้ง ๒ อย่าง คือ (๑) การทำให้แจ้งด้วยการได้เฉพาะ เช่น การบำเพ็ญตบัตถฌานจนมีฌานไม่เสื่อม ตายไปเกิดเป็นผู้มีอายุและผิวพรรณเสมอกับเทพชั้นสุกภิกขะ (๒) การทำให้แจ้งด้วยเห็นประจักษ์ เช่น การบำเพ็ญจตุตถฌาน (จนเป็นวสี) แล้วใช้อ่านาจกทัฬหีไปถึงเทวโลกชั้นสุกภิกขะ อยู่ร่วมกันและสนทนารธรรมกับเทพเหล่านั้น (ม.ม.อ. ๒/๒๗๖/๒๐๐)

พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬสกุณฑลทาสสูตร

วิชา ๓

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความ
เศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิต
ไปเพื่ออุปพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง
๒ ชาติบ้าง ฯลฯ เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและ
ชีวประวัติอย่างนี้ ธรรมนี้แลดีกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุทั้งหลายประพฤติพรหมจรรย์
ในเรา มุ่งจะทำให้แจ้ง

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความ
เศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิต
ไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้ที่กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งาม
และไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพพยอันบริสุทธิ์เห็นอมนุษย์ ฯลฯ เธอรู้ชัด
ถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ธรรมนี้แลดีกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุประพฤติ
พรหมจรรย์ในเรามุ่งจะทำให้แจ้ง

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความ
เศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิต
ไปเพื่ออัสวักขยญาณรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ
นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา' นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธคามินี-
ปฏิปทา' เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และ
อวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบ
พรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว' ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป'
ธรรมนี้แลดีกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในเรามุ่งจะทำให้แจ้ง

อุทายี ธรรมเหล่านี้แล ดีกว่าและประณีตกว่า ที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์
ในเรา มุ่งจะทำให้แจ้ง"

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๙. จุฬสกุฬทายีสุตระ

สกุฬทายิปริพาชกขอบวช

[๒๗๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สกุฬทายิปริพาชกได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรง
ประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า
เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดี
จักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์
เป็นสรณะ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มี
พระภาคเถิด”

เมื่อสกุฬทายิปริพาชกกราบทูลอย่างนี้แล้ว บริษัทของสกุฬทายิปริพาชกได้
กล่าวห้ามสกุฬทายิปริพาชกว่า “ท่านอุทายี ท่านอย่าได้ประพฤติพหุมจรรยาใน
พระสมณโคดมเลย ท่านเป็นอาจารย์แล้วอย่ายอมเป็นศิษย์เลย อุปมาเหมือน
เป็นชั้นน้ำแล้ว จะลดฐานะลงเป็นจอกในชั้นน้ำ แม้จันใด ช้ออุปไมยนี้ก็จักมีแก่
ท่านอุทายีจันนั้นเหมือนกัน ท่านอย่าได้ประพฤติพหุมจรรยาในพระสมณโคดมเลย
ท่านอุทายี ท่านเป็นอาจารย์แล้วอย่ายอมเป็นศิษย์เลย”

เรื่องนี้เป็นอันยุติได้ว่า บริษัทของสกุฬทายิปริพาชก ได้ทำให้สกุฬทายิปริพาชก
มีอุปสรรคต่อการประพฤติพหุมจรรยาในพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬสกุฬทายีสุตระที่ ๙ จบ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๑๐. เวชณสสูตร

๑๐. เวชณสสูตร

ว่าด้วยปริพพาชกชื่อเวชณสะ

[๒๗๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ปริพพาชกชื่อเวชณสะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึง
ที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ได้ยืนอยู่
ณ ที่สมควร แล้วได้เปล่งอุทานในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า "นี่เป็นวรรณะสูงสุด
นี่เป็นวรรณะสูงสุด"

ทรงเปรียบเทียบวรรณะ ๒ อย่าง

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า "กัจจนะ ทำไมท่านจึงกล่าวอย่างนี้ว่า 'นี่เป็น
วรรณะสูงสุด นี่เป็นวรรณะสูงสุด' วรรณะสูงศดนั้นเป็นอย่างไร"

เวชณสปริพพาชกทูลตอบว่า "ข้าแต่ท่านพระโคตม วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่น
ยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า วรรณะนั้นเป็นวรรณะสูงสุด"

"วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า วรรณะนั้นเป็นวรรณะไหนเล่า"

"วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า วรรณะนั้นเป็นวรรณะ
สูงสุด พระพุทธเจ้าข้า"

"ท่านกล่าวแต่เพียงว่า 'วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า
วรรณะนั้นเป็นวรรณะสูงสุด' คำที่ท่านกล่าวนั้นฟังขยายความได้อย่างยืดยาว
แต่ท่านไม่ชี้วรรณะนั้นให้ชัด เปรียบเหมือนชายคนหนึ่งปรารถถึงหญิงสาวอย่างนี้ว่า
'เราปรารถนารักใคร่หญิงงามแห่งชนบทนี้' คนจะถามเขาว่า 'พ่อคุณ เธอรู้จัก
หญิงคนนั้นหรือว่า เป็นนางกษัตริย์ นางพราหมณี นางแพศย์ หรือนางศูทร'
เมื่อถูกถามอย่างนี้ เขาจะตอบว่า 'ไม่รู้จัก' จะถูกถามต่อไปว่า 'เธอรู้จักหญิงคนนั้น
หรือว่ามีชื่อ ตระกูล สูง ต่ำ สั้นทัด ต่ำ คล้ำ หรือผิวเหลือง อยู่ในหมู่บ้าน นิคม

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๑๐. เวชณสสูตร

หรือเมืองโนน' เมื่อถูกถามอย่างนี้ เขาจะตอบว่า 'ยังไม่รู้จัก' จะถูกถามต่อไปว่า 'เธอปรารถนารักใคร่หญิงที่ยังไม่เคยรู้จักทั้งไม่เคยเห็นอย่างนั้นหรือ' เมื่อถูกถามอย่างนี้ เขาจะตอบว่า 'ใช่'

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ คำพูดของชายผู้นั้นถือว่าเป็นเลื่อนลอย มิใช่หรือ"

"เมื่อเป็นเช่นนี้ คำพูดของชายผู้นั้นถือว่าเป็นเลื่อนลอยแน่นอน พระพุทธเจ้าข้า"

"ก็จางนะ ท่านก็อย่างนั้นเหมือนกัน กล่าวอยู่แต่เพียงว่า 'ข้าแต่ท่านพระโคตม วรรณะใดไม่มีวรรณะอื่นยิ่งกว่า หรือประณีตกว่า วรรณะนั้นเป็นวรรณะสูงสุด' แต่ไม่ได้ชี้วรรณะนั้นให้ชัด"

"ท่านพระโคตม แก้วไพฑูรย์อันงามเกิดเองอย่างบริสุทธิ์แปดเหลี่ยม นายช่างเจียรไนดีแล้ว ซึ่งเขาวางไว้ที่ผ้ากัมพลเหลือง ย่อมส่องแสงสว่างเป็นประกายออกมาแม้ฉันใด อดตา^๑ที่มีวรรณะก็ฉันนั้นเหมือนกัน หลังจากตายไปย่อมเป็นของยั่งยืน"

[๒๗๙] "ก็จางนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร แก้วไพฑูรย์อันงามเกิดเองอย่างบริสุทธิ์แปดเหลี่ยม นายช่างเจียรไนดีแล้ว ซึ่งเขาวางไว้ที่ผ้ากัมพลเหลือง ย่อมส่องแสงสว่างเป็นประกายออกมากับหิ้งห้อยในราตรีที่มีเดือนมืด บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ วรรณะไหนจะส่องสว่างกว่าและประณีตกว่ากัน"

"บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ หิ้งห้อยในราตรีที่มีเดือนมืดนี้ย่อมส่องสว่างกว่าและประณีตกว่า พระพุทธเจ้าข้า"

"ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร หิ้งห้อยในราตรีที่มีเดือนมืด กับประทีปน้ำมันในราตรีที่มีเดือนมืด บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ วรรณะไหนจะส่องสว่างกว่าและประณีตกว่ากัน"

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒๗๒ (จุฬาสกุลทายีสูตร) หน้า ๓๒๒ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๓๓๒ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๑๐. เวชณสูตร

“บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ ประทีปน้ำมันในราตรีที่มีเดือนมืด ส่องสว่างกว่าและ
ประณีตกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ประทีปน้ำมันในราตรีที่มีเดือนมืด กับกอง
ไฟใหญ่ในราตรีที่มีเดือนมืด บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ วรณะไหนจะส่องสว่างและ
ประณีตกว่ากัน”

“บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ กองไฟใหญ่ในราตรีที่มีเดือนมืดส่องสว่างกว่าและ
ประณีตกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร กองไฟใหญ่ในราตรีที่มีเดือนมืดกับดาวศุกร์
ในภากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆในเวลาใกล้รุ่ง บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ วรณะ
ไหนจะส่องสว่างกว่าและประณีตกว่ากัน”

“บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ ดาวศุกร์ในภากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆในเวลา
ใกล้รุ่งส่องสว่างกว่าและประณีตกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ดาวศุกร์ในภากาศอันกระจ่างปราศจาก
เมฆในเวลาใกล้รุ่งกับดวงจันทร์เวลาเที่ยงคืนตรง ในภากาศอันกระจ่างปราศจาก
เมฆในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ วรณะไหนจะส่องสว่างสว่างกว่า
และประณีตกว่ากัน”

“บรรดาวรรณะทั้ง ๒ นี้ ดวงจันทร์เวลาเที่ยงคืนตรง ในภากาศอันกระจ่าง
ปราศจากเมฆ ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำนี้ส่องสว่างกว่าและประณีตกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ดวงจันทร์เวลาเที่ยงคืนตรง ในภากาศ
อันกระจ่างปราศจากเมฆ ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ กับดวงอาทิตย์ในเวลาเที่ยงตรง
ในภากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในสารทกาลเดือนท้ายแห่งฤดูฝน บรรดาวรรณะ
ทั้ง ๒ นี้ วรณะไหนจะงามกว่าและประณีตกว่ากัน”

พระสูตรต้นตอปฏิภาณ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๑๐. เวชณสสูตร

“ข้าแต่ท่านพระโคตม บรรดาบรรณะทั้ง ๒ นี้ ดวงอาทิตย์เวลาเที่ยงตรง
ในนภากาศอันกระจ่างปราศจากเมฆ ในสารทกาลเดือนท้ายแห่งฤดูฝนนี้ สองสว่าง
กว่าและประณีตกว่า”

“กัจจानะ เทวดาเหล่าใดไม่อาศัยแสงดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เทวดา
เหล่านั้น มีมาก มีมากยิ่งขึ้นกว่าเหล่าเทวดาที่อาศัยแสงดวงจันทร์และดวงอาทิตย์
เรารู้ทั่วถึงเทวดาเหล่านั้น แต่เราก็ไม่กล่าวว่า ‘เป็นบรรณะที่ไม่มีบรรณะอื่นยิ่งกว่า
หรือประณีตกว่า’ ส่วนท่านกล่าวว่า ‘บรรณะที่เลวกว่าและเศร้าหมองกว่าหึ่งห้อย
นั้นเป็นบรรณะที่สูงสุด’ แต่ท่านไม่ชี้บรรณะนั้นให้ชัด

[๒๘๐] กัจจานะ กามคุณมี ๕ ประการ

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก
ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู ...
๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก ...
๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น ...
๕. โภกฐิัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ
ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

กัจจานะ กามคุณมี ๕ ประการ นี้แล

สุข โสมนัสที่อาศัยกามคุณ ๕ ประการนี้เกิดขึ้น เราเรียกว่า กามสุข

ดังนั้น ในกามและกามสุขนั้น เราจึงกล่าวกามสุขว่าเลิศกว่ากามทั้งหลาย

(แต่)กล่าวสุขอันเลิศกว่ากาม^๑ว่าเลิศกว่ากามสุข”

เชิงอรรถ :

^๑ สุขอันเลิศกว่ากาม ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ม.ม.อ. ๒/๒๘๐/๒๐๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๓๓๔ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพพาชกวรรค]

๑๐. เวชณสสูตร

สรรเสริญสุขอันเลิศกว่ากาม

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เวชณสปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
 “ท่านพระโคตม นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ข้อที่ในกามและกามสุขนั้น
 ท่านพระโคตมตรัสกามสุขว่าเลิศกว่ากามทั้งหลาย (แต่)ตรัสสุขอันเลิศกว่ากามว่า
 เลิศกว่ากามสุข ชื่อว่าตริสดีแล้ว”

“ก็จางนะ ข้อที่ว่า ‘กามก็ดี กามสุขก็ดี สุขอันเลิศกว่ากามก็ดี’ นี้เธอ
 ผู้มีทิฐิแตกต่างกัน มีความถูกใจแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีความ
 มุ่งหมายแตกต่างกัน มีอาจารย์แตกต่างกันจึงรู้ได้ยาก ภิกษุเหล่าใดเป็นอรหันต-
 ชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุ
 ประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุ
 เหล่านั้นแล จะพึงรู้กาม กามสุข หรือสุขอันเลิศกว่ากามนี้ได้”

[๒๘๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เวชณสปริพาชก โกรธ ไม่พอใจ
 เมื่อจะด่าว่าเย้ยหยันพระผู้มีพระภาค คิดว่า “เราจักทำให้พระสมณโคตมได้รับความ
 เสียวหาย” จึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“เมื่อเป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์บางพวกในโลกนี้ ไม่รู้เงื่อนไขเบื้องต้น ไม่เห็น
 เงื่อนไขเบื้องปลาย แต่ยังยืนยันอยู่ว่า เรารู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
 ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ คำกล่าวของ
 สมณพราหมณ์เหล่านั้นถึงความเป็นคำนำหิวเราะ เป็นคำต่ำช้า เป็นคำเปล่า เป็นคำ
 เหลวไหลทีเดียว”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ก็จางนะ สมณพราหมณ์เหล่าใด เมื่อไม่รู้เงื่อนไขเบื้องต้น
 ไม่เห็นเงื่อนไขเบื้องปลาย ยังยืนยันว่า ‘เรารู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
 ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ สมณพราหมณ์
 เหล่านั้นถูกขมก็ชอบอยู่ แต่จงงดเงื่อนไขเบื้องต้นและเงื่อนไขเบื้องปลายไว้ก่อน ขอให้
 วิญญูชนผู้ไม่เฝ้าหวัด ไม่มีมารยา เป็นคนซื่อตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจัก
 แสดงธรรม เมื่อเขาปฏิบัติตามคำพราสอน ไม่นานก็จักรู้เอง เห็นเอง ได้ทราบว่
 ความหลุดพ้นโดยชอบจากเครื่องผูกคืออวิชชาก็เป็นอย่างนั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๓. ปริพาชกวรรค]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

กัจจानะ เด็กอ่อนที่ยังนอนหงาย ถูกเครื่องผูกที่ทำด้วยด้ายผูกไว้ที่ข้อเท้าทั้งสองที่ข้อมือทั้งสองและที่คอรวมเป็น ๕ แห่ง เครื่องผูกเหล่านั้นจะหลุดไปเมื่อเด็กเติบโตขึ้นและมีร่างกายแข็งแรงขึ้น เขาจึงรู้ว่า 'เราหลุดพ้นแล้วและเครื่องผูกก็ไม่มีแก่เรา' แม้ฉันใด วิญญูชน ผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนซื่อตรง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ของงมาเถิด เราจักสั่งสอน จักแสดงธรรม เมื่อเขาปฏิบัติตามคำพราสอนแล้ว ไม่นานก็จักรู้เอง เห็นเอง ได้ทราบว่ ความหลุดพ้นโดยชอบจากเครื่องผูกคือ อวิชชา ก็เป็นอย่างนั้น"

ปริพาชกชื่อเวชนสะแสดงตนเป็นอุบาสก

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เวชนสปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า "ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคตม จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต" ดังนี้แล

เวชนสสูตรที่ ๑๐ จบ

ปริพาชกวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จุฬวิจจโคตตสูตร	๒. อัคคิวิจจโคตตสูตร
๓. มหาวิจจโคตตสูตร	๔. ทีฆนขสูตร
๕. มาคัณทียสูตร	๖. สันทกสูตร
๗. มหาสกุทายีสสูตร	๘. สมณมณทิกสูตร
๙. จุฬสกุทายีสสูตร	๑๐. เวชนสสูตร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ฆฎิการสูตร

๔. ราชวรรค

หมวดว่าด้วยพระราชา

๑. ฆฎิการสูตร

ว่าด้วยช่างหม้อชื่อฆฎิการะ

[๒๘๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศลพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จแวะออกจากทางแล้วได้ทรงแยมพระโอษฐ์ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์ได้คิดว่า "อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้พระผู้มีพระภาคทรงแยมพระโอษฐ์ เพราะพระตถาคต^๑ทั้งหลายยอมไม่ทรงแยมพระโอษฐ์โดยไม่มีสาเหตุ"

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์จึงห่มผ้าอุตตราสงค์เจริญบ่า ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ได้ทูลถามพระองค์ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระผู้มีพระภาคทรงแยมพระโอษฐ์ เพราะพระตถาคตทั้งหลายยอมไม่ทรงแยมพระโอษฐ์โดยไม่มีสาเหตุ"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "อานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ณ สถานที่แห่งนี้ มีนิคมชื่อเวคพิงคะ เป็นนิคมมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีประชากรมาก มีพลเมืองหนาแน่น พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอาศัยเวคพิงคะอยู่ ได้ยินว่า ที่นี่เคยเป็นอารามของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นมาก่อน ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งตรัสสอนภิกษุสงฆ์ ณ ที่นี่"

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๐ (กัณฑ์กรสูตร) หน้า ๑๐ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๓๓๗ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ขฎิการสูตร

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้ปลูลาดผ้าสังฆาฏิเป็น ๔ ชั้นถวาย แล้วกราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอพระผู้มีพระภาคจงประทับ นั่ง ณ ที่นี้เถิด ภาคพื้นส่วนนี้จักเป็นส่วนที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์ ทรงใช้สอย”

พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปลูาดไว้แล้ว ได้รับสั่งเรียกท่าน พระอานนท์มาตรัสว่า

“อานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ณ สถานที่แห่งนี้ มีนิคมชื่อเวคพิงคะ เป็นนิคม มั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีประชากรมาก มีพลเมืองหนาแน่น พระผู้มีพระภาคพระนาม ว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอาศัยเวคพิงคะนิคมอยู่ ได้ยินว่า ที่นี้เคยเป็นอารามของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมา-สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นมาก่อน ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประทับนั่งตรัสสอนภิกษุสงฆ์ ณ ที่นี้

[๒๘๓] อานนท์ ในเวคพิงคะนิคม ได้มีช่างหม้อชื่อขฎิการะเป็นอุปัฏฐากผู้เลิศ ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีมาณพ ชื่อโชติपालะเป็นสหายที่รักกันของช่างหม้อชื่อขฎิการะ ครั้งนั้น ช่างหม้อชื่อขฎิการะ เรียกโชติपालมาณพมากล่าวว่า ‘มาเถิด โชติपालะเพื่อนรัก เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มี พระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกัน เพราะว่า การที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ถือกันว่าเป็นความดี’

เมื่อช่างหม้อชื่อขฎิการะกล่าวอย่างนี้แล้ว โชติपालมาณพได้กล่าววว่า ‘อย่าเลย ขฎิการะเพื่อนรัก การเห็นพระสมณะโสน์นั้นจะมีประโยชน์อะไร’

แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ช่างหม้อชื่อขฎิการะได้กล่าวกับโชติपालมาณพว่า ‘มาเถิด โชติपालะ เพื่อนรัก เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะผู้เป็นพระอรหันตสัมมา-สัมพุทธเจ้าด้วยกัน เพราะว่า การที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ถือกันว่าเป็นความดี’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ขฎิการสูตร

แม้ครั้งที่ ๓ โขติपालมาณพได้กล่าวว่า ‘อย่าเลย ขฎิการะเพื่อนรัก การเห็นพระสมณะโสนันั้นจะมีประโยชน์อะไร’

ข้างหม้อชื่อขฎิการะจึงกล่าวว่า ‘โขติपालะเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น เราน่าจรณอุตว์^๑ไปยังแม่น้ำเพื่ออาบน้ำกันเถิด’ โขติपालมาณพรับคำแล้ว ลำดับนั้น ข้างหม้อชื่อขฎิการะและโขติपालมาณพ ได้นำจรณอุตว์ไปยังแม่น้ำเพื่ออาบน้ำ

[๒๘๔] อานนท์ ต่อมา ข้างหม้อชื่อขฎิการะ ได้เรียกโขติपालมาณพมากล่าวว่า ‘โขติपालะเพื่อนรัก ที่นี่ไม่ไกลจากพระอารามของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจัก มาเถิด โขติपालะเพื่อนรัก เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกัน เพราะว่า การที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ถือกันว่าเป็นความดี’

เมื่อข้างหม้อชื่อขฎิการะกล่าวอย่างนี้แล้ว โขติपालมาณพได้กล่าวว่า ‘อย่าเลย ขฎิการะเพื่อนรัก การเห็นพระสมณะโสนันั้นจะมีประโยชน์อะไร’

แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ข้างหม้อชื่อขฎิการะได้กล่าวว่า ‘โขติपालะเพื่อนรัก ที่นี่ไม่ไกลจากพระอารามของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจัก มาเถิด โขติपालะเพื่อนรัก เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกัน เพราะว่า การที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ถือกันว่าเป็นความดี’

แม้ครั้งที่ ๓ โขติपालมาณพก็กล่าวว่า ‘อย่าเลย ขฎิการะเพื่อนรัก การเห็นพระสมณะโสนันั้นจะมีประโยชน์อะไร’

เชิงอรรถ :

^๑ จรณอุตว์ หมายถึงเครื่องหอมที่เป็นผงละเอียด อาจทำให้เป็นก้อนเก็บไปใช้ได้ตลอดเวลา (ที.ม.อ. ๒/๓๗๙/๓๘๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๓๓๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ขฎิการสูตร

ลำดับนั้น ข่างหม้อชื่อขฎิการะได้จับชายพกของโชติपालมาณพแล้วกล่าวว่า 'โชติपालะเพื่อนรัก ที่นี้ไม่ไกลจากพระอารามของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจัก มาเกิด โชติपालะเพื่อนรัก เราจักเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกัน เพราะว่า การที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ถือกันว่าเป็นความดี'

ลำดับนั้น โชติपालมาณพให้ข่างหม้อชื่อขฎิการะปล่อยชายพกแล้วกล่าวว่า 'อย่าเลย ขฎิการะเพื่อนรัก การเห็นพระสมณะโธนั้นจะมีประโยชน์อะไร'

ข่างหม้อชื่อขฎิการะนั้นจับที่ผมของโชติपालมาณพผู้อาบน้ำดำเกล้าแล้วกล่าวว่า 'โชติपालะเพื่อนรัก ที่นี้ไม่ไกลจากพระอารามของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจัก มาเกิด โชติपालะเพื่อนรัก เราจักเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกัน เพราะว่า การที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ถือกันว่าเป็นความดี'

ต่อมา โชติपालมาณพได้คิดว่า 'นาคัจฉรรยจริง ไม่เคยปรากฏ ที่ข่างหม้อ ชื่อขฎิการะผู้มีสกุลรุนชาติต่ำ บังอาจมาจับผมของเราผู้อาบน้ำดำเกล้าแล้ว การที่เราจะไปด้วยนี้ เห็นจะไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย' แล้วได้กล่าวกับข่างหม้อชื่อขฎิการะว่า 'ขฎิการะเพื่อนรัก การที่เพื่อนทำความพยายามตั้งแต่พูดชักชวน จับที่ชายพก จนล่วงเลยถึงบังอาจจับที่ผมของเรานั้น ก็เพื่อจะชวนให้ไปในสำนักของพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เท่านั้นเองหรือ'

ข่างหม้อชื่อขฎิการะกล่าวว่า 'เท่านั้นเอง โชติपालะเพื่อนรัก จริงอย่างนั้น การที่เราได้เห็นพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ถือกันว่าเป็นความดี'

โชติपालมาณพกล่าวว่า 'ขฎิการะเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น ปล่อยเราเถิด พวกเรา จักไปด้วยกัน'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราขวรรค]

๑. ขฎฐิการสูตร

[๒๘๕] อานนท์ ครั้งนั้น ช่างหม้อชื่อขฎฐิการะและโชติपालมาณพได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ช่างหม้อชื่อขฎฐิการะถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ส่วนโชติपालมาณพได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร ช่างหม้อชื่อขฎฐิการะผู้นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือโชติपालมาณพผู้เป็นสหายรักกันของข้าพระองค์ ขอพระผู้มีพระภาคจงแสดงธรรมแก่โชติपालมาณพนี้เถิด'

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงชี้แจงให้ช่างหม้อชื่อขฎฐิการะและโชติपालมาณพเห็นชัด ชวนใจให้อยากับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา^๑ จากนั้น ช่างหม้อชื่อขฎฐิการะและโชติपालมาณพซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ขึ้นขมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า กระทำประทักษิณแล้วจากไป

[๒๘๖] อานนท์ ครั้งนั้น โชติपालมาณพได้ถามช่างหม้อชื่อขฎฐิการะว่า 'ขฎฐิการะเพื่อนรัก ท่านเมื่อฟังธรรมนี้ หลังจากนี้จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตหรือไม่'

ช่างหม้อชื่อขฎฐิการะตอบว่า 'โชติपालะเพื่อนรัก ท่านก็รู้ผู้มีใช้หรือว่า 'เราต้องเลี้ยงดูมารดาบิดาซึ่งเป็นคนตาบอดและแก่ชรา'

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมีกถา ในที่นี้หมายถึงธรรมีกถาที่เกี่ยวข้องกับชั้นที่ เคยอยู่อาศัยในชาติก่อนเพื่อการได้สติ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๒๐๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ขฎิการสูตร

โชติपालมาณพจึงกล่าวว่า 'ขฎิการะเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น เราจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเอง'

ลำดับนั้น ช่างหม้อชื่อขฎิการะและโชติपालมาณพได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ถวายอภิवाทแล้ว นิ่ง ณ ที่สมควร ช่างหม้อชื่อขฎิการะได้กราบทูลว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือโชติपालมาณพ ผู้เป็นสหายรักกันของข้าพระองค์ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงบวชให้โชติपालมาณพนี้ด้วยเถิด'

โชติपालมาณพได้บรรพชาอุปสมบทแล้วในสำนักของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เรื่องพระเจ้ากาสิพระนามว่ากิกิ

[๒๘๗] อานนท์ ครั้งนั้น เมื่อโชติपालมาณพอุปสมบทได้ไม่นานประมาณ กึ่งเดือน พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ในเวศพิงคนิคมตามควรแก่อัธยาศัยแล้ว เสด็จจาริกไปทางเขตกรุงพาราณสี เสด็จจาริกไปแล้วโดยลำดับ จนถึงกรุงพาราณสี

อานนท์ ได้ยินว่า ในคราวนั้น พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี พระเจ้ากาสิทรงพระนามว่ากิกิทรงสดับข่าวว่า 'ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จมาถึงกรุงพาราณสีประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน' ลำดับนั้น พระเจ้ากาสิทรงพระนามว่ากิกิรับสั่งให้จัดยานพาหนะคันทาม ๑ หลายคัน ทรงขึ้นยานพาหนะคันทามเสด็จจากเขตกรุงพาราณสีพร้อมกับยานพาหนะคันทาม ๑ ตามเสด็จด้วยราชานพาอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อทรงเยี่ยมพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เสด็จไปจนสุดทางที่ยานพาหนะจะไปได้ จึงเสด็จลงจากยานเสด็จพระราชดำเนินไปด้วยพระบาทเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ถวายอภิवाทแล้วประทับนั่ง ณ ที่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ขฎิการสูตร

สมควร พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงชี้แจงให้พระเจ้ากาสิทรงพระนามว่ากีกิทรงเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลวกล้ำ ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกตา พระเจ้ากาสิทรงพระนามว่ากีกิผู้ซึ่งพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลวกล้ำ ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกตาแล้ว จึงได้กราบทูลว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตตาหารของหม่อมฉันในวันพรุ่งนี้เถิด'

พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ

ครั้งนั้น พระเจ้ากาสิพระนามว่ากีกิทรงทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรับนิมนต์แล้ว จึงทรงลุกจากที่ประทับ ถวายอภิวัต ทรงกระทำประทักษิณแล้วเสด็จจากไป เมื่อล่องราตรีนั้นไป พระเจ้ากาสิพระนามว่ากีกิได้รับสั่งให้ตกแต่งของเคี้ยวของฉันอันประณีต ล้วนเป็นข้าวสาสีซึ่งอ่อนละมุน เก็บกากออกหมดแล้ว มีแกงและกัมหลายอย่าง ในพระราชนิเวศน์ของท้าวเธอ แล้วรับสั่งให้ราชบุรุษกราบทูลภัตตาหารแต่พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า 'ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว ภัตตาหารสำเร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า'

[๒๘๘] อานนท์ ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังพระราชนิเวศน์ของพระเจ้ากาสิพระนามว่ากีกิ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ลำดับนั้น พระเจ้ากาสิพระนามว่ากีกิทรงอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้อิมหันาสาราดด้วยของเคี้ยวของฉันอันประณีตด้วยพระองค์เอง เมื่อพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสวยเสร็จ ทรงวางพระหัตถ์แล้ว พระเจ้ากาสิทรงพระนามว่ากีกิเลือกประทับนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า แล้วได้กราบทูลว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมบิณณาสก [๔. ราชวรรค]

๑. ขฎฐิการสูตร

ผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์การอยู่จำพรรษา ณ กรุงพาราณสีของหม่อมฉันเกิด พระสงฆ์จักได้รับการบำรุงเห็นปานนี้'

พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า 'อย่าเลย มหาบพิตร อาตมภาพรับนิมนต์การอยู่จำพรรษาไว้แล้ว'

แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ พระเจ้ากาสิพระนามว่ากิกิได้กราบทูลว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์การอยู่จำพรรษา ณ กรุงพาราณสีของหม่อมฉันเกิด พระสงฆ์จักได้รับการบำรุงเห็นปานนี้'

พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า 'อย่าเลย มหาบพิตร อาตมภาพรับนิมนต์การอยู่จำพรรษาไว้แล้ว'

ครั้งนั้น พระเจ้ากาสิพระนามว่ากิกิ ทรงเสียพระทัย ทรงโหม่นสว่า 'พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ทรงรับนิมนต์การอยู่จำพรรษา ณ กรุงพาราณสีของเรา' จากนั้น ได้ทูลถามว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีใครอื่นที่เป็นผู้ปฏิญาณยิ่งกว่าหม่อมฉันหรือ พระพุทธเจ้าข้า'

พระกัสสปพุทธเจ้าทรงสรรเสริญช่างหม้อชื่อขฎฐิการะ

พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า 'มหาบพิตร มีนิคมชื่อเวคพิงคะ ช่างหม้อชื่อขฎฐิการะอยู่ในนิคมนั้น เขาเป็นอุปฏิญาณผู้เลิศของอาตมภาพ' พระองค์ทรงเสียพระทัย มีความโหม่นสว่า 'พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ทรงรับนิมนต์การอยู่จำพรรษาในกรุงพาราณสีของเรา'

แต่ความเสียใจและความโหม่นสนั้นยอมไม่มี และจักไม่มีแก่ช่างหม้อชื่อขฎฐิการะ เพราะช่างหม้อชื่อขฎฐิการะถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ เว้นขาดจากปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์) เว้นขาดจากอทินนาทาน(การลักทรัพย์) เว้นขาดจากกาเมสุมิฉาจาร(การประพฤติดิถีในกาม) เว้นขาดจาก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ขงฎิการสูตร

มุสาวาท(การพูดเท็จ) เว้นขาดจากสุราเมรยมัชชชปมาทัฏฐาน(การเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท)

ข่างหม้อชื่อขงฎิการะเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสมั่นคงในพระธรรม เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสมั่นคงในพระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะรักใคร่ ข่างหม้อชื่อขงฎิการะเป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ เป็นผู้หมดความสงสัยในทุกขสมุทัย เป็นผู้หมดความสงสัยในทุกขนิโรธ เป็นผู้หมดความสงสัยในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา บริโภคภัตตรมี้อเดียว เป็นพรหมจารี มีศีล มีกัลยาณธรรม ไม่ใช่แก้วมณีและทองคำเป็นเครื่องประดับ ปราศจากการใช้ทองและเงิน

มหาบพิตร ข่างหม้อชื่อขงฎิการะ ไม่ใช่พลั่วและมือของตนขุดแผ่นดิน หาบแต่ดิน ริมดิ่งที่พังหรือขยหนูมาใช้ทำเป็นภาชนะ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า 'ผู้ต้องการภาชนะสำหรับใส่ข้าวสาร ใส่ถั่วเขียว ใส่ถั่วดำ ขอให้ภาชนะที่ต้องการนั้นไปเกิด' ข่างหม้อชื่อขงฎิการะเลี้ยงดูมารดาบิดา ซึ่งเป็นคนตาบอดและแก่ชรา (หลังจากตายแล้ว) ข่างหม้อชื่อขงฎิการะจะเป็นโอปปาดิกะ เพราะโอรัมภาคัยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้นอีก

[๒๘๙] มหาบพิตร สมัยหนึ่ง อาตมภาพอยู่ที่นิคมชื่อเวคพิงคะนั่นเอง ครั้นเวลาเช้า อาตมภาพครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร เข้าไปหามารดาบิดา ของข่างหม้อชื่อขงฎิการะถึงที่อยู่แล้วได้ถามว่า 'ดูเถิด นี่คนหาอาหารไปที่ไหนเสียแล้ว'

มารดาบิดาของข่างหม้อชื่อขงฎิการะทูลตอบว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบัติฐากของพระองค์ออกไปแล้ว ขอพระองค์จงรับข้าวสุกจากหม้อข้าว รับแกงจากหม้อแกงเสวยเถิด'

ครั้งนั้น อาตมภาพได้รับข้าวสุกจากหม้อข้าว รับแกงจากหม้อแกงฉันแล้ว ลุกจากอาสนะจากไป ลำดับนั้น ข่างหม้อชื่อขงฎิการะเข้าไปหามารดาบิดาถึงที่อยู่แล้ว ได้ถามว่า 'ใครมารับข้าวสุกจากหม้อข้าว รับแกงจากหม้อแกง บริโภคแล้วลุกจากอาสนะจากไป'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ขฎิการสูตร

มารดาบิดาบอกว่า 'ลูกเอ๋ย พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรับข้าวสุกจากหม้อข้าว รับแกงจากหม้อแกง เสวยแล้วทรงลุกจากอาสนะเสด็จจากไป'

มหาบพิตร ครั้งนั้น ข่างหม้อชื่อขฎิการะได้คิดว่า 'เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงค้นเคยอย่างยั้งเช่นนี้' ครั้งนั้น ปีติและสุขไม่จางหายจากข่างหม้อชื่อขฎิการะตลอดทั้งเดือน ไม่จางหายจากมารดาบิดาตลอด ๗ วัน

[๒๙๐] มหาบพิตร สมัยหนึ่ง อาตมภาพอยู่ที่นิคมชื่อเวคพิงคะนั่นเอง ครั้นเวลาเช้า อาตมภาพครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร เข้าไปหามารดาบิดาของข่างหม้อชื่อขฎิการะถึงที่อยู่แล้วได้ถามว่า 'ดูเถิด นี่คนหาอาหารไปไหนเสียเล่า'

มารดาบิดาของข่างหม้อชื่อขฎิการะทูลตอบว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบัติฐากของพระองค์ออกไปแล้ว ขอพระองค์จงรับขนมกุมมาสจากกระเช้านี้ รับแกงจากหม้อแกงเสวยเถิด'

ครั้งนั้น อาตมภาพได้รับขนมกุมมาสจากกระเช้า รับแกงจากหม้อแกงฉันแล้ว ลุกจากอาสนะจากไป ลำดับนั้น ข่างหม้อชื่อขฎิการะ เข้าไปหามารดาบิดาถึงที่อยู่แล้วได้ถามว่า 'ใครมารับขนมกุมมาสจากกระเช้า รับแกงจากหม้อแกง บริโภคแล้ว ลุกจากอาสนะจากไป'

มารดาบิดาบอกว่า 'ลูกเอ๋ย พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรับขนมกุมมาสจากกระเช้า รับแกงจากหม้อแกงเสวยแล้วทรงลุกจากอาสนะเสด็จจากไปแล้ว'

มหาบพิตร ครั้งนั้น ข่างหม้อชื่อขฎิการะได้คิดว่า 'เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงค้นเคยอย่างยั้งเช่นนี้' ครั้งนั้น ปีติและสุขไม่จางหายจากข่างหม้อชื่อขฎิการะตลอดทั้งเดือน ไม่จางหายจากมารดาบิดาตลอด ๗ วัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ขฎิการสูตร

[๒๙๑] มหาบพิตร สมัยหนึ่ง อาตมภาพอยู่ที่นิคมชื่อเวคพิงคะนั่นเอง ขณะนั้น กุฎิรั้วจึงเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไปดูว่าในเรือนของช่างหม้อชื่อขฎิการะมีหญ้าหรือไม่'

เมื่ออาตมภาพกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น(ไปดูกลับมาแล้ว)ได้กล่าวกับอาตมภาพว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรือนของช่างหม้อชื่อขฎิการะไม่มีหญ้า มีแต่หญ้าที่มุงหลังคาเรือนของเขาเท่านั้น'

อาตมภาพจึงได้สั่งภิกษุทั้งหลายว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงพากันไปรู้หญ้าที่มุงหลังคาเรือนของช่างหม้อชื่อขฎิการะ'

ภิกษุเหล่านั้นได้ไปรู้หญ้าที่มุงหลังคาเรือนของช่างหม้อชื่อขฎิการะ ครั้นนั้น มารดาบิดาของช่างหม้อชื่อขฎิการะได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า 'พวกใครเล่ามารู้หญ้ามุงหลังคาเรือน'

ภิกษุทั้งหลายตอบว่า 'คุณโยม กุฎิของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ารั้ว'

มารดาบิดาของช่างหม้อชื่อขฎิการะได้กล่าววว่า 'นำไปเถิดเจ้าข้า นำไปตามสะดวกเถิด พระคุณเจ้า'

ครั้งนั้น ช่างหม้อชื่อขฎิการะเข้าไปหามารดาบิดาถึงที่อยู่แล้วถามว่า 'พวกใครเล่ามารู้หญ้ามุงหลังคาเรือน'

มารดาบิดาตอบว่า 'ลูกเอ๋ย ภิกษุทั้งหลายบอกว่า 'กุฎิของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ารั้ว'

ลำดับนั้น ช่างหม้อชื่อขฎิการะได้คิดว่า 'เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะ ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงค้นเคยอย่างยิ่งเช่นนี้' ครั้งนั้น ปีติและสุขไม่จางหายจากช่างหม้อชื่อขฎิการะตลอดกิ่งเดือน ไม่จางหายจากมารดาบิดาตลอด ๗ วัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑. ขฎิการสูตร

มหาบพิตร ครั้งนั้น เรือนที่ช่างหม้อชื่อขฎิการะอาศัยอยู่หลังนั้น มีอากาศเป็น
หลังคาอยู่ตลอด ๓ เดือน ถึงฝนตกก็ไม่รั่ว ช่างหม้อชื่อขฎิการะมีคุณเช่นนี้'

พระเจ้ากาสิทรงพระนามว่ากิกิกราบทูลว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นลาภ
ของช่างหม้อชื่อขฎิการะหนอ ช่างหม้อชื่อขฎิการะได้ดีแล้วหนอ ที่พระผู้มีพระภาค
ทรงค้นเคยอย่างยิ่งเช่นนี้'

[๒๙๒] อานนท์ ครั้งนั้น พระเจ้ากาสิพระนามว่ากิกิทรงให้ราชบุรุษส่งเกวียน
บรรทุกข้าวสาร ข้าวบัณฑมุทิกสาสีประมาณ ๕๐๐ เล่มเกวียน และเครื่องแกง
พอสมควรกับข้าวสารนั้นไปพระราชทานแก่ช่างหม้อชื่อขฎิการะ ราชบุรุษทั้งหลาย
เข้าไปหาช่างหม้อชื่อขฎิการะแล้วได้กล่าวว่า 'ท่านผู้เจริญ นี้ข้าวสาร ข้าวบัณฑมุทิก-
สาสีประมาณ ๕๐๐ เล่มเกวียน และเครื่องแกงพอสมควรกับข้าวสารนั้น พระเจ้า
กิกิกาสิทรงส่งมาพระราชทานแก่ท่านแล้ว จงรับของพระราชทานเหล่านั้นไว้เถิด'

ช่างหม้อชื่อขฎิการะกล่าวว่า 'พระราชามีพระราชกิจมาก มีพระราชกรณียกิจ
มาก สิ่งของที่พระราชทานมานี้อย่าเป็นของข้าพเจ้าเลย จงเป็นของหลวงเถิด'

อานนท์ เธอคงจะคิดอย่างนี้ว่า 'สมัยนั้น โขติपालมาณพคงเป็นคนอื่นเป็นแน่
แต่เธอไม่ควรเห็นอย่างนั้น สมัยนั้น เราก็คือโขติपालมาณพนั่นเอง'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดีชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ขฎิการสูตรที่ ๑ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

๒. รัฏฐपालสูตร

ว่าด้วยพระรัฏฐपालะ

พราหมณ์และคหบดีชาวเมืองกุลลโกฏฐิตะเข้าเฝ้า

[๒๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นกुरु พร้อมกับภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ เสด็จถึงนิคมของชาวกुरुชื่อกุลลโกฏฐิตะ พราหมณ์และคหบดีทั้งหลายชาว
กุลลโกฏฐิตะนิคมได้สดับข่าวว่า

“ได้ยินว่า พระสมณโคดมเป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยะตระกูล
ทรงจาริกไปในแคว้นกुरु พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงกุลลโกฏฐิตะนิคม
ท่านพระโคดมพระองค์นั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ
เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ^๑ เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้ควรฝึกได้
อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า
เป็นพระผู้มีพระภาค^๒’ พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้วจึง
ประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง
และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ
บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้ เป็นความดีอย่างแท้จริง”

ครั้งนั้น พราหมณ์และคหบดีชาวกุลลโกฏฐิตะนิคม เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ บางพวกถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวก
ทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร
บางพวกประณมมือไปทางพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร บางพวก

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเชิงอรรถที่ ๒-๓ ข้อ ๑๐ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๑๐ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฐบาลสูตร

ประกาศชื่อและโคตรในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกก็นั่ง
นั่งอยู่ ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้พราหมณ์และคหบดีชาวอุลลโกฏฐิต-
นิกมเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกลวกกล้า ปล่อยขโลมใจ
ให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา

รัฐบาลกุลบุตรขอบวช

[๒๙๔] สมัยนั้น กุลบุตรชื่อรัฐบาละ เป็นบุตรของตระกูลชั้นสูงในอุลลโกฏฐิต-
นิกมนั้น นั่งอยู่ในบริษัทนั้นด้วย ขณะนั้นเอง รัฐบาลกุลบุตรได้คิดว่า “ธรรมตาม
ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น เราเข้าใจว่า การที่อยู่ครองเรือนจะประพฤติ
พรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ขัด มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่ดี
เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด”

ครั้งนั้น พวกพราหมณ์และคหบดีชาวอุลลโกฏฐิตนิกม ผู้ที่พระผู้มีพระภาค
ทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกลวกกล้า
ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้วต่างขึ้นขมยินดีพระภาสิตของพระผู้มี
พระภาค ลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป
ลำดับนั้น เมื่อพราหมณ์และคหบดีชาวอุลลโกฏฐิตนิกมจากไปไม่นาน รัฐบาลกุลบุตร
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบ
ทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ข้าพระองค์
เข้าใจว่า การที่อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน
ดุจสังข์ขัด มิใช่ทำได้ง่าย ข้าพระองค์ปรารถนาจะโกนผมและหนวด นุ่งห่ม
ผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชา
อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “รัฐบาละ มารดาบิดาอนุญาตให้เธอออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตแล้วหรือ”

รัฐบาลกุลบุตรกราบทูลว่า “ยังมีได้อนุญาต พระพุทธเจ้าข้า”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฐบาลสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “รัฐบาละ พระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่บวชให้กุลบุตร
ที่มารดาบิดายังมิได้อนุญาต”

รัฐบาลกุลบุตรกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จักหาวิธีให้มารดาบิดาอนุญาตให้
ข้าพระองค์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระพุทธเจ้าข้า”

[๒๙๕] ครั้งนั้น รัฐบาลกุลบุตรลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค
กระทำประทักษิณแล้วเข้าไปหามารดาบิดาถึงที่อยู่แล้วกล่าวว่า “คุณพ่อคุณแม่
ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ลูกเข้าใจว่า การที่ผู้ครองเรือนจะ
ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ขี้ด ไม่ใช่ทำได้ง่าย
ลูกปรารถนาจะโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต ขอคุณพ่อคุณแม่โปรดอนุญาตให้ลูกออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด”

เมื่อรัฐบาลกุลบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว มารดาบิดาของรัฐบาลกุลบุตรได้กล่าวว่า
ว่า “พ่อรัฐบาละ เจ้าเป็นลูกชายคนเดียว เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของพ่อแม่ เจริญเติบโต
มาด้วยความสุขสบาย ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างดี ลูกไม่รู้จักความทุกข์แม้แต่น้อย
[มาเกิด พ่อรัฐบาละ ลูกจงบริโภค จงดื่ม จงให้เขาปรนนิบัติ ลูกเมื่อกำลังบริโภค
กำลังดื่ม กำลังให้เขาปรนนิบัติอยู่ จงยินดีบริโภคกามไปพลาง ทำบุญไปพลางเถิด
พ่อแม่จะไม่อนุญาตให้ลูกออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต] ถึงลูกจะตายพ่อแม่ก็ไม่
ปรารถนาจะจากลูก เหตุไฉน พ่อแม่จักอนุญาตให้ลูกซึ่งยังมีชีวิตอยู่ออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิตเล่า”

แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ รัฐบาลกุลบุตรได้กล่าวว่า “คุณพ่อคุณแม่ ธรรมตามที่พระผู้มี
พระภาคทรงแสดงนั้น ลูกเข้าใจว่า การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์
ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ขี้ด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ลูกปรารถนาจะโกนผม
และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอคุณพ่อคุณแม่
โปรดอนุญาตให้ลูกออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฐบาลสูตร

แม้ครั้งที่ ๓ มารดาบิดาของรัฐบาลกุลบุตรก็ได้กล่าวว่า “พ่อรัฐบาลละ เจ้าเป็นลูกชายคนเดียว เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของพ่อแม่ เจริญเติบโตมาด้วยความสุขสบาย ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างดี ลูกไม่รู้จักความทุกข์แม้แต่น้อย [มาเกิด พ่อรัฐบาลลูกจงบริโภค จงดื่ม จงให้เขาปรนนิบัติอยู่เกิด ลูกเมื่อกำลังบริโภค กำลังดื่ม กำลังให้เขาปรนนิบัติอยู่ จงยินดีบริโภคกามไปพลาง ทำบุญไปพลางเกิด พ่อแม่จะไม่อนุญาตให้ลูกออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต] ถึงลูกจะตาย พ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจากลูก เหตุไฉน พ่อแม่จักอนุญาตให้ลูกซึ่งยังมีชีวิตอยู่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า”

มารดาบิดาไม่อนุญาตให้บวช

[๒๙๖] ครั้งนั้น รัฐบาลกุลบุตรคิดว่า “มารดาบิดาไม่อนุญาตให้เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแน่” จึงนอนบนพื้นอันไม่มีเครื่องปูลาด ณ ที่นั้นเอง ด้วยตั้งใจว่า “เราจักตาย หรือจักได้บวชก็ทีตรงนี้แหละ” เขาจึงไม่บริโภคอาหาร ตั้งแต่ ๑ มื้อ ๒ มื้อ ๓ มื้อ ๔ มื้อ ๕ มื้อ ๖ มื้อ จนถึง ๗ มื้อ

ครั้งนั้น มารดาบิดาของรัฐบาลกุลบุตรได้กล่าวว่า “พ่อรัฐบาลละ เจ้าเป็นลูกชายคนเดียว เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของพ่อแม่ เจริญเติบโตมาด้วยความสุขสบาย ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างดี ลูกไม่รู้จักความทุกข์แม้แต่น้อย จงลุกขึ้นเกิด พ่อรัฐบาลลูกจงบริโภค จงดื่ม จงให้เขาปรนนิบัติอยู่เกิด ลูกเมื่อกำลังบริโภค กำลังดื่ม กำลังให้เขาปรนนิบัติอยู่ จงยินดีบริโภคกาม^๑ไปพลาง ทำบุญ^๒ไปพลางเกิด พ่อแม่จะไม่อนุญาตให้ลูกออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ถึงลูกจะตาย พ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจากลูก เหตุไฉน พ่อแม่จักอนุญาตให้ลูกซึ่งยังมีชีวิตอยู่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า จงลุกขึ้นเกิด พ่อรัฐบาลลูกจงบริโภค จงดื่ม จงให้เขาปรนนิบัติอยู่เกิด ลูกเมื่อกำลังบริโภค กำลังดื่ม กำลังให้เขาปรนนิบัติอยู่ จงยินดีบริโภค

เชิงอรรถ :

^๑ **บริโภคกาม** ในที่นี้หมายถึงบริโภคคือใช้สอยโภคสมบัติร่วมกับบุตรและภรรยา (ม.ม.อ. ๒/๒๙๖/๒๑๓)

^๒ **ทำบุญ** ในที่นี้หมายถึงปรารถนาพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ กระทำกุศลกรรมมีการเพิ่มให้ทาน เป็นต้น ทางทางไปสู่สุคติโลกสวรรค์ (ม.ม.อ. ๒/๒๙๖/๒๑๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

กามไปพลาง ทำบุญไปพลางเกิด พ่อแม่จะไม่อนุญาตให้ลูกออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต ถึงลูกจะตาย พ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจากลูก เหตุไฉน พ่อแม่จึงอนุญาต
ให้ลูกซึ่งมีชีวิตอยู่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า”

เมื่อมารดาบิดากล่าวอย่างนี้แล้ว รัฏฐपालกุลบุตรก็ได้นิ่งเฉย

แม้ครั้งที่ ๒ มารดาบิดาของรัฏฐपालกุลบุตรก็ได้กล่าวว่า ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๒ รัฏฐपालกุลบุตรก็ได้นิ่งเฉย

แม้ครั้งที่ ๓ มารดาบิดาของรัฏฐपालกุลบุตรก็ได้กล่าวว่า “พ่อรัฏฐपालะ
เจ้าเป็นลูกคนเดียว เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของพ่อแม่ เจริญเติบโตมาด้วยความสุขสบาย
ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างดี พ่อรัฏฐपालะ ลูกไม่รู้จักความทุกข์แม้แต่น้อย [จงลุกขึ้น
เกิด พ่อรัฏฐपालะ ลูกจงบริโภค จงดื่ม จงให้เขาปรนนิบัติอยู่เกิด ลูกเมื่อกำลังบริโภค
กำลังดื่ม กำลังให้เขาปรนนิบัติอยู่ จงยินดีบริโภคกามไปพลาง ทำบุญไปพลางเกิด
พ่อแม่จะไม่อนุญาตให้ลูกออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต] ถึงลูกจะตาย พ่อแม่ก็
ไม่ปรารถนาจะจากลูก เหตุไฉน พ่อแม่จึงอนุญาตให้ลูกซึ่งมีชีวิตอยู่ออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิตเล่า จงลุกขึ้น พ่อรัฏฐपालะ ลูกจงบริโภค จงดื่ม ฯลฯ ถึงลูก
จะตาย พ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจากลูก เหตุไฉน พ่อแม่จึงอนุญาตให้ลูกซึ่งมีชีวิตอยู่
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า”

แม้ครั้งที่ ๓ รัฏฐपालกุลบุตรก็ได้นิ่งเฉย

เพื่อนช่วยอ้อนวอนขออนุญาตให้บวช

[๒๙๗] ครั้งนั้น พวกเพื่อนของรัฏฐपालกุลบุตรพากันเข้าไปหารัฏฐपालกุลบุตร
ถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวว่า

“รัฏฐपालะเพื่อนรัก เพื่อนเป็นลูกชายคนเดียว เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของพ่อแม่
เจริญเติบโตมาด้วยความสุขสบาย ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างดี เพื่อนไม่รู้จักความ
ทุกข์แม้แต่น้อยเลย [ลุกขึ้นเกิด รัฏฐपालะเพื่อนรัก เพื่อนจงบริโภค จงดื่ม จงให้เขา
ปรนนิบัติอยู่เกิด เมื่อกำลังบริโภค กำลังดื่ม กำลังให้เขาปรนนิบัติอยู่ จงยินดีบริโภค

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฐपालสูตร

กามไปพลง ทำบุญไปพลงเกิด พ่อแม่จะไม่อนุญาตให้เพื่อนออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิต] ถึงเพื่อนจะตายพ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจากเพื่อน เหตุไฉน พ่อแม่
จักยอมอนุญาตให้เพื่อนผู้ยังมีชีวิตอยู่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า ลูกขึ้นเกิด
รัฐपालะเพื่อนรัก เพื่อนจงบริโภค จงดื่ม จงให้เขาปรนนิบัติอยู่เกิด เมื่อกำลังบริโภค
กำลังดื่ม กำลังให้เขาปรนนิบัติอยู่ จงยินดีบริโภคกามไปพลง ทำบุญไปพลงเกิด
พ่อแม่จะไม่อนุญาตให้เพื่อนออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแน่ ถึงเพื่อนจะตาย
พ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจากเพื่อน เหตุไฉน พ่อแม่จักอนุญาตให้เพื่อนซึ่งมีชีวิตอยู่
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า ลูกขึ้นเกิด รัฐपालะเพื่อนรัก เพื่อนจงบริโภค
จงดื่ม จงให้เขาปรนนิบัติอยู่เกิด เมื่อกำลังบริโภค กำลังดื่ม กำลังให้เขาปรนนิบัติอยู่
จงยินดีบริโภคกามไปพลงทำบุญไปพลงเกิด พ่อแม่จะไม่อนุญาตให้เพื่อนออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต ถึงเพื่อนจะตาย พ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจากเพื่อน เหตุไฉน
พ่อแม่จักอนุญาตให้เพื่อนซึ่งยังมีชีวิตอยู่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า”

เมื่อสหายเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว รัฐपालกุลบุตรก็ได้นิ่งเฉย

แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ พวกเพื่อนของรัฐपालกุลบุตรได้กล่าวว่า “รัฐपालะเพื่อนรัก
เพื่อนเป็นลูกชายคนเดียว เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของพ่อแม่ เจริญเติบโตมาด้วยความ
ความสุขสบาย ได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างดี เพื่อนไม่รู้จักความทุกข์แม้แต่น้อยเลย
ลูกขึ้นเกิด รัฐपालะเพื่อนรัก เพื่อนจงบริโภค จงดื่ม จงให้เขาปรนนิบัติอยู่เกิด
เมื่อกำลังบริโภค กำลังดื่ม กำลังให้เขาปรนนิบัติอยู่ จงยินดีบริโภคกามไปพลง
ทำบุญไปพลงเกิด พ่อแม่จะไม่อนุญาตให้เพื่อนออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ถึงเพื่อนจะตาย พ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจากเพื่อน เหตุไฉน พ่อแม่เหล่านั้นจักอนุญาต
ให้เพื่อนซึ่งมีชีวิตอยู่ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเล่า ลูกขึ้นเกิด รัฐपालะ
เพื่อนรัก เพื่อนจงบริโภค จงดื่ม ฯลฯ ถึงเพื่อนจะตาย พ่อแม่ก็ไม่ปรารถนาจะจาก
เพื่อน เหตุไฉน พ่อแม่เหล่านั้นจักอนุญาตให้เพื่อนซึ่งมีชีวิตอยู่ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตเล่า”

แม้ครั้งที่ ๓ รัฐपालกุลบุตรก็นิ่งเฉย

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฐบาลสูตร

[๒๙๘] ลำดับนั้น พวกเพื่อนของรัฐบาลกุลบุตรพากันเข้าไปหา มารดาบิดา ของรัฐบาลกุลบุตรถึงที่อยู่แล้วกล่าวว่า “คุณพ่อคุณแม่ รัฐบาลกุลบุตรนี้ นอนบน พื้นที่ไม่มีเครื่องปูลาด ณ ที่นั้นเองด้วยตั้งใจว่า ‘เราจักตาย หรือจักได้บวชก็ที่นี่แหละ’ ถ้าคุณพ่อคุณแม่ไม่ยอมให้รัฐบาลกุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เขาจักตาย ณ ที่ตรงนั้นแน่ แต่ถ้าคุณพ่อคุณแม่อนุญาตให้รัฐบาลกุลบุตรออกจาก เรือนบวชเป็นบรรพชิต คุณพ่อคุณแม่ก็ได้เห็นเขาแม่บวชแล้ว หากรัฐบาลกุลบุตร จักไม่ยินดีในการออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เขาก็จะมีทางไปไหนอื่นเล่า ก็จัก กลับมาที่บ้านนี้นั่นเอง ขอคุณพ่อคุณแม่จงอนุญาตให้รัฐบาลกุลบุตรออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตเถิด”

มารดาบิดากล่าวว่า “ลูกทั้งหลาย พ่อแม่อนุญาตให้รัฐบาลกุลบุตรออกจาก เรือนบวชเป็นบรรพชิตได้^๑ แต่เขาบวชแล้วต้องมาเยี่ยมพ่อแม่บ้าง”

ต่อมา พวกเพื่อนพากันเข้าไปหา รัฐบาลกุลบุตรถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวว่า “เชิญ ลูกขึ้นเถิด รัฐบาลละเพื่อนรัก คุณพ่อคุณแม่อนุญาตให้เพื่อนออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิตแล้ว แต่เพื่อนบวชแล้วต้องมาเยี่ยมคุณพ่อคุณแม่ของเพื่อนบ้าง”

รัฐบาลกุลบุตรบวชและบรรลพพระอรหันต์

[๒๙๙] ครั้งนั้น รัฐบาลกุลบุตรลุกขึ้นบำรุงร่างกายให้เกิดกำลังแล้ว เข้าไป เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มารดาบิดาอนุญาตให้ข้าพระองค์ออก จากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงให้ข้าพระองค์บวชเถิด”

รัฐบาลกุลบุตรได้บรรพชาอุปสมบทแล้วในสำนักของพระผู้มีพระภาค ครั้งนั้น เมื่อท่านรัฐบาลอุปสมบทแล้วไม่นาน พอได้กึ่งเดือน พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ในถุลลโกฏฐิตนิคมตามความยินดี เสด็จจาริกไปทางกรุงสาวัตถี เสด็จเที่ยวจาริกไป ตามลำดับจนถึงกรุงสาวัตถี ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.มหา. (แปล) ๑/๒๔-๒๙/๑๗-๒๐

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฐपालสูตร

อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระรัฐपालะหลีกออกไปอยู่รูปเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”^๑

ท่านพระรัฐपालะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย ครั้งนั้น ท่านพระรัฐपालะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิเษกแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะไปเยี่ยมมารดาบิดา ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตข้าพระองค์”

พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการกำหนดใจของท่านพระรัฐपालะด้วยพระหฤทัยแล้ว ทรงทราบชัดว่า “รัฐपालกุลบุตรไม่สามารถที่จะบอกลาสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์อีก”

ลำดับนั้น พระองค์จึงตรัสว่า “รัฐपालะ เธอจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ต่อจากนั้น ท่านพระรัฐपालะลุกจากอาสนะถวายอภิเษกพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วเก็บงำเสนาสนะถือบาตรและจีวรจาริกไปทางอุลลโกฏฐิตนิคม เทียวจาริกไปตามลำดับจนถึงอุลลโกฏฐิตนิคมแล้ว ได้ยินว่า ท่านพระรัฐपालะพักอยู่ ณ พระราชอุทยานชื่อมคจีระของพระเจ้าโกรัพะยะในอุลลโกฏฐิตนิคมนั้น ครั้นเวลาเช้า ท่านพระรัฐपालะครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังอุลลโกฏฐิตนิคม ขณะเทียวบิณฑบาตในอุลลโกฏฐิตนิคมตามลำดับตรอก ได้เข้าไปจนถึงนิเวศน์ของบิดาของตน

เวลานั้น บิดาของท่านพระรัฐपालะกำลังให้ช่างกลบกساءงมอยู่ที่ขุมประตูกกลาง^๒ ได้เห็นท่านพระรัฐपालะกำลังมาแต่ไกลแล้วได้กล่าวว่า “พวกสมณะโง่เหล่านี้ บวชลูกชายคนเดียวผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเรา”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๑๖ (กัณฑ์ทศสุต) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

^๒ ขุมประตูกกลาง ในที่นี้หมายถึงขุมประตูที่ ๔ ของเรือนที่มี ๗ ขุมประตู (ม.ม.อ. ๒/๒๙๙/๒๑๔)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

ครั้งนั้น ท่านพระรัฏฐपालะไม่ได้รับทาน^๑ ไม่ได้รับคำตอบที่บ้านบิดาของตนเอง ที่แท้ได้แต่คำตำหนานั้น สมัยนั้น ทาสหญิงของญาติของท่านพระรัฏฐपालะกำลัง จะทิ้งขนมกุมมาสค่างคืน ท่านพระรัฏฐपालะได้กล่าวกับทาสหญิงของญาตินั้นว่า “น้องหญิง ถ้าจะทิ้งสิ่งนั้น ก็จงใส่ในบาตรของอาตมาเถิด”

ขณะที่ทาสหญิงของญาติของท่านกำลังเกลี้ยขนมกุมมาสค่างคืนนั้นลงในบาตร ก็จำเค้ามือ เท้า และน้ำเสียงของท่านพระรัฏฐपालะได้

พระรัฏฐपालะฉันทนมมุด

[๓๐๐] ครั้งนั้น ทาสหญิงของญาติของท่านพระรัฏฐपालะได้เข้าไปหามารดา ของท่านพระรัฏฐपालะถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวว่า “คุณนายเจ้าข้า โปรดทราบเถิดว่า ‘พระรัฏฐपालะบุตรของคุณนายกลับมาแล้ว’”

มารดาของท่านพระรัฏฐपालะกล่าวว่า “หนูเอ๋ย ถ้าเธอพูดจริง ฉันจะปลดปล่อย เธอให้เป็นไท” มารดาของท่านพระรัฏฐपालะ เข้าไปหาบิดาของท่านพระรัฏฐपालะ ถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวว่า “เดชะบุญ ท่านคหบดี ท่านรู้ไหม ได้ยินว่า รัฏฐपालกุลบุตร กลับมาแล้ว”

เวลานั้น ท่านพระรัฏฐपालะนั่งฟังฝ่าเรือนแห่งหนึ่งฉันทนมกุมมาสค่างคืน โยมบิดาเข้าไปหาท่านพระรัฏฐपालะถึงที่อยู่แล้วได้ถามว่า “อะไรกัน พ่อรัฏฐपालะ ลูกฉันทนมกุมมาสค่างคืนหรือ ลูกควรไปเรือนของตน มิใช่หรือ”

ท่านพระรัฏฐपालะตอบว่า “คหบดี อาตมภาพผู้ออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิตจะมีเรือนแต่ที่ไหน อาตมภาพไม่มีเรือน อาตมภาพได้ไปเรือนของโยม มาแล้ว ในเรือนนั้น อาตมภาพไม่ได้รับทาน ไม่ได้รับคำตอบเลย ได้แต่คำตำ ously เดียว”

บิดากล่าวว่า “มาเถิด ลูกรัฏฐपालะ พวกเราจะไปเรือนด้วยกัน”

เชิงอรรถ :

^๑ ทาน ในที่นี้หมายถึงไทยธรรม (ม.ม.อ. ๒/๓๐๐/๒๑๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฐपालสูตร

ท่านพระรัฐपालะกล่าวว่า “อย่าเลย คหบดี วันนี้อาดมภาพฉันอืมแล้ว”

บิดากล่าวว่า “พ่อรัฐपालะ ถ้าเช่นนั้น ขอท่านจงรับนิมนต์ฉันภัตตาหารในวันพรุ่งนี้เถิด”

ท่านพระรัฐपालะรับนิมนต์โดยक्षणภาพแล้ว ลำดับนั้น บิดาของท่านพระรัฐपालะทราบอาการที่ท่านพระรัฐपालะรับนิมนต์แล้ว จึงเข้าไปยังนิเวศน์ของตนแล้วให้ขนเงินและทองมากองเป็นกองใหญ่ ให้เอาเสื่อลำแพนปิดไว้ แล้วเรียกภรรยาเก่าของท่านพระรัฐपालะมากล่าวว่า “มาเกิดแม่สาว ๆ ทั้งหลาย พวกเธอเคยแต่งตัวด้วยเครื่องประดับสำหรับใดแล้ว จึงเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของรัฐपालกุลบุตรเมื่อครั้งก่อน จงแต่งตัวด้วยเครื่องประดับสำหรับนั้นเถิด”

[๓๐๑] ครั้งนั้น เมื่อลวงราตรีนั้นไป บิดาของท่านพระรัฐपालะได้สั่งให้ตักแต่งของเคี้ยวของฉันอย่างประณีตไว้ในนิเวศน์ของตน แล้วใช้คนไปบอกเวลาแก่ท่านพระรัฐपालะว่า “พ่อรัฐपालะได้เวลาแล้ว ภัตตาหารสำเร็จแล้ว”

ครั้นเวลาเช้า ท่านพระรัฐपालะครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของบิดาท่านเองแล้วนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว บิดาของท่านพระรัฐपालะสั่งให้เปิดกองเงินกองทองนั้น แล้วได้กล่าวกับท่านพระรัฐपालะว่า

“พ่อรัฐपालะ ทรัพย์กองนี้เป็นส่วนของแม่ กองโน้นเป็นส่วนของพ่อ ส่วนอีกกองหนึ่งเป็นของปู่ ทั้งหมดนี้เป็นของลูกผู้เดียว ลูกสามารถที่จะใช้สอยสมบัติไปและทำบุญไปก็ได้ มาเถิด พ่อรัฐपालะ ลูกจงลาสิกขาออกมาเป็นคฤหัสถ์ใช้สอยสมบัติ และทำบุญไปเถิด”

ท่านพระรัฐपालะตอบว่า “คหบดี ถ้าท่านพึงทำตามคำของอาดมภาพได้ ท่านพึงให้คนขนกองเงินกองทองนี้ ใส่เกวียนแล้วให้เขาขึ้นไปทิ้งไว้ที่กลางกระแสมแม่น้ำคงคาเถิด ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะโสกะ(ความเศร้าโศก) ปรีเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) มีทรัพย์นั้นเป็นเหตุ จักเกิดขึ้นแก่ท่าน”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

ลำดับนั้น พวกภรรยาเก่าของท่านพระรัฏฐपालะจับที่เท้าคนละข้างแล้วได้ถามท่านพระรัฏฐपालะว่า “หลวงพี่ นางอัปสรพวกไหนเล่าเป็นต้นเหตุให้หลวงพี่ประพบัติพรหมจรรย์”

พระรัฏฐपालะตอบว่า “น้องหญิง เราไม่ได้ประพบัติพรหมจรรย์ เพราะเหตุแห่งนางอัปสรทั้งหลาย”

ภรรยาเหล่านั้นเสียใจว่า “รัฏฐपालะผู้ลูกเจ้าเรียกพวกเราว่า ‘น้องหญิง’ จึงล้มสลบอยู่ ณ ที่นั้น ครั้งนั้น ท่านพระรัฏฐपालะได้กล่าวกับบิดาว่า “คนหบดี ถ้าท่านจะถวายอาหารก็จงถวายเถิด อย่าให้อาตมภาพลำบากเลย”

บิดากล่าวว่า “ฉันเถิด พ่อรัฏฐपालะ ภัตตาหารสำเร็จแล้ว”

ต่อจากนั้น บิดาของท่านพระรัฏฐपालะได้อังคาสท่านพระรัฏฐपालะด้วยของเคี้ยวของฉันอันประณีต ถวายให้ฉันจนอิ่มหน้าด้วยมือของตน

พระรัฏฐपालะแสดงธรรม

[๓๐๒] ครั้งนั้น ท่านพระรัฏฐपालะฉันเสร็จละมือจากบาตรแล้วได้ยืนกล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

“โยมจงดูอัฏฐภาพอันวิจิตร มีกายเป็นแผล^๑

ที่คุมกันอยู่^๒ กระสับกระส่าย^๓

เป็นที่ดำริของชนเป็นอันมาก ไม่มีความยั่งยืนมั่นคง

เชิงอรรถ :

^๑ มีกายเป็นแผล หมายถึงแผลทั้ง ๙ แห่ง (คือ ดวงตา ๒ ช่องหู ๒ ช่องจมูก ๒ ช่องปาก ๑ ช่องบิัสสวาหะ-มรรค ๑ ช่องอุจจาระมรรค ๑) (ม.ม.อ. ๒/๓๐๒/๒๑๙)

^๒ ที่คุมกันอยู่ หมายถึงคุมกันอยู่ด้วยกระดูก ๓๐๐ ท่อน ด้วยเส้นเอ็น ๙๐๐ เส้น ปกคลุมด้วยกล้ามเนื้อ ๙๐๐ มัด (ม.ม.อ. ๒/๓๐๒/๒๑๙)

^๓ กระสับกระส่าย หมายถึงความกระสับกระส่ายอยู่เป็นนิจเพราะความแก่ โรคภัย และกิเลส (ม.ม.อ. ๒/๓๐๒/๒๑๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

โยมจงดูรูปอันวิจิตรด้วยแก้วมณีและกฤษณ
มีกระดูกอันหนึ่งหุ้มห่อไว้ งามด้วยผ้า
เท้าย่อมด้วยครึ่งสีสด หน้าที่ไล่ทาด้วยจฺรณ
พอจะหลอกคนโง่ให้หลงใหลได้
แต่จะหลอกคนผู้แสวงหาฝั่ง(คือนิพพาน)ไม่ได้
ผมที่ดัดแต่งเป็นลอนดั่งดาหมากรุก
ที่เย็บด้วยยาหยอด พอจะหลอกคนโง่ได้
แต่จะหลอกคนที่แสวงหาฝั่งไม่ได้
กายที่มีสภาพเปื่อยเน่าเป็นธรรมดา
ซึ่งดัดแต่งแล้วเหมือนกลองยาหยอดตาใหม่
อันงดงามพอจะหลอกคนโง่ได้
แต่จะหลอกคนผู้แสวงหาฝั่งไม่ได้
ท่านเป็นดั่งพรานเนื้อวางบ่วงไว้
แต่เนื้อไม่ติดบ่วง
เมื่อพรานเนื้อกำลังคร่ำครวญอยู่
เรากินเหยื่อแล้วก็หลีกไป^๑”

ลำดับนั้น ท่านพระรัฏฐपालะยีนกล่าวคาถาเหล่านี้แล้วจึงเข้าไปยังพระราช-
อุทยานมคฺฉิระของพระเจ้าโกรัพยะ แล้วนั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง

[๓๐๓] ครั้งนั้น พระเจ้าโกรัพยะรับสั่งเรียกนายมคฺวะมาตรัสว่า “มคฺวะ
เพื่อนรัก ท่านจงทำความสะอาดพื้นที่อุทยานมคฺฉิระ เราจะไปชมพื้นที่อุทยานที่
สะอาด”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๗๖๙-๗๗๔/๔๖๘-๔๖๙

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฐपालสูตร

นายมิควะทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว เมื่อกำลังทำความสะอาดพื้นที่พระราชอุทยานมิคจีระอยู่ ได้เห็นท่านพระรัฐपालะนั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าโกรัพยะถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูลว่า

“ขอเดชะ พระราชอุทยานมิคจีระของพระองค์สะอาดแล้ว และในพระราชอุทยานนั้น มีกุลบุตรชื่อรัฐपालะผู้เป็นบุตรแห่งตระกูลชั้นสูงในอุลลโกฏฐิตนิคมนี้ ที่พระองค์ทรงสรรเสริญอยู่เสมอ ๆ เอนั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง”

พระเจ้าโกรัพยะตรัสว่า “มิควะเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น บัดนี้ ควรจะไปอุทยาน พวกเราจะเข้าไปหาพระคุณเจ้ารัฐपालะในบัดนี้เลย”

ครั้งนั้น พระเจ้าโกรัพยะรับสั่งว่า “ของเคี้ยวของบริโภคน้ำที่จัดเตรียมไปยังอุทยานนั้น ท่านทั้งหลายจงแจกจ่ายให้หมดเสียเถิด” แล้วรับสั่งให้จัดยานพาหนะคันงาม ๆ หลายคัน ทรงขึ้นพาหนะคันงามเสด็จออกจากอุลลโกฏฐิตนิคมด้วยยานพาหนะคันงาม ๆ ตามเสด็จด้วยราชานูภาพอย่างยิ่งใหญ่ว่าเพื่อทรงเยี่ยมท่านพระรัฐपालะ เสด็จไปจนสุดทางที่ยานพาหนะจะไปได้ จึงเสด็จลงจากยาน เสด็จพระราชดำเนินไปด้วยพระบาทพร้อมด้วยบริษัชนชั้นสูง เข้าไปหาท่านพระรัฐपालะถึงที่อยู่ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วได้ประทับยืน ณ ที่สมควรได้รับสั่งว่า “นิมนต์พระคุณเจ้ารัฐपालะนั่งบนเครื่องลาดนี้เถิด”

ท่านพระรัฐपालะถวายพระพรว่า “มหาบพิตร อย่าเลย เชิญพระองค์ประทับนั่งเถิด อาตมภาพนั่งที่อาสนะของอาตมภาพดีอยู่แล้ว”

พระเจ้าโกรัพยะ จึงประทับนั่งบนที่ประทับที่ข้าราชการบริพารจัดถวาย แล้วได้ตรัสกับท่านพระรัฐपालะว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

ความเสื่อม ๔ ประการ

[๓๐๔] "พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ ความเสื่อม ๔ ประการนี้ ที่คนบางพวกในโลกนี้ประสบเข้าแล้ว ย่อมโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

ความเสื่อม ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. ความเสื่อมเพราะชรา	๒. ความเสื่อมเพราะความเจ็บไข้
๓. ความเสื่อมจากทรัพย์สมบัติ	๔. ความเสื่อมจากญาติ

ความเสื่อมเพราะชรา เป็นอย่างไร

คือ คนบางคนในโลกนี้เป็นคนแก่ คนเฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ เขาพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'บัดนี้ เราเป็นคนแก่แล้ว เป็นคนเฒ่าแล้ว เป็นผู้ใหญ่แล้ว เป็นผู้ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ การที่เราจะได้ครอบครองทรัพย์สมบัติที่ยังไม่ได้ หรือการที่เราจะทำทรัพย์สมบัติที่ได้แล้วให้เพิ่มพูนขึ้น ไม่ใช่ทำได้ง่ายเลย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด' เขาประสบกับความเสื่อมเพราะชรา นั้นแล้วจึงโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต นี้เรียกว่า ความเสื่อมเพราะชรา

ส่วนพระคุณเจ้ารัฏฐपालะ บัดนี้ก็ยังมีหนุ่มแน่น ผมดำสนิท เป็นหนุ่มอยู่ในวัยแรกเริ่ม ไม่มีความเสื่อมเพราะชรา นั้นเลย พระคุณเจ้ารัฏฐपालะรู้เห็นหรือได้ฟังอะไร จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต (๑)

ความเสื่อมเพราะความเจ็บไข้ เป็นอย่างไร

คือ คนบางคนในโลกนี้มีความเจ็บไข้ มีทุกข์ เจ็บหนัก เขาพิจารณาเห็นดังนี้ว่า 'บัดนี้ เราเป็นคนมีความเจ็บไข้ มีทุกข์ เจ็บหนัก การที่เราจะได้ครอบครองทรัพย์สมบัติที่ยังไม่ได้ หรือการที่เราจะทำทรัพย์สมบัติที่ได้แล้วให้เพิ่มพูนขึ้น ไม่ใช่ทำได้ง่ายเลย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์ ออกจาก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

เรือนบวชเป็นบรรพชิตเกิด' เขาประสบกับความเสื่อมเพราะความเจ็บไข้นั้น แล้วจึง โจนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต นี้เรียกว่า ความเสื่อมเพราะความเจ็บไข้

ส่วนพระคุณเจ้ารัฏฐपालะ บัดนี้เป็นผู้มีสุขภาพ มีโรคาพาธน้อย ประกอบด้วย ไฟธาตุที่ย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนักไม่ร้อนนัก ไม่มีความเสื่อมเพราะความ เจ็บไข้นั้นเลย พระคุณเจ้ารัฏฐपालะรู้เห็นหรือได้ฟังอะไร จึงออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิต (๒)

ความเสื่อมจากทรัพย์สมบัติ เป็นอย่างไร

คือ คนบางคนในโลกนี้ เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีสมบัติมาก ทรัพย์สมบัติ เหล่านั้นของเขาถึงความสิ้นไปโดยลำดับ เขาพิจารณาเห็นดังนั้นว่า 'เมื่อก่อน เราเป็น คนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีสมบัติมาก ทรัพย์สมบัติเหล่านั้นของเราถึงความสิ้นไปโดย ลำดับแล้ว การที่เราจะได้ครอบครองทรัพย์สมบัติที่ยังไม่ได้ หรือการที่เราจะทำ ทรัพย์สมบัติที่ได้แล้วให้เพิ่มพูนขึ้น ไม่ใช่ทำได้ง่ายเลย ทางที่ดี เราควรโกนผมและ หนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเกิด' เขาประกอบด้วย ความเสื่อมจากทรัพย์สมบัตินั้น จึงโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต นี้เรียกว่า ความเสื่อมจากทรัพย์สมบัติ

ส่วนพระคุณเจ้ารัฏฐपालะเป็นบุตรของตระกูลชั้นสูงในสกุลโกฏฐิตนิคมนี้ ไม่มี ความเสื่อมจากทรัพย์สมบัตินั้น พระคุณเจ้ารัฏฐपालะรู้เห็นหรือได้ฟังอะไรจึงออกจาก เรือนบวชเป็นบรรพชิต (๓)

ความเสื่อมจากญาติ เป็นอย่างไร

คือ คนบางคนในโลกนี้ มีมิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตเป็นอันมาก ญาติ เหล่านั้นของเขาถึงความสิ้นไปโดยลำดับ เขาพิจารณาเห็นดังนั้นว่า 'เมื่อก่อน เรามี มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตเป็นอันมาก พวกญาติของเรานั้นถึงความสิ้นไป โดยลำดับ การที่เราจะได้ครอบครองทรัพย์สมบัติที่ยังไม่ได้ หรือการที่เราจะทำ ทรัพย์สมบัติที่ได้แล้วให้เพิ่มพูนขึ้น ไม่ใช่ทำได้ง่ายเลย ทางที่ดี เราควรโกนผมและ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

หมวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด' เขาประสบกับความเสื่อมจากญาดินัน จึงโกนผมและหมวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต นี้เรียกว่า ความเสื่อมจากญาดิน

ส่วนพระคุณเจ้ารัฏฐपालะมีมิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตเป็นอันมากในอุลลโกฏฐิตินิคมนี้ ไม่มีความเสื่อมจากญาดินเลย พระคุณเจ้ารัฏฐपालะรู้เห็นหรือได้ฟังอะไรจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต (๔)

พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ ความเสื่อม ๔ ประการนี้ ที่คนบางพวกในโลกนี้ประสบเข้าแล้วจึงโกนผมและหมวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระคุณเจ้ารัฏฐपालะไม่มีความเสื่อม ๔ ประการนั้นเลย พระคุณเจ้ารัฏฐपालะรู้เห็นหรือได้ฟังอะไรจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต"

อัมมุตเทส ๔ ประการ

[๓๐๕] ท่านพระรัฏฐपालะถวายพระพรว่า "มหาบพิตร มีอยู่แลที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงแสดงอัมมุตเทส ๔ ประการ ที่อาตมภาพรู้ เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

อัมมุตเทส ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงแสดงอัมมุตเทสประการที่ ๑ ว่า 'โลกอันชรนาไปไม่ยั่งยืน' ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
๒. พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงแสดงอัมมุตเทสประการที่ ๒ ว่า 'โลกไม่มีผู้ดำเนิน ไม่เป็นอิสระ' ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

๓. พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ทรงแสดงธัมมเทศสภาระการที่ ๓ ว่า 'โลกไม่มีอะไร เป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป' ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
๔. พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ทรงแสดงธัมมเทศสภาระการที่ ๔ ว่า 'โลกพร่องอยู่ เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิม เป็นทาสแห่งตัณหา' ที่อาตมภาพรู้เห็นและได้ ฟังแล้วจึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

มหาบพิตร พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมา- สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงแสดงธัมมเทศ ๔ ประการนี้แล ที่อาตมภาพรู้ เห็น และฟังแล้ว จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต"

[๓๐๖] พระเจ้าโกรัพยะตรัสถามว่า "ท่านพระรัฏฐपालะกล่าววว่า 'โลกอันชรา นานาไป 'ไม่ยั้งยืน' เนื้อความแห่งภาษิตนี้ จะฟังเห็นได้อย่างไร"

ท่านพระรัฏฐपालะถวายพระพรว่า "มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความ ข้อนั้นว่าอย่างไร พระองค์เมื่อมีพระชนมายุ ๒๐ พรรษาก็ดี ๒๕ พรรษาก็ดี ทรงศึกษาอย่างคล่องแคล่วในเรื่องข่างก็ดี เรื่องมำก็ดี เรื่องรถก็ดี เรื่องธนูก็ดี เรื่อง อาวุธก็ดี ทรงมีกำลังพระเพลา ทรงมีกำลังพระพาหา ทรงมีพระวรกายสามารถ ฝ่าศึกสงครามมาแล้ว มิใช่หรือ"

"พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ โยมเมื่ออายุ ๒๐ ปีก็ดี ๒๕ ปีก็ดี ได้ศึกษาอย่าง คล่องแคล่วในเรื่องข่างก็ดี เรื่องมำก็ดี เรื่องรถก็ดี เรื่องธนูก็ดี เรื่องอาวุธก็ดี มีกำลังขา มีกำลังแขน มีร่างกายสามารถ เคยฝ่าสงครามมาแล้ว บางครั้งโยม ยังเข้าใจว่ามีฤทธิ์ 'ไม่เห็นใครเสมอด้วยกำลังของโยมเลย"

"มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร แม้บัดนี้ พระองค์ ก็ยังมีกำลังพระเพลา มีกำลังพระพาหา มีพระวรกายสามารถฝ่าสงครามได้เหมือน อย่างเดิมหรือ"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

“พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ ขอนี้หามิได้ บัดนี้ โยมแก่แล้ว เจริญวัยแล้ว เป็นผู้ใหญ่ว่างกาลผ่านวัยมาโดยลำดับแล้ว วัยของโยมล่วงไป ๘๐ ปีแล้ว บางครั้ง โยมคิดว่า ‘จักก้าวเท้าไปทางนี้ก็ไพล่ก้าวไปทางอื่นเสีย”

“มหาบพิตร พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงหมายถึงเนื้อความนี้แล จึงตรัสสัมมุทเทสประการที่ ๑ ว่า ‘โลกอันชราณาไป ไม่ยั้งยืน’ ที่อาตมภาพรู้ เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต”

“พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ คำว่า ‘โลกอันชราณาไป ไม่ยั้งยืน’ พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้ดีแล้ว พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ เป็นความจริง โลกอันชราณาไป ไม่ยั้งยืน (๑)

ในราชตระกูลนี้ มีหมู่พลช้าง หมู่พลม้า หมู่พลรถ และหมู่พลเดินเท้า ที่จักย้ายอันตรายของโยมได้ ท่านพระรัฏฐपालะกล่าวว่า ‘โลกไม่มีผู้ต้านทานได้ ไม่เป็นอิสระ’ เนื้อความแห่งภาษิตนี้ จะพึงเห็นได้อย่างไร”

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร พระองค์เคยประชวรหนักบ้างไหม”

“พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ โยมเคยเจ็บหนักอยู่ บางครั้ง พวกมิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตแวดล้อมโยมอยู่ด้วยสำคัญว่า ‘พระเจ้าโกธิปะยะจักสวรรคตในบัดนี้ พระเจ้าโกธิปะยะจักสวรรคตในบัดนี้”

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร พระองค์ได้มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต(ที่มหาบพิตรจะขอร้อง)ว่า ‘มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตผู้เจริญของเราทั้งหมดที่มีอยู่ จงมาช่วยแบ่งเวทนານี้ไปโดยช่วยเราให้ได้เสวยเวทนาเบาละ’ หรือว่าพระองค์เท่านั้น จะต้องเสวยเวทนานั้น”

“พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ โยมจะได้มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต(ที่โยมจะขอร้อง)ว่า ‘มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตทั้งหมดที่มีอยู่ จงมาช่วยแบ่งเวทนານี้ไป ช่วยเราให้ได้เสวยเวทนาเบาละ’ หามิได้ แต่โยมเองเท่านั้นจะต้องเสวยเวทนานั้น”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

"มหาบพิตร พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงหมายถึงเนื้อความนี้แล จึงตรัสสัมมุทเทสประการที่ ๒ ว่า 'โลกไม่มีผู้ด้านทาน 'ไม่เป็นอิสระ' ที่อาตมภาพรู้ เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต"

"พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ คำว่า 'โลกไม่มีผู้ด้านทาน 'ไม่เป็นอิสระ' พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้ดีแล้ว พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ เป็นความจริง โลกไม่มีผู้ด้านทาน 'ไม่เป็นอิสระ' (๒)

ในราชตระกูลนี้ มีเงินและทองอยู่ที่พื้นดินและในอากาศมากมาย พระคุณเจ้ารัฏฐपालะกล่าวว่า 'โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป' เนื้อความแห่งภาษิตนี้ จะพึงเห็นได้อย่างไร"

"มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร บัดนี้ พระองค์เอิบอ้อม พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอพระองค์อยู่ ฉันทิ พระองค์จักได้สมพระราชประสงค์ว่า 'แม่โลกหน้า เราจักเป็นผู้เอิบอ้อม พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนอยู่' ฉันทินั้นเหมือนกัน หรือว่าชนเหล่าอื่นจักปกครองทรัพย์สมบัตินี้ ส่วนพระองค์ก็จักเสด็จไปตามยถากรรม"

"พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ บัดนี้ โยมเอิบอ้อมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนอยู่ ฉันทิ โยมก็จักไม่ได้ตามประสงค์ว่า 'แม่ในโลกหน้า เราจะเป็นผู้เอิบอ้อม พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ บำเรอดนอยู่' ฉันทินั้นเหมือนกัน ที่แท้ชนเหล่าอื่นจักปกครองทรัพย์สมบัตินี้ ส่วนโยมก็จักไปตามยถากรรม"

"มหาบพิตร พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงหมายถึงเนื้อความนี้แล จึงตรัสสัมมุทเทสประการที่ ๓ ว่า 'โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป' ที่อาตมภาพรู้ เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต"

"พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ คำว่า 'โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป' พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฐบาลสูตร

อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้ดีแล้ว พระคุณเจ้ารัฐบาลละ เป็นความจริง
โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป (๓)

ท่านพระรัฐบาลกล่าวว่า 'โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอึด เป็นทาสแห่ง
ตัณหา' เนื้อความแห่งภชาษิตนี้ จะพึงเห็นได้อย่างไร"

"มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร พระองค์ทรง
ปกครองแคว้นกुरुอันอุดมสมบูรณ์อยู่ มิใช่หรือ"

"ใช่แล้ว พระคุณเจ้ารัฐบาลละ โยมปกครองแคว้นกुरुอันอุดมสมบูรณ์อยู่"

"มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ราชบุรุษของ
พระองค์ที่แคว้นกुरुนี้เป็นที่เชื่อถือได้ เป็นคนมีเหตุผล มาจากทิศตะวันออก เข้ามา
เฝ้าพระองค์แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ขอเดชะมหาราชเจ้า พระองค์ควรทรงทราบ
ว่า 'ข้าพระองค์มาจากทิศตะวันออก ในทิศนั้น ข้าพระองค์ได้เห็นชนบทใหญ่ มั่งคั่ง
อุดมสมบูรณ์ มีประชากรมาก มีพลเมืองหนาแน่น ในชนบทนั้นมีหมู่พลช้าง
หมู่พลม้า หมู่พลรถ หมู่พลเดินเท้า มีสัตว์ที่มีเขี้ยวมาก มีเงินทองทั้งที่ยังไม่ได้
หลอมและที่หลอมแล้วเป็นจำนวนมาก ในชนบทนั้น สตรีเป็นผู้ปกครอง พระองค์
สามารถรับชนะได้ด้วยกำลังพลประมาณเท่านั้น ขอพระองค์จงไปรบเอาเถิด มหา
ราชเจ้า' พระองค์จะทรงทำอย่างไรกับชนบทนั้น"

"พระคุณเจ้ารัฐบาลละ พวกโยมก็ไปรบเอาชนบทนั้นมาครอบครองเสียละซี"

"มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ราชบุรุษของ
พระองค์ที่แคว้นกुरुนี้เป็นที่เชื่อถือได้ เป็นคนมีเหตุผลมาจากทิศตะวันตก ฯลฯ
มาจากทิศเหนือ ฯลฯ มาจากทิศใต้ ฯลฯ มาจากสมุทรปากโน้น เข้ามาเฝ้า
พระองค์ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ขอเดชะมหาราชเจ้า พระองค์ควรทรงทราบ
ว่า 'ข้าพระองค์มาจากสมุทรปากโน้น ณ ที่นั้น ข้าพระองค์ได้เห็นชนบทใหญ่ มั่งคั่ง
อุดมสมบูรณ์ มีประชากรมาก มีพลเมืองหนาแน่น ในชนบทนั้นมีหมู่พลช้าง
หมู่พลม้า หมู่พลรถ หมู่พลเดินเท้า มีสัตว์ที่มีเขี้ยวมาก มีเงินทองทั้งที่ยังไม่ได้
หลอมและที่หลอมแล้วเป็นจำนวนมาก ในชนบทนั้น สตรีเป็นผู้ปกครอง พระองค์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

สามารถรบชนะได้ด้วยกำลังพลประมาณเท่านั้น ขอพระองค์จงไปรบเอาเถิด มหา-
ราชเจ้า' พระองค์จะทรงทำอย่างไรกับชนบทนั้น"

"พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ พวกโยมก็ไปรบเอาชนบทนั้นมาครอบครองเสียนะซี"

"มหาบพิตร พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงหมายถึงเนื้อความนี้แล จึงตรัสสัมมุทเทสประการที่ ๔
ว่า 'โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอ้อม เป็นทาสแห่งตัณหา' ที่อาตมภาพรู้ เห็น
และได้ฟังแล้วจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต"

พระเจ้าโกรัพยะตรัสว่า "พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ น้าศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ
คำว่า 'โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอ้อม เป็นทาสแห่งตัณหา' นี้พระผู้มีพระภาค
ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้ดีแล้ว
พระคุณเจ้ารัฏฐपालะ เป็นความจริง โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอ้อม เป็นทาส
แห่งตัณหา" (๔)

ท่านพระรัฏฐपालะได้กล่าวเวยยากรณภาษิตนี้แล้ว ได้กล่าวคาถาประพันธ์อื่น
อีกต่อไปว่า

[๓๐๗] "อาตมาเห็นผู้คนที่มึนทรัพย์ในโลก

ได้ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแล้ว

ไม่ยอมให้(ใคร) เพราะความหลง

ได้ทรัพย์แล้ว เก็บสะสมไว้

และปรารถนากามคุณยิ่ง ๆ ขึ้นไป

พระราชาทรงกดขี่ ช่างชิงเอาแผ่นดิน

ทรงครอบครองแผ่นดินซึ่งมีสมุทสาครล้อมรอบ

ตลอดสมุทสาครฝั่งนี้ ยังไม่ทรงพอ

ยังปรารถนาจะครอบครองสมุทสาครฝั่งโน้นอีก

ทั้งพระราชากับคนอื่นเป็นจำนวนมาก

ยังไม่ปราศจากตัณหาก็คงเข้าถึงความตาย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐपालสูตร

ยังไม่เต็มตามที่ต้องการเลย ก็ละทิ้งร่างกายไป
 เพราะความอึดด้วยกามไม่มีในโลก
 หมู่ญาติพากันสยายผม คร่ำครวญถึงคนที่ตายนั้น
 และพูดว่า 'ทำอย่างไรหนอ พวกญาติของเราทั้งหลายจึงจะไม่ตาย'
 แต่นั่นก็น่าศพนั้นซึ่งห่อผ้าไว้แล้วยกขึ้นสู่เชิงตะกอนแล้วช่วยกันเผา
 ศพนั้นถูกเขาใช้หลาวแทงเผาอยู่
 ละโรคทรัพย์ มีแต่ผ้าผืนเดียว
 เมื่อคนจะตาย ญาติ มิตร หรือสหายก็ช่วยไม่ได้
 ทายาททั้งหลายก็ขนทรัพย์สมบัติของเขาไป
 ส่วนสัตว์ที่ตายไปก็ยอมไปตามกรรม
 เมื่อตายไป ทรัพย์ใด ๆ คือ
 บุตร ภรรยา ทรัพย์ ข้าวของ เงินทอง
 และแว่นแคว้นก็ติดตามไปไม่ได้
 ทรัพย์ช่วยคนให้มีอายุยืนไม่ได้
 ทั้งช่วยคนให้ละความแค้นก็ไม่ได้
 นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตนั้นว่าน้อยนัก
 ไม่ยั่งยืน มีความแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา
 ทั้งคนมั่งมี และคนยากจนก็ยอมประสบเช่นนั้น
 ทั้งพาลและบัณฑิตก็ประสบเหมือนกันทั้งนั้น
 คนพาลนั้นแหละถูกเหตุแห่งทุกข์กระทบเข้า
 ย่อมหวั่นไหวเพราะความเป็นคนโง่
 ส่วนบัณฑิตถูกกระทบเข้าก็ไม่หวั่นไหว
 เพราะเหตุนั้นแล ปัญญาเท่านั้นเป็นเหตุบรรลุนิพพาน
 ซึ่งเป็นที่สุดแห่งภพในโลกนี้ จึงประเสริฐกว่าทรัพย์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๒. รัฏฐุปาลสูตร

ก็เพราะยังไม่ได้บรรลุที่สุด คนพาลทั้งหลายจึงทำแต่กรรมชั่ว
ในภพน้อยใหญ่เพราะความเขลา

ผู้ทำกรรมชั่ว ต้องเวียนว่ายตายเกิด

อยู่ในสังสารวัฏร่ำไป

คนมีปัญญาน้อย เมื่อเชื่อคนที่ทำกรรมชั่วนั้น

ก็ยอมเวียนว่ายตายเกิดร่ำไป

โจรผู้ทำกรรมถูกเขาจับได้ตรงทาง ๓ แยก

ยอมเดือดร้อนเพราะกรรมของตน ฉันทิด

หมู่สัตว์ผู้ทำกรรมชั่วตายไปแล้ว ย่อมเดือดร้อนในโลกหน้า

เพราะกรรมของตน ฉันทัน

เพราะกรรมทั้งหลายทั้งดงาม

นำปรารถนาชวนให้รื่นรมย์ใจ

ยอมย่ำยีจิตโดยสภาวะต่าง ๆ ฉะนั้น

อาตมาเห็นโทษในกามคุณทั้งหลายจึงได้บวช महाบพิตร

สัตว์ทั้งหลายทั้งหนุ่มทั้งแก่ พอร่างแตกสลาย

ก็ล่วงไปเหมือนผลไม้สุกงอมร่วงหล่นไป

มหาบพิตร อาตมาเห็นความไม่เที่ยงแม้นี้ จึงได้บวช

ความเป็นสมณะที่ปฏิบัติไม่ผิดนั้นแหละ ประเสริฐกว่า^๑” ดังนี้แล

รัฏฐุปาลสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๗๗๖-๗๘๘/๔๖๙-๔๗๑

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๓๗๑ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มขเทวสูตร

๓. มขเทวสูตร

ว่าด้วยพระเจ้ามชเทวะ

[๓๐๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัมพวันของพระเจ้ามชเทวะ เขตกรุงมถิลา ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงแยมพระโษษฐ์ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้คิดว่า "อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระผู้มีพระภาคทรงแยมพระโษษฐ์ พระตถาคตทั้งหลายไม่ทรงแยมพระโษษฐ์โดยไม่มีสาเหตุ" แล้วจึงห่มจีวรเฉวียงบ่า ประนมมือไปทางที่ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้ทูลถามว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระผู้มีพระภาคทรงแยมพระโษษฐ์ พระตถาคตทั้งหลายไม่ทรงแยมพระโษษฐ์โดยไม่มีสาเหตุ"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "อานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงมถิลานี้แล ได้มีพระราชาทรงพระนามว่ามชเทวะ เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นมหาราช ผู้ตั้งมั่นในธรรม^๑ ทรงประพฤติธรรมในพราหมณ์และคหบดี ในชาวนิคมและชาวชนบท ทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปี^๒ ครั้งนั้น เมื่อล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี พระเจ้ามชเทวะรับสั่งเรียกช่างกลบก มาตรัสว่า 'ช่างกลบกเพื่อนรัก เมื่อใดท่านเห็นผมหงอกเกิดบนศีรษะของเรา เมื่อนั้นพึงบอกเรา'

ครั้งนั้น ช่างกลบกทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว เมื่อล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ช่างกลบกได้เห็นพระเกศาหงอกเกิดแล้วบนพระเศียรของพระเจ้ามชเทวะ ได้กราบทูลว่า 'เทวทูต^๓ ปราบกฏแก่พระองค์แล้ว พระเกศาหงอกเกิดแล้วบนพระเศียรปรากฏอยู่'

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้ตั้งมั่นในธรรม หมายถึงตั้งมั่นในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ม.ม.อ. ๒/๓๐๘/๒๒๔)

^๒ ปี^๒ ในที่นี้หมายถึงปาฏิหาริย์ปี^๒ คือ วัน ๗ คำ และวัน ๘ คำ ด้วยการรับและส่งอุโบสถศีลวัน ๘ คำ, วัน ๑๓ คำ และวัน ๑ คำ ด้วยการรับและส่งอุโบสถศีลวัน ๑๔ คำ ในวันเดือนขาด, วัน ๑๔ คำและวัน ๑ คำ ด้วยการรับและส่งอุโบสถศีลวัน ๑๕ คำ ในวันเดือนเต็ม (ม.ม.อ. ๒/๓๐๘/๒๒๕)

^๓ เทวทูต ในที่นี้หมายถึงทูตแห่งความตาย เพราะบุคคลเมื่อมีผมหงอกแล้วก็เหมือนยืนอยู่ใกล้พระยามัจจุราช (ม.ม.อ. ๒/๓๐๙/๒๒๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มฆเทเวสุตร

พระเจ้ามฆเทเวตรัสว่า 'ช่างกลบกลืนเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น ท่านจงใช้แหวนบถอนผมหงอกนั้นให้ดี แล้ววางลงที่กระพุ่มมือของเราเถิด'

อานนท์ ช่างกลบกลืนทุลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว จึงใช้แหวนบถอนพระเกศาหงอกนั้นอย่างดี แล้ววางลงบนกระพุ่มพระหัตถ์ของพระเจ้ามฆเทเว

พระเจ้ามฆเทเวออกผนวช

[๓๐๙] ครั้งนั้น พระเจ้ามฆเทเวพระราชทานบ้านสวยแก่ช่างกลบแล้วรับสั่งให้เรียกพระราชกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่มาเฝ้าแล้วตรัสว่า 'ลูกเอ๋ย เทวทูตปรากฏแก่พ่อแล้ว ผมหงอกเกิดแล้วบนศีรษะปรากฏอยู่ กามทั้งหลายที่เป็นของมนุษย์ พ่อได้บริโภคแล้ว เวลานี้เป็นเวลาที่จะแสวงหากามทั้งหลายที่เป็นทิพย์ มาเกิดลูกเอ๋ย ลูกจงปกครองราชสมบัตินี้ ส่วนพ่อจักโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิต เมื่อใด ลูกเห็นผมหงอกเกิดแล้วบนศีรษะ เมื่อนั้นลูกจงให้บ้านสวยแก่ช่างกลบ ฟังพราสสอนราชกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ในการครองราชสมบัติให้ดี แล้วโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิตเถิด ลูกพึงประพฤติวัตรอันงามตามวิธีที่พ่อตั้งไว้นี้ ลูกอย่าเป็นคนสุดท้ายของพ่อเลย เมื่อยุคของคนใดเป็นไปอยู่ แต่ปล่อยให้วัตรอันงามเห็นปานนี้ขาดสูญไป คนนั้นชื่อว่าเป็นคนสุดท้ายของราชบรรพชิตนั้น ลูกเอ๋ย พ่อกล่าวอย่างนี้ว่า 'ลูกพึงประพฤติวัตรอันงามตามวิธีที่พ่อตั้งไว้นี้ ลูกอย่าเป็นคนสุดท้ายของพ่อเลย'

ครั้งนั้น พระเจ้ามฆเทเวครั้นพระราชทานบ้านสวยแก่ช่างกลบและทรงพราสสอนพระราชกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ในการครองราชสมบัติให้ดีแล้ว ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ แล้วเสด็จออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิตที่มฆเทเวอัมพวันนี้ ท้าวเธอทรงมีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง ทรงแผ่ไปตลอดโลก ทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มฆเทวสูตร

ทรงมีกรุณาจิต ฯลฯ

ทรงมีมุทิตาจิต ฯลฯ

ทรงมีอุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ...
ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง ทรงแผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน
ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตตะ^๑ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

อาณนที พระเจ้ามฆเทวะทรงเล่นอย่างเด็กอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงดำรงตำแหน่ง
อุปราชอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงครองราชย์อยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี เสด็จออกจากวังผนวช
เป็นบรรพชิตประพฤติพรหมจรรย์อยู่ที่มฆเทวะอัมพวันนี้อีก ๘๔,๐๐๐ ปี พระองค์
ทรงเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ หลังจากสวรรคตแล้วได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก

โอรสของพระเจ้ามฆเทวะออกผนวช

[๓๑๐] อาณนที ครั้งนั้นแล เมื่อล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี
พระราชโอรสของพระเจ้ามฆเทวะ รับสั่งเรียกช่างกลบกดมาตรัสว่า 'ช่างกลบกด
เพื่อนรัก เมื่อใดท่านเห็นผมหงอก เกิดแล้วบนศีรษะของเรา เมื่อนั้นพึงบอกเรา'

ครั้งนั้น ช่างกลบกดทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว เมื่อล่วงไปหลายปี หลาย
ร้อยปี หลายพันปี ช่างกลบกดได้เห็นเส้นพระเกศาหงอกเกิดแล้วบนพระเศียรของ
พระราชโอรสของพระเจ้ามฆเทวะได้กราบทูลว่า 'เทวทูตปรากฏแก่พระองค์แล้ว
พระเกศาหงอกเกิดแล้วบนพระเศียรปรากฏอยู่'

พระราชโอรสของพระเจ้ามฆเทวะตรัสว่า 'ช่างกลบกดเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น
ท่านจงใช้แหนบถอนผมหงอกนั้นให้ดี แล้ววางบนกระพุ่มมือของเราเถิด'

ช่างกลบกดทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว จึงใช้แหนบถอนพระเกศาหงอกนั้น
อย่างดี แล้ววางบนกระพุ่มพระหัตถ์ของพระราชโอรสของพระเจ้ามฆเทวะ

ครั้งนั้น พระราชโอรสของพระเจ้ามฆเทวะ ได้พระราชทานบ้านสวยแก่ช่าง
กลบกด แล้วรับสั่งให้เรียกพระราชกุมารผู้เป็นโอรสพระองค์ใหญ่มาเฝ้าตรัสว่า 'ลูกเอ๋ย

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒๐ (อัญญากรสูตร) หน้า ๒๑ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มฆเทวสูตร

เทวทูตปรากฏแก่พ่อแล้ว ผมหงอกเกิดแล้วบนศีรษะปรากฏอยู่ กามทั้งหลายที่เป็นของมนุษย์พอบริโภคแล้ว เวลานี้เป็นเวลาที่จะแสวงหากามอันเป็นทิพย์ มาเกิด ลูกเอ๋ย ลูกจงปกครองราชสมบัตินี้ ส่วนพ่อจักโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์ ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิต เมื่อใด ลูกเห็นผมหงอกเกิดแล้วบนศีรษะ เมื่อนั้น ลูกพึงให้บ้านส่วยแก่ช่างกลบ กแล้วพึงพราสาทอนพระราชกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ในการครองราชสมบัติให้ดี แล้วพึงโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์ ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิตเถิด ลูกพึงประพฤติวัตรอันงามตามวิธีที่พ่อตั้งไว้นี้ ลูกอย่าเป็นคนสุดท้ายของพ่อเลย

เมื่อยุคของคนใดเป็นไปอยู่ แต่ปล่อยให้วัตรอันงามเห็นปานนี้ขาดสูญไป คนนั้นชื่อว่าเป็นคนสุดท้ายของราชบรรพชิตนั้น ลูกเอ๋ย พ่อกล่าวอย่างนี้ว่า 'ลูกพึงประพฤติวัตรอันงามตามวิธีที่พ่อตั้งไว้แล้วนี้ ลูกอย่าเป็นคนสุดท้ายของพ่อเลย'

ครั้งนั้น พระราชโอรสของพระเจ้ามฆเทวะ ครั้นพระราชทานบ้านส่วยแก่ช่างกลบ และทรงพราสาทอนพระราชกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ ในการครองราชสมบัติให้ดีแล้ว ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์แล้วเสด็จออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิตอยู่ในมฆเทวะอัมพวันนี้ ท้าวเธอทรงมีเมตตาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง ทรงแผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

ทรงมีกรุณาจิต ฯลฯ

ทรงมีมูทิตาจิต ฯลฯ

ทรงมีอุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง ทรงแผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มฆเทวสูตร

อานนท์ พระราชโอรสของพระเจ้ามฆเทวะทรงเล่นอย่างเด็กอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงดำรงตำแหน่งอุปราชอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงครองราชย์อยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี เสด็จออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิต ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ที่มฆเทวะอัมพวันนี้อีก ๘๔,๐๐๐ ปี พระองค์ทรงเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ หลังจากสวรรคตแล้ว ได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก

พระราชนัดดาของพระเจ้ามฆเทวะออกผนวช

[๓๓๑] อานนท์ พระราชโอรสและพระราชนัดดาของพระเจ้ามฆเทวะสืบราชวงศ์ ต่อมา ๘๔,๐๐๐ ชั่วกษัตริย์ ได้ปลงพระเกศาและพระมัสสุ นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิต อยู่ในมฆเทวะอัมพวันนี้ ท้าวเธอเหล่านั้นทรงมี เมตตาคจิต แผลไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง ทรงแผลไปตลอดโลกทั่วหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาคจิต อันไพบุลย์ เป็นนมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียนอยู่

ทรงมีกรุณาจิต ฯลฯ

ทรงมีมุทิตาจิต ฯลฯ

ทรงมีอุเบกขาจิต แผลไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง ทรงแผลไปตลอดโลกทั่วหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นนมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียนอยู่

ท้าวเธอเหล่านั้นทรงเล่นอย่างเด็กอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงดำรงตำแหน่งอุปราช อยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงครองราชย์อยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี เสด็จออกจากวังผนวชเป็น บรรพชิต ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ที่มฆเทวะอัมพวันนี้อีก ๘๔,๐๐๐ ปี พระองค์ทรง เจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ หลังจากสวรรคตแล้วได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก

พระเจ้านิมิเป็นพระราชองค์สุดท้ายแห่งราชบรรพชิตนั้น เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นนมหाराชผู้ตั้งมั่นในธรรม ทรงประพฤติธรรมในพรหมณและ คหบดี ในชาวนิคมและชาวชนบท และทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำแห่งปิกษ์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มขเทวสูตร

พระเจ้านิมิรักษาอุโบสถ

[๓๑๒] อานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว อันตรรกานี้เกิดขึ้นแล้วแก่เทพทั้งหลาย ชั้นดาวดึงส์ผู้นั่งประชุมกัน ณ สภาชื่อสุธัมมาว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชาววิเทหะหนอ ชาววิเทหะได้ดีแล้วหนอ ที่พระเจ้านิมิเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นมหาราชผู้ตั้งมั่นในธรรม ทรงประพฤดิธรรมในพราหมณ์และคหบดี ในชาวนิคมและชาวชนบท และทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปีกษ'

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ ตรัสเรียกเทพทั้งหลายชั้นดาวดึงส์มาถามว่า 'ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายปรารถนาจะเห็นพระเจ้านิมิหรือไม่' เทพทั้งหลายชั้นดาวดึงส์ ทูลตอบว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์ปรารถนาจะเห็นพระเจ้านิมิ'

อานนท์ สมัยนั้น ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ พระเจ้านิมิทรงसनพระกายท้าวพระเศียรแล้ว ทรงรักษาอุโบสถ ประทับนั่งอยู่แล้วบนปราสาทอันประเสริฐชั้นบน ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงอันตรธานจากเทพทั้งหลายชั้นดาวดึงส์ ไปปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระเจ้านิมิ' เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า แล้วตรัสกับพระเจ้านิมิว่า 'มหาราช เป็นลาภของพระองค์ พระองค์ได้ดีแล้ว เทพทั้งหลายชั้นดาวดึงส์นั่งประชุมสรรเสริญกันอยู่ในสภาชื่อสุธัมมาว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชาววิเทหะหนอ ชาววิเทหะได้ดีแล้วหนอ ที่พระเจ้านิมิเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นมหาราชผู้ตั้งมั่นในธรรม ทรงประพฤดิธรรมในพราหมณ์และคหบดี ในชาวนิคมและชาวชนบท และทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปีกษ' มหาราช เทพทั้งหลายชั้นดาวดึงส์ปรารถนาจะเห็นพระองค์ หม่อมฉันจะสงรถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ๑,๐๐๐ ตัวมาเพื่อพระองค์ พระองค์ทรงขึ้นประทับบนทิพยยานเถิด ออย่าทรงหวั่นพระทัยเลย'

พระเจ้านิมิทรงรับเชิญโดยดุชนิภาพ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มขเทวสูตร

พระเจ้าอนิมิตตทศพรเนตรนรกและสวรรค์

[๓๑๓] อานนท์ ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทราบอาการที่พระเจ้าอนิมิตตทศพรเนตรนรกได้รับเชิญแล้ว จึงอันตรธานจากที่เฉพาะพระพักตร์ของพระเจ้าอนิมิตตทศพรเนตรนรกชั้นดาวดึงส์ เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ รับสั่งเรียกมาตลีเทพบุตรผู้รับใช้มาตรัสว่า 'มาเถิด มาตลี เพื่อนรัก ท่านจงจัดรถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ๑,๐๐๐ ตัว แล้วเข้าไปเฝ้าพระเจ้าอนิมิตตทศพรเนตรนรกอย่างนี้ว่า 'มหาราช รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ๑,๐๐๐ ตัวนี้ ท้าวสักกะจอมเทพทรงส่งมารับพระองค์ พระองค์พึงเสด็จขึ้นประทับยังทิพยยานเถิด อย่าทรงหวั่นพระทัยเลย'

มาตลีเทพบุตรผู้รับใช้ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จัดรถเทียมด้วยม้าอาชาไนย ๑,๐๐๐ ตัว เข้าไปเฝ้าพระเจ้าอนิมิตตทศพรเนตรนรกแล้วทูลว่า 'มหาราช รถที่เทียมด้วยม้าอาชาไนย ๑,๐๐๐ ตัวนี้ ท้าวสักกะจอมเทพส่งมารับพระองค์ เชิญเสด็จขึ้นประทับยังทิพยยานเถิด อย่าทรงหวั่นพระทัยเลย อนึ่ง ทางสำหรับสัตว์ผู้มีบาปกรรม เสวยผลของบาปกรรม ทางหนึ่ง ทางสำหรับสัตว์ผู้มีกรรมอันงาม เสวยผลของกรรมอันงามทางหนึ่ง ข้าพระองค์จะเชิญเสด็จไปทางไหน พระเจ้าข้า'

พระเจ้าอนิมิตตทศพรเนตรนรกตรัสว่า 'มาตลี จงนำเราไปทั้งสองทางนั้นแล้ว'

อานนท์ มาตลีเทพบุตรผู้รับใช้ นำเสด็จพระเจ้าอนิมิตตทศพรเนตรนรกขึ้นสู่อสุธัมมา ท้าวสักกะจอมเทพ ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้าอนิมิตตทศพรเนตรนรกผู้กำลังเสด็จมาแต่ไกล จึงตรัสว่า 'มหาราช เชิญเสด็จเข้ามาเถิด ขอรับเสด็จมหาราช เทพทั้งหลายชั้นดาวดึงส์ปรารถนา จะเห็นพระองค์ ประชุมสรรเสริญกันอยู่ในสภาอสุธัมมาว่า 'ท่านผู้เจริญ เป็นลาภของชาววิเทหะหนอ ชาววิเทหะได้ดีแล้วหนอ ที่พระเจ้าอนิมิตตทศพรเนตรนรก เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นมหาราชผู้ตั้งมั่นในธรรม ทรงประพฤติธรรมในพรหมณและคหบดี ในชาวนิคมและชาวชนบท และทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปีภษ' มหาราช เทพทั้งหลายชั้นดาวดึงส์ปรารถนาจะเห็นพระองค์ ขอเชิญพระองค์ทรงอภิรมย์อยู่ในหมู่เทพทั้งหลาย ด้วยเทวานุภาพเถิด'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มขเทวสูตร

พระเจ้านิมิตรัสว่า 'อย่าเลย พระองค์ผู้นิรทุกข์ ขอจงนำหม่อมฉันกลับไปยังกรุงมถิลลา ในมนุษยโลกนั้นเถิด หม่อมฉันจะได้ประพฤติธรรมอย่างนั้น ในพราหมณ์และคหบดี ในชาวนิคมและชาวชนบท และจักได้รักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำแห่งปีถัดต่อไป'

พระเจ้านิมิตรัสออกผนวช

[๓๑๔] อานนท์ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งเรียกมาตลีเทพบุตร ผู้รับใช้มาตรัสว่า 'มาเถิด มาตลีเพื่อนรัก ท่านจงจัดรถเทียมม้าอาชาไนย ๑,๐๐๐ ตัว นำพระเจ้านิมิตรัสกลับไปยังกรุงมถิลลาในมนุษยโลกนั้นเถิด'

มาตลีเทพบุตรผู้รับใช้ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จัดรถเทียมม้าอาชาไนย ๑,๐๐๐ ตัว แล้วนำพระเจ้านิมิตรัสกลับไปยังกรุงมถิลลาในมนุษยโลกนั้น ได้ยินว่า สมัยนั้น พระเจ้านิมิตรัสประพฤติธรรมในพราหมณ์และคหบดี ในชาวนิคมและชาวชนบท และทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำแห่งปีถัดต่อมาเมื่อล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี พระเจ้านิมิตรัสรับสั่งเรียกช่างกลบกมาตรัสว่า 'ช่างกลบกเพื่อนรัก เมื่อใดท่านเห็นผมหงอกเกิดแล้วบนศีรษะของเรา เมื่อนั้นพึงบอกเรา'

ช่างกลบกทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว เมื่อล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ช่างกลบกได้เห็นพระเกศาหงอกเกิดแล้วบนพระเศียรของพระเจ้านิมิตรัส จึงกราบทูลว่า 'เทวดาปรากฏแก่พระองค์แล้ว พระเกศาหงอกเกิดแล้วบนพระเศียรปรากฏอยู่'

พระเจ้านิมิตรัสว่า 'ช่างกลบกเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น ท่านจงใช้แหนบถอนผมหงอกนั้นให้ดี แล้ววางลงบนกระพุ่มมือของเรา'

ช่างกลบกทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว จึงใช้แหนบถอนพระเกศาหงอกนั้นอย่างดี แล้ววางไว้ที่กระพุ่มพระหัตถ์ของพระเจ้านิมิตรัส

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มขเทวสูตร

อานนท์ ต่อมา พระเจ้านิมิพระราชทานบ้านสวยแก่ช่างกัลบกแล้วรับสั่งให้เรียกพระราชกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่มาตรัสว่า 'ลูกเอ๋ย เทวทูตปรากฏแก่พ่อแล้ว ผมหงอกเกิดแล้วบนศีรษะปรากฏอยู่ กามทั้งหลายที่เป็นของมนุษย์พอบริโภคแล้ว เวลานี้เป็นเวลาที่จะแสวงหากามอันเป็นทิพย์ มาเกิดลูกเอ๋ย ลูกจงปกครองราชสมบัตินี้ ส่วนพ่อจักโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดออกจากวังบวชเป็นบรรพชิต เมื่อใด ลูกเห็นผมหงอกเกิดแล้วบนศีรษะ เมื่อนั้นลูกจงให้บ้านสวยแก่ช่างกัลบก ฟังพราสาทอนราชกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ในการครองราชสมบัติให้ดี แล้วโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัด ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิตเกิดลูกพึงประพตวิตรันงามตามวิธีที่พ่อตั้งไว้นี้ ลูกอย่าเป็นคนสุดท้ายของพ่อเลย เมื่อยุคของคนใดเป็นไปอยู่ แต่ปล่อยให้วิตรันงามเห็นปานนี้ขาดสูญไป คนนั้นชื่อว่าเป็นคนสุดท้ายของราชบรรพชิตนั้น ลูกเอ๋ย พ่อกล่าวอย่างนี้ว่า 'ลูกพึงประพตวิตรันงามตามวิธีที่พ่อตั้งไว้แล้วนี้ ลูกอย่าเป็นคนสุดท้ายของพ่อเลย'

พระเจ้ากฬารกชนกเป็นองค์สุดท้าย

[๓๑๕] อานนท์ ครั้งนั้น พระเจ้านิมิครั้นพระราชทานบ้านสวยแก่ช่างกัลบกแล้ว ทรงพราสาทอนราชกุมารผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ ในการครองราชสมบัติให้ดีแล้ว ทรงโกนพระเกศาและพระมัสสุ นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดเสด็จออกจากวังบวชเป็นบรรพชิต ณ มขเทวอัมพวันนี้ ท้าวเธอมีเมตตาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง ทรงแผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถานด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียนอยู่

ทรงมีกรุณาจิต ฯลฯ

ทรงมีมุทิตาจิต ฯลฯ

ทรงมีอุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง ทรงแผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียนอยู่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๓. มขเทวสูตร

พระเจ้านิมิทรงเล่นอย่างเด็กอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงดำรงตำแหน่งอุปราชาอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงครองราชย์อยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี เสด็จออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิต ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ที่มฆเทวอัมพวันนี้นั้นแลอีก ๘๔,๐๐๐ ปี พระองค์ทรงเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ หลังจากสวรรคตแล้วได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก

อาณนทฺ์ พระเจ้านิมมีพระราชโอรสพระนามว่ากฬารกชนก พระราชกุมารนั้นมีได้ออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิต ทรงตั้งวัตรอันงามนั้นแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์คนสุดท้ายแห่งราชบรรพชิตนั้น

[๓๑๖] อาณนทฺ์ เธอคงจะคิดอย่างนี้ว่า 'สมัยนั้น พระเจ้ามฆเทวะซึ่งทรงตั้งวัตรอันงามนั้นคงเป็นคนอื่นเป็นแน่' แต่ข้อนั้นเธอไม่พียงเห็นอย่างนั้น สมัยนั้นเราเป็นพระเจ้ามฆเทวะ ได้ตั้งวัตรอันงามนั้นไว้ ประชาชนผู้เกิดมาภายหลังประพฤติดตามวัตรอันงามที่เราตั้งไว้แล้วนั้น แต่วัตรอันงามนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อยุติ เพื่อดรฺสฺรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงพรหมโลกเท่านั้น ส่วนวัตรอันงามที่เราตั้งไว้ในบัดนี้เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อยุติ เพื่อดรฺสฺรู้ และเพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว

วัตรอันงามที่เราตั้งไว้ในบัดนี้ซึ่งเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อยุติ เพื่อดรฺสฺรู้ และเพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว เป็นอย่างไร

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

วัตรอันงามที่เราตั้งไว้ในบัดนี้แลเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อยุติ เพื่อดรฺสฺรู้ และเพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มจรสูตร

อานนท์ เราขอเตือนเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า 'เธอทั้งหลายควรประพฤติวัตรอันงามตามวิธีที่เราตั้งไว้แล้ว เธอทั้งหลายอย่าเป็นคนสุดท้ายของเราเลย' เมื่อยุคของคนใดเป็นไปอยู่ แต่ปล่อยให้วัตรอันงามเห็นปานนี้ขาดสูญไป คนนั้นชื่อว่าคนสุดท้ายของบุรุษเหล่านั้น เราขอเตือนเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า 'เธอทั้งหลายควรประพฤติวัตรอันงามตามวิธีที่เราตั้งไว้แล้ว เธอทั้งหลายอย่าเป็นคนสุดท้ายของเราเลย'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มจเทวสูตรที่ ๓ จบ

๔. มจรสูตร

ว่าด้วยพระเจ้ามจร

[๓๑๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัจจანะอยู่ ณ ป่าคุณธาวัน เขตกรุงมธรา พระเจ้ามจร อร์วันตีบุตรได้ทรงสดับว่า "ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ท่านสมณะนามว่า กัจจანะ อยู่ ณ ป่าคุณธาวัน เขตกรุงมธรา ท่านพระมหากัจจานะนั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า 'เป็นบัณฑิต ฉลาด มีปัญญา เป็นพหูสูต มีถ้อยคำ สละสลวย มีปฏิภาณดี เป็นผู้ใหญ่ และเป็นพระอรหันต์ การเห็นพระอรหันต์ทั้งหลาย เช่นนั้น เป็นความดีอย่างแท้จริง"

ลำดับนั้น พระเจ้ามจร อร์วันตีบุตรรับสั่งให้จัดยานพาหนะคันงาม ๆ หลายคัน ทรงขึ้นยานพาหนะคันงาม เสด็จออกจากกรุงมธราพร้อมกับยานพาหนะคันงาม ๆ ตามเสด็จด้วยราชานูภาพอย่างยิ่งใหญ่ว่า เพื่อทรงเยี่ยมท่านพระมหากัจจานะ เสด็จไปจนสุดทางที่ยานพาหนะจะไปได้ จึงเสด็จลงจากยาน เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้รับสั่งว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มจรสูตร

“พระคุณเจ้ากัจจანะ พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือวรรณะพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว วรรณะที่ชาวคือวรรณะพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธ์ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพรหม เกิดจากพรหม เป็นผู้ที่พรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพรหม’ เรื่องนี้พระคุณเจ้ากัจจานะจะกล่าวอย่างไร”

ท่านพระมหากัจจานะถวายพระพรว่า “มหาบพิตร วาตะที่พวกพราหมณ์กล่าวว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือวรรณะพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว วรรณะที่ชาวคือวรรณะพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธ์ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพรหม เกิดจากพรหม (เป็นผู้ที่พรหมสร้างขึ้น) เป็นทายาทของพรหม’ นั้นเป็นเพียงคำโฆษณาในโลกเท่านั้น

มหาบพิตร โดยปริยายนี้ พระองค์ทรงทราบเถิดว่า วาตะที่พวกพราหมณ์กล่าวว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’ นั้นเป็นเพียงคำโฆษณาในโลกเท่านั้น”

[๓๑๘] ท่านพระมหากัจจานะถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าแม้กษัตริย์จะพึงทำให้ความต้องการทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองสำเร็จได้ แม้กษัตริย์(อื่น)ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไฟเราะตอกษัตริย์พระองค์นั้นไขใหม่ แม้พราหมณ์ ฯลฯ แม้แพศย์ ฯลฯ แม้ศูทรก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไฟเราะตอกษัตริย์พระองค์นั้นไขใหม่”

พระเจ้ามจร อดวันตีบุตร ตรัสว่า “พระคุณเจ้ากัจจานะ ถ้าแม้กษัตริย์จะพึงทำให้ความต้องการทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองสำเร็จได้ แม้กษัตริย์(อื่น)ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไฟเราะตอกษัตริย์พระองค์นั้น แม้พราหมณ์ ฯลฯ แม้แพศย์ ฯลฯ แม้ศูทรก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไฟเราะตอกษัตริย์พระองค์นั้น”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มจรสูตร

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าแม่พราหมณ์ จะพึงทำให้ความต้องการทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองสำเร็จได้ แม่พราหมณ์(อื่น) ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อพราหมณ์นั้น ไข้ใหม่ แม่แพศย์ ฯลฯ แม่ศูทร ฯลฯ แม้กษัตริย์ ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อพราหมณ์นั้นไข้ใหม่”

“พระคุณเจ้าก็จางานะ ถ้าแม่พราหมณ์จะพึงทำให้ความต้องการทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองสำเร็จได้ แม่พราหมณ์(อื่น) ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อพราหมณ์นั้น แม่แพศย์ ฯลฯ แม่ศูทร ฯลฯ แม้กษัตริย์ ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อพราหมณ์นั้น”

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าแม่แพศย์จะพึง ทำให้ความต้องการทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองสำเร็จได้ แม่แพศย์(อื่น) ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อแพศย์นั้น ไข้ใหม่ แม่ศูทร ฯลฯ แม้กษัตริย์ ฯลฯ แม่พราหมณ์ ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อแพศย์นั้นไข้ใหม่”

“พระคุณเจ้าก็จางานะ ถ้าแม่แพศย์จะพึงทำให้ความต้องการทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองสำเร็จได้ แม่แพศย์(อื่น)ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อแพศย์นั้น แม่ศูทร ฯลฯ แม้กษัตริย์ ฯลฯ แม่พราหมณ์ ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อแพศย์นั้น”

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าแม่ศูทรจะพึง ทำให้ความต้องการทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองสำเร็จได้ แม่ศูทร(อื่น)ก็จะพึง ลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อศูทรนั้นไข้ใหม่ แม้กษัตริย์ ฯลฯ แม่พราหมณ์ ฯลฯ แม่แพศย์ ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อศูทรนั้นไข้ใหม่”

“พระคุณเจ้าก็จางานะ ถ้าแม่ศูทรจะพึงทำให้ความต้องการทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทองสำเร็จได้ แม่ศูทร(อื่น)ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อศูทรนั้น แม้กษัตริย์ ฯลฯ แม่พราหมณ์ ฯลฯ แม่แพศย์ ก็จะพึงลุกขึ้นก่อน นอนทีหลัง คอยรับใช้ ปฏิบัติให้ถูกใจ พุดไพเราะต่อศูทรนั้น”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มจรสูตร

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าเมื่อเป็นอย่างนี้ วรรณะทั้ง ๔ จำพวกนี้ย่อมเป็นผู้เสมอกัน ใช่หรือไม่ หรือพระองค์ทรงเข้าพระทัยใน วรรณะ ๔ จำพวกนี้ว่าอย่างไร”

“พระคุณเจ้ากัจจანะ เมื่อเป็นอย่างนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ก็เสมอกันหมด แนนอน ในวรรณะทั้ง ๔ จำพวกนี้ โยมไม่เห็นความแตกต่างอะไรกันเลย”

“มหาบพิตร โดยปริยายนี้ พระองค์ทรงทราบเถิดว่า วาตะที่พวกพราหมณ์ กล่าวว่ ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทายาท ของพรหม’ นั้นเป็นคำโฆษณาในโลกนี้เท่านั้น”

[๓๑๙] ท่านพระมหากัจจანะถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรง เข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร กษัตริย์ในโลกนี้พึงฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิด ในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของ ของผู้อื่น มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก^๑ ใช่หรือไม่ หรือพระองค์ทรงเข้าพระทัยในเรื่องนี้ว่าอย่างไร”

พระเจ้ามจรระ อวันตีบุตร ตรัสว่า “พระคุณเจ้ากัจจานะ อันที่จริงถึงจะเป็น กษัตริย์เมื่อฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากสวรรคตแล้วพึงไปบังเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก โยมมีความคิดเห็น ในเรื่องนี้อย่างนี้ อนึ่ง โยมเองก็ได้ฟังมาจากพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนั้น”

“ดีละ ดีละ มหาบพิตร เป็นความดีที่พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนี อย่งนั้น และเป็นสิ่งที่ดีที่พระองค์ได้ทรงสดับความข้อนีมาจากพระอรหันต์ทั้งหลาย พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร พราหมณ์ในโลกนี้ ฯลฯ แพศย์ ในโลกนี้ ฯลฯ ศูทรในโลกนี้ เมื่อฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิต

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๕ (กัณฑ์จรกสูตร) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๓๘๕ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มจรสูตร

พยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดในอบาย ทูคติ วินิบาต นรก ไซหรือไม หรือพระองค์ทรงเข้าพระทัยในเรื่องนี้ว่าอย่างไร”

“พระคุณเจ้ากัจจანะ อันที่จริงถึงจะเป็นศุทร เมื่อฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติ ผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดในอบาย ทูคติ วินิบาต นรก โยมมีความคิดเห็นในเรื่องนี้เป็นอย่างนี้ อนึ่ง โยมเองก็ได้ฟังมา จากพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนั้น”

“ดีละ ดีละ มหาบพิตร เป็นความดีที่พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้น อย่างนั้น และเป็นสิ่งที่ดีที่พระองค์ได้ทรงสดับความข้อนั้นมาจากพระอรหันต์ทั้งหลาย พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าเมื่อเป็นอย่างนี้ วรรณะทั้ง ๔ จำพวกนี้ย่อมเป็นผู้เสมอกัน ไซหรือไม หรือพระองค์ทรงเข้าพระทัยในวรรณะทั้ง ๔ จำพวกนี้ว่าอย่างไร”

“พระคุณเจ้ากัจจานะ เมื่อเป็นอย่างนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ก็เสมอกันหมด แนนอน ในวรรณะ ๔ จำพวกนี้ โยมไม่เห็นความแตกต่างอะไรกันเลย”

“มหาบพิตร โดยปริยายนี้ พระองค์ทรงทราบเถิดว่า วาหะที่พวกพราหมณ์ กล่าววว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทาสทาส ของพรหม’ นั้นเป็นคำโฆษณาในโลกนี้เท่านั้น”

[๓๒๐] ท่านพระมหากัจจานะถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรง เข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร กษัตริย์ในโลกนี้พึงเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาด จากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพุดเท็จ เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ เว้นขาดจากการพุดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตาย แล้วพึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ไซหรือไม หรือพระองค์ทรงเข้าพระทัยในเรื่องนี้ว่า อย่างไร”

พระเจ้ามจรระ อวันตีบุตร ตรัสว่า “พระคุณเจ้ากัจจานะ อันที่จริงถึงจะเป็น กษัตริย์ เมื่อเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการ ประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพุดเท็จ เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มรุตสูตร

จากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ โยมมีความเห็นในเรื่องนี้ อย่างนี้ อื่น โยมเองก็ได้ฟังเรื่องนี้มาจากพระอรหันต์ทั้งหลาย เช่นนั้น”

“ดีละ ดีละ มหาบพิตร เป็นความดีที่พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนี้อย่างนั้น และเป็นสิ่งที่ดีที่พระองค์ได้ทรงสดับความข้อนี้นี้มาจากพระอรหันต์ทั้งหลาย พระองค์ ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร พราหมณ์ในโลกนี้ ฯลฯ แพศย์ในโลกนี้ ฯลฯ ศูทรในโลกนี้ เมื่อเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการ ประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาด จากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ไข้หรือไม หรือพระองค์ทรงเข้าพระทัยในเรื่องนี้ว่าอย่างไร”

“ไข้ พระคุณเจ้าก็จางนะ อันที่จริงถึงจะเป็นพราหมณ์ ฯลฯ เป็นแพศย์ ฯลฯ เป็นศูทร เมื่อเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการ ประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาด จากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ โยมมีความเห็นในเรื่องนี้ อย่างนี้ อื่น โยมเองก็ได้ฟังเรื่องนี้มาจากพระอรหันต์ ทั้งหลายเช่นนั้น”

“ดีละ ดีละ มหาบพิตร เป็นความดีที่พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนี้อย่างนั้น และเป็นสิ่งที่ดีที่พระองค์ได้ทรงสดับความข้อนี้นี้มาจากพระอรหันต์ทั้งหลาย พระองค์ ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าเมื่อเป็นอย่างนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ย่อม เป็นผู้เสมอกัน ไข้หรือไม หรือพระองค์ทรงเข้าพระทัยในวรรณะ ๔ จำพวกนี้ว่า อย่างไร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มจรสูตร

“พระคุณเจ้ากัจจानะ เมื่อเป็นอย่างนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ก็เสมอกันหมด
แน่นอน ในวรรณะ ๔ จำพวกนี้ โยมไม่เห็นความแตกต่างอะไรกันเลย”

“มหาบพิตร โดยปริยายนี้ พระองค์ทรงทราบเถิดว่า วาหะที่พวกพราหมณ์
กล่าวว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทายาท
ของพรหม’ นั้นเป็นคำโฆษณาในโลกนี้เท่านั้น”

[๒๒๑] ท่านพระมหากัจจานะถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรง
เข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร กษัตริย์ในโลกนี้พึงตัดช่อกช่อกเบา ปล้นเรือน
หลังเดียว ดักจี้ในทางเปลี่ยว เป็นขู ถ้าราชบุตรทั้งหลายจับเขาได้แล้ว พึงแสดงว่า
‘ขอเดชะ ผู้นี้เป็นโจรประพฤติผิดต่อพระองค์ พระองค์ทรงประสงค์จะลงพระราช
อาชญาสถานใดแก่โจรนั้น ขอจงทรงโปรดให้ลงพระราชอาชญาสถานนั้นเถิด’ พระองค์
จะพึงโปรดให้ทำอย่างไรกับโจรนั้น”

พระเจ้ามจร อวันตีบุตร ตรัสว่า “พระคุณเจ้ากัจจานะ โยมก็ต้องให้ประหาร
ให้ผ่าอก ให้เนรเทศ หรือทำตามสมควรแก่เหตุ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมญานาม
ว่ากษัตริย์ของเขาเมื่อก่อนนั้นหายไปแล้ว(บัดนี้) เขาได้ชื่อว่า ‘เป็นโจรเท่านั้น’”

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร พราหมณ์ในโลกนี้
 ฯลฯ แพศย์ในโลกนี้ ฯลฯ ศูทรในโลกนี้พึงตัดช่อกช่อกเบา ปล้นเรือนหลังเดียว
ดักจี้ในทางเปลี่ยว เป็นขู ถ้าราชบุตรทั้งหลายจับเขาได้แล้ว พึงแสดงว่า ‘ขอเดชะ
ผู้นี้เป็นโจรประพฤติผิดต่อพระองค์ พระองค์ทรงประสงค์จะลงพระราชอาชญาสถานใด
แก่โจรนั้น ขอจงทรงโปรดให้ลงพระราชอาชญาสถานนั้นเถิด’ พระองค์จะพึงโปรดให้
ทำอย่างไรกับโจรนั้น”

“พระคุณเจ้ากัจจานะ โยมก็ต้องให้ประหาร ให้ผ่าอก ให้เนรเทศ หรือทำตาม
สมควรแก่เหตุ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมญานามว่าศูทรของเขาเมื่อก่อนนั้นหายไป
แล้ว เขาได้ชื่อว่า ‘เป็นโจรเท่านั้น’”

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าเมื่อเป็นอย่างนี้
วรรณะ ๔ จำพวกนี้ ย่อมเป็นผู้เสมอกัน ใช่หรือไม่ หรือพระองค์ทรงเข้าพระทัย
ในวรรณะ ๔ จำพวกนี้ว่าอย่างไร”

พระสดับตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มจรสูตร

“พระคุณเจ้ากัจจानะ เมื่อเป็นอย่างนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ก็เสมอกันหมด
แน่นอน ในวรรณะ ๔ จำพวกนี้ โยมไม่เห็นความแตกต่างอะไรกันเลย”

“มหาบพิตร โดยปริยายนี้ พระองค์ทรงทราบเถิดว่า วาหะที่พวกพราหมณ์
กล่าวว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทายาท
ของพรหม’ นั้นเป็นคำโฆษณาในโลกนี้เท่านั้น”

[๓๒๒] ท่านพระมหากัจจานะถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรง
เข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร กษัตริย์ในโลกนี้พึงปลงพระเกศาและพระมัสสุ นุ่งห่ม
ผ้ากาสาฬหสีเสียดี้ออกจากวังผนวชเป็นบรรพชิต ทรงงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการพูดเท็จ ไม่บริโภคนิเวศน์ในราตรี ฉันทัดอาหาร
มือเดียว เป็นพรหมจารี มีศีล มีกัลยาณธรรม พระองค์จะทรงทำอะไรกับราช-
บรรพชิตนั้น”

พระเจ้ามจร อวันตีบุตร ตรัสว่า “พระคุณเจ้ากัจจานะ โยมต้องกราบไหว้
ลูกรับ เชื่อเชิญด้วยอาสนะ หรือเจาะจงนิมนต์ราชบรรพชิตนั้นด้วยจิ๋ว บิณฑบาต
เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร^๑ จัดการอารักขา คุ่มครอง ป้องกันท่าน
ตามความเหมาะสม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมญานามว่ากษัตริย์ของท่านเมื่อ
ก่อนนั้นหายไปแล้ว ท่านได้ชื่อว่า ‘สมณะเท่านั้น’”

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร พราหมณ์ในโลกนี้
 ฯลฯ แพศย์ในโลกนี้ ฯลฯ ศูทรในโลกนี้ โคนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาฬหสีเสียดี้ออกจาก

เชิงอรรถ :

^๑ คิลานปัจจัยเภสัชบริวาร คือ เภสัช ๕ ชนิด ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (วิ.อ. ๒/๒๙๐/๔๐, สารตถ.ฎีกา ๒/๒๙๐/๓๙๓)

เป็นสิ่งสัปปายะสำหรับภิกษุผู้เจ็บไข้ จัดว่าเป็นบริวาร คือบริวารของชีวิต ดุจกำแพงล้อมพระนคร
เพราะคอยป้องกันรักษาไม่ให้อาพาทที่จะบั่นรอนชีวิตได้ชองเกิดขึ้น และเป็นสัมภาระของชีวิต คอยประคับ
ประคองชีวิตให้ดำรงอยู่นาน (วิ.อ. ๒/๒๙๐/๔๐-๔๑ ม.ม.อ. ๑/๑๙๑/๓๙๗, ม.ม.ฎีกา ๑/๒๓/๒๑๓)

เป็นเครื่องป้องกันโรค บำบัดโรคที่ให้เกิดทุกขเวทนา เนื่องจากธาตุกำเริบให้หายไป (สารตถ.ฎีกา
๒/๒๙๐/๓๙๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มจรสูตร

ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการพูดเท็จ ไม่บริโภคนิเวศน์ในราตรี ฉันทัดอาหารมื้อเดียว เป็นพรหมจารี มีศีล มีกัลยาณธรรม พระองค์จะทรงทำอย่างไรกับบรรพชิตนั้น”

“พระคุณเจ้ากัจจानะ โยมต้องกราบไหว้ ลูกรับ เชื้อเชิญด้วยอาสนะ หรือเจาะจงนิมนต์ท่านด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร จัดการอารักขา ค้มครอง ป้องกันท่านตามความเหมาะสม ชื่อนั้นเพราะเหตุใด เพราะสมณนามว่าศุทฺธของท่านเมื่อก่อนนั้นหายไปแล้ว ท่านได้ชื่อว่า ‘สมณะเท่านั้น’”

“มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความชื่อนั้นว่าอย่างไร ถ้าเมื่อเป็นอย่างนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ ย่อมเป็นผู้เสมอกัน ใช่หรือไม่ หรือพระองค์ทรงเข้าพระทัยใน วรรณะ ๔ จำพวกนี้ ว่าอย่างไร”

“พระคุณเจ้ากัจจานะ เมื่อเป็นอย่างนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ ก็เสมอกันหมดแน่นอน ในวรรณะ ๔ จำพวกนี้ โยมไม่เห็นความแตกต่างอะไรกันเลย”

“มหาบพิตร โดยปริยายนี้ พระองค์ทรงทราบเถิดว่า วาตะที่พวกพราหมณ์กล่าวว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว วรรณะที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพรหม เกิดจากพรหม เป็นผู้ที่พรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพรหม’ นั้นเป็นคำโฆษณาในโลกนี้เท่านั้น”

พระเจ้ามจรแสดงตนเป็นอุบาสก

[๓๒๓] เมื่อท่านพระมหากัจจานะถวายพระพรอย่างนี้แล้ว พระเจ้ามจระ อวันตีบุตรได้ตรัสว่า “พระคุณเจ้ากัจจานะ ภาสิตของท่านชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระคุณเจ้ากัจจานะ ภาสิตของท่านชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระคุณเจ้ากัจจานะ ประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมี

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๔. มจรสูตร

ดาดีจักเห็นรูปได้” โยมขอถึงพระคุณเจ้ากัจจานะพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็น
สรณะ ขอพระคุณเจ้ากัจจานะจงจำโยมว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป
จนตลอดชีวิต”

ท่านพระมหากัจจานะถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระองค์อย่าทรงถึง
อาตมภาพเป็นสรณะเลย ขอจงทรงถึงพระผู้มีพระภาคผู้เป็นสรณะของอาตมภาพ
เป็นสรณะเถิด”

พระเจ้ามจรุระ อวันตบุตร ตรัสถามว่า “พระคุณเจ้ากัจจานะ บัดนี้ พระผู้มี
พระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นประทับอยู่ที่ไหน”

ท่านพระมหากัจจานะถวายพระพรว่า “มหาบพิตร บัดนี้ พระผู้มีพระภาค
ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เสด็จปรินิพพานเสียแล้ว”

พระเจ้ามจรุระ อวันตบุตร ตรัสว่า “พระคุณเจ้ากัจจานะ ถ้าพวกโยมได้ยืมว่า
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นประทับอยู่ไกลถึง ๑๐ โยชน์ พวกโยมก็ต้องไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แม้อันห่าง ๑๐ โยชน์
ถ้าพวกโยมได้ยืมว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นประทับอยู่ไกลถึง ๒๐ โยชน์ ...
๓๐ โยชน์... ๔๐ โยชน์... ๕๐ โยชน์ พวกโยมก็ต้องไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แม้อันห่าง ๕๐ โยชน์

พระคุณเจ้ากัจจานะ ถ้าพวกโยมได้ยืมว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นประทับ
อยู่ไกลถึง ๑๐๐ โยชน์ พวกโยมก็ต้องไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ถึงแม้ว่าจะไกลสัก ๑๐๐ โยชน์ แต่เพราะเหตุที่
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เสด็จปรินิพพานเสียแล้ว พวกโยมขอถึงพระผู้มี
พระภาคแม้เสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ
ขอพระคุณเจ้ากัจจานะจงจำโยมว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จน
ตลอดชีวิต” ดังนี้แล

มจรสูตรที่ ๔ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โภธิราชกุมารสูตร

๕. โภธิราชกุมารสูตร

ว่าด้วยโภธิราชกุมาร

[๓๒๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เกสภพาวาน สถานที่ให้อภัยหมู่เนื้อ เขตกรุงสงขมาคริระ แคว้นกัคคะ สมัยนั้นแล ปราสาทชื่อโกกนทของพระราชกุมาร พระนามว่าโภธิ สร้างเสร็จแล้วใหม่ ๆ สมณะ พราหมณ์ หรือมนุษย์คนใดคนหนึ่ง ยังไม่ได้เข้าไปอยู่อาศัย ต่อมา โภธิราชกุมารรับสั่งเรียกมาณพชื่อสัญชิกานบุตรมา ตรัสว่า

“มาเถิด สัญชิกานบุตรเพื่อนรัก ท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ กราบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แล้วทูลถามถึงพระสุภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ ตามคำของเราว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โภธิราชกุมาร ขอกราบพระยุคลบาทของ พระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระสุภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ’ และจงกราบทูลอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์โปรดรับนิมนต์ฉัน ภัตตาหารของโภธิราชกุมารในวันพรุ่งนี้ด้วยเถิด’”

มาณพสัญชิกานบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่ สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ โภธิราชกุมารขอกราบพระยุคลบาทของพระโคตม ผู้เจริญ ด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระสุภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ และกราบทูลอย่างนี้ว่า ‘ขอพระโคตมผู้เจริญ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ทรงรับนิมนต์ฉันภัตตาหารของโภธิราชกุมารในวันพรุ่งนี้ด้วยเถิด’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โภธิราชกุมารสูตร

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ เวลานั้น มาณพัสัญชีกาบุตร ทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกจากที่นั่งเข้าไปเฝ้าโภธิราชกุมาร ถึงที่ประทับแล้วกราบทูลว่า

“ข้าพระองค์ได้กราบทูลพระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้นตามรับสั่งของพระองค์ว่า ‘ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ โภธิราชกุมารขอกราบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคอาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ’ และกราบทูลอย่างนี้ว่า ‘ขอพระโคตมผู้เจริญ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ทรงรับนิมนต์ฉันภัตตาหารของโภธิราชกุมารในวันพรุ่งนี้ด้วยเถิด’ และพระสมณโคตมทรงรับนิมนต์แล้ว พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าไม่ทรงเหยียบผ้าขาว

[๓๒๕] ครั้งนั้น เมื่อล่วงราตรีนั้นไป โภธิราชกุมารรับสั่งให้จัดเตรียมของ เคี้ยวของฉันอันประณีตไว้ในพระนิเวศน์ของพระองค์ และรับสั่งให้ปูลาดโกกนุทปราสาท ด้วยผ้าขาวถึงบันไดชั้นล่างสุด รับสั่งเรียกมาณพัสัญชีกาบุตรมาตรัสว่า

“มาเถิด สัญชีกาบุตรเพื่อนรัก ท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วกราบทูลภัตตาหารว่า ‘ได้เวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ภัตตาหารสำเร็จแล้ว’”

มาณพัสัญชีกาบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ กราบทูลภัตตาหารว่า ‘ได้เวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ภัตตาหารสำเร็จแล้ว’”

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเสด็จ เข้าไปยังพระราชนิเวศน์ของโภธิราชกุมาร ขณะนั้น โภธิราชกุมารทรงยืนคอย รับเสด็จพระผู้มีพระภาคอยู่ที่นอกชัมประตุ ได้ทรงเห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จมา แต่ไกล จึงเสด็จออกไปต้อนรับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วเสด็จนำหน้าเข้าไป จนถึงโกกนุทปราสาท ครั้นถึงบันไดชั้นล่างสุด พระผู้มีพระภาคทรงหยุด โภธิราชกุมาร จึงกราบทูลว่า

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โภธิราชกุมารสูตร

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงเหยียบผ้าขาวเสด็จเข้าไปเกิด
ขอพระสดตทรงเหยียบผ้าขาวเสด็จเข้าไปเกิด ข้อนี้จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อสุข แก่หม่อมฉันตลอดกาลนาน พระพุทธเจ้าข้า”

เมื่อโภธิราชกุมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคก็ทรงนิ่ง

แม้ครั้งที่ ๒ โภธิราชกุมารก็กราบทูลว่า “ขอพระผู้มีพระภาคทรงเหยียบผ้าขาว
เสด็จเข้าไปเกิด ขอพระสดตทรงเหยียบผ้าขาวเสด็จเข้าไปเกิด ข้อนี้จะพึงเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข แก่หม่อมฉันตลอดกาลนาน พระพุทธเจ้าข้า”

เมื่อโภธิราชกุมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคก็ทรงนิ่ง

แม้ครั้งที่ ๓ โภธิราชกุมารก็กราบทูลว่า “ขอพระผู้มีพระภาคทรงเหยียบผ้าขาว
เสด็จเข้าไปเกิด ขอพระสดตทรงเหยียบผ้าขาวเสด็จเข้าไปเกิด ข้อนี้จะพึงเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข แก่หม่อมฉันตลอดกาลนาน พระพุทธเจ้าข้า”

[๓๒๖] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงขำเลื่อมดูท่านพระอานนท์ จากนั้น
ท่านพระอานนท์ได้ทูลตอบโภธิราชกุมารว่า “พระราชกุมารจงเก็บผ้าขาวเสียเถิด
พระผู้มีพระภาคไม่ทรงเหยียบผ้าขาว พระตถาคตทรงเห็นแก่ประชุมชนผู้เกิดใน
ภายหลัง”

โภธิราชกุมารรับสั่งให้เก็บผ้าขาวแล้วรับสั่งให้ปูอาสนะที่โกกนุทปราสาทชั้นบน
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จขึ้นโกกนุทปราสาท แล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์
ที่ปูลาดไว้แล้วพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ โภธิราชกุมารทรงอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า
เป็นประมุข ถวายของเคี้ยวของฉันอันประณีตจนอิ่มหนำด้วยพระองค์เอง ทรงทราบ
ว่าพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จจะพระหัตถ์จากบาตรแล้ว จึงเลือกประทับนั่งอาสนะที่
สมควร ที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า แล้วได้กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันมีความเห็นอย่างนี้ว่า ‘บุคคลจะไม่ประสบ
ความสุขด้วยความสุข แต่บุคคลจะประสบความสุขด้วยความทุกข์เท่านั้น’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

พุทธประวัติตอนบำเพ็ญสมาบัติ ในสำนักอาฬารดาบส^๑

[๓๒๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ราชกุมาร ก่อนการตรัสรู้ แม้อาตมภาพยังเป็นโภทิสต์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า 'บุคคลจะไม่ประสบความสุข ด้วยความสุข แต่บุคคลจะประสบความสุขได้ด้วยความทุกข์เท่านั้น' ในกาลต่อมา อาตมภาพยังหนุ่มแน่น แข็งแรง มีเกศาดำสนิท อยู่ในปฐมวัย เมื่อพระราชมารดา และพระราชบิดาไม่ทรงปรารถนาจะให้ผนวช มีพระพักตรนองด้วยน้ำพระเนตร ทรงกันแสงอยู่ จึงโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วก็แสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือ ความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตร แล้วกล่าวว่า 'ท่านกาลามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพฤดิพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้'

เมื่ออาตมภาพกล่าวอย่างนี้ อาฬารดาบส กาลามโคตรจึงกล่าวกับอาตมภาพว่า 'เชิญท่านอยู่ก่อน ธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับธรรมที่วิญญูชนจะพึงทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ตามแบบอาจารย์ของตน เข้าถึงอยู่ได้ในเวลาไม่นาน' จากนั้นไม่นาน อาตมภาพก็เรียนรู้ธรรมนั้นได้อย่างรวดเร็ว ชั่วขณะปิดปากจบบเจรจาปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวญาณวาทะ^๒ และเถรวาทะ^๓ ได้ ทั้งอาตมภาพและผู้อื่นก็ทราบชัดว่า 'เรารู้ เราเห็น' อาตมภาพจึงคิดว่า 'อาฬารดาบส กาลามโคตรประกาศธรรมนี้ ด้วยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า 'เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ก็หามิได้ แต่อาฬารดาบส กาลามโคตร ยังรู้ ยังเห็นธรรมนี้ด้วยอย่างแน่นอน'

จากนั้น อาตมภาพจึงเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วถามว่า 'ท่านกาลามะ ท่านประกาศธรรมนี้ว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่าไร'

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๒/๒๗๗-๒๘๖/๓๐๐-๓๑๓ และดูข้อ ๔๗๕-๔๘๔ หน้า ๖๐๐-๖๑๒ ในเล่มนี้

^๒ ญาณวาทะ หมายถึงลัทธิที่ว่า ข้าพเจ้ารู้ (ม.ม.อ. ๒/๒๗๗/๗๙)

^๓ เถรวาทะ หมายถึงลัทธิที่ว่า ข้าพเจ้าเป็นใหญ่ (ม.ม.อ. ๒/๒๗๗/๗๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โพธิราชกุมารสูตร

เมื่ออาตมภาพถามอย่างนี้ อาฬารดาบส กาลามโคตรจึงประกาศอากิญญัญญาตนสมาบัติแก่อาตมภาพ อาตมภาพจึงคิดว่า 'มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีศรัทธา แม้เราก็มีศรัทธา ... มีวิริยะ ... มีสติ ... มีสมาธิ ... มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีปัญญา แม้เราก็มีปัญญา ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญเพียรเพื่อทำให้แจ้งธรรมที่อาฬารดาบส กาลามโคตรประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' จากนั้นไม่นาน อาตมภาพก็ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่

จากนั้น อาตมภาพจึงเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วถามว่า 'ท่าน กาลามะ ท่านประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ'

อาฬารดาบส กาลามโคตรตอบว่า 'ท่านผู้มีอายุ เราประกาศว่า 'ข้าพเจ้า ทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล'

(อาตมภาพจึงกล่าวว่า) 'ท่านกาลามะ แม้ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วย ปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านี้'

(อาฬารดาบส กาลามโคตรกล่าวว่า) 'ท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้วที่ได้พบเพื่อนพรหมจารีเช่นท่าน เพราะข้าพเจ้าประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านก็ทำให้แจ้งธรรมนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านทำให้แจ้งธรรมใด ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ข้าพเจ้าก็ประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ข้าพเจ้าทราบธรรมใด ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด ข้าพเจ้าก็ทราบ ธรรมนั้น เป็นอันว่าข้าพเจ้าเป็นเช่นใด ท่านก็เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด ข้าพเจ้า ก็เป็นเช่นนั้น มาเถิด บัดนี้ เราทั้งสองจะอยู่ร่วมกันบริหารคณะนี้'

ราชกุมาร อาฬารดาบส กาลามโคตรทั้งที่เป็นอาจารย์ของอาตมภาพ ก็ยกย่อง อาตมภาพผู้เป็นศิษย์ให้เสมอกับตน และบูชาอาตมภาพด้วยการบูชาอย่างดี ด้วย ประการอย่างนี้ แต่อาตมภาพคิดว่า 'ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อ คลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไป เพียงเพื่อเข้าถึงอากิญญัญญาตนสมาบัติเท่านั้น' อาตมภาพไม่พอใจ เบื่อหน่ายธรรมนั้น จึงลาจากไป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

ในสำนักอุทกดาบส

[๓๒๘] ราชกุมาร อาตมภาพนั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตร แล้วกล่าวว่า ‘ท่านรามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพาศพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้’

เมื่ออาตมภาพกล่าวอย่างนี้ อุทกดาบส รามบุตรจึงกล่าวกับอาตมภาพว่า ‘เชิญท่านอยู่ก่อน ธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับธรรมที่วิญญูชนจะพึงทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ตามแบบอาจารย์ของตนเข้าถึงอยู่ได้ในเวลาไม่นาน’ จากนั้นไม่นาน อาตมภาพก็เรียนรู้ธรรมนั้นได้อย่างรวดเร็ว ชั่วขณะปิดปากจมน้ำเจราบปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวญาณวาตะและเถรวาตะได้ ทั้งอาตมภาพและผู้อื่นก็ทราบชัดว่า ‘เราดูเราเห็น’ อาตมภาพจึงคิดว่า ‘อุทกดาบส รามบุตรประกาศธรรมนี้ด้วยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า ‘เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ก็หามิได้ แต่อุทกดาบส รามบุตรยังรู้ยังเห็นธรรมนี้ด้วยอย่างแน่นอน’

จากนั้น อาตมภาพจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตรแล้วถามว่า ‘ท่านรามะ ท่านประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร’

เมื่ออาตมภาพถามอย่างนี้ อุทกดาบส รามบุตรจึงประกาศเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติแก่อาตมภาพ อาตมภาพจึงคิดว่า ‘มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีศรัทธา แม้เราก็มีศรัทธา ... มีวิริยะ ... มีสติ ... มีสมาธิ ... มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีปัญญา แม้เราก็มีปัญญา ทางที่ดี เราควรเริ่มบำเพ็ญเพียรเพื่อทำให้แจ้งธรรมที่อุทกดาบส รามบุตรประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ จากนั้นไม่นาน อาตมภาพก็ได้ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่

จากนั้น อาตมภาพจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตรแล้วถามว่า ‘ท่านรามะ ท่านประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ’

อุทกดาบส รามบุตรตอบว่า ‘ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โภธิราชกุมารสูตร

(อาตมภาพจึงกล่าวว่) ‘แม่ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่’ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น’

(อุทกดาบส รามบุตรกล่าวว่) ‘ท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้วที่ได้พบเพื่อนพรหมจารีเช่นท่าน เพราะ(ข้าพเจ้า)รามะประกาศว่ ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านก็ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ รามะก็ประกาศว่ ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ รามะทราบธรรมใด ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด รามะก็ทราบธรรมนั้น เป็นอันว่า รามะเป็นเช่นใด ท่านก็เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด รามะก็เป็นเช่นนั้น มาเถิด บัดนี้ ท่านจงบริหารคณะนี้’

ราชกุมาร อุทกดาบส รามบุตรทั้งที่เป็นเพื่อนพรหมจารีของอาตมภาพ ก็ยังยกย่องอาตมภาพไว้ในฐานะอาจารย์ และบูชาอาตมภาพด้วยการบูชาอย่างดี ด้วยประการอย่างนี้ แต่อาตมภาพคิดว่า ‘ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงแนวสัจญานาสัจญายตนสมาบัติเท่านั้น’ อาตมภาพไม่พอใจ เบื่อหน่ายธรรมนั้น จึงลาจากไป

ทรงบำเพ็ญเพียร

[๓๒๙] ราชกุมาร อาตมภาพนั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า เมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธ โดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่า น่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ อาตมภาพจึงคิดว่า ‘ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่า น่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร’ อาตมภาพจึงนั่ง ณ ที่นั้นด้วยคิดว่า ‘ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

อุปมา ๓ ข้อ

ราชกุมาร ครั้งนั้น อุปมา ๓ ข้อ อันนำอัศจรรย์อย่างยิ่ง ซึ่งอาดมภาพยังไม่เคย
ได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่อาดมภาพ คือ

๑. เปรียบเหมือนไม้สดมียางที่แช่อยู่ในน้ำ บุรุษนำไม้นั้นมาทำไม้สีไฟ
ด้วยหวังว่า 'เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น'

ราชกุมาร พระองค์เข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นนำไม้สดที่มี
ยางซึ่งแช่อยู่ในน้ำมาทำไม้สีไฟแล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม"

"ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า"

"ข้อนั้นเพราะเหตุไร"

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะไม้สดนั้นมียาง ทั้งยังแช่อยู่ในน้ำ บุรุษนั้นก็มีความ
เหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่า"

"ราชกุมาร อย่างนั้นเหมือนกัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
มีกายและจิตยังไม่หลีกออกจากกาม ยังมีความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง
ความกระหาย และความกระวนกระวายในกามทั้งหลาย ยังมีได้ละและมีได้ระงับ
อย่างเบ็ดเสร็จในภายใน สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นแม้เสวยทุกขเวทนา
ที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้
การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม แม้ไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ
เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการ
ตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

นี่เป็นอุปมาข้อที่ ๑ อันนำอัศจรรย์อย่างยิ่ง ซึ่งอาดมภาพยังไม่เคยได้ยิน
มาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา

[๓๓๐] ๒. เปรียบเหมือนไม้สดมียางที่วางอยู่บนบกห่างจากน้ำ บุรุษนำไม้นั้น
มาทำไม้สีไฟด้วยหวังว่า 'เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น'

ราชกุมาร พระองค์เข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นนำไม้สดที่มียาง
ซึ่งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำมาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะไม่ยังสวดและมียาง แม้จะวางอยู่บนบกห่างจากน้ำ บุรุษนั้นก็มีความเหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่า”

“ราชกุมาร อย่างนั้นเหมือนกัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง แม้มีกายและจิตหลีกออกจากกามแล้ว แต่ยังมีความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย และความกระวนกระวายในกามทั้งหลาย ยังมิได้ละและมีได้ระงับ อย่างเบ็ดเสร็จในภายใน สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นแม้เสวยทุกขเวทนา ที่กล้าแข็ง หยาบ เฝ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม แม้ไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เฝ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

นี่เป็นอุปมาข้อที่ ๒ อันนำอัสจรรยอย่างยิ่ง ซึ่งอาดมภาพยังไม่เคยได้ยิน มาก่อน ได้ปรากฏแก่อาดมภาพ

[๓๓๑] ๓. เปรียบเหมือนไม้ที่แห้งสนิทซึ่งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำ บุรุษนำมาทำเป็นไม้สีไฟด้วยหวังว่า ‘เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น’

ราชกุมาร พระองค์เข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นนำไม้ที่แห้งสนิทซึ่งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำมาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม”

“ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะไม้แห้งสนิท ทั้งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำ”

“ราชกุมาร อย่างนั้นเหมือนกัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีกาย และจิตหลีกออกจากกามแล้ว ทั้งละและระงับความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย และความกระวนกระวายในกามทั้งหลายได้อย่างเบ็ดเสร็จในภายในแล้ว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น แม้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน
ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อัน
ยอดเยี่ยม แม้ไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะ
ความเพียร ก็เป็นผู้ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

นี่เป็นอุปมาข้อที่ ๓ อันนำอัสจรรย้อย่างยิ่ง ซึ่งอาดมภาพยังไม่เคยได้ยินมาก่อน
ได้ปรากฏแก่อาดมภาพ

ราชกุมาร นี่คืออุปมา ๓ ข้ออันนำอัสจรรย้อย่างยิ่ง ซึ่งอาดมภาพยังไม่เคยได้
ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่อาดมภาพ

ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา

[๓๓๒] ราชกุมาร อาดมภาพนั้นมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรกดฟัน
ด้วยฟัน ใช้นิ้วดันเพดานไว้แน่น ใช้นิ้วจิ้มคั่นจิต ทำจิตให้เร่าร้อน' อาดมภาพนั้น
ก็กดฟันด้วยฟัน ใช้นิ้วดันเพดานไว้แน่น ใช้นิ้วจิ้มคั่นจิต ทำจิตให้เร่าร้อน เมื่อ
อาดมภาพทำดังนั้น เหงื่อก็ไหลออกจากรักแร้ทั้ง ๒ ข้าง คนที่แข็งแรงจับคนที่
อ่อนแอกว่าที่ศีรษะหรือที่คอ แล้วบีบคั้นรัดไว้ให้แน่น แม้ฉันทอาดมภาพก็ฉันทนั้น
เหมือนกัน เมื่อกดฟันด้วยฟัน ใช้นิ้วดันเพดานไว้แน่น ใช้นิ้วจิ้มคั่นจิต ทำจิตให้
เร่าร้อน เหงื่อก็ไหลออกจากรักแร้ทั้ง ๒ ข้าง

อาดมภาพปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พัวเพื่อน แต่เมื่อ
อาดมภาพถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ กายของอาดมภาพก็กระวนกระวาย
ไม่สงบระงับ

[๓๓๓] ราชกุมาร อาดมภาพจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌาน
อันไม่มีลมปราณเกิด' อาดมภาพก็กลั่นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปาก
และทางจมูก เมื่ออาดมภาพกลั่นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากและ
ทางจมูก ลมก็ออกทางหูทั้ง ๒ ข้าง มีเสียงดังฉู้ ๆ ลมที่ข้างทองสุบอยู่มีเสียงดังฉู้ ๆ
แม้ฉันทอาดมภาพก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เมื่ออาดมภาพกลั่นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากและ
ทางจมูก ลมก็ออกทางหูทั้ง ๒ ข้าง มีเสียงดังฉู้ ๆ ฉันทนั้นเหมือนกัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โพธิราชกุมารสูตร

อาตมภาพปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่ออาตมภาพถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของอาตมภาพก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

อาตมภาพจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌานอันไม่มีลมปราณเกิด' อาตมภาพก็กลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู เมื่ออาตมภาพกลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ลมอันแรงกล้าก็เสียดแทงศีรษะ คนที่แข็งแรงใช้เหล็กที่แหลมคมแทงศีรษะ แม้ฉันทิ เมื่ออาตมภาพกลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ลมอันแรงกล้าก็เสียดแทงศีรษะ ฉันทินั้นเหมือนกัน

อาตมภาพปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่ออาตมภาพถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของอาตมภาพก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

อาตมภาพจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌานอันไม่มีลมปราณเกิด' อาตมภาพก็กลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู เมื่ออาตมภาพกลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีทุกขเวทนาในศีรษะอย่างแรงกล้า คนที่แข็งแรงใช้เข็มนั่งที่เหนียวขันศีรษะ แม้ฉันทิ เมื่ออาตมภาพกลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีทุกขเวทนาในศีรษะอย่างแรงกล้า ฉันทินั้นเหมือนกัน

อาตมภาพปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่ออาตมภาพถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของอาตมภาพก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

อาตมภาพจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌานอันไม่มีลมปราณเกิด' อาตมภาพก็กลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู เมื่ออาตมภาพกลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ลมอันแรงกล้าก็บาดในช่องท้อง คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ชำนาญใช้มีดแล่นเนื้อที่คมกรีดท้อง แม้ฉันทิ เมื่ออาตมภาพกลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีลมอันแรงกล้าบาดในช่องท้อง ฉันทินั้นเหมือนกัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โพธิราชกุมารสูตร

อาตมภาพปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่ออาตมภาพถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ กายของอาตมภาพก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

อาตมภาพจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌานอันไม่มีลมปราณเกิด' อาตมภาพก็กลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู เมื่ออาตมภาพกลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีความกระวนกระวายในร่างกายอย่างแรงกล้า คนที่แข็งแรง ๒ คนจับแขนคนที่อ่อนแอกว่าคนละข้างอย่างให้ร้อนบนหลุมถ่านเพลิง แม้ฉันทใด เมื่ออาตมภาพกลั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีความกระวนกระวายในร่างกายอย่างแรงกล้า ฉันทนั้นเหมือนกัน

อาตมภาพปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่ออาตมภาพถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ กายของอาตมภาพก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

เทวดาทั้งหลายเห็นอาตมภาพแล้วก็พากันกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมสิ้นพระชนม์แล้ว' บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมยังมีได้สิ้นพระชนม์แต่กำลังจะสิ้นพระชนม์' บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมยังไม่สิ้นพระชนม์ทั้งจะไม่สิ้นพระชนม์ พระสมณโคดมจะเป็นพระอรหันต์ การอยู่เช่นนั้น เป็นวิหารธรรม^๑ของท่านผู้เป็นพระอรหันต์'

[๓๓๔] ราชกุมาร อาตมภาพจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรปฏิบัติด้วยการอดอาหารทุกอย่าง' ขณะนั้น เทวดาทั้งหลายเข้ามาหาอาตมภาพแล้วกล่าวว่า 'ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านอย่าได้ปฏิบัติด้วยการอดอาหารทุกอย่าง ถ้าท่านจักปฏิบัติด้วยการอดอาหารทุกอย่าง ข้าพเจ้าทั้งหลายจะแทรกโอชานันเป็นทิพย์เข้าทางขุมขนของท่าน ท่านจะได้ยังอัฐภาพให้เป็นไปด้วยโอชานั้น' อาตมภาพ

เชิงอรรถ :

^๑ วิหารธรรม ในที่นี้หมายถึงสมาบัติ ๘ กล่าวคือ รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ อันเป็นโลกิยะ (ดูประกอบใน อภ.นวก. (แปล) ๒๓/๔๑/๓๖๐-๓๖๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โภธิราชกุมารสูตร

จึงมีความดำริว่า 'เราปฎิญาณว่า จะต้องอดอาหารทุกอย่าง แต่เทวดาเหล่านี้จะแทรกโอชาอันเป็นทิพย์เข้าทางขมขนของเรา เราจะยังอัดภาพให้เป็นไปด้วยโอชานั้น การปฎิญาณนั้นก็จะเป็นมุสาแก่เรา' อาตมภาพจึงกล่าวห้ามเทวดาเหล่านั้นว่า 'อย่าเลย'

อาตมภาพมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรกินอาหารให้น้อยลง ๆ เพียงครั้งละ ๑ ฟายมือบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง' อาตมภาพจึงฉันอาหารน้อยลง ๆ เพียงครั้งละ ๑ ฟายมือบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง เมื่ออาตมภาพฉันอาหารน้อยลง ๆ เพียงครั้งละ ๑ ฟายมือบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง กายจึงชুবวมมาก อวัยวะน้อยใหญ่ของอาตมภาพจึงเป็นเหมือนเถาวัลย์ที่มีข้อมากหรือเถาวัลย์ที่มีข้อมัดำ เนื้อสะโพกก็ลึบเหมือนกิบเท้าอุฐุ กระดูกสันหลังก็ผุดเป็นหนามเหมือนเถาวัลย์ ชีโครงทั้ง ๒ ข้างขึ้นสะพรั่ง เหมือนกลอนศาลาเก่า ดวงตาทั้ง ๒ ก็ลึกลงไปในเบ้าตา เหมือนดวงดาวปรากฏอยู่ในบ่อน้ำลึก หนึ่งบนศีรษะก็เหี่ยวหดเหมือนลูกน้ำเต้าที่เขาตัดมา ขณะยังดิบต้องลมและแดดเข้าก็เหี่ยวหดไป เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อยนั้น อาตมภาพคิดว่า 'จะลูบพื้นท้อง' ก็จับถึงกระดูกสันหลัง คิดว่า 'จะลูบกระดูกสันหลัง' ก็จับถึงพื้นท้อง เพราะพื้นท้องของอาตมภาพแนบติดจนถึงกระดูกสันหลัง อาตมภาพคิดว่า 'จะถ่ายอุจจาระหรือถ่ายปัสสาวะ' ก็ชวนเซล์มลง ณ ที่นั้น เมื่อจะให้กายสบายบ้าง จึงใช้ฝ่ามือลูบตัว ขนทั้งหลายที่มีรากเนา ก็หลุดร่วงจากกาย เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อยมนุษย์ทั้งหลายเห็นอาตมภาพแล้ว ก็กล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมดำไป' บางพวกก็กล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมไม่ดำเพียงแต่คล้ำไป' บางพวกก็กล่าวอย่างนี้ว่า 'ไม่ดำ ไม่คล้ำ เพียงแต่พร้อยไป' เรามีผิวพรรณบริสุทธิ์ เปล่งปลั่ง เพียงแต่เสียผิวไป เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อยเท่านั้น

[๓๓๕] ราชกุมาร อาตมภาพนั้นมีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตเสวยทุกขเวทนากล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ที่เกิดขึ้นเพราะความเพียรทุกขเวทนานั้น อย่างยิ่งก็เพียงเท่านั้นไม่เกินกว่านี้ไป สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

เหล่าหนึ่งในอนาคตเสวยทุกขเวทนากล้ำแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร ทุกขเวทนานั้น อย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ไม่เกินกว่านี้ไป สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบัน เสวยทุกขเวทนากล้ำแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร ทุกขเวทนานั้น อย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ไม่เกินกว่านี้ไป แต่เราก็ยังมีได้บรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยทุกกรกิริยาอันเผ็ดร้อนนี้ จะพึงมีทางอื่นเพื่อการตรัสรู้บ้างไหม'

อาตมภาพจึงมีความดำริว่า 'เราจำได้อยู่ เมื่อคราวงานของท้าวสักกาธิบดี ซึ่งเป็นพระราชบิดา เรานั่งอยู่ใต้ต้นหว้าอันร่มเย็น ได้สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ทางนั้นพึงเป็นทางแห่งการตรัสรู้หรือหนอ' อาตมภาพมีความรู้แจ้งที่ตามระลึกด้วยสติว่า 'ทางนั้นเป็นทางแห่งการตรัสรู้' อาตมภาพจึงมีความดำริว่า 'เรากลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายหรือ' อาตมภาพก็ดำริว่า 'เราไม่กลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายเลย'

ราชกุมาร อาตมภาพจึงมีความดำริต่อไปว่า 'เราผู้มีกายชุ่มพอมมากอย่างนี้จะบรรลุความสุขนั้นไม่ใช่ทำได้ง่ายเลย ทางที่ดี เราควรกินอาหารหยาบ คือข้าวสุกและขนมกุมมาส' อาตมภาพก็ฉันอาหารหยาบคือข้าวสุกและขนมกุมมาส ครั้งนั้นภิกษุปัญจวัคคีย์เฝ้าบำรุงอาตมภาพ ด้วยหวังว่า 'พระสมณโคดมบรรลุธรรมใดจักบอกธรรมนั้นแก่เราทั้งหลาย' เมื่อใด อาตมภาพฉันอาหารหยาบ คือข้าวสุกและขนมกุมมาส เมื่อนั้น ภิกษุปัญจวัคคีย์นั้น ก็เบื่อหน่าย จากไปด้วยเข้าใจว่า 'พระสมณโคดมมักมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมากเสียแล้ว'

ฉาน ๔ และวิชา ๓

[๓๓๖] ราชกุมาร อาตมภาพฉันอาหารหยาบให้ร่างกายมีกำลัง สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โภธิราชกุมารสูตร

ตติยฌาน ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า 'มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข' เพราะ
 ละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุดุคตฌาน ที่ไม่มี
 ทุกข์ไม่มีสุขมีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความ
 เศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ อาตมภาพนั้น
 น้อมจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง
 ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ อาตมภาพระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและ
 ชั่วประวัตินี้ อาตมภาพได้บรรลุวิชชาที่ ๑ นี้ ในปฐมยามแห่งราตรี กำจัด
 อวิชชาได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือน
 บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความ
 เศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ อาตมภาพนั้น
 น้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจืด กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง
 งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิเหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู
 มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฯลฯ อาตมภาพได้บรรลุวิชชาที่ ๒ นี้ในมัชฌิมยามแห่ง
 ราตรี กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดได้แล้ว ความสว่าง
 ก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความ
 เศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ อาตมภาพนั้น
 น้อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย
 นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ
 นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา' เมื่ออาตมภาพรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นจาก
 กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว'
 รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่น
 เพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้อีกต่อไป'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โพธิราชกุมารสูตร

ราชกุมาร อาตมภาพบรรลุวิชาที่ ๓ นี้ในปัจจุบันยามแห่งราตรี กำจัดอวิชชา
ได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้
ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่

ทรงมีความขวนขวายน้อย

[๓๓๗] ราชกุมาร อาตมภาพนั้นได้มีความดำริว่า ‘ธรรม^๑ที่เราได้บรรลุแล้วนี้
ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ ละเอียด
บัณฑิต(เท่านั้น)จึงจะรู้ได้ ส่วนหมู่ประชาผู้รุกรมด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลิน
ในอาลัย ฐานะที่หมู่สัตว์ผู้รุกรมด้วยอาลัย^๒ ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย
นี้ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก กล่าวคือหลักอภิปัจจยดา(ความที่มีสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นปัจจัย
ของสิ่งนี้) หลักปฏิจจสมุขปาท(การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน ๆ จึงเกิดมี) ถึงแม้ฐานะ
อันนี้ก็เห็นได้ยากนัก กล่าวคือความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดทั้ง
อุปธิทั้งปวง ความสิ้นค้นหา วิราคะ นิโรธ นิพพาน ก็ถ้าเราจะพึงแสดงธรรม
และผู้อื่นจะไม่เข้าใจซึ่งต่อเรา ชื่อนั้นก็จะพึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่าแก่เรา จะพึง
เป็นความลำบากเปล่าแก่เรา’

อนึ่งเล่า คาถาอันน่าอัศจรรย์เหล่านี้ที่ไม่เคยสดับมาก่อน ได้ปรากฏแก่เราว่า

‘บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราบรรลุด้วยความลำบาก

เพราะธรรมนี้ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ถูกราคะและโทสะครอบงำจะรู้ได้ง่าย

แต่เป็นสิ่งที่พาทวนกระแสน^๓ ละเอียด ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก ประณีต

ผู้กำหนดด้วยราคะ ถูกกองโมหะหุ้มห่อไว้ จักรู้เห็นไม่ได้^๔’

ราชกุมาร เมื่ออาตมภาพพิจารณาดังนี้ จิตก็น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย
มิได้น้อมไป เพื่อแสดงธรรม

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๒/๒๘๒/๓๐๖

^๒ อาลัย คือกามคุณ ๕ ที่สัตว์พัวพัน ยินดี เพลิดเพลิน (วิ.อ. ๓/๗/๑๓) เป็นชื่อเรียกกิลเลส ๒ อย่าง คือ
กามคุณและตัณหาวิจริต ๑๐๘ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๑/๘๒, สารตถ.ฎีกา ๓/๗/๑๘๔) ดู อภ.วิ.(แปล) ๓๕/๙๗๓-
๙๗๖/๖๒๒-๖๓๓

^๓ พาทวนกระแสน ในที่นี้หมายถึงพาเข้าถึงนิพพาน (วิ.อ. ๓/๗/๑๔)

^๔ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๗/๑๑

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

สหัมบดีพรหมอาราธนาแสดงธรรม

[๓๓๘] ครั้งนั้น สหัมบดีพรหมทราบความดำริในใจของอาตมภาพด้วยใจ (ของตน) จึงได้มีความรำพึงว่า

‘ท่านผู้เจริญ โลกจะฉิบหายหนอ โลกจะพินาศหนอ เพราะพระตถาคตอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงน้อมพระทัยไปเพื่อความชวนชวายน้อย มิได้น้อมพระทัยไป
เพื่อทรงแสดงธรรม’

ลำดับนั้น สหัมบดีพรหมอันตรธานจากพรหมโลกมาปรากฏ ณ เบื้องหน้า
อาตมภาพ เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า แล้วห่มอุตตราสงค์
เจวียงป่า ประนมมือมาทางทิศที่อาตมภาพอยู่ ได้กล่าวกับอาตมภาพว่า ‘ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดแสดงธรรม ขอพระสุตเจ้าได้โปรดแสดงธรรม
เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในดวงตาน้อย^๑มีอยู่ สัตว์เหล่านั้นจะเสื่อมเพราะไม่ได้สดับธรรม
สัตว์เหล่านั้นจักเป็นผู้รู้ทั่วถึงธรรม^๒’

สหัมบดีพรหมได้ทูลอาราธนาดังนี้ แล้วได้ทูลเป็นคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

‘ในกาลก่อน ธรรมที่ไม่บริสุทธิ

อันคนที่มีมลทิน^๓คิดค้นไว้ ปรากฏในแคว้นมคธ

พระองค์โปรดทรงเปิดประตูอมตธรรมนั้นเกิด

ขอสัตว์ทั้งหลายจงฟังธรรมที่พระสัมพุทธเจ้า

ผู้ปราศจากมลทิน ได้ตรัสรู้แล้วตามลำดับ

ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระปัญญาดี มีพระสมันตจักขุ

บุรุษผู้ยืนอยู่บนยอดเขาศีลาล้วน

พึงเห็นหมู่ชนได้โดยรอบ ฉันไฉน

พระองค์ผู้หมดความโศกแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ มีธุลีในดวงตาน้อย หมายถึงมีธุลีคือราคะ โทสะ โมหะ ปิดบังดวงตา คือปัญญา เบาบาง (วิ.อ. ๓/๘-
๙/๑๔-๑๕)

^๒ เหตุการณ์นี้เป็นที่มาแห่งพิธีอาราธนาพระสงฆ์แสดงธรรม (ดู ขุ.พุทธ. ๓๓/๑/๔๓๕)

^๓ คนที่มีมลทิน ในที่นี้หมายถึงครุทั้ง ๖ (วิ.อ. ๓/๘/๑๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โพธิราชกุมารสูตร

โปรดเสด็จขึ้นสู่ปราสาทคือธรรม
 จักได้เห็นหมู่ชนผู้ตกอยู่ในความเศร้าโศก
 และถูกชาติชราครอบงำได้ชัดเจน ฉะนั้น
 ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร
 ผู้ชนะสงคราม^๑ ผู้นำหมู่^๒ ผู้ไม่มีหนี้^๓
 ขอพระองค์โปรดลุกขึ้นเสด็จจาริกไปในโลก
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
 ขอพระองค์โปรดจงทรงแสดงธรรม
 เพราะสัตว์ทั้งหลายจักเป็นผู้รู้ทั่วถึงธรรม^๔

เวไนยสัตว์เปรียบด้วยดอกบัว^๕

[๓๓๙] ราชกุมาร ครั้นนั้น อาตมภาพรับคำทูลอาราธนาของพรหม และ
 เพราะอาศัยความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย จึงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ^๖ เมื่อตรวจดู
 โลกด้วยพุทธจักขุได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในดวงตา^๗น้อย มีธุลีในดวงตามาก
 มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้
 ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษ
 ว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว

เชิงอรรถ :

- ^๑ ผู้ชนะสงคราม หมายถึงชนะเทวบุตรมาร มัจจมาร และกิเลสมาร (ม.ม.อ. ๒/๒๘๒/๘๗)
- ^๒ ผู้นำหมู่ หมายถึงสามารถนำสัตว์ข้ามที่กั้นดารคือชาติ(ความเกิด) และสามารถเป็นผู้นำของหมู่สัตว์คือ
 เวไนยสัตว์ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๒/๘๗)
- ^๓ ผู้ไม่มีหนี้ หมายถึงไม่มีหนี้คือกามฉันทะ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๒/๘๗)
- ^๔ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๘/๑๒-๑๓
- ^๕ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๙/๑๔, ที.ม. (แปล) ๑๐/๖๙/๓๙-๔๐, ม.ม. (แปล) ๑๒/๒๘๓/๓๐๗-๓๐๘, อภ.จตุกก.
 (แปล) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒, อภ.ก. ๓๗/๘๕๖/๔๙๐
- ^๖ พุทธจักขุ หมายถึง
- (๑) อินทรีย์ปโรปริยัตติญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือรู้
 ว่าสัตว์นั้น ๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมภา ปัญญา แคะไหน เพียงใด มีกิเลสมาก มีกิเลสน้อย มีความพร้อม
 ที่จะตรัสรู้หรือไม่
- (๒) อาสยานุสยญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้อัธยาศัย ความมุ่งหมาย สภาพจิตที่นอนเนื่องอยู่ (ม.ม.อ.๒/๒๘๓/๘๗,
 วิ.อ. ๓/๙/๑๕) และดู ข.ป. ๓๑/๑๑๑-๑๑๕/๑๒๔-๑๒๘
- ^๗ ดวงตา ในที่นี้หมายถึงปัญญาจักขุ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๓/๘๗, วิ.อ. ๓/๙/๑๕)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โพธิราชกุมารสูตร

ในกอบล(บัวขาว) ในกอบปทุม(บัวหลวง) หรือในกอบุณฑริก(บัวขาว) ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ใต้น้ำ และมีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่พ้นน้ำ ไม่แตะน้ำ แม้งั้นใด อาตมภาพเมื่อตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีตูลีในดวงตาน้อย มีตูลีในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว^๑ ก็ฉันทันเหมือนกัน

ลำดับนั้น อาตมภาพได้กล่าวคาถาตอบท้าวสหัมบดีพรหมว่า

‘พรหม สัตว์เหล่าใดมีโสตประสาท

จงปล่อยศรัทธามาเกิด

เรามีได้ปีดประตอมตธรรมสำหรับสัตว์เหล่านั้น

แต่เรารู้สึกว่าเป็นการยากลำบาก

จึงไม่คิดจะแสดงธรรมอันประณีต

ที่เราทดลองแล้ว ในหมู่มนุษย์^๒

เชิงอรรถ :

^๑ นอกจากบัวจมอยู่ในน้ำ บัวอยู่เสมอน้ำ บัวพ้นน้ำ ๓ เหล่านี้ อรรถกถาได้กล่าวถึงบัวเหล่าที่ ๔ คือ บัวที่มีโรค ยังไม่พ้นน้ำเป็นอาหารของปลาและเต่า ซึ่งมีได้ยกขึ้นสู่บาสิ แล้วแบ่งบุคคลเป็น ๔ เหล่า (ตามที่ปรากฏใน อภ.จตกก.(แปล) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒, อภ.ป. (แปล) ๓๖/๑๐/๑๑๑,๑๔๘-๑๕๑/๑๕๒) คือ (๑) อุกขัตติยญ (๒) วิปริตติยญ (๓) เนยยะ (๔) ปทปรมะ แล้วเปรียบอุคขัตติยญ เป็นเหมือนบัวพ้นน้ำที่พอดต้องแสงอาทิตย์แล้วก็บานในวันนี้ เปรียบวิปริตติยญ เป็นเหมือนบัวอยู่เสมอน้ำที่จะบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเนยยะ เป็นเหมือนบัวจมอยู่ในน้ำที่จะขึ้นมาบานในวันที่ ๓ ส่วนปทปรมะ เปรียบเหมือนบัวที่มีโรคยังไม่พ้นน้ำ ไม่มีโอกาสขึ้นมาบาน เป็นอาหารของปลาและเต่า

พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูหมื่นโลกธาตุดันเป็นเหมือนกอบลเป็นต้น ได้ทรงเห็นโดยอาการที่ปวงวามุขประชาผู้มีตูลีในดวงตาน้อยมีประมาณเท่านี้ หมู่ประชาผู้มีตูลีในตามากมีประมาณเท่านี้ และในหมู่ประชา ทั้ง ๒ นั้น อุกขัตติยญบุคคลมีประมาณเท่านี้ (ที.ม.อ. ๒/๖๙/๖๔-๖๕, สารตถ.ฎีกา ๓/๙/๑๙๒-๑๙๓)

^๒ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๙/๑๕

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

ทรงรำพึงถึงผู้ควรรับธรรมเทศนา

[๓๔๐] ราชกุมาร ครั้งนั้น สหัมบดีพรหมทราบว่ ‘พระผู้มีพระภาคได้ทรงประทานโอกาสเพื่อจะแสดงธรรมแก่เราแล้ว’ จึงถวายอภิวาทอาตมภาพ กระทำประทักษิณแล้วได้หายไปจากที่นั้น

ราชกุมาร อาตมภาพดำริว่ ‘เราควรแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ธรรมนี้ได้ฉับพลัน’ แล้วดำริต่อไปว่ ‘อาฬารดาบส กาลามโคตรนี้ เป็นบัณฑิต ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา มีฐลีในดวงตาน้อยมานาน ทางที่ดี เราควรแสดงธรรมแก่อาฬารดาบส กาลามโคตรก่อน เธอจักรู้ธรรมนี้ได้ฉับพลัน’

ครั้งนั้น เทวดาองค์หนึ่งเข้ามาหาอาตมภาพแล้วกล่าวว่ ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาฬารดาบส กาลามโคตร ทำกาละได้ ๗ วันแล้ว’

อนึ่ง อาตมภาพก็ได้เกิดญาณทัสสนะขึ้นว่ ‘อาฬารดาบส กาลามโคตร ทำกาละได้ ๗ วันแล้ว’ จึงดำริว่ ‘อาฬารดาบส กาลามโคตร เป็นผู้มีความเสื่อมจากคุณอันยิ่งใหญ่แล้วหนอ เพราะถ้าเธอได้ฟังธรรมนี้ ก็จักฟังรู้ได้ฉับพลัน’

อาตมภาพจึงดำริว่ ‘เราควรแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน’ จึงดำริต่อไปว่ ‘อุทกดาบส รามบุตรนี้ เป็นบัณฑิต ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา มีฐลีในดวงตาน้อยมานาน ทางที่ดี เราควรแสดงธรรมแก่อุทกดาบส รามบุตรก่อน เธอจักรู้ธรรมนี้ได้ฉับพลัน’

ลำดับนั้น เทวดาองค์หนึ่งเข้ามาหาอาตมภาพแล้วกล่าวว่ ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุทกดาบส รามบุตร ได้ทำกาละเมื่อวานนี้’

อนึ่ง อาตมภาพก็ได้เกิดญาณทัสสนะขึ้นว่ ‘อุทกดาบส รามบุตร ได้ทำกาละเมื่อวานนี้’ จึงดำริว่ ‘อุทกดาบส รามบุตร เป็นผู้มีความเสื่อมจากคุณอันยิ่งใหญ่แล้วหนอ เพราะถ้าเธอได้ฟังธรรมนี้ ก็จักฟังรู้ได้ฉับพลัน’

เชิงอรรถ :

- ๑ มีความเสื่อมจากคุณอันยิ่งใหญ่ หมายถึงมีความเสื่อมมากเพราะเสื่อมจากมรรคและผลที่จะพึงบรรลุ เพราะเกิดในอภักขณะ คือ อาฬารดาบส ตายไปเกิดในอภักญัญญาตมภพ ส่วนอุทกดาบสตายไปเกิดในเนวสัญญานาสัญญาตมภพ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๔/๙๔, วิ.อ. ๓/๑๐/๑๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

ทรงพบอุปกาชิวก

[๓๕๑] ราชกุมาร อาตมภาพจึงดำริว่า 'เราควรแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ธรรมนี้ได้ฉับพลัน' จึงดำริว่า 'ภิกษุปัญจวัคคีย์มีอุปการะแก่เรามาก ที่ได้เฝ้าปรนนิบัติเราผู้มุ่งบำเพ็ญเพียร ทางที่ดี เราควรแสดงธรรมแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ก่อน' แล้วดำริต่อไปว่า 'บัดนี้ ภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ที่ไหนหนอ' ก็ได้เห็นภิกษุปัญจวัคคีย์อยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

ราชกุมาร ครั้งนั้น อาตมภาพพักอยู่ที่ตำบลอุรุเวลาตามความต้องการแล้ว จึงหลีกจาริกไปทางกรุงพาราณสี

ราชกุมาร อาชิวกชื่ออุปกะได้พบอาตมภาพผู้กำลังเดินทางไกล ณ ระหว่างแม่น้ำคยากับต้นโพธิพฤกษ์ ได้ถามเราว่า 'อาวุโส อินทรีย์ของท่านฝังไสยนิ่งนัก ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร'

เมื่ออุปกาชิวกถามอย่างนี้แล้ว อาตมภาพจึงได้กล่าวคาถาตอบอุปกาชิวกว่า

'เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง^๑ รัฐธรรมทั้งปวง^๒
มิได้แปดเปื้อนในธรรมทั้งปวง^๓ ละธรรมทั้งปวง^๔ ได้สิ้นเชิง
หลุดพ้นเพราะสิ้นค้นหา ดริสรู้อย่างเอง
แล้วจะพึงกล่าวอ้างใครเล่า
เราไม่มีอาจารย์^๕ เราไม่มีผู้เสมอเหมือน
เราไม่มีผู้ทัดเทียมในโลกกับทั้งเทวโลก

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๓ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๖)

^๒ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๔ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๖)

^๓ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๓ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๖)

^๔ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๓ (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๖)

^๕ เราไม่มีอาจารย์ ในที่นี้หมายถึงไม่มีอาจารย์ในระดับโลกุตตรธรรม (ม.ม.อ. ๒/๒๘๕/๙๗, วิ.อ. ๓/๑๑/๑๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โพธิราชกุมารสูตร

เพราะเราเป็นอรหันต์ เป็นศาสดาผู้ยอดเยี่ยม
 เราผู้เดียวเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ
 เป็นผู้เยือกเย็น ดับกิเลสในโลกได้แล้ว
 เราจะไปเมืองหลวงของชาวกาสิ ประกาศธรรมจักร
 ตีกลองอมตธรรมไปในโลกอันมีความมืดมน^๑
 อุปกาชีวกกล่าวว่า 'อาวุโส ท่านสมควรเป็นพระอนันตชินะตามที่ท่านประกาศ'
 อาตมภาพจึงกล่าวตอบว่า
 'ชนเหล่าใดได้ถึงความสิ้นอาสวะแล้ว
 ชนเหล่านั้นย่อมเป็นพระชินะเช่นเรา
 อุปกะ เราชนะความชั่วได้แล้ว
 เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่าพระชินะ^๒'
 เมื่ออาตมภาพกล่าวอย่างนั้นแล้ว อุปกาชีวกจึงกล่าวว่า 'อาวุโส ควรจะเป็น
 อย่างนั้น' โคลงศิระชะแลบลิ้นแล้วเดินสวนทางหลีกไป

ทรงแสดงธรรมโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์

[๓๔๒] ราชกุมาร ลำดับนั้น อาตมภาพจาริกไปโดยลำดับ ถึงป่าอิสิปตน-
 มฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ได้เข้าไปหาภิกษุปัญจวัคคีย์ถึงที่อยู่ ภิกษุปัญจวัคคีย์
 เห็นอาตมภาพเดินมาแต่ไกล จึงนัดหมายกันและกันว่า 'อาวุโส พระสมณโคดมนี้
 เป็นผู้มักมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก กำลังเสด็จมา
 พวกเราไม่พึงกราบไหว้ ไม่พึงลูกรับ ไม่พึงรับบาตรและจีวรของพระองค์ แต่จะจัด
 อาสนะไว้ ถ้าพระองค์ปรารถนาก็จักประทับนั่ง'

อาตมภาพเข้าไปหาภิกษุปัญจวัคคีย์ ภิกษุปัญจวัคคีย์ก็ลืมนัดหมายของตน
 บางพวกต้อนรับอาตมภาพแล้วรับบาตรและจีวร บางพวกปูลาดอาสนะ บางพวกจัด
 หาน้ำล้างเท้า แต่ภิกษุปัญจวัคคีย์เรียกอาตมภาพโดยออกนามและใช้คำว่า 'อาวุโส'

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๑๑/๑๗, อภ.ก. ๓๗/๔๐๕/๒๔๕-๒๔๖

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๑๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โพธิราชกุมารสูตร

เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวอย่างนั้นแล้ว อาตมภาพจึงห้ามภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าเรียกตถาคตโดยออกชื่อและใช้คำว่า 'อาวุโส' ตถาคตเป็นอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เธอทั้งหลายจงเงี้ยโสตสดับ เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว จะแสดงธรรม เธอทั้งหลายเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันแน่แท้'

เมื่ออาตมภาพกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุปัญจวัคคีย์ได้กล่าวกับอาตมภาพว่า 'อาวุโสโคดม แมด้วยจริยานั้น ด้วยปฏิบัติทานั้น ด้วยทุกกรกิริยานั้น พระองค์ก็ยังมีได้บรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ บัดนี้ พระองค์เป็นผู้มักมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ไฉนจักบรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้แล้ว'

เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวอย่างนั้นแล้ว อาตมภาพจึงได้กล่าวกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า 'ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตไม่ได้เป็นคนมักมาก ไม่ได้คลายความเพียร ไม่ได้เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ เธอทั้งหลายจงเงี้ยโสตสดับ เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว จะแสดงธรรม เธอทั้งหลายเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันแน่แท้'

แม้ครั้งที่ ๒ ภิกษุปัญจวัคคีย์ก็ได้กล่าวกับอาตมภาพว่า ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๒ อาตมภาพก็ได้กล่าวกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ภิกษุปัญจวัคคีย์ก็ได้กล่าวกับอาตมภาพว่า 'อาวุโสโคดม แมด้วยจริยานั้น ด้วยปฏิบัติทานั้น ด้วยทุกกรกิริยานั้น พระองค์ก็ยังมีได้บรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้ บัดนี้ พระองค์เป็นผู้มักมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นคนมักมาก ไฉนจักบรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้แล้ว'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวอย่างนี้แล้ว อาตมภาพได้กล่าวกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายยังจำได้หรือไม่ว่า ถ้อยคำเช่นนี้เราได้เคยกล่าวในกาลก่อนแต่นี้’

ภิกษุปัญจวัคคีย์กล่าวว่า ‘ถ้อยคำเช่นนี้ไม่เคยได้ฟังมาก่อน พระพุทธเจ้าข้า’
อาตมภาพจึงกล่าวว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเอง โดยชอบ เธอทั้งหลายจงเงี้ยวไสตสดับ เราจะสั่งสอนอมตธรรมที่เราบรรลุแล้ว จะแสดงธรรม เธอทั้งหลายเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันแน่แท้’

อาตมภาพสามารถทำให้ภิกษุปัญจวัคคีย์ยินยอมได้แล้ว อาตมภาพกล่าวสอนภิกษุ ๒ รูป ภิกษุ ๓ รูปก็เที่ยวบิณฑบาต เราทั้ง ๖ ฉันทบิณฑบาตที่ภิกษุ ๓ รูปนำมา อาตมภาพกล่าวสอนภิกษุ ๓ รูป ภิกษุ ๒ รูปก็เที่ยวบิณฑบาต เราทั้ง ๖ ฉันทบิณฑบาตที่ภิกษุ ๒ รูปนำมา^๑

ทรงแก้ปัญหของโปธิราชกุมาร

[๓๔๓] ครั้งนั้น ภิกษุปัญจวัคคีย์ที่อาตมภาพสั่งสอนและพราสาสนอยู่อย่างนี้ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว โปธิราชกุมารได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อภิกษุได้พระตถาคตเป็นผู้แนะนำนานเพียงไรหนอ จึงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๒/๒๘๑-๒๘๖/๓๐๕-๓๑๓

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โภธิราชกุมารสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ราชกุมาร ถ้าเช่นนั้น ในข้อนี้อาตมภาพของอันถาม พระองค์ก่อน พระองค์พึงตอบตามที่พอพระทัย พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้น ว่าอย่างไร พระองค์เป็นผู้ฉลาดในศิลปะ คือ การทรงช้าง การใช้ขอช้าง มิใช่หรือ"

โภธิราชกุมารทูลว่า "ใช่ พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์เป็นผู้ฉลาดในศิลปะคือ การทรงช้าง การใช้ขอช้าง"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ราชกุมาร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่า อย่างไร บุรุษมาในเมืองนี้ด้วยเข้าใจว่า 'โภธิราชกุมารทรงรู้ศิลปะคือการทรงช้าง การใช้ขอช้าง เราจักศึกษาศิลปะคือการขี่ช้าง การใช้ขอช้างในสำนักของโภธิราชกุมารนั้น' แต่เขาไม่มีศรัทธา จึงไม่บรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้มีศรัทธาจะพึงบรรลุ เขามีสุขภาพ มีโรคาพาธมาก จึงไม่บรรลุผลเท่ากับคนที่มีสุขภาพมีโรคาพาธน้อยจะพึงบรรลุ เขาเป็นคนโง่อวด มีมารยา จึงไม่บรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้ไม่โง่อวด ไม่มีมารยาจะพึงบรรลุ เขาเป็นผู้เกียจคร้าน จึงไม่บรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้ปรารถนาความเพียรจะพึงบรรลุ และเขาเป็นผู้มีปัญญาทราวมจึงไม่บรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้มีปัญญาจะพึงบรรลุ

ราชกุมาร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นควรศึกษา ศิลปะ คือการขี่ช้าง การใช้ขอช้างในสำนักของพระองค์บ้างไหม"

โภธิราชกุมารทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษนั้นแม้จะประกอบด้วยองค์ ประกอบแต่ละอย่าง ก็ไม่ควรศึกษาศิลปะ คือ การขี่ช้าง การใช้ขอช้างในสำนักของ หม่อมฉัน ไม่จำต้องกล่าวถึงองค์ประกอบทั้ง ๕ ข้อ"

[๓๔๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ราชกุมาร พระองค์ทรงเข้าพระทัย ความข้อนั้นว่าอย่างไร เปรียบเหมือนบุรุษมาเมืองนี้ด้วยเข้าใจว่า 'โภธิราชกุมาร ทรงรู้ศิลปะคือการทรงช้าง การใช้ขอช้าง เราจักศึกษาศิลปะคือการขี่ช้าง การใช้ ขอช้างในสำนักของโภธิราชกุมารนั้น' เขาเป็นผู้มีศรัทธา จึงบรรลุผลเท่าที่บุคคล ผู้มีศรัทธาจะพึงบรรลุ เขามีโรคาพาธน้อย จึงบรรลุผลเท่าที่คนผู้มีโรคาพาธน้อย จะพึงบรรลุ เขาเป็นคนไม่โง่อวด ไม่มีมารยา จึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้ไม่โง่อวด ไม่มีมารยาจะพึงบรรลุ เขาเป็นผู้ปรารถนาความเพียร จึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้ปรารถนา ความเพียรจะพึงบรรลุ และเขาเป็นผู้มีปัญญาจึงบรรลุผลเท่าที่บุคคลผู้มีปัญญาจะพึง บรรลุ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมบิณณาสก [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

ราชกุมาร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นควรจะ
ศึกษาศิลปะคือการขี่ช้าง การใช้ขอช้างในสำนักของพระองค์บ้างไหม”

โปธิราชกุมารทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษนั้นแม้จะประกอบด้วยองค์
ประกอบแต่ละอย่างก็ควรศึกษาศิลปะคือการขี่ช้าง การใช้ขอช้างในสำนักของ
หม่อมฉันได้ ไม่จำต้องกล่าวถึงองค์ประกอบทั้ง ๕ ข้อ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ราชกุมาร องค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้
ก็อย่างนั้นเหมือนกัน

องค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศรัทธา^๑ เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตว่า ‘แม้เพราะ
เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วย
พระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี
รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของ
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’
๒. เป็นผู้มีความสุข มีโรคพาธน้อย ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อย
อาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลางพอเหมาะแก่การ
บำเพ็ญเพียร
๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เปิดเผยตนตามความเป็นจริงในศาสนา
หรือในเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

- ^๑ เป็นผู้มีศรัทธา หมายถึงศรัทธา ๔ ประการ คือ (๑) **อาคมนัสสัทธา** ได้แก่ ความเชื่อต่อพระสัมพันธัญญ์โพธิสัตว์
เพราะศรัทธานั้นมีมาแต่ตั้งความปรารถนา (๒) **อริคมนัสสัทธา** ได้แก่ ความเชื่อต่อการบรรลุอมตธรรม
ของพระอรหันตสาวกทั้งหลาย (๓) **โอกัปปนัสสัทธา** ได้แก่ ความปลงใจเชื่อโดยไม่หวั่นไหว เมื่อกล่าวว่า
‘พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์’ (๔) **ปสาทสัทธา** ได้แก่ การเกิดขึ้นแห่งความเลื่อมใส แต่ในที่นี้ประสงค
เอาโอกัปปนัสสัทธา (ม.ม.อ. ๒/๓๔๔/๒๓๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๔๑๗ }

พระสวดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โภธิราชกุมารสูตร

๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

๕. เป็นผู้ที่มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เป็นอริยะ เห็นความเกิดและความดับ สามารถฆ่าแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

ราชกุมาร นี้แล คือองค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการ

[๓๔๕] ราชกุมาร ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งความเพียร ๕ ประการนี้

เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ จะพึงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันได้ ใช้เวลาเพียง ๗ ปี

ราชกุมาร ไม่ต้องถึง ๗ ปี ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ จะพึงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันได้ ใช้เวลาเพียง ๖ ปี ฯลฯ ๕ ปี ฯลฯ ๔ ปี ฯลฯ ๓ ปี ฯลฯ ๒ ปี ฯลฯ ๑ ปี

ราชกุมาร ไม่ต้องถึง ๑ ปี ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ จะพึงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันได้ ใช้เวลาเพียง ๗ เดือน

ราชกุมาร ไม่ต้องถึง ๗ เดือน ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ จะพึงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๕. โภธิราชกุมารสูตร

ปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันได้ ใช้เวลาเพียง ๖ เดือน ฯลฯ ๕ เดือน ฯลฯ ๔ เดือน ฯลฯ ๓ เดือน ฯลฯ ๒ เดือน ฯลฯ ๑ เดือน ฯลฯ กึ่งเดือน

ราชกุมาร ไม่ต้องถึงกึ่งเดือน ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ จะพึงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันได้ ใช้เวลาเพียง ๗ ค่ำ ๗ วัน

ราชกุมาร ไม่ต้องถึง ๗ ค่ำ ๗ วัน ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ จะพึงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันได้ ใช้เวลาเพียง ๖ ค่ำ ๖ วัน ฯลฯ ๕ ค่ำ ๕ วัน ฯลฯ ๔ ค่ำ ๔ วัน ฯลฯ ๓ ค่ำ ๓ วัน ฯลฯ ๒ ค่ำ ๒ วัน ฯลฯ ๑ ค่ำ ๑ วัน

ราชกุมาร ไม่ต้องถึง ๑ ค่ำ ๑ วัน ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์แห่งความเพียร ๕ ประการนี้ เมื่อได้ตถาคตเป็นผู้แนะนำ มีตถาคตสั่งสอนในเวลาเย็น ก็จักบรรลุคุณวิเศษได้ในเวลาเช้า มีตถาคตสั่งสอนในเวลาเช้า ก็จักบรรลุคุณวิเศษได้ในเวลาเย็น^๑

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว โภธิราชกุมารได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “พระพุทธเจ้ามีคุณนาคัจฉจรรย์จริง พระธรรมมีคุณนาคัจฉจรรย์จริง พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วนาคัจฉจรรย์จริง เพราะภิกษุที่พระตถาคตทรงสั่งสอนในเวลาเย็น จักบรรลุคุณวิเศษในเวลาเช้า ภิกษุที่พระตถาคตทรงสั่งสอนในเวลาเช้า จักบรรลุคุณวิเศษในเวลาเย็น”

เชิงอรรถ :

^๑ พระธรรมเทศานี้พระพุทธเจ้าตรัสหมายถึงเนยยบุคคล เพราะเนยยบุคคลผู้มีปัญญาได้เข้าจะบรรลุอรหัตตผลได้ใน ๗ วัน ผู้มีปัญญาเร็วจะบรรลุอรหัตตผลได้ใน ๑ วัน (ม.ม.อ. ๒/๓๔๕/๒๓๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมบิณณาสก [๔. ราชวรรค]

๕. โปธิราชกุมารสูตร

โปธิราชกุมารถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตั้งแต่อยู่ในครรภ์

[๓๔๖] เมื่อโปธิราชกุมารตรัสอย่างนี้แล้ว มาณพัสัญชิกานบุตรได้กราบทูล
โปธิราชกุมารว่า

“ท่านโปธิราชพระองค์นี้ทรงประกาศไว้ว่า ‘พระพุทธเจ้ามีคุณนำอัสจรรย์จริง
พระธรรมมีคุณนำอัสจรรย์จริง พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วนำอัสจรรย์จริง’
แต่พระองค์ไม่ทรงถึงพระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้นพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์
เป็นสรณะ”

โปธิราชกุมารตรัสว่า “สัญชิกานบุตรเพื่อนรัก ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนั้น
สัญชิกานบุตรเพื่อนรัก ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนั้น เรื่องนั้นเราได้ฟังมาแล้ว ได้รับมา
ต่อพระพักตร์ของพระราชามารดาของเราแล้ว คือ ครั้งหนึ่ง(ครั้งที่ ๑) พระผู้มีพระภาค
ประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ขณะนั้น เสด็จแม่ของเรากำลังทรง
พระครรภ์ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายอภิวัตพระผู้มี
พระภาคแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ‘ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ลูกคนที่อยู่ในครรภ์ของหม่อมฉันนี่จะเป็นชายก็ตาม เป็นหญิงก็ตาม
เขาย่อมถึงพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มี
พระภาคจงทรงจำเขาว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต’

ครั้งหนึ่ง(ครั้งที่ ๒) พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ ณ เกสกอวัน สถานที่ให้อภัย
หมู่น้ำ เขตกรุงสงฆมารคิระ แคว้นภัคคะนี้ เวลานั้น แม่นมอุ้มเราใส่สะเอวพาเข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โปธิราชกุมารพระองค์นี้ ย่อมถึงพระผู้มี
พระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำ
โปธิราชกุมารนั้นว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต’

สัญชิกานบุตรเพื่อนรัก แม้ครั้งที่ ๓ เรานี้ย่อมถึงพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งพระ
ธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสก
ผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

โปธิราชกุมารสูตรที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

๖. อังคลิมาลสูตร

ว่าด้วยโจรชื่อองคลิมาล

พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดโจรชื่อองคลิมาล

[๓๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ในแคว้นของพระเจ้าปเสนทิโกศล มีโจรชื่อ
องคลิมาล เป็นคนหยาบขำ มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ชอบฆ่าคน ไม่มีความกรุณาในสัตว์
ทั้งหลาย โจรองคลิมาลนั้น ก่อกวณชาวบ้านบ้าง ชาวนิคมบ้าง ชาวชนบทบ้าง
ให้เดือดร้อนไปทั่ว เขาเช่นข่ามนุษย์แล้วตัดเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงมาลัยสวม(คอ)ไว้
ครั้งเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไป
บิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ทรงเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว เสด็จกลับจากบิณฑบาต
ภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทรงเก็บง่าเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรเสด็จไป
ตามทางที่โจรองคลิมาลชุมนุมอยู่ พวกคนเลี้ยงโค พวกคนเลี้ยงสัตว์ พวกชาวนา
ที่เดินมาพบพระผู้มีพระภาคผู้เสด็จไปตามทางที่โจรองคลิมาลชุมนุมอยู่ จึงกราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระสมณะ อย่าเสด็จไปทางนั้น ในทางนั้นมีโจรชื่อองคลิมาล เป็นคน
หยาบขำ มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ชอบฆ่าคน ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย โจร
องคลิมาลนั้น ก่อกวณชาวบ้านบ้าง ชาวนิคมบ้าง ชาวชนบทบ้าง ให้เดือดร้อนไปทั่ว
เขาเช่นข่ามนุษย์แล้วตัดเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงมาลัยสวมไว้

ข้าแต่พระสมณะ คนที่จะเดินทางนี้ต้องรวมพวกกันให้ได้ ๑๐ คนบ้าง ๒๐ คน
บ้าง ๓๐ คนบ้าง ๔๐ คนบ้าง ๕๐ คนบ้าง แม้กระนั้นก็ยังตกอยู่ในเงื้อมมือของโจร
องคลิมาลจนได้”

เมื่อคนพวกนั้นกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงนิ่งเฉย เสด็จต่อไป
แม้ครั้งที่ ๒ พวกคนเลี้ยงโค พวกคนเลี้ยงสัตว์ พวกชาวนาที่เดินมาก็ได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

“ข้าแต่พระสมณะ อย่าเสด็จไปทางนั้น ในทางนั้นมีโจรชื่อองคลิมาล เป็นคน
 หยาบข้า มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ชอบฆ่าคน ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย โจร
 องคลิมาลนั้น ก่อกวนชาวบ้านบ้าง ชาวนิคมบ้าง ชาวชนบทบ้าง ให้เดือดร้อนไปทั่ว
 เขาเช่นฆ่ามนุษย์แล้วตัดเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงมาลัยสวมไว้

ข้าแต่พระสมณะ คนที่จะเดินทางนี้ต้องรวมพวกกันให้ได้ ๑๐ คนบ้าง ๒๐ คน
 บ้าง ๓๐ คนบ้าง ๔๐ คนบ้าง ๕๐ คนบ้าง แม้กระนั้นก็ยังตกอยู่ในเงื้อมมือของโจร
 องคลิมาลจนได้”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงนั่งเฉย เสด็จต่อไป

แม้ครั้งที่ ๓ พวกคนเลี้ยงโค พวกคนเลี้ยงสัตว์ พวกชาวนาที่เดินมาก็ได้กราบทูล
 พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระสมณะ อย่าเสด็จไปทางนั้น ในทางนั้นมีโจรชื่อองคลิมาล เป็นคน
 หยาบข้า มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ชอบฆ่าคน ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย โจร
 องคลิมาลนั้น ก่อกวนชาวบ้านบ้าง ชาวนิคมบ้าง ชาวชนบทบ้าง ให้เดือดร้อนไปทั่ว
 เขาเช่นฆ่ามนุษย์แล้วตัดเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงมาลัยสวมไว้

ข้าแต่พระสมณะ คนที่จะเดินทางนี้ต้องรวมพวกกันให้ได้ ๑๐ คนบ้าง ๒๐ คน
 บ้าง ๓๐ คนบ้าง ๔๐ คนบ้าง ๕๐ คนบ้าง แม้กระนั้นก็ยังตกอยู่ในเงื้อมมือของโจร
 องคลิมาลจนได้”

[๓๔๘] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงนั่งเฉยเสด็จต่อไป โจรองคลิมาลได้เห็น
 พระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ได้คิดว่า “น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ คนที่เดิน
 มาทางนี้จะต้องรวมพวกกันให้ได้ ๑๐ คนบ้าง ๒๐ คนบ้าง ๓๐ คนบ้าง ๔๐ คนบ้าง
 ๕๐ คนบ้าง แม้กระนั้นก็ยังตกอยู่ในเงื้อมมือของเรา แต่ทำไม สมณะนี้เพียงรูปเดียว
 ไม่มีเพื่อนสักคน ชะรอยจะมาชมเรา ทางที่ดี เราพึงฆ่าสมณะรูปนี้เสีย”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

ลำดับนั้น โจรงคลิมาลถือดาบและโล่ผูกสอดแล่งธนูไว้พร้อม ติดตามพระผู้มีพระภาคไปทางเบื้องพระปฤษฎางค์ พระผู้มีพระภาคทรงบันดาลอิทธิภัสสังฆาร^๑ โดยวิธีที่โจรงคลิมาลจะวิ่งจนสุดกำลัง ก็ไม่สามารถจะตามทันพระผู้มีพระภาคผู้เสด็จไปตามปกติได้ ครั้นนั้น โจรงคลิมาลได้มีความคิดว่า

“น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ เมื่อก่อนแม้ข้างที่กำลังวิ่ง มาที่กำลังวิ่ง รถที่กำลังแล่น เนื้อที่กำลังวิ่ง เราก้ยังวิ่งตามทันจับได้ แต่เราวิ่งจนสุดกำลังยังไม่ทันสมณะรูปนี้ซึ่งเดินตามปกติได้” จึงหยุดยืนกล่าวกับพระผู้มีพระภาคว่า “หยุดก่อนสมณะ หยุดก่อนสมณะ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เราหยุดแล้ว องคลิมาล ท่านต่างหากจงหยุด”

จากนั้น โจรงคลิมาลคิดว่า “สมณะเหล่านี้เป็นศากยบุตรมักเป็นคนพูดจริง มีปฏิญญาจริง แต่สมณะรูปนี้เดินไปอยู่แท้ ๆ กลับพูดว่า ‘เราหยุดแล้ว องคลิมาล ท่านต่างหากจงหยุด’ ทางที่ดี เราควรจะถามสมณะรูปนี้ดู”

อังคลิมาลละพยศ

[๓๔๙] ลำดับนั้น โจรงคลิมาลได้ถามพระผู้มีพระภาค ด้วยคาถาว่า

“สมณะ ท่านกำลังเดินไป ยังกล่าววว่า
‘เราหยุดแล้ว ท่านต่างหากยังไม่หยุด’
กลับกล่าวหาข้าพเจ้าผู้หยุดแล้วว่ายังไม่หยุด
สมณะ ข้าพเจ้าขอลาเนื้อความนี้กับท่าน
ท่านหยุดอย่างไร ข้าพเจ้าไม่หยุดอย่างไร”

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อิทธิภัสสังฆาร** ในที่นี้หมายถึงทรงบันดาลฤทธิ์โดยประการต่าง ๆ เช่น ย่อหนทางให้สั้นเพื่อทรงดำเนินได้เร็ว บันดาลให้มหาปฐพีเป็นลูกคลื่นใหญ่ ขวางองคลิมาลไม่ให้ตามพระองค์ทัน หรือบันดาลให้มีเกววัลย์กั้นพระองค์ไว้ เป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๓๔๘/๒๔๒)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

พระผู้มีพระภาค ตรัสตอบว่า

“อังกลิมาล เราวางอาชญา
ในสรรพสัตว์ได้แล้ว
จึงชื่อว่าหยุดแล้วตลอดกาล
ส่วนท่านไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย
เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่าหยุดแล้ว
ส่วนท่านสิชื่อว่ายังไม่หยุด”

โจรองคลิมาลกล่าวว่า

“สมณะ นานจริงหนอ ท่านผู้ที่เทวดา
และมนุษย์บูชาแล้ว ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
เสด็จมาถึงป่าใหญ่เพื่ออนุเคราะห์ข้าพระองค์
ข้าพระองค์นั้นจักละการทำบาป
เพราะฟังคาถาอันประกอบด้วยธรรมของพระองค์”

โจรองคลิมาลได้กล่าวอย่างนี้แล้ว
ทั้งดาบและอาวุธลงในเหวลึก มีหน้าผาชัน
โจรองคลิมาลได้ถวายอภิวัตพระบาททั้งสองของพระสุคต
แล้วทูลขอบรรพชา กับพระสุคต ณ ที่นั่นเอง

พระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยพระกรุณาคุณ
ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นศาสดาของโลก
พร้อมทั้งเทวโลก
ได้ตรัสกับโจรองคลิมาลในเวลานั้นว่า
“เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด”
นี้แลเป็นภิกษุภาวะของโจรองคลิมาลนั้น^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๘๖๖-๘๗๐/๔๘๒-๔๘๓

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๒๔ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้า

[๓๕๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคมีท่านพระองค์ลิมาลเป็นปัจฉาสมณะ เสด็จหลีกจาริกไปทางกรุงสาวัตถี ทรงเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ เสด็จถึงกรุงสาวัตถีแล้ว ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชดวัน อารามของอนาถมิกนทิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น หมู่ชนจำนวนมากประชุมกันอยู่ที่ประตูพระราชวัง
ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ส่งเสียงดังอื้ออึงว่า

“ข้าแต่สมมติเทพ ในแคว้นของพระองค์มีโจรชื่อองคลิมาล เป็นคนหยาบขำ
มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ชอบฆ่าคน ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย โจรองคลิมาลนั้น
ก่อกวนชาวบ้านบ้าง ขวานิคมบ้าง ชาวชนบทบ้างให้เดือดร้อนไปทั่ว เขาเช่นฆ่า
พวกมนุษย์แล้วตัดเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงมาลัยสวมไว้ ขอสมมติเทพจงทรงกำจัดมัน
เสียเถิด”

ต่อมา พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จออกจากกรุงสาวัตถี ด้วยขบวนม้าประมาณ
๕๐๐ ตัว เสด็จเข้าไปทางพระอารามแต่ยังวันที่เดียว เสด็จไปจนสุดทางที่ยานพาหนะ
จะไปได้แล้วลงจากยาน เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคตรัสถามพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “มหาบพิตร เจ้าแผ่นดิน
มคธจอมเสนา ทรงพระนามว่าพิมพิสาร ทรงทำให้พระองค์ทรงขัดเคือง เจ้าลิจจรี
เมืองเวสาลีหรือพระราชาก็เป็นปฏิปักษ์เหล่าอื่นทรงทำให้พระองค์ขัดเคืองหรือ”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้าแผ่นดินมคธ
จอมเสนา ทรงพระนามว่าพิมพิสาร มิได้ทรงทำให้หม่อมฉันขัดเคือง แม้เจ้าลิจจรี
ผู้ครองกรุงเวสาลีก็ได้ทรงทำให้หม่อมฉันขัดเคือง แม้พระราชาก็เป็นปฏิปักษ์เหล่าอื่น
ก็ได้ทรงทำให้หม่อมฉันขัดเคืองเช่นกัน ในแคว้นของหม่อมฉัน มีโจรชื่อองคลิมาล
เป็นคนหยาบขำ มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ชอบฆ่าคน ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

โจรองคลิมาลนั้นก่อกวณชาวบ้านบ้าง ชาวนิคมบ้าง ชาวชนบทบ้างให้เดือดร้อนไปทั่ว เขาเช่นฆ่าพวกมนุษย์แล้วตัดเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงมาลัยสวมไว้ หม่อมฉันจักไปกำจัดมันเสีย”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร ถ้าพระองค์จะพึงพบองคลิมาลผู้โกณผม และหมวดนุ่งหม้อผ้ากาสาหวัดร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการพูดเท็จ ฉันทัดดาหารมือเดียว เป็นพรหมจารี มีศีล มีกัลยาณธรรม พระองค์สมควรจะจัดการกับเขาเช่นไร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันควรกราบไหว้ ลูกรับ นิมนต์ให้นั่ง หรือเจาะจงนิมนต์ท่านด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร^๑ หรือควรจัดการอารักขาคุ้มครองป้องกัน ตามความเหมาะสม

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่โจรองคลิมาลนั้น เป็นคนทุศีล มีบาปกรรม จักมีความสำรวมด้วยศีลเห็นปานนี้ได้ที่ไหน”

สมัยนั้น ท่านพระองคลิมาลนั่งอยู่ในที่ไมไกลจากพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคจึงทรงยกพระหัตถ์เบื้องขวาขึ้นชี้ตรัสบอกพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “มหาบพิตร นั่นคือองคลิมาล”

ทันใดนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมีความกลัว มีความหวาดหวั่น มีพระโลม-ชาติชูชัน(มีขนพองสยองเกล้า) พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกลัว ทรงหวาดหวั่น มีพระโลมชาติชูชัน จึงตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “อย่าทรงกลัวเลย มหาบพิตร อย่าทรงกลัวเลย มหาบพิตร องคลิมาลนี้ไม่มีอันตรายต่อพระองค์”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๓๒๒ (มจรสูตร) หน้า ๓๘๙ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

จากนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงระงับความกลัว ความหวาดหวั่นหรือพระ-
โถมชาติที่ชูชันได้แล้ว จึงเสด็จเข้าไปหาท่านพระองค์ลิมาลถึงที่อยู่ แล้วได้ตรัสถาม
ท่านพระองค์ลิมาลว่า “พระคุณเจ้าชื่อว่าองคลิมาล ใช่ไหม”

ท่านพระองค์ลิมาลถวายพระพรว่า “ใช่ มหาบพิตร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า “บิดาของพระคุณเจ้ามีโคตรอย่างไร มารดา
ของพระคุณเจ้ามีโคตรอย่างไร”

ท่านพระองค์ลิมาลถวายพระพรว่า “มหาบพิตร บิดาชื่อคัคคะ มารดาชื่อ
มันตานี”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “ขอพระคุณเจ้าคัคคะมันตานีบุตรจงอภิรมย์เกิด
โยมจักทำความชวนชวายเป็นถวายจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย-
เภสัชบริวารแต่พระคุณเจ้าคัคคะมันตานีบุตรเอง”

[๓๕๑] สมัยนั้น ท่านพระองค์ลิมาลถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือการเที่ยว
บิณฑบาตเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือไตรจีวรเป็นวัตร ครั้นนั้น ท่านพระ
องค์ลิมาลจึงถวายพระพรพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “อย่าเลย มหาบพิตร ไตรจีวรของ
อาตมภาพมีครบแล้ว”

ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายอภิวาทแล้วจึงประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคัจฉกรยจริง ไม่เคยปรากฏ พระผู้มีพระภาคทรง
ฝึกบุคคลที่ใคร ๆ ฝึกไม่ได้ ทรงทำบุคคลที่ใคร ๆ ทำให้สงบไม่ได้ให้สงบได้ ทรงทำ
บุคคลที่ใคร ๆ ดับไม่ได้ให้ดับได้ เพราะว่าหม่อมฉันทั้งที่มีอาชญา มีศีลตราอยู่พร้อม
ก็ไม่สามารถจะฝึกผู้ใดได้ แต่พระผู้มีพระภาคไม่มีอาชญา ไม่มีศีลตราเลย ยังฝึก
ผู้นั้นได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น บัดนี้ หม่อมฉันขอทูลลากลับ เพราะมีกิจ
มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ขอมหาบพิตรจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลุกจากที่ประทับ ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาค
กระทำประทักษิณแล้วเสด็จจากไป

พระอังคลิมาลโปรดหญิงมีครรภ์

ครั้งเวลาเช้า ท่านพระอังคลิมาลครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไป
บิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี กำลังเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับตรอกอยู่ในกรุงสาวัตถี
ได้เห็นสตรีคนหนึ่งมีครรภ์แก่ใกล้คลอด จึงคิดว่า “สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองหนอ
สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองหนอ” จากนั้น ท่านพระอังคลิมาลก็เที่ยวบิณฑบาตใน
กรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เข้าวันนี้ ข้าพระองค์ครองอันตราวาสก
ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี กำลังเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับ
ตรอกอยู่ในกรุงสาวัตถี ได้เห็นสตรีมีครรภ์แก่ใกล้คลอดคนหนึ่ง จึงคิดว่า ‘สัตว์ทั้งหลาย
ย่อมเศร้าหมองหนอ สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมองหนอ’ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “องคลิมาล ถ้าเช่นนั้น เธอจงเข้าไปหาสตรีนั้นถึง
ที่อยู่แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ‘น้องหญิง ตั้งแต่อาตมภาพเกิดมา ไม่เคยรู้ว่าจิตใจปลง
ชีวิตสัตว์เลย ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่เธอ ขอความสวัสดีจงมีแก่
ทารกในครรภ์ของเธอเถิด’”

ท่านพระอังคลิมาลกราบทูลว่า “ก็การพูดเช่นนั้นจักเป็นอันว่าข้าพระองค์
กล่าวเท็จทั้งที่รู้เป็นแน่ เพราะข้าพระองค์เคยจิตใจปลงชีวิตสัตว์เสียมากต่อมาก
พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “องคลิมาล ถ้าเช่นนั้น เธอจงเข้าไปหาสตรีนั้นถึงที่อยู่แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ‘น้องหญิง ตั้งแต่อาตมภาพเกิดมาโดยอริยชาติ ไม่เคยรู้ว่า จงใจปลงชีวิตสัตว์เลย ด้วยสังจวาจານี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่เธอ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ทารกในครรภ์ของเธอเกิด’”

ท่านพระองคลิมาลทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาหญิงนั้นถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวว่า “น้องหญิง ตั้งแต่อาตมภาพเกิดมาโดยอริยชาติ ไม่เคยรู้ว่า จงใจปลงชีวิตสัตว์เลย ด้วยสังจวาจານี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่เธอ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ทารกในครรภ์ของเธอเกิด”

ทันใดนั้น ความสวัสดิ์ได้มีแก่สตรีนั้น ความสวัสดิ์ได้มีแก่ทารกในครรภ์ของสตรีนั้นแล้ว

พระองคลิมาลบรรลอรหัตตผล

ต่อมา ท่านพระองคลิมาลหลีกออกไปอยู่รูปเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต โดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

ท่านพระองคลิมาล ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย [๓๕๒] ครั้นเวลาเช้า ท่านพระองคลิมาลครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ก่อนคืนที่บุคคลทั้งหลายขวางไปทางอื่นก็มาตกลงที่กายของท่านพระองคลิมาล ท่อนไม้ที่บุคคลทั้งหลายขวางไปทางอื่นก็มาตกลงที่กายของท่านพระองคลิมาล ก่อนกรวดที่บุคคลทั้งหลายขวางไปทางอื่นก็มาตกลงที่กายของท่านพระองคลิมาล ท่านพระองคลิมาลมีศีรชะแตก เลือดไหล บาตร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

ก็แตก ผ้าสังฆาฏิกิชาด เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระองคฺลิมาลกำลังเดินมาแต่ไกล ได้ตรัสกับท่านพระองคฺลิมาลว่า

“เธอจงอดกลั้นไว้เถิดพราหมณ์ เธอจงอดกลั้นไว้เถิดพราหมณ์ เธอได้เสวยวิบากกรรมซึ่งเป็นเหตุให้เธอหมกหม่อมอยู่ในรกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ในปัจจุบันนี้แล้ว^๑”

พระองคฺลิมาลเปล่งอุทาน

ครั้งนั้นแล ท่านพระองคฺลิมาลอยู่ในที่สงัด หลีกเร้นอยู่ เสวยวิมุตติสุขแล้ว ได้เปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

“คนที่ประมาทมาก่อน ต่อมาภายหลัง ไม่ประมาท
เขาย่อมทำให้โลกนี้ให้สว่างไสวได้
ประดุจดวงจันทร์ที่พ้นจากเมฆฉะนั้น
คนที่ทำบาปกรรมแล้วปิดไว้ได้ด้วยกุศล^๒
ย่อมจะทำให้โลกนี้ให้สว่างไสวได้
ประดุจดวงจันทร์ที่พ้นจากเมฆฉะนั้น
เช่นเดียวกันแล ภิกษุที่ยังหนุ่มแน่น
ชวนชวายเป็นพระพุทฺธศาสนา
ก็ย่อมทำให้โลกนี้ให้สว่างไสวได้
ประดุจดวงจันทร์ที่พ้นแล้วจากเมฆฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสหมายถึงทฤษฎีกรรมเวทนิยกรรม (กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันคือภพนี้) เพราะเจตนาในปฐมชวนจิตที่เป็นกุศลหรืออกุศลในจิต ๗ ดวง ชื่อว่า ทฤษฎีเวทนิยกรรมซึ่งให้ผลในอดีตภพนี้ (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๒๔๖)

^๒ กุศล ในที่นี้หมายถึงกุศลในองค์มรรค ทำให้กรรมนั้นหยุดให้ผล (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๒๔๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

ขอศัตรูทั้งหลายของเราพึงพึงธรรมกถาเถิด
 ขอศัตรูทั้งหลายของเราจงชวนชวายนในพระพุทธศาสนาเถิด
 ขอมนุษย์ทั้งหลายที่เป็นศัตรูของเรา
 จงคบสัตนุรุษผู้ชวนให้ยึดถือธรรมเถิด
 ขอศัตรูทั้งหลายของเราจงได้รับความพองแผ้วคือขันติ
 และสรรเสริญความไม่โกรธ^๑เถิด
 ขอจงพึงธรรมตามกาล^๒และจงปฏิบัติตามธรรมนั้นเถิด
 ผู้ที่เป็นศัตรูนั้นไม่ควรเบียดเบียนเราหรือใคร ๆ อื่นเลย
 ขอให้บรรลุความสงบอย่างยิ่ง^๓
 แล้วรักษาคัมภรณผู้มีตัณหาและปราศจากตัณหา
 คนทนต์น้ำยอมชักนำไปได้
 ข้างศรยอมตัดศรให้ตรงได้
 ข้างถากยอมถากไม้ได้ ฉันทใจ
 บัณฑิตทั้งหลายยอมฝึกตนได้ ฉันทนั้น
 คนบางพวกยอมฝึกสัตว์ ด้วยอาชญาบ้าง
 ด้วยขอบ้าง ด้วยแส้บ้าง
 เราเป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคผู้คงที่^๔
 ผู้ไม่มีอาชญา ไม่มีศีลตรา ฝึกแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ความไม่โกรธ ในที่นี้หมายถึงความมีเมตตา (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๒๔๘)

^๒ พึงธรรมตามกาล หมายถึงพึงสาราณียธรรมกล่าวคือสันติและเมตตาอยู่ทุกขณะ (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๒๔๘)

^๓ ความสงบอย่างยิ่ง ในที่นี้หมายถึงพระนิพพาน (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๒๔๘)

^๔ ผู้คงที่ ในที่นี้หมายถึงความคงที่ ๕ ประการ คือ (๑)ความคงที่ในอิฏฐารมณและอนิฏฐารมณ (๒) ความคงที่เพราะคายอามิสคือกาม (๓) ความคงที่เพราะสลละกิเลสมีราคะเป็นต้น (๔) ความคงที่เพราะข้ามพ้นห่วงน้ำคือกามเป็นต้น (๕) ความคงที่เพราะถูกอ้างถึงตามความจริงด้วยคุณมีศีลเป็นต้น (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๒๔๘, ม.ม.ฎีกา ๒/๓๕๒/๑๘๘)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๖. อังคลิมาลสูตร

เมื่อก่อนเรามีชื่อว่าอหิงสกะ แต่ยังเบียดเบียน(ผู้อื่น)อยู่
วันนี้เรามีชื่อตรงความจริง เราไม่เบียดเบียนใคร ๆ แล้ว

เมื่อก่อนเราเป็นโจรปรากฏชื่อองคลิมาล
เรานั้นเมื่อถูกกิเลสดุจห้วงน้ำใหญ่พัดไปมา
จึงได้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

เมื่อก่อนเรามีมือเปื้อนเลือด ปรากฏชื่อว่าองคลิมาล
ท่านจงดูการที่เราถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ
เราอดค้นหาอันจะนำไปสู่ภพได้แล้ว

หลังจากทำกรรมอันเป็นเหตุให้ถึงทุกขเช่นนั้นไว้มากแล้ว
เราผู้ได้รับวิบากกรรม^๑นั้นแล้ว
จึงเป็นผู้ไม่มีหนี้บริโภค^๒

พวกชนพาลปัญญาทรม มัวแต่ประมาท
ส่วนปราชญ์ทั้งหลายรักษาความไม่ประมาท
เหมือนรักษาทรัพย์อันประเสริฐฉะนั้น

พวกท่านจงอย่าประมาท อย่าคลุกคลีในกาม
เพราะว่าผู้ไม่ประมาทเพ่งอยู่เป็นนิจ
ยอมประสพสุขอันไพบูลย์

การที่เรามาสู่พระพุทธศาสนานั้น มาถูกทางแล้ว
ไม่ไร้ประโยชน์ คิดไม่ผิดแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ วิบากกรรม ในที่นี้หมายถึงมรรคเจตนา (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๒๔๘)

^๒ บริโภค หมายถึงการบริโภค ๔ อย่าง คือ (๑) การบริโภคของผู้ที่ศีล ชื่อว่าถ้อยยบริโภค บริโภคอย่างขโมย (๒) การบริโภคโดยไม่พิจารณาของผู้มีศีล ชื่อว่าอภินบริโภค บริโภคอย่างเป็นหนี้ (๓) การบริโภคของพระเสขะ ๗ จำพวก ชื่อว่า ทายัชชบริโภค บริโภคอย่างทายาท (๔) การบริโภคของพระขีณาสพ ชื่อว่า สามิบริโภค บริโภคอย่างเป็นเจ้าของ (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๒๔๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๗. ปิยชาติกสูตร

ในบรรดาธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้ว
เราได้เข้าถึงธรรมอันประเสริฐสุด^๑แล้ว
การที่เราได้เข้าถึงธรรมอันประเสริฐสุดนี้นั้น
เข้าถึงอย่างถูกต้อง ไม่ไร้ประโยชน์
คิดไม่ผิดแล้ว วิชชา ๓^๒ เราก็จรรณแล้ว
คำสอนของพระพุทธเจ้าเราก็มำตามแล้ว^๓” ดังนี้แล

องคฺลิมาลสูตรที่ ๖ จบ

๗. ปิยชาติกสูตร

ว่าด้วยทุกข์เกิดจากสิ่งเป็นที่รัก
ลูกชายคนเดียวของคหบดีตาย

[๓๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ลูกชายคนเดียวซึ่งเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของ
คหบดีคนหนึ่งเสียชีวิตลง เพราะการเสียชีวิตของลูกชายคนเดียวนั้น การงานก็ไม่
เป็นอันทำ อาหารก็ไม่เป็นอันกิน คหบดีนั้นได้ไปยังป่าช้า คร่ำครวญถึงลูกชายว่า
“ลูกโหน เจ้าอยู่ที่ไหน ลูกโหน เจ้าอยู่ที่ไหน”

จากนั้น คหบดีนั้นได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตพระผู้มี
พระภาคแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับคหบดีนั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมอันประเสริฐสุด ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/๒๔๙)

^๒ วิชชา ๓ ในที่นี้หมายถึง (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ การระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ (๒) ทิพพจักขุ
การได้ทิพพจักขุ (๓) อาสวักขยปัญญา การมีปัญญาเครื่องทำลายอาสวะกิเลสให้สิ้นไป (ม.ม.อ. ๒/๓๕๒/
๒๔๙)

^๓ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๘๗๑-๘๘๖/๔๘๓-๔๘๖

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๗. ปิยชาติกสูตร

“คหบดี ใจของท่านไม่มีอินทรีย์^๑ไว้ยึดเหนี่ยว อินทรีย์(ร่างกาย) ของท่านก็หมองคล้ำไป”

คหบดีนั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทำไม อินทรีย์ของข้าพระองค์จะไม่หมองคล้ำไปเล่า เพราะลูกชายคนเดียวซึ่งเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของข้าพระองค์ ได้เสียชีวิตลง เพราะการเสียชีวิตของลูกชายคนเดียวนั้น การงานก็ไม่เป็นอันทำ อาหารก็ไม่เป็นอันกิน ข้าพระองค์ไปป่าช้า คร่ำครวญถึงลูกชายนั้นว่า ‘ลูกโทน เจ้าอยู่ที่ไหน ลูกโทน เจ้าอยู่ที่ไหน’”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ข้อนี้เป็นอย่างนั้น คหบดี ข้อนี้เป็นอย่างนั้น คหบดี เพราะว่า โสกะ(ความเศร้าโศก) ปรีทเว(ความคร่ำครวญ) ทุกซ์(ความทุกซ์กาย) โทมนัส(ความทุกซ์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก”

คหบดีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การที่โสกะ ปรีทเว ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักนั้น จักเป็นอย่างนั้นไปได้อย่างไร แท้จริง ความยินดีและโสมนัส(ความดีใจ) เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักต่างหาก”

จากนั้น คหบดีไม่ยินดีไม่คัดค้านพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากที่นั่งแล้วจากไป

[๓๕๔] สมัยนั้น นักเลงสะกาเป็นอันมากเล่นสะกากันอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค ขณะนั้นเอง คหบดีนั้นเข้าไปหานักเลงสะกาเหล่านั้นแล้วเล่าเรื่องให้ฟังว่า

“พอมหาเจ้าเจริญ ขอโอกาส ข้าพเจ้าได้เข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตพระสมณโคดมแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระสมณโคดมได้ตรัสกับข้าพเจ้าว่า ‘คหบดี ใจของท่านไม่มีอินทรีย์ไว้ยึดเหนี่ยว อินทรีย์ของท่านก็หมองคล้ำไป’

เชิงอรรถ :

^๑ อินทรีย์ ในที่นี้หมายถึงสภาวะธรรมทั้งหลายที่จะพึงรู้แจ้งทางใจ (ม.ม.อ. ๒/๓๕๓/๒๕๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๗. ปิยชาติกสูตร

เมื่อพระสมณโคดมตรัสอย่างนี้แล้ว ข้าพเจ้าได้กราบทูลพระสมณโคดมว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทำไมอินทรีย์ของข้าพระองค์จะไม่หมองคล้ำไปเลย เพราะลูกชายคนเดียวซึ่งเป็นที่รัก เป็นที่ขบใจของข้าพระองค์ได้เสียชีวิตลง เพราะการเสียชีวิตของลูกชายคนเดียวนั้น การงานก็ไม่เป็นอันทำ อาหารก็ไม่เป็นอันกิน ข้าพระองค์ไปป่าช้าคร่ำครวญถึงลูกชายนั้นว่า ‘ลูกโทน เจ้าอยู่ที่ไหน ลูกโทน เจ้าอยู่ที่ไหน’

พระสมณโคดมได้ตรัสว่า ‘ข้อนี้เป็นอย่างนั้น คหบดี ข้อนี้เป็นอย่างนั้น คหบดี เพราะว่าโสกะ ปรีทเวะ ทุกซ์ โทมน์ส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก’

ข้าพเจ้าได้กราบทูลว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การที่โสกะ ปรีทเวะ ทุกซ์ โทมน์ส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักนั้น จักเป็นอย่างนั้นไปได้อย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แท้จริง ความยินดีและโสมนัส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักนั้นต่างหาก’

พอมหาจำเริญ จากนั้น ข้าพเจ้าไม่ยินดีไม่คัดค้านพระภาษิตของพระสมณโคดม ลุกจากที่นั่งแล้วจากมา”

นักเลงสะกาเหล่านั้นได้พูดเสริมว่า “ข้อนี้เป็นอย่างนั้น คหบดี ข้อนี้เป็นอย่างนั้น คหบดี เพราะความยินดีและโสมนัส ย่อมเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก”

ขณะนั้น คหบดีนั้นคิดว่า “ความเห็นของเราตรงกันกับพวกนักเลงสะกา” แล้วจากไป ต่อมา เรื่องที่พูดกันนี้ ได้แพร่เข้าไปถึงพระราชวังโดยลำดับ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๗. ปิยชาติกสูตร

ทุกข์ย่อมเกิดจากของอันเป็นที่รัก

[๓๕๕] ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้รับสั่งเรียกพระนางมัลลิกาเทวีมา ตรัสว่า “มัลลิกา คำว่า ‘โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก’ พระสมณโคดมของเธอดรัสไว้หรือ”

พระนางมัลลิกาเทวีกราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราช ถ้าพระดำรัสนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสไว้จริง พระดำรัสนั้นก็เป็นอย่างนั้น เพคะ”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “พระนางมัลลิกานี้คล้อยตามพระดำรัสที่พระสมณโคดมตรัสเท่านั้นว่า ‘ข้าแต่มหาราช ถ้าพระดำรัสนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสไว้จริง พระดำรัสนั้นก็เป็นอย่างนั้น’ ศิษย์คล้อยตามคำที่อาจารย์กล่าวว่า ‘ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ท่านอาจารย์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ท่านอาจารย์’ ฉันทิ เธอก็ฉันทัน เหมือนกัน คล้อยตามพระดำรัสที่พระสมณโคดมตรัสเท่านั้นว่า ‘ข้าแต่มหาราช ถ้าพระดำรัสนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสไว้จริง พระดำรัสนั้นก็เป็นอย่างนั้น’ มัลลิกา เธอจงหลบหน้าไปให้พ้น จงพินาศเสีย”

ลำดับนั้น พระนางมัลลิกาเทวีรับสั่งเรียกพราหมณ์ชื่อนาฬิขังชะมาตรัสว่า “มาเถิด ท่านพราหมณ์ ท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัต พระยกุลบาททั้งสองของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า แล้วทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ ตามคำของฉันทิว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางมัลลิกาเทวีขอถวายอภิวัตพระยกุลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ’ และท่านจงทูลถามอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระดำรัสที่ว่า ‘โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก’ พระผู้มีพระภาคตรัสจริงหรือ’ เธอควรจำพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสให้ดีแล้วมาบอกฉันทิ ธรรมดาพระตถาคตทั้งหลาย ย่อมตรัสไม่ผิดพลาดแน่”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๗. ปิยชาติกสูตร

นาฬิซังฆพราหมณ์รับพระราชเสาวนีย์แล้วได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระนางมัลลิกาเทวีขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของท่านพระโคตมด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ แล้วรับสั่งทูลถามอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระดำรัสที่ว่า ‘โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก’ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้จริงหรือ”

[๓๕๖] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ข้อนี้เป็นอย่างนั้น พราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น พราหมณ์ เพราะว่าโสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก การที่โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักได้อย่างไร ท่านพึงทราบโดยอธิบายนี้

เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงสาวัตถีนี้แล มารดาของหญิงคนหนึ่งได้ตายไป เพราะความตายของมารดานั้น หญิงนั้นจึงเป็นบ้า มีจิตเลือนลอย เข้าสู่ถนนทุกถนน เข้าสู่ตรอกทุกตรอกแล้วได้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘พวกท่านได้พบมารดาของฉันบ้างไหม พวกท่านได้พบมารดาของฉันบ้างไหม’

การที่โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักได้อย่างไร ท่านพึงทราบโดยอธิบายนี้

เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงสาวัตถีนี้แล บิดาของหญิงคนหนึ่งได้ตายไป ... พี่ชาย น้องชาย ... พี่สาวน้องสาว ... บุตร ... ธิดา ... สามีของหญิงคนหนึ่งได้ตายไป เพราะความตายของสามีนั้น หญิงนั้นจึงเป็นบ้า มีจิตเลือนลอย เข้าสู่ถนนทุกถนน เข้าสู่ตรอกทุกตรอกแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ‘พวกท่านได้พบสามีของฉันบ้างไหม พวกท่านได้พบสามีของฉันบ้างไหม’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๗. ปิยชาติกสูตร

การที่โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักได้อย่างไร ท่านพึงทราบโดยอธิบายนี้

เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงสาวัตถีนี้แล มารดาของชายคนหนึ่งตายไป เพราะความตายของมารดานั้น ชายคนนั้นจึงเป็นบ้า มีจิตเลือนลอย เข้าสู่ถนนทุกถนน เข้าสู่ตรอกทุกตรอกแล้วได้กล่าวอย่างนี้ว่า 'พวกท่านได้พบมารดาของข้าพเจ้าบ้างไหม พวกท่านได้พบมารดาของข้าพเจ้าบ้างไหม'

การที่โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักได้อย่างไร ท่านพึงทราบโดยอธิบายนี้

เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงสาวัตถีนี้แล บิดาของชายคนหนึ่งตายไป... พี่ชายน้องชาย... พี่สาวน้องสาว... บุตร... ธิดา... ภรรยาของชายคนหนึ่งตายไป เพราะความตายของภรณานั้น ชายคนนั้นจึงเป็นบ้า มีจิตเลือนลอย เข้าสู่ถนนทุกถนน เข้าสู่ตรอกทุกตรอก แล้วได้กล่าวอย่างนี้ว่า 'พวกท่านได้พบภรรยาของข้าพเจ้าบ้างไหม พวกท่านได้พบภรรยาของข้าพเจ้าบ้างไหม'

การที่โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักได้อย่างไร ท่านพึงทราบโดยอธิบายนี้

พราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงสาวัตถีนี้แล หญิงคนหนึ่งได้ไปยังตระกูลของญาติ พวกญาติของหญิงนั้น ต้องการจะพรากสามีของนางแล้วยกนางให้แก่ชายอื่น แต่หญิงนั้นไม่ปรารถนาชายคนนั้น ต่อมา หญิงนั้นได้บอกสามีว่า 'พี่ พวกญาติของดิฉันต้องการจะพรากท่านแล้วยกดิฉันให้แก่ชายอื่น แต่ดิฉันไม่ปรารถนาชายคนนั้น' ต่อจากนั้น สามีได้พินภรรยาขาดสองท่อนแล้วจึงฆ่าตัวตายตาม ด้วยคิดว่า 'เราทั้งสองจะไม่พรากจากกัน'

การที่โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รักได้อย่างไร ท่านพึงทราบโดยอธิบายนี้เกิด"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๗. ปิยชาติกสูตร

[๓๕๗] ครั้งนั้น นาฬิขังขพราหมณ์ขึ้นขมยินดีพระภษิตของพระผู้มีพระภาค แล้วลุกจากที่นั่งได้เข้าไปเฝ้าพระนางมัลลิกาเทวีถึงที่ประทับ ได้กราบทูลถึงเรื่องการสนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคทั้งหมดแก่พระนางมัลลิกาเทวี ลำดับนั้น พระนางมัลลิกาเทวีได้เข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงที่ประทับแล้ว ได้ทูลถามพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า

“ข้าแต่มหाराช ทูลกระหม่อมเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร พระกุมาริพระนามว่าวชิรี เป็นที่รักของทูลกระหม่อมใช้ไหม เพคะ”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสตอบว่า “ใช่แล้ว มัลลิกา วชิรีกุมาริเป็นที่รักของเรา”

“ทูลกระหม่อมเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร เพราะวชิรีกุมาริต้องมีอันแปรผันเป็นอย่างอื่นไป^๑ โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมณัส และอุปายาส จะพึงเกิดขึ้นแก่ทูลกระหม่อมหรือไม่ เพคะ”

“มัลลิกา เพราะวชิรีกุมาริแปรผันเป็นอย่างอื่นไป แม้ชีวิตของเราก็กต้องแปรผันเป็นอย่างอื่นไปด้วย ท้าไม โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมณัส และอุปายาสจักไม่เกิดขึ้นแก่เราเล่า”

“ข้อนี้แลที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมุ่งหมาย จึงตรัสว่า ‘โสกะ ปรีเทวะ ทุกซ์ โทมณัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก’ เพคะ

ทูลกระหม่อมเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร พระนางवासภขัตติยาเป็นที่รักของทูลกระหม่อมใช้ไหมเพคะ”

“ใช่แล้ว มัลลิกา พระนางवासภขัตติยาเป็นที่รักของเรา”

เชิงอรรถ :

^๑ แปรผันเป็นอย่างอื่นไป ในที่นี้หมายถึงความตาย หรือการหนีตามไปกับใคร ๆ (ม.ม.อ. ๒/๓๕๗/๒๕๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๓๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๗. ปิยชาติกสูตร

“ทูลกระหม่อมทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร เพราะพระนางवासภ-
ขัตติยาแปรผันเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาสจะพึงเกิด
ขึ้นแก่ทูลกระหม่อมหรือไม่ เพคะ”

“มัลลิกา เพราะพระนางवासภขัตติยาแปรผันเป็นอย่างอื่นไป แม้ชีวิตของเรา
ก็ต้องแปรผันเป็นอย่างอื่นไปด้วย ทำไม โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส
จักไม่เกิดขึ้นแก่เราเล่า”

“ข้อนี้แลที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงมุ่งหมาย จึงตรัสว่า ‘โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอัน
เป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก’ เพคะ

ทูลกระหม่อมทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร เสนาบดีชื่อวิฑูทกะเป็นที่รัก
ของทูลกระหม่อมใช่ไหมเพคะ”

“ใช่แล้ว มัลลิกา เสนาบดีชื่อวิฑูทกะเป็นที่รักของเรา”

“ทูลกระหม่อมทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร เพราะเสนาบดีชื่อ
วิฑูทกะแปรผันเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาสจะพึงเกิด
ขึ้นแก่ทูลกระหม่อมหรือไม่ เพคะ”

“มัลลิกา เพราะเสนาบดีชื่อวิฑูทกะ แปรผันเป็นอย่างอื่นไป แม้ชีวิตของเรา
ก็ต้องแปรผันเป็นอย่างอื่นไปด้วย ทำไม โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส
จักไม่เกิดขึ้นแก่เราเล่า”

“ข้อนี้แลที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงมุ่งหมาย จึงตรัสว่า ‘โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่ง
อันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก’ เพคะ

ทูลกระหม่อมทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร หม่อมฉันเป็นที่รักของ
ทูลกระหม่อมใช่ไหม เพคะ”

“ใช่แล้ว มัลลิกา เธอเป็นที่รักของเรา”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๗. ปิยชาติกสูตร

“ทูลกระหม่อมทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร เพราะหม่อมฉันแปรผันเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส จะพึงเกิดขึ้นแก่ทูลกระหม่อมหรือไม่ เพคะ”

“มัลลิกา เพราะเธอแปรผันเป็นอย่างอื่นไป แม้ชีวิตของเราก็ต้องแปรผันเป็นอย่างอื่นไปด้วย ทำไม โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาสจักไม่เกิดขึ้นแก่เราเล่า”

“ข้อนี้แลที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมุ่งหมาย จึงตรัสว่า ‘โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก’ เพคะ

ทูลกระหม่อมทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร แคว้นกาสิและแคว้นโกศลเป็นที่รักของทูลกระหม่อมใช่ไหม เพคะ”

“ใช่แล้ว มัลลิกา แคว้นกาสิและแคว้นโกศลเป็นที่รักของเรา เพราะอาณาพแห่งแคว้นกาสิและแคว้นโกศล เราจึงใช้สอยแก่นจันทร์ที่เกิดจากแคว้นกาสิ ได้ตัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้”

“ทูลกระหม่อมทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร เพราะแคว้นกาสิและแคว้นโกศลแปรผันเป็นอย่างอื่นไป^๑ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส จะพึงเกิดขึ้นแก่ทูลกระหม่อมหรือไม่ เพคะ”

“มัลลิกา เพราะแคว้นกาสิและแคว้นโกศลแปรผันเป็นอย่างอื่นไป แม้ชีวิตของเราก็ต้องแปรผันเป็นอย่างอื่นไปด้วย ทำไม โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาสจักไม่เกิดขึ้นแก่เราเล่า”

พระนางมัลลิกาเทวีกราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराช ข้อนี้แลที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมุ่งหมาย จึงตรัสว่า ‘โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส เกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก มีมาจากสิ่งอันเป็นที่รัก เพคะ”

เชิงอรรถ :

^๑ แปรผันเป็นอย่างอื่นไป ในที่นี้หมายถึงการทอดทิ้งหรือการตกไปในเงื้อมมือของพระราชชายาตรงกันข้าม (ม.ม.อ. ๒/๓๕๗/๒๕๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๔๑ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๘. พาหิติกสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “มัลลิกา น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นจะทรงเห็นชัด แทงตลอดด้วยพระปัญญาแล้ว มาเกิด มัลลิกา ช่วยล้างมือให้ที่เกิด”

จากนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลุกขึ้นจากที่ประทับ ทรงห่มพระภูษาเจวียงป่า ประนมพระหัตถ์ไปทางทิศที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้ว ทรงเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า “ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น” ดังนี้แล

ปิยชาติกสูตรที่ ๗ จบ

๘. พาหิติกสูตร

ว่าด้วยการถวายผ้าพาหิติกา

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสนทนาธรรมกับพระอานนท์

[๓๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเวลาเช้า ท่านพระอานนท์ครองอันตราวาสก ถือบาตร และจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี เทียบบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ได้เข้าไปยังบุพพารามปราสาทของนางวิสาขา มีคารมาตาเพื่อพักกลางวัน

สมัยนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จขึ้นข้างเอกบุณทริก ออกจากกรุงสาวัตถีแต่ยังวัน ทอดพระเนตรเห็นท่านพระอานนท์กำลังเดินมาแต่ไกล ได้รับสั่งเรียกอำมาตย์ชื่อสิริวิฑฒน์มาตรัสว่า “สิริวิฑฒน์เพื่อนรัก นั้นพระคุณเจ้าอานนท์ ใช่หรือไม่”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๘. พาหิตกสูตร

สิริวัฑฒมหาอำมาตย์กราบทูลว่า “ใช่ พระเจ้าข้า นั้นพระคุณเจ้าอาณนท”
 ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งเรียกชายคนหนึ่งมาตรัสว่า “มาเกิด
 พ่อยอดชาย เธอจงเข้าไปหาพระคุณเจ้าอาณนทถึงที่อยู่แล้วกราบเท้าทั้งสองของ
 พระคุณเจ้าอาณนทด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราว่า ‘พระคุณเจ้า พระเจ้าปเสนทิโกศล
 ทรงกราบเท้าทั้งสองของพระคุณเจ้าอาณนทด้วยเศียรเกล้า’ และจงเรียนท่าน
 อย่างนี้ว่า ‘พระคุณเจ้า ได้ยินว่า ถ้าพระคุณเจ้าอาณนทไม่มีกิจรีบด่วนอะไร
 ขอพระคุณเจ้าอาณนทจงอาศัยความอนุเคราะห์หรืออยู่สักครู่หนึ่งเกิด”

ชายคนนั้นทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว จึงเข้าไปหาท่านพระอาณนทถึงที่อยู่
 กราบท่านพระอาณนทแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบเรียนท่านพระอาณนทว่า

“พระคุณเจ้า พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกราบเท้าทั้งสองของพระคุณเจ้าอาณนท
 ด้วยพระเศียรเกล้า และรับสั่งมาอย่างนี้ว่า ‘ได้ยินว่า ถ้าพระคุณเจ้าอาณนทไม่มีกิจ
 รีบด่วนอะไร ขอพระคุณเจ้าอาณนทจงอาศัยความอนุเคราะห์หรืออยู่สักครู่หนึ่งเกิด”

ท่านพระอาณนทรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล
 เสด็จไปจนสุดทางที่ข้างทรงจะไปได้แล้วลงจากข้างทรง เสด็จพระราชดำเนินไปด้วย
 พระบาท เข้าไปหาท่านพระอาณนทถึงที่อยู่ ทรงกราบแล้วประทับยืน ณ ที่สมควร
 ได้ตรัสกับท่านพระอาณนทว่า “พระคุณเจ้า ถ้าพระคุณเจ้าอาณนทไม่มีกิจรีบด่วน
 อะไร ขอโอกาสเกิด ขอพระคุณเจ้าอาณนทจงอาศัยความอนุเคราะห์ไปยังฝั่งแม่น้ำ
 อจิริวดีเกิด”

ท่านพระอาณนทรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ

สมาจาร ๓

[๓๕๙] ครั้งนั้น ท่านพระอาณนทได้เข้าไปยังฝั่งแม่น้ำอจิริวดีแล้วนั่งบน
 อาสนะที่ปูลาดไว้แล้วที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไป
 จนสุดทางที่ข้างทรงจะไปได้แล้วลงจากข้างทรง เสด็จพระราชดำเนินไปด้วยพระบาท
 เข้าไปหาท่านพระอาณนทถึงที่อยู่ ทรงกราบแล้วประทับยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้ตรัส
 กับท่านพระอาณนทว่า “พระคุณเจ้า ขอพระคุณเจ้าอาณนทจงนั่งบนเครื่องลาดไม้
 นี้เกิด”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๘. พาหิตกสูตร

ท่านพระอานนท์ทูลว่า “อย่าเลย มหาบพิตร เชิญพระองค์ประทับนั่งเกิด
อาตมภาพนั่งบนอาสนะของอาตมภาพอยู่แล้ว”

พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงประทับนั่งบนที่ประทับที่ปูลาดไว้แล้ว ได้ตรัสถามท่าน
พระอานนท์ว่า “พระคุณเจ้าอานนท์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงประพฤติ
กายสมาจาร(ความประพฤติทางกาย) ที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ฟังดีเตียน
บ้างหรือหนอ”

ท่านพระอานนท์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ไม่ทรงประพฤติกายสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้งฟังดีเตียนเลย ขอถวาย
พระพร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลดร้ถามว่า “พระคุณเจ้า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ทรงประพฤติวจีสมาจาร(ความประพฤติทางวาจา) ฯลฯ มโนสมาจาร(ความประพฤติ
ทางใจ) ที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ฟังดีเตียนบ้างหรือหนอ”

ท่านพระอานนท์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ไม่ทรงประพฤติมโนสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้งฟังดีเตียนเลย ขอถวาย
พระพร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลดร้ว่า “พระคุณเจ้า นาอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ
ข้อความที่พวกโยมไม่สามารถทำให้บริบูรณ์ด้วยการตั้งปัญหา พระคุณเจ้าอานนท์
ทำให้บริบูรณ์ได้ด้วยการแก้ปัญหา ชนเหล่าใดเป็นคนพาล ไม่ฉลาด ไม่ใคร่ครวญ
ไม่พิจารณาแล้วยังกล่าวคุณหรือโทษของชนเหล่าอื่นได้ พวกโยมไม่ยึดถือการกล่าว
คุณหรือโทษของชนเหล่านั้น โดยความเป็นสาระ

พระคุณเจ้า ส่วนชนเหล่าใดเป็นบัณฑิต เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา
ใคร่ครวญพิจารณาแล้ว กล่าวคุณหรือโทษของชนเหล่าอื่น พวกโยมยอมยึดถือการ
กล่าวคุณหรือโทษของชนเหล่านั้นโดยความเป็นสาระ

[๓๖๐] กายสมาจารที่สมณพราหมณ์ผู้รู้แจ้ง ฟังดีเตียน เป็นอย่างไร”

ท่านพระอานนท์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร กายสมาจารที่เป็นอกุศลเป็น
กายสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ฟังดีเตียน ขอถวายพระพร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมบิณณาสก [๔. ราชวรรค]

๘. พาหิตกสูตร

“พระคุณเจ้า กายสมาจารที่เป็นอกุศล เป็นอย่างไร”

“กายสมาจารที่มีโทษ เป็นกายสมาจารที่เป็นอกุศล ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า กายสมาจารที่มีโทษ เป็นอย่างไร”

“กายสมาจารที่มีความเบียดเบียน เป็นกายสมาจารที่มีโทษ ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า กายสมาจารที่มีความเบียดเบียน^๑ เป็นอย่างไร”

“กายสมาจารที่มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นกายสมาจารที่มีความเบียดเบียน ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า กายสมาจารที่มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นอย่างไร”

“กายสมาจารใด ย่อมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง อกุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญแก่กายสมาจารนั้น อกุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อม(จากกายสมาจารนั้น) กายสมาจารเห็นปานนี้ สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง พึงติเตียน ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า วลีสมาจาร ฯลฯ มโนสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง พึงติเตียน เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารที่เป็นอกุศล เป็นมโนสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง พึงติเตียน ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า มโนสมาจารที่เป็นอกุศล เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารที่มีโทษ เป็นมโนสมาจารที่เป็นอกุศล ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า มโนสมาจารที่มีโทษ เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารที่มีความเบียดเบียน เป็นมโนสมาจารที่มีโทษ ขอถวายพระพร”

เชิงอรรถ :

^๑ มีความเบียดเบียน ในที่นี้หมายถึงมีทุกข์ (ม.ม.อ. ๒/๓๖๐/๒๕๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๔๕ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๘. พาหิตกสูตร

“พระคุณเจ้า มโนสมาจารที่มีความเบียดเบียน เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารที่มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นมโนสมาจารที่มีความเบียดเบียน ขอถวาย
พระพร”

“พระคุณเจ้า มโนสมาจารที่มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารโดยยอมเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง
เพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง อกุศลธรรมทั้งหลายยอมเจริญแก่มโนสมาจารนั้น
กุศลธรรมทั้งหลายยอมเสื่อม มโนสมาจารเห็นปานนี้ สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง
พึงติเตียน ขอถวายพระพร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า “พระคุณเจ้า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ทรงสรรเสริญการละอกุศลธรรมทุกอย่างหรือ”

ท่านพระอานนท์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระตถาคตทรงละอกุศลธรรม
ได้ทุกอย่าง ทรงประกอบด้วยกุศลธรรม ขอถวายพระพร”

[๓๖๑] พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า “พระคุณเจ้า กายสมาจารที่สมณ-
พราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ไม่พึงติเตียน เป็นอย่างไร”

ท่านพระอานนท์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร กายสมาจารที่เป็นกุศลเป็น
กายสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ไม่พึงติเตียน ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า กายสมาจารที่เป็นกุศล เป็นอย่างไร”

“กายสมาจารที่ไม่มีโทษ เป็นกายสมาจารที่เป็นกุศล ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า กายสมาจารที่ไม่มีโทษ เป็นอย่างไร”

“กายสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นกายสมาจารที่ไม่มีโทษ ขอถวาย
พระพร”

“พระคุณเจ้า กายสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นอย่างไร”

“กายสมาจารที่มีสุขเป็นวิบาก เป็นกายสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียน ขอถวาย
พระพร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมบิณณาสก [๔. ราชวรรค]

๘. พาหิตกสูตร

“พระคุณเจ้า กายสมาจารที่มีสุขเป็นวิบาก เป็นอย่างไร”

“กายสมาจารใดยอมเป็นไปเพื่อไม่เบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อไม่เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อไม่เบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง อกุศลธรรมทั้งหลายยอมเสื่อมจากกายสมาจารนั้น กุศลธรรมทั้งหลายยอมเจริญ(แก่กายสมาจารนั้น) กายสมาจารเห็นปานนี้ สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ไม่พึงติเตียน ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า วจีสมาจาร ฯลฯ มโนสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ไม่พึงติเตียน เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารที่เป็นกุศล เป็นมโนสมาจารที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ไม่พึงติเตียน ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า มโนสมาจารที่เป็นกุศล เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารที่ไม่มีโทษ เป็นมโนสมาจารที่เป็นกุศล ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า มโนสมาจารที่ไม่มีโทษ เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นมโนสมาจารที่ไม่มีโทษ ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า มโนสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารที่มีสุขเป็นวิบาก เป็นมโนสมาจารที่ไม่มีความเบียดเบียน ขอถวายพระพร”

“พระคุณเจ้า มโนสมาจารที่มีสุขเป็นวิบาก เป็นอย่างไร”

“มโนสมาจารใดยอมเป็นไปเพื่อไม่เบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อไม่เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เพื่อไม่เบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง อกุศลธรรมทั้งหลายยอมเสื่อมจากมโนสมาจารนั้น กุศลธรรมทั้งหลายยอมเจริญ มโนสมาจารเห็นปานนี้ สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้ง ไม่พึงติเตียน ขอถวายพระพร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า “พระคุณเจ้า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงสรรเสริญการเข้าถึงกุศลธรรมทุกอย่างหรือ”

ท่านพระอานนท์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร พระตถาคตทรงละอกุศลธรรมได้ทุกอย่าง ทรงประกอบด้วยกุศลธรรม ขอถวายพระพร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๘. พาหิติกสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศลถวายผ้าพาหิติกา

[๓๖๒] พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “พระคุณเจ้า นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระคุณเจ้าอานนทกล่าวภาษิตนี้ดีเหลือเกิน พวกโยมมีใจชื่นชมยินดีด้วยภาษิตของพระคุณเจ้าอานนทนี้ พวกโยมมีใจชื่นชมยินดีด้วยภาษิตของพระคุณเจ้าอานนทอย่างนี้ ถ้าช่างแก้วสมควรแก่พระคุณเจ้าอานนท แม้ช่างแก้วพวกโยมก็สมควรถวายแก่พระคุณเจ้าอานนท ถ้าม้าแก้วสมควรแก่พระคุณเจ้าอานนท แม้ม้าแก้วพวกโยมก็สมควรถวายแก่พระคุณเจ้าอานนท ถ้าบ้านสวยสมควรแก่พระคุณเจ้าอานนท แม้บ้านสวยพวกโยมก็สมควรถวายแก่พระคุณเจ้าอานนท” แต่พวกโยมรู้อยู่ว่า ‘นั่นไม่สมควรแก่พระคุณเจ้าอานนทเลย’

พระคุณเจ้า ผ้าพาหิติกา^๑ ผืนนี้ยาว ๑๖ ศอกถ้วน กว้าง ๘ ศอกถ้วน พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าอชาตศัตรูเวเทหิบุตร ทรงใส่ในคันฉัตรส่งมาประทานแก่โยม ขอพระคุณเจ้าอานนทโปรดอนุเคราะห์รับผ้าพาหิติกาไว้เถิด”

ท่านพระอานนทถวายพระพรว่า “อย่าเลย มหาบพิตร ไตรจักรของอาตมภาพมีครบแล้ว ขอถวายพระพร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “พระคุณเจ้า แม่น้ำอจิรวดีนี้ พระคุณเจ้าอานนท และพวกโยมเห็นแล้ว มหาเมฆยังฝนให้ตกบนภูเขา ภายหลังแม่น้ำอจิรวดีนี้ย่อมไหลเอ่อล้นฝั่งทั้งสอง ฉันทใด ท่านพระอานนทก็ฉันทนั้นเหมือนกัน จักทำไตรจักรของตนด้วยผ้าพาหิติกานี้ และจักแบ่งไตรจักรแก่กับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย เมื่อเป็นอย่างนี้ ทักษิณาของพวกโยมนี คงจักแผ่ไปดุจแม่น้ำเอ่อล้นฝั่ง พระคุณเจ้า ขอพระคุณเจ้าอานนทโปรดรับผ้าพาหิติกาเถิด”

ท่านพระอานนทรับผ้าพาหิติกาแล้ว ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ตรัสกับท่านพระอานนทว่า “พระคุณเจ้า เอาเถิด บัดนี้ พวกโยมขอลากลับ เพราะมีกิจมีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก”

เชิงอรรถ :

^๑ ผ้าพาหิติกา หมายถึงผ้าที่ทอมาจากตางแควัน (ม.ม.อ. ๒/๓๖๒/๒๕๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๔๘ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธัมมเจตียสูตร

ท่านพระอานนท์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลา
ที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ต่อจากนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงชื่นชมยินดีภษิตของท่านพระอานนท์แล้ว
เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับ กราบท่านพระอานนท์ ทรงกระทำประทักษิณแล้วเสด็จจากไป

[๓๖๓] ครั้งนั้น เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จจากไปไม่นาน ท่านพระอานนท์
ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล
ถึงเรื่องการสนทนาปราศรัยกับพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้งหมดแต่พระผู้มีพระภาค และได้
ถวายผ้าพาหิติกานั้นแด่พระผู้มีพระภาค

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
เป็นลาภของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงได้ดีแล้ว ที่ท้าวเธอได้ทรง
พบอานนท์ และได้ประทับนั่งใกล้อานนท์”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมยินดีพระภษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

พาหิติกสูตรที่ ๘ จบ

๙. ธัมมเจตียสูตร

ว่าด้วยธรรมเจตีย์

[๓๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของพวกเจ้าศากยะชื่อเมทพุปะ
แคว้นสักกะ สมัยนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปนิคมชื่อนครกะด้วยพระราช-
กรณียกิจบางอย่าง ลำดับนั้น ท้าวเธอรับสั่งกับเสนาบดีชื่อทิมการายนะว่า “การายนะ
เพื่อนรัก ท่านจงจัดยานพาหนะคันงาม ๆ เตรียมไว้ เราจะไปดูสถานที่อันรื่นรมย์
ในอุทยานหลวง”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธัมมเจตียสูตร

ที่ฆการายนเสนาบดีทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้วให้จัดยานพาหนะคันทงาม ๆ หลายคันไว้ แล้วกราบทูลแด่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “ขอเดชะ ข้าพระองค์จัดยานพาหนะคันทงาม ๆ หลายคันไว้เพื่อพระองค์แล้ว ขอพระองค์ทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด พระเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงขึ้นยานพาหนะคันทงามเสด็จออกจากนิคมชื่อนครกะ พร้อมกับยานพาหนะคันทงาม ๆ ตามเสด็จ ด้วยราชานุภาพอย่างยิ่งใหญ่เสด็จไปยังอุทยานอันนารมรณมย์ จนสุดทางที่ยานพาหนะจะไปได้แล้วลงจากยานเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทเข้าไปยังอุทยาน ท้าวเธอพระราชดำเนินพักผ่อนไปมาในอุทยาน ได้ทอดพระเนตรเห็นหมู่ไม้ล้วนนารมรณมย์ ขวนให้เกิดความเพลินใจ มีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็นสถานที่ทำการลับของมนุษย์ สมควรเป็นที่หลีกเร้น ครั้นเห็นแล้วทรงเกิดพระปีติปรารถนาพระผู้มีพระภาคว่า

“หมู่ไม้เหล่านี้ล้วนนารมรณมย์ ขวนให้เกิดความเพลินใจ มีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็นสถานที่ทำการลับของมนุษย์ สมควรเป็นที่หลีกเร้น เป็นเหมือนสถานที่ที่เราเคยเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก่อน”

[๓๖๕] ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งเรียกที่ฆการายนเสนาบดีมาตรัสว่า “การายนะเพื่อนรัก หมู่ไม้เหล่านี้ล้วนนารมรณมย์ ขวนให้เกิดความเพลินใจ มีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็นสถานที่ทำการลับของมนุษย์ สมควรเป็นที่หลีกเร้น เป็นเหมือนสถานที่ที่เราเคยเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก่อน

การายนะเพื่อนรัก บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นประทับอยู่ ณ ที่ไหน”

ที่ฆการายนเสนาบดีกราบทูลว่า “บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นประทับอยู่ที่นิคมของพวกเจ้าศากยะชื่อเมณฑุปะ พระเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธัมมเจติยสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า “การายนะเพื่อนรัก นิคมของพวกเจ้าศากยะ ชื่อเมทพุปะ อยู่ห่างจากนิคมชื่อนครกะเท่าไร”

ที่มการายนเสนาบดีทูลตอบว่า “ไม่ไกลนัก ระยะทางประมาณ ๓ โยชน์ อาจเสด็จไปถึงได้โดยใช้ระยะเวลาไม่ถึงวัน พระเจ้าข้า”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “การายนะเพื่อนรัก ถ้าเช่นนั้น ท่านจงจัดยานพาหนะคันทาม ๆ หลายคันไว้ เราจักไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

ที่มการายนเสนาบดีทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้วสั่งให้จัดยานพาหนะคันทาม ๆ หลายคันไว้ แล้วกราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “ขอเดชะ ข้าพระองค์จัดยานพาหนะคันทาม ๆ หลายคันไว้แล้ว พระเจ้าข้า ขอพระองค์ทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงขึ้นยานพาหนะคันทาม เสด็จออกจากนิคมชื่อนครกะ พร้อมกับยานพาหนะคันทาม ๆ ตามเสด็จ ถึงนิคมของพวกเจ้าศากยะ ชื่อเมทพุปะโดยใช้เวลาไม่ถึงวัน เสด็จไปยังอารามจณสุดทางที่ยานพาหนะจะไปได้แล้ว ลงจากยาน เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทเข้าไปยังอาราม

พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค

[๓๖๖] สมัยนั้น ภิกษุหลายรูปเดินจงกรมอยู่ที่กลางแจ้ง ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ แล้วตรัสถามว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นประทับอยู่ที่ไหนหนอ โยมประสงค์จะเฝ้าพระองค์”

ภิกษุเหล่านั้นถวายพระพรว่า “ขอมหาบพิตร จงเจียบเสียง เสด็จเข้าไปยังพระวิหารหลังนั้นซึ่งมีประตูปิดสนิทแล้ว อย่าทรงรีบด่วน เสด็จเข้าไปยังระเบียบทรงกระแอม แล้วทรงเคาะกลอนประตูนิดหน่อยเถิด พระผู้มีพระภาคจักทรงเปิดประตูรับ ขอถวายพระพร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธัมมเจติยสูตร

ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมอบพระแสงขรรค์และพระอุณหิสแก่ที่ข-
การายนเสนาบดีในที่นั้น หลังจากนั้นที่ขการายนเสนาบดีได้คิดว่า "บัดนี้ พระมหाराชจัก
ทรงปรึษาความลับ เราควรจะยืนอยู่ในที่นี้แล"

ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทรงเงียบเสียง เสด็จเข้าไปยังพระวิหารหลัง
นั้นซึ่งมีประตูปิดสนิทแล้ว มิได้ทรงรีบด่วน เสด็จเข้าไปยังระเบียบง ทรงกระแอม
แล้วทรงเคาะกลอนประตูนิดหน่อย พระผู้มีพระภาคทรงเปิดประตูรับ

ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ทรงชบพระเศียรลงจุมพิต
พระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระโอษฐ์ ทรงนวดพระยุคลบาทด้วยฝ่าพระหัตถ์
ทั้งสอง และทรงประกาศพระนามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันคือพระเจ้า
ปเสนทิโกศล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันคือพระเจ้าปเสนทิโกศล"

ทรงสรรเสริญพระธรรมวินัย

[๓๖๗] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า "มหาบพิตร พระองค์ทรงเห็นอำนาจ
ประโยชน์อะไร จึงทรงกระทำความนอบน้อมเป็นอย่างยิ่งในสรีระนี้ถึงเพียงนี้ และทรง
แสดงอาการฉันมิตรถึงเพียงนี้"

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลตอบว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันมีความเห็น
คล้ายตามธรรม^๑ในพระผู้มีพระภาคว่า 'พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ
พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้
ปฏิบัติดีแล้ว'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส หม่อมฉันเห็นสมณพราหมณ์
พวกหนึ่ง ประพฤติพรหมจรรย์มีกำหนด ๑๐ ปีบ้าง ๒๐ ปีบ้าง ๓๐ ปีบ้าง ๔๐ ปีบ้าง
สมัยต่อมา สมณพราหมณ์เหล่านั้นอาบน้ำดำหัว ลูบไล้อย่างดี แต่งผมและหนวด
บำเรอตนให้เอิบอิมพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ประการ แต่หม่อมฉันได้เห็นภิกษุ

เชิงอรรถ :

^๑ ความเห็นคล้ายตามธรรม หมายถึงความเห็นคล้ายตามธรรมคือญาณเครื่องเห็นประจักษ์ (ม.ม.อ.

๒/๓๖๗/๒๕๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๕๒ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธรรมเจตียสูตร

ทั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้ ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ มอบกาย
ถวายชีวิตอยู่

อนึ่ง หม่อมฉันไม่เห็นพรหมจรรย์อื่นที่บริสุทธิ์ บริบูรณ์อย่างนี้ นอกจาก
พระธรรมวินัยนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้เองที่หม่อมฉันมีความเห็นคล้อยตามธรรม
ในพระผู้มีพระภาคว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระธรรม
อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว’

[๓๖๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง แม้พระราชายังวิวาทกับ
พระราชา แมกษัตริย์ยังวิวาทกับกษัตริย์ แมंपราหมณ์ยังวิวาทกับพราหมณ์
แม้คหบดียังวิวาทกับคหบดี แม้มารดา ยังวิวาทกับบุตร แมंबุตรยังวิวาทกับมารดา
แมंबิดา ยังวิวาทกับบุตร แมंबุตรยังวิวาทกับบิดา แมंप่ชายน้องชายยังวิวาทกับ
พี่สาวน้องสาว แมंप่สาวน้องสาวยังวิวาทกับพี่ชายน้องชาย แมंसหายก็ยังวิวาทกับ
สหาย แต่หม่อมฉันได้เห็นภิกษุทั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้ สมครสมานสามัคคี
ไม่วิวาทกัน เข้ากันได้สนิทเหมือนน้ำกับน้ำมัน มองดูกันและกันด้วยสายตาเปี่ยม
ด้วยความรักอยู่ หม่อมฉันไม่เห็นบริษัทอื่นที่สมครสมานสามัคคีกันอย่างนี้ นอกจาก
บริษัทนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้เองที่หม่อมฉันมีความเห็นคล้อยตามธรรม
ในพระผู้มีพระภาคว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระธรรม
อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว’

[๓๖๙] อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันเดินเที่ยวชมรอบ ๆ พระอาราม รอบ ๆ
อุทยานไปมา ณ ที่นั้น ๆ หม่อมฉันได้เห็นสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ชุบผอม มีผิวพรรณ
ไม่ผ่องใส ผอมเหลือง ตามตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ดูเหมือนว่าจะไม่กล้าสบตาคน
หม่อมฉันนั้นได้เกิดความดำริว่า ‘ท่านเหล่านี้คงไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์เป็นแน่
หรือว่าท่านเหล่านั้นมีบาปกรรมอะไร ที่ทำแล้วปกปิดไว้ ท่านเหล่านั้นจึงชุบผอม
มีผิวพรรณไม่ผ่องใส ผอมเหลือง ตามตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ดูเหมือนว่าจะไม่
กล้าสบตาคน’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธรรมเจตียสูตร

หม่อมฉันเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น แล้วถามอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เหตุไร พวกท่านจึงชูปดม เศร้าหมอง มีผิวพรรณไม่ผ่องใส ผอมเหลืองตามตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ดูเหมือนว่าจะไม่กล้าสบตาคน’

สมณพราหมณ์เหล่านั้นได้ตอบอย่างนี้ว่า ‘มหาบพิตร พวกอาตมภาพเป็นโรคพันธุกรรม^๑

แต่หม่อมฉันได้เห็นภิกษุทั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้ ำเรงยิ่งนัก มีใจขึ้นบาน มีรูปอันน่ายินดี มีอินทรีย์ผ่องใส มีความชวนชวายน้อย ไม่หวาดกลัว เลี้ยงชีพด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีจิตดจวมฤคอยู่

หม่อมฉันนั้นได้ดำริว่า ‘ท่านเหล่านี้ คงรู้คุณวิเศษขึ้นไปกว่าเดิมในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเป็นแน่ ท่านเหล่านี้จึงำเรงยินดียิ่งนัก มีจิตขึ้นบาน มีรูปอันน่ายินดี มีอินทรีย์ผ่องใส มีความชวนชวายน้อย ไม่หวาดกลัว เลี้ยงชีพด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีจิตดจวมฤคอยู่’

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้เองที่หม่อมฉันมีความเห็นคล้อยตามธรรมในพระผู้มีพระภาคว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว’

[๓๗๐] อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันเป็นราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษก^๒แล้ว ย่อมสามารถที่จะฆ่าคนที่สมควรฆ่าได้ จะให้บริภทรัพย์ของคนที่เหมาะสมก็ได้ จะให้เนรเทศคนที่สมควรเนรเทศได้ เมื่อหม่อมฉันนั่งอยู่ในที่วิวินิจฉัยอรรถคดี ก็ยังมีคนทั้งหลายพูดแทรกขึ้นมาในระหว่าง ๆ หม่อมฉันนั้นไม่ได้เพื่อจะห้ามว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เมื่อเรานั่งอยู่ในที่วิวินิจฉัยอรรถคดี พวกท่านอย่าพูดแทรกขึ้นระหว่างถ้อยคำของเรา จงรอให้เราพูดจบเสียก่อน’

เชิงอรรถ :

^๑ โรคพันธุกรรม หมายถึงโรคที่เกิดจากสายเลือดฝ่ายมารดาหรือฝ่ายบิดา เช่น โรคโลหิตจาง โรคจิต ฟันเฟือน โรคเบาหวาน เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง เรียกว่า โรคประจำตระกูล (ม.ม.อ. ๒/๓๖๙/๒๕๕-๒๕๖)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๙ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๙ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธรรมเจตติยสูตร

คนทั้งหลายก็ยังพูดแทรกขึ้นในระหว่างถ้อยคำของหม่อมฉัน แต่หม่อมฉันได้
เห็นภิกษุทั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้ ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่
บริษัทหลายร้อย สาวกทั้งหลายของพระผู้มีพระภาค ก็ไม่มีเสียงโอะหรือเสียงจามเลย

เรื่องเคยมีมาแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้น
สาวกของพระผู้มีพระภาครูปหนึ่งได้โอะขึ้น เพื่อนพรหมจรรย์รูปหนึ่งได้ใช้เข้าสะกิดเธอ
ด้วยความประสงค์ให้เธอรู้สึกตัวได้ว่า 'ท่านจงเงยบ อย่าย่ำเสียงดังไป พระผู้มีพระภาค
ผู้เป็นศาสดาของเราทั้งหลายทรงแสดงธรรมอยู่'

หม่อมฉันนั้นได้ดำริว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย นาคัจจรรยจริง ไม่เคยปรากฏ
ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำบริษัทอย่างดีเช่นนี้ โดยไม่ต้องใช้อาชญา โดยไม่ต้อง
ใช้ศีลตราเลย' หม่อมฉันไม่เห็นบริษัทอื่นที่ได้รับการแนะนำอย่างดีเช่นนี้ นอกจาก
บริษัทนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้เองที่หม่อมฉันมีความเห็นคล้อยตามธรรม
ในพระผู้มีพระภาคว่า 'พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระธรรม
อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

[๓๗๑] อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันได้เห็นกษัตริย์ ผู้เป็นบัณฑิตบางพวก
ในโลกนี้ มีปัญญาละเอียดอ่อน โต้ว่าทะกับคนอื่นได้ สามารถนับขนทรายได้ กษัตริย์
เหล่านั้นเหมือนดังเทียวทำลายทิวลิปของผู้อื่นด้วยปัญญา พอได้ฟังข่าวว่า 'ท่านผู้
เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า พระสมณโคดมจักเสด็จมาถึงบ้านหรือนิคมน้อย' กษัตริย์
เหล่านั้นก็พากันแต่งปัญหา ด้วยตั้งใจว่า 'เราทั้งหลายจักพากันเข้าไปหาพระสมณ-
โคดมแล้วถามปัญหานี้ ถ้าพระสมณโคดมถูกเราทั้งหลายถามแล้วอย่างนี้ จักตรัส
ตอบอย่างนี้ เราทั้งหลายจักโต้ว่าทะอย่างนี้กับพระสมณโคดม ถ้าแม้พระสมณโคดม
ถูกเราทั้งหลายถามแล้วอย่างนี้ จักตรัสตอบอย่างนี้ เราทั้งหลายจักโต้ว่าทะอย่างนี้
กับพระสมณโคดม'

กษัตริย์เหล่านั้นได้ฟังข่าวว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า พระสมณโคดม
เสด็จมาถึงบ้านหรือนิคมน้อย' แล้วก็พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้กษัตริย์เหล่านั้นเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธรรมเจติยสูตร

เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา กษัตริย์
เหล่านั้นที่พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจ
ให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา ก็ไม่ทูลถามปัญหา
กับพระผู้มีพระภาคอีก ที่ไหนจักโต้วาทะกับพระองค์ได้เล่า โดยที่แท้ก็พากันยอมตน
เข้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้เองที่หม่อมฉันมีความเห็นคล้อยตามธรรมของ
พระผู้มีพระภาคว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระธรรม
อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว’

[๓๗๒] อีกประการหนึ่ง หม่อมฉันได้เห็นพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต ฯลฯ
คหบดีผู้เป็นบัณฑิต ฯลฯ สมณะผู้เป็นบัณฑิตบางพวกในโลกนี้ มีปัญญาละเอียด
อ่อน โต้วาทะกันคนอื่นได้ สามารถนับขนทรายได้ สมณะเหล่านั้นเหมือนดังเที่ยว
ทำลายทิวฐิขของผู้อื่นด้วยปัญญา พอได้ฟังข่าวว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า
พระสมณโคดมจักเสด็จมาถึงบ้านหรือนิคมชื่อโน้น’ สมณะเหล่านั้นก็พากันแต่ง
ปัญหา ด้วยตั้งใจว่า ‘เราทั้งหลายจักพากันเข้าไปหาพระสมณโคดมแล้วถามปัญหานี้
ถ้าพระโคดมถูกเราทั้งหลายถามแล้วอย่างนี้ จักตรัสตอบอย่างนี้ เราทั้งหลาย
จักโต้วาทะอย่างนี้กับพระสมณโคดม ถ้าแม้พระสมณโคดมถูกเราทั้งหลายถามแล้ว
อย่างนี้ จักตรัสตอบอย่างนี้ เราทั้งหลายจักโต้วาทะอย่างนี้กับพระสมณโคดม’

สมณะเหล่านั้นได้ฟังข่าวว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า พระสมณโคดม
เสด็จมาถึงบ้านหรือนิคมโน้น’ แล้วก็พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้สมณะเหล่านั้นเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ
เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา สมณะ
เหล่านั้นที่พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจ
ให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง ด้วยธรรมิกถาก็ไม่ทูลถาม
ปัญหากับพระผู้มีพระภาคอีก ที่ไหนจักโต้วาทะกับพระองค์ได้เล่า โดยที่แท้ก็ขอโอกาส
เพื่อออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตกับพระผู้มีพระภาค

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธัมมเจติยสูตร

พระผู้มีพระภาคก็ทรงให้พวกเขาบวช พวกเขาเมื่อบวชแล้วอย่างนี้ก็หลีกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน พวกเขาพากันกล่าวอย่างนี้ว่า 'เราทั้งหลายไม่พินาศละชิหนอ ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลายไม่พินาศละชิหนอ ท่านผู้เจริญ ด้วยว่า เมื่อก่อนเราทั้งหลายไม่ได้เป็นสมณะเลย ก็ปฏิญาณว่า 'เป็นสมณะ' ไม่ได้เป็นพราหมณ์เลยก็ปฏิญาณว่า 'เป็นพราหมณ์' ไม่ได้เป็นพระอรหันต์เลยก็ปฏิญาณว่า 'เป็นพระอรหันต์' บัดนี้ เราทั้งหลายเป็นสมณะ เป็นพราหมณ์ เป็นพระอรหันต์'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้เองที่หม่อมฉันมีความเห็นคล้อยตามธรรมในพระผู้มีพระภาคว่า 'พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว'

[๓๗๓] อีกประการหนึ่ง ช่างไม้ชื่ออสิหันทะ และช่างไม้ชื่อปฺราณะเหล่านี้ กินอยู่กับหม่อมฉัน ใช้จ่ายยานของหม่อมฉัน หม่อมฉันให้เครื่องเลี้ยงชีพแก่เขา ตั้งยศให้เขา แต่ถึงกระนั้น พวกเขาจะทำความเคารพนบในหม่อมฉันเหมือนในพระผู้มีพระภาคก็หาไม่

เรื่องเคยมีมาแล้ว หม่อมฉันยกกองทัพออกไป เมื่อจะทดลองช่างไม้ชื่ออสิหันทะ และช่างไม้ชื่อปฺราณะเหล่านี้ จึงเข้าพักในที่พักอันแคบแห่งหนึ่ง ครั้นนั้นแลช่างไม้ชื่ออสิหันทะและช่างไม้ชื่อปฺราณะ เหล่านี้ใช้เวลาให้หมดไปด้วยการสนทนาธรรมิกถาตลอดราตรีเป็นส่วนใหญ่ ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ทางทิศใด พวกเขาก็หันศีรษะไปทางทิศนั้น นอนเหยียดเท้ามาทางหม่อมฉัน หม่อมฉันนั้นได้ดำริว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ช่างไม้ชื่ออสิหันทะ และช่างไม้ชื่อปฺราณะเหล่านี้กินอยู่กับเรา ใช้จ่ายยานของเรา เราให้เครื่องเลี้ยงชีพแก่พวกเขา ตั้งยศให้พวกเขา แต่ถึงกระนั้น พวกเขาจะได้ทำความเคารพนบในเรา เหมือนในพระผู้มีพระภาคก็หาไม่ ทั้ง ๒ คนนี้คงจะรู้คุณวิเศษยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นแน่'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๙. ธรรมเจตียสูตร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้เองที่หม่อมฉันมีความเห็นคล้อยตามธรรม
ในพระผู้มีพระภาคว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระธรรม
อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว’

พระพุทธเจ้ากับพระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระชนมเท่ากัน

[๓๗๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงเป็น
กษัตริย์ แม่หม่อมฉันก็เป็นกษัตริย์ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นชาวโกศล แม่หม่อมฉัน
ก็เป็นชาวโกศล พระผู้มีพระภาคทรงมีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา แม่หม่อมฉันก็มี
อายุ ๘๐ ปี แม้ด้วยการที่พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ แม่หม่อมฉันก็เป็น
กษัตริย์ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นชาวโกศล แม่หม่อมฉันก็เป็นชาวโกศล พระผู้มี
พระภาคทรงมีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา แม่หม่อมฉันก็มีอายุ ๘๐ ปีนี้ หม่อมฉัน
จึงได้ทำความเคารพบนอบเป็นอย่างยิ่งในพระผู้มีพระภาค และแสดงอาการฉันทมิตร
ถึงเพียงนี้ เอาเถิด บัดนี้ หม่อมฉันขอทูลลากลับ เพราะมีกิจ มีหน้าที่ที่จะต้องทำ
อีกมาก พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร ขอพระองค์จงกำหนดเวลาที่สมควร ณ
บัดนี้เถิด”

ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลุกจากที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มี
พระภาค ทรงกระทำประทักษิณแล้วเสด็จจากไป

ครั้งนั้นแล เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จจากไปไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่ง
เรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าปเสนทิโกศลพระองค์นี้ตรัส
ธรรมเจตีย์^๑ ทรงลุกจากที่ประทับแล้วเสด็จจากไป เธอทั้งหลายจงเรียนธรรมเจตีย์

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ธรรมเจตีย์** หมายถึงพระวาจาเคารพธรรม เพราะเมื่อกระทำความเคารพในรัตนะหนึ่ง ก็ยอมเป็นอัน
กระทำความเคารพรัตนะทั้งสาม ฉะนั้น เมื่อกระทำความเคารพในพระผู้มีพระภาค ก็ยอมเป็นอันกระทำ
ความเคารพพระธรรมและพระสงฆ์ด้วย (ม.ม.อ. ๒/๓๗๔/๒๕๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

จงศึกษา จงทรงจำธรรมเจดีย์นี้ไว้ ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเจดีย์ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นอาทิพรหมจรรย์^๑”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ธัมมเจดีย์สูตรที่ ๙ จบ

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ที่ตำบลกัณณกัตถละ

[๓๗๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ตำบลกัณณกัตถละเป็นที่ให้อภัย หมูเนื้อ ไก่ขันครชื้ออุทัญญา สมัยนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปยังอุทัญญานคร ด้วยพระราชกรณียกิจบางอย่าง ได้รับสั่งเรียกบุรุษคนหนึ่งมาตรัสว่า

“มาเถิด พ่อยอดชาย เธอจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้ว ถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า จงทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ ตามคำของเราว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าปเสนทิโกศลขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ’ และจงกราบทูลอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ทราบว่ วันนี้พระเจ้าปเสนทิโกศล เสวยพระกระยาหารเข้าเสร็จแล้ว ภายหลังเวลาพระกระยาหาร จักเสด็จมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค”

เชิงอรรถ :

^๑ อาทิพรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงธรรมอันเป็นเบื้องต้นแห่งมรรคพรหมจรรย์ ได้แก่ ข้อปฏิบัติเป็นเครื่องอบรมกาย วาจา ใจ ตามลำดับ (ม.ม.อ. ๒/๓๗๔/๒๕๗)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมบิณณาสก [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

บุรุษนั้นทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าปเสนทิโกศลขอลถวายอภิวัตพระยกุลบาทของ พระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทรงทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ และกราบทูลอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ทราบว่ วันนี้พระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระกระยาหารเข้า เสร็จแล้ว ภายหลังเวลาพระกระยาหาร จักเสด็จมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า’”

พระภคินีทรงพระนามว่าโสมา และพระภคินีทรงพระนามว่าสกุลา ได้ทรงสดับ ข่าวว่า “ได้ยินว่ วันนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระกระยาหารเข้าเสร็จแล้ว ภายหลังเวลาพระกระยาหารจักเสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค” เวลานั้นเอง พระภคินี- โสมา และพระภคินีสกุลา จึงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลในที่เสวยพระกระยาหาร แล้วได้กราบทูลว่า

“ข้าแต่มหาราช ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงทรงถวายอภิวัตพระยกุลบาทของ พระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า จงทรงถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ ตามคำของหม่อมฉัน ทั้งสองว่ ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภคินีโสมาและพระภคินีสกุลา ขอลถวาย อภิวัตพระยกุลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ เพคะ”

พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๓๗๖] ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระกระยาหารเข้าเสร็จแล้ว ภายหลังเวลาพระกระยาหาร เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวาย อภิวัตแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภคินีโสมาและพระภคินีสกุลา ขอลถวายอภิวัต พระยกุลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมี พระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมบิณณาสก [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มหาบพิตร พระภคินีโสมาและพระภคินีสกุลา ไม่ทรงได้ผู้อื่นเป็นบุตรแล้วหรือ”

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภคินีโสมาและพระภคินีสกุลา ได้สดับข่าวว่า ‘ได้ยินว่า วันนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลบริโภคอาหารเข้าเสร็จแล้ว ภายหลังเวลาพระกระยาหารจกมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค’ ครั้งนั้น พระภคินีโสมาและพระภคินีสกุลา ได้เข้ามาหาหม่อมฉันในที่บริโภคอาหารแล้ว รับสั่งว่า ‘ข้าแต่มหาราช ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์ทรงถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ขอจงทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ ตามคำของหม่อมฉันทั้งสองว่า ‘พระภคินีโสมาและพระภคินีสกุลาขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และทูลถามถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ’ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร ขอพระภคินีโสมาและพระภคินีสกุลา จงทรงพระสำราญเถิด”

[๓๗๗] ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้สดับมาอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า ‘ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์ผู้เป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง จักปฎิญาณญาณทัสสนะอย่างเบ็ดเสร็จ เหตุนี้เป็นไปไม่ได้’ ชนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า ‘ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์ผู้เป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง จักปฎิญาณญาณทัสสนะอย่างเบ็ดเสร็จ เหตุนี้เป็นไปไม่ได้’ ชนเหล่านั้นชื่อว่าพูดตรงตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ไม่ชื่อว่ากล่าวดูพระผู้มีพระภาคด้วยคำเท็จหรือ ชื่อว่ากล่าวแก้อย่างสมเหตุสมผลหรือ ไม่มีบ้างหรือที่คำกล่าวเช่นนั้น และคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมาจะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “มหาบพิตร ชนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า ‘พระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า ‘ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์ผู้เป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง จักปฎิญาณญาณทัสสนะอย่างเบ็ดเสร็จ เหตุนี้เป็นไปไม่ได้’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

ชนเหล่านั้นไม่เชื่อว่าพูดตรงตามที่อาตมภาพกล่าวแล้ว เชื่อว่ากล่าวต่ออาตมภาพด้วยคำเท็จ ขอถวายพระพร”

[๓๗๘] ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงรับสั่งเรียกเสนาบดีชื่อวิฑูททะมาตรัสว่า “เสนาบดี ใครหนอกล่าวเรื่องนี้ภายในพระราชวัง”

วิฑูททะเสนาบดีกราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराช พราหมณ์ชื่อสัณชัย อากาสโคตร กล่าว พระเจ้าข้า”

จากนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งเรียกบุรุษคนหนึ่งมาตรัสว่า “มาเถิด พ่อยอดชาย เธอจงไปเชิญพราหมณ์สัณชัย อากาสโคตรตามคำของเราว่า ‘ท่านผู้เจริญ พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งเรียกท่าน’”

บุรุษนั้นทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้วได้เข้าไปหาพราหมณ์สัณชัย อากาสโคตรถึงที่อยู่ แล้วกล่าวกับพราหมณ์สัณชัย อากาสโคตรว่า “ท่านผู้เจริญ พระเจ้าปเสนทิโกศลดรัสเรียกท่าน”

จากนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระดำรัสอย่างหนึ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงหมายเอาเนื้อความบางอย่าง ตรัสไว้ แต่คนกลับเข้าใจพระดำรัสไปอีกอย่างหนึ่ง มีบ้างไหม พระผู้มีพระภาคยังทรงจำพระดำรัสที่ตรัสแล้วได้อยู่หรือ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “มหาบพิตร อาตมภาพจำคำที่กล่าวแล้วได้ดี คือคำที่กล่าวไว้แล้วอย่างนี้ว่า ‘ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์ผู้รู้ มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ในคราวเดียวกัน เหตุนี้เป็นไปไม่ได้’”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสภาพที่เป็นเหตุ ทั้งยังตรัสสภาพที่เป็นผลว่า ‘ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์ผู้รู้ มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ในคราวเดียวกัน เหตุนี้เป็นไปไม่ได้’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

วรรณะ ๔ จำพวก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ (๑) กษัตริย์ (๒) พราหมณ์ (๓) แพศย์ (๔) ศูทร วรรณะ ๔ จำพวกนี้ จะพึงมีความผิดแผกแตกต่างกันบ้างไหม”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ (๑) กษัตริย์ (๒) พราหมณ์ (๓) แพศย์ (๔) ศูทร บรรดาวรรณะ ๔ จำพวกนี้ วรรณะ ๒ จำพวก คือ กษัตริย์และพราหมณ์ อาตมภาพกล่าวว่าเป็นผู้เลิศ คือเป็นที่ไหว เป็นที่ถูกรับ เป็นที่กราบไหว้ เป็นที่กระทำสามีจิกรรม ขอถวายพระพร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันมิได้ทูลถามถึงความแปลกกันในปัจจุบันกับพระผู้มีพระภาค หม่อมฉันทูลถามถึงความแปลกกันในสัมปรายภพกับพระผู้มีพระภาคต่างหาก วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ (๑) กษัตริย์ (๒) พราหมณ์ (๓) แพศย์ (๔) ศูทร วรรณะ ๔ จำพวกนี้จะพึงมีความผิดแผกแตกต่างกันบ้างไหม พระพุทธเจ้าข้า”

องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร

[๓๗๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร มี ๕ ประการนี้

องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร ๕ ประการ ะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มึศรัทธา เชื่อพระปัญญาเครื่องตรัสรู้^๑ของตถาคตว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’

เชิงอรรถ :

^๑ ปัญญาเครื่องตรัสรู้ (โพธิ) หมายถึงมัคคญาณ (ญาณในอริยมรรคคือความหยั่งรู้ที่ให้สำเร็จภาวะอริยบุคคลแต่ละชั้น) ๔ ประการ (อง.ปญจก.อ. ๓/๕๓/๒๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมบิณณาสก [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

๒. เป็นผู้มีสุขภาพมีโรคาพาทน้อย ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหาร
สม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญ
เพียร
๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ทำตนให้เปิดเผยตามความเป็นจริงใน
ศาสนา หรือในเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย
๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด
มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม
ทั้งหลายอยู่
๕. เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็น
ทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ข้ำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้น
ทุกข์โดยชอบ

มหาบพิตร องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร ๕ ประการนี้แล^๑

วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ (๑) กษัตริย์ (๒) พราหมณ์ (๓) แพศย์ (๔) ศูทร
ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกนั้นเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้
ข้อนั้นก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่วรรณะ ๔ จำพวกตลอดกาลนาน
ขอถวายพระพร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้
คือ (๑) กษัตริย์ (๒) พราหมณ์ (๓) แพศย์ (๔) ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกนั้นเป็นผู้
ประกอบด้วยองค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ ในข้อนี้ วรรณะ ๔ จำพวก
นั้นจะมีอะไรผิดแผกแตกต่างกันเล่า พระพุทธเจ้าข้า”

“มหาบพิตร ในข้อนี้ อาตมภาพกล่าวถึงวรรณะทั้ง ๔ จำพวก มีความ
แตกต่างกันด้วยความเพียร เปรียบเหมือนสัตว์คู่หนึ่ง เป็นข้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้า
ที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาฝึกดีแล้ว ณะนาดีแล้ว หรือว่าสัตว์คู่หนึ่ง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ปธานียังคสูตร ใน อง.ปญจก. (แปล) ๒๒/๕๓/๙๒, และเสนาสนสูตร ใน อง.ทสก. (แปล)
๒๔/๑๑/๑๗

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

คือข้างที่ควรฝึกก็ตาม ม้าที่ควรฝึกก็ตาม โคที่ควรฝึกก็ตาม ที่ยังไม่ได้ฝึก ยังไม่ได้แนะนำ

มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร สัตว์คู่หนึ่งเป็นข้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาฝึกดีแล้ว แนะนำดีแล้ว สัตว์คู่หนึ่งที่ฝึกแล้วเท่านั้น ฟังถึงเหตุของสัตว์ที่ฝึกแล้ว ฟังบรรลภภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้ว มิใช่หรือ ขอถวายพระพร”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

“มหาบพิตร สัตว์คู่หนึ่งจะเป็นข้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาไม่ได้ฝึก ไม่ได้แนะนำ สัตว์ที่เขาไม่ได้ฝึกเลย จะฟังถึงเหตุของสัตว์ที่ฝึกแล้ว จะบรรลภถึงภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้ว เหมือนสัตว์คู่หนึ่งจะเป็นข้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม ที่เขาฝึกแล้ว แนะนำดีแล้ว ได้บ้างไหม ขอถวายพระพร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร อย่างนั้นเหมือนกัน เป็นไปไม่ได้เลย^๑ที่ อภิภูผลได้อันบุคคลผู้มีศรัทธา มีอาพาธน้อย ไม่โง่โง่ด ไม่มึนเมา ปราศจากความเพียร มีปัญญา ฟังถึงอภิภูผลนั้น บุคคลผู้ไม่มีศรัทธา^๒ มีอาพาธมาก โง่โง่ด มีมารยา เกียจคร้าน มีปัญญาทึบ จักถึงได้ ขอถวายพระพร”

[๓๘๐] พระเจ้าปเสนทิโกศล ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสภาพที่เป็นเหตุ ทั้งยังตรัสสภาพที่เป็นผลว่า `วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ (๑) กษัตริย์ (๒) พราหมณ์ (๓) แพศย์ (๔) ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๖๐ (อุปลิวาสสูตร) หน้า ๕๘ ในเล่มนี้

^๒ บุคคลไม่มีศรัทธา หมายถึงบุคคล ๔ จำพวก คือ

๑. ปุถุชนผู้เข้าไม่ถึงศรัทธาของพระโสดาบัน
๒. พระโสดาบันผู้เข้าไม่ถึงศรัทธาของพระสกทาคามี
๓. พระสกทาคามีผู้เข้าไม่ถึงศรัทธาของพระอนาคามี
๔. พระอนาคามีผู้เข้าไม่ถึงศรัทธาของพระอรหันต์ (ม.ม.อ. ๒/๓๗๙/๒๕๙)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ของภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้และมีความเพียรเหมือนกัน' ในข้อนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ จะพึงมีความผิดแผกแตกต่างกันบ้างไหม พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "มหาบพิตร ในข้อนี้ อาตมภาพกล่าววว่าวรรณะ ๔ จำพวกนี้ ไม่แตกต่างกันแม้แต่น้อย คือวิมุตติกับวิมุตติไม่แตกต่างกัน เปรียบเหมือนบุรุษผู้เก็บไม้สักแห้งมาก่อไฟ ให้ลุกโพลงขึ้น ต่อมาบุรุษอีกคนหนึ่งเก็บไม้สาละแห้งมาก่อไฟให้ลุกโพลงขึ้น ต่อมาบุรุษอีกคนหนึ่งเก็บไม้มะม่วงแห้งมาก่อไฟให้ลุกโพลงขึ้น ต่อมาบุรุษอีกคนหนึ่งเก็บไม้มะเดื่อแห้งมาก่อไฟ ให้ลุกโพลงขึ้น

มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยความข้อนั้นว่าอย่างไร เปลวกับเปลว สีกับสี แสงกับแสง ของไฟที่เกิดขึ้นมาจากไม้ต่าง ๆ กันนั้น จะพึงมีความแตกต่างกันบ้างไหม ขอถวายพระพร"

"ไม่มีความแตกต่างกันเลย พระพุทธเจ้าข้า"

"อย่างนั้นเหมือนกัน มหาบพิตร เดชอันใดถูกความเพียรย้ายแล้ว เกิดขึ้นด้วยความเพียร ในเดชนั้นอาตมภาพไม่กล่าวว่าแตกต่างกัน คือวิมุตติกับวิมุตติไม่แตกต่างกัน ขอถวายพระพร"

"พระผู้มีพระภาคตรัสสภาพที่เป็นเหตุ ทั้งตรัสสภาพอันเป็นผล เทวดามีจริงหรือ พระพุทธเจ้าข้า"

"มหาบพิตร เพราะเหตุไร พระองค์จึงตรัสถามอย่างนี้ว่า 'เทวดามีจริงหรือ พระพุทธเจ้าข้า'"

พระเจ้าปเสนทิโกศล กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเทวดามีจริง เทวดาเหล่านั้นมาสู่โลกนี้หรือไม่มาสู่โลกนี้ พระพุทธเจ้าข้า"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร เทวดาเหล่าใดมีความเบียดเบียน^๑ เทวดาเหล่านั้นมาสู่โลกนี้ เทวดาเหล่าใดไม่มีความเบียดเบียน^๒ เทวดาเหล่านั้นไม่มา^๓สู่โลกนี้ ขอถวายพระพร”

วาทะพระอานนท์

[๓๘๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วิฑูทกเสนาบดีได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทวดาเหล่าใดมีความเบียดเบียนมาสู่โลกนี้ เทวดาเหล่านั้นจักยังเทวดาทั้งหลายผู้ไม่มีความเบียดเบียน ผู้ไม่มาสู่โลกนี้ให้จืดหรือจักขับไล่เสียจากที่นั่นหรือ พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้คิดว่า “วิฑูทกเสนาบดีนี้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าปเสนทิโกศล เราเป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค บัดนี้เป็นกาลสมควรที่โอรสกับโอรสจะพึงปรึษากัน” ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์จึงกล่าวกับวิฑูทกเสนาบดีว่า

“เสนาบดี ถ้าเช่นนั้น ในข้อนี้ อาตมภาพจะขอย้อนถามท่านก่อน ท่านพึงตอบปัญหาตามที่ท่านพอใจ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พระราชอาณาจักรของพระเจ้าปเสนทิโกศลมีประมาณเท่าใด และในพระราชอาณาจักรใด พระเจ้าปเสนทิโกศลครองราชย์เป็นอิสราธิบดี ในพระราชอาณาจักรนั้น ท้าวเธอทรงสามารถยังสมณะหรือพราหมณ์ ผู้มีบุญหรือไม่มีบุญ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์หรือไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ให้ย้ายออก หรือทรงเนรเทศจากที่นั่นได้ มิใช่หรือ”

วิฑูทกเสนาบดีตอบว่า “พระคุณเจ้า พระราชอาณาจักรของพระเจ้าปเสนทิโกศลมีประมาณเท่าใด และในพระราชอาณาจักรใด พระเจ้าปเสนทิโกศลครองราชย์เป็นอิสราธิบดี ในพระราชอาณาจักรนั้น ท้าวเธอยอมทรงสามารถยังสมณะหรือ

เชิงอรรถ :

^๑ ความเบียดเบียน ในที่นี้หมายถึงมีทุกข์ คือทุกข์ทางใจที่ยังละไม่ได้เด็ดขาดด้วยสมุจเฉทูปาทาน (ม.ม.อ.

๒/๓๘๐/๒๖๐)

^๒ ไม่มีความเบียดเบียน หมายถึงตัดทุกข์ได้เด็ดขาด (ม.ม.อ. ๒/๓๘๐/๒๖๐)

^๓ ไม่มา หมายถึงไม่มาอุบัติ(เกิด) อีก (ม.ม.อ. ๒/๓๘๐/๒๖๐)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัตถลสูตร

พราหมณ์ ผู้มีบุญหรือไม่มีบุญ ผู้ประพาศิพรหมจรรย์หรือไม่ประพาศิพรหมจรรย์
ให้ย้ายออกหรือทรงเนรเทศเสียจากที่นั่นได้”

“เสนาบดี ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ที่อันมิใช่พระราชอาณาจักรของ
พระเจ้าปเสนทิโกศลมีประมาณเท่าใด และในที่ใด พระเจ้าปเสนทิโกศลมีได้ครอง
ราชย์เป็นอิสราธิบดี ในที่นั้น ท้าวเธอย่อมสามารถยังสมณะหรือพราหมณ์ ผู้มีบุญ
หรือไม่มีบุญ ผู้ประพาศิพรหมจรรย์หรือไม่ประพาศิพรหมจรรย์ ให้ย้ายออก หรือทรง
เนรเทศเสียจากที่นั่นได้หรือ”

“พระคุณเจ้า ที่อันมิใช่พระราชอาณาจักรของพระเจ้าปเสนทิโกศลมีประมาณ
เท่าใดและในที่ใดพระเจ้าปเสนทิโกศลมีได้ครองราชย์เป็นอิสราธิบดี ในที่นั้น ท้าวเธอ
ย่อมไม่ทรงสามารถจะยังสมณะหรือพราหมณ์ ผู้มีบุญหรือไม่มีบุญ ผู้ประพาศิ
พรหมจรรย์หรือไม่ประพาศิพรหมจรรย์ ให้ย้ายออก หรือทรงเนรเทศเสียจาก
ที่นั่นได้”

“เสนาบดี ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ท่านเคยได้ยินเกี่ยวกับเทพชั้น
ดาวดึงส์มาแล้วหรือ”

“ใช่แล้ว พระคุณเจ้า โยมได้ยินเกี่ยวกับเทพชั้นดาวดึงส์มาแล้ว แม้ในบัดนี้
พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงสดับเกี่ยวกับเทพชั้นดาวดึงส์มาแล้ว”

“เสนาบดี ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พระเจ้าปเสนทิโกศลจะทรง
สามารถยังเทพชั้นดาวดึงส์ ให้เคลื่อนหรือทรงเนรเทศไปเสียจากที่นั่นได้ไหม”

วิฑูทกเสนาบดี ตอบว่า “พระคุณเจ้า พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงสามารถแม้
แต่จะทอดพระเนตรเห็นเทพชั้นดาวดึงส์ ที่ไหนเล่าจะทรงให้เคลื่อน หรือทรงเนรเทศ
ไปเสียจากที่นั่นได้”

ท่านพระอานนทกล่าวว่า “เสนาบดี อย่างนั้นเหมือนกัน เทพเหล่าใดมีความ
เบียดเบียนมาสู่โลกนี้ เทพเหล่านั้นย่อมไม่สามารถแม้เพื่อจะเห็นเทพผู้ไม่มีความ
เบียดเบียน ผู้ไม่มาสู่โลกนี้ ที่ไหนเล่าจักให้เคลื่อนหรือเนรเทศไปเสียจากที่นั่นได้”

[๓๘๒] ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ภิกษุรูป
นี้ชื่ออะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุรูปนี้ชื่ออานนท ขอลถวายพระพร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

๑๐. กัณณกัถถลสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามว่า “พระองค์เจ้าอานนทร์รูปกัณณ นามก็เพราะ
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระคุณเจ้าอานนทร์กล่าวสภาพที่เป็นเหตุ และกล่าวสภาพที่
เป็นผล พรหมมีจริงหรือ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “มหาบพิตร เพราะเหตุไร พระองค์จึงตรัสถาม
อย่างนี้ว่า ‘พรหมมีจริงหรือ พระพุทธเจ้าข้า’ เล่า มหาบพิตร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพรหมมีจริง
พรหมนั้นมาสู่โลกนี้หรือไม่มาสู่โลกนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร พรหมใดมีความเบียดเบียน พรหมนั้น
มาสู่โลกนี้ พรหมใดไม่มีความเบียดเบียน พรหมนั้นก็ไม่มาสู่โลกนี้ ขอถวายพระพร”

ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “ขอเดชะ พราหมณ์
สัตถุชัย อากาศโคตรมาแล้ว พระเจ้าข้า”

ต่อมา พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงตรัสถามพราหมณ์สัตถุชัย อากาศโคตรว่า
“พราหมณ์ ใครหนอกล่าวเรื่องนี้ไว้ภายในพระราชวัง”

พราหมณ์สัตถุชัย อากาศโคตรกราบทูลว่า “ขอเดชะ วิฑูทกเสนาบดี พระเจ้าข้า”
วิฑูทกเสนาบดีกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่ महाराज พราหมณ์สัตถุชัย อากาศโคตร
พระเจ้าข้า”

ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “ขอเดชะ บัดนี้
ยานพาหนะพร้อมแล้ว พระเจ้าข้า”

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงชื่นชมพระภักดีของพระพุทธเจ้า

ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงความเป็นสัตถุชัย พระผู้มีพระภาค
ก็ทรงตอบความเป็นสัตถุชัยแล้ว ข้อที่ทรงตอบนั้นหม่อมฉันชอบใจและถูกใจนัก
และหม่อมฉันก็ชื่นชมด้วยข้อที่ทรงตอบนั้น

หม่อมฉันได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงความบริสุทธิ์ของวรรณะ ๔ จำพวก
พระผู้มีพระภาคก็ทรงตอบความบริสุทธิ์ของวรรณะ ๔ จำพวกแล้ว และข้อที่ทรง
ตอบนั้น หม่อมฉันชอบใจและถูกใจนัก และหม่อมฉันก็ชื่นชมด้วยข้อที่ทรงตอบนั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๔. ราชวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

หม่อมฉันได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเทวดาที่ยิ่ง พระผู้มีพระภาคก็ทรงตอบ
เทวดาที่ยิ่ง ข้อที่ทรงตอบนั้นหม่อมฉันชอบใจและถูกใจนัก และหม่อมฉันก็ชื่นชม
ด้วยข้อที่ทรงตอบนั้น

หม่อมฉันได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงพรหมที่ยิ่ง พระผู้มีพระภาคก็ทรงตอบ
พรหมที่ยิ่ง ข้อที่ทรงตอบนั้นหม่อมฉันชอบใจและถูกใจนัก และหม่อมฉันก็ชื่นชม
ด้วยข้อที่ทรงตอบนั้น

อนึ่ง หม่อมฉันได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงข้อใด ๆ พระผู้มีพระภาคก็ทรง
ตอบข้อนั้น ๆ ข้อที่ทรงตอบนั้น หม่อมฉันชอบใจและถูกใจนัก และหม่อมฉันก็
ชื่นชมด้วยข้อที่ทรงตอบนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอาเถิด บัดนี้ หม่อมฉันขอทูลลากลับ เพราะมีกิจ
มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร
ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
ทรงลุกจากที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจึงเสด็จจากไป
ดังนี้แล

กัณณกัตถสูตรที่ ๑๐ จบ

ราชวรรคที่ ๔ จบบริบูรณ์

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ขฎิการสูตร	๒. รัฐฐपालสูตร
๓. มขเทวสูตร	๔. มจรสูตร
๕. โพธิราชกุมารสูตร	๖. อังคลิมาลสูตร
๗. ปิยชาติกสูตร	๘. พาหิติกสูตร
๙. ธัมมเจตียสูตร	๑๐. กัณณกัตถสูตร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

๕. พราหมณวรรค

หมวดว่าด้วยพราหมณ์

๑. พรหมายสูตร

ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อพรหมาย

[๓๘๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นวิเทหะ พร้อมกับภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป สมัยนั้นแล พราหมณ์ชื่อพรหมายอาศัยอยู่ในกรุงมิถิลา
เป็นคนชรา เป็นคนแก่ เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับจนมีอายุถึง ๑๒๐ ปี
นับแต่เกิด รั้งบิณฑิเรพ^๑ พร้อมทั้งนิชฌนศาสตร์^๒ เกฏฐศาสตร์^๓ อักษรศาสตร์^๔
และประวัติศาสตร์^๕ เข้าใจด้วยบทและไวยากรณ์ ขำนาญโลกายตศาสตร์^๖ และลักษณะ
มหาบุรุษ^๗ พรหมายพราหมณ์ได้ฟังข่าวว่า

เชิงอรรถ :

- ^๑ ไตรเพท หมายถึงคัมภีร์ ๓ ข้างต้น คือ ฤคเวท(อิรุเวท) ยชุรเวท และสามเวท(ส่วนอาถรรพเวท ปรากฏ
ภายหลังจากการปรากฏของพระสุตตัน) (ม.ม.อ. ๒/๓๘๓/๒๖๒, ที.ล.อ. ๑/๒๕๖/๒๒๒)
- ^๒ นิชฌนศาสตร์ คัมภีร์ประเภทศัพท์มูลวิทยา(Etymology) คลังศัพท์(Lexicon) หรืออภิธานศัพท์
(Glossary) ที่รวบรวมคำศัพท์ในพระเวทซึ่งเป็นคำยาก หรือคำที่เลิกใช้แล้ว นำมาอธิบายความหมายเป็น
ส่วนหนึ่งของนิรุกติ ซึ่งเป็น ๑ ในเวททางคศาสตร์ ๖ ของศาสนาพราหมณ์ ภาษาสันสกฤตเรียกว่า นิชฌน
(ม.ม.อ. ๒/๓๘๓/๒๖๒, ที.ล.อ. ๑/๒๕๖/๒๒๒)
- ^๓ เกฏฐศาสตร์ หมายถึงคัมภีร์ที่ว่าด้วยกฎเกณฑ์การใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมแก่การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ
เป็นส่วนหนึ่งของกัลปะ ซึ่งเป็น ๑ ในเวททางคศาสตร์ ๖ ของศาสนาพราหมณ์ ภาษาสันสกฤตเรียกว่า เกฏฐ
^๔ อักษรศาสตร์ หมายถึงคัมภีร์ที่ว่าด้วยสัทวิทยา(การเปล่งเสียง, การออกเสียง) และนิรุกติ(การอธิบายศัพท์โดย
อาศัยประวัติและกำเนิดของคำ) (ม.ม.อ. ๒/๓๘๓/๒๖๒, ที.ล.อ. ๑/๒๕๖/๒๒๒)
- ^๕ ประวัติศาสตร์ หมายถึงพงศาวดารเล่าเรื่องเก่า ๆ มักจะมีคำว่า สิ่งนี้ได้เป็นมาอย่างนี้ [ม.ม.อ. ๒/๓๘๓/
๒๖๒, ที.ล.อ. ๑/๒๕๖/๒๒๒ และ ดู Dawson, John. A classical Dictionary of Hindu Mythology
(London : Routledge and Kegan Paul, 1957) p.222
- ^๖ โลกายตศาสตร์ ในที่นี้หมายถึงวิถิตทวารศาสตร์ คือศิลปะแห่งการเอาชนะผู้อื่นในเชิงวาทศิลป์โดยการ
อ้างทฤษฎีและประเพณีทางสังคมมาหักล้างสังฆธรรม มุ่งแสดงให้เห็นว่าตนฉลาดกว่า มิได้มุ่งสังฆธรรมแต่อย่างใด
(ม.ม.อ. ๒/๓๘๓/๒๖๒, ที.ล.อ. ๑/๒๕๖/๒๒๒)
- ^๗ ลักษณะมหาบุรุษ หมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยลักษณะของบุคคลสำคัญมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น อันมีอยู่ใน
คัมภีร์พราหมณ์ ซึ่งเรียกว่ามนตร์ เฉพาะส่วนที่ว่าด้วยผู้เป็นพระพุทธเจ้า เรียกว่า พุทธมนตร์ มีอยู่
๑๖,๐๐๐ คาถา (ม.ม.อ. ๒/๓๘๓/๒๖๒, ที.ล.อ. ๑/๒๕๖/๒๒๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๔๗๑ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า พระสมณโคดมเป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นวิเทหะพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ท่านพระโคดมนั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ^๑ เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้ไม่ควรฝีก ได้ตัวอย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธานุเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค^๒’ พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้วทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด^๓ ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้เป็นความดีอย่างแท้จริง”

[๓๘๔] สมัยนั้น มาณพชื้อบุตรเป็นศิษย์ของพรหมายพราหมณ์ จบไตรเพทพร้อมทั้งนิพนธ์ศาสตร์ เกฏศาสตร์ อักษรศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เข้าใจตัวบทและไวยากรณ์ ชำนาญโลกายตศาสตร์และลักษณะมหานุรุษ เวลานั้นพรหมายพราหมณ์เรียกบุตรมาถามพม่ากล่าววว่า

“พ่อบุตร ท่านพระสมณโคดมพระองค์นี้เป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกไปในแคว้นวิเทหะพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ท่านพระโคดมนี้มีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ฯลฯ การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้เป็นความดีอย่างแท้จริง มาเถิด พ่อบุตร เธอจงเข้าไปเฝ้าท่านพระสมณโคดมถึงที่ประทับแล้ว จงรู้จักพระสมณโคดมให้ได้ พวกเราจะได้รับรู้จักพระองค์ว่า ‘กิตติศัพท์ของท่านพระโคดมที่ขจรไปเช่นนั้นจริงหรือไม่ ท่านพระโคดมทรงเป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่”

เชิงอรรถ :

^{๑-๓} ดูเชิงอรรถที่ ๒-๓, ๑ ข้อ ๑๐ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๑๐-๑๑ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๗๒ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

อุตตรมาณพเรียนถามว่า “ท่านขอรับ ทำอย่างไร ผมจึงจะรู้จักท่านพระโคตมว่า ‘กิตติศัพท์ของท่านพระโคตมที่ขจรไปเช่นนั้นจริงหรือไม่ ท่านพระโคตมทรงเป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่’”

พรหมายพราหมณ์ตอบว่า “พ่ออุตตระ พระมหาบุรุษผู้ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ที่ปรากฏในมนตร์ของเรา ย่อมมีคติ ๒ อย่าง ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

๑. ถ้าทรงอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว (รัตนะ) ๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ข้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย้ายราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญาหรือศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต
๒. ถ้าเสด็จออกจากพระราชวังไปผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ไม่มีกิเลสในโลก

พ่ออุตตระ เราเป็นผู้ให้มนตร์ แต่เธอเป็นผู้รับมนตร์”

[๓๘๕] อุตตรมาณพรับคำแล้วลุกจากที่นั่ง ไหว้พรหมายพราหมณ์ กระทำประทักษิณ^๑แล้วหลีกจาริกไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในแคว้นวิเทหะ เทียวจาริกไปโดยลำดับ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้พิจารณาดูลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ในพระวรกายของพระผู้มีพระภาค ก็เห็นลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ โดยมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) พระคชภูฐาน^๒อันเร้นอยู่ในฝัก (๒) พระชิวหาใหญ่ จึงยังมีความเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ และไม่เลื่อมใสในลักษณะมหาบุรุษทั้ง ๒ ประการนี้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ลี้. (แปล) ๙/๒๕๖-๒๕๙/๘๘-๙๐

^๒ พระคชภูฐาน หมายถึงพระองค์ชาติมีวรรณะเหมือนทองคำที่เร้นอยู่ในฝักเหมือนฝักดอกปทุม (ม.ม.อ. ๒/๓๘๕/๒๖๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริว่า “ลักษณะ ๓๒ ประการของเรา
อุตตรมาณพนี้เห็นโดยมากเว้นอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) คุษฐานอันเร้นอยู่ในฝัก
(๒) ชิวหาใหญ่ จึงยังมีความเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ และไม่เลื่อมใส
ลักษณะมหาบุรุษทั้ง ๒ ประการนี้”

จากนั้นพระผู้มีพระภาคจึงทรงบันดาลอิทธิทธิสังขาร^๑ให้อุตตรมาณพได้เห็น
พระคุษฐานอันเร้นอยู่ในฝัก และทรงแลบพระชิวหาสอดเข้าไปในช่องพระกรรณ
ทั้ง ๒ ข้างกลับไปกลับมา ทรงสอดเข้าไปในช่องพระนาสิกทั้ง ๒ ข้างกลับไปกลับมา
ทรงแผ่พระชิวหาปิดท้วงมณฑลพระนลาฏ

เวลานั้น อุตตรมาณพได้มีความคิดว่า “พระสมณโคดมทรงประกอบด้วยลักษณะ
มหาบุรุษ ๓๒ ประการ ทางที่ดี เราพึงติดตามพระสมณโคดมดูพระอิริยาบถของ
พระองค์ต่อไป” จากนั้นอุตตรมาณพได้ติดตามพระผู้มีพระภาคตลอด ๗ เดือน
ดูพระฉายา(เงา)ติดตามพระองค์ไปฉะนั้น

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

[๓๘๖] ครั้งนั้น เมื่อล่วงไป ๗ เดือน อุตตรมาณพได้หลีกจาริกไปทางกรุง
มถิลา ในแคว้นวิเทหะ เมื่อเที่ยวจาริกไปตามลำดับ ได้เข้าไปหาพรหมายพราหมณ์
ถึงที่อยู่ในกรุงมถิลากราบแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พรหมายพราหมณ์ถามอุตตรมาณพ
ว่า “พ่ออุตตระ กิตติศัพท์ของท่านพระโคดมที่ขจรไป เป็นเช่นนั้นจริง ไม่เป็นอย่าง
อื่นเลยหรือ ท่านพระโคดมทรงเป็นเช่นนั้นจริง ไม่เป็นอย่างอื่นเลยหรือ”

อุตตรมาณพตอบว่า “ท่านขอรับ กิตติศัพท์ของท่านพระโคดมที่ขจรไปเป็นเช่น
นั้นจริง ไม่เป็นอย่างอื่นเลย ท่านพระโคดมทรงเป็นเช่นนั้นจริง ไม่เป็นอย่างอื่นเลย
ทั้งยังทรงประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ^๒

เชิงอรรถ :

^๑ อิทธิทธิสังขาร หมายถึงการแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง เช่น คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดง
เป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝ่ากำแพง และภูเขาเหมือนไปในที่ว่าง ... ใช้อ่านาจ
ทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้ ดู ที.ล. (แปล) ๙/๒๓๘/๗๙

^๒ ดูเทียบ ที.ม. (แปล) ๑๐/๓๓-๓๕/๑๕-๒๐, ที.ป. ๑๑/๑๙๙-๒๐๐/๑๒๓-๒๒๕

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

คือ ท่านพระโคตม

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ข้อที่ท่านพระโคตมมีฝ่าพระบาทราบเสมอกันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒. พื้นฝ่าพระบาททั้งสองของท่านพระโคตมนี้ มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ซี่ มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง ข้อที่พื้นฝ่าพระบาททั้งสองของท่านพระโคตมนี้ มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ซี่ มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่างนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๓. มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป ข้อที่ท่านพระโคตมมีสันพระบาทยื่นยาวออกไปนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๔. มีพระองค์สีขาว ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระองค์สีขาวนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๕. มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่มนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๖. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นข้อที่พระองค์ลัดกันเป็นรูปดาข้าย ข้อที่ท่านพระโคตมมีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองค์ลัดกันเป็นรูปดาข้ายนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๗. มีข้อพระบาทสูง ข้อที่ท่านพระโคตมมีข้อพระบาทสูงนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๘. มีพระขงฆ์เรียวดจแข็งเนื้อทราย ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระขงฆ์เรียวดจแข็งเนื้อทรายนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๙. เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระขานด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้ ข้อที่ท่านพระโคตมเมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบถึงพระขานด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

๑๐. มีพระคุษฐานอันเร้นอยู่ในฝัก ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระคุษฐานอันเร้นอยู่ในฝักนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๑. มีพระจวีสีทอง มีพระจวีเปล่งปลั่งดจทองคำ ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระจวีสีทอง มีพระจวีเปล่งปลั่งดจทองคำนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๒. มีพระจวีละเอียดจนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้ ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระจวีละเอียดจนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๓. มีพระโลมชาติเดี่ยว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระโลมชาติเดี่ยว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดี่ยวนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๔. มีพระโลมชาติปลายอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดังกฤษณสีครามเข้มดงดอกอัญชัน ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระโลมชาติปลายอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดังกฤษณสีครามเข้มดงดอกอัญชันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๕. มีพระวรกายตั้งตรงดจกายพรหม ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระวรกายตั้งตรงดจกายพรหมนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๖. มีพระมังสะในที ๗ แห่ง^๑ เต็มบริบูรณ ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระมังสะในที ๗ แห่งเต็มบริบูรณนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๗. มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณดจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณดจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ที่ ๗ แห่ง ในที่นี้ คือ หลังพระหัตถ์ทั้ง ๒ ข้าง หลังพระบาททั้ง ๒ ข้าง และลำพระศอ (ที.ม.อ. ๒/๓๕/๔๓, ม.ม.อ. ๒/๓๘๖/๒๗๓)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

๑๘. มีร่องพระปฤษฏางค์เต็มเสมอกัน ข้อที่ท่านพระโคตมมีร่องพระ
ปฤษฏางค์เต็มเสมอกันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๑๙. มีพระวรกายเป็นปริมณฑลจุดปริมณฑลของต้นไทร พระวรกายสูง
เท่ากับ ๑ วาของพระองค์ ๑ วาของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระวรกาย
ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระวรกายเป็นปริมณฑลจุดปริมณฑลของต้นไทร
พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วาของพระองค์ ๑ วาของพระองค์เท่ากับ
ส่วนสูงพระวรกายนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๐. มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด ข้อที่ท่านพระโคตมมีลำพระศอกกลม
เท่ากันตลอดนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๑. มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี ข้อที่ท่านพระโคตมมีเส้น
ประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดีนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหา-
บุรุษนั้น
๒๒. มีพระหนุดจางราชสีห์ ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระหนุดจางราชสีห์นี้
เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระทนต์ ๔๐ ซี่นี้ เป็นลักษณะ
มหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระทนต์เรียบเสมอ
กันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่างกัน ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระทนต์ไม่ห่างกันนี้
เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๖. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระเขี้ยวแก้วขาวงามนี้
เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น
๒๗. มีพระชีวหาใหญ่ยาว ข้อที่ท่านพระโคตมมีพระชีวหาใหญ่ยาวนี้ เป็น
ลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

๒๘. มีพระสรเสียดจเสียดพรหม ตรัสดจเสียดร้งของนการเวก ข้อที่
ท่านพระโคดมมีพระสรเสียดจเสียดพรหม ตรัสดจเสียดร้งของนการ
เวกนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น

๒๙. มีพระเนตรดำสนิท ข้อที่ท่านพระโคดมมีพระเนตรดำสนิทนี้ เป็น
ลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น

๓๐. มีดวงพระเนตรแจ่มใสดจตาลุกโคเพ็งตลอด ข้อที่ท่านพระโคดมมี
ดวงพระเนตรแจ่มใสดจตาลุกโคเพ็งตลอดนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษ
ของมหาบุรุษนั้น

๓๑. มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนปยุนน ข้อที่ท่าน
พระโคดมมีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนปยุนนนี้
เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษนั้น

๓๒. มีพระเศียรดจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ ข้อที่ท่านพระโคดมมี
พระเศียรดจประดับด้วยกรอบพระพักตร์นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษ
ของมหาบุรุษนั้น

ท่านผู้เจริญ ท่านพระโคดมพระองค์นั้นทรงประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ

๓๒ ประการนี้แล

[๓๘๗] ท่านพระโคดมพระองค์นั้น

เมื่อจะทรงดำเนิน ทรงก้าวพระบาทเบื้องขวาก่อน ไม่ก้าวพระบาทขวานัก
ไม่ก้าวพระบาทสันนั้ก ไม่ทรงดำเนินเร็วนัก ไม่ทรงดำเนินช้านัก ขณะทรงดำเนิน
พระชานุกับพระชานูไม่เสียดสีกัน ข้อพระบาทกับข้อพระบาทไม่กระทบกัน ไม่ทรงยก
พระอุรสูง ไม่ทรงทอดพระอุรไปข้างหลัง ไม่ทรงกระแทกพระอุร ไม่ทรงสายพระอุร

เมื่อทรงดำเนินพระวรกายส่วนบนไหว ทรงดำเนินไม่ใช้กำลังมาก เมื่อทอดพระเนตร
ทรงเหลียวดูไปทั้งพระวรกาย ไม่ทรงแหงนดู ไม่ทรงก้มดู ขณะทรงดำเนิน ไม่สาย
พระเนตร ทรงทอดพระเนตรประมาณชั่วแอก ยิ่งกว่านั้นพระองค์ทรงมีพระญาณทัสสนะ
ไม่มีอะไรขวางกั้นได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

เมื่อเสด็จเข้าสู่ละแวกบ้าน ไม่ทรงยึดพระวรกาย ไม่ทรงย่อพระวรกาย ไม่ทรง
ห่อพระวรกาย ไม่ทรงส่ายพระวรกาย เสด็จเข้าประทับนั่งบนพุทธอาสน์ ไม่ไกลนั้ก
ไม่ไกลนั้ก ไม่ประทับนั่งท้าวพระหัตถ์บนพุทธอาสน์ ไม่ทรงพึงพระวรกายที่พุทธอาสน์

เมื่อประทับนั่งในละแวกบ้าน ไม่ทรงค่นองพระหัตถ์ ไม่ทรงค่นองพระบาท
ไม่ประทับนั่งชันพระชานู ไม่ประทับนั่งชันพระบาท ไม่ประทับนั่งเอาฝ่าพระหัตถ์
ยันพระหนุ(เท้าคาง) เมื่อประทับนั่งในละแวกบ้าน ไม่ทรงครั้นคร้าม ไม่ทรงหวั่นไหว
ไม่ทรงขลาด ไม่ทรงสะดุ้ง ทรงปราศจากโลมชาติชูชัน ทรงพอพระทัยในวิเวก^๑

เมื่อทรงรับน้ำล้างบาตร ไม่ทรงชูบาตรขึ้นรับ ไม่ทรงลดบาตรลงรับ ไม่ทรง
ยื่นบาตรคอยรับ ไม่ทรงแกว่งบาตรคอยรับ ทรงรับน้ำล้างบาตรไม่น้อยนักไม่มากนัก
ไม่ทรงล้างบาตรดั่งขลก ๆ ไม่ทรงล้างบาตรด้วยวิธีหมุน ไม่ทรงวางบาตรที่พื้น
ทรงล้างบนพระหัตถ์

เมื่อทรงล้างพระหัตถ์ก็เป็นอันทรงล้างบาตร เมื่อทรงล้างบาตรก็เป็นอันทรง
ล้างพระหัตถ์ ทรงเทน้ำล้างบาตรไม่ไกลนั้ก ไม่ไกลนั้ก และทรงเทน้ำล้างบาตรไม่
น้ำกระเซ็น

เมื่อทรงรับข้าวสุกก็ไม่ทรงชูบาตรขึ้นรับ ไม่ทรงลดบาตรลงรับ ไม่ทรงยื่น
บาตรคอยรับ ไม่ทรงแกว่งบาตรคอยรับ ทรงรับข้าวสุกไม่น้อยนักไม่มากนัก ทรงรับ
กับข้าว เสวยพระกระยาหารพอประมาณกับข้าว ไม่ทรงทำกับข้าวให้เกินกว่าคำข้าว
ทรงเคี้ยวคำข้าวข้างในพระโอษฐ์สองสามครั้งแล้วทรงกลืน ข้าวยังไม่ละเอียด ไม่ทรง
กลืนลงไป ไม่มีข้าวเหลืออยู่ในพระโอษฐ์ จึงน้อมคำข้าวอีกคำหนึ่งเข้าไป ทรงมีปกติ
กำหนดรสอาหารแล้วเสวยอาหาร แต่ไม่ทรงติดในรส

ท่านพระโคตมพระองค์นั้นเสวยพระกระยาหารประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

๑. ไม่เสวยเพื่อเล่น
๒. ไม่เสวยเพื่อมัวเมา
๓. ไม่เสวยเพื่อประดับ

เชิงอรรถ :

^๑ วิเวก ในที่นี้หมายถึงพระนิพพาน (ม.ม.อ. ๒/๓๘๗/๒๘๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๗๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

๔. ไม่เสวยเพื่อตกแต่ง
๕. เสวยเพื่อดำรงพระวรกายนี้ไว้
๖. เสวยเพื่อยังพระชนม์ให้เป็นไปได้
๗. เสวยเพื่อป้องกันความลำบาก
๘. เสวยเพื่อทรงอนุเคราะห์พรหมจรรย์

ด้วยทรงพระดำริว่า 'เพียงเท่านั้นก็จักกำจัดเวทนาเก่า จักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ร่างกายของเราจักดำเนินไปสะดวก ไม่มีโทษ และอยู่สำราญ' ท่านพระโคดมพระองค์นั้น เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว เมื่อจะทรงรับน้ำล้างบาตรไม่ทรงชูบาตรขึ้นรับ ไม่ทรงลดบาตรลงรับ ไม่ทรงยื่นบาตรคอยรับ ไม่ทรงแกว่งบาตรรับ ทรงรับน้ำล้างบาตร ไม่น้อยนัก ไม่มากนัก ไม่ทรงล้างบาตรดังขลุ่ย ๆ ไม่ทรงล้างบาตรด้วยวิธีหมุน ไม่ทรงวางบาตรที่พื้น ทรงล้างบนพระหัตถ์ เมื่อทรงล้างพระหัตถ์ก็เป็นอันทรงล้างบาตร เมื่อทรงล้างบาตรก็เป็นอันทรงล้างพระหัตถ์ ทรงเทน้ำล้างบาตรไม่ไกลนิก ไม่ไกลนิก ทรงเทน้ำล้างบาตรไม่ให้น้ำกระเซ็น เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ไม่ทรงวางบาตรที่พื้น ทรงวางไว้ในที่ไม่ไกลนิก ไม่ไกลนิก จะไม่ทรงต้องการบาตรก็หาไม่ได้ จะตามรักษาบาตรตลอดก็หาไม่ได้ เสวยเสร็จแล้ว ประทับนั่งเฉยอยู่ครู่หนึ่ง แต่ไม่ทรงปล่อยเวลาอนุโมทนาให้ล่วงไป เสวยเสร็จแล้วก็ทรงอนุโมทนา ไม่ทรงติเตียนภักตรนั้น ไม่ทรงมุ่งหวังภักตรอื่น ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่ล้าช้า ปล่อยขโมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว

พระองค์เสด็จลุกจากพุทธอาสน์เสด็จไป ก็ไม่เสด็จเร็วนัก ไม่เสด็จช้านัก ไม่ผลุนผลันเสด็จไป ไม่ทรงจิวรสูงเกินไป ไม่ทรงจิวรต่ำเกินไป ไม่ทรงจิวรแน่นติดพระวรกายเกินไป และไม่ทรงจิวรหลุดลุ่ยจากพระวรกาย ทรงจิวรไม่ให้ลมพัดแหวกได้ ทั้งฝืนละอองไม่ติดพระวรกาย เสด็จถึงพระอารามแล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่บุลาตไว้ จึงทรงล้างพระบาท ไม่ทรงใส่พระหทัยเพื่อประดับตกแต่งพระบาทอยู่ ทรงล้างพระบาทแล้วประทับนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งพระวรกายตรง ดำรงพระสติไว้เบื้องพระพักตร์ ไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนพระองค์ ไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

ทั้งสองฝ่าย ประทับนั่งทรงดำริแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่พระองค์ สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่โลกทั้งปวงเท่านั้น ประทับอยู่ในอาราม ก็ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยกย่องบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท โดยที่แท้ ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลวกล้ำ ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว

ท่านพระโคตมพระองค์นั้นทรงมีพระสุรเสียงกึกก้องเปล่งออกจากพระโอษฐ์ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

๑. นุ่มนวล	๒. ฟังชัดเจน
๓. ไพเราะ	๔. ฟังง่าย
๕. กลมกล่อม	๖. ไม่พรั
๗. ลุ่มลึก	๘. มีกังวาน

พระสุรเสียงที่พระองค์ทรงสอนบริษัทให้เข้าใจมิได้ก็ออกไปนอกบริษัทนั้น ขนทั้งหลายที่ท่านพระโคตมทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลวกล้ำ ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว จึงลุกจากที่นั่งจากไปยังเหยี่ยวดูโดยไม่อยากจากไป ต่างรำพึงว่า `เราไต่เห็นท่านพระโคตมพระองค์นั้นทรงดำเนิน ประทับยืน เสด็จเข้าละแวกบ้าน ประทับนั่งหนึ่งในละแวกบ้าน กำลังเสวยพระกระยาหารในละแวกบ้าน เสวยเสร็จแล้วก็ประทับนั่งนิ่ง เสวยเสร็จแล้ว ทรงอนุโมทนา เสด็จกลับมายังพระอาราม เสด็จมาถึงพระอารามแล้วประทับนั่งอยู่ ประทับอยู่ในพระอารามแล้ว ทรงแสดงธรรมในบริษัท ท่านพระโคตมพระองค์นั้น ทรงพระคุณเช่นนี้ ๆ และทรงพระคุณยิ่งกว่าที่กล่าวแล้วนั้น”

[๓๘๘] เมื่ออุตตรมาณพกล่าวอย่างนี้แล้ว พรหมายพราหมณโลกจากที่นั่ง ห่มผ้าเจวียงบา ประนมมือไปทางทิศที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ แล้วเปล่งอุทาน ขึ้น ๓ ครั้งว่า

“ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

แล้วคิดว่า “ทำอย่างไรหนอ เราจึงจะได้พบท่านพระโคตมพระองค์นั้นสักครั้งหนึ่ง ทำอย่างไร เราจึงจะได้สนทนาปราศรัย(กับท่านพระโคตม) บ้าง”

[๓๘๙] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเมื่อเสด็จจาริกไปในแคว้นวิเทหะโดยลำดับ เสด็จถึงกรุงมถิลยา ได้ทราบว่ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สวนมะม่วง ของพระเจ้ามชเทวะ เขตกรุงมถิลยา พราหมณ์และคหบดีชาวกรุงมถิลยาได้สดับข่าวว่า

“ได้ยินว่า พระสมณโคตมเป็นศากยบุตร ทรงผนวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกไปในแคว้นวิเทหะพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เสด็จถึงกรุงมถิลยาแล้วประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของพระเจ้ามชเทวะ เขตกรุงมถิลยา ท่านพระโคตมพระองค์นั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้วทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้ เป็นความดีอย่างแท้จริง”

ครั้งนั้น พราหมณ์และคหบดีชาวกรุงมถิลยาพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ บางพวกถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและโคตรในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกก็นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่สมควร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

พรหมายพราหมณ์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

[๓๙๐] พรหมายพราหมณ์ได้สดับข่าวว่า “ได้ยินว่า พระสมณโคดม เป็นศากยบุตร ทรงผนวชจากศากยตระกูล เสด็จถึงกรุงมิถิลาแล้วประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของพระเจ้ามชเทวะ เขตกรุงมิถิลา” ครั้งนั้นแล พรหมายพราหมณ์ พร้อมด้วยมาณพเป็นอันมาก พวกเข้เข้าไปยังสวนมะม่วงของพระเจ้ามชเทวะ ลำดับนั้น ในที่ไม่ไกลจากสวนมะม่วงของพระเจ้ามชเทวะ พรหมายพราหมณ์ได้คิดว่า “การที่เราไม่นัดหมายให้ทรงทราบก่อนแล้วเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมไม่ควรแก่เราเลย”

ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์เรียกมาณพคนหนึ่งมาสั่งว่า “มาเถิด พ่อมาณพ พ่อจงเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมถึงที่ประทับ แล้วจงทูลถามพระสมณโคดมถึงพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ ตามคำของเราว่า ‘ข้าแต่ท่านพระโคดม พรหมายพราหมณ์ทูลถามท่านพระโคดม ถึงความมีพระสุขภาพ ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ’ และจงกราบทูลอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่ท่านพระโคดม พรหมายพราหมณ์เป็นคนชรา เป็นคนแก่ เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ จนมีอายุ ๑๒๐ ปี นับแต่เกิด จบไตรเพท พร้อมทั้งนิพนธ์ทศศาสตร์ เกฏศาสตร์ อักษรศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เข้าใจด้วยทและไวยากรณ์ ชำนาญโลกายตศาสตร์ และลักษณะมหาบุรุษ ข้าแต่ท่านพระโคดม พราหมณ์และคหบดีมีประมาณเท่าใด อยู่อาศัยในกรุงมิถิลา พรหมายพราหมณ์ปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าพราหมณ์ และคหบดีเหล่านั้น เพราะโภคะ มนตร์ อายุ และยศ ท่านปรารถนาที่จะเข้าเฝ้าท่านพระโคดม”

มาณพนั้นรับคำพรหมายพราหมณ์แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ สันทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พรหมายพราหมณ์ทูลถามท่านพระโคตมถึงพระสุภาพ
 ความมีพระโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ และ
 ฝากกราบทูลอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่ท่านพระโคตม พรหมายพราหมณ์เป็นคนชรา เป็น
 คนแก่ เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ จนมีอายุ ๑๒๐ ปี นับแต่เกิด
 จบไตรเพท พร้อมทั้งนิพนธ์ศาสตร์ เกฏศาสตร์ อักษรศาสตร์ และประวัติศาสตร์
 เข้าใจด้วยทและไวยากรณ์ ชำนาญโลกายตศาสตร์และลักษณะมหาบุรุษ ข้าแต่ท่าน
 พระโคตม พราหมณ์และคหบดีมีประมาณเท่าใด อยู่อาศัยในกรุงมิถิลา พรหมาย-
 พราหมณ์ปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าพราหมณ์และคหบดีเหล่านั้น เพราะโภคะ มนตร์
 อายุ และยศ ท่านปรารถนาจะเข้าเฝ้าท่านพระโคตม พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ พรหมายพราหมณ์ จงกำหนดเวลาที่สมควร
 ณ บัดนี้เถิด”

หลังจากนั้น มาณพนั้นจึงเข้าไปหาพรหมายพราหมณ์ถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวกับ
 พรหมายพราหมณ์ว่า “ท่านเป็นผู้ที่ท่านพระสมณโคตมทรงประทานโอกาสแล้ว จงไป
 ในเวลาที่เห็นสมควรเถิด”

พรหมายพราหมณ์ขออุพระชีวหาและพระคฺยหลฺหฺน

[๓๙๑] ครั้งนั้นแล พรหมายพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
 บริษัทนั้นได้เห็นพรหมายพราหมณ์มาแต่ไกล จึงรีบลุกขึ้นให้โอกาสตามสมควร
 แก่เขา เปรียบเหมือนลุกขึ้นให้โอกาสแก่ผู้มีชื่อเสียง มียศ ลำดับนั้น พรหมาย-
 พราหมณ์ได้กล่าวกับบริษัทนั้นว่า “อย่าเลย ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เชิญท่านทั้งหลาย
 นั่งบนอาสนะของตนเองเถิด เราจักนั่งใกล้ ๆ พระสมณโคตมนี้”

ครั้งนั้น พรหมายพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้สนทนา
 ปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้พิจารณา
 ดูลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการในพระวรกายของพระผู้มีพระภาค ได้เห็นโดยมาก

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) พระคฤหฐานอันเร้นอยู่ในฝัก (๒) พระชีวหาใหญ่
จึงยังเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในลักษณะมหาบุรุษอีก ๒ ประการ
ต่อจากนั้น พรหมายพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ด้วยคาถาว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ลักษณะมหาบุรุษ
ที่ข้าพระองค์ได้สดับมาว่ามี ๓๒ ประการ
แต่ยังไม่เห็นอยู่ ๒ ประการในพระวรกายของพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้สูงสุดกว่านรชน
พระคฤหฐานของพระองค์เร้นอยู่ในฝัก
ที่ผู้รู้กล่าวกันว่าคล้ายของนารีหรือ
พระชีวหาของพระองค์ได้รลักษณะหรือ
พระองค์มีพระชีวหาใหญ่หรือ
ข้าพระองค์จะพึงทราบความซอ้นนั้นได้อย่างไร
ขอพระองค์ทรงค่อย ๆ นำพระลักษณะนั้นออกมาเกิด
ขอได้โปรดกำจัดความสงสัยของข้าพระองค์ด้วยเถิด ท่านฤาษี
ถ้าพระองค์ทรงประทานโอกาส
ข้าพระองค์จะขอทูลถามปัญหา
ที่ข้าพระองค์ปรารถนาบางอย่าง
เพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน
และเพื่อความสุขในสัมปรายภพ”

[๓๙๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงดำริว่า “พรหมายพราหมณ์นี้เห็น
ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการของเราโดยมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) คฤหฐาน
อันเร้นอยู่ในฝัก (๒) ชิวหาใหญ่ จึงยังเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใส
ในลักษณะมหาบุรุษอีก ๒ ประการ”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงบันดาลอิทธิทธิสังขารให้พรหมายพราหมณ์
ได้เห็นพระคฤหฐานอันเร้นอยู่ในฝัก และทรงแลบพระชีวหา สอดเข้าไปในช่องพระกรณ
ทั้ง ๒ ข้างกลับไปกลับมา ทรงสอดเข้าไปในช่องพระนาสิกทั้ง ๒ ข้างกลับไปกลับมา
ทรงแผ่พระชีวหาปิดท้วงมณฑลพระนลาฏ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับ
พรหมายพราหมณ์ด้วยพระคาถาว่า

“พราหมณ์ ลักษณะมหาบุรุษ
ที่ท่านได้สดับมาว่ามี ๓๒ ประการนั้น
มีอยู่ในกายของเราครบทุกอย่าง ท่านอย่าสงสัย
พราหมณ์ สิ่งที่เราควรรู้เราได้รู้ยิ่งแล้ว
สิ่งที่ควรเจริญเราได้เจริญแล้ว
และสิ่งที่ควรละเราก็ละได้แล้ว
เพราะเหตุนั้น เราจึงเป็นพุทธะ
ท่านได้รับโอกาสแล้ว จงถามปัญหาบางอย่าง
ที่ท่านปรารถนาเถิด
เพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน
และเพื่อความสุขในสัมปรายภพ”

[๓๙๓] ครั้งนั้นแล พรหมายพราหมณ์ได้คิดว่า “เราเป็นผู้ที่พระสมณโคดม
ประทานโอกาสแล้ว จะทูลถามถึงประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์ในสัมปรายภพ”
ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์ได้คิดว่า “เราฉลาดประโยชน์ในปัจจุบัน แม้นคนเหล่านี้
ก็ถามเราถึงประโยชน์ในปัจจุบัน ทางที่ดี เราควรทูลถามประโยชน์ในสัมปรายภพ
กับพระสมณโคดมเถิด”

ต่อจากนั้น พรหมายพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค ด้วยคาถาว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
บุคคลเป็นพราหมณ์ได้อย่างไร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

เป็นผู้จบเวท^๑ได้อย่างไร

เป็นผู้มีวิชา ๓^๒ได้อย่างไร

บัณฑิตเรียกบุคคลผู้มีความสวัสดีว่า อะไร

บุคคลเป็นพระอรหันต์^๓ได้อย่างไร

บุคคลมีคุณครบถ้วน^๔ได้อย่างไร

บุคคลเป็นมุนี^๕ได้อย่างไร

และบัณฑิตเรียกพระพุทธเจ้าว่า อะไร”

[๓๙๕] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบพราหมณ์ด้วยพระคาถาว่า

“ผู้ใดระลึกชาติก่อน ๆ ได้

เห็นสวรรค์และอบาย

บรรลถึงความสิ้นชาติ

ผู้นั้นชื่อว่า เป็นมุนีผู้รู้ยิ่งถึงที่สุด

มุนีนั้นย่อมรู้จักอันบริสุทธิ

อันพ้นจากราคะทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง

เป็นผู้ละชาติและมรณะได้แล้ว

ชื่อว่า มีคุณครบถ้วนแห่งพรหมจรรย์

ชื่อว่า ถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง

บัณฑิตเรียกพระพุทธเจ้าว่า ผู้คงที่”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พรหมายพราหมณ์ลุกขึ้นจากที่นั่ง ห่มผ้า
เจวียงป่า หมอบลงแทบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า จมพิศ
พระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยปาก นวดด้วยฝ่ามือทั้ง ๒ และประกาศชื่อ
ของตนว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นพราหมณ์ชื่อพรหมายุ ข้าแต่
พระโคตมผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นพราหมณ์ชื่อพรหมายุ”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๓๘๓ (พรหมายสูตร) หน้า ๔๗๑ ในเล่มนี้

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๐ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๐ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

ครั้งนั้นแล บริษัทหมุนั้นเกิดความอัศจรรย์ใจว่า “น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ท่านผู้เจริญ พระสมณะเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก พรหมายพราหมณ์นี้เป็นผู้มีชื่อเสียง มียศ ยังทำความเคารพยกย่องอย่างยิ่งเช่นนี้”

หลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพรหมายพราหมณ์ว่า “พอละพราหมณ์ เชิญท่านลุกขึ้นนั่งบนที่นั่งของตนเถิด เพราะจิตของท่านเสื่อมใสในเราแล้ว”

จากนั้น พรหมายพราหมณ์จึงลุกขึ้นนั่งบนที่นั่งของตน

ทรงแสดงอนุปฏิทิกกา

[๓๙๕] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสอนุปฏิทิกกา^๑แก่พรหมายพราหมณ์ คือ ทรงประกาศเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสวรรค์ เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม และอาณิสงส์ในการออกบวช เมื่อทรงทราบว่า พรหมายพราหมณ์มีจิตควรบรรลุธรรม สงบ อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศ สามุกังสิกเทศนา^๒ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ธรรมจักษอันไร้ธุลีคือกิเลส ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแก่พรหมายพราหมณ์บนที่นั่งนั้นเองว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา” เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาด ปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี

ลำดับนั้น พรหมายพราหมณ์เห็นธรรม บรรลุธรรม รู้ธรรม หยั่งลงสู่ธรรมหมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแจ่มล้า ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๖๙ (อุปลิวาสสูตร) หน้า ๖๕ ในเล่มนี้

^๒ สามุกังสิกเทศนา หมายถึงพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเอง โดยไม่มีผู้ทูลอาราธนาหรือทูลถาม (ที.สี.อ. ๑/๒๙๘/๒๕๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑. พรหมายสูตร

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตม ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดี จักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต อนึ่ง ขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้ด้วยเถิด”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดูษณภาพ

พรหมายพราหมณ์ทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป เมื่อลวงราตรีนั้นไป พรหมายพราหมณ์ได้เตรียมของควรเคี้ยวควรฉันประณีตไว้ในนิเวศน์ของตน แล้วใช้ให้คนไปกราบทูลภัตตาหารกับพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ภัตตาหารสำเร็จแล้ว”

ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของพรหมายพราหมณ์ แล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ แล้วพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ต่อมา พรหมายพราหมณ์ได้อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้ฉันหน้าด้วยของควรเคี้ยวควรฉันประณีตด้วยมือของตนตลอด ๗ วัน เมื่อลวง ๗ วันนั้นไป พระผู้มีพระภาคได้เสด็จจาริกไปในแคว้นวิเทหะ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปแล้วไม่นานนัก พรหมายพราหมณ์ก็ได้สิ้นชีวิตไป

ครั้งนั้น ภิกษุเป็นอันมากพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พรหมายพราหมณ์สิ้นชีวิตแล้ว คดีของเขาเป็นเช่นไร สัมปรายภพของเขาเป็นเช่นไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุทั้งหลาย พรหมายพราหมณ์เป็นบัณฑิต
ได้บรรลุธรรมและธรรมตามลำดับ^๑ ไม่เบียดเบียนเราให้ลำบากเพราะเหตุแห่งธรรมเลย
พรหมายพราหมณ์เป็นโอปปาติกะ^๒ เพราะโอรัมภาคีตสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป
จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต
ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

พรหมายสูตรที่ ๑ จบ

๒. เสลสูตร^๓

ว่าด้วยเสลพราหมณ์

[๓๙๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นอังคตตราปะ พร้อมกับภิกษุ-
สงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๑,๒๕๐ รูป เสด็จถึงนิคมของชาวอังคตตราปะชื่ออาปนนะ
ชฎิลชื่อเกณียะได้สดับข่าวว่า

“ได้ยินว่า พระสมณโคดมเป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล
เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นอังคตตราปะพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑,๒๕๐ รูป
เสด็จถึงอาปนนิคมโดยลำดับ ท่านพระโคดมพระองค์นั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไป
อย่างนี้ว่า `แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้

เชิงอรรถ :

- ^๑ ธรรม ในพระสูตรนี้หมายถึงอภิปุทธิธรรม ธรรมตามลำดับ ในพระสูตรนี้หมายถึงอริยมรรค ๓ (คือ
โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค) และสามัญญผล (ม.ม.อ. ๒/๓๙๕/๒๘๖)
- ^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๙ (อัฐกฏนาครสูตร) หน้า ๒๐ ในเล่มนี้
- ^๓ ดูเทียบ ข.ส. (แปล) ๒๕/๕๕๔-๕๗๙/๖๓๐-๖๔๑

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธานุเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค' พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วย พระองค์เองแล้ว ทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเมืองต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้ง อรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้ เป็นความดีอย่างแท้จริง”

เกณียชฎิลนิมนต์เสวยภัตตาหาร

หลังจากนั้น เกณียชฎิลเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนา ปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงทรงชี้แจงให้เกณียชฎิลเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ครั้นนั้น เกณียชฎิล ผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า “ขอท่านพระโคตมพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ โปรดรับภัตตาหารของ ข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

เมื่อเกณียชฎิลกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “เกณียะ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑,๒๕๐ รูป อนึ่ง ท่านก็ยังไม่อิ่มในพราหมณ์ทั้งหลายยิ่งนัก”

แม้ครั้งที่ ๒ เกณียชฎิลก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระโคตม ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑,๒๕๐ รูป ทั้งข้าพระองค์เป็นผู้ไม่อิ่มในพราหมณ์ทั้งหลายยิ่งนักก็จริง ถึงอย่างนั้น ขอท่านพระโคตมพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์โปรดรับ ภัตตาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสกับเกณียชฎิลว่า “เกณียะ ภิกษุสงฆ์ มีมากถึง ๑,๒๕๐ รูป อนึ่ง ท่านก็ยังเลื่อมใสในพราหมณ์ทั้งหลายยิ่งนัก”

แม้ครั้งที่ ๓ เกณียชฎิลก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระโคตม ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑,๒๕๐ รูป ทั้งข้าพระองค์เป็นผู้เลื่อมใสในพราหมณ์ ทั้งหลายยิ่งนักก็จริง ถึงอย่างนั้น ขอท่านพระโคตมพร้อมกับภิกษุสงฆ์โปรดรับ ภัตตาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ ครั้นนั้น เกณียชฎิลทราบอาการ ที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกจากที่นั่ง เข้าไปยังอาศรมของตนแล้ว เรียกมิตรสหาย ญาติสาโลหิตมาบอกว่่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอแจ้งให้ทราบว่า ข้าพเจ้านิมนต์พระสมณโคตม พร้อมกับภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารในวันพรุ่งนี้ ขอท่านทั้งหลายพึงทำความชวนชววยด้วยกำลังกายเพื่อข้าพเจ้าด้วยเถิด”

พวกมิตรสหายและญาติสาโลหิตรับคำเกณียชฎิลแล้ว บางพวกก่อเตา บางพวก ผ่าฟืน บางพวกล้างภาชนะ บางพวกตั้งหม้อน้ำ บางพวกป้อนาสนะ ส่วนเกณียชฎิล จัดแจงโรงปะรำด้วยตนเอง

พราหมณ์ชื่อเสละได้ฟังคำว่า พุทธะ

[๓๙๗] สมัยนั้น พราหมณ์ชื่อเสละอาศัยอยู่ในอาปถนิคม เป็นผู้จบ ไตรเพท พร้อมทั้งนิชฌันตศาสตร์ เกฏฐศาสตร์ อักษรศาสตร์และประวัติศาสตร์ เข้าใจตัวบทและไวยากรณ์ ชำนาญในโลกายตศาสตร์และลักษณะมหาบุรุษ ทั้งยังเป็นอาจารย์สอนมนตร์แก่มาณพจำนวน ๓๐๐ คนอีกด้วย สมัยนั้น เกณียชฎิลก็เป็น ผู้เลื่อมใสในเสลพราหมณ์ยิ่งนัก ขณะนั้น เสลพราหมณ์แวดล้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน เดินเที่ยวเล่นอยู่ ได้เข้าไปยังอาศรมของเกณียชฎิล ได้เห็นชนบางพวกกำลังก่อเตา บางพวกกำลังผ่าฟืน บางพวกกำลังล้างภาชนะ บางพวกกำลังตั้งหม้อน้ำ บางพวก กำลังป้อนาสนะ ส่วนเกณียชฎิลกำลังจัดแจงโรงปะรำด้วยตนเอง จึงได้ถามเกณียชฎิล ว่า “ท่านเกณียะ จักมีพิธีอวามงคหรือวิวามงค พิธีบูชามหาภัยจะปรากฏ แก่ท่าน หรือท่านได้ทูลเชิญพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธ ให้เสด็จมาเสวยพระ ภัตตาหารพร้อมกับขำราชบริพาร ในวันพรุ่งนี้หรือ”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

เกณียชฎิลตอบว่า “ข้าแต่ท่านเสละ ข้าพเจ้ามิได้มีพิธีอาวาหรงคหรือวิวาห-
มรงค และมีได้ทูลเชิญพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธเสด็จมาเสวยพระกระยาหาร
พร้อมกับข้าราชบริพาร ในวันพรุ่งนี้ แต่พิธีขามหายัญญได้ปรากฏแก่ข้าพเจ้า
เนื่องจากพระสมณโคดมผู้เป็นศากยบุตร ผู้เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูลเสด็จ
จาริกไปในแคว้นอังคตตราปะ พร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑,๒๕๐ รูป
เสด็จถึงอาปณนิคมแล้ว ท่านพระโคดมพระองค์นั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า
'แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ฯลฯ เป็นพระพุทธรเจ้า
เป็นพระผู้มีพระภาค' ข้าพเจ้าได้ทูลนิมนต์ท่านพระโคดมพระองค์นั้น พร้อมด้วยภิกษุ-
สงฆ์มาฉันภัตตาหารในวันพรุ่งนี้”

เสลพราหมณ์ ถามว่า “ท่านเกณียะ ท่านกล่าวคำว่า ‘พุทธร’ หรือ”

เกณียชฎิล ตอบว่า “ท่านเสละ ใช่ ข้าพเจ้ากล่าวคำว่า ‘พุทธร’”

เสลพราหมณ์ ถามย้ำอีกว่า “ท่านเกณียะ ท่านกล่าวคำว่า ‘พุทธร’ หรือ”

เกณียชฎิล ตอบว่า “ท่านเสละ ใช่ ข้าพเจ้ากล่าวคำว่า ‘พุทธร’”

[๓๙๘] ครั้งนั้น เสลพราหมณ์ได้คิดว่า “แม่แต่เสียงประกาศว่าพุทธรนี้แล
ก็หาได้ยากในโลก พระมหาบุรุษผู้ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการที่
ปรากฏในมนตร์ของเรา ย่อมมีคติเป็น ๒ อย่าง ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

๑. ถ้าทรงอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์
โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต
ทรงได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ
คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว
(๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า
๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรภษัตริย์
สามารถย้ายราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา
หรือศีลตรา ทรงครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต
๒. ถ้าเสด็จออกจากพระราชวังไปผนวชเป็นบรรพชิตจะได้เป็นพระอรหันต์-
สัมมาสัมพุทธรเจ้า ผู้ไม่มีกิเลสในโลก”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

เสลพราหมณ์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

เสลพราหมณ์ถามว่า “ท่านเกณียะ บัดนี้ ท่านพระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ประทับอยู่ที่ไหน”

เมื่อเสลพราหมณ์ถามอย่างนี้แล้ว เกณียชฎิลได้ยกแขนขวาชี้บอกเสลพราหมณ์ว่า “ท่านเสละ ท่านจงเดินไปทางบริเวณทิวไม้สีเขียวนั้นเถิด”

หลังจากนั้น เสลพราหมณ์พร้อมด้วยมาณพ ๓๐๐ คน ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พลองเรียกมาณพเหล่านั้นมาเตือนว่า “ท่านทั้งหลาย จงอย่าส่งเสียงดัง ค่อย ๆ เดินตามกันไปให้เป็นระเบียบ เพราะท่านผู้เจริญเหล่านั้นชอบอยู่ตามลำพัง ดุจพญาราชสีห์ให้ยินดีได้ยาก อนึ่ง ขณะที่เรากำลังสนทนากับพระสมณโคตม ท่านจงอย่าพูดสอดแทรกขึ้น รอให้เราสนทนาจบเสียก่อน”

ลำดับนั้น เสลพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้พิจารณาดูลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการในพระวรกายของพระผู้มีพระภาค

เสลพราหมณ์ได้เห็นลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการในพระวรกายของพระผู้มีพระภาคโดยมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) พระคุดหลานอันเร้นอยู่ในฝัก (๒) พระชิวหาใหญ่ จึงยังเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในลักษณะมหาบุรุษทั้ง ๒ ประการ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า “เสลพราหมณ์นี้เห็นลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการของเราโดยมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) คุดหลาน อันเร้นอยู่ในฝัก (๒) ชิวหาใหญ่ จึงยังเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในลักษณะมหาบุรุษอีก ๒ ประการ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงบันดาลอิทธาภิสังขาร^๑ ให้เสลพราหมณ์ได้เห็นพระคุดหลานอันเร้นอยู่ในฝัก และทรงแลบพระชิวหาสอดเข้าไปในช่องพระกรรณทั้ง ๒ ข้างกลับไปกลับมา สอดเข้าช่องพระนาสิกทั้ง ๒ ข้างกลับไปกลับมา ทรงแผ่พระชิวหาปิดทวารมณฑลพระนลาฏ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๓๔๘ (อังคัลลิมลสูตร) หน้า ๔๒๓ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๔๙๔ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

เสลพราหมณ์กับศิษย์กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท

ครั้งนั้น เสลพราหมณ์ได้คิดว่า "พระสมณโคดมทรงประกอบด้วยลักษณะ มหาบุรุษ ๓๒ ประการบริบูรณ์ ไม่บกพร่อง แต่เรายังไม่ทราบว่าคุณพระองค์เป็น พระพุทธเจ้าจริงหรือไม่ เราได้สดับเรื่องนี้มาจากสำนักของพราหมณ์ทั้งหลายซึ่งเป็นคนชรา เป็นผู้ใหญ่ เป็นอาจารย์และปาจารย์ ผู้กล่าวกันว่า 'พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมแสดงพระองค์ให้ปรากฏในเมื่อบุคคลกล่าว ถึงคุณของพระองค์ ทางที่ดี เราควรชมเชยพระสมณโคดมเฉพาะพระพักตร์เป็นคาถา ที่เหมาะสม"

[๓๙๙] ลำดับนั้น เสลพราหมณ์จึงชมเชยพระผู้มีพระภาคเฉพาะพระพักตร์ ด้วยคาถาที่เหมาะสมว่า

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์เสด็จอุบัติมาดีแล้ว

มีพระวิริยภาพ มีพระวรกายสมบูรณ์

มีพระรัศมีเรืองงาม เป็นผู้นำทัศนียังนิก

มีพระฉวีวรรณเปล่งปลั่งดั่งทอง

มีพระเขี้ยวแก้วขาวสะอาด

เพราะพระลักษณะมหาบุรุษ

ที่มีปรากฏแก่มหาบุรุษนั้น

ย่อมมีปรากฏในพระวรกายของพระองค์อย่างครบถ้วน

พระองค์มีพระเนตรแจ่มใส มีพระพักตร์ผุดผ่อง

มีพระวรกายสูงใหญ่ตรง

มีพระเดช ทรงรุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางหมู่สมณะ

เหมือนดวงอาทิตย์รุ่งเรืองอยู่

พระองค์เป็นภิกษุ มีคุณสมบัติดังงามน่าชม

มีพระฉวีวรรณผุดผ่องดั่งทอง

พระองค์มีพระวรณะสูงส่งถึงเพียงนี้

จะเป็นสมณะไปทำไม

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

พระองค์ควรเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
 ที่องอาจในหมู่พลรบ ทรงปราบปรามไพรีชนะ
 ทรงเป็นใหญ่ในภาคพื้นชมพูทวีป
 ซึ่งมีสมุทรสาครทั้งสี่เป็นขอบเขต
 ข้าแต่พระโคตม ขอเชิญพระองค์ขึ้นครองราชย์
 เป็นพระเจ้าจักรพรรดิจอมมนุษย์ตามพระราชประเพณี
 ที่กษัตริราชโดยพระชาติได้เสวยราชย์
 มีหมู่เสวกามาตย์เสด็จตามพระองค์เถิด”

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาว่า)

“เสลพราหมณ์ เราเป็นพระราชาอยู่แล้ว
 คือเป็นพระธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม
 ยังธรรมจักรที่ไม่มีใคร ๆ หมุนไปได้ ให้หมุนไปได้”

(เสลพราหมณ์กราบทูลว่า)

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พระองค์ทรงปฏิญาณว่า
 เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม
 ทั้งยังตรัสยืนยันว่ายังธรรมจักรให้เป็นไป

ใครหนอเป็นเสนาบดีของพระองค์ผู้เจริญ
 เป็นสาวกผู้ประพฤติตามเบื้องพระยุคลบาทของพระองค์ผู้เป็นศาสดา
 ใครจะช่วยประกาศธรรมจักรที่พระองค์ทรงให้เป็นไปแล้วนี้ได้”

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาว่า)

“เสลพราหมณ์ สารีบุตรผู้เกิดตามตถาคต
 จะช่วยประกาศธรรมจักรที่ยอดเยี่ยม
 ซึ่งเราให้เป็นไปไว้วแล้ว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

พราหมณ์ เราได้รู้ยิ่งธรรมที่ควรรู้อยิ่ง^๑
 ได้เจริญธรรมที่ควรให้เจริญ^๒
 ได้ละธรรมที่ควรละ^๓ได้แล้ว
 เพราะฉะนั้น เราจึงเป็นพระพุทธเจ้า
 พราหมณ์ ท่านจงขจัดความสงสัยในตัวเราเสีย
 จงน้อมใจเชื่อเราเสียเถิด
 การได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเนื่อง ๆ
 เป็นโอกาสที่หาได้ยาก
 ผู้จะปรากฏเนื่อง ๆ ในโลก
 ย่อมเป็นการหาได้ยาก
 พราหมณ์ เรานั้นเป็นพระพุทธเจ้า
 เป็นหมอผ่าตัดลูกศรคือกิเลสชั้นเยี่ยม
 เราเป็นผู้ประเสริฐสุด ไม่มีผู้เปรียบเทียบ
 ย้ายีมารและเสนามารได้
 ควบคุมอมิตรทั้งหมด^๔ไว้ในอำนาจ
 ไม่มีภัยจากที่ไหน เบิกบานอยู่”

เชิงอรรถ :

- ^๑ ธรรมที่ควรรู้อยิ่ง ในที่นี้หมายถึงวิชาและวิมุตติ (ม.ม.อ. ๒/๓๙๙/๒๙๐)
^๒ ธรรมที่ควรให้เจริญ ในที่นี้หมายถึงมรรคสัง (ม.ม.อ. ๒/๓๙๙/๒๙๐)
^๓ ธรรมที่ควรละ ในที่นี้หมายถึงสมุทยสัง (ม.ม.อ. ๒/๓๙๙/๒๙๐-๒๙๑)
^๔ อมิตรทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงมาร ๕ จำพวก คือ (๑) กิเลสมาร(มารคือกิเลส) (๒) ชันธมาร(มารคือเบญจขันธ์) (๓) อภิสังขารมาร(มารคืออภิสังขาร) (๔) เทวปุตตมาร(มารคือเทพบุตร) (๕) มัจจุมาร(มารคือความตาย) (ข.ส.อ. ๒/๕๖๗/๒๘๑)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

(เสลพราหมณ์กล่าวด้วยคาถาว่า)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอเชิญพระองค์
 จงทรงไคร่ครวญค่าของข้าพระองค์นี้
 เหมือนอย่างที่พระผู้มีพระภาค ผู้มีพระจักขุ
 เป็นหมอผ่าตัดลูกศรคือกิเลส
 เป็นมหาวิระตรีสไว้
 เหมือนพญาราชสีห์บนลือสีหนาทอยู่ในป่า
 ใครเห็นพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐสุด
 ไม่มีผู้เปรียบเทียบ
 ย้ายymarและเสนามารได้ จะไม่พึงเลื่อมใสเล่า
 ถึงคนผู้เกิดในตระกูลต่ำก็ยังเลื่อมใส
 ผู้ปรารถนา จะตามฉัน ก็เชิญมา
 หรือผู้ที่ไม่ปรารถนา ก็เชิญกลับไป
 ฉันจะบวชในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ผู้มีพระปัญญาประเสริฐนี้”

(มาณพเหล่านั้นกล่าวด้วยคาถาว่า)

“หากท่านอาจารย์ประทับใจคำสอน
 ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นนี้
 แม้เราทั้งหลายก็จะบวช
 ในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ผู้มีพระปัญญาประเสริฐ”

พราหมณ์ ๓๐๐ คนนี้พากันประนมมือ ทูลขอบรรพชาว่า
 “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลาย
 จะประพฤติพรหมจรรย์ ในสำนักของพระองค์”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยพระคาถาว่า)

“เสละ พรหมจรรย์เรากล่าวไว้แล้ว
ผู้บรรลุจะเห็นได้เอง ให้ผลไม่จำกัดกาล
ในศาสนาที่มีการบรรพชาไม่ไร้ผล
เมื่อคนที่ไม่ประมาท หมั่นศึกษาอยู่^๑”

เสลพราหมณ์พร้อมทั้งบริวารได้รับการบรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว

[๔๐๐] เมื่อล่วงราตรีนั้นไป เกณียชฎิลสั่งให้จัดของเคี้ยวของฉันอันประณีตไว้ในอาศรมของตน แล้วส่งคนไปกราบทูลกัถตถกาลว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว กัถตถาหารสำเร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จไปยังอาศรมของเกณียชฎิลและประทับบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จากนั้น เกณียชฎิลได้อังคาสภิกษุสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานให้อิมหนาสำราญด้วยของเคี้ยวของฉันอันประณีตด้วยตนเอง เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ทรงวางพระหัตถ์แล้ว เกณียชฎิลเสือนั่ง ณ ที่สมควร ที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า

พระพุทธเจ้าทรงทำอนุโมทนาแก่เกณียชฎิล

พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่เกณียชฎิลด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

“การบูชาไฟเป็นการบูชาอัญญอันประเสริฐ
ว่าด้วยเรื่องฉันท สาวิตรีฉันทเป็นฉันทอันดับแรก
พระราชเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลาย
สมุทรสาคกรเป็นศูนย์รวมแห่งแม่น้ำทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๘๑๘-๘๓๗/๔๗๖-๔๗๙

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๒. เสลสูตร

ดาวนักษัตรทั้งหลาย มีดวงจันทร์เด่นสกา

มวลความร้อนมีดวงอาทิตย์เป็นเจ้า

หมู่ชนผู้มุ่งแสวงบุญผู้มีพระสงฆ์เท่านั้น

เป็นทางเจริญแห่งบุญแท้จริงของผู้บูชา”

ครั้งพระผู้มีพระภาคทรงทำอนุโมทนาแก่ภิกษุชฎิลด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว
ก็เสด็จลุกจากพุทธอาสน์จากไป

ต่อมา ท่านพระเสลพร้อมด้วยภิกษุผู้เป็นบริวาร จากไปอยู่เพียงลำพัง ไม่ประมาณ
มีความเพียร อุทิศกายและใจ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็น
ที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ
ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันแน่แท้ รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบ
พรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”^๑

จึงเป็นอันว่า ท่านพระเสลพร้อมกับภิกษุผู้เป็นบริวารได้เป็นพระอรหันต์
จำนวนหนึ่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

ครั้งนั้น ท่านพระเสลพร้อมด้วยภิกษุผู้เป็นบริวารได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ห่มจีวรเฉวียงบ่า ประคองอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่
ได้กราบทูลด้วยคาถาว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้มีพระจักขุ

ข้าพระองค์ทั้งหลายถึงพระองค์เป็นสรณะครบ ๘ วันนับจากวันนี้

จึงเป็นอันว่าข้าพระองค์ทั้งหลายฝึกฝนตนสำเร็จ

ในศาสนาของพระองค์ใช้เวลา ๗ วันเท่านั้น

พระองค์ทรงเป็นพระสัมพัญญพุทธเจ้า เป็นพระศาสดา

เป็นพระ牟尼ผู้ครอบงำมารได้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๑๖ (กัณฑ์กรสูตร) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๐๐ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนสลายนสูตร

ทรงตัดอนุสัยกิเลสได้ ทรงข้ามห้วงน้ำใหญ่คือสงสารได้แล้ว

ยังทรงช่วยหมู่สัตว์นี้ให้ข้ามตามไปได้ด้วย

พระองค์ทรงล่วงพ้นอุปธิได้

ทำลายอาสวะได้แล้ว ไม่มีอุปาทาน

ละความหวาดกลัวภัยได้

เหมือนพญาราชสีห์ไม่กลัวต่อหมู่นี้อ”

ภิกษุ ๓๐๐ รูปนี้ ยืนประนมมืออยู่ กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงแก่ล้าแล้ว

ขอพระองค์โปรดเหยียดพระยุคลบาทออกเถิด

ขอเชิญท่านผู้ประเสริฐทั้งหลาย

ถวายอภิวัตพระบรมศาสดาเถิด” ดังนี้แล

เสลสูตรที่ ๒ จบ

๓. อัสนสลายนสูตร

ว่าด้วยอัสนสลายนมาณพ

[๕๐๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล พราหมณ์ผู้มาจากแคว้นต่าง ๆ ประมาณ
๕๐๐ คน พักอาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี ด้วยกรณีกิจบางอย่าง ครั้งนั้น พราหมณ์เหล่านั้น
ได้คิดว่า “พระสมณโคดมนี้ทรงบัญญัติความบริสุทธิ์ที่ทั่วไปแก่วรรณะ ๔ จำพวก
ใครหนอจะสามารถเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในค่านั้นได้”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนายนสูตร

สมัยนั้น มาณพชื้ออัสนายนนะ อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี ยังเป็นหนุ่ม โคนศีรชะ มีอายุ ๑๖ ปี นับแต่เกิดมา เป็นผู้จบไตรเพท พร้อมทั้งนิชัญฑศาสตร์ เกฏฐศาสตร์ อักษรศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เข้าใจด้วยบทและไวยากรณ์ ชำนาญในโลกายต-ศาสตร์และลักษณะมหานุรุษ^๑

ครั้งนั้น พราหมณ์เหล่านั้นคิดกันว่า “อัสนายนมาณพผู้นี้ อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี ยังเป็นหนุ่ม ฯลฯ ชำนาญโลกายตศาสตร์และลักษณะมหานุรุษ เขาจะสามารถเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในคำนั้นได้”

ลำดับนั้น พราหมณ์เหล่านั้นพากันเข้าไปหาอัสนายนมาณพถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า “พ่ออัสนายนนะ พระสมณโคดมนี้ ทรงบัญญัติความบริสุทธิ์ที่ทั่วไปแก่วรรณะ ๔ จำพวก พ่ออัสนายนนะ จงไปเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในคำนั้นเถิด”

เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว อัสนายนมาณพได้กล่าวกับพราหมณ์เหล่านั้นว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ทราบว่ พระสมณโคดมเป็นธรรมวาทีที่บุคคลจะพึงเจรจาโต้ตอบได้ยาก ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในคำนั้นได้”

แม้ครั้งที่ ๒ พราหมณ์เหล่านั้นก็ได้กล่าวกับอัสนายนมาณพว่า “พ่ออัสนายนนะ พระสมณโคดมนี้ ทรงบัญญัติความบริสุทธิ์ที่ทั่วไปแก่วรรณะ ๔ จำพวก พ่ออัสนายนนะ จงไปเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในคำนั้นเถิด พ่ออัสนายนนะได้ประพฤตวิธึบรรพชา^๒มาแล้ว”

แม้ครั้งที่ ๒ อัสนายนมาณพก็ได้กล่าวกับพราหมณ์เหล่านั้นว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ทราบว่ พระสมณโคดมเป็นธรรมวาที ที่บุคคลจะพึงเจรจาโต้ตอบได้ยาก ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในคำนั้นได้”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๗ ข้อ ๓๘๓ (พรมายสูตร) หน้า ๔๗๑ ในเล่มนี้

^๒ วิธึบรรพชา ในที่นี้หมายถึงมนตร์และอาจารย์ที่เป็นเหตุให้มาณพเรียนไตรเพทแล้วภายหลังจึงบรรพชา ประพฤติศึกษายุ (ม.ม.อ. ๒/๔๐๑/๒๙๓)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนสลายนสูตร

แม้ครั้งที่ ๓ พราหมณ์เหล่านั้นก็ได้กล่าวกับอัสนสลายนมาณพว่า “พ่ออัสนสลายนนะ พระสมณโคดมนี้ ทรงบัญญัติความบริสุทธิ์ที่ทั่วไปแก่วรรณะ ๔ จำพวก พ่ออัสนสลายนนะ จงเข้าไปเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในค่านั้นเถิด พ่ออัสนสลายนนะได้ประพฤติวิธี บรรพชามาแล้ว พ่ออัสนสลายนนะอย่ายอมแพ้เสียตั้งแต่ยังไม่รบเลย”

เมื่อพราหมณ์เหล่านั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว อัสนสลายนมาณพได้กล่าวกับพราหมณ์เหล่านั้นว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้ายอมไม่ได้แน่ ได้ทราบว่ พระสมณโคดม เป็นธรรมดาที่บุคคลจะพึงเจรจาโต้ตอบได้ยาก ข้าพเจ้าคงไม่สามารถจะเจรจาโต้ตอบกับพระสมณโคดมในค่านั้นได้ แต่ข้าพเจ้าจักไปตามคำของท่านทั้งหลาย”

เรื่องวรรณะ ๔ จำพวก^๑

[๕๐๒] ลำดับนั้น อัสนสลายนมาณพพร้อมด้วยคณะพราหมณ์หมู่ใหญ่ พาถิ่นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคดม พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว วรรณะที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพรหม เกิดจากพรหม เป็นผู้ที่พรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพรหม’ ในเรื่องนี้ท่านพระโคดมได้ตรัสไว้อย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัสนสลายนนะ นางพราหมณ์ของพราหมณ์ทั้งหลาย มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดบุตรบ้าง ให้บุตรดีมีนมบ้าง ปรากฏอยู่ พราหมณ์เหล่านั้นซึ่งเป็นผู้เกิดจากโยนิเหมือนกัน ยังจะกล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว วรรณะที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะ

เชิงอรรถ :

- ^๑ เรื่องวรรณะ ในที่นี้หมายถึงชนชั้นที่จัดแบ่งออกไปตามหลักศาสนาพราหมณ์เรียกว่า วรรณะ ๔ คือ (๑) กษัตริย์ (๒) พราหมณ์ (๓) แพศย์ (๔) ศูทร

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนสลายนสูตร

อื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอรสของพรหม เกิดจากพรหม เป็นผู้ที่พรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพรหม”

อัสนสลายนมาณพกราบทูลว่า “ท่านพระโคตมตรัสอย่างนี้ก็จริง แต่ในเรื่องนี้พราหมณ์ทั้งหลายก็ยังเข้าใจเรื่องนั้นอยู่อย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’”

[๔๐๓] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนสลายนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ท่านได้ฟังมาแล้วหรือว่า ‘ในแคว้นโยนก แคว้นกัมโปชะ และปัจฉิมดินชนบทอื่น ๆ มีวรรณะอยู่ ๒ จำพวกเท่านั้น คือ (๑) เจ้า (๒) ทาส เป็นเจ้าแล้วกลับเป็นทาส เป็นทาสแล้วกลับเป็นเจ้า’”

อัสนสลายนมาณพทูลตอบว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเคยฟังความข้อนั้นมาแล้วอย่างนี้ว่า ‘ในแคว้นโยนก แคว้นกัมโปชะ และปัจฉิมดินชนบทอื่น ๆ มีวรรณะอยู่ ๒ จำพวกเท่านั้น คือ (๑) เจ้า (๒) ทาส เป็นเจ้าแล้วกลับเป็นทาส เป็นทาสแล้วกลับเป็นเจ้า’”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนสลายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์ทั้งหลายผู้กล่าวแล้วอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรณะอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’”

อัสนสลายนมาณพทูลตอบว่า “ท่านพระโคตมตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้พราหมณ์ทั้งหลายก็เข้าใจเรื่องนั้นอยู่อย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรณะอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’”

[๔๐๔] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนสลายนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร กษัตริย์เท่านั้นหรือที่ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้ฟุ้งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิต

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนสลายนสูตร

พยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วจะพึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต
นรก^๑ ส่วนพราหมณ์ไม่เป็นอย่างนั้นหรือ

แพศย์เท่านั้นหรือ ฯลฯ

ศูทรเท่านั้นหรือที่เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ
พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิต
พยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วจะพึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต
นรก ส่วนพราหมณ์ไม่เป็นอย่างนั้นหรือ”

อัสนสลายนมาณฑลตอบว่า “ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม แมกษัตริย์ที่เป็นผู้
ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ
เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตาย
แล้วจะพึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก

แม้พราหมณ์ ฯลฯ

แม้แพศย์ ฯลฯ

แม้ศูทร ฯลฯ

ข้าแต่ท่านพระโคตม ความจริง แม่วรรณะ ๔ จำพวก ที่เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์
ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้เพ่งเล็ง
อยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วจะพึงไปเกิด
ในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ทั้งหมด”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนสลายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไร
เป็นความยินดีของพราหมณ์ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือ
พราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๑๕ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนสลายนสูตร

อัสนสลายนมาณพทูลตอบว่า “ท่านพระโคตม ตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายก็เข้าใจเรื่องนั้นอยู่อย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรณะอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’”

[๔๐๕] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนสลายนะ ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร พราหมณ์เท่านั้นหรือที่ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาหา เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วจะพึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กษัตริย์ไม่เป็นอย่างนั้นหรือ แพศย์ไม่เป็นอย่างนั้นหรือ ศูทรไม่เป็นอย่างนั้นหรือ”

อัสนสลายนมาณพทูลตอบว่า “ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม แม้กษัตริย์ที่ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาหา เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากสวรรคตแล้วจะพึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

แม้พราหมณ์ ฯลฯ

แม้แพศย์ ฯลฯ

แม้ศูทร ฯลฯ

ข้าแต่ท่านพระโคตม ความจริง แม้วรณะ ๔ จำพวก ที่เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาหา เป็นสัมมาทิฏฐิ หลังจากตายแล้วจะพึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ทั้งหมด”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนสลายนสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนสลายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นเลว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’”

อัสนสลายนมาณพทูลตอบว่า “ท่านพระโคตมตรัสอย่างนี้ก็จริง แต่ในเรื่องนี้พราหมณ์ทั้งหลายก็เข้าใจเรื่องนั้นอยู่อย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นเลว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’”

[๔๐๖] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนสลายนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ในประเทศนี้ พราหมณ์เท่านั้นหรือที่สามารถเจริญเมตตาคิด อันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ไม่สามารถหรือ”

อัสนสลายนมาณพทูลตอบว่า “ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม ในประเทศนี้แม้กษัตริย์ก็สามารถเจริญเมตตาคิด อันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน

แม้พราหมณ์ ฯลฯ

แม้แพศย์ ฯลฯ

แม้ศูทร ฯลฯ

ข้าแต่ท่านพระโคตม ความจริงในประเทศนี้ แม้วรรณะ ๔ จำพวก ก็สามารถเจริญเมตตาคิด อันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนได้ทั้งหมด”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนสลายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นเลว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’”

อัสนสลายนมาณพทูลตอบว่า “ท่านพระโคตมตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้พราหมณ์ทั้งหลายก็เข้าใจเรื่องนั้นอยู่อย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นเลว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนายนสูตร

[๕๐๗] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนายนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พราหมณ์เท่านั้นหรือที่สามารถถือเอาเครื่องสัตว์สำหรับอาบน้ำไปยังแม่น้ำแล้วลอยละอองธุลีได้ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ไม่สามารถหรือ”

อัสนายนมาณพทูลตอบว่า “ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม แม้กษัตริย์ก็ยอมสามารถถือเอาเครื่องสัตว์สำหรับอาบน้ำไปยังแม่น้ำแล้วลอยละอองธุลีได้

แม่พราหมณ์ ฯลฯ

แม่แพศย์ ฯลฯ

แม่ศูทร ฯลฯ

ข้าแต่ท่านพระโคตม ความจริงแม้วรรณะ ๔ จำพวก ก็ยอมสามารถถือเอาเครื่องสัตว์สำหรับอาบน้ำไปยังแม่น้ำแล้วลอยละอองธุลีได้ทั้งหมด”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรณะอื่นเลว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’

อัสนายนมาณพทูลตอบว่า “ท่านพระโคตมตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้พราหมณ์ทั้งหลายก็เข้าใจเรื่องนั้นอยู่อย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรณะอื่นเลว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’

[๕๐๘] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนายนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พระราชามหากษัตริย์ในโลกนี้ ผู้ได้รับมูรธาภิเษก^๑แล้ว จะพึงทรงเกณฑ์บุรุษผู้มีฐานะต่าง ๆ กัน ๑๐๐ คน ให้มาประชุมกันตรัสว่า ‘มาเกิดท่านทั้งหลาย ในจำนวนบุรุษเหล่านั้น บุรุษเหล่าใดเกิดจากตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ราชตระกูล บุรุษเหล่านั้นจงถือเอาไม้สัก ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือไม้ทับทิม

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๙ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๙ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๕๐๘ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนายนสูตร

มาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟลุกโพล่งขึ้น มาเถิดท่านทั้งหลาย ในจำนวนบุรุษเหล่านั้น บุรุษเหล่าใดเกิดจากตระกูลจัณฑาล ตระกูลพราน ตระกูลช่างจักสาน ตระกูลช่างรถ ตระกูลคนขนขยะ บุรุษเหล่านั้นจงถือเอาไม้รางสนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่งมาทำเป็นไม้สีไฟแล้วสีให้เป็นไฟลุกโพล่งขึ้น

อัสนายนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ไฟที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิดจากตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ราชตระกูล ถือเอาไม้สัก ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือไม้ทับทิม มาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟลุกโพล่งขึ้นเท่านั้นหรือ เป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และสามารถทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นให้สำเร็จได้ ส่วนไฟที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิดจากตระกูลจัณฑาล ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างจักสาน ตระกูลช่างรถ ตระกูลคนขนขยะ ถือเอาไม้รางสนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่ง มาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟลุกโพล่งขึ้นนั้น เป็นไฟไม่มีเปลว ไม่มีสี ไม่มีแสงสว่าง และไม่สามารถทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นให้สำเร็จได้กระนั้นหรือ”

อัสนายนมาณฑพทูลตอบว่า “ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม แม้ไฟที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิดจากตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ราชตระกูล ถือเอาไม้สัก ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือไม้ทับทิม มาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟลุกโพล่งขึ้นนั้น ก็เป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และสามารถทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นให้สำเร็จได้ แม้ไฟที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิดจากตระกูลจัณฑาล ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างจักสาน ตระกูลช่างรถ ตระกูลคนขนขยะ ถือเอาไม้รางสนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่ง มาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟลุกโพล่งขึ้นนั้น ก็เป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และสามารถทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟให้สำเร็จได้ ท่านพระโคตม ความจริงแม้ไฟทุกชนิดก็เป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และสามารถทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟให้สำเร็จได้ทั้งหมด”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนายนะ ในเรื่องนี้ อะไรเป็นกำลัง อะไรเป็นความยินดีของพราหมณ์ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว วรรณะที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำ พราหมณ์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสน์สลายนสูตร

เท่านั้นบริสุทธิ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ ไม่บริสุทธิ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส
เกิดจากโอรสของพรหม เกิดจากพรหม พรหมเป็นผู้สร้างขึ้น เป็นทายาทของ
พรหม”

อัสน์สลายนมาณพทูลตอบว่า “ท่านพระโคตมตรัสอย่างนั้นก็จริง แต่ในเรื่องนี้
พราหมณ์ทั้งหลายก็เข้าใจเรื่องนั้นอยู่อย่างนี้ว่า ‘วาระที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์
เท่านั้น วาระอื่นแล้ว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม”

[๔๐๙] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสน์สลายนะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่า
อย่างไร ชัตตียกุมารในโลกนี้ สำเร็จการอยู่ร่วมกับนางพราหมณี เพราะอาศัยการ
อยู่ร่วมเป็นสามีภรรยาของคนทั้งสองนั้น จึงเกิดบุตรขึ้น บุตรที่เกิดจากนาง
พราหมณีกับชัตตียกุมารนั้น ซึ่งเหมือนมารดาที่ดี เหมือนบิดาที่ดี ควรจะเรียกว่า
‘กษัตริย์หรือพราหมณ์”

อัสน์สลายนมาณพทูลตอบว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม บุตรที่เกิดจากนางพราหมณี
กับชัตตียกุมารนั้น ซึ่งเหมือนมารดาที่ดี เหมือนบิดาที่ดี ควรจะเรียกว่า ‘กษัตริย์
ก็ได้ พราหมณ์ก็ได้”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พราหมณกุมารในโลกนี้พึงสำเร็จการอยู่ร่วมกับ
นางกษัตริย์ เพราะอาศัยการอยู่ร่วมเป็นสามีภรรยาของคนทั้งสองนั้น บุตรจึง
เกิดขึ้น บุตรที่เกิดจากนางกษัตริย์กับพราหมณกุมารนั้น ซึ่งเหมือนมารดาที่ดี
เหมือนบิดาที่ดี ควรจะเรียกว่า ‘กษัตริย์หรือพราหมณ์”

“ข้าแต่ท่านพระโคตม บุตรผู้เกิดจากนางกษัตริย์กับพราหมณกุมารนั้น ซึ่งเหมือน
มารดาที่ดี เหมือนบิดาที่ดี ควรจะเรียกว่า ‘กษัตริย์ก็ได้ พราหมณ์ก็ได้”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ในโลกนี้เขาพึงผสมแม่ม้ากับพ่อลา เพราะ
อาศัยการผสมแม่ม้ากับพ่อลานั้นจึงเกิดลูกม้า(ล่อ)ขึ้น ลูกม้าที่เกิดจากแม่ม้ากับพ่อลา
ซึ่งเหมือนแม่ก็ดี เหมือนพ่อก็ดี ควรจะเรียกว่า ‘ม้าหรือลา”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนายนสูตร

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ลูกผสมนั้นย่อมเป็นมั่วอัสนธ ข้ำแต่ท่านพระโคตม เรื่องของสัตว์นี้ข้าพระองค์เห็นว่าต่างกัน (แต่ตามนัยต้น) สำหรับเรื่องของมนุษย์ เหล่าโน้น ข้าพระองค์เห็นว่าไม่ต่างกัน”

“ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร ในโลกนี้มีมาณพ ๒ คนเป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน คนหนึ่งเป็นคนศึกษาเล่าเรียน อาจารย์ได้แนะนำ คนหนึ่งไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน อาจารย์ไม่ได้แนะนำ พราหมณ์ทั้งหลายพึงเชื่อเชิญคนไหนใน ๒ คนนี้ให้บริโภคก่อน ในการเลี้ยงของผู้มีศรัทธาก็คือ ในการเลี้ยงเพื่อเป็นบรรณาการกัฏฐิ ในการเลี้ยงเพื่ออนุชาญกัฏฐิ ในการเลี้ยงเพื่อต้อนรับแขกกัฏฐิ”

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ใน ๒ คนนี้ พราหมณ์ทั้งหลายพึงเชิญมาณพผู้ศึกษาเล่าเรียน ผู้ที่อาจารย์ได้แนะนำให้บริโภคก่อน ในการเลี้ยงของผู้มีศรัทธากัฏฐิ ในการเลี้ยงเพื่อเป็นบรรณาการกัฏฐิ ในการเลี้ยงเพื่ออนุชาญกัฏฐิ ในการเลี้ยงเพื่อต้อนรับแขกกัฏฐิ ข้ำแต่ท่านพระโคตม ของที่ให้ในผู้ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน ผู้ที่อาจารย์ไม่ได้แนะนำ จักมีผลมากได้อย่างไรเล่า”

“อัสนายนนะ ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร ในโลกนี้มีมาณพ ๒ คนเป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน คนหนึ่งเป็นคนศึกษาเล่าเรียน อาจารย์ได้แนะนำ แต่เป็นคนมีศีล มีบาปธรรม คนหนึ่งไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน อาจารย์ไม่ได้แนะนำ แต่เป็นคนมีศีล มีกัลยาณธรรม พราหมณ์ทั้งหลายจะพึงเชื่อเชิญคนไหนใน ๒ คนนี้ให้บริโภคก่อน ในการเลี้ยงของผู้มีศรัทธากัฏฐิ ในการเลี้ยงเพื่อเป็นบรรณาการกัฏฐิ ในการเลี้ยงเพื่ออนุชาญกัฏฐิ ในการเลี้ยงเพื่อต้อนรับแขกกัฏฐิ”

อัสนายนมาณพกราบทูลว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ใน ๒ คนนี้ พราหมณ์ทั้งหลายพึงเชิญมาณพผู้ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน ผู้ที่อาจารย์ไม่ได้แนะนำ แต่เป็นคนมีศีล มีกัลยาณธรรมให้บริโภคก่อน ในการเลี้ยงของผู้มีศรัทธากัฏฐิ ในการเลี้ยง

เชิงอรรถ :

๑ ในการเลี้ยงของผู้มีศรัทธา ในที่นี้หมายถึงในการถวายภัตตรสำหรับญาติผู้ตาย (ม.ม.อ. ๒/๔๐๙/๒๙๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๑๑ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนายนสูตร

เพื่อเป็นบรรณาการก็ดี ในการเลี้ยงเพื่อบุชาญญก็ดี ในการเลี้ยงเพื่อต้อนรับแขกก็ดี
ข้าแต่ท่านพระโคตม ของที่ให้ในบุคคลผู้ทุศีล มีบาปกรรม จักมีผลมากได้อย่างไรเล่า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อัสนายนะ เมื่อก่อนท่านได้อ่างก่าเนิด อ่างก่าเนิด
แล้วก็อ่างเรื่องมนต์ อ่างเรื่องมนต์แล้วก็อ่างเรื่องตบะ อ่างเรื่องตบะแล้วก็มาพูด
เรื่อง ความบริสุทธิ์ที่ทั่วไปแก่วรรณะ ๔ จำพวก ซึ่งเราบัญญัติไว้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อัสนายนมาณพก็นั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก
ก้มหน้า ชบเซา หมดปฏิกฐาน

วรรณะ ๔ จำพวกในอดีต

[๔๑๐] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ายอัสนายนมาณพนั่งนิ่ง เก้อเขิน
คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมดปฏิกฐาน จึงได้ตรัสกับอัสนายนมาณพว่า

“อัสนายนะ เรื่องเคยมีมาแล้ว พราหมณ์ฤๅษี ๗ ตน มาประชุมกันที่กระท่อม
มุงบังด้วยใบไม้ในราวป่า เกิดมีทิฏฐิชั่วเห็นปานนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์
เท่านั้น วรรณะอื่นเลว ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’

อสิตเทวลฤๅษีได้สดับว่า ‘ได้ทราบว่าย พราหมณ์ฤๅษี ๗ ตนมาประชุมกันที่
กระท่อมมุงบังด้วยใบไม้ในราวป่า เกิดมีทิฏฐิชั่วเห็นปานนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐ
ที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น ฯลฯ เป็นทายาทของพรหม’

ลำดับนั้น อสิตเทวลฤๅษีโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้าสีแดงอ่อน สวมรองเท้า
๒ ชั้น ถือไม้เท้าเสียมทองไปปรากฏในบริเวณศาลาของพราหมณ์ฤๅษี ๗ ตน
ครั้งนั้นแล อสิตเทวลฤๅษีเมื่อเดินไปมาอยู่ในบริเวณศาลาของพราหมณ์ฤๅษีทั้ง ๗ ตน
ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เออ ท่านพราหมณ์ฤๅษีเหล่านี้ไปไหนกันหมด เออ ท่านพราหมณ์
ฤๅษีเหล่านี้ไปไหนกันหมด’

ลำดับนั้น พราหมณ์ฤๅษี ๗ ตน ได้คิดว่า ‘ใครหนอเนี่ย เดินไปมาเหมือนเด็ก
ชาวบ้าน ในบริเวณศาลาของพราหมณ์ฤๅษี ๗ ตน กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เออ ท่าน
พราหมณ์ฤๅษีเหล่านี้ไปไหนกันหมด เออ ท่านพราหมณ์ฤๅษีเหล่านี้ไปไหนกันหมด’
เอาละ เราทั้งหลายจักสาปแช่งมัน’

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสนายนสูตร

ลำดับนั้น พราหมณฤๅษี ๗ คน ก็พากันสาปแข่งอสิตเทวลฤๅษีว่า 'เป็นเถาเกิดคนถ้อย เป็นเถาเกิดคนถ้อย' พราหมณฤๅษี ๗ คน พากันสาปแข่งอสิตเทวลฤๅษี ด้วยประการใด ๆ อสิตเทวลฤๅษีกลับเป็นผู้มีรูปร่างงามกว่า เป็นผู้นำดูกว่า และเป็นผู้นำเลื่อมใสกว่า ด้วยประการนั้น ๆ

ครั้งนั้นแล พราหมณฤๅษี ๗ คน ได้คิดว่า 'ตบะของเราทั้งหลายเปล่าประโยชน์ พรหมจรรย์ของเราไม่มีผล ด้วยว่าเมื่อก่อนเราทั้งหลายสาปแข่งผู้ใดว่า 'เป็นเถาเกิดคนถ้อย เป็นเถาเกิดคนถ้อย' ผู้นั้นบางคนก็เป็นเถาเป็นจณ แต่ผู้ที่เราทั้งหลายยิงสาปแข่ง ด้วยประการใด ๆ เขากลับเป็นผู้มีรูปร่างยิ่งขึ้น เป็นผู้นำดูยิ่งขึ้น และเป็นผู้นำเลื่อมใสยิ่งขึ้น ด้วยประการนั้น ๆ'

อสิตเทวลฤๅษีกล่าวว่า 'ตบะของท่านผู้เจริญทั้งหลาย เปล่าประโยชน์ก็หามิได้ พรหมจรรย์ของท่านผู้เจริญทั้งหลายไม่มีผลก็หามิได้ เขิญท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงละความคิดประทุษร้ายในเราเสียเถิด'

พราหมณฤๅษี กล่าวว่า 'พวกเรายอมสละความคิดประทุษร้าย ท่านเป็นใครหนอ'

อสิตเทวลฤๅษี กล่าวว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลายได้ยินชื่ออสิตเทวลฤๅษีมาบ้างไหม'

พราหมณฤๅษี กล่าวว่า 'ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลายเคยได้ยินอยู่'

อสิตเทวลฤๅษี กล่าวว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เรายังไม่เคยอสิตเทวลฤๅษีตนนั้น'

อัสนายนนะ ลำดับนั้นแล พราหมณฤๅษี ๗ คน พากันเข้าไปหาอสิตเทวลฤๅษีเพื่อจะไหว้

[๕๑๑] อัสนายนนะ ครั้งนั้น อสิตเทวลฤๅษีได้กล่าวกับพราหมณฤๅษีทั้ง ๗ คนว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้สดับข่าวนี้มาว่า 'ได้ทราบว่พราหมณฤๅษี ๗ คนมาประชุมกันในกระท่อมมุงบังด้วยใบไม้ในราวป่า แล้วเกิดมีทิฏฐิชั่วเห็นปานนี้ว่า 'วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณเท่านั้น วรรณอื่นแล้ว วรรณะที่ขาวคือพราหมณเท่านั้น วรรณอื่นดำ พราหมณเท่านั้นบริสุทธี ผู้ที่มีใช้พราหมณไม่บริสุทธี พราหมณเท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอรสของพรหม เกิดจากพรหม พรหมเป็นผู้สร้างขึ้น เป็นทายาทของพรหม จริงหรือ'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๓. อัสน์สลายนสูตร

พราหมณ์ฤาษีทั้ง ๗ คน ตอบว่า 'จริง ท่านผู้เจริญ'

อสิตเทวลฤาษีถามว่า 'ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า 'มารดาบังเกิดเกล้าได้แต่งงานกับพราหมณ์เท่านั้น มิได้แต่งงานกับชายผู้มีใช้พราหมณ์เลย'

'ไม่รู้เลย ท่านผู้เจริญ'

'ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า 'มารดาของมารดาบังเกิดเกล้าตลอด ๗ ชั่วโคตร ชั่วยายของฝ่ายมารดา ได้แต่งงานกับพราหมณ์เท่านั้น มิได้แต่งงานกับชายผู้มีใช้พราหมณ์เลย'

'ไม่รู้เลย ท่านผู้เจริญ'

'ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า 'บิดาบังเกิดเกล้าได้แต่งงานกับนางพราหมณีเท่านั้น มิได้แต่งงานกับหญิงผู้มีใช้นางพราหมณีเลย'

'ไม่รู้เลย ท่านผู้เจริญ'

'ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า 'บิดาของบิดาบังเกิดเกล้าตลอด ๗ ชั่วโคตร ชั่วปู่ตาของฝ่ายบิดา ได้แต่งงานกับนางพราหมณีเท่านั้น มิได้แต่งงานกับหญิงผู้มีใช้นางพราหมณีเลย'

'ไม่รู้เลย ท่านผู้เจริญ'

'ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า การถือกำเนิดในครรภ์มิได้ด้วยอาการอย่างไร'

'ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายรู้ว่า 'การถือกำเนิดในครรภ์ย่อมมิได้ คือ

๑. มารดามิดาอยู่ร่วมกัน
๒. มารดามีระดู
๓. คันธัพพะ^๑ปรากฏ ฉันท

เพราะปัจเจก ๓ ประการนี้ ประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์ ย่อมมิได้ ฉันทัน'

เชิงอรรถ :

^๑ คันธัพพะ ในที่นี้หมายถึงสัตว์ผู้จะมาก่อเกิดในครรภ์นั้น (ปฏิสนธิวิญญาณ) (ม.ม.อ. ๒/๔๐๘/๒๑๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๑๔ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขกมุขสูตร

‘ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า ‘เอาเถิด สัตว์ที่เกิดในครรรพ์พึงเป็นกษัตริย์
เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ หรือเป็นศูทร’

‘ข้าพเจ้าทั้งหลาย ไม่รู้เลย ท่านผู้เจริญ’

อสิตเทวลฤาษีถามว่า ‘เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้หรือว่า ‘ท่าน
ทั้งหลายเป็นพวกไหน’

พราหมณ์ฤาษีทั้ง ๗ ดนตอบว่า ‘ท่านผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้า
ทั้งหลายไม่รู้เลยว่า ‘ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นพวกไหน’

อัสสลายนะ พราหมณ์ฤาษี ๗ ดนนั้น ถูกอสิตเทวลฤาษีซักไซ้ไล่เลียง ได้ถาม
ในวาทะปรารภชาติกำเนิดของตนก็ตอบไม่ได้ บัดนี้ ท่านถูกเราซักไซ้ไล่เลียง ได้ถาม
ในวาทะปรารภชาติกำเนิดของตน จะตอบได้อย่างไร ท่านเป็นศิษย์มีอาจารย์แต่ยังรู้
‘ไม่หมด เป็นแต่ถือทัพพีเท่านั้น’”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อัสสลายนมาณพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่าน
พระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจน
ตลอดชีวิต” ดังนี้แล

อัสสลายนสูตรที่ ๓ จบ

๔. โขกมุขสูตร

ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโขกมุขะ

[๕๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระอุเทนอยู่ ณ เขมียัมพวัน เขตกรุงพาราณสี สมัยนั้น
พราหมณ์ชื่อโขกมุขะได้ไปกรุงพาราณสี ด้วยกรณียกิจบางอย่าง ครั้งนั้นแล โขกมุข-
พราหมณ์ เดินเที่ยวเล่นอยู่ ได้เข้าไปยังเขมียัมพวัน สมัยนั้น ท่านพระอุเทนเดิน
จงกรมอยู่ในที่กลางแจ้ง โขกมุขพราหมณ์เข้าไปหาท่านพระอุเทนถึงที่อยู่ ได้สนทนา
ปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว เดินจงกรมตามท่านพระอุเทน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขกมุขสูตร

ผู้กำลังเดินจงกรมอยู่ ได้กล่าวอย่างนี้ว่า “สมณะผู้เจริญ การบวชที่ถูกต้องไม่มี ในการบวชนี้ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ เพราะในการบวชนี้บัณฑิตทั้งหลายเช่นท่านก็ยังไม่เห็นธรรม”

เมื่อโขกมุขพราหมณ์กล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุเทนจึงลงจากที่จงกรม เข้าไปยังวิหารแล้วนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ แม้โขกมุขพราหมณ์ก็ลงจากที่จงกรม เข้าไปยังวิหารแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ท่านพระอุเทนได้กล่าวกับโขกมุขพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านปรารถนาก็เชิญนั่งเถิด”

โขกมุขพราหมณ์กล่าวว่า “ข้าพเจ้ารอกการเชื่อเชิญของท่านอุเทนอยู่จึงยังไม่นั่ง เพราะคนเช่นข้าพเจ้าไม่มีใครเชื่อเชิญก่อนแล้ว จะพึงสำคัญการนั่งบนอาสนะ ที่ควรนั่งก็ดูอะไรอยู่”

ลำดับนั้นแล โขกมุขพราหมณ์เลือกนั่งแล้ว ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า แล้วได้กล่าวกับท่านพระอุเทนว่า “สมณะผู้เจริญ การบวชที่ถูกต้องไม่มี ในการบวชนี้ ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ เพราะในการบวชนี้บัณฑิตทั้งหลายเช่นท่านก็ยังไม่เห็นธรรม”

ท่านพระอุเทนกล่าวว่า “พราหมณ์ ถ้าท่านจะพึงยอมรับคำที่ควรยอมรับ และพึงคิดคำนาค่าที่ควรคิดคำนของเรา อนึ่ง ท่านยังไม่เข้าใจเนื้อความแห่งภษิตใด ก็ควรซักถามเราในภษิตนั้นให้ยิ่งขึ้นไปว่า ‘ท่านอุเทน ภษิตนี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งภษิตนี้เป็นอย่างไร’ เพราะทำอย่างนี้ เราทั้งสองจะพึงมีการสนทนาปราศรัยกันในเรื่องนี้ได้”

โขกมุขพราหมณ์กล่าวว่า “ข้าพเจ้าจักยอมรับคำที่ควรยอมรับ และจักคิดคำนาค่าที่ควรคิดคำนของท่านอุเทน อนึ่ง ข้าพเจ้าไม่รู้เนื้อความแห่งภษิตใดของท่านอุเทน ข้าพเจ้าจักซักถามท่านอุเทนในภษิตนั้นให้ยิ่งขึ้นไปว่า ‘ท่านอุเทน ภษิตนี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งภษิตนี้เป็นอย่างไร’ เพราะทำอย่างนี้ เราทั้งสองจงสนทนาปราศรัยกันในเรื่องนี้เถิด”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขกมุขสูตร

บุคคล ๔ ประเภท

[๕๑๓] ท่านพระอุเทนกล่าวว่า “พราหมณ์ บุคคล ๔ ประเภทนี้ มีปรากฏ
อยู่ในโลก

บุคคล ๔ ประเภท ไหนบ้าง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
๒. เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
๓. เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
๔. เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน
และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน

บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่หิว ดับร้อน
เย็นใจ มีตนอันประเสริฐเสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน

พราหมณ์ บรรดาบุคคล ๔ ประเภทนี้ ท่านชอบใจบุคคลจำพวกไหนเล่า”

โขกมุขพราหมณ์กล่าวว่า “ท่านอุเทน ข้าพเจ้าไม่ชอบใจบุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน
หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน

ข้าพเจ้าไม่ชอบใจบุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน

ข้าพเจ้าไม่ชอบใจบุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้
เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน

ข้าพเจ้าชอบใจบุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้
เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน (เพราะ)บุคคลผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนนั้น เป็นผู้
ไม่หิว ดับร้อน เย็นใจ มีตนอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขภมุขสูตร

“พราหมณ์ เพราะเหตุไรเล่า ท่านจึงไม่ชอบใจบุคคล ๓ ประเภทนี้”

“ท่านอุเทน บุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน ชื่อว่าทำตนซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้ร้อนรุ่ม เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่ชอบใจบุคคลนี้

ฝ่ายบุคคลผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ชื่อว่าทำผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้ร้อนรุ่ม เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่ชอบใจบุคคลนี้

ส่วนบุคคลผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ชื่อว่าทำตนเองและผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้ร้อนรุ่ม เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่ชอบใจบุคคลนี้

แต่บุคคลใด ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน บุคคลนั้น ชื่อว่าไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่หิว ด้บริวาร เย็นใจ มีตนอันประเสริฐเสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน ชื่อว่าไม่ทำตนและผู้อื่นซึ่งรักสุขเกลียดทุกข์ให้เดือดร้อน ให้ร้อนรุ่ม เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงชอบใจบุคคลนี้”

บริษัท ๒ จำพวก

[๕๑๔] ท่านพระอุเทนกล่าวว่า “พราหมณ์ บริษัทมี ๒ จำพวก

บริษัท ๒ จำพวก ไหนบ้าง

คือ บริษัทบางพวกในโลกนี้

๑. มีความกำหนดยินดีเมื่อมีต่างหูแก้วมณี จึงแสวงหาบุตร ภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย นา สวน ทองและเงิน
๒. ไม่มีความกำหนดยินดีเมื่อมีต่างหูแก้วมณี ก็ละทิ้งบุตร ภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย นา สวน ทองและเงิน แล้วออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขกมุขสูตร

บุคคลใดไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน บุคคลนั้นชื่อว่าไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่หิว ดับร้อน เย็นใจ มีตนอันประเสริฐเสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน

พราหมณ์ ท่านเห็นบุคคลเช่นไรในบริษัทไหนมาก คือในบริษัทผู้กำหนดยินดีในแก้วมณีและกษัตริย์ แสวงหาบุตร ภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย นา สวน ทอง และเงิน และในบริษัทผู้ไม่กำหนดยินดีในต่างหูแก้วมณี ละทิ้งบุตร ภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย นา สวน ทอง และเงิน แล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต”

โขกมุขพราหมณ์กล่าวว่า “ท่านอุเทน บุคคลใดไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน บุคคลนั้นชื่อว่าไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน นั้น เป็นผู้ไม่หิว ดับร้อน เย็นใจ มีตนอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน

ข้าพเจ้าเห็นบุคคลนี้มีมากในบริษัทผู้ไม่กำหนดยินดีในเมื่อมีต่างหูแก้วมณี ละทิ้งบุตร ภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย นา สวน ทอง และเงิน แล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต”

“พราหมณ์ ในบัดนี้นั่นเอง เรายอมรู้คำที่ท่านกล่าวแล้วอย่างนี้ว่า ‘สมณะผู้เจริญ การบวชที่ถูกต้องไม่มี ในการบวชนี้ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ เพราะในการบวชนี้บัณฑิตทั้งหลายเช่นท่านก็ยังไม่เห็นธรรม”

“ท่านอุเทน วาจาที่ท่านกล่าวแก่ข้าพเจ้านั้น เป็นวาจามีเหตุสนับสนุนโดยแท้ การบวชที่ถูกต้องมีจริง ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้ และขอท่านอุเทนโปรดจำข้าพเจ้าไว้อย่างนี้ อนึ่งบุคคล ๔ จำพวกนี้ ท่านอุเทนกล่าวโดยย่อ ไม่จำแนกโดยพิสดาร ขอโอกาสเถิดท่าน ขอท่านอุเทนช่วยอนุเคราะห์จำแนกบุคคล ๔ จำพวกนี้ให้ข้าพเจ้าฟังโดยพิสดารด้วยเถิด”

“พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

โขกมุขพราหมณ์รับคำแล้ว ท่านพระอุเทนได้กล่าวว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขภุมขสูตร

ติดถียวัตต

[๔๑๕] “บุคคลเป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นอเจลก(ประพตติเปลือยกาย) ไม่มีมารยาท เลียมมือ เขาเชิญให้ไปรับประทานอาหารก็ไม่ไป เขาเชิญให้หยุดรับประทานอาหารก็ไม่หยุด ไม่รับประทานอาหารที่เขาแบ่งไว้ ไม่รับประทานอาหารที่เขาทำเจาะจง ไม่ยินดีอาหารที่เขาเชิญ ไม่รับประทานอาหารจากปากหม้อ ไม่รับประทานอาหารจากปากภาชนะ ไม่รับประทานอาหารक्रमธรรณีประตุ ไม่รับประทานอาหารक्रमทอนไม้ ไม่รับประทานอาหารक्रमสาก ไม่รับประทานอาหารของคน ๒ คนที่กำลังบริโภค ไม่รับประทานอาหารของหญิงมีครรภ์ ไม่รับประทานอาหารของหญิงผู้กำลังให้นบุตรติมนม ไม่รับประทานอาหารของหญิงที่คลอเคลียชาย ไม่รับประทานอาหารที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับประทานอาหารในที่เลี้ยงสุนัข ไม่รับประทานอาหารในที่ที่มีแมลงวันไต่ตอมเป็นกลุ่ม ๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มยาตอง รับประทานอาหารในเรือนหลังเดียว ยังชีพด้วยข้าวคำเดียว รับประทานอาหารในเรือน ๒ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๒ คำ ฯลฯ รับประทานอาหารในเรือน ๗ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๗ คำ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๑ ใบ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๒ ใบ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๓ ใบ ฯลฯ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๗ ใบ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๑ วัน กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๒ วัน ฯลฯ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๗ วัน ถือการบริโภคอาหาร ๑๕ วันต่อ ๑ มื้ออยู่ ด้วยประการอย่างนี้

เขาเป็นผู้กินผักตองเป็นอาหาร กินข้าวฟ่างเป็นอาหาร กินลูกเต๋อยเป็นอาหาร กินกากข้าวเป็นอาหาร กินสาหร่ายเป็นอาหาร กินรำเป็นอาหาร กินข้าวตังเป็นอาหาร กินกำยานเป็นอาหาร กินหญ้าเป็นอาหาร กินมูลโคเป็นอาหาร กินเหง้าและผลไม้ป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่นยังชีพ เขานุ่งห่มผ้าป่า นุ่งห่มผ้าแถมกัน นุ่งห่มผ้าห่อศพ นุ่งห่มผ้าบังสกุล นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้ นุ่งห่มหนังเสือ นุ่งห่มหนังเสียมี่เล็บ นุ่งห่มผ้าคารอง นุ่งห่มผ้าเปลือกปอกรอง นุ่งห่มผ้าผลไม้กรอง นุ่งห่ม

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขกมุขสูตร

ผ้ากัมพลम्मมนุษย์ นุ่งห่มผ้ากัมพลชนสัตว์ นุ่งห่มผ้าขนปีกนกเค้า ถอนผมและ
หนวด คือถือการถอนผมและหนวดยืนอย่างเดียวไม่ยอมนั่ง เดินกระโห่ยง คือถือ
การเดินกระโห่ยง นอนบนหนาม คือ ถือการนอนบนหนาม อาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง
คือถือการลงอาบน้ำ ถือการย่างและอบกายหลายรูปแบบอยู่ ด้วยประการอย่างนี้

พราหมณ์ บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำ
ตนให้เดือดร้อน

**[๔๑๖] บุคคลเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน เป็นอย่างไร**

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ข่าแพะ ข่าสุกร ข่านก ข่าเนื้อ(เลี้ยงชีพ) เป็นคน
โหดเหี้ยม เป็นคนข่าปลา เป็นโจร เป็นคนข่าโจร เป็นคนข่าโค เป็นคนคุมเรือนจำ
หรือบางพวกเป็นผู้ทำการทารุณ

พราหมณ์ บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำ
ผู้อื่นให้เดือดร้อน

**[๔๑๗] บุคคลเป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำตนให้
เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน เป็นอย่างไร**

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นพระราชามหากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษก^๑แล้ว
ก็ตี เป็นพราหมณ์มหาศาลกิติ พระราชานั้นโปรดให้สร้างโรงบูชาัญญหลังใหม่ ทางด้าน
ทิศตะวันออกแห่งพระนคร ปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงนุ่งห่มหนังเสือมีเล็บ
ทรงทาพระวรกายด้วยเนยใสและน้ำมัน ทรงเกาพระปฤษฎางค์ด้วยเขามฤค เข้าไป
ยังโรงบูชาัญญใหม่พร้อมด้วยพระมเหสีและพราหมณ์ไปโรหิต บรรทมบนพื้นหญ้า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๙ (กัณฑ์ทศสุต) หน้า ๙ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๕๒๑ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขภุมขสูตร

เขี้ยวขจี มิได้ลาดด้วยเครื่องปูลาด ดำรงพระชนม์อยู่ด้วยนํ้านมเต้าที่ ๑ แห่งโค
แม่ลูกอ่อนที่มีอยู่ตัวเดียว พระมเหสีดำรงพระชนม์อยู่ด้วยนํ้านมเต้าที่ ๒ พราหมณ์
ปุโรหิตดำรงชีวิตอยู่ด้วยนํ้านมเต้าที่ ๓ บุษพาไฟด้วยนํ้านมเต้าที่ ๔ ลูกโคมีชีวิตอยู่
ด้วยนํ้านมที่เหลือ พระราชารับสั่งอย่างนี้ว่า 'จงฆ่าโคตัวผู้ประมาณเท่านี้บุชายัญ
จงฆ่าลูกโคตัวผู้ประมาณเท่านี้บุชายัญ จงฆ่าลูกโคตัวเมียประมาณเท่านี้บุชายัญ จงฆ่า
แพะประมาณเท่านี้บุชายัญ จงฆ่าแกะประมาณเท่านี้บุชายัญ จงฆ่าม้าประมาณเท่านี้
บุชายัญ จงตัดต้นไม้ประมาณเท่านี้เพื่อทำเสาบุชายัญ จงเกี่ยวหญ้าประมาณเท่านี้
เพื่อลาดพื้น' เหล่าชนผู้เป็นทาสก็ดี เป็นคนรับใช้ก็ดี เป็นคนงานก็ดี ของพระราชานั้น
ถูกอาชญาคุกคาม ถูกภัยคุกคาม มีนํ้าदानองหน้า ร้องไห้ไปทำงานไป

พราหมณ์ บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการ
ทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้
เดือดร้อน

พระพุทธคุณ

[๔๑๘] บุคคลเป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตน
ให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่น
ให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่หิว
ดับร้อน เย็นใจ มีदनอันประเสริฐสุขอยู่ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ พระตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง
โดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควร
ฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า
เป็นพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงประกาศ
ให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และ
มีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขภุมขสูตร

บริบูรณ์ครบถ้วน คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน(คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ได้สดับธรรมนั้น แล้วเกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาย่อมตระหนักว่า 'การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางมาแห่งธุลี การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่ผู้ครองเรือนจะประพาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต' ต่อมา เขาจะทิ้งกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ และเครื่องญาติน้อยใหญ่ โกงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

สิกขาและสาขีพของภิกษุ

เขาเมื่อบวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาขีพ^๑ ของภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑอาวุธและศีลศราวุธ มีความละเอียด มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่
๒. ละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่
๓. ละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพาศพรหมจรรย์^๒ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรม^๓ อันเป็นกิจของชาวบ้าน
๔. ละ เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก
๕. ละ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความจากฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ขึ้นขมยินดี เพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ ความสามัคคี
๖. ละ เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะน่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

เชิงอรรถ :

^{๑-๓} ดูเชิงอรรถที่ ๒-๔ ข้อ ๑๑ (กัณฑ์กรสูต) หน้า ๑๒ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๒๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขภุมขสูตร

๗. ละ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดถึงประโยชน์ พูดถึงธรรม พูดถึงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา
๘. เว้นขาดจากการพรากรพิชคาม^๑ และภุตคาม^๒
๙. ฉันทมือเดียว ไม่ฉันทอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันทในเวลาวิกาล
๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล
๑๑. เว้นขาดจากการตัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ของหอม และเครื่องประทีปผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว
๑๒. เว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่
๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน
๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ
๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ
๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี
๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย
๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ
๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร
๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา
๒๑. เว้นขาดจากการรับเรือกสวน ไไร่ นา และที่ดิน
๒๒. เว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร
๒๓. เว้นขาดจากการซื้อขาย
๒๔. เว้นขาดจากการโก่งด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่องตวงวัด
๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง
๒๖. เว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการขู่กรรโชก

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๑๑ (กัณฑ์กรสูตร) หน้า ๑๓ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๒๔ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขภุมขสูตร

ภิกษุนั้นเป็นผู้สันโดษ^๑ ด้วยจิวรพอคัมร่างกายและบิณฑบาตพออิมท้อง จะไป
ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที นกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ แม้นั้นใด ภิกษุ
ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้สันโดษด้วยจิวรพอคัมร่างกายและบิณฑบาตพออิมท้อง
จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที ภิกษุนั้นประกอบด้วยอริยสีลขันธ ย่อมเสวยสุขอัน
ปราศจากโทษในภายใน

การสำรวมอินทรีย์

[๔๑๙] ภิกษุนั้นเห็นรูปทางตาแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ^๒ ย่อมปฏิบัติเพื่อ
สำรวมจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคือ
อกิขณาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์

ฟังเสียงทางหู ฯลฯ

ดมกลิ่นทางจมูก ฯลฯ

ลิ้มรสทางลิ้น ฯลฯ

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ฯลฯ

รู้ธรรมารมณทางใจแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนอินทรีย์
ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิขณาและโทมนัสครอบงำได้
จึงรักษามโนอินทรีย์ ถึงความสำรวมในมโนอินทรีย์ ภิกษุผู้ประกอบด้วยความสำรวม
อินทรีย์อันเป็นอริยะนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนกับกิเลสในภายใน

ภิกษุนั้นทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู
การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตรและจิวร การฉัน การดื่ม
การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน
การตื่น การพูด การนิ่ง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๒๔๑ (มหาสกุททายสูตร) หน้า ๒๘๕ ในเล่มนี้

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๑๒ (กัณฑกรสูตร) หน้า ๑๕ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขภุมขสูตร

การละนิวรรณ์

ภิกษุหนึ่ง ประกอบด้วยอริยศีลชั้นชัฏ อริยอินทริยสังวร และอริยสติสัมปชัญญะนี้ แล้วพักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ่ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า เธอละอภิชฌา(ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น) ในโลก มีใจปราศจากอภิชฌาอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิชฌา ละความมุงร้ายคือพยาบาท(ความปองร้ายเขา) มีจิตไม่พยาบาท มุงประโยชน์ เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุงร้ายคือพยาบาท ละถีนมิทระ (ความหุดหู่และเขื่องข่ม) ปราศจากถีนมิทระ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทระ ละอุทถัจจกุกกุจจะ(ความฟุ้งซ่านและความรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทถัจจกุกกุจจะ ละวิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ข้ามวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา

ฉาน ๔

ภิกษุหนึ่งละนิวรรณ์ ๕ ประการนี้ ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต เป็นเครื่องทอนกำลังปัญญาแล้ว สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฉาน ที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฉาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่

เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฉานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า 'ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข'

เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน บรรลุจตุตถฉาน ที่ไม่มีทุกข และไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขณมุขสูตร

วิชา ๓

[๔๒๐] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน^๑ ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้น น้อมจิตไปเพื่ออุปเพณิวาสนาสติปัญญา ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัป^๒ เป็นอันมากบ้างว่า 'ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้น ก็ไปเกิดในภพโน้น แมในภพนั้น เราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้' เรอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า 'หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้าย พระอริยะ มีความเห็นผิด ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๑๔ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๗ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๕๒๗ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขกมุขสูตร

เธอเห็นหมู่สัตว์กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดีด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม อย่างนี้แล

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ นี้อัสวนิโรธ-คามินีปฏิปทา' เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว^๑ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว^๒ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป^๓'

พราหมณ์ บุคคลนี้เรียกว่า เป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน จึงเป็นผู้ไม่หิว ดับร้อน เย็นใจ มีตนอันประเสริฐเสวยสุขอยู่ในปัจจุบัน"

การสร้างศาลาสงฆ์

[๕๒๑] เมื่อท่านพระอุเทนกล่าวอย่างนี้แล้ว โขกมุขพราหมณ์ได้กล่าวกับท่านพระอุเทนว่า

"ท่านอุเทน ภาชิตของท่านชัดเจนไฟเรายิ่งนัก ท่านอุเทน ภาชิตของท่านชัดเจนไฟเรายิ่งนัก ท่านอุเทนประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีป

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๓ ในเล่มนี้

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๕ ข้อ ๑๖ (กัณฑ์ทศสูตร) หน้า ๑๘ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๔. โขณมุขสูตร

ในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า 'คนมีตาดีจักเห็นรูปได้' ข้าพเจ้านี้ขอถึงท่านอุเทนพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านอุเทนโปรดจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต"

ท่านพระอุเทน กล่าวว่า "พราหมณ์ ท่านอย่าถึงอาตมภาพเป็นสรณะเลย เขิญท่านถึงพระผู้มีพระภาคที่อาตมภาพถึงเป็นสรณะเถิด"

"ข้าแต่ท่านอุเทน บัดนี้ พระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นประทับอยู่ที่ไหน"

"พราหมณ์ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานเสียแล้ว"

"ท่านอุเทน ถ้าข้าพเจ้าได้ฟังว่า 'ท่านพระโคตมพระองค์นั้นประทับอยู่ที่ไหน ในหนทางแม่ ๑๐ โยชน์' ข้าพเจ้าก็จักไปเฝ้าท่านพระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แม่สิ้นทาง ๑๐ โยชน์ ถ้าข้าพเจ้าได้ฟังว่า 'ท่านพระโคตมพระองค์นั้นประทับอยู่ที่ไหน ในหนทางแม่ ๒๐ โยชน์ ...๓๐ โยชน์ ... ๔๐ โยชน์ ... ๕๐ โยชน์ ... ๑๐๐ โยชน์' ข้าพเจ้าก็จะไปเฝ้าท่านพระโคตมอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แม่สิ้นทาง ๑๐๐ โยชน์"

แต่เพราะท่านพระโคตมพระองค์นั้น เสด็จปรินิพพานเสียแล้ว ข้าพเจ้าขอถึงท่านพระโคตมพระองค์นั้นแม่เสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านอุเทน โปรดจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต อนึ่ง พระเจ้าอังคะโปรดพระราชทานเบี้ยเลี้ยงประจำแก่ข้าพเจ้าทุกวัน ข้าพเจ้าขอถวายส่วนหนึ่งจากเบี้ยเลี้ยงประจានั้นแก่ท่านอุเทน"

"พราหมณ์ พระเจ้าอังคะโปรดพระราชทานอะไรเป็นเบี้ยเลี้ยงประจำแก่ท่านทุกวัน"

"ท่านอุเทน พระเจ้าอังคะโปรดพระราชทานทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะเป็นเบี้ยเลี้ยงประจำแก่ข้าพเจ้าทุกวัน"

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสูต

“พราหมณ์ การรับทองและเงินไม่สมควรแก่อาดมภาพทั้งหลาย”

“ท่านอุเทน ถ้าทองและเงินนั้นไม่สมควร ข้าพเจ้าจะให้สร้างวิหารถวายท่านอุเทน”

ท่านพระอุเทน กล่าวว่า “พราหมณ์ ถ้าท่านปรารถนาจะให้สร้างวิหารถวายอาดมภาพ ก็ขอให้สร้างโรงฉันถวายแก่สงฆ์ในเมืองปาดลีบุตรเถิด”

โฆฏุมขพราหมณ์ กล่าวว่า “ด้วยบุญที่ท่านอุเทนชักชวนข้าพเจ้าในสังฆทานนี้ ข้าพเจ้าชื่นชมยินดีเหลือประมาณ ท่านอุเทน ข้าพเจ้าจะสร้างโรงฉันถวายแก่สงฆ์ในเมืองปาดลีบุตร ด้วยเบี้ยเลี้ยงประจำส่วนนี้ และเบี้ยเลี้ยงประจำส่วนอื่น”

ครั้งนั้นแล โฆฏุมขพราหมณ์ให้จัดสร้างโรงฉันถวายแก่สงฆ์ในเมืองปาดลีบุตร ด้วยเบี้ยเลี้ยงประจำส่วนนี้ และเบี้ยเลี้ยงประจำส่วนอื่น ๆ โรงฉันนั้นปัจจุบันเรียกว่า ‘โฆฏุมขี’ ดังนี้แล

โฆฏุมขสูตรที่ ๔ จบ

๕. จังกีสูต

ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อจังกี

[๔๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะของชาวโกศล ประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละชื่อเทพวัน ทางทิศเหนือแห่งบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะ สมัยนั้นแล พราหมณ์ชื่อจังกีปกครองบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะซึ่งมีประชากรและสัตว์เลี้ยงมากมาย มีพืชพันธุ์ธัญญาหารและน้ำหญ้าอุดมสมบูรณ์ เป็นพระราชทรัพย์ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานปูนบำเหน็จให้เป็นพรหมไทย^๑ พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านโอปาสาทะได้ฟังข่าวว่า

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมไทย หมายถึงสิ่งที่ให้แก่บุคคลผู้ประเสริฐ, รางวัลที่ประกอบด้วยอำนาจเต็มเหนือบ้านนั้น (ม.ม.อ. ๒/๔๒๒/๒๙๘)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสูต

“ไฉนว่า ท่านพระสมณโคดมเป็นศากยบุตร เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ เสด็จถึงบ้านพราหมณ์ชื่อ โอบาสาทะโดยลำดับ ประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละชื่อเทพวัน ทางทิศเหนือแห่งบ้านพราหมณ์ชื่อโอบาสาทะ ท่านพระสมณโคดมพระองค์นั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไป อย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธานุเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วย พระองค์เองแล้ว ทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้ง อรรถและพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้ เป็นความดี อย่างแท้จริง”

[๕๒๓] ครั้งนั้นแล พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านพราหมณ์ชื่อโอบาสาทะ ออกจากบ้านพราหมณ์ชื่อโอบาสาทะรวมกันเป็นหมู่ ไปยังป่าไม้สาละชื่อเทพวันทาง ทิศเหนือ สมัยนั้น จังกีพราหมณ์พักผ่อนกลางวันอยู่ ณ ปราสาทชั้นบน มองเห็น พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านพราหมณ์ชื่อโอบาสาทะซึ่งล้วนออกจากบ้านพราหมณ์ ชื่อโอบาสาทะเดินรวมกันเป็นหมู่ ไปทางทิศเหนือ เข้าไปยังป่าไม้สาละชื่อเทพวัน จึงเรียกอำมาตย์ที่ปรึกษามาถามว่า

“พ่ออำมาตย์ พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านพราหมณ์ชื่อโอบาสาทะออกจาก บ้านพราหมณ์ชื่อโอบาสาทะเดินรวมกันเป็นหมู่ ไปทางทิศเหนือ เข้าไปยังป่าไม้สาละ ชื่อเทพวัน ทำไมกัน”

อำมาตย์ที่ปรึกษาตอบว่า “ข้าแต่ท่านจังกี พระสมณโคดมเป็นศากยบุตรเสด็จออก ผนวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศลพร้อมกับภิกษุหมู่ใหญ่ เสด็จถึง บ้านพราหมณ์ชื่อโอบาสาทะโดยลำดับ ประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละชื่อเทพวัน ทางทิศเหนือ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสูต

แห่งบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะ ท่านพระโคตมพระองค์นั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝักผู้ที่ควรฝักได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธานุเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นพากันไปเข้าเฝ้าท่านพระโคตมดังนี้”

จังกีพราหมณ์กล่าวว่า “พ่ออำมาตย์ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงไปหาพวกพราหมณ์และคหบดีชาวบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะแล้วบอกอย่างนี้ว่า ‘ท่านขอรับ จังกีพราหมณ์พูดว่า ‘ขอท่านผู้เจริญทั้งหลายจงรอก่อน แม้จังกีพราหมณ์ก็จะไปเข้าเฝ้าพระสมณโคตมด้วย”

อำมาตย์ที่ปรึกษาธิบดีของจังกีพราหมณ์แล้ว เข้าไปหาพวกพราหมณ์และคหบดีชาวบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะแล้วก็บอกว่า “ท่านขอรับ จังกีพราหมณ์พูดว่า ‘ขอท่านผู้เจริญทั้งหลายจงรอก่อน แม้จังกีพราหมณ์ก็จะไปเข้าเฝ้าพระสมณโคตมด้วย”

ความเป็นผู้ดีของจังกีพราหมณ์

[๕๒๔] เวลานั้น พราหมณ์ต่างถิ่น ๕๐๐ คน มีธุระเดินทางมาพักอยู่ในบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะพอได้ฟังว่า “จังกีพราหมณ์จักไปเข้าเฝ้าพระสมณโคตมด้วย” จึงพากันเข้าไปหาจังกีพราหมณ์ถึงที่อยู่แล้วถามว่า “ท่านจังกีจักไปเข้าเฝ้าพระสมณโคตมจริงหรือ”

จังกีพราหมณ์ตอบว่า “จริง เราคิดจะไปเข้าเฝ้าพระสมณโคตม”

พวกพราหมณ์ห้ามว่า “ท่านจังกีอย่าได้ไปเข้าเฝ้าพระสมณโคตมเลย ท่านจังกีไม่ควรไปเข้าเฝ้าพระสมณโคตม พระสมณโคตมต่างหากควรจะเสด็จมาหาท่านจังกี เพราะท่านจังกีเป็นผู้มีชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา ถือบปฏิสนธิบริสุทธิ์

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสูต

ดีตลอด ๗ ขั้วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านตำหนิได้เพราะอ้างถึงชาติตระกูล ด้วยเหตุนี้ ท่านจังกิจจึงไม่ควรไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดม พระสมณโคดมต่างหากควรเสด็จมาหาท่านจังกิจ

อนึ่ง ท่านจังกิจเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ฯลฯ จบไตรเพท พร้อมทั้งนิพนธ์ศาสตร์ เกฏศาสตร์ อักษรศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เข้าใจ ดัชนีและไวยากรณ์ ขำนาญโลกายตศาสตร์และลักษณะมหาบุรุษ ฯลฯ เป็นผู้มีรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก ดุจพรหม มีกายดุจพรหม โอกาสที่จะได้พบเห็นยากนัก ฯลฯ เป็นผู้มีความรู้ มีศิลปะที่เจริญ ประกอบด้วยศิลปะที่เจริญ ฯลฯ เป็นผู้มีความประพฤติดี ประกอบด้วยถ้อยคำอ่อนหวานอย่างชาวเมือง นุ่มนวล เข้าใจง่าย ฯลฯ เป็นอาจารย์และปราชญ์ของหมู่ชน สอนมนตร์แก่มาณพ ๓๐๐ คน ฯลฯ ท่านจังกิจเป็นผู้ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ฯลฯ เป็นผู้ที่ยิ่งใหญ่ชื่อไปกขรชาติสักการะ เคารพ นับถือ นอบน้อม ฯลฯ

ท่านจังกิจปกครองบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะซึ่งมีประชากรและสัตว์เลี้ยงมากมาย มีพืชพันธุ์ธัญญาหารและน้ำหญ้าอุดมสมบูรณ์ เป็นพระราชทรัพย์ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานปูนบำเหน็จให้เป็นพรหมไทย ด้วยเหตุนี้ ท่านจังกิจจึงไม่ควรไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดม พระสมณโคดมต่างหากควรเสด็จมาหาท่านจังกิจ”

สรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้า

[๕๒๕] เมื่อพวกพราหมณ์กล่าวอย่างนี้แล้ว จังกิพราหมณ์ได้กล่าวว่า

“ท่านทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงฟังเราบ้าง เรายินดีจะไปเข้าเฝ้าท่านพระโคดม ท่านพระโคดมไม่ควรเสด็จมาหาเรา ได้ทราบว่าคุณพระสมณโคดม ทรงเป็นผู้มีพระชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายพระชนนีและฝ่ายพระชนก ทรงถือปฏิสนธิบริสุทธิ ดีตลอด ๗ ขั้วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านตำหนิได้เพราะอ้างถึงชาติตระกูล ด้วยเหตุนี้ ท่านพระโคดมจึงไม่ควรเสด็จมาหาเรา เราต่างหากควรไปเข้าเฝ้าท่านพระโคดม

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสุต

ท่านทั้งหลาย ได้ทราบว่ พระสมณโคดมทรงสละเงินทองมากมายทั้งที่ฝัง
อยู่ในพื้นดินและในอากาศ ผนวชแล้ว ฯลฯ พระสมณโคดมกำลังหนุ่มแน่น
มีพระเกศาดำสนิท ทรงพระเจริญอยู่ในปฐมวัย เสด็จออกจากพระราชวัง ผนวชเป็น
บรรพชิต ฯลฯ เมื่อพระชนนีและพระชนกไม่ทรงปรารถนา (จะให้เสด็จออกผนวช)
มีน้ำพระเนตรชุ่มพระพักตร์ทรงกันแสงอยู่ พระสมณโคดมทรงปลงพระเกศาและ
พระมัสสุ แล้วครองผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต
ฯลฯ พระสมณโคดมมีพระรูปร่างงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก
ดุจพรม มีพระวรกายดุจพรม โอกาสที่จะได้พบเห็นยากนัก ฯลฯ พระสมณโคดม
ทรงมีอริยศีล^๑ มีศีลที่เป็นกุศล ประกอบด้วยศีลที่เป็นกุศล ฯลฯ มีพระวาจาไพเราะ
สุภาพ ประกอบด้วยถ้อยคำอ่อนหวานอย่างชาวเมือง นุ่มนวล เข้าใจง่าย ฯลฯ
ทรงเป็นอาจารย์และปาจารย์ของหมู่ชนมากมาย^๒ ฯลฯ ทรงสิ้นกามราคะ ไม่ประดับ
ตกแต่ง ฯลฯ ทรงเป็นกรรมวาที เป็นกิริยวาที ไม่ทรงมุ่งร้ายต่อพราหมณ์ ฯลฯ
ผนวชแล้วจากตระกูลสูง คือ ชัตตยตระกูลอันบริสุทธิ์ ฯลฯ ผนวชแล้วจากตระกูล
มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ฯลฯ ประชาชนต่างบ้านต่างเมืองพากันมาทูลถาม
ปัญหาพระสมณโคดม ฯลฯ ทวยเทพหลายพันองค์ถวายชีวิตขอถึงพระสมณโคดม
เป็นที่พึ่ง ฯลฯ พระสมณโคดมทรงมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า 'แม่เพราะ
เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ฯลฯ เป็นพระพุทฺธเจ้า เป็น
พระผู้มีพระภาค' ฯลฯ พระสมณโคดมทรงประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ
ฯลฯ พระเจ้าพิมพิสาร จอมทัพมคธ พร้อมทั้งพระราชโอรสและพระมเหสี ทรงถวาย
ชีวิตถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ ฯลฯ พระเจ้าปเสนทิโกศลพร้อมทั้งพระราชโอรส
และพระมเหสี ทรงถวายชีวิตถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ ฯลฯ โปกขรสาตีพราหมณ์
พร้อมทั้งบุตรภรรยา ก็ได้ถวายชีวิตถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ ฯลฯ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ศีล ในที่นี้หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ ประการ [(คือ (๑) ปาติโมกขสังวรศีล(ความสำรวมในพระปาติโมกข)
(๒) อินทริยสังวรศีล(ความสำรวมอินทริย ๖) (๓) อาชีวะปาริสุทธิศีล(ความบริสุทธิ์แห่งอาชีพะ) (๔) บัณฑิต-
สันนิสิตศีล (ศีลที่อาศัยการพิจารณาใช้สอยบััจฉัย ๔)] (ม.ม.อ. ๒/๔๒๕/๓๐๓)
- ^๒ หมายความว่า ด้วยพระธรรมเทศนาครั้งเดียวของพระผู้มีพระภาค หมู่สัตว์จำนวน ๘๔,๐๐๐ เทวดาและ
มนุษย์นับประมาณไม่ได้ยอมตั้งมอตรธรรมคือมรรคและผล เพราะฉะนั้น จึงทรงเป็นอาจารย์ของหมู่สัตว์
และทรงเป็นปาจารย์ของพระสาวกผู้ที่ทรงแนะนำได้ (ม.ม.อ. ๒/๔๒๕/๓๐๓)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสูต

พระสมณโคดมเสด็จถึงบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะโดยลำดับ ประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละชื่อเทพวัน ทางทิศเหนือแห่งบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะ สมณพราหมณ์ที่มาสู่เขตหมู่บ้านของเราจัดว่าเป็นแขกของเรา ซึ่งพวกเราควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา พระสมณโคดมเสด็จมาถึงบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะโดยลำดับ ประทับอยู่ ณ ป่าไม้สาละชื่อเทพวัน ทางทิศเหนือแห่งบ้านพราหมณ์ชื่อโอปาสาทะ พระสมณโคดมจึงจัดว่าเป็นแขกของเราที่พวกเราควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ด้วยเหตุนี้ พระสมณโคดมจึงไม่ควรเสด็จมาหาเรา เราต่างหากควรไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดม เราทราบพระคุณของพระสมณโคดมเพียงเท่านี้ แต่พระสมณโคดมไม่ใช่จะมีพระคุณเพียงเท่านี้ แท้จริงแล้ว พระสมณโคดมมีพระคุณนับประมาณมิได้ ถึงแม้ท่านพระโคดมทรงประกอบด้วยองค์คุณบางอย่าง ก็ไม่ควรเสด็จมาหาเรา โดยที่แท้ เราต่างหากควรไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดม”

(หลังจากนั้น) จังกิพราหมณ์ได้กล่าวเชิญว่า “ท่านทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกเราทั้งหมดจักไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดมด้วยกัน^๑”

มาณพชื่อกาปतिकะทูลถามบหมนตร์

[๔๒๖] ครั้งนั้น จังกิพราหมณ์พร้อมด้วยคณะพราหมณ์หมู่ใหญ่ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้วทรงปฏิสันถารเรื่องบางเรื่องพอเป็นที่ระลึกถึงกันกับพราหมณ์ทั้งหลายผู้แก่เฒ่า สมัยนั้น มาณพชื่อกาปतिकะยังเป็นหนุ่มโกลนศีรษะ มีอายุ ๑๖ ปี นับแต่เกิดมา เป็นผู้จบไตรเพท พร้อมทั้งนิพนธ์ทศศาสตร์ เกฏศาสตร์ อักษรศาสตร์และประวัติศาสตร์ เป็นผู้เข้าใจตัวบทและไวยากรณ์ ชำนาญคัมภีร์โลกายตศาสตร์และลักษณะมหาบุรุษนั่งอยู่ในบริษัทนั้นด้วย เขาได้พูดสอดขึ้นในระหว่างที่พราหมณ์ทั้งหลายผู้แก่เฒ่ากำลังสนทนากันอยู่กับพระผู้มีพระภาค

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.สี.(แปล) ๙/๓๐๐-๓๐๕/๑๑๑-๑๑๖

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสุต

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงห้ามกาปतिकมาณพว่า “การทวาชะผู้มีอายุ เจ้าอย่าพูดแทรกขึ้นในระหว่างที่พราหมณ์ทั้งหลายผู้แก่เฒ่ากำลังสนทนากันอยู่ จงรอให้เขาพูดจบเสียก่อน”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว จังกิพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ว่า “ท่านพระโคตม อย่าทรงห้ามกาปतिकมาณพเลย กาปतिकมาณพเป็นบุตรของผู้มีสกุล เป็นพหูสูต เป็นบัณฑิต เจริญถ้อยคำไพเราะ และสามารถจะเจรจาโต้ตอบ ในคำนั้นกับท่านพระโคตมได้”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า “กาปतिकมาณพจักสำเร็จการศึกษา ในปาปฉนคือไตรเพทเป็นแน่แท้ พราหมณ์ทั้งหลายจึงพากันยกย่องเขาถึงเพียงนั้น”

ครั้งนั้น กาปतिकมาณพได้คิดว่า “เมื่อใด พระสมณโคตมจักทอดพระเนตรสบตาเรา เมื่อนั้น เราจักทูลถามปัญหากับพระสมณโคตม”

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความคิดคำนึงของกาปतिकมาณพด้วยจิต (ของพระองค์) จึงทรงทอดพระเนตรไปทางที่กาปतिकมาณพนั่งอยู่

[๔๒๗] ครั้งนั้นแล กาปतिकมาณพได้คิดว่า “พระสมณโคตมทรงสนพระทัยเราอยู่ ทางที่ดี เราควรทูลถามปัญหากับพระสมณโคตม” ลำดับนั้น กาปतिकมาณพ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ในบทมนตร์อันเป็นของเก่าของพราหมณ์ทั้งหลาย โดยสืบต่อกันมาตามคัมภีร์ พราหมณ์ทั้งหลายยอมถึงความตกลงใจโดยเด็ดขาดว่า ‘นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ ในเรื่องนี้ท่านพระโคตมจะตรัสอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “การทวาชะ บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย พราหมณ์สักคนหนึ่งผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เรารู้สิ่งนี้ เราเห็นสิ่งนี้ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ มีอยู่หรือ”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสูต

กาปतिकมาณพทูลตอบว่า “ไม่มีเลย ท่านพระโคตม”

“การทวาชะ แม่อาจารย์ท่านหนึ่ง แม่ป้าจารย์ของอาจารย์ท่านหนึ่ง ตลอดขึ้นไปจน ๗ ชั่วอาจารย์ของพราหมณ์ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เรารู้สิ่งนี้ เราเห็นสิ่งนี้ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ มีอยู่หรือ”

“ไม่มีเลย ท่านพระโคตม”

“การทวาชะ ฤาษีทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ คือ ฤาษีอัญญกะ ฤาษีวามกะ ฤาษีวามเทพ ฤาษีเวสสามิตตะ ฤาษียมตัคคิ ฤาษีอังคีระสะ ฤาษีการทวาชะ ฤาษีวาเสฏฐะ ฤาษีกัสสปะ ฤาษีภค ซึ่งเป็นผู้แต่งมนตร์ เป็นผู้บอกมนตร์ที่พราหมณ์ทั้งหลายในปัจจุบันนี้ขับตาม บทมนตร์เก่าที่ท่านบูรพาจารย์พราหมณ์ขับไว้แล้ว บอกไว้แล้ว รวบรวมไว้แล้ว กล่าวได้ถูกต้องตามที่ท่านกล่าวไว้ บอกได้ถูกต้องตามที่ท่านได้บอกไว้แล้ว แม้ท่านเหล่านั้นก็กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เราทั้งหลาย รู้สิ่งนี้ เราทั้งหลายเห็นสิ่งนี้ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ มีอยู่หรือ”

“ไม่มีเลย ท่านพระโคตม”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “การทวาชะ ได้ทราบกันตั้งนี้ว่า บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย ไม่มีพราหมณ์แม่สักคนหนึ่ง ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เรารู้สิ่งนี้ เราเห็นสิ่งนี้ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ ไม่มีใครสักคนหนึ่งซึ่งเป็นอาจารย์ เป็นป้าจารย์ของอาจารย์ตลอด ๗ ชั่วอาจารย์ของพราหมณ์ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เรารู้สิ่งนี้ เราเห็นสิ่งนี้ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ แม่ฤาษีทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ คือ ฤาษีอัญญกะ ฤาษีวามกะ ฤาษีวามเทพ ฤาษีเวสสามิตตะ ฤาษียมตัคคิ ฤาษีอังคีระสะ ฤาษีการทวาชะ ฤาษีวาเสฏฐะ ฤาษีกัสสปะ ฤาษีภค ซึ่งเป็นผู้แต่งมนตร์ เป็นผู้บอกมนตร์ที่พราหมณ์ทั้งหลายในปัจจุบันนี้ขับตาม บทมนตร์เก่าที่ท่านขับไว้แล้ว บอกไว้แล้ว รวบรวมไว้แล้ว กล่าวได้ถูกต้อง ตามที่ท่านได้กล่าวไว้ บอกได้ถูกต้อง ตามที่ท่านได้บอกไว้แล้ว แม้ท่านเหล่านั้นก็ไม่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เรารู้สิ่งนี้ เราเห็นสิ่งนี้ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสูต

ธรรม ๕ ประการมีผลเป็น ๒ อย่าง

[๔๒๘] การทวาชะ คนตาบอดเข้าแถวเกาะหลังกัน คนอยู่หัวแถว คนอยู่กลางแถว และคนอยู่ปลายแถว ต่างก็มองไม่เห็นกัน แม้ฉันทิ ภาษิตของพราหมณ์ทั้งหลายก็ฉันทินั้นเหมือนกัน เห็นจะเปรียบได้กับแถวคนตาบอด คือ แม้คนอยู่หัวแถว คนอยู่กลางแถว และคนอยู่ปลายแถว ต่างก็มองไม่เห็นกัน ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนั้น ความเชื่อของพราหมณ์ทั้งหลายย่อมหามูลมิได้ มิใช่หรือ”

กาปทิกมาณพกราบทูลว่า “ท่านพระโคตม ในข้อนี้พราหมณ์ทั้งหลายมิใช่เล่าเรียนกันมาด้วยความเชื่ออย่างเดียว แต่เล่าเรียนด้วยการฟังตามกันมา”

“การทวาชะ ครั้งแรกท่านได้อ้างถึงความเชื่อ บัดนี้ท่านอ้างถึงการฟังตามกันมา ธรรม ๕ ประการนี้มีผลเป็น ๒ อย่างในปัจจุบัน

ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ศรัทธา (ความเชื่อ)
๒. รุจิ (ความชอบใจ)
๓. อนุสสวะ (การฟังตามกันมา)
๔. อากาการปริวิตก (ความตรึกตามอาการ)
๕. ทิฏฐินิฆมานขันติ (ความเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้)

ธรรม ๕ ประการนี้แล มีผลเป็น ๒ อย่างในปัจจุบัน คือ

สิ่งที่เชื่อกันด้วยดีแต่สิ่งนั้นกลับเป็นของว่างเปล่าเป็นเท็จไปก็มี สิ่งที่ไม่เชื่อกันด้วยดีแต่สิ่งนั้นกลับเป็นจริงแท้ ไม่เป็นอื่นก็มี

สิ่งที่ชอบใจจริง ๆ ฯลฯ

สิ่งที่ฟังตามกันมาอย่างดี ฯลฯ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสูต

สิ่งที่ตริกไว้อย่างดี ฯลฯ

สิ่งที่พินิจไว้อย่างดี แต่สิ่งนั้นกลับเป็นของว่างเปล่าเป็นเท็จไปก็มี สิ่งที่ไม่ได้พินิจไว้อย่างดี แต่สิ่งนั้นกลับเป็นจริงแท้ ไม่เป็นอื่นก็มี

การทวาชะ คนผู้ฉลาดเมื่อจะตามรักษาสัจจะ ไม่ควรจะตกลงใจในข้อนั้นอย่างเด็ดขาดว่า 'นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'

ตรัสตอบถึงการรักษาสัจจะ

[๔๒๙] กาบทิกมาณพทูลถามว่า "ท่านพระโคตม ด้วยข้อปฏิบัติประมาณเท่าไร การรักษาสัจจะจึงมีได้ บุคคลชื่อว่ารักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติประมาณเท่าไร ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตมถึงการรักษาสัจจะ"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "การทวาชะ ถ้าบุรุษมีศรัทธา กล่าวว่า 'เรามีศรัทธาอย่างนี้' ชื่อว่ารักษาสัจจะ แต่ยังไม่ชื่อว่ามีความตกลงใจโดยเด็ดขาดว่า 'นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง' ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ การรักษาสัจจะย่อมมีได้ บุคคลชื่อว่ารักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ และเราย่อมบัญญัติการรักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ แต่ยังไม่ชื่อว่าเป็นการรู้สัจจะก่อน

ถ้าบุรุษมีความชอบใจ ฯลฯ

ถ้าบุรุษมีการฟังตามกันมา ฯลฯ

ถ้าบุรุษมีความตริกตามอาการ ฯลฯ

ถ้าบุรุษมีความพินิจที่เข้ากันได้กับทฤษฎีของตน เขากล่าวอย่างนี้ว่า 'เรามีความพินิจที่เข้ากันได้กับทฤษฎีของตนอย่างนี้' ชื่อว่ารักษาสัจจะ แต่ยังไม่ชื่อว่าถึงความตกลงใจโดยเด็ดขาดว่า 'นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'

การทวาชะ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้การรักษาสัจจะย่อมมีได้ บุคคลชื่อว่ารักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ และเราย่อมบัญญัติการรักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ แต่ยังไม่ชื่อว่าเป็นการรู้สัจจะก่อน"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสุต

ดรัสตอบถึงการรู้สัจจะ

[๔๓๐] กาบทิग्มาณพทูลถามว่า “ท่านพระโคตม การรักษาสัจจะย่อมมีด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ บุคคลชื่อว่ารักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ และเราทั้งหลายย่อมหวังการรักษาสัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ การรู้สัจจะย่อมมีด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร บุคคลย่อมรู้สัจจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตมถึงการรู้สัจจะ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “การทวาชะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอาศัยบ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ คหบดีก็ดี บุตรของคหบดีก็ดี เข้าไปหาภิกษุนั้นแล้วใคร่ครวญในธรรม ๓ ประการ คือ (๑) ในธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโลภะ(ความโลภ) (๒) ในธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโทสะ(การประทุษร้าย) (๓) ในธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโมหะ(ความหลง) ว่า ‘ท่านผู้นี้มีธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโลภะ หรือไม่หนอ (เพราะว่า) ผู้มีจิตถูกธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความโลภครอบงำแล้ว เมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่า ‘ข้าพเจ้ารู้’ เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่า ‘ข้าพเจ้าเห็น’ หรือสิ่งใดจะพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูลเพื่อทุกขสันกาลนานแก่ผู้อื่น ก็จะพึงชักชวนผู้อื่นเพื่อประโยชน์แก่สิ่งนั้นได้หรือหนอ’ เมื่อเขาพิจารณาถึงภิกษุนั้นอยู่ จึงรู้ได้โดยนัยว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่มีธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโลภะ (เพราะว่า) ผู้มีจิตถูกธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโลภะครอบงำแล้ว เมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่า ‘ข้าพเจ้ารู้’ เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่า ‘ข้าพเจ้าเห็น’ หรือสิ่งใดจะพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกขสันกาลนานแก่ผู้อื่น ท่านผู้นี้พึงชักชวนผู้อื่นเพื่อประโยชน์แก่สิ่งนั้น

อนึ่ง ท่านผู้นี้มีกายสมาจาร วจีสมาจาร เหมือนผู้ไม่โลภ ท่านผู้นี้แสดงธรรมอันลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต คาดคะเนเองไม่ได้ เป็นธรรมละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ไม่ใช้ธรรมที่คนโลกจะแสดงได้ง่าย’

[๔๓๑] เมื่อใดเขาพิจารณาภิกษุนั้นอยู่ ย่อมเห็นชัดว่า เธอบริสุทธิ์จากธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโลภะแล้ว เมื่อนั้นเขาพิจารณาภิกษุนั้นให้ยิ่งขึ้นไปในธรรมที่

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสุต

เป็นเหตุให้เกิดโทสะว่า 'ท่านผู้นี้มีธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโทสะ มีจิตอุกกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโทสะครอบงำ เมื่อไม่รู้ก็จะกล่าวว่า 'ข้าพเจ้ารู้' เมื่อไม่เห็นก็จะกล่าวว่า 'ข้าพเจ้าเห็น' หรือสิ่งใดจะพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนานแก่ผู้อื่น ก็จะพึงชักชวนผู้อื่นเพื่อประโยชน์แก่สิ่งนั้น' เขาเมื่อพิจารณาภิกษุนั้นอยู่ ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า 'ท่านผู้นี้ไม่มีธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโทสะ (เพราะว่า)ผู้มีจิตอุกกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโทสะครอบงำแล้ว เมื่อไม่รู้ก็จะพึงกล่าวว่า 'ข้าพเจ้ารู้' เมื่อไม่เห็นก็จะพึงกล่าวว่า 'ข้าพเจ้าเห็น' หรือสิ่งใดจะพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนานแก่ผู้อื่น พึงชักชวนผู้อื่นเพื่อประโยชน์แก่สิ่งนั้น

อนึ่ง ท่านผู้นี้มีกายสมาจาร วจีสมาจาร เหมือนผู้ไม่ประทุษร้าย ท่านผู้นี้แสดงธรรมอันลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต คาดคะเนเองไม่ได้ เป็นธรรมละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต 'ไม่ใช่ธรรมที่คนประทุษร้ายจะแสดงได้ง่าย'

[๔๓๒] เมื่อใด เขาพิจารณาภิกษุนั้นอยู่ย่อมเห็นชัดว่า เธอบริสุทธิ์จากธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโทสะ เมื่อนั้นเขาย่อมพิจารณาภิกษุนั้นให้ยิ่งขึ้นไปในธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโมหะว่า 'ท่านผู้นี้มีธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโมหะ มีจิตอุกกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโมหะครอบงำ เมื่อไม่รู้ก็จะกล่าวว่า 'ข้าพเจ้ารู้' เมื่อไม่เห็นก็จะกล่าวว่า 'ข้าพเจ้าเห็น' หรือสิ่งใดจะพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนานแก่ผู้อื่น พึงชักชวนผู้อื่นเพื่อประโยชน์แก่สิ่งนั้น' เขาเมื่อพิจารณาภิกษุนั้นอยู่ ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า 'ท่านผู้นี้ไม่มีธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโมหะ (เพราะว่า)ผู้มีจิตอุกกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโมหะครอบงำแล้ว เมื่อไม่รู้ก็จะพึงกล่าวว่า 'ข้าพเจ้ารู้' เมื่อไม่เห็นก็จะพึงกล่าวว่า 'ข้าพเจ้าเห็น' หรือสิ่งใดจะพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนานแก่ผู้อื่น พึงชักชวนผู้อื่นเพื่อประโยชน์แก่สิ่งนั้น

อนึ่ง ท่านผู้นี้มีกายสมาจาร วจีสมาจาร เหมือนผู้ไม่หลง ท่านผู้นี้แสดงธรรมอันลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต คาดคะเนเองไม่ได้ เป็นธรรมละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต 'ไม่ใช่ธรรมที่คนหลงจะแสดงได้ง่าย'

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสุต

เมื่อใด เขาพิจารณาภิกษุนั้นอยู่ ย่อมเห็นชัดว่าเขาบริสุทธิ์จากธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโมหะ เมื่อนั้น เขาสร้างศรัทธาในภิกษุนั้นอย่างมั่นคง จึงเกิดศรัทธาแล้ว เข้าไปหา เมื่อเข้าไปหา ย่อมนั่งใกล้ เมื่อนั่งใกล้ ย่อมเจียโสตกลง เขาเจียโสตกลงแล้ว ฟังธรรม^๑อยู่ ย่อมทรงจำธรรม พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้ว เมื่อพิจารณาเนื้อความอยู่ ธรรมทั้งหลายย่อมควรแก่การเพ่งพินิจ เมื่อธรรมควรแก่การเพ่งพินิจมีอยู่ จันตะ^๒ย่อมเกิด เกิดจันตะแล้ว ย่อมอุตสาหะ ครั้นอุตสาหะแล้วย่อมพิจารณา ครั้นพิจารณาแล้ว ย่อมตั้งความเพียร เธอตั้งความเพียรแล้ว ย่อมทำปรมัตถสังจะให้แจ่มด้วยกาย และเห็นชัดปรมัตถสังจะนั้นด้วยปัญญา

การทวาชะ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น การรู้อสังจะจึงมีได้ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้นแล บุคคลย่อมรู้อสังจะได้ และเราย่อมบัญญัติการรู้อสังจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น แต่ยังไม่เชื่อว่าเป็นการบรรลุสังจะทีเดียว”

ดร้สดอบถึงการบรรลุสังจะ

[๔๓๓] กาบทิคมานพุลถามว่า “ท่านพระโคตม การรู้อสังจะย่อมมีได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น บุคคลเชื่อว่ารู้อสังจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น และเราทั้งหลายย่อมหวังการรู้อสังจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้นหรือ การบรรลุสังจะย่อมมีได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร บุคคลย่อมบรรลุสังจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่าไร ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตมถึงการบรรลุสังจะ”

พระผู้มีพระภาคดร้สดอบว่า “การทวาชะ การปฏิบัติ เจริญ ทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้น เชื่อว่าเป็นการบรรลุสังจะ ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น การบรรลุสังจะย่อมมีได้ บุคคลย่อมบรรลุสังจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น และเราย่อมบัญญัติการบรรลุสังจะด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น”

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงเทศนาธรรม (ม.ม.อ. ๒/๔๓๒/๓๐๖)

^๒ จันตะ ในที่นี้หมายถึงความพอใจด้วยความปรารถนาจะทำให้ยิ่งขึ้นอีก (ม.ม.อ. ๒/๔๓๒/๓๐๖)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสุต

ตรัสตอบถึงธรรมมีอุปการะมาก

[๕๓๕] กาบทิกมาณพทูลถามว่า “ท่านพระโคตม การบรรลุสังขย่อมมีได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น บุคคลย่อมบรรลุสังขยได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น และเราทั้งหลายย่อมหวังการบรรลุสังขยได้ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้นหรือ ธรรมมีอุปการะมากแก่การบรรลุสังขยจะเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าขอทูลถามท่านพระโคตมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การบรรลุสังขยจะ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “การทวาชะ ความเพียรมีอุปการะมากแก่การบรรลุสังขย ถ้าบุคคลไม่ตั้งความเพียรนั้นไว้ ก็จะไม่พึงบรรลุสังขยนี้ได้ แต่เพราะเขาตั้งความเพียรไว้จึงบรรลุสังขยได้ ฉะนั้น ความเพียรจึงมีอุปการะมากแก่การบรรลุสังขยจะ”

“ธรรมมีอุปการะมากแก่ความเพียรเป็นอย่างไร ข้าพระองค์ขอทูลถามท่านพระโคตมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่ความเพียร พระพุทธเจ้าข้า”

“ปัญญาเครื่องพิจารณามีอุปการะมากแก่ความเพียร ถ้าบุคคลไม่พิจารณาปัญญาเครื่องพิจารณานั้นก็จะพึงตั้งความเพียรนี้ไว้ไม่ได้ แต่เพราะเขาพิจารณาจึงตั้งความเพียรไว้ได้ ฉะนั้น ปัญญาเครื่องพิจารณาจึงมีอุปการะมากแก่ความเพียร”

“ธรรมมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องพิจารณาเป็นอย่างไร ข้าพระองค์ขอทูลถามท่านพระโคตมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องพิจารณา พระพุทธเจ้าข้า”

“ความอดสาหะมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องพิจารณา ถ้าบุคคลไม่อดสาหะก็จะพึงพิจารณาไม่ได้ แต่เพราะเขาอดสาหะจึงพิจารณาได้ ฉะนั้น ความอดสาหะจึงมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องพิจารณา”

“ธรรมมีอุปการะมากแก่ความอดสาหะเป็นอย่างไร ข้าพระองค์ขอทูลถามท่านพระโคตมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่ความอดสาหะ พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสุต

“ฉันทะมีอุปการะมากแก่ความอดสาหะ ถ้าฉันทะไม่เกิด บุคคลก็จะไม่พึง
อดสาหะ แต่เพราะฉันทะเกิด เขาจึงอดสาหะ ฉะนั้น ฉันทะจึงมีอุปการะมากแก่
ความอดสาหะ”

“ธรรมมีอุปการะมากแก่ฉันทะเป็นอย่างไร ข้าพระองค์ขอลุลถามท่านพระโคตม
ถึงธรรมมีอุปการะมากแก่ฉันทะ พระพุทธเจ้าข้า”

“ความควรแก่การเพ่งพินิจแห่งธรรมเป็นธรรมมีอุปการะมากแก่ฉันทะ ถ้าธรรม
ทั้งหลายไม่ควรแก่การเพ่งพินิจ ฉันทะก็ไม่เกิด แต่เพราะธรรมทั้งหลายควรแก่การ
เพ่งพินิจ ฉันทะจึงเกิด ฉะนั้น ความควรแก่การเพ่งพินิจแห่งธรรมจึงมีอุปการะมาก
แก่ฉันทะ”

“ธรรมมีอุปการะมากแก่ความควรแก่การเพ่งพินิจแห่งธรรมเป็นอย่างไร
ข้าพระองค์ขอลุลถามท่านพระโคตมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่ความควรแก่การเพ่งพินิจ
แห่งธรรม พระพุทธเจ้าข้า”

“ปัญญาเครื่องไตร่ตรองเนื้อความเป็นธรรมมีอุปการะมากแก่ความควรแก่การ
เพ่งพินิจแห่งธรรม ถ้าบุคคลไม่ไตร่ตรองเนื้อความ ธรรมทั้งหลายก็จะไม่พึงควรแก่
การเพ่งพินิจ แต่เพราะเขาไตร่ตรองเนื้อความ ธรรมทั้งหลายจึงควรแก่การเพ่งพินิจ
ฉะนั้น ปัญญาเครื่องไตร่ตรองเนื้อความจึงมีอุปการะมากแก่ความควรแก่การเพ่งพินิจ
แห่งธรรม”

“ธรรมมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องไตร่ตรองเนื้อความเป็นอย่างไร ข้าพระองค์
ขอลุลถามท่านพระโคตมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องไตร่ตรองเนื้อความ
พระพุทธเจ้าข้า”

“การทรงจำธรรมมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่องไตร่ตรองเนื้อความ ถ้าบุคคล
ไม่ทรงจำธรรมนั้น ก็จะพึงไตร่ตรองเนื้อความนี้ไม่ได้ แต่เพราะเขาทรงจำธรรมไว้ได้
จึงไตร่ตรองเนื้อความได้ ฉะนั้น การทรงจำธรรมจึงมีอุปการะมากแก่ปัญญาเครื่อง
ไตร่ตรองเนื้อความ”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสุต

“ธรรมมีอุปการะแก่การทรงจำธรรมเป็นอย่างไร ข้าพระองค์ขอทูลถามท่านพระโคดมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การทรงจำธรรม พระพุทธเจ้าข้า”

“การฟังธรรมมีอุปการะมากแก่การทรงจำธรรม ถ้าบุคคลไม่ฟังธรรมนั้น ก็จะฟังทรงจำธรรมนี้ไม่ได้ แต่เพราะเขาฟังธรรมจึงทรงจำธรรมไว้ได้ ฉะนั้น การฟังธรรมจึงมีอุปการะมากแก่การทรงจำธรรม”

“ธรรมมีอุปการะมากแก่การฟังธรรมเป็นอย่างไร ข้าพระองค์ขอทูลถามท่านพระโคดมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การฟังธรรม พระพุทธเจ้าข้า”

“การเจียโสตลงมีอุปการะมากแก่การฟังธรรม ถ้าบุคคลไม่เจียโสตลง ก็จะฟังธรรมนี้ไม่ได้ แต่เพราะเขาเจียโสตลงจึงฟังธรรมได้ ฉะนั้น การเจียโสตลงจึงมีอุปการะมากแก่การฟังธรรม”

“ธรรมมีอุปการะมากแก่การเจียโสตลงเป็นอย่างไร ข้าพระองค์ขอทูลถามท่านพระโคดมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การเจียโสตลง พระพุทธเจ้าข้า”

“การเข้าไปนั่งใกล้มีอุปการะมากแก่การเจียโสตลง ถ้าบุคคลไม่เข้าไปนั่งใกล้ ก็จะฟังเจียโสตลงไม่ได้ แต่เพราะเขาเข้าไปนั่งใกล้จึงเจียโสตลงได้ ฉะนั้น การเข้าไปนั่งใกล้จึงมีอุปการะมากแก่การเจียโสตลง”

“ธรรมมีอุปการะมากแก่การเข้าไปนั่งใกล้เป็นอย่างไร ข้าพระองค์ขอทูลถามท่านพระโคดมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การเข้าไปนั่งใกล้ พระพุทธเจ้าข้า”

“การเข้าไปหามีอุปการะมากแก่การเข้าไปนั่งใกล้ ถ้าบุคคลไม่เข้าไปหา ก็จะฟังนั่งใกล้ไม่ได้ เพราะเขาเข้าไปหาจึงนั่งใกล้ได้ ฉะนั้น การเข้าไปหาจึงมีอุปการะมากแก่การเข้าไปนั่งใกล้”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๕. จังกีสูต

“ท่านพระโคตม ธรรมมีอุปการะมากแก่การเข้าไปหาเป็นอย่างไร ข้าพระองค์
ขอลุถามท่านพระโคตมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การเข้าไปหา”

“การทวาชะ ศรัทธามีอุปการะมากแก่การเข้าไปหา ถ้าศรัทธาไม่เกิด บุคคล
ก็จะไม่พึงเข้าไปหา แต่เพราะศรัทธาเกิด เขาจึงเข้าไปหา ฉะนั้น ศรัทธาจึงมีอุปการะ
มากแก่การเข้าไปหา”

[๕๓๕] กาบทิกมาณพกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ได้ทูลถามท่านพระโคตม
ถึงการรักษาสัจจะ ท่านพระโคตมได้ตรัสตอบการรักษาสัจจะแล้ว และข้อที่ตรัสตอบ
นั้นข้าพระองค์ชอบใจและถูกใจนัก และข้าพระองค์ก็ชื่นชมด้วยข้อที่ตรัสตอบนั้น

ข้าพระองค์ได้ทูลถามท่านพระโคตมถึงการรู้สัจจะ ท่านพระโคตมได้ตรัสตอบ
การรู้สัจจะแล้ว และข้อที่ตรัสตอบนั้นข้าพระองค์ชอบใจและถูกใจนัก และข้าพระองค์
ก็ชื่นชมด้วยข้อที่ตรัสตอบนั้น

ข้าพระองค์ได้ทูลถามท่านพระโคตมถึงการบรรลूसัจจะ ท่านพระโคตมก็ได้
ตรัสตอบการบรรลूसัจจะแล้ว และข้อที่ตรัสตอบนั้น ข้าพระองค์ชอบใจและถูกใจนัก
และข้าพระองค์ก็ชื่นชมด้วยข้อที่ตรัสตอบนั้น

ข้าพระองค์ได้ทูลถามท่านพระโคตมถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การบรรลूसัจจะ
ท่านพระโคตมก็ได้ตรัสตอบธรรมมีอุปการะมากแก่การบรรลूसัจจะแล้ว และข้อที่ตรัส
ตอบนั้น ข้าพระองค์ชอบใจและถูกใจนัก และข้าพระองค์ก็ชื่นชมด้วยข้อที่ตรัส
ตอบนั้น

ข้าพระองค์ได้ทูลถามท่านพระโคตมถึงปัญหาข้อใด ๆ ท่านพระโคตมก็ได้ตรัสตอบ
ปัญหาข้อนั้น ๆ แล้ว และข้อที่ตรัสตอบนั้นข้าพระองค์ชอบใจและถูกใจนัก และ
ข้าพระองค์ก็ชื่นชมด้วยข้อที่ตรัสตอบนั้น

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการ์สูตร

ข้าแต่ท่านพระโคตม เมื่อก่อนข้าพระองค์รู้อย่างนี้ว่า 'พวกสมณะโหล่นเหล่านี้ เป็นสามัญชน เกิดจากพระบาทของพระพรหมเป็นกัณหาชาติ^๑(วรรณะศุทร) เป็นใครกัน และจะรู้ทั่วถึงธรรมได้อย่างไร ท่านพระโคตมได้ทรงทำให้ข้าพระองค์เกิดความรักสมณะในหมู่สมณะ ให้เกิดความเลื่อมใสสมณะในหมู่สมณะ และให้เกิดความเคารพสมณะในหมู่สมณะแล้วหนอ' ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์ชัดเจน 'ไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต" ดังนี้แล

จังกีสสูตรที่ ๕ จบ

๖. เอสการ์สูตร

ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อเอสการ์

[๔๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-เศรชฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล พราหมณ์ชื่อเอสการ์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ได้นั่ง ณ ที่สมควร

การบำเรอ ๔ ประเภท

เอสการ์พราหมณ์ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า "ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอไว้ ๔ ประเภท คือ

๑. บัญญัติการบำเรอพราหมณ์	๒. บัญญัติการบำเรอกษัตริย์
๓. บัญญัติการบำเรอแพศย์	๔. บัญญัติการบำเรอศุทร

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๑๐๐ (อภิเษกสูตร) หน้า ๑๐๖ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๔๗ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการ์สูตร

ในการบำเรอทั้ง ๔ ประเภทนั้น พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอพราหมณ์ไว้ว่า 'พราหมณ์ควรบำเรอพราหมณ์ กษัตริย์ควรบำเรอพราหมณ์ แพศย์ควรบำเรอพราหมณ์ หรือศูทรควรบำเรอพราหมณ์' พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอพราหมณ์ไว้เช่นนี้แล

พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอกษัตริย์ไว้ว่า 'กษัตริย์ควรบำเรอกษัตริย์ แพศย์ควรบำเรอกษัตริย์ หรือศูทรควรบำเรอกษัตริย์' พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอกษัตริย์ไว้เช่นนี้แล

พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอแพศย์ไว้ว่า 'แพศย์ควรบำเรอแพศย์ หรือศูทรควรบำเรอแพศย์' พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอแพศย์ไว้เช่นนี้แล

พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอศูทรไว้ว่า 'ศูทรเท่านั้นควรบำเรอศูทรผู้อื่นใครเล่าจักบำเรอศูทร' พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอศูทรไว้เช่นนี้แล

ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอไว้ ๔ ประเภทนี้ ท่านพระโคตมตรัสการบำเรอนี้ไว้อย่างไร"

[๔๓๗] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า "พราหมณ์ ชาวโลกทั้งปวงเห็นด้วยกับคำของพราหมณ์ที่ว่า 'พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอไว้ ๔ ประเภทเท่านั้นหรือ'"

เอสการ์พราหมณ์ ทูลตอบว่า "ไม่ใช่ ท่านพระโคตม"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "พราหมณ์ บุรุษผู้ขาดสน ไม่มีทรัพย์สินสิ่งใดเป็นของตน ยากจน คนทั้งหลายแขวนก้อนเนื้อที่อาบยาพิษไว้สำหรับเขาซึ่งไม่ชอบพอกัน โดยแกล้งพูดว่า 'พ่อคุณ เขิญท่านกินเนื้อนี้ แต่ต้องจ่ายค่าเนื้อเพิ่มขึ้น' แม้ฉันใด พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติการบำเรอไว้ ๔ ประเภทแก่สมณพราหมณ์เหล่านั้น ฝ่ายเดียว โดยไม่มีฝ่ายอื่นยินยอม ฉันนั้นเหมือนกัน เราไม่กล่าวว่า 'สิ่งทั้งปวงควรบำเรอ' แต่ก็ไม่กล่าวว่า 'สิ่งทั้งปวงไม่ควรบำเรอ' เพราะวา เมื่อบุคคลบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้นพึงมีแต่ความชั่ว ไม่มีความดีเลย เราจึงไม่กล่าวว่า 'สิ่งนั้นควรบำเรอ' แต่เมื่อบุคคลบำเรอสิ่งใดเพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้น พึงมีแต่ความดีเท่านั้น ไม่มีความชั่วเลย เราจึงกล่าวว่า 'สิ่งนั้นควรบำเรอ'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการีสสูตร

ถ้าแม่ชนทั้งหลายจะฟังถามกษัตริย์อย่างนี้ว่า 'เมื่อท่านบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้นพึงมีแต่ความชั่ว 'ไม่มีความดีเลย หรือว่าเมื่อท่านบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้นพึงมีแต่ความดี 'ไม่มีความชั่วเลย ในกรณีเช่นนี้ท่านควรบำเรอสิ่งไหน' กษัตริย์เมื่อจะตรัสตอบให้ถูกต้อง ควรตรัสตอบอย่างนี้ว่า 'เมื่อข้าพเจ้าบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้นพึงมีแต่ความชั่ว 'ไม่มีความดีเลย ข้าพเจ้าไม่ควรบำเรอสิ่งนั้น แต่เมื่อข้าพเจ้าบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้นพึงมีแต่ความดี 'ไม่มีความชั่วเลย ข้าพเจ้าควรบำเรอสิ่งนั้น'

ถ้าแม่ชนทั้งหลายฟังถามพราหมณ์ ฯลฯ

ถ้าแม่ชนทั้งหลายฟังถามแพศย์ ฯลฯ

ถ้าแม่ชนทั้งหลายฟังถามศูทรอย่างนี้ว่า 'เมื่อท่านบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้นพึงมีแต่ความชั่ว 'ไม่มีความดีเลย หรือว่าเมื่อท่านบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้นพึงมีแต่ความดี 'ไม่มีความชั่วเลย ในกรณีเช่นนี้ท่านควรบำเรอสิ่งไหน' แม้ศูทรเมื่อจะตอบให้ถูกต้อง ควรตอบอย่างนี้ว่า 'เมื่อข้าพเจ้าบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้นพึงมีแต่ความชั่ว 'ไม่มีความดีเลย ข้าพเจ้าไม่ควรบำเรอสิ่งนั้น แต่เมื่อข้าพเจ้าบำเรอสิ่งใดอยู่ เพราะเหตุแห่งการบำเรอสิ่งนั้นพึงมีแต่ความดีเท่านั้น 'ไม่มีความชั่วเลย ข้าพเจ้าควรบำเรอสิ่งนั้น'

เราจะกล่าวว่า 'บุคคลเป็นผู้ประเสริฐเพราะเกิดในตระกูลสูง' ก็หาไม่ จะกล่าวว่า 'เขาเป็นผู้เลวทรามเพราะเกิดในตระกูลสูง' ก็หาไม่ จะกล่าวว่า 'บุคคลเป็นผู้ประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีวรรณะอันยิ่ง' ก็หาไม่ จะกล่าวว่า 'เขาเป็นผู้เลวทรามเพราะความเป็นผู้มีวรรณะอันยิ่ง' ก็หาไม่ เรากล่าวว่า 'บุคคลเป็นผู้ประเสริฐ เพราะความเป็นผู้มีโภคะมาก' ก็หาไม่ แต่จะกล่าวว่า 'เขาเป็นผู้เลวทราม เพราะความเป็นผู้มีโภคะมาก' ก็หาไม่

[๕๓๘] พราหมณ์ เพราะบุคคลบางคนในโลกนี้ แม้เกิดในตระกูลสูงก็ยังเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฎฐิ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่กล่าวว่า 'เขาเป็นผู้ประเสริฐเพราะเกิดในตระกูลสูง'

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการ์สูตร

แต่บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้เกิดในตระกูลสูงก็ยังเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดีกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฐิ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวว่า 'เขาเป็นผู้เลวทราม เพราะเกิดในตระกูลสูง'

[๔๓๙] พราหมณ์ เพราะบุคคลบางคนในโลกนี้ แม้มีวรรณะสูงก็ยังเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติดีกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยายาบาท เป็นมิจฉาทิฐิ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวว่า 'เขาเป็นผู้ประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีวรรณะสูง'

บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้มีวรรณะสูงก็เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดีกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฐิ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวว่า 'เขาเป็นผู้เลวทรามเพราะความเป็นผู้มีวรรณะสูง'

บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้มีทรัพย์สมบัติมากก็ยังเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติดีกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยายาบาท เป็นมิจฉาทิฐิ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวว่า 'เขาเป็นผู้ประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีทรัพย์สมบัติมาก'

บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้มีทรัพย์สมบัติมากก็ยังเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดีกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฐิ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวว่า 'เขาเป็นผู้เลวทรามเพราะความเป็นผู้มีทรัพย์สมบัติมาก'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการ์สูตร

พราหมณ์ เราไม่กล่าวว่า 'บุคคลต้องบำเรอสิ่งทั้งปวง' แต่เราก็ไม่ปฏิเสธว่า 'บุคคลไม่ต้องบำเรอสิ่งทั้งปวง' เพราะว่า เมื่อบุคคลบำเรอสิ่งใดอยู่ ศรัทธา ศีล สุตระ จาคะ ปัญญา ย่อมเจริญ เพราะเหตุแห่งการบำเรอ เราจึงกล่าวว่า 'บุคคลต้องบำเรอสิ่งนั้น'

ทศพิธ ๔ ชนิด

[๕๕๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เอสการ์พราหมณ์ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า "ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทศพิธไว้ ๔ ชนิด คือ

๑. บัญญัติทศพิธของพราหมณ์
๒. บัญญัติทศพิธของกษัตริย์
๓. บัญญัติทศพิธของแพศย์
๔. บัญญัติทศพิธของศูทร

ในทศพิธ ๔ ชนิดนั้น พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทศพิธของพราหมณ์คือการ เทียวไปเพื่ออาหาร แต่พราหมณ์เมื่อดูหมิ่นทศพิธคือการเทียวไปเพื่ออาหาร ชื่อว่า เป็นผู้ทำหน้าที่ผิด เปรียบเหมือนคนเลี้ยงโคถือเอาของที่เจ้าของเขามีได้ให้ พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทศพิธของพราหมณ์ไว้เช่นนี้แล

พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทศพิธของกษัตริย์คือแล่งธนู แต่กษัตริย์เมื่อดูหมิ่น ทศพิธคือแล่งธนู ชื่อว่า เป็นผู้ทำหน้าที่ผิด เปรียบเหมือนคนเลี้ยงโคถือเอาสิ่งของ ที่เจ้าของเขามีได้ให้ พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทศพิธของกษัตริย์ไว้เช่นนี้แล

พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทศพิธของแพศย์คือกสิกรรมและโครักขกรรม แต่แพศย์ เมื่อดูหมิ่นทศพิธคือกสิกรรมและโครักขกรรม ชื่อว่า เป็นผู้ทำหน้าที่ผิด เปรียบเหมือน คนเลี้ยงโคถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทศพิธของแพศย์ไว้เช่นนี้แล

พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทศพิธของศูทรคือเคียวและไม้คาน แต่ศูทรเมื่อดูหมิ่น ทศพิธคือเคียวและไม้คาน ชื่อว่า เป็นผู้ทำหน้าที่ผิด เปรียบเหมือนคนเลี้ยงโคถือเอาสิ่งของ ที่เจ้าของเขามีได้ให้ ฉะนั้น พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทศพิธของศูทรไว้เช่นนี้แล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการีสสูตร

ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์ไว้ ๔ ชนิดนี้ ในเรื่องนี้ ท่านพระโคตมจะตรัสว่าอย่างไร”

[๕๕๑] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “พราหมณ์ ชาวโลกทั้งปวงเห็นด้วยกับ คำนั้นว่า ‘พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทรัพย์ไว้ ๔ ชนิดเท่านี้หรือ’”

เอสการีพราหมณ์ทูลตอบว่า “ไม่ใช่ ท่านพระโคตม”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ บุรุษผู้ขัดสน ไม่มีทรัพย์สิ่งใดเป็น ของตน ยากจน คนทั้งหลายแขวนก้อนเนื้ออาบยาพิษไว้สำหรับเขาซึ่งไม่ชอบพอกัน โดยแกล้งพูดว่า ‘พ่อคุณ เชิญท่านกินเนื้อนี้ แต่ต้องจ่ายค่าเนื้อเพิ่มขึ้น’ แม้ฉันใด พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติทรัพย์ไว้ ๔ ประเภท แก่สมณพราหมณ์เหล่านั้นฝ่ายเดียว โดยไม่มีฝ่ายอื่นยินยอม ฉะนั้นเหมือนกัน

แต่เราบัญญัติโลกุตตรธรรมอันเป็นอริยะว่าเป็นทรัพย์ของบุคคล เมื่อเขาระลึกถึง วงศ์ตระกูลเก่าอันเป็นของมารดาบิดา อัดภาพเกิดในวงศ์ตระกูลใด ๆ ก็นับตามวงศ์ ตระกูลนั้น ๆ ถ้าอัดภาพเกิดในตระกูลกษัตริย์ก็นับว่า ‘เป็นกษัตริย์’ ถ้าอัดภาพเกิด ในตระกูลพราหมณ์ก็นับว่า ‘เป็นพราหมณ์’ ถ้าอัดภาพเกิดในตระกูลแพศย์ก็นับว่า ‘เป็นแพศย์’ ถ้าอัดภาพเกิดในตระกูลศูทรก็นับว่า ‘เป็นศูทร’ เปรียบเหมือนไฟอาศัย เชื้อใด ๆ ติดขึ้นก็นับตามเชื้อนั้น ๆ ถ้าไฟอาศัยไม้ติดขึ้น ก็นับว่า ‘เป็นไฟไม้’ ถ้าอาศัย หยากเยื่อติดขึ้น ก็นับว่า ‘เป็นไฟหยากเยื่อ’ ถ้าอาศัยหญ้าติดขึ้น ก็นับว่า ‘เป็นไฟหญ้า’ ถ้าอาศัยมูลโคติดขึ้นก็นับว่า ‘เป็นไฟมูลโค’ แม้ฉันใด เราก็ฉะนั้นเหมือนกัน บัญญัติ โลกุตตรธรรมอันเป็นอริยะว่าเป็นทรัพย์ของบุคคล เมื่อเขาระลึกถึงวงศ์ตระกูลเก่าอันเป็น ของมารดาบิดา อัดภาพเกิดในตระกูลใด ๆ ก็นับตามตระกูลนั้น ๆ ถ้าอัดภาพเกิดใน ตระกูลกษัตริย์ ก็นับว่า ‘เป็นกษัตริย์’ ถ้าอัดภาพเกิดในตระกูลพราหมณ์ ก็นับว่า ‘เป็นพราหมณ์’ ถ้าอัดภาพเกิดในตระกูลแพศย์ ก็นับว่า ‘เป็นแพศย์’ ถ้าอัดภาพเกิด ในตระกูลศูทร ก็นับว่า ‘เป็นศูทร’

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการีสสูตร

คนจะดีหรือชั่วมิใช่เพราะตระกูล

พราหมณ์ ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลกษัตริย์บวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมอันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลพราหมณ์ ฯลฯ

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลแพศย์ ฯลฯ

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลศูทรบวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมอันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์

[๔๕๒] พราหมณ์ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ในประเทศนี้พราหมณ์เท่านั้นหรือยอมสามารถเจริญเมตตาจิตอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน กษัตริย์ แพศย์ ศูทร ไม่สามารถหรือ”

เอสการีพราหมณ์กราบทูลว่า “ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม ในประเทศนี้แม่กษัตริย์ก็สามารถเจริญเมตตาจิตอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนได้

แม่พราหมณ์ ฯลฯ

แม่แพศย์ ฯลฯ

แม่ศูทร ฯลฯ

ข้าแต่ท่านพระโคตม ความจริง ในประเทศนี้ แม่วรรณะ ๔ ทั้งหมดก็สามารถเจริญเมตตาจิต อันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนได้”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการ์สูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ อย่างนั้นเหมือนกันแล ถ้าแม่กุลบุตร
ออกจากตระกูลกษัตริย์บวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากพฤติกรรม
อันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด
เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของ
ของผู้อื่น มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมอันเป็นเครื่องนำออก
จากทุกข์

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลพราหมณ์ ฯลฯ

แม่กุลบุตรออกจากตระกูลแพศย์ ฯลฯ

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลศูทรบวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่
ตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาด
จากพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการ
พูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็ง
อยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมอันเป็น
เครื่องนำออกจากทุกข์

[๔๕๓] พราหมณ์ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พราหมณ์เท่านั้นหรือ
ย่อมสามารถถือเอาเครื่องสี่ตัวสำหรับอาบน้ำไปยังแม่น้ำแล้วลอยละอองธุลีได้ กษัตริย์
แพศย์ ศูทร ไม่สามารถหรือ”

เอสการ์พราหมณ์กราบทูลว่า “ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม แม่กษัตริย์ก็สามารถ
ถือเอาเครื่องสี่ตัวสำหรับอาบน้ำไปยังแม่น้ำแล้วลอยละอองธุลีได้

แม่พราหมณ์ ฯลฯ

แม่แพศย์ ฯลฯ

แม่ศูทร ฯลฯ

ข้าแต่ท่านพระโคตม ความจริง ในประเทศนี้ แม่วรรณะ ๔ ทั้งหมดก็สามารถ
ถือเอาเครื่องสี่ตัวสำหรับอาบน้ำไปยังแม่น้ำแล้วลอยละอองธุลีได้”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการีสสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "พราหมณ์ อย่างนั้นเหมือนกันแล ถ้าแม่กุลบุตร
ออกจากตระกูลกษัตริย์บวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากพฤติกรรมอันเป็น
ข้าศึกต่อพรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาด
จากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น
มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ ยินดีกุศลธรรมอันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลพราหมณ์ ฯลฯ

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลแพศย์ ฯลฯ

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลศูทรบวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่
ตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาด
จากพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจาก
การพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็ง
อยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิ ยินดีกุศลธรรมอันเป็นเครื่อง
นำออกจากทุกข์

[๔๔๔] พราหมณ์ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร พระราชามหากษัตริย์
ในโลกนี้ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว จะพึงทรงเกณฑ์บุรุษผู้มีฐานะต่าง ๆ กัน ๑๐๐ คน
ให้มาประชุมกันตรัสว่า 'มาเกิดท่านทั้งหลาย ในจำนวนบุรุษเหล่านั้น บุรุษเหล่าใด
เกิดจากตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ราชตระกูล บุรุษเหล่านั้นจงถือเอาไม้สัก
ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือไม้ทับทิม มาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วจงสีให้ไฟลุกโพล่งขึ้น
มาเกิดท่านทั้งหลาย ในจำนวนบุรุษเหล่านั้น บุรุษเหล่าใด เกิดจากตระกูลจันทาล
ตระกูลพราน ตระกูลช่างจักสาน ตระกูลช่างรถ ตระกูลคนขนขยะ บุรุษเหล่านั้น
จงถือเอาไม้รางสุนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่งมาทำเป็นไม้สีไฟ
แล้วจงสีให้ไฟลุกโพล่งขึ้น'

พราหมณ์ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ไฟที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิดจากตระกูล
กษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ราชตระกูล ถือเอาไม้สัก ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๖. เอสการีสุตระ

ไม้ทับทิม มาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้ไฟลุกโพล่งขึ้นเท่านั้นหรือ เป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และสามารถทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นให้สำเร็จได้ ส่วนไฟที่บุรุษทั้งหลาย ผู้เกิดจากตระกูลจัณฑาล ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างจักสาน ตระกูลช่างรถ ตระกูล คนขนขยะ ถือเอาไม้รางสนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่งมาทำเป็นไม้ สีไฟ แล้วสีให้ไฟลุกโพล่งขึ้นนั้น เป็นไฟไม่มีเปลว ไม่มีสี ไม่มีแสงสว่าง และไม่สามารถ ทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นให้สำเร็จได้กระนั้นหรือ”

เอสการีพราหมณ์กราบทูลว่า “ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคตม แม่ไฟที่บุรุษ ทั้งหลายผู้เกิดจากตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ราชตระกูล ถือเอาไม้สัก ไม้สาละ ไม้สน ไม้จันทน์ หรือไม้ทับทิม มาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้ไฟลุกโพล่งขึ้นนั้น ก็เป็น ไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และสามารถทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟนั้นให้สำเร็จได้ แม่ไฟ ที่บุรุษทั้งหลายผู้เกิดจากตระกูลจัณฑาล ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างจักสาน ตระกูลช่างรถ ตระกูลคนขนขยะ ถือเอาไม้รางสนัข ไม้รางสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือไม้ละหุ่ง มาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้ไฟลุกโพล่งขึ้นนั้น ก็เป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และสามารถทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟให้สำเร็จได้

ท่านพระโคตม ความจริงแม่ไฟทุกชนิด ก็เป็นไฟมีเปลว มีสี มีแสงสว่าง และสามารถทำกิจที่ต้องทำด้วยไฟให้สำเร็จได้ทั้งหมด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ อย่างนั้นเหมือนกัน ถ้าแม่บุคคลออกจาก ตระกูลกษัตริย์บวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากพฤติกรรมอันเป็น ข้ำศึกต่อพรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาด จากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ยินดีกุศลธรรมอันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลพราหมณ์ ฯลฯ

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลแพศย์ ฯลฯ

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ฌัญชานิสุตต

ถ้าแม่กุลบุตรออกจากตระกูลศุทธบวชเป็นบรรพชิต และเขาอาศัยธรรมวินัยที่
ตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาด
จากพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจาก
การพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่ง
เล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตไม่พยายาบาท เป็นสัมมาทิฐิลี ยินดีกุศลธรรมอันเป็น
เครื่องนำออกจากทุกขได้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว เอสการีพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไฟเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่าน
พระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจน
ตลอดชีวิต” ดังนี้แล

เอสการีสุตตที่ ๖ จบ

๗. ฌัญชานิสุตต

ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อฌัญชานี

[๕๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต
เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเที่ยวจาริกไปในทักษิณาศรีชนบท
พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่งจำพรรษาอยู่ในกรุงราชคฤห์ ได้เข้าไป
หาท่านพระสารีบุตรถึงทักษิณาศรีชนบท ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่
ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร

ท่านพระสารีบุตรได้ถามภิกษุนั้นว่า “ท่านผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงประชวร
และยังทรงมีพระกำลังอยู่หรือ”

ภิกษุนั้นกล่าวตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงประชวร และยัง
ทรงมีพระกำลังอยู่ ขอรับ”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธัญยานิสุต

“ภิกษุสงฆ์ไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังอยู่หรือ”

“แม้ภิกษุสงฆ์ก็ไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังอยู่ ขอรับ”

“พราหมณ์ชื่อธัญยานิอยู่ใกล้ประตูตณฑุลาปาลี^๑ ในกรุงราชคฤห์นั้น เขาไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังอยู่หรือ”

“แม้ธัญยานิพราหมณ์ก็ไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังอยู่ ขอรับ”

“ธัญยานิพราหมณ์ยังเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่หรือ”

ภิกษุนั้นกราบเรียนว่า “ท่านผู้มีอายุ ธัญยานิพราหมณ์ของเราจะไม่ประมาทที่ไหนได้ เขาอาศัยพระราชชาติเยวเบียดบัง(เอาผลประโยชน์ของ)พราหมณ์และคหบดีอาศัยพวกพราหมณ์และคหบดีเบียดบัง(เอาผลประโยชน์)ของรัฐ แม้ภรรยาของเขาผู้มีศรัทธา ที่ขอมาจากตระกูลมีศรัทธา ก็ตายไปเสียแล้ว ภรรยาคนใหม่ของเขาไม่มีศรัทธา เขาขอมาจากตระกูลไม่มีศรัทธา”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ การที่เราได้ฟังว่าธัญยานิพราหมณ์เป็นผู้ประมาท เป็นข่าวไม่ดีเลย ถ้ากระไร เราจะได้พบกับธัญยานิพราหมณ์นั้นสักครั้งหนึ่ง ทำอย่างไร เราจึงจะได้สนทนาปราศรัยบ้าง”

[๔๔๖] ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรอยู่ในทักษิณาศรีชนบทตามอัธยาศัยแล้ว จึงจาริกไปทางกรุงราชคฤห์ เทียวจาริกไปตามลำดับ จนถึงกรุงราชคฤห์แล้ว ได้ยินว่า สมัยนั้นท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระเวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อกระแด่ เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นในเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ธัญยานิพราหมณ์ใช้คนให้รีดนมโคซึ่งอยู่ที่คอกโคนอกกรุง ท่านพระสารีบุตรเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาต

เชิงอรรถ :

^๑ ประตูตณฑุลาปาลี ในที่นี้หมายถึงประตูเล็กประตูหนึ่ง เพราะกรุงราชคฤห์มีประตูใหญ่ ๓๒ ประตูประตูเล็ก ๖๔ ประตู (ม.ม.อ. ๒/๔๔๕/๓๐๘)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ฌัญชานิสุต

ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปหาฌัญชานีพราหมณ์ถึงที่อยู่ ฌัญชานี-
พราหมณ์ได้เห็นท่านพระสารีบุตรกำลังเดินมาแต่ไกล จึงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร
ถึงที่อยู่แล้วกล่าวว่า “นิมนต์ฉันนมสดทางนี้เถิด พระคุณเจ้าสารีบุตร ยังพอมีเวลา
สำหรับฉันภัตตาหาร”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “อย่าเลย พราหมณ์ วันนี้อาตมภาพทำภัตกิจ
เสร็จแล้ว อาตมภาพจักพักผ่อนกลางวันโคนไม้โน้น ท่านควรจะมาพบอาตมภาพที่
โคนไม้นั้น”

ฌัญชานีพราหมณ์รับคำแล้ว ต่อมา ฌัญชานีพราหมณ์บริโภคน้ำอาหารเข้า
เสร็จแล้วภายหลังเวลาอาหาร ได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ได้สนทนา
ปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว จึงนั่ง ณ ที่สมควร

การประพฤติน่าชมสรรเสริญ

ท่านพระสารีบุตรได้ถามฌัญชานีพราหมณ์ว่า “ฌัญชานี ท่านเป็นผู้ไม่
ประมาทอยู่หรือ”

ฌัญชานีพราหมณ์ได้ตอบว่า “พระคุณเจ้าสารีบุตร โยมจะไม่ประมาทได้
อย่างไร เพราะโยมต้องเลี้ยงมารดาบิดา ต้องเลี้ยงบุตรและภรรยา ต้องเลี้ยงพวก
ทาสกรรมกรและคนรับใช้ ต้องทำกิจที่ควรทำแก่มิตรและอำมาตย์ ต้องทำกิจที่ควร
ทำแก่ญาติสาโลหิต ต้องทำกิจที่ควรทำแก่แขก ต้องทำบุญที่ควรแก่บุรพบุรุษ
ต้องทำการบวบสรบวที่ควรทำแก่เทวดา ต้องสนองพระราชกรณียกิจของพระราชา
แม้กายนี้ก็ต้องบำรุงบำเรอ”

[๕๕๗] ท่านพระสารีบุตรถามว่า “ฌัญชานี ท่านเข้าใจความชื่อนั้นว่า
อย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติอธรรม^๑ ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุ
แห่งมารดาบิดา นายนิรยบาลพึงจุดคร่าเขาไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติ

เชิงอรรถ :

^๑ **ประพฤติอธรรม** หมายถึงประพฤติกกรรมคือความทุจริต ๕ ประการ หรือกรรมคือความทุจริต ๑๐ ประการ
(ม.ม.อ. ๒/๔๔๗/๓๐๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า :๕๕๙ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธัญญชานิสุต

อธรรมและประพฤติน่าเสียดาย เขาควรได้ข้ออ้างหรือว่า 'ข้าพเจ้าเองประพฤติก
อธรรม ประพฤติน่าเสียดาย เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา ขอนายนิรยบาลอย่า
จุดคร่าข้าพเจ้าไปยังนรกเลย' หรือมารดาบิดาของผู้นั้นจะฟังได้ข้ออ้างหรือว่า 'คนนี้
ประพฤติกอธรรม ประพฤติน่าเสียดายเพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอนาย
นิรยบาลอย่าจุดคร่าเขาไปยังนรกเลย"

ธัญญชานิปราหมณ์ตอบว่า "พระคุณเจ้าสารีบุตร ไม่ใช่ ที่แท้คนนั้นถึงจะ
คร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้"

"ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติกอธรรม ประพฤติก
ไม่เสียดาย เพราะเหตุแห่งบุตรและภรรยา นายนิรยบาลจะฟังจุดคร่าเขาไปยังนรก
เพราะเหตุแห่งการประพฤติกอธรรมและประพฤติน่าเสียดาย เขาควรได้ข้ออ้างหรือว่า
'ข้าพเจ้าเองประพฤติกอธรรม ประพฤติน่าเสียดาย เพราะเหตุแห่งบุตรและภรรยา
ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าข้าพเจ้าไปยังนรกเลย' หรือบุตรและภรรยาของผู้นั้นจะ
ฟังได้ข้ออ้างหรือว่า 'คนนี้ประพฤติกอธรรม ประพฤติน่าเสียดาย เพราะเหตุแห่ง
ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าเขาไปยังนรกเลย"

"ไม่ใช่ พระคุณเจ้าสารีบุตร ที่แท้คนนั้นถึงจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาล
ก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้"

"ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติกอธรรม ประพฤติก
ไม่เสียดาย เพราะเหตุแห่งทาสกรรมกรและคนรับใช้ นายนิรยบาลจะฟังจุดคร่าเขา
ไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติกอธรรมและประพฤติน่าเสียดาย เขาควรได้
ข้ออ้างหรือว่า 'ข้าพเจ้าประพฤติกอธรรม ประพฤติน่าเสียดาย เพราะเหตุแห่ง
ทาสกรรมกรและคนรับใช้ ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าข้าพเจ้าไปยังนรกเลย' หรือพวก
ทาสกรรมกรและคนรับใช้ของผู้นั้นจะฟังได้ข้ออ้างหรือว่า 'คนนี้ประพฤติกอธรรม ประพฤติก
ไม่เสียดาย เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าเขาไปยัง
นรกเลย"

"ไม่ใช่ พระคุณเจ้าสารีบุตร ที่แท้คนนั้นถึงจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาล
ก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธัญญชาตินสูตร

“ท่านเข้าใจความซอมนั้นว่าอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ นายนิรยบาลจะพึงจุดคร่าเขาไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติดุชกรรมและประพฤติไม่สม่าเสมอ เขาควรได้ข้ออ้างหรือว่า ‘ข้าพเจ้าประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งมิตรอำมาตย์ ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าข้าพเจ้าไปยังนรกเลย’ หรือมิตรและอำมาตย์ของผู้นั้นจะพึงได้ข้ออ้างหรือว่า ‘คนนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าเขาไปยังนรกเลย’”

“ไม่ใช่ พระคุณเจ้าสารีบุตร ที่แท้คนนั้นถึงจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้”

“ท่านเข้าใจความซอมนั้นว่าอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต นายนิรยบาลจะพึงจุดคร่าเขาไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติดุชกรรมและประพฤติไม่สม่าเสมอ เขาควรได้ข้ออ้างหรือว่า ‘ข้าพเจ้าประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าข้าพเจ้าไปยังนรกเลย’ หรือญาติสาโลหิตของผู้นั้นจะพึงได้ข้ออ้างหรือว่า ‘คนนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าเขาไปยังนรกเลย’”

“ไม่ใช่ พระคุณเจ้าสารีบุตร ที่แท้คนนั้นถึงจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้”

“ท่านเข้าใจความซอมนั้นว่าอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งแขก นายนิรยบาลจะพึงจุดคร่าเขาไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติดุชกรรมและประพฤติไม่สม่าเสมอ เขาควรได้ข้ออ้างหรือว่า ‘ข้าพเจ้าประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งแขก ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าข้าพเจ้าไปยังนรกเลย’ หรือแขกของผู้นั้นจะพึงได้ข้ออ้างหรือว่า ‘คนนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่าเขาไปยังนรกเลย’”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

. ธัญญขานิสูตร

“ไม่ใช่ พระคุณเจ้าสารีบุตร ที่แท้คนนั้นถึงจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งบุรพเปตชน นายนิรยบาลจะพึงจุดคร่ำเขาไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติดุชกรรมและประพฤติไม่สม่ำเสมอ เขาควรได้ข้ออ้างหรือว่า ‘ข้าพเจ้าประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งบุรพเปตชน ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่ำข้าพเจ้าไปยังนรกเลย’ หรือบุรพเปตชนของผู้นั้นจะพึงได้ข้ออ้างหรือว่า ‘คนนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่ำเขาไปนรกเลย’”

“ไม่ใช่ พระคุณเจ้าสารีบุตร ที่แท้คนนั้นถึงจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งเทวดา นายนิรยบาลจะพึงจุดคร่ำเขาไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติดุชกรรมและประพฤติไม่สม่ำเสมอ เขาควรได้ข้ออ้างหรือว่า ‘ข้าพเจ้าประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งเทวดา ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่ำข้าพเจ้าไปยังนรกเลย’ หรือเทวดาของผู้นั้นจะพึงได้ข้ออ้างหรือว่า ‘คนนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอนายนิรยบาลอย่าจุดคร่ำเขาไปยังนรกเลย’”

“ไม่ใช่ พระคุณเจ้าสารีบุตร ที่แท้คนนั้นถึงจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งพระราชา นายนิรยบาลจะพึงจุดคร่ำเขาไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติดุชกรรมและประพฤติไม่สม่ำเสมอ เขาควรได้ข้ออ้างหรือว่า ‘ข้าพเจ้าประพฤติดุชกรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งพระราชา

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธนัญชานิสุต

ขอนายนिरยบาลอย่าจุดคร่าข้าพเจ้าไปยั้งนรกเลย' หรือพระราชาของผู้นั้นจะพึงได้ข้ออ้างหรือว่า 'คนนี้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอนายนिरยบาลอย่าจุดคร่าเขาไปยั้งนรกเลย"

"ไม่ใช่ พระคุณเจ้าสารีบุตร ที่แท้คนนั้นถึงจะคร่ากรรมมากมาย นายนिरยบาลก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้"

ท่านพระสารีบุตรถามว่า "ธนัญชานิท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งการบำรุงบำเรอกาย นายนिरยบาลจะพึงจุดคร่าเขาไปยั้งนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤดิธรรมและประพฤดิไม่สม่าเสมอ เขาควรได้ข้ออ้างหรือว่า 'ข้าพเจ้าประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งการบำรุงบำเรอกาย ขอนายนिरยบาลอย่าจุดคร่าข้าพเจ้าไปยั้งนรกเลย' หรือชนเหล่าอื่นของผู้นั้นจะพึงได้ข้ออ้างหรือว่า 'คนนี้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งการบำรุงบำเรอกาย ขอนายนिरยบาลอย่าจุดคร่าเขาไปยั้งนรกเลย"

ธนัญชานิพราหมณ์ตอบว่า "พระคุณเจ้าสารีบุตร ไม่ใช่ ที่แท้คนนั้นถึงจะคร่ากรรมมากมาย นายนिरยบาลก็ต้องโยนเขาลงนรกจนได้"

[๔๔๘] ท่านพระสารีบุตรถามว่า "ธนัญชานิท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งมารดาบิดากับบุคคลผู้ประพฤดิธรรม^๑ ประพฤติสม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน"

ธนัญชานิพราหมณ์ตอบว่า "พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติสม่าเสมอ เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา ประเสริฐกว่าแท้จริง การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่าเสมอ ประเสริฐกว่าการประพฤดิธรรมและการประพฤดิไม่สม่าเสมอ"

เชิงอรรถ :

^๑ **ประพฤดิธรรม** หมายถึงการกระทำกรรมและวาณิชยกรรมเป็นต้นที่ขอบธรรม (ม.ม.อ. ๒/๔๔๘/๓๐๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๖๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธัญญชาตินสูตร

“การงานที่มีเหตุประกอบด้วยกรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถเลี้ยงมารดา บิดา ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งบุตรและภรรยา กับบุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งบุตรและภรรยา บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งบุตรและภรรยา ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งบุตรและภรรยา ประเสริฐกว่า แท้จริง การประพาศอิทธิธรรม และการประพาศสม่ำเสมอ ประเสริฐกว่าการประพาศอิทธิธรรม และการประพาศไม่สม่ำเสมอ”

“การงานที่มีเหตุประกอบด้วยกรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถเลี้ยงบุตร และภรรยา ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งทาสกรรมกรและคนรับใช้ กับบุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งทาสกรรมกรและคนรับใช้ บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งทาสกรรมกรและคนรับใช้ ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งทาสกรรมกรและคนรับใช้ ประเสริฐกว่า แท้จริง การประพาศอิทธิธรรมและการประพาศสม่ำเสมอประเสริฐกว่าการประพาศอิทธิธรรมและการประพาศไม่สม่ำเสมอ”

“การงานที่มีเหตุประกอบด้วยกรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถเลี้ยงทาส กรรมกรและคนรับใช้ ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ กับบุคคลผู้ประพาศอิทธิธรรม ประพาศสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธนัญชานิสุต

“พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ ประเสริฐกว่า แท้จริง การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่ำเสมอ ประเสริฐกว่าการประพฤดิธรรมและการประพฤดิไม่สม่ำเสมอ”

“การงานที่มีเหตุประกอบด้วยธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถทำกรณียกิจ แก่มิตรและอำมาตย์ ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต กับบุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิตประเสริฐกว่า แท้จริง การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่ำเสมอ ประเสริฐกว่าการประพฤดิธรรม และการประพฤดิไม่สม่ำเสมอ”

“การงานที่มีเหตุประกอบด้วยธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถทำกรณียกิจ แก่ญาติสาโลหิต ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งแขก กับบุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งแขก บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งแขกไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤดิธรรม ประพฤติสม่ำเสมอเพราะเหตุแห่งแขก ประเสริฐกว่า แท้จริง การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่ำเสมอ ประเสริฐกว่าการประพฤดิธรรมและการประพฤดิไม่สม่ำเสมอ”

“การงานที่มีเหตุประกอบด้วยธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถทำกรณียกิจ แก่แขก ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธนัญชานิสุต

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิไม่สมาเสมอ เพราะเหตุแห่งบุรพเปตชน กับบุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิสมาเสมอ เพราะเหตุแห่งบุรพเปตชน บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิไม่สมาเสมอ เพราะเหตุแห่งบุรพเปตชน ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิสมาเสมอ เพราะเหตุแห่งบุรพเปตชนประเสริฐกว่า แท้จริง การประพาศิธรรมและการประพาศิสมาเสมอ ประเสริฐกว่าการประพาศิธรรม และการประพาศิไม่สมาเสมอ”

“การงานที่มีเหตุประกอบด้วยธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถทำกรณียกิจแก่บุรพเปตชน ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิไม่สมาเสมอ เพราะเหตุแห่งเทวดา กับบุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิสมาเสมอ เพราะเหตุแห่งเทวดา บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิไม่สมาเสมอ เพราะเหตุแห่งเทวดาไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิสมาเสมอ เพราะเหตุแห่งเทวดาประเสริฐกว่า แท้จริง การประพาศิธรรมและการประพาศิสมาเสมอ ประเสริฐกว่าการประพาศิธรรม และการประพาศิไม่สมาเสมอ”

“การงานที่มีเหตุประกอบด้วยธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถทำกรณียกิจแก่เทวดา ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิไม่สมาเสมอ เพราะเหตุแห่งพระราชา กับบุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิสมาเสมอ เพราะเหตุแห่งพระราชา บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิไม่สมาเสมอ เพราะเหตุแห่งพระราชาไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพาศิธรรม ประพาศิสมาเสมอ เพราะเหตุแห่งพระราชาประเสริฐกว่า แท้จริง การประพาศิธรรมและการประพาศิสมาเสมอ ประเสริฐกว่าการประพาศิธรรมและการประพาศิไม่สมาเสมอ”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธนัญชานิสุตต

“การงานที่มีเหตุประกอบด้วยกรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถทำกรณียกิจ แก่พระราชา ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลผู้ประพวดีอธรรม ประพวดีไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งการบำรุงบำเรอกาย กับบุคคลผู้ประพวดีธรรม ประพวดีสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งการบำรุงบำเรอกาย บุคคลไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

ธนัญชานิปราหมณ์ตอบว่า “พระคุณเจ้าสารีบุตร บุคคลผู้ประพวดีอธรรม ประพวดีไม่สม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งการบำรุงบำเรอกาย ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคล ผู้ประพวดีธรรม ประพวดีสม่ำเสมอ เพราะเหตุแห่งการบำรุงบำเรอกาย ประเสริฐกว่า แท้จริง การประพวดีธรรมและการประพวดีสม่ำเสมอ ประเสริฐกว่าการประพวดีอธรรม และการประพวดีไม่สม่ำเสมอ”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “ธนัญชานี การงานที่มีเหตุประกอบด้วยกรรม ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลสามารถบำรุงบำเรอกาย ไม่ทำบาปกรรม และปฏิบัติตามข้อ ปฏิบัติที่เป็นบุญได้ ก็มีอยู่”

ธนัญชานิปราหมณ์ป่วยหนัก

[๔๔๙] ครั้งนั้น ธนัญชานิปราหมณ์ซึ่งขมยินดีภษิตของท่านพระสารีบุตร ลุกจากที่นั่งแล้วจากไป สมัยต่อมา ธนัญชานิปราหมณ์ป่วย มีทุกข์ เป็นไข้หนัก จึงเรียกภรรยาคนหนึ่งมากล่าวว่า

“มานี้เกิดพ่อคุณ ท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ จงถวาย อภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของเราว่า ‘ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ธนัญชานิปราหมณ์ป่วย มีทุกข์ เป็นไข้หนัก ขอถวายอภิวาท พระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า’ และจงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร ถึงที่อยู่ แล้วไหว้เท้าของพระคุณเจ้าพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้าตามคำของเราว่า ‘พระคุณเจ้าผู้เจริญ ธนัญชานิปราหมณ์ป่วย มีทุกข์ เป็นไข้หนัก ขอไหว้เท้าของ พระคุณเจ้าสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า’ และจงกราบเรียนอย่างนี้ว่า ‘พระคุณเจ้าผู้เจริญ ขอโอกาส ขอพระคุณเจ้าสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์โปรดเข้าไปยังนิเวศน์ของ ธนัญชานิปราหมณ์ด้วยเถิด”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธัญญชานิสุต

บุรุษนั้นรับคำแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท
พระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธัญญชานิพราหมณ์ป่วย มีทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาขอ
ถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และได้เข้าไปหาท่าน
พระสารีบุตรถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้กราบเรียนว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ
ธัญญชานิพราหมณ์ป่วย มีทุกข์ เป็นไข้หนัก ขอไหว้เท้าของพระคุณเจ้าสารีบุตรด้วย
เศียรเกล้า และสั่งมาอย่างนี้ว่า ‘พระคุณเจ้าผู้เจริญ ขอโอกาส ขอพระคุณเจ้า
พระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์โปรดเข้าไปยังนิเวศน์ของธัญญชานิพราหมณ์
ด้วยเถิด”

ท่านพระสารีบุตรรับนิมนต์โดยอาการดุษณีภาพ

พระสารีบุตรเข้าเยี่ยมธัญญชานิพราหมณ์

[๔๕๐] ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร
เข้าไปยังนิเวศน์ของธัญญชานิพราหมณ์ นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ได้กล่าวกับ
ธัญญชานิพราหมณ์ว่า “ธัญญชานิ ท่านยังพอทนได้หรือ(สบายดีหรือ) พอจะยัง
อดภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาค่อยลดลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อาการค่อย
คลายลง ไม่รุนแรงขึ้นหรือ”

ธัญญชานิพราหมณ์กราบเรียนว่า “พระคุณเจ้าสารีบุตร โยมแทบทนไม่ไหว
จะยังอดภาพให้เป็นไปไม่ได้แล้ว ทุกขเวทนาของโยมกล้ายิ่งนัก มีแต่กำเริบ ไม่ลด
ลงเลย อาการมีแต่ยิ่งรุนแรงขึ้น ไม่คลายลงเลย คนที่แข็งแรงใช้เหล็กที่แหลมคมแทง
ที่ศีรษะ แม้ฉันทโยมก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ถูกลมที่แรงกล้าเสียดแทงศีรษะเหลือกำลัง
โยมแทบทนไม่ไหว จะยังอดภาพให้เป็นไปไม่ได้แล้ว ทุกขเวทนาของโยมกล้ายิ่งนัก
มีแต่กำเริบ ไม่ลดลงเลย อาการมีแต่ยิ่งรุนแรงขึ้น ไม่คลายลงเลย

คนที่แข็งแรงใช้เข็อกหนังที่เหนียวขันที่ศีรษะ แม้ฉันทโยมก็ฉันทนั้นเหมือนกัน
ถูกเวทนาที่มีประมาณยิ่งบีบคั้นที่ศีรษะ โยมแทบทนไม่ไหว จะยังอดภาพให้เป็นไป
ไม่ได้แล้ว ทุกขเวทนาของโยมกล้ายิ่งนัก มีแต่กำเริบ ไม่ลดลงเลย อาการมีแต่ยิ่ง
รุนแรงขึ้น ไม่คลายลงเลย

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธัญญชานิสุต

คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ชำนาญ ไข่มืดแลเนื้อที่คมกรีดท้อง แม้งันไต โยมก็ฉันทันเหมือนกัน ถูกลมที่มีประมาณยิ่งเสียดแทงท้องอยู่ โยมแทบทนไม่ไหว จะยังอัดภาพให้เป็นไปไม่ได้แล้ว ทุกขเวทนาของโยมกล้ายิ่งนัก มีแต่กำเริบ ไม่คลายลงเลย อาการมีแต่ยิ่งรุนแรงขึ้น ไม่คลายลงเลย

พระคุณเจ้าสารีบุตร คนที่แข็งแรง ๒ คนช่วยกันจับคนที่อ่อนแอกว่าที่แขนคนละข้างอย่างไว้ที่หลุมถ่านเพลิง แม้งันไต โยมก็ฉันทันเหมือนกัน มีกายถูกความร้อนมีประมาณยิ่งเผาผลาญอยู่ โยมแทบทนไม่ไหว จะยังอัดภาพให้เป็นไปไม่ได้แล้ว ทุกขเวทนาของโยมกล้ายิ่งนัก มีแต่กำเริบ ไม่ลดลงเลย อาการมีแต่ยิ่งรุนแรงขึ้น ไม่คลายลงเลย”

ทศตัญญู-ศกตัญญู

[๕๕๑] ท่านพระสารีบุตรถามว่า “ธัญญชานี ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร นรกกับกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อย่างไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

ธัญญชานีพราหมณ์ตอบว่า “พระคุณเจ้าสารีบุตร กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานประเสริฐกว่านรก ขอรับ”

“ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานกับเปรตวิสัย อย่างไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“เปรตวิสัยประเสริฐกว่ากำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ขอรับ”

“ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร เปรตวิสัยกับมนุษย์ อย่างไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“มนุษย์ประเสริฐกว่าเปรตวิสัย ขอรับ”

“ท่านเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร มนุษย์กับเทพชั้นจาตุมหาราช อย่างไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“เทพชั้นจาตุมหาราชประเสริฐกว่ามนุษย์ ขอรับ”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ธัญยานิสุต

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เทพชั้นจาตุมหาราชกับเทพชั้นดาวดึงส์
อย่างไรไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“เทพชั้นดาวดึงส์ประเสริฐกว่าเทพชั้นจาตุมหาราช ขอรับ”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เทพชั้นดาวดึงส์กับเทพชั้นยามา ภายใ
ไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“เทพชั้นยามาประเสริฐกว่าเทพชั้นดาวดึงส์ ขอรับ”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เทพชั้นยามากับเทพชั้นดุสิต ภายใ
ไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“เทพชั้นดุสิตประเสริฐกว่าเทพชั้นยามา ขอรับ”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เทพชั้นดุสิตกับเทพชั้นนิมมานรดี ภายใ
ไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“เทพชั้นนิมมานรดีประเสริฐกว่าเทพชั้นดุสิต ขอรับ”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เทพชั้นนิมมานรดีกับเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี
อย่างไรไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

“เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดีประเสริฐกว่าเทพชั้นนิมมานรดี ขอรับ”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดีกับพรหมโลก
อย่างไรไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

ธัญยานิพราหมณ์ตอบว่า “พระคุณเจ้าสารีบุตรกล่าวว่า ‘พรหมโลก’
พระคุณเจ้าสารีบุตรกล่าวว่า ‘พรหมโลก’

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรมีความคิดว่า “พราหมณ์เหล่านี้โน้มใจไปใน
พรหมโลก ทางที่ดี เราควรแสดงทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้ยู่ร่วมกับพรหมแก่
ธัญยานิพราหมณ์” จึงกล่าวว่า “ธัญยานิ เราจักแสดงทางเพื่อเข้าถึงความเป็น
ผู้ยู่ร่วมกับพรหม ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๗. ฌัญชานิสุตต

ฌัญชานีพราหมณ์รับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า “ฌัญชานี
ทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ...
ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุก
หมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร
ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ นี่เป็นทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม

[๔๕๒] ฌัญชานี อีกประการหนึ่ง ภิกษุมิถุนาจิต ฯลฯ

มีมุทิตาจิต ฯลฯ

มีอุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศ
เบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน
ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่
นี่เป็นทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม”

ฌัญชานีพราหมณ์กล่าวว่า “พระคุณเจ้าสารีบุตร ถ้าเช่นนั้น ขอพระคุณท่าน
จงถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ตามคำของโยมว่า
‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฌัญชานีพราหมณ์ป่วย มีทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาขอถวาย
อภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า”

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรทำให้ฌัญชานีพราหมณ์ดำรงอยู่ในพรหมโลกชั้นต่ำ
ในเมื่อมีกิจที่จะพึงทำให้ยิ่งขึ้นไป ลุกจากอาสนะแล้วจากไป ลำดับนั้น เมื่อท่านพระ
สารีบุตรจากไปไม่นาน ฌัญชานีพราหมณ์ก็ตายไปบังเกิดในพรหมโลก

[๔๕๓] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย สารีบุตรนี้ทำให้ฌัญชานีพราหมณ์ดำรงอยู่ในพรหมโลกชั้นต่ำ ในเมื่อ
มีกิจที่จะพึงทำให้ยิ่งขึ้นไป ลุกจากอาสนะแล้วจากไป”

ต่อมา ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัต
พระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ฌัญชานีพราหมณ์ป่วย มีทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาขอถวายอภิวัตพระยุคลบาท
ของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "สารีบุตร ทำไม เธอจึงทำให้ธัญชานิพราหมณ์ ดำรงอยู่ในพรหมโลกชั้นต่ำในเมื่อมีกิจที่จะพึงทำให้ยิ่งขึ้นไป แล้วลุกจากอาสนะจากไป เสียเล่า"

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์คิดอย่างนี้ว่า 'พราหมณ์เหล่านี้โน้มใจไปในพรหมโลก ทางที่ดี เราควรแสดงทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหมเกิด'"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "สารีบุตร ธัญชานิพราหมณ์ตายไปบังเกิดในพรหมโลกแล้ว" ดังนี้แล

ธัญชานิสสูตรที่ ๗ จบ

๘. วาเสฏฐสูตร

ว่าด้วยมาณพชื่อว่าวาเสฏฐะ

[๔๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราวป่าอิจฉานังคละ ใกล้หมู่บ้าน ชื่ออิจฉานังคละ สมัยนั้น ในหมู่บ้านอิจฉานังคละ มีพราหมณมหาศาลผู้มีชื่อเสียง มาพักอยู่หลายคน คือ จังกิพราหมณ์ ดารุกขพราหมณ์ โปกขรชาติพราหมณ์ ชานุสโสณิพราหมณ์ โดเทยยพราหมณ์^๑ และยังมีพราหมณมหาศาลผู้มีชื่อเสียงคนอื่น ๆ อีก ครั้นนั้น เมื่อมาณพชื่อว่าวาเสฏฐะกับมาณพชื่อว่าภราวาชะ เดินเที่ยวเล่นอยู่ ได้สนทนากันค้างไว้ อย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรบุคคลจึงจะชื่อว่า เป็นพราหมณ์"

ภราวาชมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ บุคคลเป็นผู้มีชาติกำเนิดมาดี ทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา ถือปฏิสนธิบริสุทธิดีตลอด ๗ ชั่ว บรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านตำหนิได้เพราะอ้างถึงชาติตระกูล ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ บุคคลจึงชื่อว่า เป็นพราหมณ์"

เชิงอรรถ :

^๑ จังกิพราหมณ์อยู่ที่หมู่บ้านโอปาสาทะ ดารุกขพราหมณ์อยู่ที่หมู่บ้านอิจฉานังคละ โปกขรชาติพราหมณ์อยู่ที่เมืองอุกกัฏฐะ ชานุสโสณิพราหมณ์อยู่ที่กรุงสาวัตถี โดเทยยพราหมณ์อยู่ที่หมู่บ้านดุติ พราหมณ์ทั้ง ๕ เป็นพราหมณ์ปุโรหิตของพระเจ้าเสนทิโกศล (ที.สี.อ. ๑/๕๑๙/๓๓๒, ม.ม.อ. ๒/๔๕๔/๓๐๙)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

วาเสฏฐมาณพกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ บุคคลเป็นผู้มีศีลและถึงพร้อมด้วยวัตร ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ บุคคลจึงชื่อว่าเป็นพราหมณ์”

การทวาชมาณพไม่อาจให้วาเสฏฐมาณพยินยอมได้ ถึงวาเสฏฐมาณพก็ไม่อาจให้การทวาชมาณพยินยอมได้เหมือนกัน ลำดับนั้น วาเสฏฐมาณพได้เรียกการทวาช-
มาณพมากล่าวว่า

“พระสมณโคดมผู้เป็นศากยบุตรนี้ เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล ประทับ
อยู่ ณ ราวป่าอิจฉานังคละ ใกล้หมู่บ้านชื่ออิจฉานังคละ ท่านพระโคดมพระองค์นั้นมี
กิตติศัพท์อันงามขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า ‘แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝักผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของ
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ มาเถิด ท่าน
การทวาชะ เราทั้งหลายจักเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมถึงที่ประทับแล้วทูลถามเนื้อความนี้
พระสมณโคดมจักตรัสตอบแก่เราทั้งหลายอย่างไร เราทั้งหลายจักทรงจำเนื้อความนั้น
ไว้เช่นนั้น”

การทวาชมาณพรับคำแล้ว

[๔๕๕] ลำดับนั้น วาเสฏฐมาณพและการทวาชมาณพได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว
นั่ง ณ ที่สมควร วาเสฏฐมาณพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

“ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้ทรงไตรเพท^๑

อันอาจารย์อนุญาตแล้ว

และปฏิญญาได้เองว่า ‘เป็นผู้ได้ศึกษาแล้ว’

ข้าพระองค์เป็นศิษย์ท่านโปกขรชาติพราหมณ์

มาณพผู้นี้เป็นศิษย์ท่านดาร์กขพราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๓๘๓ (พรหมายสูตร) หน้า ๔๗๑ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๗๓ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

ข้าพระองค์ทั้งสองรู้จบบท
ที่พราหมณ์ผู้ทรงไตรเพทบอกแล้ว
เป็นผู้มีข้อพยากรณ์แม่นยำตามบท
เช่นเดียวกันกับอาจารย์ในการกล่าวมนตร์
ข้าแต่พระโคตม ข้าพระองค์ทั้งสอง
โต้เถียงกันในการกล่าวถึงชาติกำเนิด
คือภราทวาทษมาณพกล่าวว่
'บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด'
ส่วนข้าพระองค์กล่าวว่
'บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม'^๑
พระองค์ผู้มีพระจักขุของจงทรงทราบอย่างนี้
ข้าพระองค์ทั้งสองนั้น
ไม่อาจจะให้กันและกันยินยอมได้
จึงได้มาเฝ้าเพื่อทูลถามพระผู้มีพระภาค
ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ปรากฏด้วยอาการอย่างนี้
ชนทั้งหลายเมื่อจะเข้าไปประนมมือถวายบังคม
ก็จักถวายอภิวาทพระโคตมได้ทั่วโลก
เหมือนดวงจันทร์เต็มดวงฉะนั้น
ข้าพระองค์ขอทูลถามพระโคตม
ผู้เป็นดวงจักขุอุบัติขึ้นในโลกว่
'บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด
หรือบุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม'
ขอจงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ทั้งสองผู้ไม่ทราบ
โดยประการที่จะทราบถึงบุคคลผู้เป็นพราหมณ์นั้นเกิด"

เชิงอรรถ :

^๑ กรรม หมายถึง กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ม.ม.อ. ๒/๔๕๕/๓๑๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

พราหมณ์ในพระพุทธศาสนา

[๔๕๖] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยคาถาว่า

“วาเสฏฐะ เราจะพยากรณ์ถึงความพิสดาร
แห่งชาติกำเนิดของสัตว์ทั้งหลายตามลำดับความเหมาะสมแก่เธอ
เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายมีชาติกำเนิดแตกต่างกันหลายเผ่าพันธุ์

เธอทั้งหลายรู้จักหญ้าและต้นไม้
แต่หญ้าและต้นไม้ก็ไม่ยอมรับว่าเป็นหญ้าเป็นต้นไม้
หญ้าและต้นไม้เหล่านั้นต่างมีรูปร่างสัณฐานสำเร็จมาแต่กำเนิด
เพราะธรรมชาติของพวกมันต่างกัน

ต่อไป เธอทั้งหลายจงรู้จักแมลงคือตั๊กแตน
ตลอดจนถึงพวกมดดำ มดแดง
สัตว์เหล่านั้นต่างมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของพวกมันต่างกัน

เธอทั้งหลายจงรู้จักสัตว์ ๔ เท้าทั้งขนาดเล็กขนาดใหญ่
สัตว์เหล่านั้นต่างมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของพวกมันต่างกัน

เธอทั้งหลายจงรู้จักพวกสัตว์เลื้อยคลาน
ที่ใช้ท้องแทนเท้า มีสันหลังยาว
สัตว์เหล่านั้นต่างมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของพวกมันต่างกัน

ต่อไป เธอทั้งหลายจงรู้จักปลา และสัตว์น้ำ
ประเภทอื่นที่เกิดเที่ยวหากินอยู่ในน้ำ
สัตว์เหล่านั้นต่างมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของพวกมันต่างกัน

ต่อไป เธอทั้งหลายจงรู้จักสัตว์ปีกที่บินไปในอากาศ
สัตว์เหล่านั้นต่างมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของพวกมันต่างกัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

รูปร่างสัณฐานของพวกสัตว์เหล่านี้
 ต่างกันตามกำเนิดมากมาย ฉันทใด
 แต่ในหมู่มนุษย์ ไม่มีรูปร่างสัณฐานแตกต่างกัน
 ไปตามกำเนิดมากมาย ฉันทัน
 คือ ผมก็ไม่แตกต่างกัน
 ศีรษะ ใบหู หนัยน์ตา ใบหน้า จมูก ริมฝีปาก
 คิ้ว คอ บ่า ท้อง หลัง สะโพก ออก ซอกอวัยวะ
 อวัยวะสืบพันธุ์ มือ เท้า นิ้วมือ เล็บ แข้ง ขาอ่อน
 ผิวพรรณ หรือเสียงก็ไม่แตกต่างกัน
 ในหมู่มนุษย์ จึงไม่มีรูปร่างสัณฐานตามกำเนิด
 แตกต่างกันมากมายเหมือนในกำเนิดอื่น ๆ เลย

[๔๕๗] ในหมู่มนุษย์ ในสรีระของแต่ละคน
 ไม่มีความแตกต่างกันเฉพาะตัว
 การเรียกกันในหมู่มนุษย์ เขาเรียกตามบัญญัติ
 วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า
 ‘ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามอาศัยโครักขกรรมเลี้ยงชีพ
 ผู้นั้นเรียกว่า ขาวนา ไม่เรียกว่า พราหมณ์’

วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า
 ‘ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามเลี้ยงชีพด้วยศิลปะหลายอย่าง
 ผู้นั้นเรียกว่า ช่างศิลปะ ไม่เรียกว่า พราหมณ์’

วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า
 ‘ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามอาศัยการค้าขายเลี้ยงชีพ
 ผู้นั้นเรียกว่า พ่อค้า ไม่เรียกว่า พราหมณ์’

วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า
 ‘ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามเลี้ยงชีพด้วยการรับใช้คนอื่น
 ผู้นั้นเรียกว่า คนรับใช้ ไม่เรียกว่า พราหมณ์’

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า

‘ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามอาศัยทรัพย์ที่ลักเขามาเลี้ยงชีพ
ผู้นั้นเรียกว่า โจร ไม่เรียกว่า พราหมณ์’

วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า

‘ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามอาศัยลูกศร และศัสตราเลี้ยงชีพ
ผู้นั้นเรียกว่า ทหารอาชีพรู้ ไม่เรียกว่า พราหมณ์’

วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า

‘ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามเลี้ยงชีพด้วยการเป็นปฏิรูป
ผู้นั้นเรียกว่า ผู้ประกอบพิธีกรรม ไม่เรียกว่า พราหมณ์’

วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า

‘ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามปกครองท้องถื่นและแคว้น
ผู้นั้นเรียกว่า พระราชา ไม่เรียกว่า พราหมณ์’

เราไม่เรียกบุคคลผู้ถือกำเนิด

เกิดในครรรค์มารดาว่า เป็นพราหมณ์

ถ้าเขายังเป็นผู้มีกิเลสเครื่องกังวลอยู่

เขาเป็นเพียงผู้ชื่อว่าโภวาที่เท่านั้น

เราเรียกผู้หมดกิเลสเครื่องกังวล

หมดความยึดมั่นถือมั่นนั้นว่า เป็นพราหมณ์

[๔๕๘] เราเรียกผู้ตัดสังโยชน์^๑ได้ทั้งหมด

ไม่หวาดสะดุ้ง พ้นจากกิเลสเครื่องข้อง

ปราศจากโยคะว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกผู้ตัดชะเนาะคือความโกรธ

ตัดเชือกคือตัณหา ตัดหัวเงื่อนคือทิฏฐิ ๖๒

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๓ ข้อ ๑๖๙ (นพิกปานสูตร) หน้า ๑๙๐ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๗๗ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

พร้อมทั้งสายโยงคืออนุสัยกิเลสได้

ถอดลิมสลักคืออวิชชา

ตรัสรู้อรุณสว่างแล้วว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นต่อคำด่า

การทุบตี และการจองจำ มีขันติธรรมเป็นพลัง

มีพลังใจเข้มแข็งว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกผู้ไม่โกรธ มีวัตรเคร่งครัด มีศีลบริสุทธิ

ไม่มีตัณหาฟูใจขึ้นอีก ฝึกตนได้แล้ว

มีสรีระเป็นชาติสุดท้ายว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกผู้ไม่ติดใจในกามทั้งหลาย

เหมือนหยาดน้ำไม่ติดบนใบบัว เหมือนเมล็ดพันธุ์ฝักกาด

ไม่ติดอยู่บนปลายเหล็กแหลมนั้นว่า เป็นพราหมณ์

ในศาสนานี้ เราเรียกผู้รู้ชัด

ถึงภาวะสิ้นกองทุกข์ของตน

ปลงขันธภาระลงได้แล้ว

ปราศจากกิเลสทั้งปวงว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกผู้มีปัญญาลึกซึ้ง เป็นนักปราชญ์

ฉลาดในทางและมีใช้ทางบรรลุอรหัตตผล

ที่เป็นประโยชน์สูงสุดแล้วว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ไม่คลุกคลีกับคฤหัสถ์

และบรรพชิตทั้ง ๒ ฝ่าย เทียวจาริกไป

ไร้กังวล มีความมักน้อยว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้งดเว้นจากการเบียดเบียน

ทำร้ายสัตว์ทุกจำพวก ทั้งที่สะดุ้ง และที่มันคง

ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช่ผู้อื่นให้ฆ่าว่า เป็นพราหมณ์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

เราเรียกบุคคลผู้ไม่คิดร้าย

เมื่อบุคคลอื่นยังคิดร้าย

ผู้สงบระงับเมื่อบุคคลอื่นยังมีอาชญาในตน

ผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่นเมื่อบุคคลอื่น

ยังมีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ทำราคะ โทสะ โมหะ

มานะ และมักขะ ให้ตกไปจากจิตได้

เหมือนเมล็ดพันธุ์ฝักกาดตกไป

จากปลายเหล็กแหลมว่า เป็นพราหมณ์

[๔๕๙] เราเรียกบุคคลผู้เปล่งถ้อยคำไม่หยาบ

ให้ความกันไต่เป็นคำจริง

ซึ่งไม่เป็นเหตุทำใคร ๆ ให้ชังอยู่ว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ไม่ถือเอาสิ่งของ

ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ในโลกนี้

ไม่ว่าจะยาวหรือสั้น จะเล็กหรือใหญ่

จะสวยงามหรือไม่สวยงามก็ตามว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ไม่มีความหวัง

อยากเป็นโนนเป็นนี้ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

หมดความทะยานอยากโดยสิ้นเชิง

มีจิตหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงแล้วว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ไม่มีความอาลัยคือตัดหา

รู้แจ้งชัดจนหมดความสงสัย มีจิตน้อมไปสู่สมัตถธรรม

จนบรรลุได้ในที่สุดว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ละบุญและบาปทั้ง ๒ ได้

ล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้องแล้ว หมดความเศร้าโศก

ปราศจากธุลีคือกิเลส เป็นผู้บริสุทธิ์ว่า เป็นพราหมณ์

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

เราเรียกบุคคลผู้หมดสิ้นตัณหา
 ที่นำไปเกิดในภพทั้ง ๓ มีจิตไม่มีมัวหมอง
 ผ่องใสบริสุทธิ์จดจดวงจันทร์วันเพ็ญ
 ที่ปราศจากเมฆหมอกว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ข้ามพ้นทางอ้อมคือราคะ
 ทางที่เป็นหลุมเป็นบ่อคือกิเลส สังสารวัฏฏ์ และโมหะได้แล้ว
 เป็นผู้ข้ามโอชะไปถึงฝั่ง มีจิตเพ่งพินิจอยู่เสมอ
 ไม่หวั่นไหว หมดความสงสัยว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลในโลกนี้ ผู้ละกามทั้งหลาย
 บวชเป็นบรรพชิต สิ้นภวตัณหาแล้วว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลในโลกนี้ ผู้ละตัณหาได้แล้ว
 บวชเป็นบรรพชิต สิ้นกามและภพแล้วว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ละโยคะที่เป็นของมนุษย์แล้ว
 ล่วงพ้นโยคะที่เป็นของทิพย์เสียได้
 มีจิตหลุดพ้นจากโยคะทั้งหมดว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ละได้ทั้งความยินดี^๑ และความยินร้าย^๒
 เป็นผู้สงบเยือกเย็น ปราศจากอุปธิกิเลส
 ครอบงำโลกคือขั้นธทั้งหมดได้ มีความเพียรว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้รู้ชัดการจติและการเกิด
 ของสัตว์ทั้งหลายโดยอาการทั้งปวง
 เป็นผู้ไม่ติดข้องดำเนินไปด้วยดี
 รู้แจ้งอริยสัจว่า เป็นพราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ ความยินดี หมายถึงความพอใจอย่างยิ่ง ความยินดี ความสงบเย็นในเสนาสนะที่สงัด หรือในสภาวะธรรมที่
 เป็นอกุศล เทียบกับนัยของความยินร้าย

^๒ ความยินร้าย หมายถึงความไม่ยินดีอย่างยิ่ง ความกระสัน ความดิ้นรนในเสนาสนะที่สงัด หรือในสภาวะธรรม
 ที่เป็นอริกุศล (ดู. อภ.วิ (แปล) ๓๕/๙๒๖/๕๘๐)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

เราเรียกบุคคลผู้ที่เทวดา คนธรรพ์ และมนุษย์
ผู้ไม่สามารถหยั่งรู้ถึงคติได้ สิ้นอาสวะแล้ว
เป็นพระอรหันต์ว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน หหมดความกังวล
ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้่องอาจ ประเสริฐ
มีความเพียร แสวงหาคุณธรรมอันยิ่งใหญ่
ชนะมารได้แล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องทำให้หวั่นไหว
ชำระล้างกิเลสได้แล้ว รู้แจ้งอริยสัจว่า เป็นพราหมณ์

เราเรียกบุคคลผู้ระลึกถึงอดีตชาติได้ เห็นสวรรค์และนรก
ถึงความสิ้นไปแห่งชาติแล้วว่า เป็นพราหมณ์

[๕๖๐] อันที่จริง นามและโคตรที่เขากำหนดให้กันนั้น

เป็นเพียงสมมติบัญญัติในโลก
นามและโคตรปรากฏอยู่ได้ เพราะรู้ตามกันมา
ญาติสาโลหิตกำหนดไว้ในกาเนิดนั้น ๆ

นามและโคตรที่กำหนดเรียกกันนี้
เป็นความเห็นที่ฝังแน่นอยู่ในใจมานาน
ของพวกคนผู้ไม่รู้ความจริง
เมื่อไม่รู้จึงกล่าวบุคคลว่า เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด

บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่
หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่
บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม
หรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๘. วาเสฏฐสูตร

บุคคลเป็นชวานากีเพราะกรรม

เป็นช่างศิลป์ปะก็เพราะกรรม

เป็นพ่อค้าก็เพราะกรรม

เป็นผู้รับใช้ก็เพราะกรรม

บุคคลแม่เป็นโจรก็เพราะกรรม

เป็นทหารอาชีวิกก็เพราะกรรม

เป็นบุโรहितก็เพราะกรรม

แม่เป็นพระราชา ก็เพราะกรรมทั้งนั้น

บัณฑิตทั้งหลายผู้มีปกติเห็นปฏิจลสมุปบาท

มีความรู้ความเข้าใจในกรรมและผลของกรรม

ย่อมพิจารณาเห็นกรรม ตามความเป็นจริงอย่างนี้

สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

หมู่สัตว์เป็นไปตามกรรม

สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน

เปรียบเหมือนรถมีหมุดเป็นเครื่องตรึงไว้แล่นไปอยู่

บุคคลเป็นพราหมณ์ได้ เพราะกรรมนี้

คือ ตบะ พรหมจรรย์ สัญญมะ ทมะ^๑

นี้ เป็นคุณธรรมสูงสุดของพราหมณ์

วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า

‘บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา ๓ สงบ สิ้นภพใหม่แล้ว

เป็นทั้งพรหม และท้าวสักกะของบัณฑิตทั้งหลายผู้รู้แจ้งอยู่”

เชิงอรรถ :

^๑ ชื่อว่า ตบะ เพราะมีจุดด่างเป็นตบะ ชื่อว่า พรหมจรรย์ เพราะงดเว้นจากเมถุนธรรม ชื่อว่า สัญญมะ เพราะมีศีล ชื่อว่า ทมะ เพราะฝึกอินทรีย์แล้ว (ม.ม.อ. ๒/๔๖๐/๓๑๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๕๘๒ }

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

[๕๖๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วาเสฏฐมาณพและภราทวาช-
 มาณพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์
 ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก
 พระองค์ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของ
 ที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมี
 ตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์ทั้งสองนี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม
 และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ทั้งสองว่าเป็นอุบาสก
 ผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

วาเสฏฐสูตรที่ ๘ จบ

๙. สกสูตร

ว่าด้วยมาณพชื่อสกะ

[๕๖๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
 เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล มาณพชื่อสกะผู้เป็นบุตรของโตเทยยพราหมณ์
 อาศัยอยู่ในนิเวศน์ของคหบดีผู้หนึ่งในกรุงสาวัตถี ด้วยภริยานี้กิจบางอย่าง ครั้งนั้น
 สกมาณพผู้เป็นบุตรของโตเทยยพราหมณ์ได้กล่าวกับคหบดีผู้ที่ดินอาศัยอยู่ในนิเวศน์ว่า

“ท่านคหบดี ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ว่า ‘กรุงสาวัตถีไม่ว่างจากพระ-
 อรหันต์เลย’ วันนี้ เราควรเข้าไปนั่งใกล้สมณะหรือพราหมณ์คนใดดีหนอ”

คหบดีกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน
 อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ท่านจงเข้าไปนั่งใกล้พระผู้มีพระภาค
 พระองค์นั้นเถิด”

ลำดับนั้น สกมาณพผู้เป็นบุตรของโตเทยยพราหมณ์รับคำแล้ว เข้าไปเฝ้า
 พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึก
 ถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

“ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวกันอย่างไรว่า ‘คฤหัสถ์เป็นผู้ยัง
กุศลธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ให้สำเร็จ บรรพชิตไม่ยังกุศลธรรมนั้นให้สำเร็จ ในเรื่องนี้
ท่านพระโคตมจะตรัสว่าอย่างไร”

[๕๖๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ ในเรื่องนี้เราแยกกล่าว มิได้
รวมกล่าว เราไม่สรรเสริญการปฏิบัติผิดของคฤหัสถ์หรือบรรพชิต จริงอยู่ คฤหัสถ์
หรือบรรพชิตผู้ปฏิบัติผิด ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ยังกุศลธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ให้สำเร็จ
เพราะเหตุแห่งอธิกรณ์คือการปฏิบัติผิด

มาณพ เรากล่าวสรรเสริญการปฏิบัติชอบของคฤหัสถ์หรือบรรพชิต จริงอยู่
คฤหัสถ์หรือบรรพชิตผู้ปฏิบัติชอบ ชื่อว่าเป็นผู้ยังกุศลธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์
ให้สำเร็จ เพราะเหตุแห่งอธิกรณ์คือการปฏิบัติชอบ”

ฐานะการงานของคฤหัสถ์และบรรพชิต

สภมาณพทูลถามว่า “ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวกันอย่างไรว่า
‘ฐานะแห่งการงานของฆราวาสมีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก มีความ
เพียรมาก มีผลมาก (ส่วน)ฐานะแห่งการงานฝ่ายบรรพชิตมีความต้องการน้อย
มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย มีความเพียรน้อย และมีผลน้อย ในเรื่องนี้ ท่านพระโคตมจะ
ตรัสว่าอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “มาณพ แม้ในเรื่องนี้ เราก็แยกกล่าว มิได้
รวมกล่าว ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก มีความ
เพียรมาก เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก
มีเรื่องมาก มีความเพียรมาก เมื่อถึงพร้อมย่อมมีผลมาก ฐานะแห่งการงานที่มีความ
ต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย มีความเพียรน้อย เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย ฐานะ
แห่งการงานที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย มีความเพียรน้อย เมื่อถึง
พร้อมย่อมมีผลมาก

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

**ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก มีความเพียร
มาก เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย เป็นอย่างไร**

คือ ฐานะแห่งการงานคือการไถ ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก
มีความเพียรมาก เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย

**ส่วนฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก มีความ
เพียรมาก เมื่อถึงพร้อมย่อมมีผลมาก เป็นอย่างไร**

คือ ฐานะแห่งการงานคือการไถนั้นแหละที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่อง
มาก มีความเพียรมาก เมื่อถึงพร้อมย่อมมีผลมาก

**ฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย มีความ
เพียรน้อย เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย เป็นอย่างไร**

คือ ฐานะแห่งการงานคือการค้าขายที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่อง
น้อย มีความเพียรน้อย เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย

**ส่วนฐานะแห่งการงานที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย
มีความเพียรน้อย เมื่อถึงพร้อมย่อมมีผลมาก เป็นอย่างไร**

คือ ฐานะแห่งการงานคือการค้าขายนั้นแหละที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย
มีเรื่องน้อย มีความเพียรน้อย เมื่อถึงพร้อมย่อมมีผลมาก

[๕๖๕] มาณพ ฐานะแห่งการงานคือการไถ ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก
มีเรื่องมาก มีความเพียรมาก เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย แม้ฉันทิ ฐานะแห่งการงาน
ของขรवास ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก มีความเพียรมาก ก็ฉันทิ
เหมือนกัน เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย

ฐานะแห่งการงานคือการไถนั้นแหละ ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก
มีความเพียรมาก เมื่อถึงพร้อมย่อมมีผลมาก แม้ฉันทิ ฐานะแห่งการงานของ
ขรवास ที่มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก มีความเพียรมาก ก็ฉันทิ
เหมือนกัน เมื่อถึงพร้อมย่อมมีผลมาก

ฐานะแห่งการงานคือการค้าขายที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย
มีความเพียรน้อย เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย แม้ฉันทิ ฐานะแห่งการงานฝ่ายบรรพชิต

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

ที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย มีความเพียรน้อย ก็ฉันนั้นเหมือนกัน
เมื่อวิบัติย่อมมีผลน้อย

ฐานะแห่งการงานคือการค้าขายนั้นแหละที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่อง
น้อย มีความเพียรน้อย เมื่อถึงพร้อมย่อมมีผลมาก แม้ฉันใด ฐานะแห่งการงานฝ่าย
บรรพชิตที่มีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย มีความเพียรน้อย ก็ฉันนั้น
เหมือนกัน เมื่อถึงพร้อมย่อมมีผลมาก”

บัญญัติธรรม ๕ ประการ

สุภมาณพทูลถามว่า “ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติธรรมไว้
๕ ประการ เพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “มาณพ พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติธรรม
๕ ประการไว้เพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จ ถ้าเธอไม่หนักใจ ดีละ เธอจง
กล่าวธรรม ๕ ประการนั้นในบริษัทนี้เถิด”

สุภมาณพกราบทูลว่า “ท่านพระโคตมผู้เจริญ ณ ที่ที่พระองค์หรือบุคคลเช่น
กับพระองค์ประทับนั่งอยู่ ข้าพระองค์ไม่มีความหนักใจเลย”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ ถ้าเช่นนั้น เธอจงกล่าวเถิด”

สุภมาณพกราบทูลว่า “ท่านพระโคตม พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติธรรมข้อ
ที่ ๑ คือสัจจะ เพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จ

บัญญัติธรรมข้อที่ ๒ คือตบะ ...

บัญญัติธรรมข้อที่ ๓ คือพรหมจรรย์ ...

บัญญัติธรรมข้อที่ ๔ คือการเรียนมนตร์ ...

บัญญัติธรรมข้อที่ ๕ คือการบริจาค เพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จ
พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติธรรม ๕ ประการนี้ไว้ เพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรม
ให้สำเร็จ ในเรื่องนี้ ท่านพระโคตมจะตรัสว่าอย่างไร”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

[๔๖๕] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มาณพ บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย
แม้พราหมณ์สักคนหนึ่งผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
แล้วประกาศผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้’ มีอยู่หรือ”

สภมาณพทูลตอบว่า “ไม่มีเลย ท่านพระโคตม”

“แม้อาจารย์ท่านหนึ่ง แม่ปจารย์ของอาจารย์ท่านหนึ่ง ตลอดขึ้นไป ๗ ชั่วอาจารย์
ของพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
แล้วประกาศผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้’ มีอยู่หรือ”

“ไม่มีเลย ท่านพระโคตม”

“แม้ฤๅษีทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ของพราหมณ์ทั้งหลายคือ ฤๅษีอัญญกะ
ฤๅษีวามกะ ฤๅษีวามเทพ ฤๅษีเวสสามิตตะ ฤๅษีมัตตคคิ ฤๅษีอังคีรสะ ฤๅษี
ภารทวาชะ ฤๅษีวาเสฏฐะ ฤๅษีกัสสปะ ฤๅษีภคฺ ซึ่งเป็นผู้แต่งมนตร์ เป็นผู้บอกมนตร์ที่
พวกพราหมณ์ในปัจจุบันนี้ซัดตาม บทมนตร์เก่าที่ท่านบูรพาจารย์พราหมณ์ซัดไว้แล้ว
บอกไว้แล้ว รวบรวมไว้แล้ว กล่าวได้ถูกต้องตามที่ท่านกล่าวไว้ บอกได้ถูกต้องตามที่
ท่านได้บอกไว้ แม้ท่านเหล่านั้นก็กล่าวแล้วอย่างนี้ว่า ‘เราทั้งหลายทำให้แจ้งด้วย
ปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้’ มีอยู่หรือ”

สภมาณพทูลตอบว่า “ไม่มีเลย ท่านพระโคตม”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ ได้ทราบกันตั้งนี้ว่า บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย
‘ไม่มีพราหมณ์แม้สักคนหนึ่งผู้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
แล้วประกาศผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้’ ไม่มีใครสักคนหนึ่งซึ่งเป็นอาจารย์ เป็น
ปจารย์ของอาจารย์ตลอด ๗ ชั่วอาจารย์ของพราหมณ์ทั้งหลายผู้กล่าวอย่างนี้ว่า
‘เราได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้’ แม้ฤๅษี
ทั้งหลายผู้เป็นบูรพาจารย์ของพราหมณ์ทั้งหลาย คือ ฤๅษีอัญญกะ ฤๅษีวามกะ
ฤๅษีวามเทพ ฤๅษีเวสสามิตตะ ฤๅษีมัตตคคิ ฤๅษีอังคีรสะ ฤๅษีภารทวาชะ ฤๅษี
วาเสฏฐะ ฤๅษีกัสสปะ ฤๅษีภคฺ ซึ่งเป็นผู้แต่งมนตร์ เป็นผู้บอกมนตร์ ที่พราหมณ์
ทั้งหลายในปัจจุบันนี้ซัดตามบทมนตร์เก่า ที่ท่านซัดไว้แล้ว บอกไว้แล้ว รวบรวม

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

“ไว้แล้ว กล่าวได้ถูกต้องตามที่ท่านได้กล่าวไว้ บอกได้ถูกต้องตามที่ท่านได้บอกไว้แล้ว
แม้ท่านเหล่านั้นก็ไม่ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ‘เราทั้งหลายทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
แล้วประกาศผลแห่งธรรม ๕ ประการนี้’

มาณพ คนตาบอดเข้าแถวเกาะหลังกัน คนอยู่หัวแถว คนอยู่กลางแถว
และคนอยู่ปลายแถว ต่างก็มองไม่เห็นกัน แม้จันต ภาสิตของพราหมณ์ทั้งหลาย
ก็จันตนั้นเหมือนกัน เห็นจะเปรียบได้กับคนตาบอด เข้าแถวเกาะหลังกัน คนอยู่
หัวแถว คนอยู่กลางแถว และคนอยู่ปลายแถว ต่างก็มองไม่เห็นกัน”

[๕๖๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สกมาณพผู้เป็นบุตรของโตเทยย-
พราหมณ์ผู้ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสเปรียบเหมือนคนตาบอดยืนเข้าแถว จึงโกรธ ไม่พอใจ
เมื่อจะข่มขู่ตีเตือนว่ากล่าวพระผู้มีพระภาคว่า “ท่านพระสมณโคดมจักได้รับความ
เสื่อมเสียแล้ว” จึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ท่านพระโคดม พราหมณ์ชื่อโปกขรชาติ โอบมัญญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในป่า
ชื่อสกควันกล่าวไว้อย่างนี้ว่า ‘อย่างนี้แล สมณพราหมณ์เหล่านี้ ย่อมยืนยัน
ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ภาสิตนี้ของ
สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมเป็นภาสิตที่น่าหัวเราะ เลวทราม ว่าง และเปล่า
ถ้าเช่นนั้น ก็เป็นไปไม่ได้เลยที่มนุษย์จักรู้ จักเห็น หรือจักทำให้แจ้งญาณทัสสนะที่
ประเสริฐ อันสามารถวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มาณพ พราหมณ์ชื่อโปกขรชาติ โอบมัญญโคตร
ผู้เป็นใหญ่ในป่าชื่อสกควัน กำหนดรู้ใจของสมณพราหมณ์ทุกคนด้วยใจหรือ”

สกมาณพทูลตอบว่า “ท่านพระโคดม พราหมณ์ชื่อโปกขรชาติ โอบมัญญโคตร
ผู้เป็นใหญ่ในป่าชื่อสกควัน กำหนดรู้ใจของนางทาสีชื่อปุลณิกาของตนด้วยใจของ
ตนเองยังไม่ได้ จักกำหนดรู้ใจของสมณพราหมณ์ทุกคนด้วยใจได้อย่างไรเล่า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มาณพ เปรียบเหมือนคนตาบอดมาแต่กำเนิด
ไม่เพียงเห็นรูปสีดาสีขาว รูปสีเขียว รูปสีเหลือง รูปสีแดง รูปสีแสด ไม่เพียงเห็นที่ที่
เสมอและขรุขระ ไม่เพียงเห็นดวงดาว ไม่เพียงเห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เขาจะพึง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

กล่าวอย่างนี้ว่า “ไม่มีรูปสีดาสีขาว ไม่มีคนเห็นรูปสีดาสีขาว ไม่มีรูปสีเขียว ไม่มีคนเห็นรูปสีเขียว ไม่มีรูปสีเหลือง ไม่มีคนเห็นรูปสีเหลือง ไม่มีรูปสีแดง ไม่มีคนเห็นรูปสีแดง ไม่มีรูปสีแสด ไม่มีคนเห็นรูปสีแสด ไม่มีที่ที่เสมอและขรุขระ ไม่มีคนเห็นที่ที่เสมอและขรุขระ ไม่มีดวงดาว ไม่มีคนเห็นดวงดาว ไม่มีดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ไม่มีคนเห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เราไม่รู้ไม่เห็นสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น สิ่งนั้นจึงไม่มี’ ผู้ที่กล่าวอยู่นั้น ชื่อว่ากล่าวอย่างถูกต้องหรือ มาณพ”

สุภมาณพทูลตอบว่า “ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระโคดม รูปสีดาสีขาวก็มี คนเห็นรูปสีดาสีขาวก็มี รูปสีเขียวก็น่าเห็นรูปสีเขียวก็น่าเห็นรูปสีเหลืองก็มี คนเห็นรูปสีเหลืองก็มี รูปสีแดงก็มี คนเห็นรูปสีแดงก็มี รูปสีแสดก็มี คนเห็นรูปสีแสดก็มี ที่ที่เสมอและขรุขระก็มี คนเห็นที่ที่เสมอและขรุขระก็มี ดวงดาวก็มี คนเห็นดวงดาวก็มี ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็มี คนเห็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็มี ผู้ที่กล่าวว่า ‘เราไม่รู้ไม่เห็นสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น สิ่งนั้นจึงไม่มี’ ผู้ที่กล่าวอยู่นั้น ชื่อว่ากล่าวอย่างไม่ถูกต้อง ท่านพระโคดม”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ อย่างนั้นเหมือนกัน พราหมณ์ชื่อโปกขร-
สาติ โอปมัญญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในป่าชื่อสุภครวิน ชื่อว่าเป็นคนบอดไม่มีจักขุ เป็นไป
ไม่ได้เลยที่เขาจักรู้ จักเห็น หรือจักทำให้แจ้งญาณทัสสนะที่ประเสริฐ อันสามารถ
วิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ได้”

[๕๖๗] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มาณพ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่า
อย่างไร พราหมณ์มหาศาลชาวเมืองโกศลคือพราหมณ์ชื่อจังกิ พราหมณ์ชื่อ
ตารุกขะ พราหมณ์ชื่อโปกขรสาติ พราหมณ์ชื่อขานุสโสณี หรือพราหมณ์ชื่อ
โตเทยยะ ผู้เป็นบิดาของท่าน วาจาที่พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นกล่าวตรงตาม
โวหารของชาวโลก หรือไม่ตรงตามโวหารของชาวโลก อย่างไรหนประเสริฐกว่ากัน”

สุภมาณพทูลตอบว่า “ผู้กล่าววาจาตรงตามโวหารของชาวโลกประเสริฐกว่า
ท่านพระโคดม”

“วาจาที่พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นรู้แล้วกล่าว หรือไม่รู้แล้วกล่าว อย่างไรหน
ประเสริฐกว่ากัน”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

“วาจาที่พราหมณ์เหล่านั้นรู้แล้วกล่าว ประเสริฐกว่า ท่านพระโคตม”

“วาจาที่พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นพิจารณาแล้วกล่าว หรือไม่พิจารณาแล้วกล่าว อย่างไหนประเสริฐกว่ากัน”

“วาจาที่พราหมณ์เหล่านั้นพิจารณาแล้วกล่าว ประเสริฐกว่า ท่านพระโคตม”

“วาจาที่มีประโยชน์ หรือวาจาที่ไม่มีประโยชน์ซึ่งพราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นกล่าว อย่างไหนประเสริฐกว่ากัน”

“วาจาที่มีประโยชน์ ประเสริฐกว่า ท่านพระโคตม”

“ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น โปกขรชาติพราหมณ์ โอปมัณญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในป่าชื่อสกุควิน กล่าววาจาตรงตามโวหารของชาวโลกหรือไม่”

“ไม่ตรงตามโวหารของชาวโลก ท่านพระโคตม”

“เป็นวาจาที่รู้แล้วกล่าว หรือไม่รู้แล้วกล่าว”

“เป็นวาจาที่ไม่รู้แล้วกล่าว ท่านพระโคตม”

“เป็นวาจาที่พิจารณาแล้วกล่าวหรือไม่พิจารณาแล้วกล่าว”

“เป็นวาจาที่ไม่พิจารณาแล้วกล่าว ท่านพระโคตม”

“เป็นวาจาที่มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์”

“เป็นวาจาที่ไม่มีประโยชน์ ท่านพระโคตม”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ นีวรณ์นี้มี ๕ ประการ

นีวรณ์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามฉันทนีวรณ์	(สิ่งที่กัณจิดคือความพอใจในกาม)
๒. พยาบาทนีวรณ์	(สิ่งที่กัณจิดคือความขัดเคืองใจ)
๓. ถีนมิตถนีวรณ์	(สิ่งที่กัณจิดคือความหดหู่และเชื่องซึม)
๔. อุทธัจจกุกกุจจนีวรณ์	(สิ่งที่กัณจิดคือความฟุ้งซ่านและรอนใจ)
๕. วิจิกิจฉานีวรณ์	(สิ่งที่กัณจิดคือความลังเลสงสัย)

นีวรณ์ ๕ ประการนี้แล

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

มาณพ โปกขรชาติพราหมณ์ โอปมัณญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในป่าชื่อสกครวัน
ถูกนิวรรณ์ ๕ ประการนี้หน่วงเหนี่ยว กางกัน รัตรึง ตรึงตราไว้แล้ว เป็นไปไม่ได้เลย
ที่เขาจักรู้ จักเห็นหรือจักทำให้แจ้งญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ วิเศษยิ่งกว่า
ธรรมของมนุษย์

[๔๖๘] มาณพ กามคุณนี้มี ๕ ประการ

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ ขวนให้รัก
ชั้กให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู ฯลฯ
๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก ...
๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น ...
๕. โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ
ขวนให้รัก ชั้กให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

กามคุณ ๕ ประการนี้แล

โปกขรชาติพราหมณ์ โอปมัณญโคตร ผู้เป็นใหญ่ในป่าชื่อสกครวัน กำหนดแล้ว
หมกมุ่นแล้ว ด้วยกามคุณ ๕ ประการนี้ ถูกกามคุณ ๕ ประการนี้ครอบงำแล้ว
ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องถอนออก บริโภคอยู่ เป็นไปไม่ได้เลยที่เขาจักรู้
จักเห็น หรือจักทำให้แจ้งญาณทัสสนะที่ประเสริฐ อันสามารถวิเศษยิ่งกว่าธรรมของ
มนุษย์

มาณพ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุคคลจะพึงอาศัยหย้าและไม่เป็น
เชื้อจุดไฟขึ้น หรือไม่อาศัยหย้าและไม่เป็นเชื้อจุดไฟขึ้น "ไฟอย่างไรหนอนจะมีเปลว
สี และแสงสว่าง"

สุภมาณพกราบทูลว่า "ท่านพระโคตม เป็นไปได้หรือ ถ้าการจุดไฟที่ไม่มีหย้า
และไม่เป็นเชื้อ จะมีเปลว สี และแสงสว่าง"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลจะพึงจุดไฟที่ไม่มี
หญ้าและไม้เป็นเชื้อขึ้นได้ นอกจากผู้มีฤทธิ์ อุปมาเหมือนไฟอาศัยหญ้าและไม้เป็น
เชื้อจึงลุกโพลงขึ้นได้ แม้นฉันใด เรากล่าวปิติน้ออาศัยกามคุณ ๕ ประการว่ามีอุปมา
ฉันนั้นเหมือนกัน อุปมาเหมือนไฟที่ไม่มีหญ้าและไม้เป็นเชื้อลุกโพลงขึ้นได้ แม้นฉันใด
เรากล่าวปิติน้อที่เว้นจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลายว่ามีอุปมาฉันนั้นเหมือนกัน

ปิติน้อที่เว้นจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุ
ปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ ปิติน้อที่เว้นจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย

มาณพ อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน
 ฯลฯ อยู่ แม้อปิติน้อที่เว้นจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย

[๕๖๙] มาณพ ในธรรม ๕ ประการที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ
เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จนี้ พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติธรรมข้อไหนว่ามีผลมากกว่า”

สุภมาณพกราบทูลว่า “ท่านพระโคตม ในธรรม ๕ ประการที่พราหมณ์ทั้งหลาย
บัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จนี้ พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติธรรมคือจะ
ว่ามีผลมากกว่า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มาณพ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ณ ที่นี้
จะพึงมีมหาภัยเกิดขึ้นแก่พราหมณ์คนหนึ่ง ครั้นนั้น พราหมณ์ ๒ คนพากันมาด้วย
หวังว่า ‘จักเสวยมหาภัยของพราหมณ์ชื่อนี้’ ในพราหมณ์ ๒ คนนั้น คนหนึ่งมี
ความคิดอย่างนี้ว่า ‘โอ เราเท่านั้น ควรจะได้อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ และอาหารที่เลิศ
ในโรงภัต พราหมณ์อื่นไม่ควรได้อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ และอาหารที่เลิศในโรงภัตเลย’
เป็นไปได้ที่พราหมณ์คนอื่นจะพึงได้อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ และอาหารที่เลิศในโรงภัต
ส่วนพราหมณ์ผู้ไม่ได้ยอมโกรธไม่พอใจว่า ‘พราหมณ์อื่นได้อาสนะที่เลิศ น้ำที่เลิศ
และอาหารที่เลิศในโรงภัต ส่วนเรากลับไม่ได้’

มาณพ พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติผลแห่งกรรมนี้ไว้อย่างไร”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

สุภมาณพทูลตอบว่า “ท่านพระโคตม ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายให้ท่านด้วย
คิดอย่างนี้ว่า ‘พราหมณ์นั้นถูกพราหมณ์ผู้นี้ทำให้โกรธ ทำให้ไม่พอใจ’ ก็หาไม่ได้
โดยที่แท้ในเรื่องนี้ พราหมณ์ทั้งหลายให้ท่านอันเป็นการอนุเคราะห์กันเท่านั้น”

“เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้อที่พราหมณ์ทั้งหลายให้ท่านอันเป็นการอนุเคราะห์กันนี้
ก็เป็นบุญกิริยาวัตถุข้อที่ ๖ ของพราหมณ์ทั้งหลายหรือ”

“ท่านพระโคตม เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้อที่พราหมณ์ทั้งหลายให้ท่านอันเป็นการ
อนุเคราะห์นี้ ก็จักเป็นบุญกิริยาวัตถุข้อที่ ๖ ของพราหมณ์ทั้งหลาย”

“ธรรม ๕ ประการนี้ ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติ เพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรม
ให้สำเร็จ ท่านพิจารณาเห็นมีมากในพวกไหน ในพวกคฤหัสถ์หรือพวกบรรพชิต”

สุภมาณพกราบทูลว่า “ท่านพระโคตม ธรรม ๕ ประการนี้ ที่พราหมณ์ทั้งหลาย
บัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นมีมากในบรรพชิต
มีน้อยในคฤหัสถ์ เพราะคฤหัสถ์มีความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก มีความ
เพียรมาก จะเป็นผู้พูดจริงเสมอตลอดไปไม่ได้ ส่วนบรรพชิตมีความต้องการน้อย
มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย มีความเพียรน้อย จึงเป็นผู้พูดจริงเสมอไป เพราะคฤหัสถ์มี
ความต้องการมาก มีกิจมาก มีเรื่องมาก มีความเพียรมาก จะเป็นผู้มีความเพียร
เสมอตลอดไปไม่ได้

... จะเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์

... จะเป็นผู้มากด้วยการสาธยาย

... จะเป็นผู้มากด้วยการบริจาค ...

ส่วนบรรพชิตมีความต้องการน้อย มีกิจน้อย มีเรื่องน้อย มีความเพียรน้อย
จึงเป็นผู้มีความเพียรเสมอตลอดไปได้

... เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์

... เป็นผู้มากด้วยการสาธยาย

... เป็นผู้มากด้วยการบริจาค ...

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

ท่านพระโคตม ธรรม ๕ ประการนี้ ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จ ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นมีมากในบรรพชิต มีน้อยในคฤหัสถ์”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ ธรรม ๕ ประการ ที่พราหมณ์ทั้งหลาย บัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จ เรากล่าวว่าเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เพื่อ อบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้พูดจริง เธอรู้สึกว่าการพูดจริง’ จึงได้ความรู้ธรรม ได้ความรู้ธรรม ได้ความปราโมทย์ ประกอบด้วยธรรม ความปราโมทย์อันประกอบด้วย กุศลนี้ ที่เรากล่าวว่าเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เพื่ออบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความ เบียดเบียน

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความเพียร

... เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์

... เป็นผู้มากด้วยการสาธยาย ...

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มากด้วยการบริจาค เธอรู้สึกว่าการบริจาค’ จึงได้ความรู้ธรรม ได้ความรู้ธรรม ได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วย ธรรม ความปราโมทย์อันประกอบด้วยกุศลนี้ ที่เรากล่าวว่าเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เพื่ออบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน

ธรรม ๕ ประการนี้ ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติเพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรม ให้สำเร็จ เรากล่าวว่าเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เพื่ออบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความ เบียดเบียน”

[๔๗๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุขมาณพผู้เป็นบุตรของโศเตย- พราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าได้ยินเรื่องนี้มาว่า ‘พระสมณโคตมทรงรู้จักทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหมหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสย้อนถามว่า “มาณพ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บ้านนพการคามก็ใกล้แค่นี้ บ้านนพการคามก็อยู่ไม่ไกลจากที่นี่เลย มิใช่หรือ”

“อย่างนั้น ท่านพระโคตม บ้านนพการคามก็อยู่ใกล้แค่นี้ บ้านนพการคามก็อยู่ ไม่ไกลจากที่นี่เลย”

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

“ท่านเข้าใจความซอ้นว่าอย่างไร บุรุษผู้เจริญเติบโตในบ้านนพการคามนี้ ออกจากบ้านนพการคามไปในขณะนั้นถูกถามถึงทางไปบ้านนพการคาม จะต้องมีความซกซ้าหรืออีกอักใหม่”

“ไม่ซกซ้า ไม่อีกอักเลย ท่านพระโคตม ซอ้นเพราะเหตุไร เพราะบุรุษโน้นเจริญเติบโตอยู่ในบ้านนพการคามนั่นเอง ต้องรู้จักทางของบ้านนพการคามทุกแห่งเป็นอย่างดี”

“การที่บุรุษเจริญเติบโตอยู่ในบ้านนพการคามนั้น ถูกถามถึงทางไปบ้านนพการคาม จะไม่ตอบซกซ้าหรืออีกอัก เมื่อตถาคตถูกถามถึงพรหมโลกหรือข้อปฏิบัติให้ถึงพรหมโลก ก็ไม่ตอบซกซ้าหรืออีกอักเช่นเดียวกัน เรารู้จักพรหมโลกและข้อปฏิบัติให้ถึงพรหมโลกของพราหมณ์ทั้งหลาย ทั้งยังรู้วิธีที่คนปฏิบัติอย่างไร จึงจะเข้าถึงพรหมโลกด้วย”

สุภมาณพกราบทูลว่า “ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าได้ยินเรื่องนี้มาว่า พระสมณโคตมทรงแสดงทางเพื่อเป็นสหายกับพรหม ขอโอกาส ขอท่านพระโคตมโปรดทรงแสดงทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหมแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

สุภมาณพผู้เป็นบุตรของโตเทยยพราหมณ์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ทางไปพรหมโลก

[๔๗๑] “มาณพ ทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีเมตตาคจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถานด้วยเมตตาคจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ เมื่อภิกษุนั้นเจริญเมตตาคจิตวิมุตตัตถิอย่างนี้แล้ว กรรมใด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

เป็นประมาณ^๑ที่ภิกษุทำแล้ว กรรมนั้นจักไม่เหลืออยู่ ไม่คงอยู่ในกรรมอันเป็นรูปาวจรนั้น^๒ คนแข็งแรงเป่าสังข์ฟังให้คนรู้ตลอดทิศทั้ง ๔ ได้โดยไม่ยากเลย แม้ฉันใด เมื่อภิกษุนั้นเจริญเมตตาเจโตวิมุตตಿಯ่างนี้แล้ว กรรมใดเป็นประมาณที่ภิกษุทำแล้ว กรรมนั้นจักไม่เหลืออยู่ ไม่คงอยู่ในกรรมอันเป็นรูปาวจรนั้น ก็ฉันนั้นเหมือนกัน นี่เป็นทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม

มีกรุณาจิต ฯลฯ

มีมฤตดาจิต ฯลฯ

มีอุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถานด้วย อุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ เมื่อภิกษุนั้นเจริญอุเบกขาเจโตวิมุตตಿಯ่างนี้แล้ว กรรมใดเป็นประมาณที่ภิกษุทำแล้ว กรรมนั้นจักไม่เหลืออยู่ ไม่คงอยู่ในกรรมอันเป็นรูปาวจรนั้น

มาณพ คนแข็งแรง เป่าสังข์ฟังให้คนรู้ตลอดทิศทั้ง ๔ ได้โดยไม่ยาก แม้ฉันใด เมื่อภิกษุนั้นเจริญอุเบกขาเจโตวิมุตตಿಯ่างนี้แล้ว กรรมใดเป็นประมาณที่ภิกษุทำแล้ว กรรมนั้นจักไม่เหลืออยู่ ไม่คงอยู่ในกรรมอันเป็นรูปาวจรนั้น ก็ฉันนั้นเหมือนกัน นี่เป็นทางเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม”

[๔๗๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สกมาณพผู้เป็นบุตรของ โตทยพรหมณ์ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคดม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคดม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’

เชิงอรรถ :

^๑ เป็นประมาณ ในที่นี้หมายถึงกรรมที่เป็นฝ่ายกามาวจร (ม.ม.อ. ๒/๔๗๐/๓๒๑)

^๒ กรรมอันเป็นรูปาวจรนั้น ในที่นี้หมายถึงกรรมที่เป็นฝ่ายรูปาวจรและอรุปาวจร (ม.ม.อ. ๒/๔๗๐/๓๒๑)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๙. สกสูตร

ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต

ข้าแต่ท่านพระโคตม ถ้าเช่นนั้น ข้าพระองค์ขอทูลลากลับ เพราะมีกิจ มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ ท่านจงกำหนดเวลาอันสมควร ณ บัดนี้เถิด”

ครั้งนั้น สกมาณพผู้เป็นบุตรของโตเทยยพราหมณ์ ขึ้นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้วลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วจากไป

สมัยนั้น พราหมณ์ชื่อชาณสฺโสณีออกจากกรุงสาวัตถีด้วยรถเทียมด้วยม้าขาว ปลอดภัยแต่ยังวัน ได้เห็นสกมาณพผู้เป็นบุตรของโตเทยยพราหมณ์เดินมาแต่ไกล จึงได้ถามว่า “ท่านภาทวาชะ ท่านมาจากไหนแต่ยังวันเทียว”

สกมาณพผู้เป็นบุตรของโตเทยยพราหมณ์ตอบว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ามาจากสำนักของพระสมณโคตม”

ชาณสฺโสณีพราหมณ์ถามว่า “ท่านเข้าใจความซอ้นนั้นว่าอย่างไร ท่านภาทวาชะ เห็นจะเป็นบัณฑิตรู้เท่าทันพระปัญญาอันเฉียบแหลมของพระสมณโคตมเป็นแน่”

สกมาณพตอบว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นใคร และเป็นอะไรเล่า จึงจักรู้เท่าทันพระปัญญาอันเฉียบแหลมของพระสมณโคตม ผู้ใดจะพึงรู้เท่าทันพระปัญญาอันเฉียบแหลมของพระสมณโคตม ผู้นั้นก็พึงเป็นเช่นพระสมณโคตมเป็นแน่”

ชาณสฺโสณีพราหมณ์ถามว่า “ได้ฟังว่า ท่านภาทวาชะสรรเสริญพระสมณโคตม ด้วยการสรรเสริญอย่างยิ่ง”

สกมาณพตอบว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นใคร เป็นอะไรเล่า จึงจักสรรเสริญพระสมณโคตม ท่านพระสมณโคตมประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายจึงสรรเสริญแล้วสรรเสริญอีก อนึ่ง ธรรม ๕ ประการนี้ที่พราหมณ์ทั้งหลายบัญญัติ เพื่อทำบุญ เพื่อยังกุศลธรรมให้สำเร็จ พระสมณโคตมตรัสว่า เป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เพื่ออบรมจิตไม่ให้มีเวร ไม่ให้มีความเบียดเบียน”

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

เมื่อสุภมาณพผู้เป็นบุตรของโตเทยยพราหมณ์กล่าวอย่างนี้แล้ว ชาณสโสนิ-
พราหมณ์จึงลงจากรถอันเทียมด้วยม้าขาวปลอดแล้วห่มผ้าเจริยงบา ประนมมือไปทางทิศ
ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้วเปล่งอุทานว่า “เป็นลาภของพระเจ้าปเสนทิโกศล
พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงได้ดีแล้ว ที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่
ในแคว้นแคว้นของพระองค์” ดังนี้แล

สุภสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. สังคารวสูตร

ว่าด้วยมาณพชื่อสังการะ

[๔๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่
สมัยนั้น นางพราหมณีชื่อธัญชานี อาศัยอยู่ในบ้านชื่อปัจฉลกับปะ เป็นผู้เลื่อมใส
อย่างยิ่งในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ หากนางปลั่งพลาดแล้วจะเปล่ง
อุทานขึ้น ๓ ครั้งว่า

“ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

สมัยนั้น มาณพชื่อสังการะอาศัยอยู่ในบ้านปัจฉลกับปะ จบไตรเพทพร้อมทั้ง
นิหัตถุศาสตร์ เกฏฐศาสตร์ พร้อมอักษรศาสตร์และประวัติศาสตร์ เข้าใจด้วยบท
และไวยากรณ์ ชำนาญโลกายตศาสตร์และลักษณะมหาบุรุษ^๑ เมื่อนางธัญชานี-
พราหมณีกล่าววาจาอย่างนี้ เขาได้ฟังแล้วจึงกล่าวกับนางธัญชานีพราหมณีว่า

“นางธัญชานีพราหมณี ไม่เป็นมงคลเลย นางธัญชานีพราหมณีเป็นคน
ฉิบหาย เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายผู้ทรงไตรเพทมีอยู่ เออ นางไพล่ไปกล่าวสรรเสริญคุณ
ของสมณะหัวโล้นทำไม”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๗ ข้อ ๓๘๓ (พรมายสูตร) หน้าที่ ๔๗๑ ในเล่มนี้

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

นางธัญชนาพราหมณีกล่าวว่า “พ่อหนามน เธอยังไม่รู้จักศีลและปัญญาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ถ้าเธอรูจักศีลและปัญญาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นดี เธอจะไม่สำคัญพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นว่า ควรถูกตำ ควรถูกบริภาษเลย”

สังคารวมาณพกล่าวว่า “นางผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น พระสมณะมาที่บ้านปัจฉลกับปะเมื่อใด พึงบอกฉันเมื่อนั้น” นางธัญชนาพราหมณีรับคำแล้ว

ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศลตามลำดับ เสด็จถึงบ้านปัจฉลกับปะ ได้ยินว่า สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในสวนมะม่วงของพราหมณ์ชาวบ้านโตเทยยะ ใกล้บ้านปัจฉลกับปะ นางธัญชนาพราหมณีได้ฟังว่า “ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาค เสด็จมาที่บ้านปัจฉลกับปะ ประทับอยู่ในสวนมะม่วงของพราหมณ์ชาวบ้านโตเทยยะใกล้บ้านปัจฉลกับปะ” ลำดับนั้น นางจึงเข้าไปหาสังคารวมาณพถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวว่า

“พ่อหนามน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสด็จมาที่บ้านปัจฉลกับปะ ประทับอยู่ในสวนมะม่วงของพราหมณ์ชาวบ้านโตเทยยะ ใกล้บ้านปัจฉลกับปะ เธอจงกำหนดเวลาอันสมควร ณ บัดนี้เถิด”

ความต่างกันแห่งสมณพราหมณ์

[๕๗๕] สังคารวมาณพรับคำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควรได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

“ท่านพระโคตม มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง เป็นผู้มึบารมีขั้นสุดท้ายเพราะรู้อยู่ในปัจจุบันยอมปฎิญาอาทิพรหมจรรย์^๑ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดเป็นผู้มึบารมีขั้นสุดท้ายเพราะรู้อยู่ในปัจจุบันยอมปฎิญาอาทิพรหมจรรย์ บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ท่านพระโคตมจัดอยู่ในพวกไหน”

เชิงอรรถ :

^๑ อาทิพรหมจรรย์ หมายถึงหลักเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ (ม.ม.อ. ๒/๔๗๔/๓๒๔)

พระสดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "การทวาชะ เรากล่าวความต่างกันแห่งสมณ-
พราหมณ์ทั้งหลายผู้มีบารมีชั้นสุดท้ายเพราะรู้อยู่ในปัจจุบัน แม้จะปฏิญญาอาทิ-
พรหมจรรย์ได้ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้ฟังตามกันมา เพราะการฟังตามกัน
มานั้นจึงเป็นผู้มีบารมีชั้นสุดท้าย เพราะรู้อยู่ในปัจจุบันจึงปฏิญญาอาทิพรหมจรรย์
เหมือนพราหมณ์ทั้งหลายผู้ทรงไตรเพท อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้มี
บารมีชั้นสุดท้ายเพราะรู้อยู่ในปัจจุบันจึงปฏิญญาอาทิพรหมจรรย์เพราะเพียงแต่ความเชื่อ
อย่างเดียว เปรียบเหมือนพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็นนักตรรกะ เป็นนักอภิปรัชญา^๑
มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งรู้ธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเองในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยฟัง
มาก่อน มีบารมีชั้นสุดท้าย เพราะรู้อยู่ในปัจจุบันจึงปฏิญญาอาทิพรหมจรรย์

ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดรู้ธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยฟังมาก่อน มีบารมีชั้นสุดท้ายเพราะรู้อยู่ในปัจจุบัน จึงปฏิญญา
อาทิพรหมจรรย์ บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น เราก็คคนหนึ่ง

การทวาชะ ข้อนี้พึงรู้ได้ด้วยบรรยายแม่นี้ เปรียบเหมือนสมณพราหมณ์เหล่าใด
รู้ธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน มีบารมีชั้นสุดท้าย
เพราะรู้อยู่ในปัจจุบัน จึงปฏิญญาอาทิพรหมจรรย์ บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น
เราก็คคนหนึ่ง

พุทธประวัติตอนบำเพ็ญสมาบัติ

ในสำนักอาฬารดาบส

[๔๗๕] การทวาชะ ก่อนการตรัสรู้ เรายังเป็นพระโภทิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้
ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า 'การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางมาแห่งธุลี การ
บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่เราอยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้
บริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ขัดไม่ไช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต'

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๒ ข้อ ๒๓๑ (สันทกสูตร) หน้า ๒๗๒ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

ในกาลต่อมา เรายังหนุ่มแน่นแข็งแรง มีเกศาดำสนิท อยู่ในปฐมวัย เมื่อพระราชมารดาและพระราชบิดาไม่ทรงปรารถนาจะให้ผนวช มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตรทรงกันแสงอยู่ จึงโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากวังบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วก็แสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐ คือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตร แล้วกล่าวว่า

‘ท่านกาลามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพาศพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้’

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ อาฬารดาบส กาลามโคตรจึงกล่าวกับเราว่า ‘เชิญท่านอยู่ก่อน ธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับธรรมที่วิญญูชนจะพึงทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองตามแบบอาจารย์ของตน เข้าถึงอยู่ได้ในเวลาไม่นาน’ จากนั้นไม่นาน เราก็เรียนรู้ธรรมนั้นได้อย่างรวดเร็ว ชั่วขณะปิดปากจบเจรจาปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวญานวาตะ^๑และเถรวาตะ^๒ได้ ทั้งเราและผู้อื่นก็ทราบชัดว่า ‘เรารู้ เราเห็น’ เราจึงคิดว่า ‘อาฬารดาบส กาลามโคตรประกาศธรรมนี้ ด้วยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า ‘เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ ก็หาไม่ได้ แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรยังรู้ ยังเห็นธรรมนี้ด้วยอย่างแน่นอน’

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วถามว่า ‘ท่านกาลามะ ท่านประกาศธรรมนี้ว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่’ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร’

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว อาฬารดาบส กาลามโคตรจึงประกาศอภิญญาญาณตนสมาบัติแก่เรา เราจึงคิดว่า ‘มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีศรัทธา แม้เราก็มีศรัทธา มีวิริยะ... มีสติ... มีสมาธิ... มิใช่แต่อาฬารดาบส กาลามโคตรเท่านั้นที่มีปัญญา แม้เราก็มีปัญญา ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญเพียร เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่อาฬารดาบส กาลามโคตรประกาศว่า ‘ข้าพเจ้าทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่’ จากนั้นไม่นานเราก็บรรลุธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่

เชิงอรรถ :

^{๑-๒} ดูเชิงอรรถที่ ๒-๓ ข้อ ๓๒๗ (โพธิราชกุมารสูตร) หน้า ๓๙๕ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๑๓ หน้า : ๖๐๑ }

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตรแล้วถามว่า 'ท่านกาลามะ ท่านประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ'

อาฬารดาบสตอบว่า 'ท่านผู้มีอายุ เราประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล'

(เราจึงกล่าวว่า) 'ท่านกาลามะ แม้ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านี้'

(อาฬารดาบส กาลามโคตรกล่าวว่า) 'ท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้วที่ได้พบเพื่อนพรหมจารีเช่นท่าน เพราะข้าพเจ้าประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ท่านทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ข้าพเจ้าก็ประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ข้าพเจ้าทราบธรรมใด ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด ข้าพเจ้าก็ทราบธรรมนั้น เป็นอันว่าข้าพเจ้าเป็นเช่นใด ท่านก็เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด ข้าพเจ้าก็เป็นเช่นนั้น มาเถิด บัดนี้ เราทั้งสองจะอยู่ร่วมกันบริหารคณะนี้'

ภราทวาชะ อาฬารดาบส กาลามโคตร ทั้งที่เป็นอาจารย์ของเรา ก็ยกย่องเรา ผู้เป็นศิษย์ให้เสมอกับตน และบูชาเราด้วยการบูชาอย่างดี ด้วยประการอย่างนี้ แต่เราคิดว่า 'ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงอากิญจัญญายตน-สมาบัติเท่านั้น' เราไม่พอใจ เบื่อหน่ายธรรมนั้น จึงลาจากไป

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

ในสำนักอุทกดาบส

[๔๗๖] การทวาชะ เรานั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตรแล้วกล่าวว่า 'ท่านรามะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะประพาสพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้'

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว อุทกดาบส รามบุตรจึงกล่าวกับเราว่า 'เชิญท่านอยู่ก่อนธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับธรรมที่วิญญูชนจะพึงทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ตามแบบอาจารย์ของตนเข้าถึงอยู่ได้ในเวลาไม่นาน' จากนั้นไม่นาน เราก็เรียนรู้ธรรมนั้นได้อย่างรวดเร็ว ชั่วขณะปิดปากจบเจรจาปราศรัยเท่านั้น ก็กล่าวญาณวาตะและเถรวาทะได้ ทั้งเราและผู้อื่นก็ทราบชัดว่า 'เรารู้ เราเห็น' เราจึงคิดว่า 'อุทกดาบส รามบุตรประกาศธรรมนี้ด้วยเหตุเพียงความเชื่ออย่างเดียวว่า 'เราทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ก็หาไม่ได้ แต่อุทกดาบส รามบุตรยังรู้ ยังเห็นธรรมนี้ด้วยอย่างแน่นอน'

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตรแล้วถามว่า 'ท่านรามะ ท่านประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่าไร'

เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว อุทกดาบส รามบุตรจึงประกาศเนวส์ญยานาส์ญญายตนสมาบัติแก่เรา เราจึงคิดว่า 'มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีศรัทธา แม้เราก็มีศรัทธา ... มีวิริยะ ... มีสติ ... มีสมาธิ ... มิใช่แต่อุทกดาบส รามบุตรเท่านั้นที่มีปัญญา แม้เราก็มีปัญญา ทางที่ดี เราควรเริ่มบำเพ็ญเพียรเพื่อทำให้แจ้งธรรมที่อุทกดาบส รามบุตรประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' จากนั้นไม่นานเราก็ทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่

จากนั้น เราจึงเข้าไปหาอุทกดาบส รามบุตรแล้วถามว่า 'ท่านรามะ ท่านประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านี้หรือ'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

อุทกดาบส รามบุตรตอบว่า 'ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้
แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล'

(เราจึงกล่าวว่า) 'แม้ข้าพเจ้าก็ทำให้แจ้งธรรมนี้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่
ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น'

(อุทกดาบส รามบุตรกล่าวว่า) 'ท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกข้าพเจ้า
พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้วที่ได้พบเพื่อนพรหมจารีเช่นท่าน เพราะ(ข้าพเจ้า) รามะประกาศ
ว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านก็ทำให้แจ้งธรรมนั้น
ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ท่านทำให้แจ้งธรรมใดด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่
รามะก็ประกาศว่า 'ข้าพเจ้าทำให้แจ้งธรรมนั้นด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่' รามะ
ทราบธรรมใด ท่านก็ทราบธรรมนั้น ท่านทราบธรรมใด รามะก็ทราบธรรมนั้น
เป็นอันวารามะเป็นเช่นใด ท่านก็เป็นเช่นนั้น ท่านเป็นเช่นใด รามะก็เป็นเช่นนั้นมาเกิด
บัดนี้ ท่านจงบริหารคุณะนี้'

การทวาชะ อุทกดาบส รามบุตรทั้งที่เป็นเพื่อนพรหมจารีของเรา ก็ยกย่องเรา
ไว้ในฐานะอาจารย์ และบูชาเราด้วยการบูชาอย่างดีด้วยประการอย่างนี้ แต่เราคิดว่า
'ธรรมนี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง
เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ
เท่านั้น เราไม่พอใจ เบื่อหน่ายธรรมนั้น จึงลาจากไป

ทรงบำเพ็ญเพียร

[๔๗๗] การทวาชะ เรานั้นแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทาง
อันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า เมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธโดย
ลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์มีราวป่า
เปล็ดเปล็นใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคาม
อยู่โดยรอบ เราจึงคิดว่า 'ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าเปล็ดเปล็นใจ
มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ
เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร' เราจึงนั่ง ณ ที่
นั้นด้วยคิดว่า 'ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร'

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

อุปมา ๓ ข้อ

การทวาชะ ครั้งนั้น อุปมา ๓ ข้อ อันน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา คือ

๑. เปรียบเหมือนไม้สดมียางที่แช่อยู่ในน้ำ บุรุษนำไม้นั้นมาทำไม้สีไฟ ด้วยหวังว่า 'เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น'

การทวาชะ ท่านเข้าใจความชื่อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นนำไม้สดที่มียางซึ่งแช่อยู่ในน้ำมาทำไม้สีไฟแล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม"

"ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า"

"ชื่อนั้นเพราะเหตุไร"

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะไม้สดนั้นมียาง ทั้งยังแช่อยู่ในน้ำ บุรุษนั้นก็มีความเหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่า"

"การทวาชะ อย่างนั้นเหมือนกัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีกายและจิตยังไม่หลีกออกจากกาม ยังมีความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหายและความกระวนกระวายในกามทั้งหลาย ยังมีได้ละและมีได้ระงับ อย่างเบ็ดเสร็จในภายใน สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นแม้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม แม้ไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

นี่เป็นอุปมาข้อที่ ๑ อันน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา

[๔๗๘] ๒. เปรียบเหมือนไม้สดมียางที่วางอยู่บนบกห่างจากน้ำ บุรุษนำไม้นั้นมาทำไม้สีไฟด้วยหวังว่า 'เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น'

การทวาชะ ท่านเข้าใจความชื่อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นนำไม้สดที่มียางซึ่งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำมาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม"

"ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า"

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะไม่ยิ่งสัดและมียาง แม้จะวางอยู่บนบกห่างจากน้ำ บุรุษนั้นก็มีความเหน็ดเหนื่อยลำบากเปล่า”

“การทวาชะ อย่างนั้นเหมือนกัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งแม้ มีกายและจิตหลีกออกจากกามแล้ว แต่ยังมีความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย และความกระวนกระวายในกามทั้งหลาย ยังมีได้ละและมีได้ระงับ อย่างเด็ดขาดในภายใน สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นแม้เสวยทุกขเวทนาที่ กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม แม้ไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ไม่ควรแก่การรู้ การเห็น และการ ตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

นี่เป็นอุปมาข้อที่ ๒ อันนำอัครรรย้อย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา

[๔๗๙] ๓. เปรียบเหมือนไม้ที่แห้งสนิทซึ่งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำ บุรุษ นำมาทำเป็นไม้สีไฟ ด้วยหวังว่า ‘เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น’

การทวาชะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นนำไม้ที่แห้งสนิทซึ่งวางอยู่ บนบกห่างจากน้ำมาทำเป็นไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม”

“ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะไม้แห้งสนิท ทั้งวางอยู่บนบกห่างจากน้ำ”

“การทวาชะ อย่างนั้นเหมือนกัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีกาย และจิตหลีกออกจากกามแล้ว ทั้งละและระงับความพอใจ ความรักใคร่ ความหลง ความกระหาย และความกระวนกระวายในกามทั้งหลายได้อย่างเด็ดขาดในภายในแล้ว สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น แม้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

แม้ไม่ได้สวดยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม

นี่เป็นอุปมาข้อที่ ๓ อันนำอัศจรรย์อย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ปรากฏแก่เรา

การทวาชะ นี้คือ อุปมาทั้ง ๓ ข้ออันนำอัศจรรย์อย่างยิ่งซึ่งเรายังไม่เคยได้ยินมาก่อนนี้แล ได้ปรากฏแก่เรา

ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา

[๔๘๐] การทวาชะ เรานั้นมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรกดฟันด้วยฟัน ใช้ลิ้นดันเพดานไว้แน่น ใช้จิตขมคั้นจิต ทำจิตให้เราร้อน' เรานั้นก็กดฟันด้วยฟัน ใช้ลิ้นดันเพดานไว้แน่น ใช้จิตขมคั้นจิต ทำจิตให้เราร้อน เมื่อเราทำดังนั้น เหนือก็ไหลออกจากรักแร้ทั้ง ๒ ข้าง คนที่แข็งแรงจับคนที่อ่อนแอกว่าที่ศีรษะหรือที่คอ แล้วบีบคั้นรัดไว้ให้แน่น แม้ฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อกดฟันด้วยฟัน ใช้ลิ้นดันเพดานไว้แน่น ใช้จิตขมคั้นจิต ทำจิตให้เราร้อน เหนือก็ไหลออกจากรักแร้ทั้ง ๒ ข้าง

เราปรารถนาความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

[๔๘๑] การทวาชะ เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌาน อันไม่มีลมปราณเกิด' เราก็กั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออกทั้งทางปากและทางจมูก เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากและทางจมูก ลมก็ออกทางหูทั้ง ๒ ข้าง มีเสียงดังฉู้ ๆ ลมที่ข้างท้องสูบอยู่มีเสียงดังฉู้ ๆ แม้ฉันใด เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากและทางจมูก ลมก็ออกทางหูทั้ง ๒ ข้าง มีเสียงดังฉู้ ๆ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

เราปรารถนาคความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌานอันไม่มีลมปรากฏเกิด' เราก็กั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ลมอันแรงกล้าก็เสียดแทงศีรษะ คนที่แข็งแรงใช้เหล็กที่แหลมคมแทงศีรษะ แม้ฉันทไฉน เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ลมอันแรงกล้าก็เสียดแทงศีรษะ ฉันทนั้นเหมือนกัน

เราปรารถนาคความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌานอันไม่มีลมปรากฏเกิด' เราก็กั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีทุกขเวทนาในศีรษะเป็นอันมาก คนที่แข็งแรงใช้เข็อกหนึ่งที่เหนียวขันศีรษะ แม้ฉันทไฉน เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีเวทนาในศีรษะอย่างแรงกล้า ฉันทนั้นเหมือนกัน

เราปรารถนาคความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูกความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌานอันไม่มีลมปรากฏเกิด' เราก็กั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ลมอันแรงกล้าก็บาดในช่องท้อง คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ชำนาญ ใช้มีดแลเนื้อที่คมกรีดท้อง แม้ฉันทไฉน เมื่อเรากั้นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีลมอันแรงกล้าบาดในช่องท้อง ฉันทนั้นเหมือนกัน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

เราปรารถนาคือเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูก
ความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรบำเพ็ญฌานอันไม่มีลมปรานเกิด' เราก็
กลั่นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู เมื่อเรา
กลั่นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีความ
กระวนกระวายในร่างกายอย่างแรงกล้า คนที่แข็งแรง ๒ คนจับแขนคนที่อ่อนแอกว่า
คนละข้างอย่างให้ร้อน บนหลุมถ่านเพลิง แม้นั้นใด เมื่อเรากลั่นลมหายใจเข้าและลม
หายใจออก ทั้งทางปากทางจมูกและทางช่องหู ก็มีความกระวนกระวายในร่างกาย
อย่างแรงกล้า ฉะนั้นเหมือนกัน

เราปรารถนาคือเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน แต่เมื่อเราถูก
ความเพียรที่ทนได้ยากนั้นเสียดแทงอยู่ ภายของเราก็กระวนกระวาย ไม่สงบระงับ

เทวดาทั้งหลายเห็นเราแล้วก็พากันกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมสิ้นพระชนม์แล้ว'
บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมยังมีได้สิ้นพระชนม์ แต่กำลังจะสิ้น
พระชนม์' บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมยังไม่สิ้นพระชนม์ ทั้งจะไม่สิ้น
พระชนม์ พระสมณโคดมจะเป็นพระอรหันต์ การอยู่เช่นนั้นนั้น เป็นวิหการธรรม^๑ของ
ท่านผู้เป็นพระอรหันต์'

เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรปฏิบัติด้วยการอดอาหารทุกอย่าง'
ขณะนั้น เทวดาทั้งหลายเข้ามาหาเราแล้วกล่าวว่า 'ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านอย่าได้
ปฏิบัติด้วยการอดอาหารทุกอย่าง ถ้าท่านจักปฏิบัติด้วยการอดอาหารทุกอย่าง
พวกข้าพเจ้าจะแทรกโอชาอันเป็นทิพย์เข้าทางขุมขนของท่าน ท่านจะได้ยังอัฐภาพ
ให้เป็นไปด้วยโอชานั้น' เราจึงมีความดำริว่า 'เราปฏิญญาว่า จะต้องอดอาหาร
ทุกอย่าง แต่เทวดาเหล่านี้จะแทรกโอชาอันเป็นทิพย์เข้าทางขุมขนของเรา เราจะยัง
อัฐภาพให้เป็นไปด้วยโอชานั้น การปฏิญญานั้นก็จะพึงเป็นมุสาแก่เราเอง' เราจึง
กล่าวห้ามเทวดาเหล่านั้นว่า 'อย่าเลย'

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ ข้อ ๓๓๓ (โพธิราชกุมารสูตร) หน้า ๔๐๓ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

เราจึงมีความดำริว่า 'ทางที่ดี เราควรกินอาหารให้น้อยลง ๆ เพียงครั้งละ ๑ ฟายมือบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง, เราจึงกินอาหารน้อยลง ๆ เพียงครั้งละ ๑ ฟายมือบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง' เมื่อเรากินอาหารน้อยลง ๆ เพียงครั้งละ ๑ ฟายมือบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วเขียวบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วพุ่มบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดถั่วดำบ้าง เทาเยื่อในเมล็ดบัวบ้าง กายจึงชubbผอมมาก อวัยวะน้อยใหญ่ของเราจึงเป็นเหมือนเถาวัลย์ที่มีข้อมากหรือเถาวัลย์ที่มีข้อดำ เนื้อสะโพกก็ลีบ เหมือนกีบเท้าอุลลุ กระดูกสันหลังก็ผุดเป็นหนามเหมือนเถาวัลย์ ซีโครงทั้ง ๒ ข้างขึ้นสะพรั่ง เหมือนกลอนศาลาเก่า ดวงตาทั้ง ๒ ก็ลึกเข้าไปในเบ้าตา เหมือนดวงดาวปรากฏอยู่ในปอน้ำลึก หนึ่งบนศีรษะก็เหี่ยวหดเหมือนลูกน้ำเต้าที่เขาตัดมา ขณะยังดิบต้องลมและแดดเข้าก็เหี่ยวหดไป เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อยนั้น เราคิดว่า 'จะลูบพื้นท้อง' ก็จับถึงกระดูกสันหลัง คิดว่า 'จะลูบกระดูกสันหลัง' ก็จับถึงพื้นท้อง เพราะพื้นท้องของเราแนบติดจนถึงกระดูกสันหลัง เราคิดว่า 'จะถ่ายอุจจาระหรือถ่ายปัสสาวะ' ก็ชวนเซล์มลง ณ ที่นั้น เมื่อจะให้กายสบายบ้าง จึงใช้ฝ่ามือลูบตัว ขนทั้งหลายที่มีรากเนาก็หลุดร่วงจากร่าง เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อย มนุษย์ทั้งหลายเห็นเราเข้าแล้ว ก็กล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมดำไป' บางพวกก็กล่าวอย่างนี้ว่า 'พระสมณโคดมไม่ดำเพียงแต่คล้ำไป' บางพวกก็กล่าวอย่างนี้ว่า 'ไม่ดำ ไม่คล้ำ เพียงแต่พร้อยไป' เรามีผิวพรรณบริสุทธิ เปล่งปลั่ง เพียงแต่เสียผิวไป เพราะเป็นผู้มีอาหารน้อยเท่านั้น

[๔๘๒] การทวาชะ เรานั้นจึงมีความดำริว่า 'สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีต ที่เสวยทุกขเวทนากล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร ทุกขเวทนานั้นอย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ไม่เกินกว่านี้ไป สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตผู้เสวยทุกขเวทนา กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร ทุกขเวทนานั้นอย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ไม่เกินกว่านี้ไป สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันเสวยทุกขเวทนากล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

ที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร ทุกขเวทนานั้นอย่างยิ่งก็เพียงนี้ไม่เกินกว่านี้ไป แต่เราก็มียังมิได้บรรลุลุณยานุสสนะที่ประเสริฐอันสามารถพิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยทุกกรกิริยาอันแผ่ตร้อนนี้ จะพึงมีทางอื่นที่จะตรัสรู้บ้างไหม

เราจึงมีความดำริว่า 'เราจำได้อยู่ เมื่อคราวงานของท้าวสักกาธิบตีซึ่งเป็นพระราชบิดา เรานั่งอยู่ใต้ต้นหว้าอันร่มเย็น ได้สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ทางนั้นพึงเป็นทางแห่งการตรัสรู้หรือหนอ' เรามีความรู้แจ้งที่ตามระลึกด้วยสติว่า 'ทางนั้นเป็นทางแห่งการตรัสรู้' เราจึงมีความดำริว่า 'เรากลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายหรือ' เราก็ดำริว่า 'เราไม่กลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายเลย'

[๔๘๓] การทวาชะ เราจึงมีความดำริต่อไปว่า 'เราผู้มีกายชุ่มพอมมากอย่างนี้ จะบรรลุความสุขนั้นไม่ใช่ทำได้ง่ายเลย ทางที่ดี เราควรกินอาหารหยาบคือข้าวสุกและขนมกุมมาส' เราก็กินอาหารหยาบคือข้าวสุกและขนมกุมมาส ครั้งนั้นภิกษุปัญจวัคคีย์เฝ้าบำรุงเรา ด้วยหวังว่า 'พระสมณโคตมบรรลุธรรมใด จักบอกรธรรมนั้นแก่เราทั้งหลาย' เมื่อใด เราฉันอาหารหยาบ คือข้าวสุกและขนมกุมมาสเมื่อนั้น ภิกษุปัญจวัคคีย์นั้นก็เบื่อหน่าย จากไปด้วยเข้าใจว่า 'พระสมณโคตมมักมาก คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมากเสียแล้ว'

ฌาน ๔ และวิชชา ๓

การทวาชะ เราฉันอาหารหยาบให้ร่างกายมีกำลัง สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุตุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุดตตถฌาน ฯลฯ อยู่^๑

เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้นน้อมจิต

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๓๓๖ (โพธิราชกุมารสูตร) หน้า ๔๐๕-๔๐๖ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

ไปเพื่ออุปเพณิวาसानุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ เราะระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ เราได้บรรลุวิชาที่ ๑ นี้ ในปฐมยามแห่งราตรี ก่าจัดอวิชาได้แล้ว วิชาก็เกิดขึ้น ก่าจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่

[๔๘๔] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น น้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฯลฯ เราได้บรรลุวิชาที่ ๒ นี้ ในมัชฌิมยามแห่งราตรี ก่าจัดอวิชาได้แล้ว วิชาก็เกิดขึ้น ก่าจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ เรานั้น น้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า 'นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินี-ปฏิบัติภา นี้อาสวะ ฯลฯ^๑ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิบัติภา' เมื่อเรารู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตยอมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภาสวะ และอวิชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า 'หลุดพ้นแล้ว' รู้ชัดว่า 'ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป'

เราบรรลุวิชาที่ ๓ นี้ ในปัจฉิมยามแห่งราตรี ก่าจัดอวิชาได้แล้ว วิชาก็เกิดขึ้น ก่าจัดความมืดได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนบุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่^๒"

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเนื้อความเต็มข้อ ๓๓๖ (โพธิราชกุมารสูตร) หน้า ๔๐๖ ในเล่มนี้

^๒ ดูเทียบข้อ ๓๓๗-๓๓๘ หน้า ๓๙๕-๔๐๗ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

๑๐. สังคารวสูตร

[๔๘๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สังคารวมาณพได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า “ความเพียรอันไม่ย่อหย่อนได้มีแล้วแก่ท่านพระโคตมหนอ
ความเพียรของสัตว์บุรุษได้มีแล้วแก่ท่านพระโคตมหนอ ท่านพระโคตมสมควรเป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านพระโคตม เทวดามีหรือหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “การทวาชะ ข้อที่ว่าเทวดามีนั้น รู้ได้โดยฐานะ”

สังคารวมาณพกราบทูลว่า “ท่านพระโคตม เมื่อข้าพระองค์ทูลถามว่า ‘เทวดา
มีหรือหนอ’ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า ‘การทวาชะ ข้อที่ว่าเทวดามีนั้น รู้ได้โดยฐานะ’
เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้อยคำของพระองค์เป็นถ้อยคำเปล่า เป็นมุสา มิใช่หรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “การทวาชะ ผู้ใดเมื่อถูกถามว่า ‘เทวดามีอยู่หรือ’
จะพึงตอบว่า ‘ข้อที่ว่าเทวดามีอยู่นั้น รู้กันได้โดยฐานะ’ ผู้นั้นก็เท่ากับกล่าวว่า
‘เรารู้จักเทวดา’ เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านผู้รู้ก็เข้าใจในเรื่องนี้ได้ว่า ‘เทวดามีอยู่’
โดยแน่แท้”

สังคารวมาณพทูลถามว่า “ทำไม ท่านพระโคตมจึงไม่ทรงตอบแก่ข้าพระองค์
เสียแต่แรกเล่า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “การทวาชะ ข้อที่ว่าเทวดามีอยู่นั้น เขาสมมติกัน
ในโลก ด้วยคำศัพท์ที่สูง”

สังคารวมาณพแสดงตนเป็นอุบาสก

[๔๘๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สังคารวมาณพได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่
ท่านพระโคตม พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ทรงประกาศ
ธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนนุคคฺลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ [๕. พราหมณวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า 'คนมีตาดีจักเห็นรูปได้' ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จนตลอดชีวิต" ดังนี้แล

สังคารวสูตรที่ ๑๐ จบ

พราหมณวรรคที่ ๕ จบ

รวมพระสูตร ที่มาในวรรคนี้ คือ

๑. พรหมายสูตร	๒. เสลสูตร
๓. อัสนฺสลายนสูตร	๔. โฆฏมุขสูตร
๕. จังกีสูตร	๖. เอสการีสูตร
๗. ฌนัญขานีสูตร	๘. วาเสฏฐสูตร
๙. สุกสูตร	๑๐. สังคารวสูตร

รวมวรรคที่มีในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์นี้มี ๕ วรรค คือ

๑. คหปติวรรค	๒. ภิกขุวรรค
๓. ปริพพาชกวรรค	๔. ราชวรรค
๕. พราหมณวรรค	

มัชฌิมปัณณาสก์ จบบริบูรณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ สุตตันตปิฎกที่ ๐๕ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ จบ

คำอนุโมทนาและคำอธิบายท้ายเล่ม

ไฟล์ PDF เวอร์ชัน 1.0 - พระไตรปิฎกแปลไทย ฉบับ มจร. เล่ม 13

ที่แสดงอยู่นี้ ได้ถูกคัดลอกข้อความมาจาก

- โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มจร. - MCUTRAI Version 1.0

และ

- ข้อมูลพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มจร. (ออนไลน์) จากเว็บไซต์ธรรมโชติ

<http://www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/index.htm>

ขออนุโมทนาสาธุกับ “คุณ ศิริยะ นาราศิริ”

ผู้จัดทำเรียบเรียงไฟล์ PDF ฉบับนี้

ไฟล์ PDF เวอร์ชัน 1.0 นี้ ได้ถูกเริ่มอัปเดตสู่สาธารณะเมื่อเดือน มีนาคม พ.ศ. 2559

หากพบข้อผิดพลาดใดๆ ในส่วนของไฟล์ PDF

โปรดแจ้งมาที่อีเมล thepathofpurity@outlook.com